

8. Međunarodna konferencija

Menadžment u sportu - zbornik radova

8th International Conference

Management in sport - proceedings

ALFA UNIVERZITET
Fakultet za menadžment u sportu

Olimpijski komitet
Srbije

“Alfa univerzitet”
Fakultet za menadžment u sportu
Olimpijski komitet Srbije

**8. Međunarodna konferencija
„MENADŽMENT U SPORTU“**

**8th International Conference
„MANAGEMENT IN SPORT”**

Uređivački odbor/Editing Committee:

Prof. dr Dragan Životić, Glavni urednik, v.d. Dekan Fakulteta za menadžment u sportu *Alfa* Univerziteta, Beograd, Srbija
Prof. dr Violeta Šiljak, Odgovorni urednik, Fakultet za menadžment u sportu *Alfa* Univerziteta, Beograd, Srbija
Prof. dr Milan Bačević, *Alfa* Univerzitet, Beograd, Srbija
Prof. dr Radoje Zečević, *Alfa* Univerzitet, Beograd, Srbija
Prof. dr Bojanka Peneva, Sportska akademija, Sofija, Bugarska
Prof. dr Rado Pišot, University of Primorska, Koper, Slovenija
Prof. dr Gino Strezovski, Fakultet za fizičku kulturu, Skoplje, Makedonija
Prof. dr Izet Rado, Fakultet za sport i telesni odgoj, Univerzitet u Sarajevu, Bosna i Hercegovina
Prof. dr Sergey Tabakov, Russian State University of Physical Education, Sports i Tourism, Rusija
Prof. dr Aleksandar Milojević, Fakultet za menadžment u sportu *Alfa* Univerziteta, Beograd, Srbija
Prof. dr Berislav Vekić, Fakultet za menadžment u sportu *Alfa* Univerziteta, Beograd, Srbija
Prof. dr Siniša Jasnić, Fakultet za menadžment u sportu *Alfa* Univerziteta, Beograd, Srbija
Prof. dr Franja Fratrić, Fakultet za uslužni biznis, Univerzitet Edukons, Novi sad
Prof. dr Nikola Grujić, Medicinski fakultet, Univerzitet Novi Sad
Doc. dr Georgios Fragkiadakis, Hellenic Army Academy Athens
Doc. dr Nickos Aggeliooussis, Faculty of physical education and sport, Grčka
Doc. dr Dobrislav Vujović, Fakultet za sport i fizičko vaspitanje, Nikšić, Univerzitet Crna Gora
Doc. dr Milka Đukić, Fakultet za menadžment u sportu *Alfa* Univerziteta, Beograd, Srbija
Doc. dr Ranko Marijanović, Fakultet za menadžment u sportu *Alfa* Univerziteta, Beograd, Srbija
Doc. dr Vesna Habić, Fakultet za menadžment u sportu *Alfa* Univerziteta, Beograd, Srbija
Doc. dr Branko Petković, Fakultet za menadžment u sportu *Alfa* Univerziteta, Beograd, Srbija
Doc. dr Jovan Veselinović, Fakultet za menadžment u sportu *Alfa* Univerziteta, Beograd, Srbija
Doc. dr Danilo Rončević, *Alfa* Univerzitet
Doc. dr Danilo Aćimović, Državni Univerzitet u Novom Pazaru
Doc. dr Branko Gardašević, Fakultet za sport i fizičko vaspitanje, Univerzitet u Beogradu
Doc. dr Jelica Petrović, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu
Dr Danijel Korica, Generalni sekretar Sportskog Saveza Srbije

Recenzenti /Reviewers:

Prof. dr Predrag Nemec
Prof. dr Dragan Koković
Prof. dr Slobodan Živković
Prof. dr Zoran Milošević
Prof. dr Zvezdan Savić

Stručni konsultant i prevodilac

dipl. filolog Slađana Mamić, mr Melina Nikolić

Mladi urednici/assistant editors:

Ivana Parčina, Aleksandra Perović

Sekretarijat/ secretary board:

Dragana Šundić, Marija Nikolić, Lidija Petrović, Marko Stojanović, Vuk Elezović

Izdavač

Fakultet za menadžment u sportu, *Alfa* Univerzitet, Beograd, Palmira Toljatija 3
www.fms.rs

Za izdavača/ for publisher

Prof. dr Dragan Životić, v.d. Dekan Fakulteta za menadžment u sportu, *Alfa* Univerzitet

Štampa i grafički dizajn / Print & Graphic design

3D+, Beograd

Tiraž/copies: 100 primeraka

**“Alfa univerzitet”
Fakultet za menadžment u sportu
Olimpijski komitet Srbije**

8. Međunarodna konferencija „MENADŽMENT U SPORTU“

8th International Conference „MANAGEMENT IN SPORT“

U Beogradu, 2013.

PREDGOVOR

Zbornik radova je proistekao iz saopštenja koje su učesnici VIII konferencije sa međunarodnim učešćem, "Menadžment u sportu", podneli 08. 06. 2012. godine u Beogradu.

Konferenciji je prisustvovalo preko 80 učesnika, saopšteni su radovi autora iz velikog broja zemalja (Francuska, Italija, Grčka, Makedonija, Bosna i Hercegovina, Crna Gora i Srbija) od kojih je 49 radova pripremljeno za štampu.

Organizacioni odbor ocenjuje rad konferencije uspešnim i zanimljivim. Posebna vrednost konferencije je okupljanje stručnjaka, naučnika i simpatizera sporta (posebno menadžera u sportu). Oni su svoja shvatanja i mišljenja razmenili, oko nekih dilema se dogovorili i upoznali, kako preko radova tako i u nezvaničnom delu.

Organizator konferencije, Fakultet za menadžment u sportu, nastojaće da održi kontinuitet konferencije i da i dalje okuplja veliki broj istraživača u sportu, menadžera u sportu, studenata menadžmenta, studenata poslediplomskog studija, sportiste i sve stručnjake kojima je sport na neki način životna preokupacija i profesija.

Predsednik Organizacionog odbora
Prof. dr Dragan Životić, v.d. dekan

U Beogradu, 09.05.2013. godine

SADRŽAJ

Predgovor	5
Zoran Milošević	
O „sećanju na budućnost“ kulture vežbanja	
About “Memories of the future“ of culture of physical exercise	11
Michel Desbordes, Lidija Petrović, Dragorad Milovanović	
Digital technology development and commercial solutions for sports event	19
Osmo Bajrić, Sanja Lolić, Dejan Lolić, Ismet Bašinac	
Povezanost nekih morfoloških odlika i deformiteta kičmenog stuba	
kod učenika osnovne škole	
Connection of some morphologic characteristics and deformities of spinal bone	
of the Primary school pupils	32
Branko Bošković	
Menadžment edukacije i licenciranja trenera atletike u Srbiji	
Management of education and license of athletic coaching in Serbia	39
Mateja Cvetković	
Brendiranje i pozicioniranje sportskih organizacija na socijalnim mrežama	
Branding and positioning of sports organization on social networks	47
Marko Ćosić	
Analiza spoljašnjeg okruženja sportskih organizacija	
Analysis of the external environment of sports organizations	52
Marko Ćosić	
Kontrola u sportskim organizacijama	
Controlling in sports organizations.....	61
Dejan Dašić	
Uticaj sporta i sportista na brendiranje nacija	
Influence of sport and sportsmen of the nation branding.....	69
Aleksandar Dejanović, Bojana Petrovački, Franja Fratrić, Milan Nešić	
Postura, pokret i opterećenje kičmenog stuba	
- Da li posmatramo kičmu u 3D prostoru?	
Posture, movements and pressure of spine	
- Are we looking at the spine in 3D space?	77
Sretenka Dugalić, Snežana Lazarević, Maja Sobek	
Strategije finansiranja i ocena ulaganja u sport	
Financing strategies and the effects of investing in sports	88
Višnja Đorđić, Dušanka Tumin	
Prevenција poremećaja ishrane u estetskim sportovima	
Prevention of eating disorders in appearance sports	102
Nebojša Došić	
Zastupljenost povratnih lopti u holandskom fudbalu	
Representation of returned balls in Netherlands football	108

Milka Đukić, Jovan Veselinović, Milorad Đukić

- Promene i problematika motoričkih testova za proveru specifične takmičarske sposobnosti rukometaša
Changes and problems of motor ability tests for hand-ball players specific competitive ability evaluation116

Milorad Đukić, Jovan Veselinović, Marko Isaković

- Uticaj strukture rukometne igre na tendencije razvoja ženskog rukometa
The influence of the handball game structure on development of the female handball.....124

Dejan Gavrilović, Milija Ljubisavljević, Svetlana Višnjić, Vesko Drašković

- Oficiri Kraljevine Srbije u srpskom olimpijskom pokretu
The officers of the Kingdom Serbia in the Serbian olympic movement127

Vladislav Ilić, Slađana Mijatović

- Komercijalizacija sporta i uticaj na olimpijske igre sport commercialization and its influence on the olympic games134

Miroljub Ivanović, Uglješa Ivanović

- Agresija – kriterijum privrženosti i samopoštovanja odbojkaša juniora
Aggression – criteria of junior volleyball players attachment and self-esteem144

Esmira Kanalić, Aleksandra Perović

- Teorijsko-metodološki problemi pedagogije sporta
Theoretical-methodological problems of sport pedagogy.....155

Bojan Kostandinović, Branislav Mašić

- Balansirana merila performansi i strategijske mape u procesu implementacije strategije u sportskoj organizaciji
Balanced performance measures and strategic folders in the process of strategy implementation in sports organization.....164

Goran Kocić

- Da li dominantna ruka najboljih igrača stonog tenisa u svetu ima funkcionalnu vezu sa njihovim morfološkim statusom i pokazateljima tehničko taktičkih aktivnosti?
Does the dominant hand of the best table tennis players in the world has a functional relationship with their morphological status and technical-tactical activities?.....174

Sanja Lolić, Osmo Bajrić, Vidosav Lolić

- Prisustvo deformiteta donjih ekstremiteta kod učenika osnovnoškolskog uzrasta
Presence of the deformities of lower limbs with the pupils of primary education age.....182

Milija Ljubisavljević, Đurica Amanović, Stipe Blažević, Dejan Gavrilović

- Efekti desetonedelnog trenažnog procesa na bazične motoričke sposobnosti polaznika kursa za komunalne policajce
Effects a ten-week training process has on the basic motor skills of the municipal police course students189

Ranko Marijanović, Perović Aleksandra, Vesna Habić

- Sportski trening dece i omladine
Sport training in primary and secondary education.....196

Ranko Marijanović, Vladimir Đorđević, Ivica Predović	
Uspeh u studiranju i sportska aktivnost studenata	
University headway and student sport activities	201
Jovan Marković, Milijanka Ratković, Aleksandar Radonjić	
Marketing koncept sportske organizacije	
Marketing concept of sports organizations	207
Jovan Marković, Duško Tomić, Zoran Jovanović	
Odnosi sa javnošću u sportu	
Public relations in sport	216
Živorad Marković	
Fizička obrazovanost učenika sportista i nesportista	
Knowledge about physical education of students sportsmen and non sportsmen	224
Marko Kimi Milić, Vladimir Obradović	
Kreiranje personalnog imidža - David Bekam kao sportski brend	
Creation of personal image - David Beckham as a sports brand	230
Vesna Nemec, Predrag Nemec, Mitrička Dž. Stadelova	
Relacije socioloških pokazatelja sa morfološkim i situaciono-motoričkim statusom kod selekcionisanih odbojkaša	
Sociological indicators relations with morphological and situational -motor status of selected volleyball players	236
Ljiljana Obradović, Rejhana Ćorović	
Jedan pokušaj određenja sportskog prava	
An effort to define sports law	245
Ivana Parčina, Elena Plakona	
Žene u paraolimpijskom pokretu	
Women in paralympic movement	252
Ivana Parčina, Georgios Fragkiadakis	
Vojna sportska takmičenja	
Military sports event.....	256
Aleksandra Perović, Ranko Marijanović	
Univerzitetski sport u funkciji sportske kulture	
University sport as a function of sports culture.....	261
Radmilo Petrović	
Aplikacija bioetike u fizičkoj kulturi	
Application of bioethics in physical culture	265
Ivica Predović, Ranko Marijanović, Elena Plakona	
Ekologija i sport	
Ecology and sport	268
Jelena Radović Jovanović	
Uloga medija u kreiranju sportskih zvezda	
The role of media in creating sport stars.....	276

Rada Rakočević

- Sportski menadžer u konjičkom sportu - lider tima u podršci osobama sa invaliditetom
Sports manager in equestrian sport - team leader in support of the people with disabilities.....283

Ranković S, Macura M, Čubrilo D

- Dinamika morfoloških i funkcionalnih promena sa aspekta starosti i dužine sportskog staža
Dynamics of morphological and functional changes in view of age and length of sport experience289

Slobodan Stefanović, Branislav Stanisavljačić

- Finansiranje biznisa
Financing business.....297

Marko Stojanović

- Umetnost i sport
Art and sport306

Marko Stojanović

- Stvaralaštvo u sportu
Creativity in sport.....310

Violeta Šiljak, Georgios Fragkiadakis

- Bezbednost na olimpijskim igrama
Security in the olympic games315

Violeta Šiljak, Ivana Parčina, Damir Ahmić

- Takmičenja u umetnosti na olimpijskim igrama
Art competitions at the olympic games319

Dragan Vasiljević

- Planiranje materijalnih potreba u proizvodnji opreme za industriju sporta
Material requirements planning in manufacturing of sport industry equipment324

Predrag Veličković

- Funkcionisanje sportskih objekata
Operation of sports facilities331

Aleksandra Vujko, Milan Nešić, Franja Fratrić

- Determinante razvoja biciklističkog turizma na Fruškoj gori
Development determinants of cycling tourism at Fruska gora337

Slobodan Živković, Ana Živković, Mirjana Jovišić, Radovan Tmušić

- Nacionalna kultura i liderstvo
National culture and leadership344

O „SEĆANJU NA BUDUĆNOST“ KULTURE VEŽBANJA

ABOUT “MEMORIES OF THE FUTURE” OF CULTURE OF PHYSICAL EXERCISE

Zoran Milošević

Univerzitet u Novom Sadu, Fakultet sporta i fizičkog vaspitanja, Novi Sad, Srbija

Apstrakt

Jedno od suštinskih pitanja bitka jeste - „ako postojimo i ako smo tu – zašto smo tu ?“. Analogno tako shvaćenoj životnoj „spiritualnosti“, kultura vežbanja, kao jedna od poslednjih oaza civilizacijskog opstanka čoveka, ostvaruje se između prinude rada i „kulture“ trošenja ali i traganju za preostalim smislom slobode i stvaralaštva. Neretko, kao kompenzacija izgubljene lepote, ljubavi, a najviše zdravlja, fizičko vežbanje danas je pod „presingom“ medijsko-potrošačke pasivizacije njenih učesnika, komercijalizacije sadržaja i, pre svega, dehumanizacije svih njenih javnih oblika – vidova fizičke kulture. Renesansna svest o „novoj“ kulturi vežbanja sve više traga za „starim“ fokusima i strategijama, koje je utemeljeno u „sećanje na budućnost“, u hrabrost suočenju vlastitog nasleđa i nekritički preuzetih gotovih - reformističkih „rešenja“. Pisana reč ovog podneblja, još od početka 19. veka, a posebno danas aktuelne „evropske vrednosti“ o vežbanju i zdravlju, jesu kontinuitet jedne ideje o aktivnom životu koji nema alternativu, o vanvremenskom iskustvu koje nadilazi lokalne, statusne i druge karakteristike čoveku. Bitka za zdravlje mora ostati jedan od prioriteta svih, što zbog uslova „preživljavanja“ u društvu siromaštva, što zbog smanjenja „šansi“ u tzv. vertikalnoj pokretljivosti pojedinca, gde sport i ostali vidovi fizičke kulture postaju (ne)prirodan agregat afirmacije po svaku cenu – cenu zdravlja, čak i samog života.

Ključne reči: kultura vežbanja, sport, zdravlje.

Abstract

One of the essential issues of existence is – “If we exist and if we are here – why are we here?”. Analogue to a life “spirituality” comprehended in such a way, the culture of physical exercise, as one of the last oases of a man’s civilisation survival is accomplished between the coercion of labour and “culture” of spending, as well as searching for the remaining sense of freedom and creative work. It is not rare that physical exercise, as the compensation for the lost beauty, love, and most of all health, finds itself nowadays under the “pressure” of media-consumers passivisation of its participants, commercialisation of contents, and, most of all, dehumanisation of all its manifestations – forms of physical culture. The Renaissance awareness of a “new” culture of physical exercise is searching more and more for “old” focuses

and strategies, which is founded in “memories of the future“, in the courage of facing with one’s own heritage and non-critically undertaken finished – reformist “solutions“. Since the beginning of the 19th century, a written word of this part of the world, and in particular a modern up-to-date “European values“ related to exercise and health represent a continuity of an idea of an active life that has no alternative, of timeless experience that supersedes local, status, and other characteristics of a man. The battle for health has to remain one of the priorities of all of us, due both to the conditions for “survival“ in a society of poverty, and reduced “opportunities“ in the so-called vertical mobility of an individual, where sport and other forms of physical culture become (un)natural aggregate of affirmation at all costs – the cost of health, and even life itself.

Key words: culture of physical exercise, sport, health.

About the Idea of Culture of Physical Exercise

The current culture of exercise, which has grown on the “burnt ruins“ of coercion of labour and “culture“ of spending of what has been earned, is one of the last strongholds of contemporary man’s civilisation survival and compensation for the lost beauty, love, and in particular biological, psycho-social and spiritual health.

The warnings that emerge from technologically most developed countries of the world, expressed in indicators evidencing that even two thirds of population are insufficiently physically active, and the so-called morboogenous trias – hypokinesia, irregular diet and stressful way of life, the most frequent causes of diseases and mortality of contemporary man show that such strivings are most often with limited reach, with regressive tendencies in relation to the leading elements of quality of living.

Regretfully, even when physical exercise, in particular sports activities, make a part of our daily activities, the warnings of its excessive commercialisation, early specialisation of young athletes and failure in implementation of anti doping measures, speaks in favour of over-emphasised instrumentalisation of sport as a “channel“ of social mobility as well as extremism as a global trend in culture, SPORT, art, religion, politics ...

The value of all the values, HEALTH, which is being daily threatened in the flurry of media-consumers passivisation of potential participants and dehumanisation of almost all manifestation forms of physical culture, are the characteristics of the times whose “attainments“ impose new focuses and strategies where the “memory of the future“ is a step further from the “unhappiness of those who do not know what they want“ and “catastrophe of those who do not know what they are capable of“.

The absence of responsibility that is being “justified“ with moral dullness in the “age of indifferent ones“ is just another reason more for immediate action since the price of our negligence towards culture of exercise as a culture of living is not only the risk of “sick“ ageing but, not rarely, the life itself. The fact that physical activity is vital for “healthy ageing“, and that it is even “profitable“ is confirmed by numerous researches. Regretfully, some of them, point to moral and economic dilemmas, declare that “the gap between what we know and what we do is nowhere larger than in the field of physical activity“.¹ Analysing negative effects of physical inactivity in the territory of the United States, Chenoweth and Leutzinger, (2007)²

¹ Healthy Aging: Preventing Disease and Improving Quality of Life Among Older Americans, Atlanta, National Centre for Chronic Disease Prevention and Health Promotion, 2001.

² Chenoweth, D., Leutzinger, J. (2007) The Economic Cost of Physical Inactivity and Excess Weight in American Adults. *Journal of Physical Activity and Health* 2006, 3,148-163.

came to the conclusion in favour of such an attitude that costs (indirect and direct costs, which include the absence from work and reduced productivity) exceeded 507 billion dollars in 2007, with anticipated costs of even 708 billion dollars in 2001! Knowledge, professional and humanistically oriented intelligence are the attainments of historical as well as the current process of professional comprehension – this refers primarily to education. Regrettably, a real power of their aspirations are often “captured” by negligence and even oblivion on the MISSION OF HEALTH EDUCATION (ENLIGHTENMENT) – the undertaking thanks to which we made the 19th and 20th centuries the Renaissance ones compared to the role of culture of exercise in the life of an individual of any status, generation, sex, and other characteristics.

During the second decade of the 21st century, we have the obligation to remind on such a mission of culture of exercise.

About “Our” Roots of the Idea of Culture of Exercise

The first promoter of physical culture in the territory of Vojvodina, Georgije Bečkerečki, a Hieromonk of the Fruska Gora monastery of Grgeteg, pointed out in 1807 already that the path in the battle against diseases connected with the way of life was primarily the “issue” of preventive education, and after that the healing process – medicine. Namely, he published in Buda the abbreviated version of the work by Hufeland titled “Makrobiotik oder Kunst das menschliche Leben zu verlängern”³ in Slav-Serbian language and drawn the attention to “reasonable physical education” in upbringing of children, and in particular to the significance of exercising in nature and fresh air.

Another undertaking dating back to the first half of the 19th century, or more precisely to 1842, is the reminder to the work of Dimitrije Radulović⁴, who gave a comprehensive analysis of connections between exercise (swimming) and health, as well as of wellbeing of impact of air, water and diet on them in his doctoral thesis titled “Gimnastica Medica” that he defended in Pest.

Publicistic contributions of Bečkerečki and Radulović have “spilled over” onto theoretical-practical activities of Dr Đorđe Natošević, the founder and reformer of the school physical education in Vojvodina.

One of the first activities that Natošević had undertaken in the capacity of supervisor of Serbian schools were the courses for teachers held in 1857 and 1858. Noting that previous knowledge of Serbian teachers was highly scarce and out-of-date, Natošević organised courses in Sremski Karlovci, Sombor, and Pakrac where Serbian teachers were trained for the first time to conduct classes of physical education.⁵

At that time, Natošević organised similar seminars in Timisoara, Velika Kikinda, and Novi Sad. In order to help Serbian teachers in their work as much as possible, he published one of his first works in the field of pedagogy (teaching) titled “Kratko uputstvo za srbske narodne učitelje” (“Short Manual for Serbian People’s Teachers”) in 1857 already. Talking in the introduction of this Manual about the tasks of the people’s school Natošević set as one of

³ Georgije Bečkerečki: “Hudožestvo k prodolženiju života čelovečeskoga“, Buda, 1807 (abbreviated translation, Hufeland Christoph Wilhelm: Makrobiotik oder Kunst das menschliche Leben zu verlängern)

⁴ Demetrius Radulovics: Gimnastica medica, disertacio inauguralis medica, Pestini, 1842.

⁵ Berar, M. i Milošević, Z.: Školsko fizičko vaspitanje kod vojvodanskih Srba do 1914. godine (Physical Education in School of the Serbs from Vojvodina until 1914), Faculty of Sport and Physical Education in Novi Sad, Faculty of Pedagogy in Sombor, Grafoprodukt, Novi Sad, 2009.

the main tasks, among others: "And finally, to strengthen the limbs and teach about everything that can preserve health and eliminate diseases".⁶

In the reprinted and amended issue of his "Kratko uputstvo" ("Short Manual") (1861), physical exercise got even more precise treatment. Under item g) it is said: "Physical development and health of children are to be observed, enforced and strengthened, so as to lay down the foundations for physical strength and long life."⁷

Somewhat earlier, in 1860, Natošević proposed the following in his work titled "Gimnastičke igre za školsku decu" ("Gymnastic Games for School Children"): "Gymnastic games are to be organised in the morning and in the afternoon, after the end of classes. Gymnastic games require a place in the school yard that will be protected against wind and clean it from dust. If a child wishes to drink water, it should do that before the games because no one should drink during and immediately after the games. Clothes and shoes need to be light and loose; all tight dresses, shaws, belts, ties, knots, etc. should be loosen and heavy ones should be taken down; it is better to play the games barefoot than in thick soles."⁸

Natošević expresses his interest in preservation and improvement of health by publishing his "Zakon zdravlja" ("The Law of Health") (1859), and by writing about it during the 1860s and 1880s in his works "Deset zapovedi dijetetični" ("Ten Diet Commandments") (1860), "O čuvanju zdravlja" ("About Health Preservation") (1861), "Pravila za čuvanje zdravlja" ("Rules of Health Preservation") (1862), "Lečenje" ("Health Treatment") (1866), "Glavna pravila za očuvanje zdravlja" ("Key Rules to Health Preservation") (1884), and "O zdravlju i bolesti" ("About Health and Sickness") (1886). "Deset zapovedi dijetetični" ("Ten Diet Commandments") is the work that illustrates the above-mentioned texts about health and health education where Natošević proposes:

1. Do not breathe any other air but a clean one; therefore, keep away from all the places that are filled with unclear air; to discover them follow your nose, but make sure to take care of it; ...
2. Do not eat either more or less than your body needs; to find out how much that is your sense of hunger that appears will tell, ...
3. Do not drink either more or less than your body needs ...; do not drink any other drink but the one that can saturate your thirst...
4. Make sure to occupy yourself with physical and mental activities in turns in order to strengthen both your physical and mental capacities, and preserve your health and get skilful in physical tasks so that you can provide for all your necessities in such a way.
5. Do not sleep either more or less than your physical and mental capacities require to rest; the balance will be told to you by your sense of fatigue and relaxation, but take care of it; make it your habit to go to bed earlier and get up earlier since it is much more important for health and longevity than going to bed later and getting up later.
6. Take care of your needs and make sure not to restrain yourself once you feel the need as you should not keep mud and dirt that your body pushes out inside yourself.
7. Keep your body clean, both as a whole and each of its limbs if you wish these tools to serve you for a long time ...

⁶ Natošević, Dj.: *Kratko uputstvo za srbske narodne učitelje* (Short Manual for Serbian People's Teachers), page 1, Novi Sad, 1857.

⁷ Milošević, Z. i Berar, M.: *Djordje Natošević utemeljivač i reformator školskog fizičkog vaspitanja* (Djordje Natošević, the Founder and Reformer of Physical Education in Schools), Faculty of Sport and Physical Education in Novi Sad, page 55, Novi Sad, 2010.

⁸ *Školski list* (School Journal), page 106, Novi Sad, 1860.

8. Beware of all external calamities, regardless if they come with a season or accidentally, if they can hurt or harm your health...
9. Make sure to control food and drinks, and clothes, and work and rest and keep it in accordance with what your age requires; this also will be told to you by your own feelings – all you need to do is to take care of it and never do anything against that.
10. As soon as anything out of order occurs make sure to do what is necessary, in the way it is necessary to reject evil and restore order and health as soon as possible... The one who considers and observes these laws will keep his/her health and strength and rejoice to them, by the will of God, until a very old age.⁹

In addition to Natošević, the health dimension of physical education was also emphasised by Ivan Popović in the second half of the 19th century in his work titled “Gimnastika kao ustanova za razvijanje telesne i moralne snage čoveka i naroda” (“Gymnastics as the Institution for the Development of a Man’s and Nation’s Physical and Moral Strength”) (1878), and by Đorđe Glibonjski in the first school book on physical education written in Serbian titled “Gimnastičke igre za srpske narodne škole” (“Gymnastic Games for Serbian People’s Schools”) (1880).

In parallel with the above-mentioned editions, a popular handbook by Dr Schteinerr titled “O telesnom odgajivanju dece” (“About Physical Education of Children”) (1879) translated by Dr Radmilo Lazarević was published in Novi Sad. Although the title mentions physical education the author deals very little with the problems related to physical culture – he is mainly involved in the understanding of hygiene, diet, and general care for a small child that was the most advanced at that time. The activities such as swimming and gymnastics are emphasised as some of the most important measures in prevention of children’s health.

By the beginning of the 20th century, the work of Gligorije Gliša Mirković attracted a lot of attention in Novi Sad. He was the one who monitored regularly the main psycho-motoric, functional, and anthropometric parameters of his pupils together with a school doctor. Starting from the school year of 1910/11 Mirković published regularly the data he obtained at the beginning and end of each school year in a printed annual school report at the end of each school year so that the pupils of all grades, as well as all others, could acquire the insight into physical capacities and physical development. Starting from the school of 1912/13 the data also included postural body disorders – spine deformities among pupils.

About the Current Need for Culture of Exercise

After almost two centuries of development of theory and practice of physical culture in Vojvodina, we are still witnessing today the vital need to reaffirm physical activity, primarily as health aiming one. Aren’t the “fruits” of the time we live in the evidences of the need and sense of such an idea?

The reminder of some of the data on anthropological status of children and young people shows that their deviation in harmonious development is getting more and more pathological characteristics. Therefore, “fifteen-year old boys from Novi Sad were 3.1 cm taller and 2.5 kg heavier on the average compared to their age mates from 1970”¹⁰, but also more “neglected in

⁹ Školski list (School Journal), page 79, Novi Sad, 1860

¹⁰ The Report on the status of sport in the AP Vojvodina with proposals for elaboration of the development strategy, page 25, Secretariat for Sport and Youth of the AP Vojvodina, 2007.

a health sense“ in terms of frequency of spine, and foot status disorders, as well as all the more present obesity and diabetes (type II).

It is not an unknown fact that children are nowadays less active compared to their age mates from previous generations, but the disturbing progression of sedentary behaviour when at a very early age, namely at the pre-school age already the children use intensively computers, television, video games, etc. is the reason for serious concern compared to the intensity of risk factors, in particular among adolescents.

The research of Maksimović and Milošević (2008) according to which even “75.6% of the surveyed belongs to the category of children exposed to the impact of at least one risk factor and that only 24.4% of them are not exposed to any of these factors“¹¹ points to the need to design an active (healthy) lifestyle of young people in which physical – sports activity has a significant place as a “counter-weight“ within the disturbed balance of culture of living.

The fact that correlation between “gaps in activities“ and negative trends in health evaluation of young people is getting more and more emphasised has been illustratively presented in the analysis of scope and intensity of physical activity of pupils in their free time. The research that was conducted in 2010 indicates that “only a half of the surveyed elementary school pupils are involved in physical activities in their free time ... which is not sufficient compared to recommendations of the authors who are dealing with the study of physical activity among children (from the minimum of 30 to the optimum of 60 minutes of involvement in some kind of physical activity during the day). On the other hand, the data indicating the increase of a number of elementary school pupils who have never been involved in any sport or recreation, which made 14.1% of the total number of surveyed pupils in 2010 and represents the increase of inactive pupils compared to 2003.“¹²

Health as the “value of all the values“ of an active way of life – exercising, in particular among children and young people is the dominant personal motivation of citizens of 27 EU Members States in the most recent research of the Directorate General for Education and Culture conducted by the European Commission. In the world that is taking care more and more of its health, it is maybe not surprising that 61% of the EU inhabitants, who are involved in sport or some other form of physical activity are doing that for the sake of their health. Other most frequently stated reasons for exercising include “for the sake of good condition“ (41%), “in order to relax“ (39%), and “for fun“ (31%).¹³

Health as both the consequence and cause for exercising is also valorised in the fact that the citizens of Europe put “handicap or sickness“ (13%) on the second place among the reasons preventing them from exercising, which indicates that in addition to those who “have no time“ (45%) the battle for health is being “lost“ by those who are already sick, or those who are the “slaves“ of work or other coercion.

However, the fact that there is hope for the “disease“ of business is confirmed by the data of the same research that refer to the position of involvement in sport or physical activity. Most EU inhabitants prefer exercising in the open (park and nature) than in the enclosed space

¹¹ Maksimović, N. and Milošević, Z.: Stil života mladih Vojvodine između osmišljene sportske aktivnosti i rizičnog komfora (Lifestyle of Young People in Vojvodina Between the Designed Sports Activity and Risky Comfort), Faculty of Sports and Physical Education Novi Sad, Association for School Sport and Olympic Education of the City of Novi Sad, Novi Sad, 2008

¹² Mitić, D. et al.: Angažovanost u rekreaciji građana Republike Srbije (Involvement in Recreation of the Citizens of the Republic of Serbia), Faculty of Sports and Physical Education, Belgrade, 2010

¹³ Eurobarometer, Sport and Physical Activity, 2010.

(48%), while for those who are “too busy” the site is somewhere between home, work, school or a shop (31%).

There is no doubt that health has no alternative since nothing else makes sense in a man without health but rather outside of him. Physical exercise is the road to health, the road of goal and sense of everything we do, the road that is more and more frequently leading to the success at work and in school. The satisfaction of urges, mimicry, or cheap hedonism is more and more the “minority profile” on that road.

Some of them, in particular sports activities in youth is going to enhance our aspirations in strengthening of our character, habits, and awareness on preservation of the most expensive life “currency” – health that cannot be shaded even by rare evidence of happiness in “fulfilling of dreams”, “glory”, “wealth” or “eternity” of sports accomplishments.

Health is becoming the essential issue of survival of the growing ageing population, which is descending in obesity and dying prematurely due to diseases that are being prevented and “treated” by mobility, i.e. physical activity to a large extent.

Social initiative in terms of holding down of the percentage of average age (birth rate decrease) and corpulent is regrettably less and less efficient in the conditions of poverty that is a usual companion of such processes.

In addition, diseases such as cardio-vascular diseases, tumours, and depressions are not usual “quality” of life of individuals that one should get used to with the help of medications. The habits dominated by the loss of free time and most frequent choice of consumers’ “offers” are largely the consequence of disturbed culture of living characterised by the dominant “oblivion” even of those lessons of life that we have been taught about for centuries.

Let the power of health enlightenment through exercises become only the reminder today and as far as tomorrow one of the irreplaceable mission of physical culture that preserves the future of the generations that are still in the “cradle” of worries, obligations, and unfulfilled dreams... Being healthy is the condition for fulfilment of all objectives because without health a man has no other objectives but to get healthy again.

About “Memories of the Future” of Physical Exercise

Natural connection of culture of exercise and health, which is deteriorated in instrumentalisation primarily of sports attainments needs to be restored not only through the “struggle” against excessive commercialisation of sport or affirmation of anti doping measures but also through affirmation of dynamic, humanistic, massive and science-based model of physical culture.

In addition, strengthening of ties between exercises and health needs to be built via essentially different relationship towards the elements of quality of life that play a significant role in our daily lives such as transport, urban planning, housing environment, free time, work and school environment.

The battle for health must remain one of the priorities of all of us, even of those “who do not know what they want” and in particular of those “who do not know what they are capable of”. Regrettably, their number is constantly growing, both because of the conditions for “survival” in a society of poverty (reduced mobility and excessive food quantity), and reduced “opportunities” in the so-called vertical mobility of an individual, where sport and other forms of physical culture become (un)natural aggregate of affirmation at all costs – the

cost of health, and even life itself.

One of possible directions of the “memory of the future“ of culture of exercise is accepting of guidelines – principles of national strategy expressed through the approach to national health, comprehensiveness, integration, complementarity, and co-operation, sustainability, foundness on evidence and efficiency, communicativity and other values of culture of exercise.¹⁴

There is no doubt that this is the route of the road less taken, but the road making the man's well-being in the 21st century much more certain.

References

1. Berar, M., Milošević, Z. (2009). *Školsko fizičko vaspitanje kod vojvodanskih Srba do 1914. godine*. Fakultet sporta i fizičkog vaspitanja u Novom Sadu, Pedagoški fakultet u Somboru, Grafoprodukt.
2. Chenoweth, D., & Leutzinger, J. (2007). The Economic Cost of Physical Inactivity and Excess Weight in American Adults. *Journal of Physical Activity and Health* 2006, 3,148-163.
3. Radulovics, D. (1842). *Gimnastica medica, disertacio inauguralis medica*. Pestini.
4. Eurobarometer, (2010). *Sport and Physical Activity*.
5. Bečkerečki, G. (1807). *Hudožestvo k prodolženiju života čelovečeskoga*. Budim.
6. Healthy Aging (2001). *Preventing Disease and Improving Quality of Life Among Older Americans*. Atlanta, National Centre for Chronic Disease Prevention and Health Promotion.
7. *Izveštaj o stanju sporta u AP Vojvodini sa predlozima za izradu strategije razvoja*. (2007). Sekretarijat za sport i omladinu AP Vojvodina.
8. Maksimović, N., Milošević, Z. (2008). *Stil života mladih vojvodine između osmišljene sportske aktivnosti i rizičnog konfora*, Fakultet sporta i fizičkog vaspitanja Novi Sad, Savez za školski sport i olimpijsko vaspitanje Grada Novog Sada.
9. Milošević, Z., Berar, M. (2010). *Đorđe Natošević utemeljivač i reformator školskog fizičkog vaspitanja*. Novi Sad: Fakultet sporta i fizičkog vaspitanja.
10. Mitić, D. i sar. (2010). *Angažovanost u rekreaciji građana Republike Srbije*, Beograd Fakultet sporta i fizičkog vaspitanja.
11. Natošević, Đ. (1857). *Kratko uputstvo za srbske narodne učitelje*, Novi Sad.
12. *Školski list*, (1860). Novi Sad.
13. World Health Organization (2007). *Published by Regional Office for Europe of the World Health Organization in 2006 under the title Steps to health; a European framework to promote physical activity for health*.

¹⁴ World Health Organization: Published by Regional Office for Europe of the World Health Organization in 2006 under the title Steps to health; a European framework to promote physical activity for health, 2007.

Uvodno predavanje

DIGITAL TECHNOLOGY DEVELOPMENT AND COMMERCIAL SOLUTIONS FOR SPORTS EVENT

Michel Desbordes¹, Lidija Petrović², Dragorad Milovanović³

¹University of Paris South 11, Paris, France

²ECPD, The United Nations University for Peace, Serbia

³Faculty of Electrical Engineering, University of Belgrade, Serbia

Apstrakt

Budućnost industrije sporta zasnovana na inovativnim informaciono-komunikacionim tehnologijama (IKT) uslovljena je povezanošću sportskih takmičenja, timova, navijača i šire zajednice. Iako inovacije predstavljaju preduslov napretka i opstanka u *klasičnim* industrijama, u kontekstu sportskih događaja značajno je teže inovirati usled pravila koja mogu ograničiti opseg inovacije proizvoda. Tehnološki razvoj digitalne obrade video signala pronalazi brojne aplikacije u analizi sportskih sadržaja i TV prenosima takmičarskih sportova. S tim u vezi, ovaj rad daje pregled aktuelnih istraživanja analize sportskih video sadržaja, razmatra pitanja razvoja inovativnih informaciono-komunikacionih tehnologija i njihovih potencijalnih aplikacija. Dve studije slučaja su detaljno izložene: računarski sistem za praćenje i vizualizaciju u TV prenosima, kao i analiza performansi fudbalskih igrača/timova. U zaključku, autori naglašavaju da implementacija digitalnih tehnologija koje podržavaju precizno, praktično i pouzdano donošenje odluka u fudbalu predstavlja osnovu za dalje povećanje komercijalne vrednosti najjedinjenijeg globalnog sporta. Stoga, potrebno je da uloga rukovodećih fudbalskih institucija jednako uključi i njihovu interdisciplinarnu i efikasnu saradnju.

Ključne reči: sportski događaj, digitalna video tehnologija, zahtevi korisnika, implementacija

Abstract

The future of sports industry depends on connections of sports contests, teams, fans, and the broader community based on innovative information and communication technologies (ICT). Although innovation is often presented as a precondition of renewal and survival in classical industry, it is more difficult to innovate in the context of the sports events due to the rules that can limit the scope for product innovation. Technology development in digital video processing has found many applications in sports content analysis and TV broadcasting of competitive sports. The paper reviews current research in sports video analysis, discusses the development issues and potential applications. Then, the two case studies are presented in

details: computer system for tracking and visualization in TV broadcasting and players/teams performance analysis in football. The paper concludes with the authors' opinion that future implementation of digital technologies to support accurate, practical and reliable decision-making in football represent the basis for further increase in the commercial value of the pre-eminent global sport. Therefore, the role of football governing bodies should include both their interdisciplinary and efficient cooperation.

Keywords: sports event, digital video technology, user requirements, implementations

Introduction

Due to the high significance of sports events in practice, it does not come to as a surprise that the scientific world has begun to address the phenomenon of the *sports event*. Professional sports events possess unique characteristics, both in how they operate and how they are allowed to exist, that distinguish them from any other industry. Live sports events in particular offer a compelling proposition to different industry participants—from free-to-air broadcasters seeking viewers and advertising revenues and pay-TV broadcasters looking for loyal subscribers, to sponsors moving away from traditional media, event organizers, athletes and spectators. Therefore, one of the most important insights achieved by the research done until now is that management in sports industry and of sports events in particular, must be seen as an interdisciplinary task field requiring efficient and effective cooperation among diverse parties.

Today's global sports industry is worth between €350 billion and €450 billion, according to a recent A.T. Kearney study of sports teams, leagues and federations. This includes infrastructure construction, sporting goods, licensed products and live sports events. While the economic size of the professional sports events themselves is not large, their importance to gross domestic product (GDP) is significant. It can be said that the global sports industry is growing much faster than GDP rates around the world. The worldwide sports events market defined as all ticketing, media and marketing revenues for major events, was worth €45 billion in 2009. Football remains the king – global revenues for this sport equal €20 billion yearly – in Europe alone, football is a €16 billion business, with five biggest leagues (the U.K.'s *Premier League*, Germany's *Bundesliga*, Italy's *Serie A*, Spain's *La Liga* and France's *Ligue 1*) accounting for half of the market and the top 20 teams comprising roughly one-quarter of the market (www.atkearney.com).

One can also see how much technology has added to both economic and social impacts of sports events; its role in sports industry has been intrinsically involved in the development of sports events, not just for communication potential of events to enlarge spectators and viewers' number only, but for the revenue increase through various types of sponsorships, advertisements via plasma screens, to all kinds of innovation and its use in the advancement of the presentation and control of sports events.

Technological development of broadcast equipment and innovative solutions such as *Hawk-Eye Officiating System* has led to the idea of introducing its applications in football to educate viewers and significantly help accurate, reliable and practical decision-making. Desbordes (2012) emphasizes that although innovation is often presented as a precondition of renewal and survival in *classical* industry, it is frequently more difficult to innovate in the

context of the sports events due to, in case of football, in the first instance the rules of the game which are fixed by the International Football Association Board (IFAB), and the equipment used by athletes (balls, goals, etc.) which is strongly controlled and standardized that can limit the scope for product innovation. The rules of the game of football are the preserve of the IFAB and are laid out in the *Laws of the Game* (FIFA, 2011). At the heart of football's success as the global sport is the fact that the game is governed by a set of playing rules, straightforward in their simplicity and universal wherever they applied. Their efficient management has played a critical role not just in the development of football as a participation sport, but also in its commercial success (Hamil, 2012). Therefore, as Hamil (2012) pointed out, the effective governance and custodianship of the *Laws of the Game* by the IFAB has played a critical role in the successful development of football as the pre-eminent global sport, and the way this governance role is managed have significant commercial implications.

Nevertheless, it is essentially that in this area the room to maneuver in football exists, Desbordes (2012) emphasizes. Motivated by the fact that the IFAB - the game's rule-making body, has recently approved two scientific systems to go head to head in testing before a final decision is made on 2 July 2012 with possible implementation across major leagues for the season after the following, the authors have found a clear motivation for the analysis to be presented in this paper.

Computer analysis of sports video and events broadcasting are important research topics with the great potential commercial value. There is a growing demand for efficient acquisition, archiving and post-processing of video sequences in competitive sports. Television production requires new improvement in monitoring and presentation technologies adapted to the profile of various categories of viewers. Sports video is well-structured as a result of competition rules and regulations. The research objectives in computer analysis of sports video are efficient indexing and video search based on higher semantic level query, as well as post-production and 3D graphic reconstruction of the sports competition (Rao *et al.*, 2002; 2005). Computational algorithms for tracking the players and ball in sports video are based on a decision support system and the competition rules, as well as performance analysis of players and teams in the training process.

The first part of the paper presents an overview of emerging techniques and analysis methods of the video structure, detection, tracking and 3D reconstruction. The second part presents the systems in research and development stage for post-production, network cameras and sensors on the football field. In the third part of the paper, requirements, selection criteria and implementation of computer applications and software services for performance analysis of football players and teams are systematized.

Methods and techniques

The development of ultra-fast digital camera techniques and video processing methods has launched a research in all sports: shooting and playback of networked cameras, tracking the ball and players, video analysis and review production, extraction of key events.

One of the main applications of sports video analysis is summarizing of the tactics of the sports team in the training process. The methods for the classification of video sequences in the tactical patterns have been explored. Tennis is a well-structured sports game; football and basketball are loose structured. Analysis of tactics in competitive tennis is based on the

classification of video sequences on the identification of player movement and trajectory of a tennis ball (58 tactical templates to win points). Analysis of the performance of the team or player is based on motion and activities in the game. Coaches and players are interested in the results of the analysis, in order to improve team performance in future competitions. The results are presented to TV users as additional statistical information. Basic techniques of analysis are detection and tracking of players and ball, analysis of behavior and active play (Wang and Parameswaran, 2004). Methods of tracking players, balls and referees are the basis for further analysis. The basic technique is the estimation of networked camera footage covering sports field. Synchronized cameras track the entire trajectory of the ball; images are 3D processed in a computer system (*Hawk-Eye*) and estimate the position of ball contact with the ground. The system is successfully applied in the production of TV broadcast; however, it requires a previous calibration, the accuracy is limited, there are problems of robust communication and speed of computation (Yu and Farin, 2005).

Automatic insertion of advertising and other content in the sports video is a commercial demand of TV broadcasts. This requires an additional version of production of the video for the local market in a way that additional content is inserted in a fixed position as well as in precisely determined intervals of time. Insertion techniques are based on monitoring and extraction of features in video clips.

Decision support methods for referees are based on the rules of sports games, active and passive monitoring techniques of the ball/player as well as detecting the boundary-line of playground. The *Hawk-Eye* system for displaying position of the boundary lines of the field and automated in/out call has been developed in tennis. In football, a system for detection of off-side play situations and goal-line call has been tested. The techniques require precision, short-time response and robustness.

Structure analysis of sports video

The most popular sport events are happening in controlled conditions (tennis and football field). A set of cameras is set to cover the field and broadcast event from different perspectives (close-up, panoramic view, slow-motion, rewind, etc). Selection of recording is done on the basis of the rules of TV production which allow consistent broadcast that helps the audience to follow the competition. For example, a video sequence that follows the service in tennis starts with the close-up plan of the player, followed by a panoramic view of the ground when the service ends with close-up of the player who won the point. As a consequence, there is a close relationship between the change of plans in time and video semantics of sports events on the ground. Reverse engineering allows reconstructing of the semantics structure of the game based on the recognition of the changes of plans in sports video (Wan *et al.*, 2004). The structure of the video indicates the grouping of video sequences in time. The analysis of sports video is not only based on the detection of sequences; it is necessary to combine the competition rules with the general methods of structural analysis of digital video. Tennis is a sport game with a clear structure: the sets are divided into games, which are composed of points. Football game is more complicated and less structured (Fig. 1).

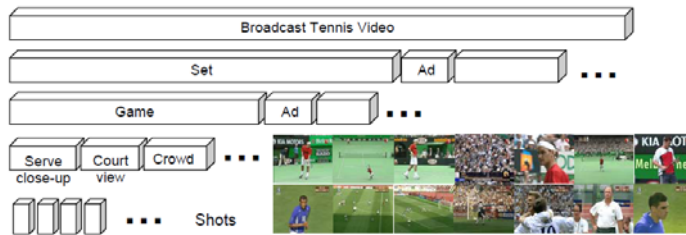

Figure 1. TV broadcast structure of tennis and football game (source: Wan *et al.*, 2004).

Semantic analysis of sports event

Structure analysis of the video defines the syntax segments; although, additional modules are required in order to detect the semantics of sports events. However, detection of semantic units and production of highlights are based on subjective criteria. The additional modules for processing are specific for individual sports (Xu, *et al.*, 2009).

Automatic extraction of key events and summary of the production are important in the parallel monitoring of sports events, the preparation of short news, views, or subsequent analysis of sport events. Categorization of semantic units and formation of the table of content, allow TV users better control when selecting video clips and reduces the probability of failure of interesting scenes.

Presentation of sports event

Presentation of the sports event could be improved using two basic techniques. The first technique is a 3D reconstruction of sport games and production of arbitrary plan for the clip viewer. Another technique is insertion of graphic elements on the original video footage or additional display windows for illustrations that enhance viewers' experience of video broadcast. The example is a graphical line which mark the distance between the players.

Progress of digital image processing, computer graphics and video processing have enabled systems for 3D reconstruction and 3D video. Systems are developed to generate 3D virtual scenes that allow the viewer to observe the scene from the perspective of a referee or a player. Developed 3D reconstruction systems improve the experience of watching sports events. Synchronized networked cameras covering the sports field and generate a virtual scene and fly-through repeated images in a panoramic view of 360 degrees. For reasons of economy, the goal is to achieve a realistic synthesis of the virtual scene by using the least possible number of cameras.

Detection, tracking and 3D reconstruction

The importance of selected objects in the analysis of sports video is well defined. In some sports, the position players (tennis, football) or silhouettes and athletic movements are of interest only. Automatic analysis of video requires segmentation algorithms. The precise boundary of objects is essential in estimation the position and behavior of players, as well as 3D reconstruction of the newly synthesized video plans. Additional algorithms have been developed for tracking the position of the ball and players. That requires robustness of the algorithm for detection of the ball in the video sequence. Monitoring of the player determines

the position in the image coordinate system, but not the position on the sports field. In order to determine the geometric mapping of image coordinates and real positions, parameters of the camera are necessary. Camera calibration is based on linear markings of sports field.

In the next step, a set of networked cameras is used for full 3D reconstruction of the sports field and generate images from different positions. A set of fixed cameras is use that the calibration is simplified, reducing the execution time and increasing precision of calibrations. An additional advantage is covering of the entire sports field, unlike the existing TV broadcasting, covering only the individual parts of a field.

Research and development

TV broadcast and sports video

The automatically identification of the content of interest in long sports coverage is a basic requirement of the new applications such as video indexing, highlights generation, structural analysis of the broadcast.

Semantic analysis of video material is the basic technology of automatic editing. However, the extraction of video semantics is a complex task due to that it is based on vague concepts of subjective perception of TV viewers. Systems in development are restricted to a limited set of events detected within the domain of individual sports and types of video material (Fig. 2).

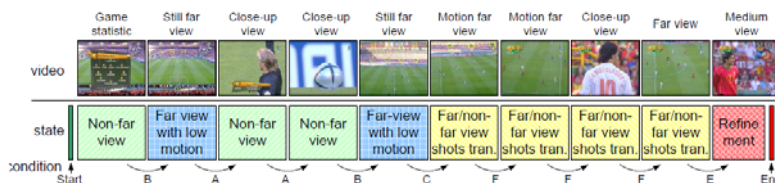

Figure 2. Detection of *start-stop* play based on the structure model of football game TV broadcast (source: Wang, et al., 2008).

Digital video editing and montage are complex time-consuming and labor intensive processes in post-production. Digital video standards and numerous computer tools are developed. However, they are not specifically designed for sports video broadcast and production due to their limited performance. Therefore, the automatic editing of sports video is extensively researched and the systems for non-linear editing, composition, visualization, and virtual reality are developed (Fig. 3).

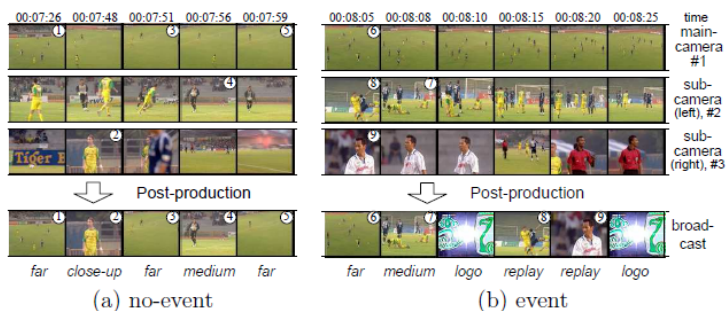

Figure 3. An example of automatic post-production of TV sports broadcast (source: Wang et al., 2008).

Multi-camera and active/passive sensor network

Television production improves continuous broadcast of sports events. The goal of development of *Hawk-Eye Officiating System* for tracking and 3D reconstruction of the ball trajectory is cost-efficient improving of the tennis competition in a way that network of static TV camera and computer information are used to generating graphic for rewind video, as well as the statistical information used by TV commentators (Owens *et al.*, 2003). 2D monitoring technique of the individual cameras and 3D reconstruction based on combination of partial 2D trajectory are used. Advantages are in distribution of computer calculations on individual video camera footage, and in reducing both the complexity of combining paths and communication requirements. For each video frame on individual cameras, PTZ (pan, tilt, zoom) camera position are calculated based on tracking bounds of field. In each video frame, the position of the ball is detected, and the motion vector in the coordinate system of image is estimated that correct camera movement based on the calibration parameters of the single frame. Motion vectors are passed to the module for the 3D reconstruction determining the point of intersection of two estimated ball trajectories. Completed trajectory of ball is passed to software for visualization and analysis.

Passive monitoring of football players position on the field is based on a fixed camera (Needham and Boyle, 2001), a mobile camera (Lefevre *et al.*, 2002) or a set of synchronized fixed camera (Iwase and Saito, 2002; Xu *et al.*, 2005). In the case of networked cameras, the basic requirement is extracting meaningful information from the individual cameras, integration with all sources and 3D reconstruction. Interface between the two procedures is the first video segmentation of boundary boxes in the individual frames and joining the corresponding parameters (estimated position in the plane of the ground, boxing category, and indication of the obstacle object).

With the development of different systems for monitoring, evaluation of the entire system is more important: different algorithms for monitoring and operating parameters are compared, the situations in which algorithms cannot give good results that are identified and which investigate the applicability of algorithms in different sports. In competitive football, precision camera calibration and synchronization are practical limits on accuracy of the positioning of players on the field. New algorithms for determining the 3D position of the ball are needed. Application of the monitoring system determines the significance of individual parameters. The target application is determined and appropriate metrics used to evaluate the complete system.

The evaluation system for monitoring can be divided into two categories based on whether the reference data are used to position objects (obtained by analyzing video recordings on your computer) or are not. One approach to collecting reference data and evaluation of tracking algorithms based on networked fixed cameras is explored (Li, *et al.*, 2005). The reference position data are obtained by manual processing of TV video. The operator uses a computer program and specifies the coordinate system of the player and the ball, by manual selection of one of the cameras that cover the ground. Based on the calibration parameters of cameras, the points from the coordinate system of the images are transformed into the specified coordinate system. In addition, an estimation of the *depth* of stereoscopic images is possible, based on the approximation that all activities take place in the plane of the field. It is assumed that the players in the flat filed and the position are determined as the midpoint of the line connecting the player's feet (Fig. 4). If the ball is on the ground, positioning is trivial; in opposite case, two

methods for determination of the ball have been developed: triangulation of the two camera shots (*wide-baseline stereo*), or the application of the parabolic model (neglecting friction) in 3D interpolation of the ball position between the endpoints of paths in a given time interval. In the first step, start-point of the trajectory is determined when the operator selects the best shot cameras and two points in the TV image to determine the vertical component of the initial ball speed. Based on the initial conditions of motion, the trajectory of the ball is iteratively calculated in the specified intervals of time. The calculated reference position of players and the ball have to be compared with the estimated positions obtained by tracking algorithms based on calculated distance metrics and the observed relative performance monitoring system.

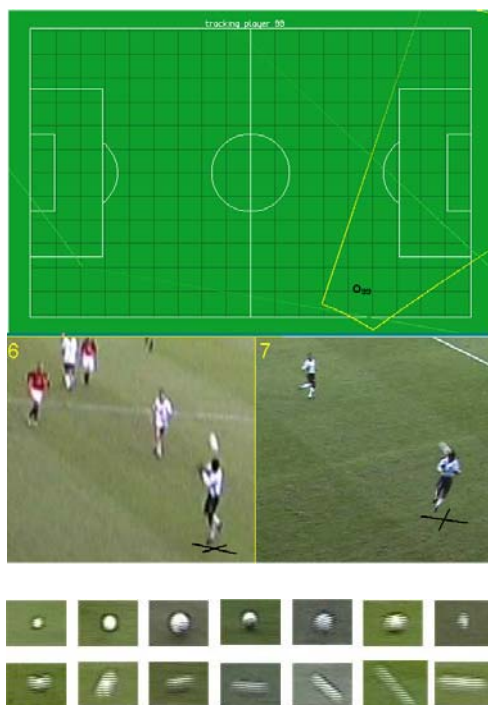

Figure 4. Player tracking on football field based on triangulation of two wide-base line stereoscopic TV video frames. Characteristic samples of ball regions selected in video frames of football game TV broadcast (source: Li et al., 2005).

Implementation of computer applications and software services

Users requirements

The basic requirement in the selection and implementation of analytical software tools in football is the optimal set of relevant information presented to users through an effective (numerical and graphic) interface.

Relevant information can be grouped into three categories:

- **Video play of specific events.** The events are grouped in tables. The user selects an event to play as a video sequence, or animated computer graphics. This is necessary for the possibility of chronological events. For the analysis of individual situations, it is necessary to determine a choice of cameras covering the event from different angles. For all 22 players, a graphic visualization of the movement on the ground is needed, marking the distance to the ball and rival player. It is necessary to mark *off-side* line and the density of coverage by a team (calculated by the distance furthestmost team player). Graphics are used for editing video clips from one or more competitions. Production of video summaries is important to educate coaches and players.
- **The tactical view.** The purpose of tactical views is analysis of all actions in the precise context that explains the origin and consequences of events. Actions of players and team strategies are analyzed in detail. Evaluation of the performance of individual players and the entire team in all phases of the game is based on effective measurement. The tactical view allows for an interactive presentation that contains animations and video review supplemented by statistical information in graphical form. All events are mapped (*goals, shots, passes, crosses, clearances, ball gains, lost ball, running with the ball, dribbles, headers, throw-ins, free-kicks, tackles, fouls, off-sides, trajectories, zone coverage, player positioning*, etc.) in competition with a list of players who participated. The map contains precise information on the spatial positions on the field during the game (covered area, averaged positions). It is necessary to predict the possibility of comparing tactical review of selected players, striker of the team with the defense the other team, or the analysis of each individual player.
- **Summary of physical fitness.** Purpose of the review is a detailed analysis of the physical fitness of all players. Summary contains measurements of the total distance, running, walking and sprints, movement profile, average speed, maximum speed, average time of recovery between sprints... It is necessary to compare the selected players in different games, the players of one team or the opposite players. Precise measurement of the player movement profile can be used in future studies of physical performance. Summary of physical fitness can be used for short-time intervals (one competition) or at longer intervals (season) for detecting and preventing injuries. The collected data is used to create individual training plans.

Software analysis tools process additional information that does not rely only on numerical and graphical displays. For example, one can monitor individual team formations (*defense, midfield, attack*) and the manner of a movement, cooperation and respect for the tactical demands of trainer. It is necessary to connect the analytical tools with a database of all the games of one season and allow users to access the database. The main reason for the use of analytical tools is to identify the chains of causal events (*defensive, possession, attacking, goalkeeper, free kick & dead ball, match official, miscellaneous events*) and analysis of events that lead to specific situations. Reconstruction of the specific situation in the competition, which ends with the achievement of goals, is the relevant information for the coaches. It is required to present an optimum amount of relevant information in a precise context.

Implementation of Solutions

There are numerous software products and Internet services for football analytics in the market. Most important systems are classified in Table 1 based on the technique of data

collection by monitoring competitors: analysis of video sequences, active/passive sensors, and manual image processing.

The two largest companies-integrators are *ProZone* and *SportUniversal*. Monitoring technology of *ProZone* system is a semi-automatic analysis of video recordings in combination with additional manual processing. A set of fixed networked cameras that cover the field are installed at the stadium. Processing results are the statistics of ball possession, maps and adding of the path of individual players and other. However, the results are not generated in real-time. *SportUniversal* has similar features but the analytics is in real-time. Systems require significant financial investment by the clubs and football associations. Company service providers *Orad* and *Trakus* are orientated towards the market of digital media. *SportsTec* products are designed for editing sports programs and support the analytical work only, which is fully executed manually. *DigitalSoccer* service is the analytics of football competitions that are entirely based on manual processing of information.

Table 1. Comparative overview of technologies applied in commercial analytical systems for football competitions.

Analysis video sequences	Active/passive sensors	Editing of video sequences
<i>ProZone3</i> (player tracking) <i>MatchViewer</i> (post-analysis) <i>MatchInsight</i> (performance) <i>Trend</i> (multi-game database) <i>Recruiter</i> (trading decision) [www.prozonesports.com]	<i>SporTrack</i> <i>ToPlaySoccer</i> [www.orad.tv]	<i>SportsCode</i> [www.sportstec.com]
<i>AmiscoSystem</i> [www.sport-universal.com]	<i>DigitalSportsInformation</i> [www.trakus.com]	<i>DigitalSoccer</i> [www.digitalsoccer.it]

ProZone 3 software package for monitoring physical, technical and tactical performance of players and teams consists of 5 main sections (*team sheet, overview, animation and video analysis, fitness*). Data acquisition is based on 8-12 fixed IP networked cameras in strategic positions of the stadium. The acquisition frequency is 10Hz synchronized cameras and all the data is stored in digital format on the server. After the game, a semi-automated analysis for monitoring players starts from calibrated video cameras. The players are manually identified and independently monitored simultaneously on camera footage, and then the estimated coordinates and continuous trajectories of players and the ball automatically combined in 1/10 second as a single data set. Player tracking data and classified events in the game (*MatchViewer*) are presented and interpreted for users in the form of interactive distribution map, 2D graphics and animation playback video sequences (Fig. 5).

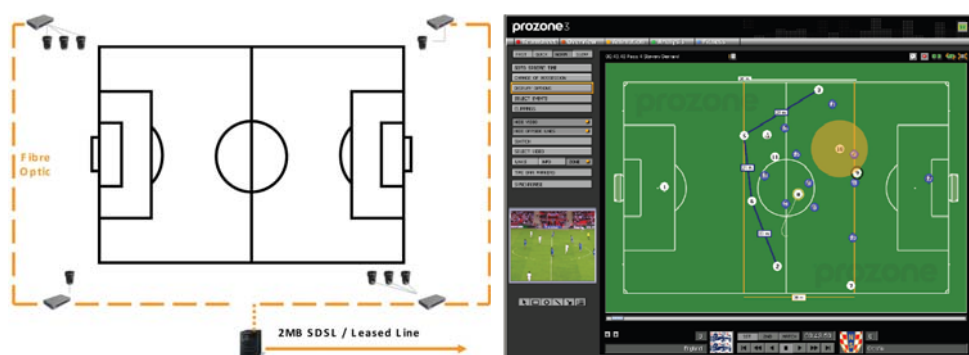

Figure 5. An overview of football field and placement of 8 static camera network.
ProZone3 example of game analysis (animation, game analysis, fitness, statistics)

ProZone MatchViewer is the software package for post-analysis of technical and tactical performance of players and teams based on the footage of one camera, comprising 4 modules (*team sheet, overview, video, analysis*). Analyst or coach who views the images in the program enters information on the event classification, identification and position of players on the field. Classification list contains 55 events which are relevant (*defensive events (bloc, clearance, tackle), possession events, attacking events, goalkeeper events, free kick & dead ball situations, match official events, miscellaneous events*) and 252 derived data that makes an average of 2,500 events per game. When the labeling process is complete, the software verifies accuracy and consistency of data. It allows detailed analysis of data, presenting the users interactive maps, statistical tables and plays of video sequences of selected events (Fig. 6).

Fig. 6. *ProZone MatchViewer* example of post-analysis of football game recorded with one camera (basic data, game and player statistics, team information, video payout).

Conclusion

The sports industry is continually looking for ways to deliver differentiated experiences and maximize the use of venues all year round. Innovative technology solutions help to fuel new experiences and growth by connecting sports contests, teams, fans, and the broader community in entirely new ways, very important for the future of sports events. The basic criteria in selecting and implementing commercial available software analytical tools is simple implementation of a camera and a semi-automatic generation of optimal set of relevant information that are presented to users through an effective (numerical and graphical) interface. Integrated analytical systems are based on a fixed set of networked synchronized cameras or individual TV footage.

Future development and implementation of systems to support accurate, practical and reliable decision-making during the contest, is the basis for further increase in commercial value of sports. The task of governing bodies is clearly not just to make use of events as showcases and as opportunities to see and try, but also to ensure there are technological possibilities that convert experiences into long-term participation. This necessitates a new way of thinking for authorities, officials and organizers, as well as technology companies that need to showcase their initiatives in order to completely realize the full potential state-of-the-art technology can provide within the context of professional sports events. However, in order to derive value, the strategic decisions need to be considered with a view to sustainability – in other words, the extent to which these investments can both improve the quality and experience of the sports events enhancing the potential to achieve future economic, social, and other benefits.

References

1. A.T.Kearney (2011). *Sports Market*. (Retrieved 11 May 2012, <http://www.atkearney.com>).
2. Desbordes, M. (2012). *Football Event Management*. Handbook of Football Association Management (Eds. J. L. Chappelet and D. Aquilina). UEFA Education Programme, Nyon, Switzerland: UEFA.
3. FIFA (2011). *Laws of the Game 2011/2012*. (Retrieved 12 August 2011, available online http://www.fifa.com/mm/document/affederation/generic/81/42/36/lawsofthegame_2011_12e.pdf)
4. Hamil, S. (2012). *The Organisation of World Football*. Handbook of Football Association Management (Eds. J. L. Chappelet and D. Aquilina). UEFA Education Programme, Nyon, Switzerland: UEFA.
5. Iwase, S. and Saito, H. (2002). *Tracking soccer player using multiple views*, Workshop on Machine Vision Applications, MVA Proceedings.
6. Li, Y., Dore, A., and Orwell, J. (2005). *Evaluating the performance of systems for tracking football players and ball*, AVSS Proceedings: IEEE.
7. Lefevre, S., Gerard, J., Piron, A. and Vincent, N. (2002). *An extended SNAKE model for real-time multiple object tracking*, Workshop on Advanced concepts for intelligent vision systems, ACIVS Proceedings: Ghent, Belgium.
8. Needham, C. and Boyle, R. (2001). *Tracking multiple sports players through occlusion, congestion and scale*, BMVC Proceedings. ACIVS Proceedings.

9. Owens, N., Harris, C. and Stennett, C. (2003). *Hawk-Eye tennis system*, VIE Proceedings: IEEE.
10. Rao, K.R., Bojković, Z. and Milovanović, D. (2002). *Multimedia communication systems*, Upper Saddle River, New Jersey: Prentice Hall PTR (Pearson Education, Inc.).
11. Rao, K.R., Bojković, Z. and Milovanović, D. (2005). *Introduction to multimedia communication*, Hoboken, New Jersey: John Wiley and Sons, Inc.
12. Wang, J.R. and Parameswaran, N. (2004). Survey of Sports Video Analysis: Research Issues and Applications, Workshop on Visual Information Processing VIP 2003, *Conference Proceedings on Research and Practice in Information Technology* (Eds. M. Piccardi, T. Hintz, X.He, M.L.Huang, D.D.Feng and J. Jin), 36, Sydney: Australian Computer Society, Inc.
13. Wang, J., Xu, C., Cheng, E. and Tian, Q. (2008). Automatic composition of broadcast sports video, *Multimedia system, Springer*, 14(4), pp. 179-193.
14. Wan, K. Xu, C., Tian, Q. and Leong, M. (2004). *Automatic sport content analysis: State-of-the-art and recent results*, BCA Proceedings.
15. Xu, C., Cheng, J., Zhang, Y., and Hanqing, L. (2009). Sports video analysis: Semantics extraction, editorial content creation and adaptation, *Journal of Multimedia*, 4 (2), pp.69-79.
16. Xu, M., Orwell, J., Lowey, L. and Thirde, D. (2005). *Architecture and algorithms for tracking football players with multiple cameras*, VISP Proceedings: IEEE.
17. Yu, X. and Farin, D.S. (2005). *Current and emerging topics in sports video processing*, ICME Proceedings: IEEE.

POVEZANOST NEKIH MORFOLOŠKIH ODLIKA I DEFORMITETA KIČMENOG STUBA KOD UČENIKA OSNOVNE ŠKOLE

CONNECTION OF SOME MORPHOLOGIC CHARACTERISTICS AND DEFORMITIES OF SPINAL BONE OF THE PRIMARY SCHOOL PUPILS

Osmo Bajrić¹, Sanja Lolić², Dejan Lolić¹, Ismet Bašinać

¹Panevropski univerzitet „APEIRON“, Fakultet sportskih nauka, Banja Luka, BiH

²Zavod za rehabilitaciju „Dimitrije Zotović“, Banja Luka, BiH

³Edukacijski Fakultet, Univerziteta u Travniku, Travnik, BiH

Apstrakt

Na uzorku od 110 učenika i 94 učenice V do IX razreda osnovne škole „Vuk Stefanović Karadžić“ iz Banja Luke izvršeno je istraživanje sa ciljem utvrđivanja povezanosti nekih morfoloških odlika i deformacija kičmenog stuba. U istraživanju je primenjeno četiri varijable za procenu morfoloških odlika i tri varijable za procenu deformacija na kičmenom stubu u sagitalnoj i frontalnoj ravni. Svi učenici i učenice koji su predstavljali uzorak ispitanika redovno su pohađali nastavu fizičkog vaspitanja i bez izraženih motoričkih i psihičkih aberacija.

Za utvrđivanje moguće povezanosti nekih morfoloških odlika i deformiteta kičmenog stuba u sagitalnoj i frontalnoj ravni primenjena je kanonička korelaciona analiza.

Dobijeni rezultati kanoničke korelacione analize pokazuju da je izolovan jedan par kanoničkih faktora čiji je koeficijent korelacije (Canonical R) 0,37, a objašnjeni deo zajedničke varijanse 14 % (Canonical R-sqr.). Statistička značajnost izolovanog para kanoničkih faktora je na nivou $p = 0,000$.

Na osnovu povezanosti izolovanih faktora može se konstatovati da je presudni uticaj na kifotično i lordotično držanje tela kod ispitivanog uzorka ispitanika imala težina tijela i body mas indeks, što su potvrdila i dosadašnja istraživanja, (Kosinać, 2006, 2007; Đonović, L., Ilić, M., Damjanov, V., 2008).

Dobijeni rezultati u ovom istraživanju mogu poslužiti kao značajni prognostički faktori povezanosti tretiranih morfoloških odlika sa nastankom deformiteta na kičmenom stubu, kao i osnovna smernica u primeni telesnih vežbi na sprečavanju pojave pretilosti i nastanku pojedinih deformiteta kičmenog stuba kod dece osnovnoškolskog uzrasta.

Ključne reči: morfološke odlike, deformiteti, učenici, kanonička korelaciona analiza.

Abstract

Research has been carried out on the sample of 110 pupils and 94 female pupils from V to IX class of the primary school "VukStefanovic Karadzic" in Banja Luka with a view of establishing connection of some morphological characteristics and deformities of the spinal bone. Four variables have been applied intended for the estimate of morphological characteristics and three variables for the estimate of deformities on the spinal bone in sagittal and frontal plane. All the pupils and female pupils that presented the sample of examinees were regularly attending lectures of physical education and without distinguished motor and psychical aberrations.

Canonic correlation analysis has been applied in order to establish a possible connection of some morphological characteristics and deformities of spinal bone in sagittal and frontal plane.

The results acquired of the canonic correlation analysis show that a pair of cannonic factors has been isolated whose correlation coefficient is (Canonic R) 0,37, and the explained part of the common variance 14 % (Canonic R – sgr.) Statistic importance of the isolated pair of cannonic factors is on the level $p=0,000$.

On the basis of connection of the isolated factors it can be determined that body weight and body mass index has had decisive influence on kyphotic and lordotic posture at the researched sample of examinees which was confirmed by the hitherto researches (Kosinac, 2006, 2007; Djonovic, L., Ilic, M., Damjanov, V., 2008).

Results acquired at this research can serve as significant prognostic factors of connection of the treated morphologic characteristics with the formation of deformities on the spinal bone, as well as the basic guideline at the use of physical exercises in prevention of appearance of obesity and formation of some deformities of the spinal bone at the children of primary school age.

Key words: morphologic characteristics, deformities, pupils, canonic correlation analysis..

Uvod

Savremeni način života, nepravilnosti usled dugog sedenja i pasivnog načina života dovode do niza promena na lokomotornom aparatu dece. Problem prevencije telesnih deformiteta kod dece osnovnoškolskog i srednjoškolskog uzrasta prisutan je dugi niz godina. Prema podacima zdravstvenih institucija kao i prema podacima prilikom sistematskih pregleda koji se vrše svake godine, pored određenih oboljenja i nedostatka otkriva se veliki broj dece koja imaju telesne deformitete na lokomotornom aparatu (naročito kičmenog stuba), koji ozbiljno narušava zdravlje i fizičke sposobnosti dece. Fizičko vaspitanje i sportske aktivnosti su važni sadržaji vaspitanja i obrazovanja dece u osnovnim školama koji mogu pozitivno uticati na sprečavanje neželjenih promena na lokomotornom aparatu djece. Neka istraživanja pokazuju da nedovoljna kretna aktivnost dece uzrokuje manje ili veće telesne poremećaje koji se manifestuju na poremećaj u pravilnom držanju tela, povećanju krvnog pritiska i porastu telesne težine tela. Takva istraživanja su takođe pokazala da postoji velika povezanost nekih morfoloških odlika u prvom redu visine i težine tela sa pojedinim deformitetima lokomotornog aparata. (Jovović, 1995,1999; Kosinac, Z. i I. Banović 2007). Bogdanović, Z., i Aćimović, D. (2008) su istražujući uticaj morfoloških karakteristika (telesna visina, sedeća visina, telesna masa, obim grudnog koša, širina ramena, širina karlice, kožni nabor trbuha i kožni nabor leđa) na deformitete kičmenog stuba u sagitalnoj

ravni (kifoza i lordoza) kod učenika petih razreda osnovnih škola utvrdili da prediktorski skup varijabli nije imao statistički značajan uticaj na kriterijsku varijablu kifoza, dok je uticaj istog prediktorskog skupa varijabli na kriterijsku varijablu lordoza ostvario statistički pozitivnu vrednost. Najznačajniji pojedinačni uticaj na kriterijsku varijablu lordoza ostvarile su varijable obima tela, potkožnog masnog tkiva trbuha, masa tela i sedeća visina tela. Džibrić, DŽ., Kapidžić, A., Muratović, M., Mulabećirović, M., (2009) su istraživali razlike indeksa telesne mase ispitanika koji žive u gradskoj sredini naspram ispitanika koji žive u prigradskoj sredini i utvrdili da ne postoje statistički značajne razlike između ove dve grupe ispitanika i da praktično nema razlike u načinu života između gradske i prigradske sredine, ali autori iznose zabrinjavajući procent gojazne djece u obe grupe sa tendencijom daljeg rasta sa godinama, što se može odraziti na pojavu lošeg držanja tela i nastanak deformiteta na kičmenom stubu.

Nesumnjivo je da se ovako velika učestalost posturalnih poremećaja kod učenika osnovnoškolskog uzrasta može uspešno rešavati samo uz dobru organizaciju i saradnju medicinskih ustanova, škola, nastavnika i roditelja. Polazak deteta u školu i doba puberteta su izuzetno kritični periodi za nastanak loših držanja, pa se mogućnosti prevencije traže, pre svega, u fizičkom vaspitanju, koje treba da predupredi njihov nastanak i spreči progresiju već postojećih u trajne deformacije, sa mogućim kompleksnim oštećenjima zdravlja.

Predmet ovog rada jeste utvrđivanje povezanosti nekih morfoloških obeležja i deformiteta kičmenog stuba kod dece osnovnoškolskog uzrasta.

Metodologija rada

Uzorak ispitanika

Istraživanje je provedeno na uzorku od 204 ispitanika - učenika osnovne škole, oba pola od V do IX razreda osnovne škole „Vuk Stefanović Karadžić“ iz Banja Luke. Svi ispitanici su redovno pohađali nastavu iz fizičkog vaspitanja i bez izraženih motoričkih i psihičkih aberacija.

Uzorak varijabli

Uzorak varijabli za procenu morfoloških odlika

Visina tela(AVISTL)
Dužina nogu.....(ADUŽNO)
Težina tela(ATEŽTJ)
Indeks telesne mase.....(BMINDX)

Uzorak varijabli za procenu deformiteta kičmenog stuba

Kifoza(KIFOZA),
Lordoza(LORDOZ),
Skolioza.....(SKOLIO).

Metode rada

Za utvrđivanje moguće povezanosti primenjenih morfoloških odlika i deformiteta kičmenog stuba primenjena je kanonička korelaciona analiza. Prethodno je izvršena analiza kroskorelacione matrice koja predstavlja početnu osnovu za primenu kanoničke korelacione analize.

Rezultati i diskusija

Kroskorelacija zajedničkog skupa morfoloških varijabli i skupa varijabli za procenu deformiteta na kičmenom stubu

Težnja je bila da se utvrdi međusobna povezanost između morfološkog prostora i prostora poremećaja kičmenog stuba koja se može videti u okvirima kroskorelacijske matrice (tabela 1). Kroskorelacijska matrica dobija se na osnovu ukrštanja varijabli morfološkog prostora i prostora poremećaja kičmenog stuba, a sadrži koeficijente korelacija zajedničkog prostora ova dva skupa. Potrebno je naglasiti da dobijeni koeficijenti korelacija ukazuju samo na povezanost između varijabli, ali ne i na konkretan uticaj jedne na drugu.

Kroskorelacijska matrica, generalno posmatrajući, predstavlja polaznu osnovu za dalju kanoničku korelacionu analizu metodom po Hotelling-u.

Uvidom u matricu kroskorelacija (tabela 1), morfoloških varijabli i varijabli za procenu deformiteta na kičmenom stubu može se uočiti da između ispitivanih prostora postoje vrlo niske vrednosti korelacije (povezanosti).

Varijabla (ATEŽTJ) – telesna težina ima statistički značajne koeficijente sa varijablama (KIFOZA = .28 i LORDOZ = .16) za procenu deformiteta na kičmenom stubu u sagitalnoj ravni. Ovo ukazuje na činjenicu da je telesna težina u značajnoj meri povezana sa nastajanjem deformiteta (poremećaja) lociranih na kičmenom stubu u sagitalnoj ravni.

Varijabla (BMINDX) – bodi mas indeks ima statistički značajne koeficijente sa varijablama (KIFOZA) .30, (LORDOZ) .29 deformitetima kičmenog stuba u sagitalnoj i frontalnoj ravni.

Na ovom nivou istraživanja može se konstatovati da u osnovi zajedničkog kovarijabiliteta mera dva ispitivana prostora nije postignuta prolazna i visoka povezanost za sledeću fazu u obradi podataka, gde se može preciznije videti i definisati povezanost između istraživanih prostora.

Tabela 1. Matrica kroskorelacija primenjenih varijabli

	LORDOZ	KIFOZA	SKOLIO
AVISTJ	-0,04	0,15	-0,00
ATEŽTJ	0,16	0,28	-0,00
BMINDX	0,29	0,30	-0,04
ADUŽNO	-0,11	0,02	0,01

Kanoničke relacije morfoloških odlika i deformiteta na kičmenom stubu

Kanoničkom korelacionom analizom (tabela 2) izolovan je jedan par kanoničkih faktora (Canonicl R), s kojim je objašnjena povezanost morfoloških karakteristika i deformiteta na kičmenom stubu na nivou značajnosti $p = .000$.

Izolovani par kanoničkih faktora ova dva skupa (Canonicl R) iznosi .37, koji može da objasni (Canonicl R–sgr.) 14% zajedničkog varijabiliteta skupa morfoloških varijabli i varijabli za procenu deformiteta na kičmenom stubu.

Značajnost veza istraživanih prostora je (Chi-sgr.) = 40,87826.

Izolovani kanonički faktor u prostoru morfoloških karakteristika, (tabela 3) definisan je masom tela obzirom da najveće projekcije ostvaruju varijable ATEŽTJ - težina tela .61 i BMINDX – body mas indeks .90.

Najveću projekciju na izolovani kanonički faktor u prostoru deformiteta kičmenog stuba (tabela 4) ostvarile su varijable LORDOZ – lordoza .94 i KIFOZA – kifoza .75, dakle varijable na osnovu kojih se vrši procena deformiteta na kičmenom stubu u sagitalnoj ravni. Prema tome ovaj faktor se može definisati kao deformacije na kičmenom stubu, locirane u sagitalnoj ravni, u predelu grudnog koša (torakalna regija) i predelu leđa (lumbalna regija). Može se konstatovati da je presudni uticaj na kifotično i lordotično držanje kod ispitivanog uzorka ispitanika imala težina tela i body mas indeks. Dosadašnja istraživanja su potvrdila da su ove vrste poremećaja dosta česta pojava kod populacije uzrasta odabranog uzorka ispitanika.

Imajući u vidu izolovane faktore u prostoru morfoloških odlika i deformacija kičmenog stuba neophodna je detaljnija analiza i uticaja spoljašnjih faktora koji doprinose nastanku posturalnih poremećaja i definisanju značaja funkcionisanja određenih mišića i mišićnih grupa u svakodnevnoj praksi. Verovatno mišići regije trbušnog zida i lumbalnog dela kičmenog stuba u toku dana imaju određeni nivo kako aktivnog rada tako i pasivnog rada. Prilikom hodanja, trčanja, ili stajanja pomenuta mišićna regija je dosta aktivna. Iz tog razloga može se pretpostaviti da je sistem aktivnih i pasivnih veza pomenute regije stvorio određene pozitivne uslove koji su neophodni za pravilan izgled i položaj kičmenog stuba u lumbalnom delu. Međutim, različiti spoljašnji faktori koji tokom celog dana kontinuirano deluju na različita asimetrična pomeranja, kako statike tako i dinamike lokomotornog aparata, imaju veliki doprinos nastanku kifotičnog držanja tela.

Stvorene loše navike prilikom sedenja u školskoj klupi, nepravilno nošenje školske torbe, pasivan stav prilikom stajanja ili hodanja, te slabiji vid koji decu primorava na povijanje kičmenog stuba prilikom pisanja ili čitanja samo su neki od rizičnih faktora koji doprinose nastanku lošeg držanja tela i nastanku deformiteta.

Tabela 2. Kanoničke relacije morfoloških odlika i deformiteta na kičmenom stubu

	Canonicl - R	Canonicl – R-sqr.	Chi-sqr.	df	p	Lambda – Prime
0	0,368836	0,136040	40,87826	12	0,000052	0,814307
1	0,214956	0,046206	11,77878	6	0,067124	0,942528
2	0,108682	0,011812	2,36453	2	0,306598	0,988188

Tabela 3. Struktura kanoničkih faktora u prostoru morfoloških odlika

	Root 1
AVISTJ	0,073388
ATEŽTJ	0,613260
BMINDX	0,900809
ADUŽNO	-0,213846

Tabela 4. Struktura kanoničkog faktora u prostoru deformiteta kičmenog stuba

	Root 1
LORDOZ	0,942744
KIFOZA	0,751915
SKOLIOZ	-0,092207

Zaključak

Utvrđivanje povezanosti nekih morfoloških odlika i deformiteta kičmenog stuba na i uzorku ispitanika osnovnoškolskog uzrasta bio je osnovni cilj ovog istraživanja.

Za utvrđivanje moguće povezanosti primenjenih morfoloških odlika i deformiteta kičmenog stuba u sagitalnoj i frontalnoj ravni primenjena je kanonička korelaciona analiza.

Na osnovu rezultata kanoničke korelacione analize može se videti da je izolovan jedan par kanoničkih faktora s kojim je objašnjena povezanost morfoloških karakteristika i deformiteta na kičmenom stubu na nivou značajnosti $p = .000$.

Koeficijent korelacije izolovanog para kanoničkih faktora dva skupa varijabli (Canonical R) iznosi .37, koji može da objasni (Canonical R-sqr.) 14% zajedničkog varijabiliteta skupa morfoloških varijabli i varijabli za procenu deformiteta na kičmenom stubu.

Izolovani kanonički faktor u prostoru morfoloških karakteristika, (tabela 3) definisan je masom tela obzirom da najveće projekcije ostvaruju varijable ATEŽTJ - težina tela .61 i BMINDEX – body mas indeks .90.

Najveću projekciju na izolovani kanonički faktor u prostoru deformiteta kičmenog stuba (tabela 4) ostvarile su varijable LORDOZ – lordoza .94 i KIFOZA – kifoza .75, dakle varijable na osnovu kojih se vrši procena deformiteta na kičmenom stubu u sagitalnoj ravni. Prema tome ovaj faktor se može definisati kao deformacije na kičmenom stubu, locirane u sagitalnoj ravni, u predelu grudnog koša (torakalna regija) i predelu leđa (lumbalna regija). Može se konstatovati da je presudni uticaj na kifotično i lordotično držanje tela kod ispitanog uzorka ispitanika imala težina tela i body mas indeks. Dosadašnja istraživanja su potvrdila da su ove vrste poremećaja dosta česta pojava kod populacije uzrasta odabranog uzorka ispitanika (Kosinac, 2006, 2007; Đonović, L., Ilić, M., Damjanov, V., 2008).

Stvorene loše navike prilikom sedenja u školskoj klupi, nepravilno nošenje školske torbe, pasivan stav prilikom stajanja ili hodanja, te slabiji vid koji decu primorava na povijanje kičmenog stuba prilikom pisanja ili čitanja, a posebno pasivan način života i pretilost (gojaznost), samo su neki od rizičnih faktora koji doprinose nastanku lošeg držanja tela i nastanku deformiteta kičmenog stuba.

Dobijeni rezultati u ovom istraživanju mogu poslužiti kao značajni prognostički faktori povezanosti tretiranih morfoloških odlika sa nastankom deformiteta na kičmenom stubu, kao i osnovna smernica u primeni telesnih vežbi na sprečavanju pojave pretilosti i nastanku pojedinih deformiteta kičmenog stuba kod dece osnovnoškolskog uzrasta.

Literatura

1. Bajrić, O., (2011). *Regresiona povezanost nekih pokazatelja posturalnog statusa i skolioze*. Niš: 15. Međunarodni naučni kongres.
2. Bogdanović, Z., Aćimović, D., (2008). *Relacije sistema prediktorskih varijabli i kriterijskih varijabli kod kontrolne grupe mlađeg školskog uzrasta*. Beograd: Zbornik radova sa IV.Međunarodne konferencije „Menadžment u sportu“ 132 - 140.
3. Bogdanović, Z., (2008). *Deformiteti kičmenog stuba u sagitalnoj ravni – prevencija i korekcija*, Novi Pazar: Monografija, Kragujevac-Interprint.
4. Džibrić, Dž., Kapidžić, A., Muratović, M., Mulabećirović, M. (2009). *Razlike indeksa tjelesne mase kod dječaka uzrasta 8 godina*. Tuzla: Zbornik naučnih i stručnih radova sa 2. Međunarodnog simpozijuma „Sport i zdravlje“.

5. Jovović V., (1997). Frekvencija posturalnih poremećaja zgloba koljena kod mlanih adolescenata. Beograd: *Glasnik ADJ*, 22:209-213.
6. Jovović V., (1998). Frekvencija lordoze kod učenika ranog adolescentnog doba u Podgorici i Nikšiću. Podgorica: *Fizička kultura*, 2:46-52.
7. Jovović V., (2003). Transverzalna analiza učestalosti kifoze kod učenika-ca adolescenata. Beograd: *Glasnik ADJ*, 38:177-183.
8. Kosinac, Z. (2006). Utjecaj nekih antropometrijskih i somatskih pokazatelja na dismorfične promjene prsnog koša (pectus carinatum i pectus excavatum). Beograd: *Fizička kultura*, 60, 1:39-49.
9. Kosinac, Z., Srzić, M. (2006). Kineziološki problemi posture u djece mlađe životne dobi. *Contemporary Kinesiology, Kupres*, 116-120.
10. Kosinac, Z. (2006). *Kineziterapija: tretmani poremećaja i bolesti organa i organskih sustava*. Sveučilište u Splitu, Udruga za šport i rekreaciju djece i mladeži grada Splita.
11. Kosinac, Z. (2007). Relacije između nekih pokazatelja otklona posture i skolioze u djece različitog spola. *16. ljetna škola kineziologa Republike Hrvatske*.
12. Mijailović, N. (2003). *Značaj i mogućnost sistematskih pregleda u ranoj detekciji skolioze kod školske dece u Kragujevcu*. Kragujevac: Magistarski rad, Medicinski fakultet.
13. Đonović, L., Ilić, M., Damjanov, V. (2008). *Skolioza kod školske dece na teritoriji grada Kragujevca*, IZJZ Kragujevac: Medicinski fakultet.

MENADŽMENT EDUKACIJE I LICENCIRANJA TRENERA ATLETIKE U SRBIJI

MANAGEMENT OF EDUCATION AND LICENSE OF ATHLETIC COACHING IN SERBIA

Branko Bošković

Atletski savez Srbije, Beograd, Srbija

Apstrakt

Unapređenje obrazovanja i usavršavanja stručnog i naučnog kadra za potrebe atletike i primene naučnih dostignuća u atletskoj teoriji i praksi predstavlja jedan od strateških ciljeva razvoja atletskog sporta u Republici Srbiji.

U tom kontekstu, posebno mesto i značaj zauzima obrazovanje i usavršavanje trenerskog kadra u atletskom sportu Srbije.

U radu se ukazuje na potrebe i vidove edukacije i licenciranja trenera atletike u Srbiji i mogućnost primene menadžment funkcija od strane nadležnih institucija.

Ključne reči: Trener atletike; edukacija trenera atletike; licenciranje trenera atletike; menadžment edukacije i licenciranja trenera atletike u Srbiji.

Abstract

The promotion of education and the development of professional and scientific teaching staff in athletics, along with the implementation of scientific achievements in athletic theory and practice are one of the main strategic goals of the development of athletic sport in the Republic of Serbia.

Therefore, improvement, education and progress of the coaching staff in Serbian sport are of vital importance.

This thesis highlights the needs and opportunities of education and provision of license for athletic coaches in Serbia, as well as the best management of education by the authorities.

Key words: Athletic coach, education of athletic coaches, license for athletic coaches, management of education and provision of license for athletic coaches in Serbia.

Uvod

Atletika, kao „kraljica sportova“ i atletske aktivnosti doprinose očuvanju zdravlja i zadovoljenju fizičkih, mentalnih i socijalnih potreba dece i odraslih, unapređenju drugih sportova, ostvarivanju vrhunskih postignuća i promovisanju sportskih i drugih vrednosti jedne zemlje.

Vizija Atletskog saveza Srbije je da Srbija bude država sa razvijenim sistemom atletike i atletskom kulturom, u kojoj je atletski sport dostupan svakome i u kojoj postoje uslovi za ostvarenje vrhunskih dostignuća. Jedan od ključnih preduslova za ostvarivanje takve vizije je postojanje moderno obrazovanog i osposobljenog stručnog atletskog kadra, sa odgovarajućim formalnim kvalifikacijama. To se posebno odnosi na trenere atletike, kao nosioce planiranja i sprovođenja stručno-pedagoškog rada u sva tri osnovna pojavna oblika atletskog sporta u Srbiji: u takmičarskoj i vrhunskoj atletici (kao olimpijskom i paraolimpijskom sportu); u atletici u institucijama, (predškolske ustanove, škole, univerziteti, vojska i policija), i kod masovne i rekreativne atletike. Trenerski rad u atletici mogu obavljati samo stručnjaci koji ispunjavaju uslove predviđene Zakonom o sportu Republike Srbije i poseduju zvaničnu dozvolu za rad Atletskog saveza Srbije, predviđenu Pravilnikom o licenciranju atletskih stručnjaka, klubova i sudija i pravilima Međunarodne atletske federacije (IAAF). Prema važećim propisima, zvanja u okviru zanimanja trener atletike mogu biti: trener pripravnik; operativni trener; trener; trener specijalista i trener profesor atletike. Navedena zvanja se stiču putem odgovarajuće edukacije u zemlji i/ili inostranstvu i na osnovu posedovanja zvanične dozvole za rad (licence), domaće ili međunarodne, čime se ispunjava zakonom predviđen nacionalni ili međunarodni standard kompetentnosti. Do uvećanja broja kvalifikovanih trenera atletike i unapređenja kvaliteta trenažnog rada u atletskom sportu Srbije može se doći kroz dobro projektovan i od strane nadležnih sportskih, obrazovnih, naučnih i drugih institucija i organizacija koordinisano vođen proces permanentne edukacije i licenciranja. Upravljanje tako složenim procesom zahteva stvaralačku primenu funkcija savremenog sportskog menadžmenta: predviđanja; planiranja; organizovanja; izvođenja i kontrolisanja.

Vidovi edukacije i nivoi licenciranja trenera atletike u Srbiji

Atletika, pored toga što po svom značaju pripada grupi tzv. bazičnih sportova, predstavlja verovatno najheterogeniju sportsku granu u pogledu broja i vrste takmičarskih disciplina, što nameće visoke zahteve u pogledu diferencijacije stručne kompetentnosti trenerskog kadra.¹ Za trenere atletike u Srbiji predviđeni su isti vidovi i oblici edukacije, u zemlji i inostranstvu, kao i za sportske stručnjake u drugim sportovima. To podrazumeva mogućnosti obrazovanja kroz redovno formalno školovanje, ili stručno osposobljavanje na akreditovanim visokoškolskim ustanovama (fakultetima ili visokim školama) u oblasti sporta i fizičkog vaspitanja, te permanentno stručno usavršavanje u matičnoj sportskoj grani.

Redovno formalno školovanje se odnosi na visoko obrazovanje prvog stepena (osnovne strukovne studije i osnovne akademske studije) i više obrazovanje, i visoko obrazovanje

¹ Na atletskim kontinentalnim i svetskim takmičenjima zastupljeno je ukupno 49 disciplina (24 u muškoj i 25 u ženskoj konkurenciji). Po svojoj široj i užoj specijalnosti, treneri atletike se mogu razvrstati po sledećim grupama srodnih atletskih disciplina: (1) sprintevi (i prepone); (2) srednje i duge pruge; (3) hodanje; (4) skokovi; (5) bacanja i (6) kombinovane discipline (kao što su sedmoboj kod žena i desetboj kod muškaraca).

drugog stepena (specijalističke strukovne studije i diplomske akademske studije) i visoko obrazovanje na osnovnim studijama u trajanju od najmanje četiri godine.²

Stručno osposobljavanje, kao vid edukacije trenera atletike, namenjeno je licima koji imaju određena iskustva i rezultate u trenerskom radu u atletskom sportu, ali nemaju formalno zakonsko pokriće za zvanje trenera atletike, kao i sportistima na zalasku ili po završetku sportske karijere, koji nemaju potrebno školsko obrazovanje a žele da steknu formalne kvalifikacije i pravo na trenerski rad u atletici. Postojeća zakonska regulativa u ovoj oblasti omogućava tri nivoa stručnog osposobljavanja trenera. Prvi nivo obuhvata teorijsku nastavu i praktičnu obuku sa završnim proverama od najmanje 60 časova, Drugi nivo od najmanje 120 časova i Treći nivo od najmanje 240 časova nastave i odgovarajućeg praktičnog rada i završne provere znanja i sposobnosti za obavljanje određene vrste poslova. Kod ovog vida edukacije atletskih trenera posebno je važan sinergijski pristup školskih i atletskih struktura u planiranju i realizaciji opštestručnih i uže stručnih nastavnih predmeta i pravno regulisan odnos visokoškolske sportske ustanove i Atletskog saveza Srbije, kao nadležnog granskog sportskog saveza.³

Pod stručnim usavršavanjem trenera atletike podrazumeva se permanentna samoedukacija i edukacija kroz aktivno učešće na stručnim i naučnim konferencijama, seminarima, radionicama, kursevima i drugim oblicima formalnog i neformalnog rada u oblasti atletike u zemlji i inostranstvu.

Obavezu obrazovanja, stručnog osposobljavanja i usavršavanja trenera u atletici utvrđuju atletski klubovi, u saradnji sa Atletskim savezom Srbije (ASS).

Sprovedena edukacija u zemlji ili inostranstvu je uslov za sticanje legitimnih dokumenata (sertifikata) i na osnovu njih odgovarajućih dozvola za rad (licenci) za obavljanje trenerskog posla u atletskom sportu.⁴

Prema važećem Pravilniku o licenciranju atletskih stručnjaka, klubova i sudija u Republici Srbiji, za trenere atletike su predviđene tri vrste (tri nivoa) licenci: 1. *Osnovna licenca (Basic)*; 2. *Profi licenca (Profy)*, i 3. *Master licenca (Master)*. Za sticanje *Osnovne licence* potrebno je minimalno stečeno zvanje Trener-pripravnik u oblasti atletike i najmanje jednogodišnje radno iskustvo na poslovima demonstratora ili saradnika trenera u registrovanoj atletskoj organizaciji. *Profi licenca* podrazumeva minimalno stečeno zvanje Operativni trener atletike i najmanje trogodišnje radno iskustvo na poslovima demonstratora, saradnika ili trenera u atletskom klubu koji je licenciran od strane Atletskog saveza Srbije. Za sticanje najviše - *Master licence* neophodno je minimalno stečeno zvanje Trener atletike, (kroz sistem visokih strukovnih ili akademskih studija) i najmanje četvorogodišnje radno iskustvo na poslovima trenera u atletskom klubu koji je licenciran od strane Atletskog saveza Srbije. Navedene licence važe za određeni period i

² Završetkom školovanja stiču se opšta zvanja: profesor fizičkog vaspitanja i sporta (završene osnovne studije, sa 180 ESPB); diplomirani profesor fizičkog vaspitanja i sporta (završene osnovne studije, sa 240 ESPB); master profesor fizičkog vaspitanja i sporta (završene master studije, sa 300 ESPB); specijalista profesor fizičkog vaspitanja i sporta (završene specijalističke studije, sa 360 ESPB); doktor fizičkog vaspitanja i sporta (završene doktorske studije, sa 480 ESPB); trener (završene strukovne osnovne studije, sa 180 ESPB) ili specijalista trener (završene strukovne specijalističke studije, sa 240 ESPB). ESPB označava skraćenicu za Evropski sistem prenosa bodova na studijama.

³ Samo u izuzetnim situacijama, kada edukativna ustanova nema dovoljno kompetentnog kadra, poslove stručnog osposobljavanja može delimično sprovoditi i Atletski savez Srbije, ali i tada uz obaveznu saradnju sa akreditovanom edukativnom ustanovom.

⁴ U skladu sa Listom stručnih, akademskih i naučnih naziva sa naznakom zvanja odgovarajućeg stepena studija u Republici Srbiji, Pravilnikom o nomenklaturi sportskih zanimanja i zvanja u Srbiji i Pravilnikom Međunarodne atletske federacije (IAAF).

obnavljaju se na osnovu ispunjenih uslova koji podrazumevaju redovno stručno usavršavanje i ostvarene rezultate na domaćim i međunarodnim takmičenjima. Za izdavanje, obnavljanje ili oduzimanje licence trenerima atletike u Srbiji nadležan je Atletski savez Srbije.

Menadžment edukacije i licenciranja trenera atletike u Srbiji

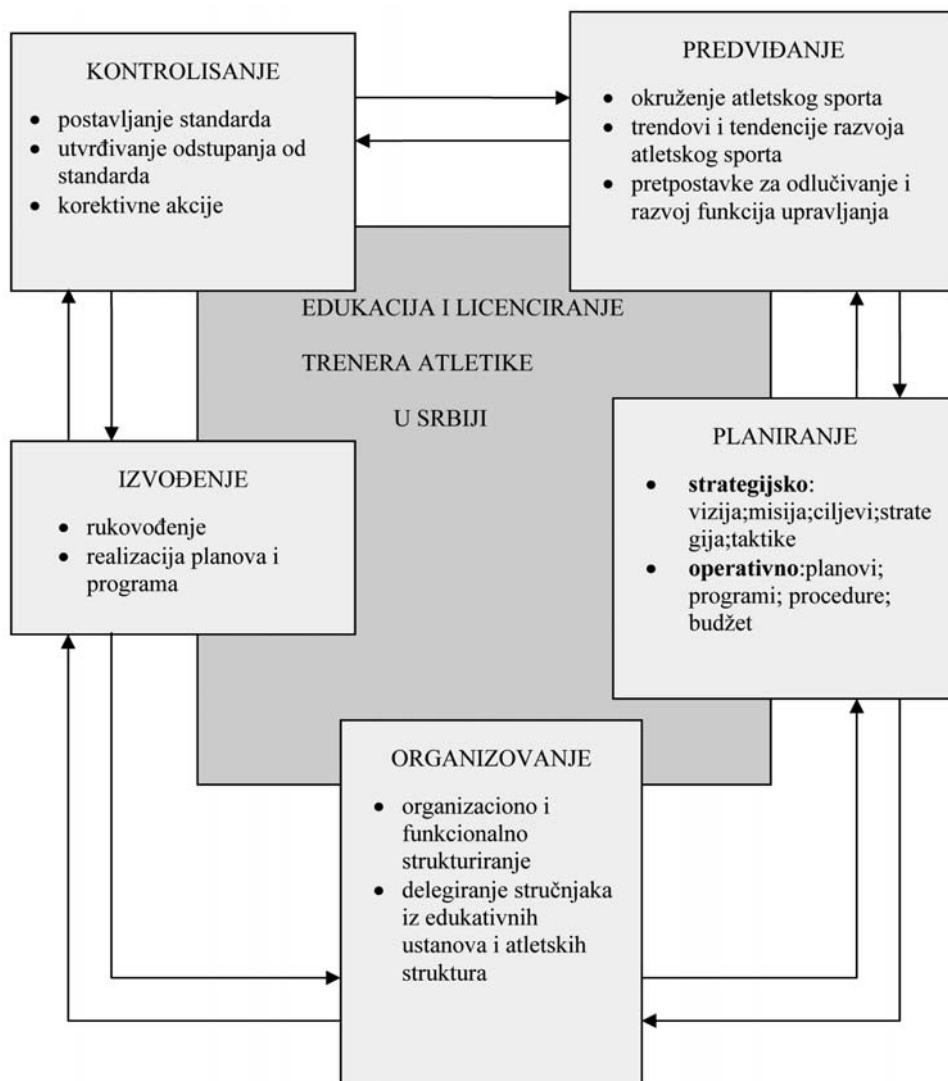
Edukacija i licenciranje trenera atletike u Srbiji predstavlja kontinuiran proces koji karakteriše složenost, veliki broj učesnika i nemali troškovi. Sve ove komponente zahtevaju da u svim fazama pripreme i izvođenja obavlja racionalno usklađivanje raspoloživih ljudskih, materijalnih, finansijskih, tehničkih i informacionih resursa i koordinacija obavljanja pojedinih aktivnosti, kako bi se taj proces realizovao na najefikasniji i najefektniji način. To je teško ostvariti bez primene odgovarajućih funkcija upravljanja kojima se iniciraju, organizuju i usmeravaju sve aktivnosti u procesu, a koje su u nadležnosti Stručnog saveta Atletskog saveza Srbije (ASS).

Menadžment edukacije i licenciranja trenera atletike se može posmatrati kao jedan dinamičan skup i proces sa pet povezanih funkcija koje su u interaktivnom odnosu: *predviđanja, planiranja, organizovanja, izvođenja i kontrolisanja*, (šematski prikaz na sledećoj strani).

Predviđanjem treba da se smanji neizvesnost budućih događaja i utvrde njihovi uticaji na uspešno sprovođenje procesa edukacije i licenciranja. Ova funkcija obično podrazumeva: procenu okruženja; analizu aktuelnih trendova i tendencija razvoja trenerskog rada u nacionalnom i međunarodnom sportu; prognozu trendova u budućnosti i pretpostavke za odlučivanje i razvoj drugih funkcija upravljanja procesom edukacije i licenciranja. U tu svrhu se koriste određene metode, kojima se izražava kvantitativna i kvalitativna osnova predviđanja. Kvantitativne metode predviđanja se baziraju na matematičko-statističkim modelima, a kvalitativne na mišljenju kompetentnih lica, eksperata i menadžera.

Neophodnost *planiranja* proizilazi iz bitne razlike između pasivnog i aktivnog reagovanja na promene u okruženju, odnosno između „pasivnog i aktivnog prilagođavanja“.⁵ Funkcija planiranja u procesu edukacije i licenciranja u metodološkom i praktičnom smislu treba da proističe iz prethodno sprovedene funkcije predviđanja i da obuhvata i *strategijsko* i *operativno* planiranje. Pri tome, strateški i operativni planovi moraju da sadrže određene elemente koje treba sprovoditi po određenoj hijerarhiji. Sastavni elementi *strategijskog planiranja* su: Vizija; Misija; ciljevi; strategija i taktika. U *Viziji* treba odgovoriti na pitanja: Kakvi smo sada? i Kakvi treba da budemo? Misija je logični nastavak stvorene Vizije, koja treba da Viziju pretoči u realnu plansku akciju.

⁵ Milićević, dr Vesna (1993): Strategijsko poslovno planiranje, menadžment pristup, Kultura, Beograd, str. 20.

Šema 1: Upravljanje procesom edukacije i licenciranja trenera atletike

Utvrđivanjem *Misije* treba jasno definisati šta se edukacijom i licenciranjem treba postići i koji je najbolji način da se to ostvari. Širom formulacijom *Misije* događaja stvara se osnova za izvođenje ciljeva događaja. *Ciljevi* su buduća stanja i vrednosti koje treba ostvariti realizacijom edukacije i licenciranja. Oni će biti ostvarljiviji ukoliko su pravilno postavljeni i usmereni ka odgovarajućim aktivnostima na sprovođenju utvrđene Vizije i Misije. Zbog toga se prilikom njihovog postavljanja treba pridržavati tzv. SMART pristupa, odnosno da budu konkretni, merljivi, dostižni, realni i pravovremeni.⁶ Određivanje *strategije*, kao

⁶ SMART je skraćenica od engleskih reči specific (konkretni), measurable (merljiv), achievable (dostižan), realistic (realan) i timely (pravovremen).

umeća korišćenja različitih načina ostvarivanja ciljeva odnosno sredstva kojim se realizuje Misija, u svojoj osnovi podrazumeva prilagođavanje upravljačkih struktura spoljašnjim uticajima i izbor adekvatnog strateškog reagovanja kojim će se negativni uticaji neutralisati i spoljne pretnje pretvoriti u sopstvene šanse. Zbog toga se mora sprovesti temeljna analiza pozicije nosilaca ključnih aktivnosti u procesu edukacije i licenciranja u pogledu spoljašnjeg okruženja, radi sagledavanja šansi i opasnosti i u pogledu unutrašnjih karakteristika, radi otkrivanja snaga i slabosti. Ovo se postiže primenom SWOT analize, na osnovu koje se može doći do optimizacije upravljačkih akcija u odnosu na sopstvene mogućnosti i trenutnog stanja okruženja.⁷ Opređeljena strategija mora biti tesno povezana sa *taktikama*, kao poslednjom fazom strategijskog planiranja koje podrazumevaju veštinu i sposobnosti izbora i upotrebe najpogodnijih postupaka, načina i sredstava za efikasnu realizaciju postavljenih ciljeva.

Operativno planiranje u okviru funkcije planiranja procesa edukacije i licenciranja podrazumeva konkretizovanje aktivnosti na sprovođenju usvojenih strategijskih odluka. To se ostvaruje pripremom odgovarajućih *planova, programa, procedura i budžeta*. *Planovi i programi* predstavljaju vremenski ograničene planske akcije koje su u funkciji usmeravanja aktivnosti na realizaciji definisanih ciljeva. U njihovu pripremu treba da se uključe, pored Stručnog saveta ASS, Trenerska organizacija ASS, Komisija za licenciranje ASS, kao i odgovarajuće akreditovane edukativne, naučnoistraživačke i medicinske ustanove. *Procedure* su postupci koji pokazuju kako bi se trebao odvijati proces edukacije i licenciranja. Njihova suštinska uloga je da kontrolišu i obezbeđuju konzistentne akcije upravljačkih struktura u ASS.⁸ *Budžet* za potrebe edukacije i licenciranja trenera atletike je finansijski plan kojim se obezbeđuje namensko ulaganje finansijskih resursa u planirane aktivnosti. On se formira iz redovnih godišnjih budžetskih sredstava Ministarstva omladine i sporta i Olimpijskog komiteta Srbije, od sponzora atletskih organizacija i od ličnih sredstava lica uključenih u edukaciju i licenciranje. Pri tome, treba imati u vidu da je redovna finansijska podrška osnovni preduslov za realizaciju svakog operativnog plana, a istovremeno predstavlja i instrument kontrole realizovanih ciljeva.

Organizovanje kao funkcija procesa edukacije i licenciranja trenera atletike podrazumeva efikasno strukturiranje i aktiviranje ljudskih potencijala odgovarajućih atletskih, edukativnih, naučnih, medicinskih i drugih organizacija radi ostvarenja definisanih ciljeva. U tom procesu, kojim treba da rukovodi Stručni savet ASS, se uspostavljaju odnosi među aktivnostima i ljudima koji su uključeni u pribavljanje, raspoređivanje i korišćenje potrebnih resursa i sprovođenje utvrđenih planova, programa i procedura. Njegov krajnji rezultat treba da bude efikasna organizaciona i funkcionalna struktura nadležnosti, odgovornosti, koordinacije i komunikacijskih veza. Zbog toga se organizovanje treba sprovoditi u dve faze. Prva faza obuhvata organizaciono i funkcionalno strukturiranje, a druga delegiranje stručnjaka iz pojedinih sportskih, edukativnih i drugih organizacija.

Izvođenje procesa edukacije i licenciranja trenera atletike podrazumeva koordiniranu delatnost fimiranih organizacijskih tela na ostvarivanju postavljenih ciljeva. Ono obuhvata rukovođenje svim uspostavljenim organizacijskim nivoima i realizovanje pripremljenih operativnih planova i programa. Rukovođenje se odnosi na usmeravanje svih organizacijskih timova i pojedinaca na efikasno ostvarivanje postavljenih ciljeva i zadataka putem saradnje

⁷ Naziv ove tehnike je nastao od početnih slova engleskih reči strenghts (jačina), weaknesses (slabosti), opportunities (šanse) i threats (pretnje).

⁸ Procedure u proces edukacije i licenciranja trenera atletike moraju biti usklađene sa odgovarajućim procedurama u nacionalnom sportu, uz uvažavanje propisa svetske i evropske atletske organizacije.

i izvršavanja dobijenih uputstava i naloga. Faza realizacije operativnih planova i programa obuhvata konkretno izvršenje postavljenih ciljeva i zadataka u planiranom vremenu, prostoru i sa raspoloživim ljudskim, materijalnim, finansijskim i informacionim resursima. Sastoji se od neposredne pripreme za realizaciju i direktne realizacije. Pri tome, posebnu pažnju treba posvetiti mogućim promenama i određenim rizicima kojima se remeti plansko i kontinuirano izvođenje pojedinih ključnih aktivnosti procesa edukacije i licenciranja. U takvim situacijama se, na osnovu odluka Stručnog saveta ASS, uz prethodnu saglasnost Upravnog odbora ASS, primenjuju odgovarajući postupci upravljanja promenama ili kriznog upravljanja.

Kontrolisanje u procesu edukacije i licenciranja trenera atletike obuhvata utvrđivanje standarda, praćenje i usklađivanje planiranih aktivnosti radi ustanovljavanja odstupanja od tih standarda i preduzimanje potrebnih korektivnih akcija. Kontrolom se ostvaruje uvid u dinamiku i kvalitet stvarne i planirane realizacije aktivnosti u okviru procesa, odnosno vrši poređenje između zadatog i ostvarenog. Zbog toga, kontrolu treba posmatrati dinamički i u simbiotskom odnosu sa ostalim funkcijama upravljanja edukacijom i licenciranjem, posebno sa planiranjem i organizovanjem. Stalnim i efikasnim kontrolisanjem preventivno se utiče na nepoželjne oblike ponašanja i delovanja tokom realizacije postavljenih zadataka i iznalaze efikasna rešenja za moguće probleme. Kao ishod tog procesa mogu se pojaviti korektivna akcija, korekcija utvrđenih ciljeva, nastavak planskih aktivnosti bez korekcije i otvaranje novog planskog ciklusa. Kontrolisanje planiranih aktivnosti, u pogledu načina i nivoa sprovođenja, treba da ima interni i eksterni karakter. Internu kontrolu permanentno sprovode članovi Stručnog saveta i Komisije za licenciranje ASS, svako po svojoj funkcionalnoj nadležnosti, a eksternu kontrolu sprovode Upravni odbor ASS, nadležni državni i međunarodni organi.

Zaključak

Zbog svog ukupnog značaja za razvoj atletskog i drugih sportova u zemlji, edukacija i licenciranje trenera atletike u Srbiji predstavlja kontinuiranu plansku delatnost i jedan od prioriteta u radu Atletskog saveza Srbije, koju karakteriše složenost, veliki broj različitih učesnika i određeni troškovi. U pravnom pogledu, edukacija i licenciranje trenera treba da budu uređeni u skladu sa zakonskim i podzakonskim aktima Republike Srbije u oblasti sporta i sa odgovarajućim propisima nadležnih međunarodnih atletskih institucija.

Da bi se takav proces, koji je u nadležnosti Stručnog saveta Atletskog saveza Srbije, mogao realizovati na najefikasniji i najefektniji način, neophodna je stvaralačka primena funkcija savremenog sportskog menadžmenta kojima se iniciraju, organizuju i usmeravaju predviđene aktivnosti. Menadžment edukacije i licenciranja trenera atletike kojim se omogućuje regularno i uspešno sprovođenje svih aktivnosti može se posmatrati kao jedan dinamičan skup i proces povezanih funkcija predviđanja, planiranja, organizovanja, izvođenja i kontrolisanja, koje moraju da budu u interaktivnom odnosu.

Literatura

1. Girginov, V. (2008). *Management of sports development*. Copyright, Oxford OX2 8DP.
2. Jovanović, P. (2008), *Upravljanje projektom*. Beograd: Visoka škola za projektni menadžment.
3. Masterman, G. (2008). *Strateški menadžment sportskih događaja*. Prevod sa engleskog, Beograd: Klio.
4. Mašić, B. (2001). *Strategijski menadžment*. Beograd: Univerzitet „Braća Karić“.
5. Milićević, V. (1993). *Strategijsko poslovno planiranje - menadžment pristup*. Beograd: Kultura.
6. Nešić, M. (2007-2008). *Sport i menadžment*. Novi Sad: Fakultet za sport i turizam.
7. Zakon o sportu Republike Srbije.
8. Zakon o visokom obrazovanju Republike Srbije.
9. Pravilnik o nomenklaturi sportskih zanimanja i zvanja u Srbiji.
10. Lista stručnih, akademskih i naučnih naziva sa naznakom zvanja ogovarajućeg stepena studija u Republici Srbiji.
11. Pravilnik Međunarodne atletske federacije (IAAF).
12. Pravilnik o uslovima za obavljanje sportskih aktivnosti i delatnosti.
13. Statut Atletskog saveza Srbije.
14. Pravilnik o licenciranju atletske stručnjaka, klubova i sudija u Republici Srbiji.

BRENDIRANJE I POZICIONIRANJE SPORTSKIH ORGANIZACIJA NA SOCIJALNIM MREŽAMA

BRANDING AND POSITIONING OF SPORTS ORGANIZATION ON SOCIAL NETWORKS

Mateja Cvetković

MIB School of management, Trieste, Italy

Apstrakt

Snaga socijalnih mreža odavno je prepoznata u marketing komuniciranju i u poslednje vreme sve više dobija na značaju. Kao važan faktor u ukupnom procesu brendiranja i marketing pozicioniranja, socijalne mreže su postale vrlo značajne i za sportske organizacije. Osim toga ovi kanali komunikacije lako su dostupni svima posebno mladima ujedno predstavljaju i najjeftiniji način promocije i komuniciranja vrednosti koje zastupa jedna sportska organizacija.

Ključne reči: marketing u sportu, socijalne mreže, sportske organizacije, brendiranje, integrisani sistem marketinga

Abstract

The power of social networks has been recognized in marketing communications long time ago and recently has been gaining more in importance. As an important factor in the overall process of branding and marketing positioning, social networks have become very important for sports organizations. In addition, these channels of communication are easily accessible to all especially the youth, also represents the cheapest way of promoting and communicating the value represented by a sports organization.

Keywords: sports marketing, social networks, sports organizations, branding, integrated marketing system

Uvod

Marketing komuniciranje se definiše kao “sredstva pomoću kojih kompanije pokušavaju da informišu, ubede i podsete klijente, direktno ili indirektno, o brendovima sa kojima su na tržištu”¹

¹ 2. Kotler Ph., Marketing management, 14th edition, Pearson Education, Edinburgh Gate, Harlow, Essex, United Kingdom, 2012.

Primenjujući ovu definiciju u sportu i sportskim organizacijama, marketing komuniciranje predstavlja vid direktne ili indirektne promocije brenda u ovom slučaju same sportske organizacije ili nekog njenog člana prema zainteresovanim navijačima ili budućim članovima.

U vreme krize najjeftiniji ali i ujedno i najefikasniji način komunikacije je kroz internet, tačnije kroz sveprisutne socijalne mreže što je i tema ovog rada.

Sam brend predstavlja robnu marku a u slučaju sportske organizacije to može biti sama sportska organizacija ili neki član te sportske organizacije. Za sam pojam brenda i brendiranja karakteristična su dva pojma: svest o brendu (brand awareness) i imidž brenda (brand image).

Svest o brendu je stvaranje mogućnosti povezivanja određenog imena sa određenom kategorijom sporta. Pominjanje imena sportske organizacije kod korisnika socijalne mreže budi asocijaciju na određenu granu sporta, na određenoj geografskoj teritoriji.

Brend imidž je kreiranje percepcije o sportskoj organizaciji kod korisnika socijalne mreže.

O socijalnim mrežama

Socijalne mreže se vezuju za ranu pojavu masovnog interneta. Sama ideja nastanka interneta je bila vezana za povezivanje i razmenu informacija Ostaje zapisano da je prva socijalna mreža nastala 1997. godine SixDegrees.com., a da su se nastankom prvih pretraživača kao što je Yahoo.com počele da se stvaraju prve sobe za ćaskanje (chat) koje su iziskivale registraciju korisnika ali i dozvoljavale njihovo povezivanje. Prva socijalna mreža koja je imala više milionsko članstvo i svetsku popularnost je bila MySpace.com i ona je osnovana 2003.godine, a već 2007. je prepustila svoj primat novim mrežama dok se sama fokusirala na segment muzike, neafirmisanih bendova i umetnika kojima danas ustupa prostor za ličnu promociju i povezivanje. Početak 21. veka je doneo ekspanziju socijalnih mreža tako da ih danas ima na stotine. Među najpopularnijima su Facebook, Twitter, LinkedIn, YouTube i Badoo. Danas ove mreže imaju po nekoliko stotina miliona korisnika i postale su sastavni deo svakodnevnice, a najpoznatija mreža Facebook se bliži svom milijarditom korisniku.

Savremeni koncept socijalne mreže se danas definiše kao web bazirani servis koji omogućavaju pojedincima da grade javni ili polu-javni profil ograničen unutar sistema, da uređuju svoju vezu sa korisnicima sa kojima su povezani, kao i da šire svoje kontakte unutar sistema. Priroda veza između korisnika zavisi od prirode socijalne mreže i mogu se ostvarivati kroz video klipove, kratke poruke, slike, muziku ili kombinacijom različitih vidova komunikacije.

Po analizi specijalizovanog sajta Socilabakers.com za praćenje statistika na najpopularnijim mrežama kao što su Facebook, Twitter, LinkedIn i YouTube, preko 3 200 000 Srba ima profil na Facebooku što čini oko 42% procenta populacije po poslednjem popisu iz 2011. godine. Procenat penetracije Facebooka u populaciju koja koristi internet je preko 77%, što ovu socijalnu mrežu čini ubedljivo najpopularnijom socijalnom mrežom u Srbiji.

Po istraživanju agencije Huge Media, prosečan Srbin dnevno provede na Facebooku 25 minuta, a tokom dana svoju Facebook stranicu poseti u proseku 16 puta od čega 7 puta u ukupnom trajanju od 15min radi video igrice koje se igraju preko ove socijalne mreže.

Cilj rada će biti predstavljanje jednostavnih pravila u određivanju strategije kao i neophodnih koraka prilikom kreiranja integrisanog sistema komunikacije jedne sportske organizacije preko socijalnih mreža. Od pomenutih socijalnih mreža profilu sportskog kluba najviše pogoduju za komunikaciju socijalne mreže kao što su Facebook, Twitter i YouTube koje su ujedno i najmasovnije.

Materijali i metode

U radu će biti primenjena deskriptivno - eksplikativna metoda. Deskriptivna analiza ili opservacija predstavlja metod kojim se opisuju određene proučavane pojave. Pomoću ove metode se podaci prikupljaju, analiziraju i intepretiraju prevashodno teorijsko-kontemplativnim putem.

Rezultati i diskusija

Stvaranje brenda sportske organizacije na socijalnoj mreži i na internetu iziskuje pristup koji ima za cilj da predstavi sportsku organizaciju kao atraktivnu, pristupačnu i funkcionalnu. Prilikom marketing komuniciranja kroz socijalne mreže treba obratiti pažnju da sadržaji koji se publikuju moraju biti pre svega kvalitetno kreirani i još:

- da donose uvek nešto novo i da stvaraju potrebu kod drugih da imitiraju,
- da postoji ozbiljnost u pristupu (domen, memorandum, elektronski potpisi, adrese pošiljaoca),
- periodičnost slanja novih informacija pisanih istim standardom,
- da ostavljaju mogućnost dvosmerne komunikacije,
- da u slučaju dvosmerne komunikacije uvek postoji spremnost na akciju u ponovnom obraćanju.

Najbitnije stvari u pozicioniranju na Facebooku i Twitteru vezane za sportsku organizaciju su jasno iskazivanje vrednosti koje sportska organizacija zastupa.

Facebook

Facebook pruža mogućnost kreiranja profila, stranice ili grupe. Po pravilima Facebooka za sportsku organizaciju predviđena je samo Facebook stranica (Facebook page) ili Facebook grupa (Facebook group) međutim toleriše se i kreiranje Facebook profila (Facebook profile) za sportsku organizaciju.

Glavne prednosti profila lakoća povezivanja sa novim prijateljima i brzo širenje mreže ljudi koja prati profil. Mane su da je maksimalan broj ljudi koji može da bude povezan sa profilom iznosi 5000 korisnika što je ograničavajući faktor kod popularnih sportskih organizacija.

Facebook stranice pored toga što nemaju ograničavajući faktor kao profili u smislu osoba koje su povezane sa stranicom imaju i dodatnu mogućnost praćenja poseta.

Facebook grupe se preporučuju za male zajednice sa manje od 50 korisnika i uglavnom se koriste radi interne komunikacije..

Najbolji put za pozicioniranje sportske organizacije na Facebook-u je kreiranje Facebook profila. Kod kreiranja profila potrebno je obratiti pažnju da se zahtevi za povezivanje ne šalju direktno korisnicima jer ako se to čini masovno, može se smatrati "spam"-om (djubretom) i nedozvoljenim ponašanjem. Kao takvo podleže sankcijama Facebook administracije u vidu blokade slanja novih zahteva, blokade profila čak i samog gašenja. Za širenje mreže prijatelja koriste se treća lica npr. članovi kluba koji bi preporučivali stranicu svojim prijateljima. Opcija preporuke se nalazi na osnovnoj strani u padajućem meniju sa znakom točka. Preporukom profila korisniku Facebooka kome je profil preporučen ostavlja se mogućnost da prihvati i pošalje zahtev ili ignoriše preporuku. U tom smislu je bitno da slika koja pokriva profil (cover photo) kao i sama profilna slika budu atraktivne i nedvosmisleno ukazuju na sportsku organizaciju čiji je profil kreiran.

Prilikom finih podesavanja Facebook stranice obavezno popuniti podatke o klubu, a ukloniti jezičke (tabs) koji se odnose na mapu i beleške „notes“ kako bi informativna sekcija „About“ imala dovoljno prostora da ispiše sve informacije koje su unete prilikom registracije. Vrlo je bitno da u opštim podacima se unesu link ka sajtu i ka profilima na drugim socijalnim mrežama.

Po dostizanju 5000 članova na profilu, jednostavnim slanjem zahteva administraciji Facebooka, profil se pretvara u stranicu. Tada postaje dostupna vrlo važna alatka za dalji razvoj stranice. To je takozvani administratorski alat „admin tool“ u kome se nalaze statistike o poseti stranici koje omogućavaju još bolju optimizaciju i pozicioniranje Facebook stranice prema različitim parametrima kao što su struktura korisnika koji je posećuju, uzrast i geografsko poreklo.

I Facebook profil i Facebook stranica dele isti interfejs koji se naziva Timeline koji pruža mogućnosti isticanja novih informacija na vrhu stranice, uvećanja određenih slika i obaveštenja na samoj stranici kao i njihovo pomeranje a sve to u cilju bolje promocije i vidljivosti sadržaja koji se dele sa korisnicima.

Twitter

Twitter je socijalna mreža sa najbržim rastom i širenjem u 2011. godini. Predstavlja mikro blog servis gde svaka poruka može da sadrži do 120 znakova. Otvaranje naloga na Twitteru treba da bude sinhronizovano sa otvaranjem profila na drugim socijalnim mrežama. Sam naziv na Twitteru je uvek u formi *@imekluba* i to ime bi trebalo da bude u skladu sa imenom sportske organizacije u čije ime se otvara Twitter nalog.

Osnovna dva pojma na Twitteru su oni čije poruke pratite (Following) i oni koji prate vaše poruke (Followers). Vrlo bitno za Twitter nalog, pošto publikuje informacije jeste da učestvujete u Twitter zajednici praćenjem relevantnih ljudi iz vašeg sporta, kao i članova kluba. Obavezno je povezivanje Twitter naloga sa nalogom na Facebooku jer to obezbeđuje automatsko osvežavanje statusa na Facebook profilu ili stranici svakom novom porukom koju objavite na Twitteru. Kreiranje velike baze ljudi koji vas prate je dugoročan i postepen proces.

Korisni saveti za komunikaciju putem Twittera

- Ne zatrpavati one koji vas prate besmislenim sadržajima
- Poruke neka sadrže do 120 znakova ili dati opis sadržaja i link ka ekstornoj platformi na kojoj se nalazi potpuna informacija nikako ne slati „iscepkane“ poruke
- Ne izbacujte samo vesti već budite aktivni i ostvarujte dvosmernu komunikaciju sa pratiocima vašeg naloga
- Stavljajte vaš Twitter nalog u potpise prilikom drugih vidova elektronske komunikacije (mejl, druge socijalne mreže)

Youtube

YouTube.com je najmasovniji servis za deljenje video sadržaja sa elementima socijalne mreže jer omogućava kreiranje kanala, korisničkih profila, povezivanje korisnika, komentarisanje video sadržaja, praćenje kanala korisnika kao i deljenje video sadržaja sa YouTube na ostalim socijalnim mrežama. Od izuzetnog je značaja da YouTube kanal bude vizuelno formiran kao i profili na ostalim društvenim mrežama u smislu boja i profilne slike kao i da video sadržaji koji se objavljuju na video kanalu sportske organizacije budu atraktivni i u skladu sa vrednostima na kojima sportska organizacija gradi svoj brend.

Zaključak

Na internetu i socijalnim mrežama sve je bližu, promocija ne košta puno, rezultati su brži nego kod drugih vidova marketing komuniciranja, lako se širi uticaj i baza onih koji prate i pružaju podršku sportskoj organizaciji. Pored toga prisutan je ogroman produženi efekat marketing komuniciranja zbog karakteristice komunikacije “od usta do usta” između korisnika socijalnih mreža.

Kreiranje, optimizacija i povezivanje profila na različitim društvenim mrežama doprinosi kreiranju jeftinog i efikasnog integrisanog sistema marketing komuniciranja. Sa vizuelnog aspekta profili na socijalnim mrežama moraju da budu konzistentni sa identitetom u smislu slika, boja, fotografija i sadržaja koji objavljuju. Komunikacija kroz ovakav sistem povezanih profila treba da karakteriše pre svega jasan vrednosni stav sportske organizacije, povezanost svih sadržaja sa istaknutim vrednostima, pozitivne i blagovremene sadržaje koji odišu profesionalnošću i kvalitetom. Po ispunjavanju ovih uslova, ostaje dosledna komunikacija sportske organizacije preko navedenih platformi kao i dalje povezivanje sa drugim korisnicima koji dele iste vrednosti sportske organizacije.

Literatura

1. Kotler, Ph. (2012). *Marketing management, 14th edition*. Edinburgh Gate, Harlow, Essex, United Kingdom: Pearson Education.
2. Venier, F. (2012). *Social Media Strategy for Personal Branding*. Italy, Trieste: MIB School of management,.

Internet izvori

- www.socialbikers.com preuzeto 25.05.2012.
- www.hugemedia.rs preuzeto 25.05.2012.

ANALIZA SPOLJAŠNJEG OKRUŽENJA SPORTSKIH ORGANIZACIJA

ANALYSIS OF THE EXTERNAL ENVIRONMENT OF SPORTS ORGANIZATIONS

Marko Ćosić

Beogradska poslovna škola Visoka škola strukovnih studija, Beograd, Srbija

Apstrakt

Sportska industrija sve više postaje sinonim za sport. Iako ima veliki broj svojih specifičnosti u odnosu na druge industrije i u njoj je veliki međusobni uticaj različitih subjekata. Kao i ostale industrije, i sportska industrija je pod jakim uticajem promenljivih i nestabilnih okolnosti koje današnjica nosi sa sobom. Iz tih razloga su neophodne promene u menadžmentu da bi se i sportska industrija i dalje razvijala. Neophodnost optimalnog sagledavanja sveukupne realnosti sportske organizacije od presudnog je značaja za njen, pre svega opstanak, a zatim i njen rast i razvoj. Formiranje potpune predstave o sportskoj organizaciji (u širem društvenom sistemu) koja se sastoji od velikog broja različitih i različito povezanih promenljivih se u menadžmentu postiže detaljnom analizom okruženja sportske organizacije.

Cilj rada je da se ukaže na važnost, i na specifičnosti analize različitih vrsta spoljašnjeg okruženja sportskih organizacija. Do cilja će se doći ispunjavajući zadatke koji su sledeći:

- Analiza mesta sportskih organizacija u širem društvenom sistemu,
- Analiza spoljašnjeg opšteg okruženja,
- Analiza spoljašnjeg neposrednog (konkurentskog) okruženja,
- Izvođenje zaključaka.

Ključne reči: sportske organizacije, analiza, spoljašnje okruženje, konkurentsko okruženje.

Abstract

Sports industry is increasingly becoming synonymous with the sport. Although it has a large number of its own specificity compared to other industries even here is a mutual influence of different subjects. Like other industries, sports industry is heavily influenced by variable and unstable circumstances that today brings. For these reasons, to sports industry development continues changes in management are necessary. The necessity of optimal perception of the overall reality of sports organizations is crucial for, first of all existence, and then its growth and development. Forming a complete image of a sports organization (in the broader social system) that consists of many diverse and different related variables is achieved in close analysis of external environment of sports organizations.

The aim of this paper is to point out the importance and specificity of the analysis of different types of sport organizations external environment. The goal will be reached by completing the following tasks:

- Analysis of sports organizations in the broader social system,
- Analysis of the external (**indirectly**) environment,
- Analysis of competitive (external direct) environment,
- Drawing conclusions.

Key words: sports organization, analysis, external environment, the competitive environment.

Uvod

Sportska industrija, iako ima veliki broj svojih specifičnosti, pod velikim je uticajem okolnosti koje današnjica nosi sa sobom. Imajući u vidu da sportska industrija sve više postaje sinonim za sport, koji je pri tome samo jedan od velikog broja različitih oblasti ljudskog delovanja, jasno je da se i sport, i sportska industrija moraju menjati da bi se dalje razvijali. Jedna od osnovnih karakteristika savremenog društva su promenljive i nestabilne okolnosti, ali i veliki međusobni uticaj različitih subjekata. I jedna i druga karakteristika ukazuju na to da je optimalno sagledavanje sveukupne realnosti konkretne organizacije od presudnog značaja za njen, pre svega opstanak, a zatim i njen rast i razvoj. Ista konstatacija važi i za sportske organizacije. Formiranje potpune predstave o sportskoj organizaciji (u širem društvenom sistemu) koja se sastoji od velikog broja različitih i različito povezanih promenljivih, se u menadžmentu postiže podrobnom analizom. Analiza okruženja je proces pomoću koga se stiče uvid u te promenljive (u njihove veze, karakter tih veza itd), odnosno u stanje, poziciju i odnose unutar i izvan sportske organizacije, kako danas, tako i u budućnosti. Pomoću analize određene činjenice i podaci se pretvaraju u informacije koje dalje omogućavaju optimalno predviđanje i planiranje.

Okruženje jedne sportske organizacije praktično predstavlja sredinu u kojoj ona postoji i posluje. Svi elementi i faktori iz okruženja imaju svoje mesto, ulogu i značaj u odnosu na sportsku organizaciju (kao sistem za sebe) i njeno funkcionisanje. Okruženje jedne sportske organizacije se sastoji od nekoliko različitih okruženja. Dve osnovne vrste su spoljašnje (eksterno) okruženje i unutrašnje (interno) okruženje, odnosno sama sportska organizacija. Iako je veoma važno raspolagati informacijama o samoj sportskoj organizaciji (o njenim procesima, funkcijama, stanju i sl.) i sagledati je iz više različitih uglova (SWOT analiza, lanac vrednosti, jezgro kompetentnosti, VRIO okvir, različiti specifični sportski pokazatelji i dr.). Veoma je važno analizirati i spoljašnje okruženje sportske organizacije. Samo u toj situaciji je slika o sportskoj organizaciji i njenom mestu u realnom vremenu i prostoru potpuna i samo u tom slučaju omogućava optimalno sprovođenje svih ostalih faza koje slede u procesu menadžmenta.

Pod analizom spoljašnjeg okruženja se pretpostavlja analiza opšteg okruženja jedne sportske organizacije, kao i analiza neposrednog, odnosno konkurentskog okruženja. Analiza obe vrste spoljašnjeg okruženja je neophodna iz razloga što se realna slika stvarnosti može formirati samo uzimanjem svih relevantnih informacija čime se na najmanju moguću meru svodi mogućnost greške prilikom donošenja kasnijih odluka. Obe vrste spoljašnjeg okruženja u većoj ili manjoj meri i na svoj način, u konkretnim situacijama, imaju uticaj na sportsku organizaciju, odnosno na donošenje odluka u cilju optimalnog planiranja i reagovanja na specifičnosti okruženja. Jasno je, da sa stepenom porasta neizvesnosti u opštem okruženju,

od stabilnog, preko dinamičnog do veoma dinamičnog, raste i važnost ove analize kao i broj obuhvaćenih i analiziranih faktora.

Analiza opšteg okruženja

Pod analizom opšteg okruženja se smatra analiza okruženja jedne sportske organizacije u najširem mogućem smislu, jer veliki broj faktora iz tog okruženja direktno ili indirektno može uticati na sportsku organizaciju. Veoma je važno napomenuti da sportska organizacija ne može uticati (bar ne direktno) na faktore opšteg okruženja. Međutim, ona svakako može usmeriti svoje aktivnosti tako da iskoristi šanse koje se pružaju i da pokuša da izbegne opasnosti koje dolaze iz opšteg okruženja. U menadžmentu se za analizu ovakvog okruženja najčešće koristi nekoliko metoda koje su u potpunosti primenljive i na sportsku organizaciju. To su pre svega analiza ključnih faktora, matrice šansi i pretnji, kao i TOWS analiza.

Analiza ključnih faktora je najčešći korišćen okvir za sagledavanje spoljašnjeg opšteg okruženja i najčešće predstavlja analizu političkih (P), ekonomskih (E), sociokulturnih (S) i tehnoloških (T) faktora. Pored ovih faktora mogu se posmatrati i još neki i to u zavisnosti od uticaja tih faktora, pa se javljaju i ekološki (*Enviromental*), pravni (*Legal*), kao i etički (*Ethic*) i demografski (*Demographic*) koji mogu „obogatiti“ analizu. PEST, ili bilo koja druga analiza ovog tipa (PESTEL, STEEPLE, STEEPLED) je u stvari skup pitanja o okruženju sportske organizacije koja se tiču određenih segmenata u društvu i opisuju različite vrste signala koji imaju uticaj i koje je neophodno imati u vidu i motriti na njih.

Još jedna grupa alata koje je moguće koristiti sa ciljem podrobnije analize opšteg okruženja je svakako i matrica šansi i pretnji. To su praktično dve matrice kojima se analiziraju šanse i pretnje koje dolaze iz njenog opšteg okruženja. Ovim matricama se utvrđuju i procenjuju verovatnoća, kao i uticaj šansi i pretnji. Matricom šansi se kombinuje verovatnoća uspeha (visoka ili niska) i potencijalna atraktivnost (visoka ili niska). Matricom pretnji se kombinuje verovatnoća događanja (visoka ili niska) i intenzitet pretnji (visok ili nizak). Kombinacijom ove dve matrice se obrazuje nova matrica koja kombinuje nivo pretnji (visok ili nizak) sa nivoom šansi (visoke ili niske) i preko koje se identifikuju četiri različite pozicije sportske organizacije.

TOWS¹ je akronim od početnih slova engleskih reči: *Threats* (pretnje), *Opportunities* (šanse), *Weakness* (slabosti) i *Strenghts* (snage). Ova analiza, tačnije njen metodološki okvir, danas se često upotrebljava kao tehnika u stratezijskom planiranju i stratezijskom menadžmentu. Ona pomaže menadžerima da uoče i prepoznaju sadašnje i buduće šanse i pretnje iz okruženja (eksterne faktore) sa jedne strane, i snage i slabosti sportske organizacije (interne faktore) sa druge strane. Na osnovu odnosa eksternih šansi i pretnji sa internim snagama i slabostima sportske organizacije, njen top menadžment (re)definiše viziju, misiju i ciljeve, i formuliše stratezijske opcije kako za nivo sportske organizacije kao celine, tako i za njene funkcionalne celine i njihove pojedine delove. Kod ove analize se polazi od analize spoljašnjeg okruženja, pa zatim i unutrašnjeg, a sve sa ciljem da se utvrdi šta sportska organizacija realno može da ostvari, ne samo danas, već i u budućnosti. Kombinovanjem i stavljanjem u odnos sva četiri faktora dolazi se do mogućih strategija kojima će se optimalno odgovoriti na situaciju. Strategije mogu biti mini-mini, mini-maksi, maksimi i maksimi.

¹ Veoma je slična SWOT analizi kod koje se počinje analizirati prvo interno okruženje (SW), pa tek onda eksterno (OT).

Analiza neposrednog okruženja

Pod neposrednim okruženjem sportske organizacije se smatraju svi oni faktori koji direktno utiču na poslovanje i funkcionisanje određene sportske organizacije, a da pri tome i sportska organizacija može uticati na njihov međusobni odnos. To su praktično njeni konkurenti, pa ovakvu vrstu spoljašnjeg okruženja možemo nazvati i konkurentsko okruženje. Postoji nekoliko koncepata - šta je i ko je uopšte konkurent jednoj sportskoj organizaciji. Prema tri osnovna koncepta konkurenti određene sportske organizacije su: one sportske organizacije iz istog sporta (grane), koje imaju sličan proizvod ili uslugu, i funkcionišu na istom tržištu (liga, grad, nivo), zatim druge sportske i nesportske organizacije čiji proizvod ili usluga mogu ugroziti poslovanje (supstituti) konkretne sportske organizacije, a dolaze iz drugih grana ili sfera društva, i konačno ostali pripadnici njene strategijske grupe², odnosno one organizacije koje primenjuju slične strategije.

Bilo o kojoj sportskoj organizaciji da se radi, kao i o bilo kom obliku, odnosno formi pojavljivanja (savezi, klubovi, različita udruženja), najpre se mora utvrditi ko su sve u opšte konkurenti konkretnoj sportskoj organizaciji. Jasno je da je konkurent sportskoj organizaciji tipa sportskog kluba druga sportska organizacija tipa sportskog kluba (ista forma, odnosno oblik sportske organizacije) koji se takmiči u istom sportu i istoj ligi, ali na ovom mestu je neophodno prepoznati one konkurente koji nisu tako očigledni. Praktično, konkurent jednoj sportskoj organizaciji ne mora nužno da bude druga sportska organizacija. Čak ni sve sportske organizacije nisu međusobno jedne drugima konkurenti. Ovo ne važi samo za sportske organizacije iz različitih vrsta po kriterijumu forme u kojoj se sportske organizacije pojavljuju (savez i klub), već i unutar iste klase (klub i klub, savez i savez). Praktično posmatrano to može biti bilo koja organizacija koja svojim postojanjem i delovanjem može uticati na sportsku organizaciju, a da pri tome i ona ima mehanizme da taj uticaj kontroliše (makar i indirektno) i pokuša da upravlja njime. U prethodnoj rečenici nije slučajno izostavljena reč „sportska“ već se radi upravo o tome da bilo koja organizacija može biti konkurent sportskoj organizaciji ukoliko ispunjava naveden kriterijum, a pri tome se uklapa u prethodno pomenuti koncept o tri grupacije mogućih konkurenata.

Npr. ukoliko država donira određena sredstva za sport (sportski savez) i npr. za kulturu, gde odnos u raspodeli sredstava zavisi od uspešnosti (po određenom, za državu važnom kriterijumu) tih ministarstava, očigledno je da uspeh jednog ministarstva, automatski povlači za sobom i manja sredstva za ovaj drugi. Takođe, ukoliko na nižim instancama od države, npr. Sportski savez Srbije raspoređuje sredstva po nekom kriterijumu, jasno je da su različiti sportski savezi (npr. ASS, FSS, KSS) međusobno konkurenti³ i da uspešnost jednog negativno utiče na situaciju kod ovog drugog. Ukoliko bi se u oba slučaja sredstva delila po unapred određenim parametrima bez obzira na uspešnost upravljanja konkretnim, u tom slučaju pomenute organizacije bi prešle iz konkurentskog u opšte okruženje i u okviru njega i bile analizirane u meri u kojoj je to neophodno.

Za analizu konkurentskog okruženja koriste se različite metode i modeli, a najčešći su analiza pet snaga konkurencije, različite portfolio matrice, kao i poređenje.

Pet snaga konkurencije ili Porterov model je alat koji menadžeri koriste u smislu neutralisanja negativnog dejstva konkurentnih snaga. Pod konkurentskim snagama po ovom

² Grupa sportskih organizacija koje imaju slične šanse i pretnje, a koje se razlikuju od šansi i pretnji koje karakterišu konkretnu sportsku granu.

³ U najmanju ruku po ovom kriterijumu, jer su svakako konkurenti u smislu da se iz iste populacije regrutuju budući članovi za svaki savez pojedinačno itd.

modelu se podrazumeva pet faktora, i to: stepen rivalstva, odnosno rivalitet sa konkurencijom, snaga konzumenata, organizacije koje imaju nameru da postanu konkurenti i ulazne barijere za njih, mogući supstituti proizvodu ili usluzi koje sportska organizacija pruža, kao i snaga snabdevača, odnosno prethodnika sportske organizacije u lancu vrednosti.

Posebna metoda analize su Portfolio matrice koje služe za sagledavanje poslovanja određenih segmenata sportske organizacije, kao i celine ili delova određenih proizvoda ili usluga. Osnovna ideja je da se pomoću ovih matrica pronađe optimalna kombinacija proizvoda ili usluga sa ciljem dugoročnog prosperiteta. Matrice su pomoćno sredstvo za dijagnozu i pružaju uvid u optimalne pravce delovanja sportske organizacije. Njihov osnovni cilj je da se ustanovi optimalna kombinacija aktivnosti, a sve sa ciljem profitabilnosti na duži period. Mogu se posmatrati različiti proizvodi i usluge, kao i njihove grupe, linije ili marke proizvoda itd. Najčešće korišćene matrice su: BCG model i GE model.

BCG model je matrica relativnog tržišnog učešća⁴, koje može biti visoko ili nisko, i stepena rasta tržišta⁵, koji može biti visok ili nizak. U zavisnosti od realnog stanja, određeni proizvod ili usluga se kategoriše kao zvezda ili lider (visoko učešće i visok rast tržišta), znak pitanja ili perspektivan (nisko učešće i visok rast tržišta), krava muzara ili zreo (visoko učešće i nizak rast tržišta) i kao pas ili stagnirajući (nisko učešće i nizak rast tržišta). Zvezde su aktivnosti sa visokim rastom tržišta i sa visokim relativnim tržišnim učešćem, gde je zbog neophodnosti velikih ulaganja u promociju i marketing, i stvaranje i korišćenje gotovine visoko, pa je iz tog razloga i novčani tok skroman. Krave muzare su aktivnosti sa niskim rastom tržišta, ali sa visokim relativnim tržišnim učešćem, i iz tog razloga novčani tok je veliki i pozitivan. Znaci pitanja su aktivnosti sa visokim rastom tržišta i sa niskim relativnim tržišnim učešćem i zbog zahteva za velikim ulaganjima sa ciljem značajnijeg povratka na tržište, korišćenje gotovine je visoko, a stvaranje nisko, pa je i novčani tok iz tog razloga veliki i negativan. Psi su aktivnosti sa niskim rastom tržišta i sa niskim relativnim tržišnim učešćem, gde je zbog malog stvaranja, ali i korišćenja gotovine novčani tok skroman. Na osnovu pozicije u jednoj od 4 zone se primenjuje i određena ofanzivna ili defanzivna strategija.

GE model se bazira na analizi većeg broja faktora i odnosu atraktivnosti grane (veličina tržišta, stopa rasta tržišta, konkurentna struktura, profitabilnost grane, barijere ulaska), koja može biti slaba, srednja ili jaka, i snage posla (tržišno učešće, prihod, marketing, finansijski resursi, imidž), koja može biti niska, srednja ili visoka. U zavisnosti od situacije, za određeni proizvod ili uslugu predlažu se i određene ofanzivne ili defanzivne strategije koje će doprineti optimalnom pozicioniranju. Kao i BCG matrica, i GE se koristi pri analizi određenih proizvoda ili usluga unutar jedne sportske organizacije, ali i šire u kontekstu analiziranja potencijalnog ulaganja od strane drugih organizacija u sportsku industriju.

Ove matrice se mogu koristiti pri analizi u smislu pozicioniranja određenih proizvoda ili usluga konkretne sportske organizacije u odnosu na konkurente. Takođe se mogu posmatrati i porediti i različiti sportovi u okviru šireg sistema, odnosno na nivou cele sportske industrije, ali i od strane viših saveza ili drugih potencijalnih ulagača u ovaj segment sportske industrije. Matrice se formiraju na osnovu stručnih analiza velikog broja faktora od strane profesionalaca za ovu vrstu analiza koji najčešće i nisu članovi sportske organizacije.

Poređenje (*benchmarking*) predstavlja prepoznavanje određenih standarda pomoću kojih se procenjuje uspešnost sportske organizacije u odnosu na druge sportske organizacije.

⁴ (sopstvena prodaja / ukupna prodaja) / (prodaja vodećeg konkurenta / ukupna prodaja)

⁵ ((ukupno tržište za konkretnu godinu – ukupno tržište za prethodnu godinu) / ukupno tržište za prethodnu godinu) x 100

Poređenje svakako nije kopiranje i ono ne bi bilo optimalno rešenje (pogotovo u sportu kao oblasti bliskoj umetnosti). Poređenje se može izvršiti u odnosu na bilo koji drugi sistem od kojih sportska organizacija može bilo šta naučiti (menadžment, marketing, trenažne ili neke druge tehnologije itd.). To se vrši sistematskim i kontinuiranim posmatranjem, traganjem i istraživanjem najboljih primera proizvoda, usluga ili procesa iz sportske ili bilo koje druge prakse. Poređenje ima nekoliko ciljeva od kojih su svakako najbitniji učenje, imitiranje prilagođavanjem i usavršavanje sa idejom da se primeri iz prakse prevaziđu.

Pored pomenutih, još jedna vrsta analize konkurenata je veoma aktuelna. Praktično, ni jedna sportska organizacija tipa sportskog kluba (posebno u sportskim igrama, ali i u drugim sportovima i sportskim disciplinama), više se ne može ni zamisliti, a da nema bar minimalan kontakt sa ovom vrstom analize. Ona se naziva skauting (*scouting*) i koristi se pri analizi konkretnih aktivnosti, konkretnog protivnika na sportskom terenu, odnosno ova metoda spada u metode analize konkurentskog okruženja. Takođe, ova vrsta analize se koristi i za analiziranje sopstvene igre ili igrača, tako da se može svrstati i u metode za analizu internog okruženja. Bilo u kom slučaju da se koristi, informacije koje se dobijaju pomoću ove analize koriste se za optimizaciju planiranja.

Specijalisti za ovaj posao su stalni ili povremeni članovi stručnih štabova ili drugih (sportskih) organizacija koje se bave ovim vrstama analiza. Oni pomoću savremenih tehnologija, odnosno računara i specijalizovanih softvera, analiziraju do detalja protivnika, ali i bilo kog drugog pojedinca, grupu ili tim. Analiza se može vršiti u najrazličitijem mogućem obimu, od ekipnih i grupnih taktika po različitim fazama igre (napad, odbrana, sredina, tranzicija, saradnje i sl.), prema različitom protivniku (kvalitet, brzina, stil, agresivnost i sl.), prema različitim delovima takmičenja (kvalifikacije, finala, gostovanja, domaći teren i sl.) itd., do najsitnijih detalja koji karakterišu nastup određenih pojedinaca u različitim situacijama. Ukoliko se poznaju taktika, veštine, sposobnosti, mogućnosti protivnika, ali i njegove osobine, karakteristike, navike i situacije u kojima se sve napomenuto i u kojoj meri ispoljava, i samo planiranje konkretnih aktivnosti kojima će protivnik biti savladan je veoma olakšano. Skauting se najčešće koristi pri analizi u sportskim igrama, ali svoje mesto pronalazi i pri analizi protivnika i u ostalim sportovima i sportskim disciplinama.

Proces pripreme same utakmice (ili bilo kog drugog nastupa na takmičenju) za konkretnog protivnika i odabiranje taktike i ostalih elemenata koji čine takmičenje je veoma uslovljen ovom vrstom analize. Ukoliko se zna ko je protivnik, skauti pomenutom metodom analiziraju protivnika i to preko njihovih prethodnih nastupa (utakmice, borbe, mečevi, trke itd.). Međutim, ne koriste se samo nastupi u tom konkretnom sastavu (ukoliko je u pitanju određeni tim, a analiza se vrši za određenog pojedinca), već i njegovi nastupi u drugim ekipama, reprezentacijama itd. Dolaženje do video materijala (ali i drugih podataka kao što su različite statistike i sl.), koji služi kao osnova za analizu, uglavnom se vrši zvanično preko saveza ili sličnih organizacija zaduženih za snimanje i čuvanje istih. Ukoliko je u pitanju analiza sa neke nezvanične utakmice, određene utakmice na kojoj je bilo zabranjeno snimanje ili je bila zatvorenog tipa, iako je pronalaženje veoma otežano, veoma često se pronalaze načini da se dođe i do njih. To je određena vrsta poslovne špijunaže koja se može vršiti na najrazličitije načine. Iako je poželjno, nije neophodno imati video zapis u situacijama kada je stručna osoba posmatrala konkretnu utakmicu, ili je došla do ključnih informacija samom komunikacijom sa nekim ko je prisustvovao, a ni sam ne zna da je odgovaranjem na naizgled nepovezana i laička pitanja u stvari upotrebio pretpostavljenu sliku i uputio skauta na pravi put. Svakako, postoji i druga strana medalje, da su informacije lažne ili nepotpune, ali znanje

i iskustvo skauta, kao i različiti izvori različitih ili istih informacija mu veoma olakšavaju formiranje predstave na osnovu dobijenih podataka ili informacija.

Kada se svi neophodni podaci prikupe, pristupa se analiziranju. Pronalaze se tipska, ali i specifična rešenja određene ekipe, grupe unutar ekipe (formacije, linije napada, odbrane, sredine, saradnja dva centra ili bloka, plejmejкера i određenog igrača i sl.) ili pojedinca, i pokušava se formirati šablon na osnovu koga igraju i po kome se odvija igra (ili borba, meč, trka i sl.). Kada je sagledana celokupna igra u napadu, odbrani, na sredini terena, ali i određene modifikacije i specifične situacije, pristupa se analizi uspešnosti i sagledavanju u kojim trenucima se koji šablon koristi i u kojim trenucima ko i na koji način izlazi iz šablona.

Kada se svi šabloni (na osnovu analiziranih prethodnih nastupa), koje određena ekipa ili pojedinac koriste predstave kroz uspešnost realizacije u procentima, u pokušajima izvođenja određenog šablona, ili nekom drugom traženom parametru, glavni trener (top menadžer) odlučuje na koje će se posebna pažnja obratiti i tokom sledećih treninga se oni i uvežbavaju. Određivanje samo nekoliko na koje će biti usmerena posebna pažnja je neophodno iz praktičnih razloga, odnosno iz razloga velikog broja šablona i nemogućnosti analize svih uočenih, odnosno postojećih. Pored toga, pri odlučivanju koji šablon će biti detaljno i praktično obrađen u obzir se uzimaju i ostali faktori kao što su bezopasnost šablona za ekipu koja vrši analizu, kratak vremenski period, dominacija u konkretnom segmentu, sličnost sa već uvežbanim šablonima itd. Kada je glavni trener odlučio koji se šabloni „razbijaju“ i koji su to detalji koji su ključni (bilo kod sopstvene ekipe ili kod protivnika), vrše se određene modifikacije sopstvene igre, bilo u napadu, odbrani ili u nekim drugim segmentima igre i pri specifičnim situacijama. Praktično, prvi trener pokušava da modifikuje sopstvenu igru na taj način da onemogućući da analizirani protivnik sprovede u željenoj meri sopstvene uvežbane kombinacije u svakom smislu. Svakako da samo veliki znalac sa iskustvom može izvršiti modifikaciju igre sopstvene ekipe u veoma kratkom periodu (na turnirima je to vreme manje od 12 sati, a najčešće je od 3 do 6 dana), a da pri tome ne utiče na sopstvenu uvežbanost i efikasnost. Veoma često se dešava da od prevelikog broja novih informacija ekipa ne uspe da sprovede ni osnovno što je od ranije uigrano. To je svakako primer lošeg vođenja, jer je trener taj koji odabira modifikacije i prilagođava ih sopstvenoj ekipi na osnovu velikog broja faktora koje je neophodno da poznaje (iskustvo, znanje, sportska inteligencija, mogućnost modifikovanja sopstvene igre, uigranost itd.). Imajući u vidu poslednje činjenice i razloge protiv ovakve vrste analize, može se u praksi zapaziti da određeni treneri ne pridaju mnogo značaja informacijama prikupljenim na ovaj način i smatraju da ukoliko se sopstveni šabloni i osnovna i univerzalna tehničko-taktička pravila poštuju, da nema potrebe toliko ulaziti u igru protivnika i obraćati pažnju na njega. Međutim, činjenica je da su informacije o protivniku veoma važne, a da je pitanje na glavnom treneru koliko će se one uzeti u obzir i koliko će se vremena i energije trošiti, tako da se najčešće dešava nešto između dve krajnosti, odnosno potpune adaptacije na protivnika i potpunog njegovog ignorisanja.

Pored šablona koje koristi protivnik u smislu grupne i ekipne taktike, analiziraju se i igre pojedinačnih igrača (najčešće samo ključnih). Sagledavaju se njegov karakter, osobine, karakteristike, ali i situacije u kojima koristi određenu aktivnost, ponašanje, izbor šablona, izbor saigrača za određenu kombinaciju, vrstu šuta, prodora, driblinga, finti, promenu ritma itd. Sve navedeno je od velikog značaja, posebno u ključnim trenucima kada se meč lomi. Mala je verovatnoća da će igrač koji izvodi kazneni ili neki drugi udarac (jedanaesterac u fudbalu, peterac u vaterpolu, sedmerac u rukometu, smeč u odbojci, ili u borilačkim veštinama bacanje ili zahvat) u odsudnom trenutku izvesti nešto što do tada nije prikazao i što mu nije najjače oružje. Uglavnom svako ima svoju „specijalku“ i nju koristi u odsudnim trenucima. Naravno, što je sportista višeg nivoa, ima više „specijalki“ i kompleksniji je za skautiranje. Na

osnovu ovakve analize, svaki pojedinac u ekipi koja je analizirala protivnika dobija i dodatna, konkretna zaduženja u odnosu na svog direktnog rivala na terenu.

U zavisnosti od velikog broja faktora u danima (i satima) pred nastup se u određenoj meri vrše ponavljanja i uvežbavanja modifikacija, bilo teoretski ili praktično. Kako se bliži nastup na konkretnom takmičenju, sužava se i broj informacija i daju se samo najvažnije. Ukoliko je analiza obavljena na optimalan način, velika je šansa da će protivnik biti nemoćan da u potpunosti sprovede svoj plan u delo, a samim tim mu se smanjuju šanse za uspehom. U savremenom sportu, praktično nije moguće pronaći ozbiljnu sportsku ekipu (ili pojedinca) koji u svom stručnom štabu nema ovu vrstu analize, odnosno da bar nekad nije koristila benefite ove vrste analize.

Zaključak

Sport i sportska industrija, koja sve više postaje sinonim za sport, moraju se menjati da bi se i dalje razvijali. Jedna od osnovnih karakteristika savremenog društva su promenljive i nestabilne okolnosti, ali i veliki međusobni uticaj različitih subjekata. Obe karakteristike ukazuju na to da je optimalno sagledavanje sveukupne realnosti sportskih organizacija od presudnog značaja za njihov, pre svega opstanak, a zatim i njen rast i razvoj.

Okruženje sportske organizacije praktično predstavlja sredinu u kojoj ona postoji i funkcioniše. Svi elementi i faktori iz okruženja imaju svoje mesto, ulogu i značaj u odnosu na sportsku organizaciju (kao sistem za sebe) i njeno funkcionisanje. Okruženje jedne sportske organizacije se sastoji od dve osnovne vrste okruženja i to od spoljašnjeg (eksternog) i unutrašnjeg (internog) okruženja. Menadžment sportskih organizacija veoma često pravi grešku ne sagledavajući spoljašnje okruženje, već se najčešće fokusira na samu sportsku organizaciju. Spoljašnje okruženje se sastoji od opšteg i od neposrednog, odnosno konkurentskog okruženja. Analize obe vrste spoljašnjeg okruženja su neophodne iz razloga što se realna slika stvarnosti može formirati samo uzimanjem svih relevantnih informacija čime se na najmanju moguću meru svodi mogućnost greške prilikom donošenja kasnijih odluka. Uslovno rečeno opšte okruženje predstavlja ono okruženje koje utiče na sportsku organizaciju a na koje ona ne može uticati (bar ne direktno), dok konkurentsko predstavlja ono okruženje na čije uticaje određenim mehanizmima može u određenoj meri uticati. U analiziranju oba okruženja se od strane različitih stručnjaka (iz ili izvan sportske organizacije) koriste različiti alati od kojih su najčešći za opšte okruženje analiza ključnih faktora, matrice šansi i pretnji, kao i TOWS analiza, dok se za konkurentsko najčešće koriste različite vrste portfolio matrice, Porterov model (pet snaga konkurencije), poređenje i specifična vrsta analize za sportske organizacije, skauting.

Analiza spoljašnjeg okruženja je veoma važan proces pomoću koga se stiče uvid u različite promenljive (u njihove veze, karakter tih veza itd) iz okruženja, odnosno u stanja, pozicije i odnose izvan same sportske organizacije, kako danas, tako i u budućnosti. Pomoću tih analiza određene činjenice i podaci se pretvaraju u informacije i kao takve omogućavaju optimalno predviđanje i planiranje, što je svakako preduslov za uspeh menadžmenta sportske organizacije u današnjim okolnostima.

Literatura

1. Drucker, P. (2010). *The Five Most Important Questions Self Assessment Tool, Participant Workbook*. San Francisco: Third edition, Leader to Leader Institute, Jossey Bass, John Wiley and Sons.
2. Drucker, P. (2001). *Managing the Non-Profit Organization*. Oxford: Butterworth-Heinemann, Linacre House, Jordan Hill.
3. Drucker, P. (1999). *Management: tasks, responsibilities, practices*. Oxford: Butterworth-Heinemann, Linacre House, Jordan Hill.
4. Đuričin, D., Janošević, S. (2005). *Menadžment i strategija*. Beograd: Centar za izdavačku delatnost Ekonomskog fakulteta u Beogradu.
5. Kotler, P. et al. (2010). *The Quintessence of Strategic Management: What You Really Need to Know to Survive in Business*. Berlin: Springer.
6. Kotler, P., & Caslione, J. (2009). *Chaotics: the business of managing and marketing in the age of turbulence*. New York: AMACOM, a division of American Management Association.
7. Mašić, B. i sar. (2009). *Menadžment*. Beograd: Univerzitet Singidunum.
8. Robbins, P.S., Coulter, M. (2005). *Menadžment*. Beograd: Data status.
9. Stojmirović, L.J., Stojković, A. (2010). *Menadžment*. Beograd: Beogradska poslovna škola - Visoka škola strukovnih studija.
10. Tomić, M. (2007). *Sportski menadžment*. Beograd: Data status.
11. Životić, D. (1999). *Upravljanje u sportu*. Beograd: Ministarstvo za sport i omladinu Vlade Republike Srbije.

KONTROLA U SPORTSKIM ORGANIZACIJAMA

CONTROLLING IN SPORTS ORGANIZATIONS

Marko Ćosić

Beogradska poslovna škola Visoka škola strukovnih studija, Beograd, Srbija

Apstrakt

Savremeni uslovi današnjice, globalizacija i komercijalizacija, utiču na sve ljude, njihove delatnosti i aktivnosti, tako da su i promene, prilagođavanje i neophodnost konstantnog napredovanja postali neodvojivi pojmovi od menadžmenta. Imajući u vidu da je sport jedinstvena i specifična oblast ljudskog delovanja (blizak umetnosti), neophodno je da menadžment neprestano vodi računa o osnovnoj viziji i misiji sporta. Iako na prvi pogled izgleda da se javlja problem u smislu konfliktnosti ciljeva (čak naizgled i isključujući nivo) i nemogućnosti istovremenog i kontinuiranog poštovanja naizgled dve krajnosti, odnosno osnovne filozofije sporta, sa jedne strane i komercijalizacije, sa druge strane, to je svakako moguće. Da bi uspeo u toj nameri, neophodno je da menadžment sportske organizacije primenjuje kontrolu na optimalan način. Kontrola kao jedna od faza (funkcija) menadžmenta, veoma je važan proces čijom maksimalnom efektivnošću i efikasnošću menadžment sportske organizacije stvara optimalne uslove za uspešno upravljanje.

Cilj rada je da se ukaže na važnost i na specifičnosti kontrole u sportskim organizacijama. Do cilja će se doći ispunjavajući zadatke koji su sledeći:

- Analiza pojma kontrole,
- Analiza procesa kontrole,
- Analiza specifičnosti kontrole u sportskim organizacijama,
- Izvođenje zaključaka.

Ključne reči: sportske organizacije, kontrola, finansijska kontrola, stejkholderi.

Abstract

Recent conditions, the globalization and commercialization, affect all people, their occupation and activities, so that the changes, the necessity of constant adjustment and progress have become inseparable concepts of management. Bearing in mind that the sport is unique and specific area of human activity (close to art), it is essential that management always takes care of the basic vision and mission of the sport. Although at first glance it appears to be a problem in terms of conflicting goals (and apparently even excluding level) and the impossibility of simultaneous and continuous compliance with the seemingly two extremes, that is the basic philosophy of sport, on the one hand and commercialization on the other hand, it is certainly possible. To succeed in this attempt, it is essential that the management

of sports organizations apply control in an optimal way. Controlling as a phase (function) of management is very important process whose maximum effectiveness and efficiency create optimal conditions for successful managing of sports organizations.

The aim of this paper is to point out the importance and the specificity of controlling in sports organizations. The goal will be reached by completing the following tasks:

- Analysis the term of controlling,
- Analysis of controlling process,
- Analysis of specific of controlling in the sports organizations,
- Drawing conclusions.

Key words: sports organization, controlling, financial control, stakeholders.

Uvod

Savremeni uslovi današnjice koje karakterišu opšta globalizacija i komercijalizacija, utiču na sve ljude, njihove delatnosti i aktivnosti, tako da su i promene, prilagođavanje i neophodnost konstantnog napredovanja postali neodvojivi pojmovi od menadžmenta. Svakako je da su njegove funkcije, a samim tim i sam menadžment, pod uticajem savremenih izazova. Sportske organizacije nisu izuzete iz ovih tendencija, naprotiv.

Imajući u vidu da je sport jedinstvena i specifična oblast ljudskog delovanja, da je veoma blizak umetnosti, ali i drugim oblastima društva, neophodno je da menadžment neprestano vodi računa o osnovnoj viziji i misiji sporta. Na prvi pogled se pojavljuje problem u smislu konfliktности ciljeva (naizgled i isključujući nivo) i nemogućnosti istovremenog i kontinuiranog poštovanja naizgled dve krajnosti, odnosno osnovne filozofije sporta, sa jedne strane i komercijalizacije, sa druge strane. Iskusan i profesionalan menadžment svakako da pronalazi načine da uspešno upravlja sportskim organizacijama bez obzira na okolnosti. Imajući sve navedeno u vidu, može se reći da je kontrola, kao jedna od faza (funkcija) menadžmenta, veoma važan proces čijom maksimalnom efektivnošću i efikasnošću menadžment sportske organizacije stvara optimalne uslove za uspešno upravljanje.

Važnost kontrole kao procesa je veoma velika, kako za samu sportsku organizaciju (interni stakeholderi) tako i za subjekte koji se ne nalaze u samoj sportskoj organizaciji ali imaju određeni stepen interesovanja za njeno funkcionisanje. Za razliku od velikog broja organizacija (koje ne pripadaju sportskoj industriji), sportske organizacije imaju veliku odgovornost prema svojim simpatizerima koje često interesuju i druge sfere poslovanja sem sportske¹. Imajući to u vidu, jasno je da kontrola u sportskim organizacijama dobija i jednu drugu, novu dimenziju u odnosu na druge organizacije, odnosno postaje i sredstvo komunikacije (izveštaji kontrole) sportske organizacije sa zainteresovanim iz spoljašnjeg okruženja.

Pojam kontrole

Kontrola predstavlja proces praćenja aktivnosti, da bi se osiguralo da su one izvršene kao što je planirano i ispravljanja bilo kojih značajnijih devijacija.²

¹ Simpatizeri (navijači, posetioci, gledaoci, fanovi, ljubitelji i dr.) u sportskim organizacijama (klubovi, reprezentacija) nisu isto što i potrošači (simpatizer je širi, odnosno viši pojam od pojma potrošač), odnosno konzumenti za druge organizacije. Naime, nije čest slučaj u drugim sferama društva da „potrošači“ skandiraju i da žele da rukovodstvo napusti organizaciju, a da pri tome uprava pristane na te želje.

² Robbins, P.S. and Coulter, M. (2005). Menadžment. Beograd: Data status, str. 458.

Sama reč kontrola, potiče od francuske reči *contrôle*, koja označava dvostruki registar, dvostruko računovodstvo u kancelarijama da bi se izbegle greške, zloupotrebe i sl.; kontrolna knjiga, kontrolnik; nadzor, nadgledanje. To je praktično proces usklađivanja ostvarenih rezultata sa prethodno definisanim veličinama u procesima planiranja, organizovanja i vođenja. Povezanost kontrole i prethodnih faza u procesu menadžmenta je očigledna i tek sve zajedno omogućavaju da procesi u sportskoj organizaciji funkcionišu na optimalan i najefikasniji način. Kontrola govori o kvalitetu aktivnosti u prethodnim fazama, odnosno što su one bolje sprovedene, kontrola ima manju ulogu. U slučaju faza planiranja i organizovanja, radi se o njihovom kvalitetu, dok se u fazi vođenja govori o njenoj uspešnosti.

Kontrola je veoma važna faza menadžmenta. Za razliku od ostalih faza, jedino kontrola i praktično omogućava sagledavanje procesa (njihovih delova ili procesa u potpunosti) unutar sportske organizacije u smislu ocene njegove efikasnosti i efektivnosti. Praktično, kontrola omogućava određene korekcije aktivnosti tokom prethodnih faza u cilju optimizacije efikasnosti i efektivnosti. To je osnovna vrednost i značaj ove faze. Ona predstavlja sjedinjujući element svih faza menadžmenta. Takođe, važnost kontrole se ogleda i u omogućavanju postojanja hijerarhije u smislu efikasnog nadzora podređenih. Viši menadžment u sportskim organizacijama, prepušta nižem određena ovlašćenja, a preko kontrole osigurava da se te aktivnosti izvode na optimalan i željeni način. Kontrola, kao jedna od faza u procesu menadžmenta se može sagledati iz više različitih uglova, odnosno sistematizovati prema različitim kriterijumima (ko, šta, kada, čime, kako se kontroliše, itd.).

Kontrolu mogu vršiti različiti subjekti. Pre svega interni i eksterni. Interna kontrola podrazumeva pre svega samokontrolu, odnosno da svaki angažovani u sportskoj organizaciji, na bilo kojoj poziciji i sa bilo kojom ulogom, kontroliše sam sebe i osigurava svoj planiran i optimalan doprinos. Pored samokontrole i nadređeni menadžeri mogu vršiti kontrolu, kao i određene službe u sportskoj organizaciji (organi uprave, UO, nadzorni odbor, različite specijalizovane službe i sl.), ali i specijalno oformljeni timovi za konkretne situacije u različitim aktivnostima koje se odvijaju u sportskoj organizaciji (sportski sektor, finansije, menadžment, marketing). Eksterna kontrola se vrši od strane državnih organa (najčešće finansije) ili po pozivu sportske organizacije drugim specijalizovanim organizacijama (kontrola praktično svega što sama sportska organizacija ne može).

U odnosu na konstantnost kontrolisanja, kontrola može biti predviđena ili nepredviđena. Predviđena kontrola se sprovodi ili konstantno ili periodično, odnosno ona se može primenjivati u veoma kratkim intervalima³, preko dnevnih, nedeljnih, mesečnih, kvartalnih, polusezonskih i polugodišnjih, do sezonskih, godišnjih i višegodišnjih intervala. Nepredviđene kontrole se sprovode prema potrebi i to su ekstra kontrole. Kontrola ne treba da se primenjuje ni previše retko, ni previše često. Ne bi trebalo da bude ni preobimna, ali ni preuska. Optimalno je da doživljaj angažovanih u sportskoj organizaciji prema kontroli, bude takav da je doživljavaju kao nešto uobičajeno, korisno i dobrodošlo. Sistem kontrole, između ostalog treba da motiviše angažovane da se još više zalažu. Pored toga, neophodno je da kontrola pozitivno utiče u smislu povećanja odgovornosti, brige, truda, dok sa druge strane nikako ne treba da predstavlja stres ili razlog za brigu. Da bi kontrola obezbedila punu efektivnost i efikasnost celokupnog menadžment procesa, i sama treba da poseduje te dve karakteristike. Da bi i kontrola bila efektivna i efikasna potrebno je da zadovolji određene

³ Npr. promena (opadanje) pulsa kao pokazatelj oporavljenosti (spremnosti) sportiste posle akutnog napora se kontroliše na svakih 30 sekundi tokom 3 minute, ili npr. vreme istrčavanja određene deonice (20m za 3 sekunde) u treningu intervalnom metodom.

kriterijume, odnosno u zavisnosti od konkretnih situacija u većoj ili manjoj meri, potrebno je da je odlikuju sledeće karakteristike: da bude na bazi pouzdanih informacija, da poseduje dobar tajming, odnosno da je blagovremena, da bude objektivna i sveobuhvatna, da fokus budu najbitniji segmenti od najvećeg značaja, da bude ekonomski opravdana, usklađena sa karakteristikama organizacije i poslovnim tokom, da bude fleksibilna, primenljiva, da bude prihvaćena.

Kontrola se može primeniti pre, za vreme i nakon kontrolisane aktivnosti. Ukoliko je to moguće optimalno je da se vrši preventivna kontrola ili prekontrola, odnosno kontrola unapred. Ukoliko to nije moguće i njome se ništa devijantno ne otkrije, primenjuje se kontrola tokom aktivnosti, odnosno tekuća kontrola. Međutim, određene aktivnosti je moguće oceniti samo na kraju i tada se primenjuje kontrola nakon te aktivnosti, odnosno kontrola u smislu korekcije za naredni ciklus.

Što se tiče predmeta kontrole, generalno se može reći da je to stepen realizacije postavljenih ciljeva i to na svim nivoima sportske organizacije. Ti ciljevi su u određenom međusobnom odnosu (hijerarhiji) i predstavljeni su kroz ciljeve postavljene pred pojedinca, preko ciljeva postavljenih određenim organizacionim jedinicama i njihovim podjedinicama (grupe i timovi, sektori, pojedine aktivnosti, funkcije), do ciljeva koji su ciljevi cele sportske organizacije. Vezano za predmet kontrole, odnosno kontrolu stepena realizacije različitih ciljeva, neophodno je napomenuti da se ti ciljevi odnose najčešće na procese (ciljevi osnovne delatnosti sportske organizacije, ali i drugih delatnosti i faktora koji utiču na osnovnu delatnost sportske organizacije), zatim na finansije, ali i na kontrolu menadžmenta, odnosno određenu vrstu organizacione kontrole.

Kao što je napomenuto, kontrolom se prate i određeni finansijski pokazatelji. Praktično, kontrola se i vrši putem tih pokazatelja. Kontrola se može sprovesti pomoću računovodstvenih izveštaja (bilans stanja, bilans uspeha, izveštaj o novčanim tokovima) i pomoću merila performansi, odnosno računovodstvenim pokazateljima (jednostavni - likvidnost, aktivnost, finansijska struktura, profitabilnost, i složeni – tačka preloma, *DuPont* formula itd.), zatim određenim pokazateljima finansijskog tržišta (zarada po akciji, odnos cena/zarada, odnos cena/bruto profit, odnos tržišna cena/knjigovodstvena vrednost), kao i investicionim pokazateljima (stopa prinosa i period povraćaja). Praktično, kontrolom se utvrđuje da li su aktivnosti koje je sportska organizacija preduzimala i efekti tih aktivnosti u skladu sa budžetom. Budžet kao finansijski plan je praktično glavni instrument sportske organizacije za kontrolu (posebno tekuću i operativnu) i pogotovo je praktično sredstvo u sportskim organizacijama u kojima se njegovo formiranje vrši odozdo, odnosno gde se polazi od potreba nižih nivoa menadžmenta i delova sportske organizacije kojima isti upravljaju. Neophodno je navesti da i revizija (interna i eksterna) kao analiza računovodstvenih izveštaja može biti od veoma velike koristi, kako samoj sportskoj organizaciji, tako i ostalim zainteresovanim subjektima za sportsku organizaciju (spoljnim stejkholderima). Imajući u vidu da je sport veoma specifična delatnost i da je pored svih navedenih pokazatelja (kojima se najčešće i služi menadžment sportske organizacije), važna i provera ispravnosti njihove usklađenosti sa zakonskom regulativom i međunarodnim računovodstvenim standardima, kao i javna kontrola od strane višestruke javnosti, koja je jedan od glavnih stejkholdera u sportskim organizacijama, a pogotovo onih koje su neprofitnog karaktera.

Što se tiče kontrole putem merila performansi, može se reći da je neophodno da menadžment sportske organizacije poznaje i ovu sferu ekonomije, jer ponekad prosto čitanje određenih pokazatelja nije dovoljno da bi se upravljalo na optimalan način. Naravno, kao

i mnoge druge vrste kontrola u različitim procesima unutar sportske organizacije, i ovu kontrolu vrše profesionalci iz ove oblasti, ali konstatacija o neophodnom znanju i poznavanju ekonomskih principa, stoji u svakom slučaju. Detaljna analiza godišnjeg izveštaja, odnosno ovakav način kontrole pruža veoma jasnu i nepristrasnu sliku o sportskoj organizaciji, ali i njenoj budućnosti i ima veliki uticaj na strategiju, odnosno izbor ciljeva i načina za njihovo dostizanje.

Rezultati poslovanja sportske organizacije se predstavljaju u godišnjem izveštaju⁴ sportske organizacije, i u njemu se nalaze svi relevantni podaci koji mogu veoma lako (u određenoj meri) da se čitaju i od strane običnih građana i članova skupštine, a ne samo od stručnih ljudi u rukovodstvu sportske organizacije. Javnost se na ovaj način upoznaje sa osnovnim pokazateljima i činjenicama, koje im mogu promeniti ili učvrstiti mišljenje i stav o sposobnosti uprave, da efikasno i efektivno posluje, odnosno da po njihovim merilima uspešno vodi klub.

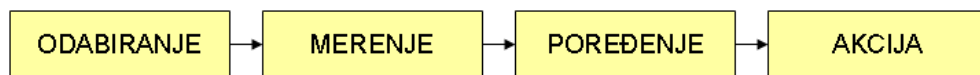
Kao što je u uvodu rada napomenuto, ovakvi izveštaji predstavljaju i određenu vrstu sredstava za komunikaciju sportske organizacije sa različitim zainteresovanim pojedincima i grupama (stejkholderima). Pored direktno zainteresovanih, u sportskim organizacijama su veoma važni i oni koji nemaju direktan (angažovani na ostvarivanju ciljeva sportske organizacije) i zvaničan (pravni) uticaj na upravljenje sportskom organizacijom. Ipak, svi ti pojedinci ili grupe veoma utiču na sportsku organizaciju u smislu da mogu da je podrže (njenu strategiju, politiku, ciljeve, projekte, itd., odnosno nju samu) ili da je ne podrže. Ukoliko su pomenuti pojedinci i grupe zadovoljni, sportska organizacija će bez ikakvih problema nastaviti da funkcioniše po planu. Međutim, ukoliko nisu zadovoljni, tu nastaju određeni konflikti i problemi koji često mogu biti i sa veoma nepovoljnim ishodom po sportsku organizaciju i njen aktuelni menadžment.

Zadovoljstvo (ili nezadovoljstvo) može svoj izvor naći u velikom broju aktivnosti i postupaka menadžmenta sportske organizacije (sportski uspeh, poslovni uspeh, poštovanje politike, vizije, misije, tradicije). Analiziranje izvora nezadovoljstva (kao i različite mogućnosti zloupotrebe izveštaja ali i onih koji ga čitaju) bi veoma skrenulo rad sa osnovne teme, tako da će se na ovom mestu samo napomenuti velika važnost transparentnosti u radu koji je prezentovan određenim vrstama (godišnjih) izveštaja. Svakako da u njemu stoje i analize dotadašnjih aktivnosti (stepen realizacije postavljenih ciljeva), ali i planovi za budućnost i načini kako će se do njih doći (svakako u meri u kojoj takvi podaci mogu biti javni). Praktično, to je sredstvo pomoću koga različiti indirektno zainteresovani kontrolišu sportsku organizaciju i njen menadžment.

Proces kontrole

Sam proces kontrole se odvija u nekoliko koraka. Ukoliko se pretpostavi da su tokom faze planiranja postavljeni ciljevi, kao i konkretni standardi za konkretne kriterijume, kao i njihov dozvoljen i tolerantan okvir odstupanja, faza kontrole se sastoji od odabiranja standarda koji će biti kontrolisani, zatim merenja sadašnjih vrednosti tih kriterijuma, poređenja izmerenih vrednosti i postavljenih standarda i na kraju od preduzimanja određenih akcija u zavisnosti od rezultata poređenja.

⁴ Annual report - izveštaj koji vlasnicima, ali i javnosti predstavlja uprava sportske organizacije, koja ga i najčešće i sastavlja. Najčešće ga čine izveštaji menadžmenta, završni račun, kao i druga mišljenja i izveštaji različitih tela sa opisanim poslovanjem u prethodnoj godini i planovima za budućnost.

Slika 1. Četiri osnovna procesa prilikom kontrole u sportskim organizacijama.

Odabiranje kriterijuma koji će biti kontrolisan je prvi korak u procesu kontrole. Odabiranje se vrši između već postavljenih standarda (kriterijuma) u fazi planiranja, i neophodno je da zadovolji dva osnovna kriterijuma. Neophodno je da standardi koji će biti odabrani za kontrolu budu rangirani po važnosti za sportsku organizaciju, određeni sektor, pojedinca, funkciju, aktivnost, i sl. Pored toga, potrebno je da standardi budu vezani za nosioce odgovornosti, odnosno najodgovornije za stepen realizacije ciljeva koji su odabrani da budu kontrolisani. U određenim periodima i u zavisnosti od velikog broja faktora, jasno je da je i te nosioce neophodno kontrolisati.

Merenje, kao sledeći korak u procesu kontrole se može sprovesti na nekoliko načina. Veoma je važno da se izabere optimalan način i sredstvo u smislu da zadovoljava osnovne kriterijume merenja (njenu metodologiju) u odnosu na ono šta je mereno, odnosno šta kontrolišemo. Generalno merenje možemo vršiti pre svega ličnim posmatranjem⁵ (tehnikе, taktike, angažovanje, odnosi) i specijalizovanim alatima za merenje (računar, test, metar), a predstavljaju različitim vrstama usmenih ili pismenih izveštaja (statistički, kinogrami, finansijski, laboratorijski). U sportskim organizacijama koje imaju neposredan kontakt sa sportistima, odnosno sa trenažnim procesom, merenje (specifičnih sportskih pokazatelja) se vrši pomoću specijalizovanih metoda i sredstava i predstavlja najspecifičniji oblik kontrole. Svaki od načina ima svoje prednosti i nedostatke u smislu kvaliteta, širine, objektivnosti, istinitosti, pravovremenosti, mogućnosti arhiviranja informacija, kao i mnogih drugih faktora. Iz tih razloga za određene aktivnosti najbolje je odrediti i određeni način, odnosno gde je to potrebno i njihovu kombinaciju.

Poređenje je sledeći korak u kontroli i od njega zavisi i sledeći, odnosno preduzimanje akcija. Poređenjem se može zaključiti da su izmerene veličine u okviru standarda, da su ispod ili iznad standarda⁶ ali i dalje u dozvoljenim i tolerantnim okvirima, kao i da su iznad ili ispod standarda, odnosno izvan tih okvira.

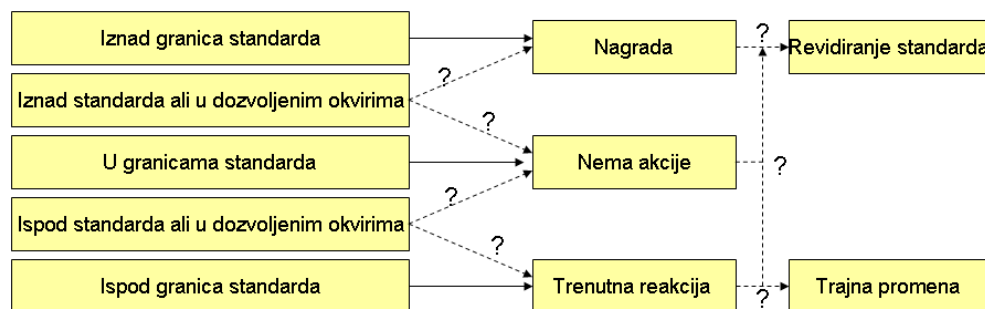
Ukoliko su u okviru standarda, može se ne preduzimati ništa, a u određenim specifičnim situacijama se može i nagraditi odgovorni. Ukoliko se izmereni rezultati nalaze iznad ili ispod standarda, a i dalje su u dozvoljenim okvirima, neophodno je, ako je moguće, utvrditi iz kojih se to razloga dogodilo i da li je tendencija ka daljem popravljaju, pogoršanju ili je slučajni splet okolnosti uticao na to da mereni rezultat bude takav kakav jeste, odnosno da je u okvirima standardne greške merenja. Na osnovu analize može se ne preduzeti ništa ili kao u prethodnom slučaju nagraditi odgovorni ukoliko je tendencija pozitivna. Ukoliko je izmereni rezultat ispod standarda, ali je i dalje u dozvoljenim okvirima, može se takođe ne preduzeti ništa, ili ukoliko se utvrdi da je tendencija ka daljem, većem pogoršanju i potencijalnom

⁵ Najčešće se na ovaj način mere, odnosno ocenjuju one stvari koje se ne mogu na pouzdaniji način meriti.

⁶ Pojmovi iznad i ispod standarda se odnose na vrednosti koje su više ili manje vredne od standarda, ne nužno u bukvalnom smislu reči iznad ili ispod standarda. U određenim pokazateljima (sa negativnim varijablama) rezultat iznad standarda je lošiji rezultat (npr. u trčanju na 100m, 11sec je lošiji rezultat od rezultata od 10sec). Praktično, ukoliko je postignut rezultat koji je iznad standarda (bukvalno), ta vrednost (rezultata) je što se tiče kontrole ispod standarda (negativna ocena).

izlasku ispod standarda, mogu se preduzeti određene akcije u zavisnosti od sigurnosti u izglednost daljeg pogoršanja. U ovom slučaju te akcije su najčešće trenutne. Pod trenutnim promenama se podrazumeva revidiranje trenutne aktivnosti, različite akutne promene kao reakcija na negativno stanje, kazne itd.

Kada su izmereni rezultati iznad gornjih granica standarda, odnosno kada su premašili očekivanja, očekivano je da dođe do nagrađivanja ali i naknadne analize standarda u smislu da ukoliko se utvrdi da je standarde suviše lako dostignuti da dođe i do njihovog revidiranja u smislu njihovog povećanja. U situacijama kada su izmereni rezultati ispod granica tolerancije, pribegava se istog trenutka trenutnim akcijama, a čim se stvore uslovi i trajnim promenama. Pod trajnim promenama se podrazumevaju promene iz korena, revidiranje kontrolisanih procesa, strategija, ciljeva, otkazivanja, ali se javlja i mogućnost revidiranja standarda. Standardi se revidiraju ukoliko se utvrdi da su previsoki, odnosno ako se utvrdi da ni na kakav način efikasnosti i efektivnosti procesa oni ne mogu biti postignuti i ostvareni.

Slika 2. Različiti ishodi faze poređenja i moguće preduzimanje akcija.

Zaključak

Veza kontrole i ostalih faza u procesu menadžmenta je očigledna. Samo ukoliko su sve urađene na optimalan način, omogućavaju da svi procesi u sportskoj organizaciji funkcionišu na optimalan i najefikasniji način. Za razliku od ostalih faza menadžment procesa, jedino kontrola i praktično omogućava sagledavanje procesa (njihovih delova ili procesa u potpunosti) unutar sportske organizacije u smislu ocene njegove efikasnosti i efektivnosti.

Važnost kontrole kao procesa je veoma velika, kako za samu sportsku organizaciju, tako i za subjekte koji se nalaze van nje, a imaju uticaj na njeno funkcionisanje. Iako nije moguće izdvojiti najvažniji predmet kontrole (deo ili funkciju sportske organizacije koji je najvažniji), pažnju posebno treba usmeriti na kontrolu sportskih funkcija, finansija i samog menadžmenta. Takođe, za razliku od velikog broja drugih organizacija (koje nisu iz sportske industrije), sportske organizacije (posebno sportski klubovi) imaju i veliku odgovornost prema svojim simpatizerima koje često interesuju i druge sfere poslovanja sem sportske.

Eksterni stejkholderi, posebno simpatizeri, imaju veliki uticaj na sportsku organizaciju sa mogućnošću da je podrže (njenu strategiju, politiku, ciljeve, projekte, menadžment, itd., odnosno nju samu) ili da je ne podrže. Ukoliko su oni zadovoljni, sportska organizacija će bez ikakvih problema nastaviti da funkcioniše po planu. Međutim, ukoliko oni nisu zadovoljni mogu da nastanu određeni konflikti i problemi po menadžment sportske organizacije. Kontrola i transparentnost u radu koji su prezentovani određenim vrstama (godišnjih) izveštaja su od

velike važnosti za funkcionisanje sportskih organizacija i može se reći da kontrola (izveštaji kontrole) u sportskim organizacijama, predstavlja i određeni vid komunikacije sportske organizacije sa zainteresovanim iz spoljašnjeg okruženja. U vezi sa tim, postaje jasno da kontrola u sportskim organizacijama ima i dodatnu funkciju, a samim tim i dodatnu težinu.

Literatura

1. Drucker, P. (2007). *The Practice of Management*. Oxford: Butterworth-Heinemann, Elsevier Ltd..
2. Drucker, P. (2001). *Managing the Non-Profit Organization*. Oxford: Butterworth-Heinemann, Linacre House, Jordan Hill.
3. Drucker, P. (1999). *Management: tasks, responsibilities, practices*. Oxford: Butterworth-Heinemann, Linacre House, Jordan Hill.
4. Đuričin, D. Janošević, S. (2005). *Menadžment i strategija*. Beograd: Centar za izdavačku delatnost Ekonomskog fakulteta u Beogradu.
5. Kotler, P. et al. (2010). *Marketing 3.0: From Products to Customers to the Human Spirit*. Hoboken, New Jersey: John Wiley and Sons, Inc.
6. Kotler, P., & Caslione, J. A. (2009). *Chaotics: the business of managing and marketing in the age of turbulence*. New York: AMACOM, a division of American Management Association.
7. Mašić, B. i sar. (2009). *Menadžment*. Beograd: Univerzitet Singidunum.
8. Robbins, P., & Coulter, M. (2005). *Menadžment*. Beograd: Data status.
9. Stojmirović, LJ. Stojković, A. (2010). *Menadžment*. Beograd: Beogradska poslovna škola - Visoka škola strukovnih studija.
10. Tomić, M. (2007). *Sportski menadžment*. Beograd: Data status.
11. Životić, D. (1999). *Upravljanje u sportu*. Beograd: Ministarstvo za sport i omladinu Vlade Republike Srbije.

UTICAJ SPORTA I SPORTISTA NA BRENDIRANJE NACIJA

INFLUECE OF SPORT AND SPORTSMEN OF THE NATION BRANDING

Dejan Dašić

Fakultet za trgovinu i bankarstvo, Alfa univerzitet, Beograd, Srbija

Apstrakt

Sport ima veliku kulturnu i ekonomsku važnost, odavno je prestao biti samo takmičenje, pa je danas jedan od glavnih načina brendiranja nacija i država. Sportska industrija nastavlja sa rastom i globalizacijom, a sportska dešavanja su odlična prilika da zemlje tokom kratkog perioda budu u središtu medijske pažnje. Poznata sportska ličnost vrlo lako se može preneti na brend proizvoda a najbolji učinak je povezivanje sa brendiranjem cele nacije. Regije, države, nacije, pa čak i celi kontinenti se aktivno takmiče promovisanjem, sa jednim ciljem, razvijanje pozitivne asocijacije na određenu destinaciju, da baš ona dobije organizaciju određenog sportskog takmičenja. Organizovanje Olimpijskih igara, Svetskih fudbalskih, košarkaških i drugih prvenstava, sličnih međunarodnih takmičenja postaje snažan ekonomski pokretač zemlje domaćina.

Ključne reči: sport, brend, sportska industrija

Abstract

Sport has big cultural and economic importance, becoming not only competition, but it is today one of the major ways of nation and state branding. Sport industry is achieving constant growth and globalization and sport events are excellent opportunities for the countries to be for the short period of time in the focus of media attention. Famous sportsmen could be very easily used as the brand of the products and best connection to the branding of the whole nation. Regions, states, nations as well as whole continents are in active competition in promoting with one aim only: development of the associations to the specific destination in order to obtain organization of some sport event. Organizing of the Olympic games, football, basketball or any other world championships is giving strong economic driving force to the host country.

Key words: sport, brand, sports industry

Uvod

Istaknuti sportisti, umetnici, književnici, naučnici, inovatori, i dalje su, u svakom društvu i svakom vremenu, ono najvrednije čime se jedna zemlja može pohvaliti pred svetom, bez obzira koliko je ta država mala, ekonomski siromašna, opterećena spornim ili političkim nasleđem. Međutim, u poslednje vreme strateško značenje sporta u procesu brendiranja nacija dobija sve više na značaju a učestvovanje nacionalnih reprezentacija i uspešnih sportista na globalnim sportskim takmičenjima doprinosi jačanju nacionalnog imidža. Osim imidža, države koje su kandidati za transformaciju brendiranjem kroz sport, mogu računati i na velike mogućnosti promocije i jačanje nacionalnog identiteta. Japanci su brendirali naciju putem sumo rvanja, Kenijci su proslavili svoju državu atletikom, Brazilci fudbalom, Skandinavci zimskim sportovima, Rusi i Kinezi su dugo godina držali primat u gimnastici a Indija i Pakistan zasenili su čak i Englesku, zemlju iz koje je kriket potekao.

Uticaj poznatih sportista na brendiranje nacija

U zadnje vreme države se sve više takmiče da bi se što bolje i brže razvijale a strateško značenje sporta u brendiranju nacija poslednjih godina dobija sve više na značaju.¹

Ako postavimo pitanje ko je najčuveniji brend Velike Britanije, siguran sam da će velika većina odgovoriti da je to Mančester Junajted (Manchester United). Ovaj fudbalski tim igra na celoj zemaljskoj kugli, poseduje brendirane radnje u Šangaju i Singapuru, a svake godine je na turneji po Sjedinjenim Američkim Državama. Dejvid Bekam sigurno je najpoznatiji igrač ovog tima svih vremena ali i ujedino i sjajan ambasador Ujedinjenog Kraljevstva, koga je po mnogima klub nesmotreno prodao Real Madridu. U jednom hramu u Bankoku, jedna sjajna zlatna figura Dejvida Bekama, nalazi se tik pored nogu Bude zajedno sa nekim drugim nižim božanstvima.

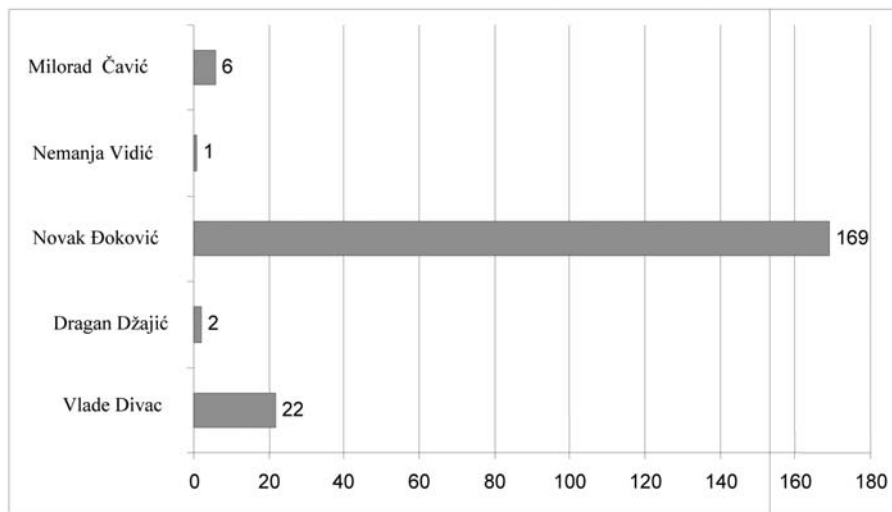
Lični brend, ili brend osobe, pogotovo ako je u pitanju javna ličnost, vrlo lako se može preneti na brend proizvoda, usluga a najbolji učinak je povezivanje sa brendiranjem cele nacije.

Ron Berkli, Amerikanac čija se imovina procenjuje na preko 3,2 milijarde dolara, stalni je posetilac mečeva Novaka Đokovića. Međutim njegova stalna prisutnost nije samo ljubav prema tenisu već se kao osnovni razlog spominje poslovna saradnja srpskog teniskog šampiona i američkog magnata. Cilj saradnje je da Berklova firma zadužena za menadžment nastavi da razvija Novakov brend na svetskom nivou. Đoković je do skora bio klijent Si-Ej-Eja, nedavno je saradnja završena, bilo je puno priča o prelasku u IMG, ali napravljen je potpuni zaokret.

Međutim, da je brendiranje ličnosti, nacija i proizvoda u velikoj korelaciji govori i to da pomenuti milijarder zbog prijateljstva koje ima sa Novakom, planira da u svom trgovinskom lancu širom Sjedinjenih Američkih Država, plasira srpske poljoprivredne proizvode. Novak je u našu prestonicu doveo i kineskog milijardera Bili Ngok-a, na sastanak sa državnim vrhom Srbije, kako bi se obavili razgovori o otvaranju fabrike u Nišu, koja će se baviti proizvodnjom energije, a dogovoreno je i da se u tom delu Srbije prave proizvodi modne kuće „Serđo Takini“. Navodi se dalje da Bili Ngok ima sjajne odnose sa kineskim vlastima, blizak je prijatelj sa Si Đinpingom, potpredsednikom Kine, koji će 2012. godine preuzeti predsedničku funkciju. Na kraju, dogovoreno je da neposredno pred početak US Opena u srpskoj ambasadi u Njujorku bude održan prijem na kojem će biti promovisana Srbija. Pored pomenuta dva milijardera, koji su obećali da će u ambasadu dovesti i svetske poznate zvezde iz sporta i filma, biće prisutni

¹ Richard H.K. Vietor, Kako se zemlje natječu, Harvard business school pres, Mate, Zagreb, 2010.

i zvaničnici i ugledni ljudi, Srbi iz Amerike, što je odlična prilika za brendiranje jedne države a sve zahvaljujući jednom vrhunskom brendu ličnosti kao što je Novak Đoković. U anketi, na pitanje „Ko je od sportista najviše doprineo pozitivnom imidžu Srbije?“, veoma velika većina, njih 169 ili 79% ispitanika odgovorilo je da je to Novak Đoković (slika 1)².

Slika 1. Sportista koji je najviše doprineo pozitivnom imidžu Srbije

Prema portalu Ask.men, koji je napravio listu najmoćnijih muškaraca naš Novak Đoković se našao na 19 mestu, dva mesta ispred američkog predsednika Baraka Obame³. Uredništvo portala je obrazložilo da je teniski svet vagao između Rafaela Nadala i Rodžera Federera, Đoković se umešao i izgradio jednu od najboljih sezona (2011) u istoriji muškog tenisa, i kada su svi mislili da će Nadal još dugo vladati teniskim vrhom, pojavio se neko ko ga je skinuo sa prvog mesta ATP liste i na taj način učinio tenis najuzbudljivijim sportom današnjice. Na listi 49 najmoćnijih muškaraca, na prvom mestu našao se nedavno preminuli osnivač kompanije „Epl“, Stiven Hobs.

Prema mišljenju stručnjaka, Đokovićev gest u trenutku preuzimanja pobjedničkog pehara na turniru u Majamiju kada je stavio kačket na kojem je ćirilicom pisalo „Srbija“, može da se meri milionima dolara, jer je to fenomenalna (besplatna) reklama za našu zemlju⁴.

Takođe, lepo je i kada se pročita veliki tekst sa naslovom „Srbin juriša ka još jednom trofeju“ u najtiražnijem američkom časopisu, na udarnoj strani sportskog dodatka. Novakov novi uzlet povod je za razna pozitivna uopštavanja, poput koncentričnih krugova. U mozaik lepše slike o Srbiji sjajno se uklopila i pobjeda u Dejvis kupu⁵. Amerika takođe piše o usponima Ane Ivanović, Jelene Janković kao i o Janku Tipsareviću i Viktoru Troickom. Takođe, piše se

² Dejan Dašić, Etički aspekti različitih vidova brendiranja sa posebnim osvrtom na pojedine srpske brendove, doktorska disertacija, Univerzitet „Alfa“, FTB, 2012., prilog

³ www.ask.men.com-pristupljeno 19. 10. 2011.

⁴ „Nole vredniji od milijarde \$“, Pres, 5 april 2011.

⁵ „Udeo Đokovića i drugova u američkoj slici Srbije“. Politika, 16 april 2011.

i da je „napaćena zemlja mnogih ratova“ danas poznata i kao mesto dobre zabave. Takvi tekstovi su i u budućnosti preko potrebni Srbiji.

Mnogi su mišljenja da Novak danas ima veći uticaj na međunarodnu javnost od svih srpskih institucija, javne diplomatije, celokupnih sportskih dešavanja i zauzima ubedljivo prvo mesto u popravljaju imidža Srbije u međunarodnoj javnosti, baš kao i književna dela Ive Andrića, prevedena na desetine stranih jezika, ili pronalasci genija iz Smiljana, Nikole Tesle, Mihajla Pupina i dr.

Dobro izabrana poznata ličnost može da skrene pažnju na proizvod ili brend, a primer je vojvotkinja od Jorka, Sara-poznatija kao „Fergi“ - koja je pokazala kako je smršala zahvaljujući proizvodu Weight Watchers; ili pak neka osobenost poznate ličnosti može da se prenese na brend-primer je komičar Bill Cosby koji zabavlja grupu dece i pri tom jede proizvod Jell-O⁶.

U umetnosti Endi Vorhol (Andy Worhol) je, naravno, brend, kao što je i Tejt (Tate) sa svojim podbrendovima Tate Britain, Tate Modern, Tate St Ives i tako dalje, i sa svojom Tate Shop online postao jak muzejsko/galerijski brend. Postoji i časopis Tejt, a bez sumnje uskoro će se pojaviti i Tejt maloprodajna mesta ili radnje. Interesantna stvar kod Tejta, kao i kod mnogih drugih organizacija koje mutiraju i postaju brendovi, jeste što bez obzira vole li oni da ih nazivaju brendovima ili ne, mehanizmi i tehnike brendinga ili izgrađivanje ugleda im omogućavaju da brzo rastu, da postanu popularni i uspešni. Tejtov prihod od ulaznica je porastao sa 4 miliona u 1999/2000. godini na 7,5 miliona u 2000/2001. godini⁷.

Ekipa Novog Zelanda u ragbiju, istinski je brend te zemlje, zahvaljujući svom ritualu koji igrači izvode na početku svake utakmice (slika 2). Njihova preteća crna sportska oprema i zastrašujući haka ritual, koji se temelji na kulturi Maora, svojevrsan su brend Novog zelanda koji kod gledalaca budi pozitivne asocijacije na zemlju iz koje ovaj tim dolazi.

Slika 2. „Haka“ ritual

Poznate ličnosti mogu da imaju ulogu koja je više strateška za brendove. Dakle one ne moraju samo da promovišu proizvod, mogu da pomognu i u dizajnu, poziciji i prodaji robe i usluga. Od kako je 1996. godine Tajger Vuds (Tiger Woods) potpisao ugovor sa kompanijom Najk, učešće te kompanije na tržištu loptica za golf skočio je sa 1 na 6%. Woods ima ključnu ulogu u razvoju brojnih proizvoda i odeće za golf, koje kompanija Najk povremeno menja, što

⁶ Kotler, F.; Kevin Lane Keller: Marketing Menadžment, 12 izdanje Data Status, Novi Sad, 2006., str. 547

⁷ Olinf, Voli: O Brendu, Profile, Beograd, 2004., str. 23.

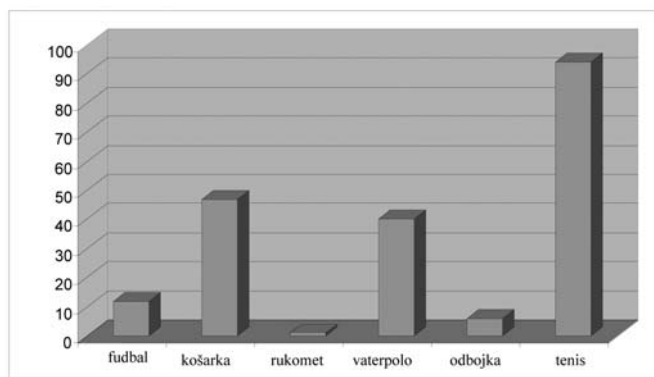
odražava promenu njegove ličnosti i ukusa u dizajnu. Pored proizvoda koje reklamira, Woods neprestano reklamira i svoju zemlju iz koje potiče i živi u njoj.

Uticaj sportskih dešavanja na brendiranje nacija

Danas sva mesta na zemlji žele učiniti nešto kako bi povećali ugled i izgradili pozitivan imidž na međunarodnoj sceni. Sportska dešavanja su postala najvažniji i najsigurniji način uspešnog brendiranja država i nacija. Možda je najbolje poći od Olimpijskih igara koje su primer kvalitetnog i uspešnog brendiranja država. Tu konstataciju potvrđuje i Anholtov Indeks gradova brendova i navodi primer Olimpijskih igara u Sidneju, gde je spontana asocijacija Sidneja s Olimpijskim igrama - 100%.⁸ Zimske Olimpijske igre organizovane u Sarajevu 1984. godine, donele su ogroman publicitet i dobar imidž ne samo Sarajevu i republici Bosni i Hercegovini već i celoj bivšoj Jugoslaviji. Utvrđeno je da je stopa rasta BDP u zemljama koje su organizovale Olimpijske igre u periodu od 1952. do 2000. godine, četiri godine pre održavanja igara bile više za 1,5%. Organizacija olimpijskih igara omogućuje novu infrastrukturu, nove mostove, nove puteve, nove aerodrome, železničke i autobuske stanice, nove hotele i motele. Možda i veći benefit od igara je rebrendiranje država koje su organizatori, jer se poboljšava i imidž, prepoznatljivost i atraktivnost destinacije ili zemlje organizatora.

Najbolji primer za navedeno je percepcija Afrike, stalni ratovi, veliki broj obolelih od side, glad, nestabilni režimi, teroristički napadi, pljačke i otimanje brodova, samo su neki od asocijacija koje ima prosečan Evropljanin. Organizacija Svetskog fudbalskog prvenstva u Južnoj Africi u velikoj meri je pozitivno promenila sliku celog kontinenta.⁹

Organizovanje velikih sportskih događaja zahtevaju velika ulaganja koja se veoma brzo vraćaju i mogu stvoriti veoma povoljnu klimu za zemlju u kojoj se organizuje. Fudbalska prvenstva (svetsko i evropsko) su takođe veoma dobra prilika za brendiranje nacija. „Pobede i osvajanje prvenstva pojedinih fudbalskih timova obezbeđuju svojim zemljama besplatnu reklamu i besplatno brendiranje država. Pored toga industrijska proizvodnja u mnogim zemljama organizatorima raste, pospešuje se izvoz i otvaraju se nova radna mesta“¹⁰.

Slika 3. Ekipni sport koji je najviše uticao na pozitivan imidž Srbije

⁸ Simon Anholt, *Konkurentan identitet*, M PLUS, Zagreb, 2010., str. 102

⁹ Saša Veljković, *Brend menadžment-u savremenim tržišnim uslovima*, Ekonomski Fak. Beograd, 2010 str.431

¹⁰ Božo Skoko: *Država kao brend- upravljanje nacionalnim identitetom*, Matica Hrvatska, Zagreb, 2009., str 155

Značajan potencijal u brendiranju država kroz sport jesu i sportske manifestacije koje se održavaju svake godine, koje su postale tradicija i koje se organizuju dugi niz godina unazad. Tako prema jednom istraživanju najveću percepciju u javnosti beleži Tour de France, koji se povezuje sa Parizom i naravno Francuskom i Njujorški maraton sa SAD¹¹.

Teniski turnir Serbia Open i Beograd su se 2009. godine prvi put upisali na svetsku tenisku mapu. I pored skromnog ušesća poznatih tenisera, ovo je sjajan način brendiranja jedne države i nacije. Organizatori se trude da turnir svake godine bude na višem nivou, a dosadašnja tri pokazala su da Srbija poseduje ogromne kvalitete u organizaciji sportskog događaja svetske klase. O sve većoj popularnosti tenisa u našoj državi govori i podatak da u anketi na pitanje „Koji od ekipnih sportova je najviše uticao na pozitivan imidž Srbije?“ , čak 47% procenata ispitanika je odgovorilo da je to tenis (vidi sliku 3). Sigurno je da je na ovakav procenat uticaj imao veliki individualni uspeh naših tenisera, ali i nedavno osvajanje „Dejvis Kupa“.

Biciklistički „Dunavski put“ kroz Srbiju već je doveo mnoge mlade ljubitelje sporta u naše krajeve, prenoseći dalje glas o lepim predelima, ljubaznim domaćinima i dobroj zabavi, i pridružujući se turističkoj znamenitosti nazvanoj „Put Rimskih careva“ (koji povezuje arheološke lokalitete i muzeje u Požarevcu, Velikom Gradištu, Golupcu, Majdanpeku, Kladovu, Negotinu, Zaječaru, Knjaževcu, Svrlijgu i Nišu, a u planu je da se nadoveže na istoimeni put u Rumuniji i Bugarskoj), odličan je vid brendiranja naše zemlje.

Kada je na francuskom Gran priju (Grand Prix), Kristijan Lautenslager (Christian Lautenschlager), sa svojim vozilom marke „Mercedes“ pobedio, pozitivne asocijacije na Nemačku su postale neuništive i gotovo mitske. Tako je zahvaljujući ovom sportskom događaju, na kom je Mercedes pobedio, a i brojne nakon toga, Mercedes postao simbol onoga što je najbolje u nemačkoj tehnici i putem jednog procesa osmoze, postao simbol onoga što je najbolje kod nemačkih proizvoda. Međutim ono što je najbitnije, Mercedes je postao Nemačka. Brendirao je jednu celu naciju: nemačka briljantna tehnika, nemačka tehnologija, nemačko obraćanje na detalje i perfekcionizam.

Međutim i mnogi uspešni fudbalski timovi veoma uspešno brendiraju svoju zemlju. Poznata konsultanska kuća „Brand Finance“ napravila je najskuplje timove, brendove gde prvo mesto drži Mančester junajted, sa 1,83 milijarde dolara, drugo mesto, američki fudbalski tim, Dalas kauboji, 1, 65, treće New York Yankees-i, 1,6. Od fudbalskih timova iz Evrope na šestom mestu je Real Madrid, 1,32 i osmom Arsenal, 1,18 milijardi dolara. Na listi dominiraju timovi američkog fudbala, kojih je čak 6 u top deset, a čak 15 u top dvadeset¹².

Svetsko fudbalsko prvenstvo sigurno je jedan od najvećih sportskih događaja posle Olimpijade, ali po Anholt Indeksu , Olimpijada nema ni približan učinak na brendiranje nacija u poređenju sa Svetskim prvenstvima, delom i zbog toga što Svetskom prvenstvu u fudbalu domaćin je država a ne određeni grad.

Države koje su kandidati za transformaciju brendiranjem kroz sport, moraju uzeti u obzir tri stvari¹³:

- Koncept-svaka destinacija mora razmišljati o svom sportskom brendu kao konceptu
- Infrastrukturu-obezbeđivanje neophodne infrastrukture za stvaranje sportskih talenata

¹¹ Simon Anholt, Konkurentan identitet, M PLUS, Zagreb, 2010., str 104.

¹² <http://atastars.rs/fudbal/17160-forbsova-lista-manester-junajted-najbogati-klub-na-svetu> pristup 15. 10. 2011.

¹³ Rein, Irving; Shields, Ben., Place branding sports: Strategies for differentiating emerging, transitional, negatively viewed and newly industrialised nations, Place Branding and Public Diplomacy, 2006., Vol. 3, 1, str. 73-85

- Distribuciju brenda-plasiranje sportskih brendova destinacija na tržište putem integriranih marketinških kanala.

Uspešno lobiranje i imidž od presudne su važnosti za dobijanje organizacije velikih sportskih događaja. Mora se voditi računa i o atraktivnosti destinacije ali i o organizacijskim sposobnostima, jer loša organizacija i propuštanje velike promotivne prilike može imati kontra efekat. Ulaganje u organizovanje značajnog sportskog dešavanja bez dobrog dugoročnog plana najoptimalnijeg i najboljeg iskorištavanja istog, ravno je nuli, poput Atine koja nije shvatila sve mogućnosti organizovanja Olimpijade.

Skoko tvrdi da za vreme velikih sportskih dešavanja ne profitiraju samo države organizatori (domaćini) već i zemlje koje učestvuju na takmičenju. Sportska pozornica jedan je od najpopularnijih i najdalekosežnijih promotivnih kanala, a sportski događaji osim što pružaju upečatljive slike zahvaljujući takmičarskom duhu, stvaraju i emocionalne veze između gledaoca širom sveta¹⁴.

Mnoga istraživanja ovog fenomena su potvrdila ovu tvrdnju, a kao jedan od mnogobrojnih primera navodi se istraživanje Kim i Morisona na primeru Južne Koreje i njene organizacije Svetskog fudbalskog prvenstva 2002. godine. Istraživanje je pokazalo, ne samo da je Južna Koreja poboljšala imidž u svetu, povećala naklonost prema korejskim proizvodima, razbila tabue da je Koreja mala, siromašna država, značajno poboljšala turističku posećenost već i jasno u percepciji stranaca razdvojila Južnu od Severne Koreje, što je bilo veoma značajno i bitno, nakon što su SAD svrstale Severnu Koreju među tzv. „osovine zla“¹⁵.

U poslednje vreme velika sportska dešavanja postaju i generator raznih kulturnih dešavanja. Tako, za vreme, pre i posle Olimpijskih igara u Londonu 2012., planira se „Kulturna olimpijada“, sa preko 12. 000 kulturnih dešavanja. Vrhunac četvorogodišnje pomenute „Kulturne olimpijade“ osmišljene da ukaže na istaknuto mesto Britanije u oblasti umetnosti uoči održavanja Olimpijskih igara je umetnički festival u trajanju od 12 nedelja¹⁶.

U ovom trenutku na internet pretraživaču Gugl postoji oko 451 milion stranica na kojima se reč Srbija pojavljuje na engleskom i još oko 86,8 milion strana kada je ova reč na srpskom, ali interesovanje korisnika svetske mreže za ime naše zemlje nije uvek isto. Za poslednjih nekoliko godina to interesovanje raslo je kada su hapšeni haški optuženici, a bilo je izazvano i sportskim događajima¹⁷. Dalje, navodi se da je najveći trend rasta zanimanja korisnika Interneta za termin Srbija od 2004. godine do danas, nakon utakmice, tj. posle pobeđe naše reprezentacije nad Nemačkom, na Svetskom prvenstvu u Južnoafričkoj Republici. To uvećanje bilo je veće čak sedam i po puta od proseka. Drugi rast, doduše sa izuzetno negativnom konotacijom, dogodio se posle divljanja naših navijača (čitaj huligana) i nereda za vreme i posle prekida utakmice Srbije i Italije 2010 u Đenovi.

¹⁴ Božo Skoko: Država kao brend- upravljanje nacionalnim identitetom, Matica Hrvatska, Zagreb, 2009., str 162

¹⁵ Upor. Isto str. 158-159

¹⁶ „London domaćin 12.000 kulturnih događaja“, Politika, 3. Maj, 2012.

¹⁷ Srbiju na Guglu traže zbog sporta i Haga“, Politika, 16. juli 2011.

Zaključak

Međunarodni sportski događaji, koje prati celi svet, pružaju odlične prilike zemljama za promociju brenda destinacije. Sportski događaji imaju moć uspešnog brendiranja, nacija, regija ili gradova, pa sve više zemalja ima svoja tradicionalna, kontinuirana sportska takmičenja, Engleska ima Wimbledon, Monte Carlo trku Formula 1, Francuska Tour de France ... Srbija je posle svima nama poznatih dešavanja početkom 90-tih, ratnih razaranja, patnji, sankcija stekla izuzetno lošu sliku o sebi u svetu. Na spomen reči Srbija uglavnom je sledila izuzetno negativna konotacija. Srbija je sa velikim zakašnjenjem shvatila koliki je i kakav stvarni uticaj lobiranja i brendiranja države, uz velike ekonomske i političke štete koje je delom i zbog toga pretrpela u poslednje dve i po decenije. Ta negativna slika o Srbiji, na sreću, u poslednje vreme se menja zahvaljujući demokratskim promenama, sportskim klubovima ali i pojedinim sportistima, na prvom mestu zahvaljujući Novaku Đokoviću, poznatom teniseru. On je bez dileme, ambasador Srbije broj jedan u svetu.

Literatura

1. Skoko, B. (2009). *Država kao brend - upravljanje nacionalnim identitetom*. Zagreb: Matica Hrvatska.
2. Dašić, D. (2012). *Etički aspekti različitih vidova brendiranja sa posebnim osvrtom na pojedine srpske brendove*. doktorska disertacija, Beograd: Univerzitet „Alfa“, FTB, prilog.
3. Eugene, J., & Israel, N. (2006). *National Image & Competitive Advantage*. Copenhagen Business School Press.
4. Kotler, F. (2006). *Kevin Lane Keller: Marketing Menadžment*. 12 izdanje, Novi Sad: Data Status.
5. Irving, R., & Shields, B. (2006). Place branding sports: Strategies for differentiating emerging, transitional, negatively viewed and newly industrialised nations. *Place Branding and Public Diplomacy*, Vol. 3, 1, 73-85
6. Vietor, R. (2010). *Kako se zemlje natječu*. Harvard business school pres, Zagreb: Mate.
7. Veljković, S. (2010). *Brend menadžment-u savremenim tržišnim uslovima*. Beograd: Ekonomski Fakultet.
8. Anholt, S. (2010). *Konkurentan identitet*. Zagreb: M PLUS.
9. „Nole vredniji od milijarde \$“, (2011). *Pres*, 5 april.
10. „Udeo Đokovića i drugova u američkoj slici Srbije“, (2011). *Politika*, 16 april.
11. „Srbiju na Guglu traže zbog sporta i Haga“, (2011). *Politika*, 16. juli.
12. „London domaćin 12.000 kulturnih događaja“, (2012). *Politika*, 3. Maj.

Internet izvori

- www.ask.men.com-pristupljeno 19. 10. 2011.
- <http://atastars.rs/fudbal/17160-forbsova-lista-manester-junajted-najbogatiiji-klub-na-svetu> pristupljeno 15.10. 2011

**POSTURA, POKRET I OPTEREĆENJE
KIČMENOG STUBA
- Da li posmatramo kičmu u 3D prostoru?**

**POSTURE, MOVEMENTS
AND PRESSURE OF SPINE
- Are we looking at the spine in 3D space?**

Aleksandar Dejanović¹, Bojana Petrovački², Franja Fratric³, Milan Nešić³

¹ DUNP, Departman za Biomedicinske nauke, Novi Pazar, Srbija

² IZZZDOV, Klinika za rehabilitaciju i rehabilitaciju, Novi Sad, Srbija

³ EDUCONS Univerzitet, Sremska Kamenica, Novi Sad, Srbija

Abstrakt

Različiti pokreti kičme različito opterećenje prenose na nju samu. Da li su fleksija i ekstenzija samo limitirani pokreti kojima kičmeni stub direktno ili indirektno prenosi sile na ostale delove tela? Ili je ovaj složeni statičko – dinamički biomehanički sistem je dizajniran za sasvim drugačiju ulogu? Dosadašnja istraživanja su pokazala da je spinalna struktura podložna kompresionim, smicajnim i tenzionim silama, koje tokom života ostavljaju negativne tragove u manjoj ili većoj meri, kako na strukturi, tako i na motornoj shemi funkcionisanja. Ako neki od pokreta tela ili kičme pređu preko granica limita tolerancije tkiva, kičma kao složena struktura će vrlo lako biti u opasnosti od povrede i disfunkcije. Korekcija funkcionalnog stanja pasivnog subsistema i motorne kontrole aktivnog subsistema je moguća u zavisnosti od veličine oštećenja ili povrede tokom celog života, ali je potrebno na vreme uočiti opasnosti koje mogu imati nesagledive posledice. Napuštanjem pravilnog posturalnog položaja tokom različitih aktivnosti koje u sebi nose fleksiono/ekstenzioni momenat, spinalni sistem se uvodi u delimičnu ili potpunu disfunkcionalnost i ugroženost jednog dela ili celokupnog lokomotornog sistema. Postura, Pokret/Kretanje i opterećenje determinišu stanje i ponašanje kičmenog stuba.

Ključne reči: Pravilna postura, zona fiziološkog obima pokretljivosti, zona patološkog obima pokretljivost, zona sigurnosti.

Abstract

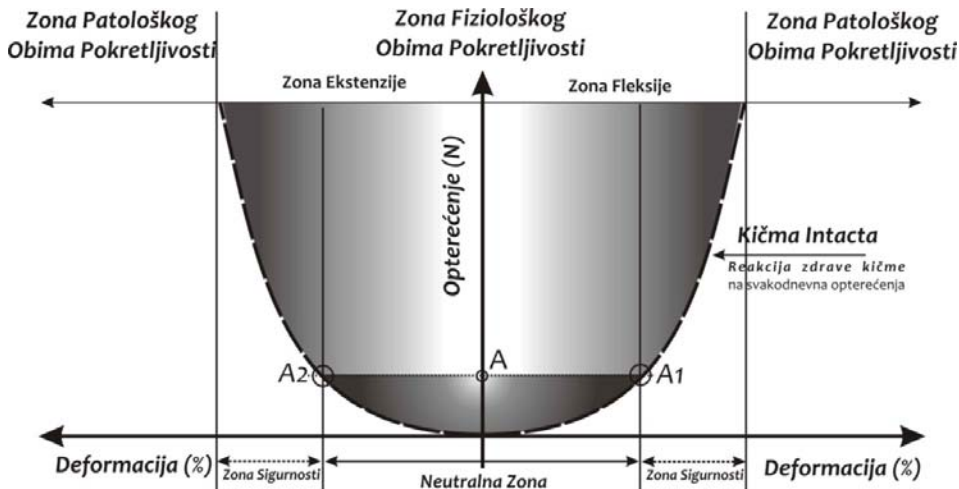
Different spinal movements affect her it self. Are the flexion and extension limited spinal movements which affect spine and through time becomes hamful? We know that spine can tolerate compressional and torsional force but with limited amount of capacity. Also posture, motion and load determine spinal behavior. If some of those mentioned variables exceedlimits

of the spinal tissue over their capacity, the spine will collapse. The Posture, Motion and Load determine spinal condition and behavior.

This paper is new clinical angle and new way of approaching to the spine disorders thematic.

Key words: posture, range of motion, spinal zones, neutral position.

Koncept neutralne pozicije kičme

Slika 1. Model neutralne zone kičme

Na slici 1., centralni deo (tamnije osenčena površina) zauzima *neutralna pozicija* koja predstavlja kičmeni stub u intaktnom stanju tokom statičkih i dinamičkih pokreta. Cilj dobro dizajniranih vežbi i programskih modela je da kičmeni stub „oscilira“ u neutralnoj zoni (u što je moguće većoj meri) ili da se kreće u njenim krajnjim okvirima. *Sigurnosna zona* predstavlja oblast kretanja kičmenog stuba van neutralne pozicije u kojoj je ugroženost i mogućnost povreda funkcionalnih spinalnih jedinica (pojedinačno ili u celosti) svedena na minimum. Sigurnosna zona je oblast u kojoj su opterećenja podnošljiva za kičmeni stub, a ujedno uspešno se suprotstavlja deformacionim silama (mislimo na kompresionu, torzionu i smicajnu silu). Ovo ujedno ukazuje da je mišićno ligamentarni aparat u funkcionalnom stanju i da kontroliše kretanje spinalnih jedinica u celosti i pojedinačno. Pokreti u neutralnoj i sigurnosnoj zoni su bez štetnih posledica za kičmu *ako je opterećenje ispod dozvoljenih granica*. Izvan ovih zona je oblast specifičnog kretanja kičme u kojoj postoji mogućnost nastanka patoloških promena na funkcionalnoj spinalnoj jedinici, koja usled učestalog ponavljanja menja motornu shemu spinalnog ponašanja i engrama. Ova oblast definisana kao *patološki obim pokretljivosti kičme* se nalazi izvan fiziološkog obima pokretljivosti (tolerantnosti tkiva na opterećenje i deformacije) koju karakterišu duboki pretkloni, ekstenzije i rotacije trupa velikog obima svojstveni ritmičko-sportskoj gimnastici, umetničko-klizanju, skokovima u vodu, akrobatskoj gimnastici, pojedinim atletskim disciplinama itd.

Trening kojeg karakterišu tzv., „pokreti iz kičmenog stuba“ a ne iz okolnih zglobnih struktura (zglobovi ramena, kukova, kolena, skočnog zgloba) osuđen je na slabiji stepen korisnog dejstva¹ i povredu.

Narušavanje strukture ligamenata², tačnije njihovo izduženje izvan elastične zone direktno vodi nestabilnosti pršljenjskih zglobova i kičmenog stuba u celosti. Smatralo se da su ligamenti primarna struktura odgovorna za održavanje stabilnosti spinalnih ligamenata dok muskulatura obezbeđuje sekundarnu zaštitu (Hirokawa et al, 1991; Solomonow et al, 1987). Međutim, istraživanje davne 1961. godine od strane autora Lukasa i Breslera (Lucas & Bresler) sa Berkli Univerziteta u San Francisku, SAD, (Biomechanics Laboratory, University of California, San Francisco/Berkeley) su jasno pokazali da u slučaju uklanjanja duboke spinalne muskulature kod kadavera, kičma može da podnese samo 2kg opterećenja pre negoli se izazove bakling efekat tj., spazmatični efekat muskulature u cilju zaštite funkcionalnih spinalnih jedinica od preopterećenja i daljeg povređivanja pri izvijanju strukture, gubitku stabilnosti i čvrstine sistema. Da ligamenti imaju minorniju ulogu nego što se pretpostavljalo pokazali su i radovi White & Panjabi 1978; Berkson et al, 1979; i Andersson et al 1985) gde se ukazuje da različiti spinalni ligamenti imaju vrlo mali doprinos u održavanju stabilnosti tokom normalnog pokreta kičme. McGill & Norman (1986) su testirali doprinos spinalnih ligamenata kod multivarijantnog modela i potvrdili da ligamenti imaju malu ulogu u nekoliko tipova pokreta. Takođe, ovi autori su pokazali na njihovom modelu da je mišićna aktivnost odgovorna za pokret koji obavlja i održava spinalnu stabilnost. Dakle, na osnovu gore navedenog možemo reći da *mišići predstavljaju primarni elemenat u obezbeđivanju spinalne stabilnosti tokom različitih tipova opterećenja i pokreta* (Bogduk & MacIntosh, 1984; Granata & Marras, 1995; Zetterberg et al, 1987).

Ako ligamenti ne mogu obezbediti značajni doprinos stabilnosti kičmi, postavlja se pitanje, šta je njihova uloga onda? Precizna istraživanja koja su obavljena u tom pravcu pokazala su da krajevi ligamenata poseduju senzorne receptore koji ako se nadraže dovoljnim pragom, omogućavaju aktivaciju paraspinalne muskulature (duboki sloj) Bogduk et al, 1982; Hirsh et al, 1963; Jackson et al, 1966; Pedersen, 1956). U prilog ovoj konstataciji govore novija istraživanja (Somolonow, 2004; Somolonow et al, 2001, Somolonow et al, 1999) u kojima se ukazuje da istezanje posteriorne strukture spinalnih ligamenata može biti korisno ukoliko se ostvari dovoljan napon u njima i time omogući aktiviranje muskulature leđa. Tačnije, u spinalnim ligamentima se nalaze mehanoreceptori koji referišu dubokoj muskulaturi o svakom položaju ili kretanju kičme bez obzira koja je ravan kretanja u pitanju. Njihovim aktiviranjem se preko spinalnih neurona uključuje muskulatura dubokog sloja koja održava i uspostavlja stabilnost funkcionalnih spinalnih jedinica. Deformacija ili fizički stres supraspinalnog ligamenta (verovatno i ostalih spinalnih ligamenata) aktivira multifidusnu strukturu u cilju povećavanja čvrstoće jedne do tri FSJ radi sprečavanja nestabilnosti istih (Solomonow et al,

¹ Tehnički elemenat neke vežbe, ponekad zahteva da se napusti pravilnost u manjoj meri kako bi se obezbedio bolji početni položaj i vrhunski rezultati, ali se takvim postu pkom ujedno ugrožava i zdravstveni status sportiste. Ovo se najčešće može videti kod dizača tegova kada u dubokom čučnju na kratko napuste neutralnu poziciju lumbalnog segmentu da bi povlačenjem šipke dospeli u povoljnu poziciju za dalji tok podizanja. Međutim, ovakvi manevri ostavljaju trajne posledice na spinalnu strukturu.

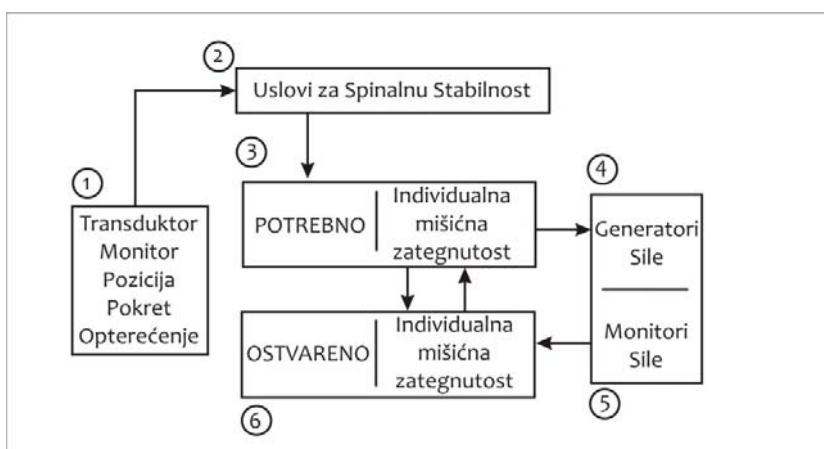
² Hiperelongacija spinalnih ligamenata i izazivanje plastičnih promena na njihovoj strukturi dikretno ugrožava ligamentarnu ulogu u ostvarivanju stabilnosti funkcionalne spinalne jedinice (FSJ). Laksativnost FSJ je jedan od uzroka njene disfunkcionalnosti i operativnosti, a time se ugrožava funkcionalnost duboke i površinske muskulature, te se stvaraju uslovi za pojavu mišićnog spazma u navedenoj mišićnoj strukturi.

1998). Jaka mišićna aktivacija je kod takvih slučajeva registrovana kada opterećenje uzrokuje permanentno oštećenje na agitovani ligament, indicirajući spazmatičnu mišićnu aktivnost s pojavom moguće bolne faze.

Sama ova konstatacija, ukazuje da problem narušavanja neutralne zone nije tako beznačajan. Ovo je samo jedan od razloga zašto dizajniranju trenažnog procesa moramo ozbiljnije pristupiti. S obzirom da se spinalni zglobovi mogu kretati u sagitalnoj, frontalnoj i horizontalnoj ravni, kao i što se mogu rotirati u sve tri ose ovih ravni, cilj treninga bi morao biti (pored neophodnih zahteva sportske discipline) – *stvaranje stabilne i funkcionalne kičme tokom trenažnih, profesionalnih i svakodnevnih aktivnosti!* U biomehaničkom smislu to znači eliminisati one stepene slobode spinalnim zglobovima koji ne trebaju da se pokreću tokom spinalnog manevra. U praktičnom smislu, pokret tela pri fleksiono – ekstenzionim manevrima većim delom se mora dešavati u zglobu kuka a manjim u fasetnim zglobovima. To ne znači da se kičma mora na neki način „zalediti“ jer i takva struktura je nepodesna za nju samu. Kičmeni stub zahteva dinamičnost jer na taj način najbolje može odgovoriti na motoričke zahteve koji se postavе pred nju.

Stabilnost kičmenog stuba

Klinička stabilnost kičme predstavlja jednu od sposobnosti kičmenog stuba da se suprotstavi njenom izmeštaju pri čemu ne postoji mogućnost iritacije ili oštećenja produžene moždine i korena nerava, kao i da spreči nastanak deformacionih sila, bola i strukturalnih promena (Panjabi & White, 1978). Kičmeni stub i njegovo ponašanje posmatramo u 3D ravni i kao takav sistem predstavlja najviši red složenosti aktivnosti nekog dela lokomotornog aparata. Kretanje kičme omogućavaju međupršljenski disk, fasetni zglobovi, miškulatura (aktivni subsistem) i okolni ligamentarni subsistem. Kontrola funkcionalnih spinalnih jedinica se obavlja uz koordinisanu radnju 3 faktora (Panjabi, 1992): CNS, aktivni subsistem i pasivni subsistem. Ujedno, kičma se „oslanja“ na sopstveni potporni sistem (aktivni i pasivni subsistem) i od njega direktno zavisi njegova funkcionalnost i stabilnost. Kompleksnost njene stabilnosti ilustruje sledeća shema prema Panjabi (1992).

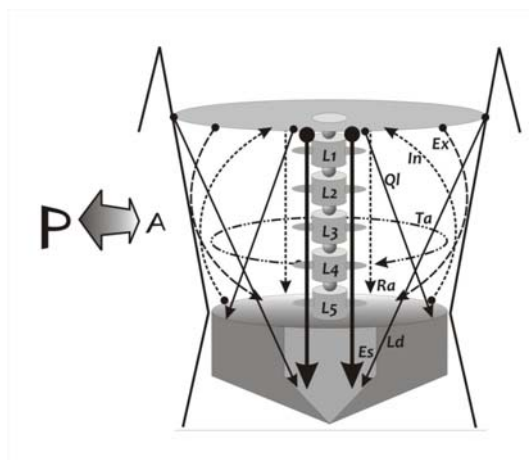

Slika 2. Funkcionisanje stabilnosti kičme (Panjabi, 1992)

Panjabi et al, je ustanovio da se uklanjanjem nukleusa pulposusa povećava fleksija, laterofleksija i aksialna rotacija funkcionalne spinalne jedinice (FSJ), odnosno ustanovio je njenu povećanu laksativnost i mobilnost. Takođe, Abumi et al, 1990; Ahlgren et al, 2000; Atlas et al, 2003; Kato et al, 1998; Mimura et al, 1994; Osman et al, 1997; Oxland et al, 1992 koristeći sličan model, su potvrdili rezultate ovog istraživanja, da se usled degenerativnih promena ili traume međupršlenskog diska javlja multidirekciona laksativnost FSJ. Panjabi (1992) je uočio da aktivni subsistem (spinalni mišići) doprinosi stabilnosti kičmenog stuba. Nakon svake povrede, aktivacijom spinalnih mišića reducira se neutralna zona povredene kičme i praktično se svodi na nivo zdrave kičme, bez negativnog uticaja na fiziološki obim pokretljivosti (FOP). Ovi rezultati potvrđuju da aktivnost spinalnih mišića je od vitalnog značaja u restabilizaciji NZ, uz očuvanje FOP. Međupršlenski disk pored toga što odvaja pršljenska tela, absorbira opterećenja i transmituje ga na ista, omogućava i pokrete kičme. Ustanovljeno je da smanjenjem nukleusa pulposusa, funkcionalna spinalna jedinica (FSJ) postaje nestabilnija (Panjabi, 1992). Degenerativni procesi na međupršlenskom disku iniciraju nestabilnost kičme i direktno utiču na njenu funkcionalnost. Stabilnost kičme i njena funkcionalnost zavise posmatrano s aspekta doziranja opterećenja tokom vežbanja od sledećeg:

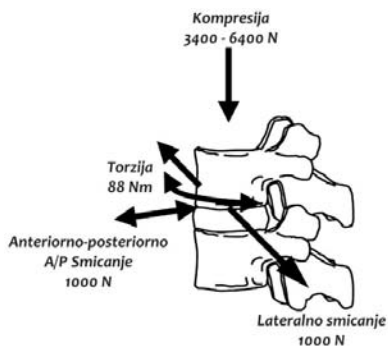
1. trajanje
2. intenzitet
3. frekvencija
4. vektor
5. režim
6. tip vežbe ili pokreta.

Važno je napomenuti i sledeće da: Postura, Pokret/Kretanje i Opterećenje (PPO) determinišu spinalnu funkcionalnost i efikasnost (McGill, 2001).

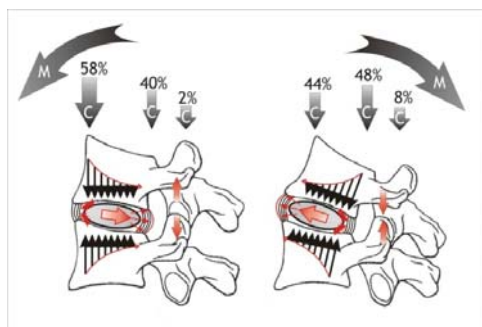

Slika 3. Komplexnost stabilnosti lumbalnog dela kičme posmatrano s anatomskeg aspekta (Prečrtano od Marras, 2008)

Napuštanjem neutralne i sigurnosne zone otvaraju se uslovi za povređivanje funkcionalne spinalne jedinice pri fleksiono – ekstenzionom ciklusu (slika 4).

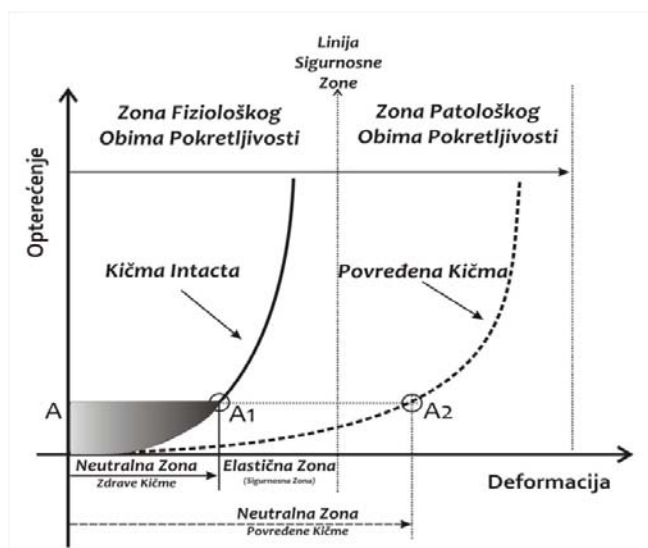

Slika 3. Limiti tolerancije funkcionalne spinalne jedinice u odnosu na dejstva različitih sila (Marras, 2008).

Slika 4. Kompresioni efekat na funkcionalnu spinalnu jedinicu pri fleksionim i ekstenzionim pokretima (Bogduk, 2005).

Oblici ponašanja kičme u zavisnosti od funkcionalnog stanja

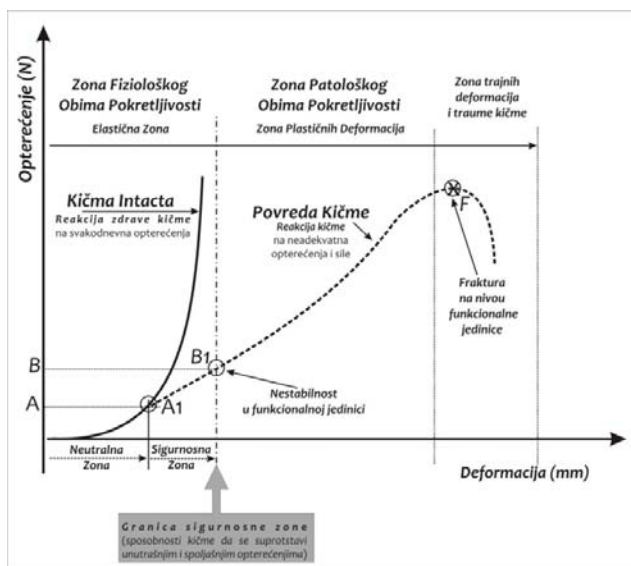
Slika 5. Model ponašanja kičme - odgovor funkcionalnih spinalnih jedinica kod zdrave i već povredene kičme za istu strukturu pokreta - modifikovano prema Panjabi (1992)

Slika 5, prikazuje ponašanje dva tipa kičmenog stuba (zdrave i povredene) za isti zadatak. Kod zdrave kičme ligamentarno – mišićna struktura je očuvana. To upućuje na pretpostavke da su trenažna sredstva i metode birane adekvatno, da je trenažno opterećenje u granicama tolerancije mekih i koštanih tkiva; odnos pauze i rada adekvatno odabiran kao i položaji

tela i njenih delova, da nije ugrožavana sigurnosna zona – elastična zona. Takođe, možemo pretpostaviti da je zdrava kičma sa ovakvim „odgovorom“ na zadata opterećenja, sposobnija da se suprotstavi kompresionim i smicajnim silama kao i obrtnom momentu koji se formira kod fleksiono-ekstenzionih i torzionih pokreta.

S druge strane, povređena kičma tj, kičmeni stub koji ima povećanu neutralnu zonu ne može da podnosi isto opterećenje, jer reakcija pasivnog i aktivnog subsistema nije u stanju da adekvatno odgovori na zadata opterećenja, položaj tela i pokret. Problem je u tome što je kod povređene kičme povećan prag neutralne zone (A – A2) te je ona pod većim stepenom deformacije nego zdrava kičma.

U praktičnom smislu to znači sledeće: prvo, da je nepravilno izvedena tehnika (najčešće fleksiono – rotacionog porekla) i kao takva je formirala nepravilan odgovor ligamenata, tetiva i mišića na odgovarajuća opterećenja i položaje tela. Drugo, da su međupršljenski diskovi bili pod konstatnim dejstvom kompresiono – smicajnih sila (i torzionih), koje su uslovile stvaranje degenerativnih promena na međupršljenskim diskovima, fasetnim zglobovima i epifiznim pločama u prvom redu a potom plastične deformacije na ligamentima i mišićima (pogledati krivu histerezisa). Treće, kontinuiranim izlaganjem duboke muskulature nad opterećenjima koje su prevazilazile njihove sposobnosti suprotstavljanja spoljašnjim i unutrašnjim silama, prouzrokovao je zamor mišićnih vlakana tipa I i na taj način sumativno stvorena patološka slika na nivou jedne ili više funkcionalnih spinalnih jedinica.

Slika 6. Model ponašanja kičme u zavisnosti od očuvanja neutralne zone. *Zona fiziološkog obima pokretljivosti – Kičma intacta* – predstavlja funkcionalno stanje kičme pri čemu se pokreti tela izvode iz zglobova kuka i uz minimalno napuštanje neutralne zone u pojedinim fleksionim momentima kičmenog stuba. *Zona patološkog obima pokretljivosti* – je specifična zona – stanje spinalnog dejstva kada je znatno narušena neutralna zona kičmenog stuba pri kome se nivo opterećenja i deformacije povećava iznad nivoa tolerancije tkiva na kompresiona i smicajna dejstva.

Cilj programskih modela u trenažnom i rehabilitacionom procesu je da se kičmeni stub nakon «napuštanja» NZ, tj., svojih fizioloških krivina, (svojom aktivnošću i opterećenjem) ne približi granici fiziološkog obima pokretljivosti,, odnosno, ugrozi svoju sigurnosnu zonu dejstva (tj., elastičnu zonu).

Objašnjenje grafika:

A – A1: Neutralna zona zdrave kičme – ova zona predstavlja stanje pravilne posture, nenarušenih fizioloških krivina. Povređena kičma se ne ponaša isto kao i zdrava u NZ.

A1: Prag neutralne zone (PNZ). Trenažno opterećenje i pokreti kičme moraju da se odvijaju ispod PNZ, kako bi se očuvala i unapredila funkcionalnost i stabilnost kičme, odnosno najslabije funkcionalne spinalne jedinice.

B1: Tačka kliničke nestabilnosti – povređene kičme. Povređena kičma se ne ponaša isto kao i zdrava kada prelazi liniju sigurnosne zone.

A2: U ovoj tački je nivo opterećenja povređene kičme jednak vrednosti pragu neutralne zone zdrave kičme, ali pri čemu je funkcionalna jedinica pod mnogo većim stepenom deformacije.

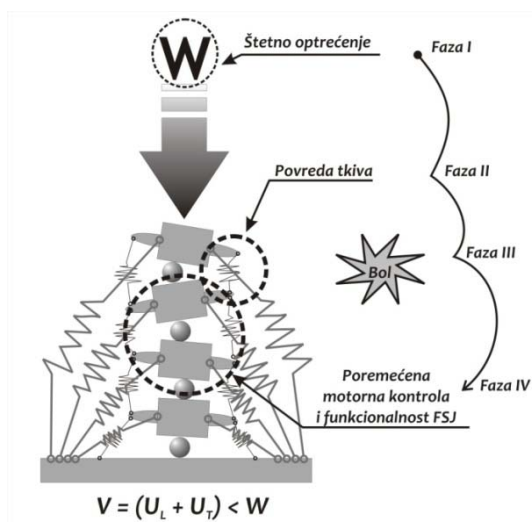
A1 – H1: Razlika u pragu neutralne zone između zdrave i povređene kičme. Vidi se da zdrava kičma podnosi veće opterećenje za isti stepen deformacije nego što to može podneti funkcionalna jedinica povređene kičme.

Ako se kičmeni stub i njegovo kretanje (ponašanje) odvija u nivou fiziološkog obima pokretljivosti

(ova zona je potpuno individualna za svakog sportistu i pacijenta), njena funkcionalnost i morfološka struktura će biti očuvana. U slučaju da se zona FOP napusti, kičmeni stub proizvodi pokrete iz sopstvenih zglobnih struktura narušavajući svoju homeostazu i izlažući celokupnu svoju strukturu (ili deo) destruktivnim silama različitog porekla. U ovakvim uslovima opada funkcionalnost kičmenog stuba i njena sposobnost suprotstavljanja destruktivnim silama, a u slučaju da se nastavi sa odvijanjem aktivnosti u ovoj zoni nastupaju degenerativne i strukturalne promene na FSJ.

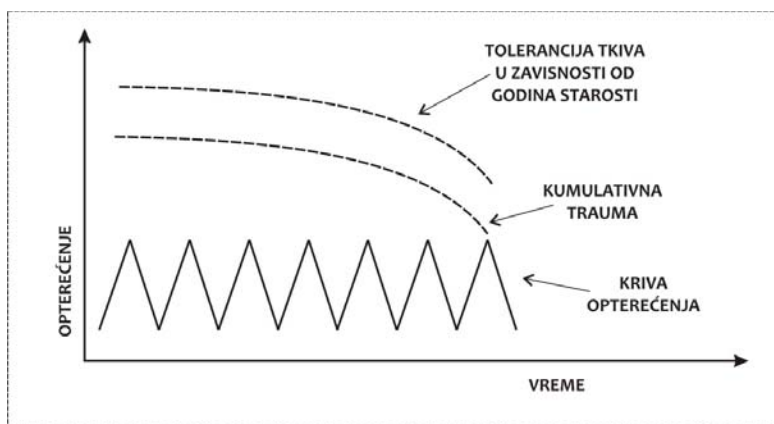
Biomehanički model povrede lumbalnog dela

Ciklus povrede lumbalnog dela kičme (Suni et al, 2006) posmatrano sa biomehaničkog aspekta započinje dozom opterećenja koje ugrožava homeostazno stanje funkcionalne spinalne jedinice (FSJ). Veličina tog opterećenja (doze) prevazilazi odbrambene sposobnosti pasivnog i aktivnog spinalnog sistema na kompresione i smicajne sile primarno, a sekundarno na torzione sile. Ovo ugrožavanje FSJ rezultira povredom tkiva koje implicira pojavu bola i samim tim poremećenu motornu kontrolu i shemu funkcionisanja jedne ili više FSJ. Pored kompresione sile, smicajna sila predstavlja kritičnu varijablu koja izaziva nestabilnost na nivou funkcionalne spinalne jedinice. Uslovi u kojima se ona javlja je prvenstveno fleksiono – ekstenzionog tipa a rede fleksije lateralnog kretanja.

Slika 7. Biomehanički model faze razvoja povrede u lumbalnom delu kičme (ilustrovano prema objašnjenju Suni et al, 2006).

Ako je potencijal kičmenog stuba V , koga predstavljaju ligamenti kao pasivni elementi - U_L i tetive i mišići kao aktivni elementi - U_T manji od spoljašnjeg opterećenja - W , tada sasvim izvesno nastaje povreda na nekom od nivoa lumbalnog dela kičme.

Slika 8. Tolerancija tkiva u zavisnosti od kumulativnog opterećenja (traume) i godina starosti (Marras, 2008).

Zaključak

Kičmeni stub ili njegova funkcionalna spinalna jedinica može biti povređena na 2 načina: kumulativnim dejstvom, što je najčešće slučaj i trenutnim, iznenadnim silama visoke magnitude koje momentalno izazivaju veoma teške posledice po njenu strukturu i funkcionalnost. U cilju eliminacije štetnih faktora dosadašnja istraživanja su pokazala da su neophodne minimalne pozitivne promene počev od načina držanja, kretanja i ponašanja posture u prostor-vremenskom sistemu da se ti negativni efekti eliminišu. U tom kontekstu, iole manja pozitivna promena u trenažnom procesu ili sistemu fizičkog vaspitanja imaće izuzetne pozitivne i kvalitetne rezultate.

Literatura

1. Andersson, C., Chaffin, D., Herrin, C., & Mathews, L. (1985). A biomechanical model of the lumbosacral joint during lifting activities. *J Biomechanics*;18:571-84.
2. Berkson, M., Nachemson, A., & Schultz, A. (1979). Mechanical properties of the human lumbar spine motion segment: II response in compression and shear. *J Biomech Eng*;101:53-7.
3. Bogduk, N., & MacIntosh, J. (1984). The applied anatomy of the thoracolumbar fascia. *Spine*; 9:164-70.
4. Bogduk, N., Wilson, A., & Tynan, W. (1982). The human lumbar dorsal rami. *J Anat* 1982;134:383-97.
5. Granata, K., & Marras, W. (1995). The influence of trunk muscle co-activity on dynamic spinal loading. *Spine*; 20:913-9.
6. Hirokawa, S., Solomonow, M., Luo, Z., Lu, Y., & D'Ambrosia, R. (1991). Muscular co-contraction and the control of knee stability. *J Electromyography & Kinesiology*;1:199-208.
7. Hirsch, C., Inglemark, B., & Miller, M. (1963). The anatomical basis for low back pain: Study on presence of sensory nerve endings in ligaments, capsular and disc structures in human lumbar spine. *Acta Orthop Scand*; 33:1-17.
8. Jackson, H., Winkelman, R., & Bickel, W. (1966). Nerve Endings in the Human lumbar spinal column and related structures. *J Bone Joint Surg [Am]*; 48:1272-81.
9. Lucas, D., & Bresler, B. (1961). Stability of the Ligamentous Spine. *Biomechanics Laboratory*, University of California, San Francisco/Berkeley. Report No. 40:1-41.
10. Marras, W. (2008). *Working Back: A Systems View*. Hoboken, New Jersey: John Wiley & Sons Inc.
11. McGill, S. (2001). Low Back Disorders. *Human Kinetics*. Publisher, Ontario, Canada.
12. McGill, S., Cholewicki, J. (2001). Biomechanical basis for stability: An explanation to enhance clinical ability. *Journal of Orthopedic Sports Physical Therapy*; 31, 2, 96-100.
13. McGill, S., & Norman, R. (1986). Partitioning the L 4-5 dynamic moment into disc, ligamentous and muscular components during lift. *Spine*;11:666-78.
14. Pederson, H., Blunk, C., & Gardner, E. (1956). The anatomy of lumbosacral posterior rami and meningeal branches of spinal nerves. *J Bone Joint Surg [Am]* ;38:377-91.
15. Solomonow, M., Baratta, R., Zhou, B., et al. (1987). The synergistic action of the ACL and thigh muscles in maintaining knee stability. *Am J Sports Med* 1987;15:207-13.

16. Solomonow, M. (2006). Ligaments: a source of work-related musculoskeletal disorders. *J Electromyogr Kinesio.*;14:49-60.
17. Solomonow, M., Eversull, E., HeZhou, B., Barata RV., & Zhu MP. (2006). Neuromuscular neutral zones associated with viscoelastic hysteresis during cyclic lumbar flexion. *Spine*; 26: E314-324.
18. Solomonow, M., Zhou, BH., Barata, RV., Lu, Y., & Harris, M. (1999). Biomechanics of increased exposure to lumbal injury caused by cyclic loading: Part 1. Loss of reflexive muscular stabilisation. *Spine*; 24: 2426-2434.
19. Suni, J., Rinne, M., Natri, A., Pasanen, M., Parkkari, J., & Hannu, A. (2006). Control of the lumbar neutral zone decreases low back pain and improves self evaluated work ability – a 12 months ramdomized controlled studz. *Spine*; 31,(18): E611-E620.
20. White A, & Panjabi M. (1978). *Clinical Biomechanical of the Spine*. Philadelphia: Lippincott.
21. Zetterberg, C., Andersson, G., & Schultz, A. (1987). The activity of individual trunk muscles during heavy physical loading. *Spine*; 12:1035-40.

STRATEGIJE FINANSIRANJA I OCENA ULAGANJA U SPORT

FINANCING STRATEGIES AND THE EFFECTS OF INVESTING IN SPORTS

Sretenka Dugalić, Snežana Lazarević, Maja Sobek

Visoka sportska i zdravstvena škola, Beograd, Srbija

Apstrakt

Upravljanje finansijama podrazumeva upravljanje kritičnim parametrima uspeha kao što su: gotovinski tok i održiva stopa rasta, što znači da menadžeri svoje strategije usmeravaju ka rešavanju problema koji nastaju u vezi sa suficitom ili deficitom gotovine, a ovaj obim treba da je u skladu sa razvojnim aspiracijama i atraktivnošću sportskih programa.

Prilikom usklađivanja stvarne i održive stope rasta nulti korak je utvrđivanje dužine trajanja situacije, te ako se predviđa da će trenutna stopa rasta pasti na nivo održive stope rasta u kratkom periodu, problem je operativnog karaktera i rešava se dodatnim zaduživanjem (kratkoročni krediti, emisija dužničkih hartija od vrednosti i sl.). što je karakteristično za fazu rasta i zrelosti organizacije. Međutim, sportske organizacije ne mogu da koriste ovaj oblik finansiranja zbog rizika koje ni jedna finansijska organizacija u Srbiji ne želi preuzeti. Ukoliko se nedostatak gotovine ne sanira u kratkom roku, problem neusklađenosti stvarne i održive stope rasta dobija strategijski karakter. Mogućnosti koje menadžmentu stoje na raspolaganju su: emisija novih akcija, rast finansijskog leveridža, promene u politici raspodele, i prilagođavanje sportsko-uslužnih procesa. Ako se izuzme prva opcija (kao eksterni, zakonodavni faktor), ostale strategije (interno orijentirane) mogu značajno doprineti popravljaju finansijske situacije sportske organizacije.

U radu su iznešeni primeri finansijskih strategija koje stoje na raspolaganju prilikom donošenja odluka o oceni efikasnosti ulaganja u sportsko-uslužne procese.

Ključne reči: sportski objekat, metod ocene investicija, efikasnost sportske investicije,

Abstract

Managing with finances implies managing with critical parameters of success such as cash flow and sustainable growth rate, which means that managers direct their strategies towards solving cash surplus or deficit problems, and moreover, this volume should be in accordance with the aspirations for further development and the appeal of sports programs.

While coordinating a real and sustainable growth rate, the zero step is to determine the extent of the situation, and thus if it is predicted that the growth rate will decline to the level of a sustainable growth rate in a short period, the problem is of an operative character and

can be resolved by additional borrowing (short-term loans, the issuing of bonds et al.) which is typical for the stage of the development and evolution of an organization. However, sports organizations cannot use this form of financing due to a risk which no financial organization in Serbia wishes to undertake. If the lack of cash is not resolved within a short period, the predicament of a disparity between a real and sustainable growth rate will attain a strategic character. The possibilities which the management have at their disposal are issuing new stocks, developing financial leverage, changes in the distribution policies, as well as adapting to the sports-services processes. If we take exception to the first option (as an external, legislative factor), the other strategies (internally orientated) can significantly contribute to improving the financial state of the sports organization.

The paper brings forth examples of financial strategies which are available during the appraisal of the effectiveness of investing in sports.

Key words: sport facility, effects of investing, effectiveness of investing in sport

Finansijska strategija i razvoj organizacije

Investicijskom ulaganju predhodi razvojno-istraživačka aktivnost. Upravljanje inovacijama u okviru sportsko-uslužnih procesa je deo dugoročne strategije. Upravljanje istraživanjem i razvojem vrši se putem strategija: ofanzivna (biti prvi); defanzivna, imitatorska strategija (sleđenje lidera); aplikativni inženjering, i zavisna strategija. Ocena i selekcija istraživačko-razvojnih projekata je proces koji uključuje odlučivanja: preliminarnu analizu, ocenu, utvrđivanje prioriteta, i portfolio analizu (Todorović, J.i dr., 2000, str. 557-661). Analiza daje odgovor da li je strategija sportske organizacije zasnovana na znanju o sportskim proizvodima (uslugama), tehnologiji i tržištu. Postinvesticijskom analizom prate se odstupanja od planova menadžmenta i analiziraju se akcije po mestu nastanka, rokovima, nosiocima aktivnosti i troškovima. S obzirom na postavljene ciljeve, analiza služi kao iskustveni dokaz pretpostavke o angažovanju sredstava koja donose željenu stopu prinosa. Analizom se prikupljaju relevantne informacije za poslovno odlučivanje na kvantitativnoj, finansijskoj i dokumentacijskoj osnovi.

Finansijska ulaganja, vrste i strategije

Odlučivanje o ulaganju uvažava tržišni kriterijum i stepen prilagodljivosti. Kod ocene efikasnosti sportskih programa koristi se statički (utemeljene na stanju) i dinamički metod. Statičan pristup podrazumeva analizu efikasnosti projekta korišćenjem podataka o uspešnosti poslovanja u reprezentativnoj godini poslovanja. Dinamičke metode u merenju tržišno-ekonomske efikasnosti uvažavaju vremenski faktor, pa se putem kamate (cene kapitala) buduće veličine svode na sadašnju vrednost. Ovaj pristup oceni uzima u obzir celokupan period ulaganja i eksploatacije sportske investicije. U praksi se koriste: 1. Metod povraćaja uložених sredstava, 2. Metod sadašnjih vrednosti, 3. Metod interne stope rentabilnosti, i dr.

Podela je izvršena prema respektovanju koncepta vremenske vrednosti novca. Statički (reprezentativni) metod roka povraćaja, neki autori svrstavaju u dinamički. Dinamički metod bazira na diskontovanju gotovinskih tokova (slede primeri ocene projekta ovim metodima). Ocena sportske investicije vrši se ovom metodologijom i komparativnim metodom; a posle prihvatanja (verifikacije od strane ulagača), se i eksterno ocenjuje, (od strane banke ili ovlašćene institucije). Ocena efikasnosti projekta provodi se sa aspekta tržišno-ekonomske

efikasnosti, a obzirom na izraženu socijalnu komponentu sportske delatnosti, veliki značaj ima i ocena društveno-ekonomske efikasnosti.

Ocena efekata je proces od 7 koraka kojim se sagledava opravdanost i prihvatljivost projekta: 1. definisanje misije, vizije i ciljeva razvoja sportske organizacije, 2. definisanje kriterija ocene izvedenih iz ciljeva razvoja (služe kao mere efikasnosti projekta, i pokazuju da li projekat ima pozitivan ili negativan efekat na razvoj), 3. izbor kvantitativno-analitičkih metoda, koje služe za izvođenje analize na osnovi čijih rezultata se donosi ocena sportske investicije, 4. izrada dokumentacijsko-informacijske osnove za primenu metoda ocene, 5. primena metoda u cilju ocene efikasnosti projekta u odnosu na minimalno prihvatljive kriterijume efikasnosti i prema ostalim konkurentnim projektima, 6. predlaganje redosleda projekata za izvođenje (rang), navođenjem po veličini njihove efikasnosti, pri čemu je najefikasniji 1. projekat u redosledu, a poslednji najmanje efikasan, 7. donošenje odluke (pozitivne/negativne) o investicijskom projektu.

Ocena tržišno-finansijske efikasnosti sportskog projekta

Sledi primer ocene tržišno-finansijske efikasnosti projekta **statičnim putem** (pokazatelji ocene su brojni, pobrojani su samo neki):

a)

Investicije u obrtna sredstva	66.867.400

Σ broj radnika u sportskom objektu	115

= ----- = 581.455.70 din

b)

Dobit	272.150.000

Ukupan broj zaposlenih	1958

= ----- = 138.993,90 din

Dobit	44.421.631

Broj radnika na sportsko programu	13

= ----- = 3.417.048,50 din

v)

Akumulacija	42.845.405

Investicije u obrtna sredstva	66.867.400

= ----- = 0,64

g)

Bruto lični dohoci	238.953.000

Ukupan broj radnika	1958

= ----- = 122.039,30 din

Bruto lični dohoci	1.575.636

Broj radnika na sportskom programu	13

= ----- = 121.202,80 din

d)

Dobit	44.421.631

Investicije u obrtna sredstva	66.867.400

= ----- = 0,66

đ)

Ukupni prihod	401.204.400

Investicije u obrtna sredstva	66.867.400

= ----- = 6 puta

Za potrebe **dinamičke** ocene rentabilnosti izrađuje se ekonomski tok projekta (tabela sa informacijama o poslovnim događajima koji utiču na kretanje ekonomskog potencijala projekta). U novčanim jedinicama izraženi su neposredni efekti projekta a čine ih privi, odlivi i neto prilivi. Ekonomski tok projekta računa se kao u primeru:

Opis	N ^e P = neto priliv u ekonomskom toku projekta,				I ^e = izdatak u ekonomskom toku projekta,			
	gde je: P ^e = priliv u ekonomskom toku projekta,				n = godina u veku projekta, n=0...t.			
	1 god.	2.	3.	4.	5.	6.	7-15.	16.
PRILIV								
Ukupan prihod	42.986.186	57.314.914	57.314.914	57.314.914	57.314.914	57.314.914	57.314.914	57.314.914
Ost.vred. projekta	-	-	-	-	-	-	-	172.386
UKUPNO	42.986.186	57.314.914	57.314.914	57.314.914	57.314.914	57.314.914	57.314.914	57.487.300
ODLIVI								
Inv. u osn.sredstva	5.899.491	-	-	-	-	-	-	-
Inv. u obrt. sredstva	9.552.486	-	-	-	-	-	-	-
Troškovi poslovanja	36.043.537	48.058.050	48.058.050	48.058.050	48.058.050	48.058.050	48.058.050	48.058.050
Bruto LD	168.818	225.091	225.091	225.091	225.091	225.091	225.091	225.091
Izdvajanje iz dobiti	1.836.161	2.448.214	2.448.214	2.448.214	2.448.214	2.448.214	2.448.214	2.448.214
Rezervisanje	214.176	285.568	285.568	285.568	285.568	285.568	285.568	285.568
Za nabavku opreme	67.667	90.223	90.223	90.223	90.223	90.223	90.223	90.223
Dr. namenska izdvajanja	283.566	378.087	378.087	378.087	378.087	378.087	378.087	378.087
UKUPNO	54.065.902	51.485.233	51.485.233	51.485.233	51.485.233	51.485.233	51.485.233	51.485.233
UKUPNI NETO PRILIV	-11.080	5.829.681	5.829.681	5.829.681	5.829.681	5.829.681	5.829.681	5.829.681

Metoda povraćaja uložених sredstava

Podatak koji se traži je rok u kojem bi budući prihod od planiranih ulaganja trebao da dostigne obim uložених sredstava. Jednačina metoda perioda povraćaja investicijskih ulaganja ima sledeći oblik:

		I – vrednost investicije					TI ^e = ukupne investicije u ekonomskom toku,
		PG _t - vrednost priliva gotovine u godini t	ili:	I			NP ^{ep} =neto prilivi u ekonomskom toku u razdoblju poslovanja projekta,
n	n	OG _t - vrednost odliva gotovine u godini t	t = -----	P-T	ili:	t e tp ep	
I=Σ(PG _t -OG _t)=Σ		N - period povraćaja projekta	P-godišnji prihod		Σ TI _n =ΣNP _n	n=0 n=0	
NGT _t		NGT _t - neto gotovinski tok (razlika vrednosti priliva i odliva gotovine) u godini t	T-godišnji troškovi		gde je:		
t=0	t=0						
gde je:							

Godina	Invest. ulaganja	Neto ukupni priliv	Nepokriveni deo invest. ulaganja
1	108.163.840	-	108.163.840
2	-	40.807.768	67.356.072
3	-		26.548.304
4	-		+14.259.464

Prema ovom metodu uložena sredstva se vraćaju u n-toj godini, a analizira se vek trajanja projekta, naročito opreme. Ako je vreme povraćaja investicijskih ulaganja kraće od veka projekta (kao u primeru), po ovoj metodi projekat je prihvatljiv za izvođenje. Kriterijum za ocenu je najduže prihvatljivo razdoblje povraćaja investicijskih ulaganja (n ili t); n odražava razvojnu strategiju preduzeća, te se on određuje u srednjeročnoj strategiji razvoja i primenjuje u oceni svih projekata u pojedinom planskom razdoblju. Prednost metode je u akcentovanju brzog povraćaja sredstava čime se stimuliše likvidnost organizacije.

Metod sadašnje vrednosti projekta (Neto gotovinskog toka)

Model ukazuje na sumu vrednosti godišnjih neto-priliva u ekonomskom toku, svedenih na njihovu vrednost u početnoj (nultoj) godini veka projekta. Polazi se od budućeg (očekivanog) prihoda, svodeći ga na sadašnju vrednost, da se utvrdi jesu li očekivana sredstva dovoljna za podmirenje iznosa ukupno uložених sredstava i ostvarenje planirane dobiti. Računa se prema:

$$NSV = \sum_{t=0}^n NGT_t a^{-1}$$

n – vrednost priliva gotovine u godini t ili
 OG_t – vrednost odliva gotovine u godini t Pn (godišnji iznos koji se svodi na
 n - period eksploatacije investicionog sadašnju vrednost)
 projekta k (sadašnja, kapitalizovana vrednost)
 i – diskontna stopa = -----
 (1+i)ⁿ

gde je: NGT_t – neto gotovinski tok u godini t
 a – diskontni faktor za diskontnu stopu i

Pozitivna sadašnja vrednost ulaganja dobije se ako je neto sadašnja vrednost veća kada se diskontira prihod, nego kada se diskontira rashod. Ukoliko su neto gotovinski tokovi konstantni u periodu n, njihova se sadašnja vrednost računa prema formuli:

$$NSV = NGT_n \frac{(1+i)^n - 1}{i(1+i)^n}$$

$$So = \sum_{n=0}^t \frac{NPn^e}{(1+\frac{p}{100})^n}$$

gde je:
 So = neto sadašnja vrednost,
 NP^e = neto prilivi u ekonomskom toku projekta,
 p = individualna diskontna stopa,
 n = godina u veku projekta, a n = 0, ..., t.

Ako nazivnik ovog izraza pojednostavimo i izrazimo kao: $r = 1 + \frac{p}{100}$,

i primenimo recipročnu vrednost izraza r navedenih u Finansijskim tablicama II, neto sadašnja vrednost projekta može da se računa prema: t

$$So = \sum_{n=0} NP_n \cdot II_p^n$$

Elementi		Diskontna stopa 40%
So	Sadašnja vrednost projekta	23.813.375
Tio	Sadašnja vrednost investicija	108.163.840
RS	Relativna sadašnja vrednost projekta	0,22016

Kada se za finansiranje programa ne koriste krediti, može se primeniti kamatna stopa koju bi banke koristile (diskontna stopa, koja zavisi od donosioca odluke je ujedno i slabost ove metode). Vrednost neto primitaka i ukupnih investicijskih ulaganja svode se ovim metodom na sadašnju vrednost primenom diskontne stope (u primeru 40%). Prednosti metoda: u obzir se uzima ceo vek projekta i vodi se računa o vremenskim preferencijama. Nedostaci: meri se samo apsolutni učinak na materijalnu osnovu programa, ne ukazujući na veličinu investicije potrebne da bi se ostvarila sadašnja vrednost. Nedostatak se otklanja izračunavanjem relativne neto sadašnje vrednosti projekta prema formuli:

$$Rso = \frac{So}{Tio} \quad \text{Godine ekonomskog veka projekta}$$

Stavka	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
1. Neto prilivi ekonomskog toka															
0 -77558	40808	40808	40808	40808	40808	40808	40808	40808	40808	40808	40808	40808	40808	40808	42014
2. Diskontni faktor															
1	0.7143	0.51	0.364	0.26	0.1859	0.1328	0.095	0.0678	0.05	0.0346	0.025	0.018	0.013	0.009	0.006
3. Sadašnja vrednost neto priliva															
77558	2914	20820	14871	10623	7.588	5420	3871	2765	1.975	1411	1008	720	514	367	270
4. Neto sadašnja vrednost projekta															23.813.375

Sadašnja vrednost invest. ulaganja (inv. troškovi x st. 2) = 108.163.840 din

Relativna neto sadašnja vrednost projekta $\frac{23.813.375}{108.163.840} = 0,22016$

Pokazatelj rentabilnosti investicijskih ulaganja sportskog asortimana iz primera je pozitivan (veći od 0 i iznosi 0,22016). Dobiveni pokazatelj izražen odnosom neto priliva iz ekonomskog toka prema ukupnim investicijama pokazuje da je na kraju veka trajanja projekta nakon pokrića izdataka, stopa akumulacije još uvek 0,22. To znači da će se projekat na kraju veka trajanja izfinansirati svojom akumulacijom (iste početne vrednosti).

Metod interne stope prinosa (rentabilnosti)

Interna stopa rentabilnosti definiše se kao diskontna stopa, koja neto sadašnju vrednost projekta svodi na nulu, a računa se prema formuli:

$$0 = \sum_{t=0}^n \frac{NP_n^e}{(1+r)^t} \quad \text{gde je:}$$

NPn^e = neto prilivi u ekonomskom toku projekta,
 p^r = interna stopa rentabilnosti,
 n = godina u veku projekta, a n = 0,...,t.

Uz korišćenje II Finansijskih tablica interna stopa rentabilnosti se računa prema:

$$0 = \sum_{i=0}^t NP_n \cdot II_p^r$$

Postupci za izračunavanje: 1) Iterativni računski postupak - primenjuju se različite diskontne stope, kako bi se pronašla ona koja neto sadašnju vrednost svodi na nulu (pri tome se za prvu uzima realna kamatna stopa za kredit investicijskog programa). 2) Grafički pristup i interpolacija koristi se kada se iterativnim postupkom pronađe diskontna stopa po kojoj je sadašnja vrednost veća ili jednaka nulu, te ona kojoj je vrednost negativna ili blizu nule. Tada je moguće spajanjem te dve tačke u grafikonu pronaći sечиšte s apscisom koje označava internu stopu rentabilnosti.

Ova stopa je relativna mera efikasnosti projekta. Daje informaciju o prosečnoj godišnjoj stopi akumulativnosti a ne i o apsolutnom iznosu te akumulacije, te se obično ovaj metod kombinuje sa metodom sadašnje vrednosti projekta. U primeru iznosi 13,95. Prednost metoda: pruža informaciju o maksimalno prihvatljivoj prosečnoj realnoj godišnjoj stopi na ukupne izvore finansiranja, pod uslovom da se finansijske obaveze na osnovi njih otplaćuju tokom celog veka projekta. Nedostatak metoda je postojanje više rešenja (zbog jednačine višeg reda), pa je donošenje odluke o izboru otežano. Njegova praktična primena dolazi do izražaja u prikazu usporedne analize sa drugim projektom koji konkuriše za ista sredstva, gde su najvidljiviji efekti primene ovog metoda.

Ekonomska efikasnost projekta

Ulaganja u sportske objekte i materijalnu osnovu sporta, uslovljena su i društvenom komponentom (Dugalić, S. 2007. 105). U odlučivanju o investiranju, pored tržišno-finansijske ocene analiziraju se društveni efekti, troškovi i koristi (eksterne ekonomije) koji su izazvani njihovim delovanjem (ekologija/ benefit analiza), a pri tome su na raspolaganju dva pristupa. **Statičan pristup** koristi se za izračunavanje pokazatelja doprinosa projekta na stvaranje društvene akumulacije, u kojem se koriste informacije iz bilansa uspeha i finansijskog toka projekta primenom formule:

$$DA = \frac{PF+FR+OF+P+C-M}{TI}$$

DA – Učinak na stvaranje akumulacije, PF – Poslovni fond, FR – Fond rezervi, OF– Ostali fondovi, P – Porezi, C – Carine i takse, M – Izvozne subvencije, premije i td., TI – Ukupne investicije u ekonomskom toku. Ukoliko je **DA>0** (0,915), projekat se sa ovog aspekta smatra prihvatljivim.

$$DA = \frac{37.568.258 + 1.998.973 + 631.562 + 17.137.500 + 41.610.195}{108.163.840} = \frac{98.946.488}{108.163.840} = 0,915$$

Dinamičan pristup ekonomsko-društvenoj oceni projekta razmatra: efekte sportske investicije na stvaranje društvene akumulacije, na zaposlenost u zemlji, na platni bilans zemlje, pokazatelj rentabilnosti na stranom tržištu, efekat na iskorišćenje slobodnih kapaciteta, pojavu novih kapaciteta, tehničko-tehnološki razvoj sporta i društva, ekonomsku i vojno-stratešku nezavisnost zemlje, efekat sportske investicije na ujednačen regionalan razvoj, i uticaj projekta na radnu i životnu okolinu.

Ocena uticaja projekta na radnu i životnu okolinu

Analiza lokacije sportskog objekta pokazuje koliko investiciju dodatno opterećuju ulaganja u zaštitu čovekove okoline. Analizira se npr. problem otpadnih voda, da li je eventualno rešen ranijim projektima kod postojećih objekata na predmetnoj lokaciji. Ako se u toku izgradnje sportskog objekta uoči potreba za rekonstrukcijom postojeće kanalizacione mreže, troškovi ekološke zaštite se posebno planiraju. Na taj način se može zaključiti da li i koliko izgradnja i puštanje u pogon sportskog programa utiče na dodatno pogoršavanje radne i životne okoline (deskriptivni kriterij).

Ocena projekta u uslovima neizvesnosti (analiza rizika u investiranju)

Ova se analiza može provesti putem analize kritične tačke (Mc Neil i dr. 2005, str. 18). Ima statičan pristup i podrazumeva minimalno prihvatljivu prodajnu cenu sportske usluge i obim prodaje (posećenost) u narednom periodu, kojim je sportski program u stanju da podmiri svoje obaveze. Određuje se prema izrazu:

$$G_{min} = \frac{FT}{VT - J} \quad \text{gde je:}$$

G_{min} – minimalno prihvatljiv obim izražen u Ili fizičkim jedinicama
 FT – stalni izdaci
 VT – promenjivi izdaci
 J – jedinična prodajna cena proizvodnje
 G – planirani obim izražen u fizičkim jedinicama

$$J_{min} = \frac{VT + FT}{G}$$

Primer

Asortiman: Broj časova rekreativnog programa (sati korišćenja x broj korisnika):

$$G_{min} = \frac{734.981}{\frac{33.292.175}{61} - \frac{12,47}{61}} = \frac{734.981}{586.000} = 58.940 \text{ korisničkih časova}$$

$$J_{min} = \frac{34.027.156}{586.000} = 49,60 \text{ dinara/h}$$

Asortiman: Broj prodatih ulaznica (broj posetilaca sportskih događaja):

$$\begin{aligned} & 667.834 \\ \text{Gmin} &= \text{-----} = 10.359 \text{ komada} \\ & 82 - 64,5 \\ \text{Jmin} &= 65,93 \text{ dinara} \end{aligned}$$

Asortiman: Površina izlaganja auditorijumu (direktnom posetom ili putem medija, m2xh):

$$\begin{aligned} & 6.114.760 \\ \text{Gmin} &= \text{-----} = 749.266 \text{ m}^2/\text{časovi izlaganja} \\ & 77,66-69,5 \\ \text{Jmin} &= 70,97 \text{ dinara/m}^2 \end{aligned}$$

Analiza osetljivosti ili senzitivna analiza je metod ocene neizvesnosti dinamičnog pristupa, sa kritičnim parametrima: obim plasmana sportskih proizvoda i usluga; prodajna cena outputa, nabavna cenu inputa; normativi rada i vremena, stepen iskorištenja kapaciteta sportskog objekta, dužina veka projekta, iznos investicije, kamatna stopa na kredit i diskontna stopa ukoliko se finansira iz kredita, promena relativnih cena inputa i outputa projekta, službeni kurs stranih sredstava plaćanja, stopa inflacije, sposobnost organizovanja i rukovođenja sportskom organizacijom, promene mera ekonomske politike u zemlji, prekoračenje planiranih rokova izvođenja sportske investicije i sl.

Komparativna (zbirna ocena) i donošenje odluke o izboru

Analizirani projekat se može porediti sa potpuno identičnim programom u kojem nisu vršena ulaganja u izgradnju, (zakupom prostora, reduciranim kapacitetom, kao u primeru); sa sličnim projektima drugih izvođača; i potpuno različitim, koji konkuriše za ista kapitalna ulaganja. Komparativnim metodom se: 1. Poredi rezultat projekta sa istim programom, bez građevinskih investicija (investiciona alternativa projekta koji ne angažuje osnovna sredstva, i odvija se unutar postojećih ili tuđih kapaciteta, ulaganja se odnose samo na obrtna sredstva ili rekonstrukciju); 2. Poređenje tržišno-finansijskih ocena alternativnih projekata dobivenih statičnim pristupom; 3. Poređenje prema rezultatima ocene dobivenim dinamičkim metodom.

Kod reduciranog kapaciteta (rekonstrukcije sportskog objekta), vrednosti u finansijskom i ekonomskom toku projekta će biti identične. Pozitivan finansijski tok sportske investicije, ukazuje na kontinuiranu likvidnost projekta. Ocena likvidnosti i analiza izvora finansiranja mogu takođe biti identične kategorije u oba projekta. U tom slučaju relativna neto sadašnja vrednost dobivena metodom neto sadašnje vrednosti je formalna i ne može dati podatak za poređenje. U suprotnom slučaju (nova sportska investicija), podatak dobiven ovom metodom pokazuje kolika je na kraju veka trajanja projekta, nakon pokrića izdataka, stopa akumulacije.

Poređenje rezultata projekta sa identičnim, bez građevinskih investicija: Ukoliko sportsku investicija iz primera poredimo sa drugim opcijama, može se zaključiti da su cene sportskog asortimana 1, u poređenju sa ranijim, u proseku više za 32,79%, asortimana 2 za 25,02%, a asortimana 3 za 42,41% (u proseku za 39,4%). To znači da bi posetioци za toliko više plaćali odnosu na postojeće prodajne cene da nije investirano u razvoj. Analiza strukture investicija

pokazuje da je u prvom slučaju uloženo 9 puta više novčanih sredstava u opremu, ili 19 puta više ukupnih novčanih sredstava da bi se ostvarili efekti. Za redovni proces proizvodnje potrebno je bilo osigurati više za 1,9 mil.€ obrtnih sredstava ili 40%, (za asortiman 1- 32,79% više, asortiman 2-24,39%, za asortiman 3-42,18%). Obračun amortizacije pokazuje da su ukupni troškovi amortizacije i revalorizacije u prvom projektu veći 2,9 puta. Analizom asortimana određeni su proizvodi koji treba da 'vuku' asortiman; u strukturi prihoda oni čine pojedinačno preko 10%, ili ukupno 51,38% od široko određenog asortimana (18 proizvoda) koji je uzet za poređenje.

OPIS	Vrednost 1.	Vrednost 2.	2/1
Ukupni prihod	401.204.400	532.603.250	132,75
Utrošena sredstva	356.782.769	513.790.135	144,01
Rezultat	44.421.631	46.844.865	105,45
Dobit	27.284.131	15.614.955	57,23
Amortizacija	3.238.920	1.099.124	33,93
Porez iz dobiti	17.137.500	31.229.910	182,23
Učešće radnika u dobiti	1.575.636	1.575.636	100
Akumulacija	42.845.405	18.268.671	42,64
Rezerve	1.998.973	-	
Dobit/U. Prihod	6,8	2,93	43,09

Primer raspodele ukupnog prihoda - pošlo se od računa da je svakom 2. kupcu ustupljeno 10% od ukupnog prihoda na ime bonifikacija za gotovinska plaćanja (početna vrednost od 532,6 mil.d). Analiza raspodele ukupnog prihoda pokazuje da projekat koji uključuje investicijska ulaganja u opremu ostvaruje 2 puta veću dobit; 2,35 puta veću akumulaciju, i angažuje daleko manja sredstva nego prvi projekat. Učešće u strukturi ukupnog prihoda po linijama u asortimanu: 1/ 8,26% ostvarene prodajne vrednosti; 2/-11,45%;(19,71% obe kategorije zajedno), 3/-80,29%.

Poređenje tržišno-finansijskih ocena alternativnih projekata dobivenih **statičnim pristupom**

	Projekat 1.	Projekat 2.	Indeks 1:2
a) Ulaganje u obrtna sredstva	93.439.167		
----- = 581.455,70 d	----- = 812.514,50 d		71,56
Ukupan broj radnika na objektu	115		
b) Dohodak			
----- = 138.993,90 d	isti		100
Ukupan broj radnika			
Dohodak	44.421.631		
----- = 3.417.048,50 d	----- = 1.568.365,50 d		217,87
Broj radnika na programu	13		

v)	Akumulacija	18.268.671	
	----- = 0,64	----- = 20% (0,27)	237,04
	Ulaganje u obrtna sredstva	66.867.400	
g)	Bruto lični dohoci		
	----- = 8.717,10€	isti	100
	Ukupan broj radnika		
	Bruto lični dohoci		
	----- = 8.657,35€,	isti	100
	Broj radnika na programu		
d)	Dohodak	20.388.751	
	----- = 0,66	----- = 0,22	300
	Ulaganje u obrtna sredstva	93.439.167	
đ)	Ukupni prihod	401.204.400	
	----- = 6 puta	----- = 5,7 puta	105,26
	Ulaganje u obrtna sredstva	66.867.400	

Poređenje projekta metodom praga rentabilnosti

Asortiman 1	1	2	Indeks 1:2
Gmin=58.940 komada	$\frac{422.451}{58.940} = 7,25$	$\frac{422.451}{23.690} = 18,858$ komada	312,55
	$\frac{42.940.725}{81} = 530.132,36$	18,4	
	686.000		

Minimalno prihvatljiv obim (prag rentabilnosti) u prvom slučaju pomera se na 58.940 jedinica proizvoda.

$J_{min} = 49,60$ dinara 63,10 dinara 78,61

Minimalna prihvatljiva jedinična prodajna cena u 1. slučaju je za **21,39 % niža** nego u 2. projektu.

Asortiman 2:

$$G_{\min} = 10.359 \text{ komada} \quad \frac{278.302}{102 - 81,85} = 13.812 \text{ komada} \quad 75$$

Minimalno prihvatljiv obim prodaje povoliniji je u prvom projektu.

$J_{\min} = 65,93$ dinara 82,45 dinara 79,96

Minimalna prihvatljiva prodajna cena u prvom projektu je za 20,04% povoljnija nego u drugom projektu.

Asortiman 3:

$$\begin{array}{rcl} & 2.550.607 & \\ \text{Gmin} = 749.266 \text{ komada} & \frac{\text{-----}}{110,5-103,79} = & 380.120 \text{ komada} \quad 197,11 \end{array}$$

Efekat graničnih troškova najviše dolazi do izražaja kod ovog asortimana. Minimalno prihvatljiv granični obim proizvodnje je 2 puta veći, pri ceni koja je 30,76% niža nego u 2 projektu.

$$\begin{array}{rcl} \text{Jmin} = 70,97 \text{ dinara} & 102,50 \text{ dinara} & 69,24 \end{array}$$

Poređenje projekta sa drugim-različitog proizvodnog programa: Za poređenje je uzet projekat iz prvog primera i drugi projekat koji je u vreme izvođenja konkurisao za ista kapitalna ulaganja u preduzeću.

Metod	Projekat 1	Projekat 2
Akumulacija/investicije u prosečna obrtna sredstva	0,64	2,22
Akumulacija/ukupne investicije	0,40	0,10
Ukupni prihod/Ukupne investicije	3,71	0,27
Odnos uložених tuđih sredstava na 1 din sopstvenih	0,45	0,67
Razdoblje povrata investicijskih ulaganja	4. godina	9. godina
Interna stopa rentabilnosti	13,95	12,61
Relativna sadašnja vrednost projekta, (stopa), akumulacije na kraju veka projekta	0,22	3,78
Ocena društveno-ekonomske efikasnosti (povećanje društvene akumulacije)	0,91	0,13

U navedenom slučaju primenom gotovo svih metoda (osim kod tač. 1 i 7), dobiveni pokazatelji idu u prilog izbora prvog projekta.

Eliminacioni kriterijum kod investicionog portfolia

To može biti jedan jedini kriterijum koji se izabere kao osnovni (obično tržišno-finansijska ocena, a može biti npr. učešće na tržištu ili osvajanje nove tehnologije). Izveden je iz dinamičkog pristupa ocene projekta. Ako se npr. samo ovaj kriterijum uzme kod ocene u slučaju iz primera, primenom metoda roka povraćaja ulaganja, organizacija bi izabrala projekat 1, jer je povraćaj ulaganja već u 4. godini veka projekta. **Funkcionalni kriterijum** uvažava kriterijum ocene likvidnosti i rentabilnosti projekta. Cilj ovog kriterijuma je pokazati sposobnost projekta da funkcioniše u tržišnim uslovima, i da je sa stanovišta ulagača likvidan i rentabilan. Kao i eliminacioni kriterijum, ovaj kriterijum se izvodi iz dinamičkog pristupa. **Deskriptivni** kriterijum ocene izvodi se iz statičkog i dinamičkog pristupa. Podrazumeva sve ostale analizirane kriterijume u cilju pružanja dodatnih informacija o projektu.

Kod rekonstrukcije se npr. može dati paralelan prikaz adaptacije i potpuno nove izgradnje, sa istim asortimanom ali različitim tržišnim i tehnološkim parametrima koji podrazumevaju veća investicijska ulaganja, u građevine, opremu i kadrove, kako bi menadžent imao mogućnost izbora povoljnije varijante. Tehnologija za uslužne procese u podasortimanu iskazuje se u tehničko-tehnološkoj analizi (predmet ulaganja po asortimanu i količini) kao i parametri potrebni za kalkulisanje i pravilnu ocenu profitabilnosti asortimana u celini i po fazama životnog ciklusa usluga i objekta. Na bazi ovih parametara se izrađuje **finansijska konstrukcija** za planirani sportski objekat, koju čine: troškovi razvoja, konstruisanja, gradnje, investicione opreme, tekući troškovi, troškovi projektovanja, planirani prihodi, raspored prihoda i rashoda i izvori finansiranja, kao deo problematike finansiranja i kreditiranja izgradnje objekta. Za potrebe izgradnje sportskog objekta izrađuje se i **studije izvodljivosti** koju čine elementi: razvoj politike i plana upravljanja projektom primenom određene metodologije (mrežno planiranje i novije tehnike upravljanja projektom pomoću ciljeva).

Analiza ekonomsko-finansijskih efekata

Efikasnost se osim na investitora, odražava na lokalnu i regionalnu zajednicu. Visina efekata određena je faktorima: kapacitet (veličina) sportskog objekta, funkcija i namena. Objekat namenjen profesionalnim sportovima (događajima), širokog ranga učesnika i dr. oblicima zabave (estradni događaji), je izvor nove vrednosti i generator zarade lokalne ekonomije. Ulaganja i prihodi generišu nove novčane tokove u lokalnom okviru i šire u regionu, kroz dopunsko zapošljavanje i poreski efekat. Ekonomski efekti se multipliciraju putem TV mreže (prenosi), dolaska publike i turista izvan lokalnih okvira (gosti i navijači), usluga prevoza, prehrane, zabave i smeštaja. U pravilu se manji objekti podižu zbog lokalnih posetioca. Publika iz drugih regiona, koja posećuje događaj, uvećava atraktivnost programa, je sekundarni izvor prihoda. Ima se na umu da se ekonomska efikasnost smanjuje ako domaća publika (posetioци) troše svoje diskrecione dohotke na druge oblike zabave, ili u širem regionu ako ne postoji objekat u bližem okruženju koji im pruža satisfakciju (Farmer J. P., i dr. 1996).

'Cash-flow'-a na strani troškova ima stavke: oglašavanje, plate, usluge, repromaterijal i sl., dok visina i širina prihodne strane u pravilu ovisi o sposobnosti menadžmenta da optimizira program poslovanja u objektu koji će pružiti satisfakciju svim učesnicima u projektu (ulagačima, sponzorima, sportistima, potrošačima i društvu).

Efekat multiplikacije

Kalkulacija se bazira na brojnosti ustanovljenog vremena ponuđenog programom (teži se tehničkom kapacitetu). Prihod je rezultat događaja (dinamika i kvalitet) koji su organizovani u objektu, i on se ponovo vraća društvu, gotovo u 100% iznosu (troškovne stavke cash flows-a). Opštine sa većim brojem stanovnika i teritorijalno šire disperzirane u pravilu imaju veći faktor multiplikacije (veliki gradovi do 3). Ovaj broj pokazuje koliki su ukupni efekti, ili rashodi u odnosu na početne troškove u kalkulaciji, a ovisi o: uslovima pod kojima se ostvaruje prihod i poslovanje, prihodima domaćinstva, poreskoj politici i stopi zaposlenosti.

Metode finansijskog planiranja sportskih objekata

Većina sportskih objekata u finansiranju se oslanja na sponzorstvo, u celini ili delimično, iz lokalnih ili državnih izvora. Ali proces privatizacije nije zaobišao ni sportski biznis (ili se klubovi osnivaju u vlasništvu ili vremenom to postaju), pa se privatni kapital pojavljuje

u nekom obliku poslovanja: prodaja i najam sportskih objekta privatnim korporacijama, oglašavanje, prodaja garderobnih ormarića i ostalog prostora, prodaja garažnog prostora, zajedničko poslovanje sa hotelima, javne obveznice, poreske olakšice lokalnim investitorima (kroz ulaganje u hartije od vrednosti) i sl (Dugalić, S. 2005, str. 236). Izvori finansiranja su nadalje, dotacije državnih organa i obrazovnih fondova, tako da aspekti finansiranja sportskih objekata dobijaju na značaju (uključivanje pravnih eksperata u sportski biznis).

Zaključak

Osnovni način finansiranja gradnje sportskih objekata je iz državnih i opštinskih izvora (inovativne tehnike finansiranja radi smanjenja naknadnih troškova poreskim obveznicima za reprogram dugova često se koriste u svetu). Savremene metode finansiranja sportskih objekata su: 1. naziv sportskog objekta može se prodati privatnoj kompaniji, 2. oglašivači reklamnih poruka tokom prenosa sportskih događaja su često kupci ili zakupci objekta zbog visoke cene koju plaćaju (glavni troškovi instaliranja i poslovanja sa kompjuteriziranom opremom za oglašavanje su sve skuplji, pa se termini prodaju u celini ili delimično), 3. povlašćeni korisnici sedišta (pojedinci i korporacije) kupuju sezone karte za najpreglednija sedišta, 4. zajednička ulaganja (joint ventures) između vlasnika nekretnina (građevinsko zemljište, hoteli) i investitora poslovnog prostora, 5. državne obveznice su tradicionalna forma finansiranja društva i oblik prisvajanja upravljanja nad objektom (od strane paravladinih entiteta). Ove obveznice glavnici i kamatu investitorima donose kroz poresku snagu opštine. Društveno finansiranje koristi opšte društvene fondove i višak prihoda iz tekućeg poslovanja, čime se nadoknađuju dospele obaveze (dugovi). Prihod od prodaje obveznica se pokriva tekućim poslovanjem sportskog objekta, a često se investitor obezbeđuje iz poreskih izvora (poreza na hranu i piće, poreza na promet proizvoda) ili drugih parafiskaliteta (pr. Univerzijada 2009), boravišnih taksi i sl. Prirast poreskih obveznica je osiguran kroz dobit ostvarenu povećanjem poreza (obostrana korist, ili jednostavno kroz poreske olakšice). Državne olakšice za ulaganje u fondove iz kojih se finansira sportski objekat, su oblik javne pomoći i usmerene su ka privatnim ulaganjima.

Ostale metode finansiranja razvoja sportskih objekata uključuju još zajedničke sporazume između gradskih i regionalnih organa vlasti, obrazovnih ustanova (školske i univerzitetske dvorane), besplatno ustupanje zemljišta za izgradnju objekata, te individualne donacije i fondove za izgradnju. Bez obzira ko je inicijator sportske investicije, u praksi se mogu koristiti prikazane metode ocene ulaganja, čime se preduzetnički rizik može značajno umanjiti. Sportski menadžment koristi ove metode kako bi isti smanjio na minimum, čime doprinosi povećanju finansijskih efekata za sve učesnike u sportu, sam sport i društvo u celini.

Literatura

1. Dugalić, S. (2005). *Finansijski i marketinški aspekti strategija u sportu*. Beograd: Viša škola za sportske trenere.
2. Dugalić, S. (2007). *Mnadžment sportskih objekata*. Beograd: Visoka škola za sport.
3. Farmer J. P., Mulrooney, A., & Ammon Jr. R. (1996). *Sport Facility Planning and Management*. Morgantown, USA: Fitness Information Technology, Inc.
4. Mc Neil A., Frey, R., & Embrechts, P. (2005). *Quantitative Risk Management*. N. Jersey: Princeton University Press, Princeton series in finance.
5. Todorović, D., Đurićin, S. (2000). *Strategijski menadžment*. Beograd: IZIT.

PREVENCIJA POREMEĆAJA ISHRANE U ESTETSKIM SPORTOVIMA

PREVENTION OF EATING DISORDERS IN APPEARANCE SPORTS

Višnja Đorđić, Dušanka Tumin

Univerzitet u Novom Sadu, Fakultet sporta i fizičkog vaspitanja, Novi Sad, Srbija

Apstrakt

Poremećaji ishrane predstavljaju ozbiljnu pretnju po zdravlje sportistkinja. Specifični faktori rizika za razvoj poremećaja ishrane u estetskim sportovima obuhvataju subjektivnost suđenja, prednosti sitne telesne građe, dominantne estetske obrasce, mladost sportistkinja usled rane specijalizacije i takmičarsku opremu koja otkriva telo. Prevencija poremećaja ishrane podrazumeva stručan timski rad, edukaciju trenera, sportistkinja i drugih aktera, kao i saradnju sa roditeljima. Podizanje obima i intenziteta treninga mora biti praćeno adekvatnim dijetetskim režimom. Akcenat na telesnoj težini mora se smanjiti, a veću pažnju treba posvetiti ostalim komponentama sportske uspešnosti. Treneri predstavljaju važne rol-modele, stoga su dužni da preispitaju sopstvene vrednosti i stavove prema sportskom uspehu, telesnom izgledu i telesnoj težini. Prevencija i blagovremena identifikacija poremećaja ishrane mogu sprečiti pojavu trijade sportistkinje i dugoročno ugrožavanje zdravlja sportistkinja.

Ključne reči: poremećaji ishrane, sportistkinje, estetski sportovi

Abstract

Eating disorders represent a serious threat to health of female athletes. Additional risk factors for development of eating disorders in appearance sports comprise subjectivity of judging, advances of thin physique, dominant esthetic patterns, young age of female athletes due to early specialization and body revealing sport apparel. Prevention of eating disorders requires professional team work, education of coaches and athletes, as well as cooperation with parents. Increase in amount and intensity of training has to be followed by adequate dietary regime. Focus on body weight should be reduced with great attention paid to other components of sport performance. Beside, coaches represent important role-models, meaning that they should reexamine their own values and attitudes toward sport success, body shape and weight. Prevention and timely identification of eating disorders can prevent development of female athlete triad and negative long-term effect on female athlete's health.

Key words: eating disorders, female athletes, appearance sports

Uvod

Poremećaji ishrane obuhvataju ceo spektar loših nutritivnih ponašanja, koje karakteriše ekstremnost, bilo u pravcu drastične redukcije ishrane, bilo u pravcu prejedanja, opsednutosti telesnom težinom i građom i sl. Iako u nazivu imaju odrednicu koja upućuju na ishranu, radi se o psihijatrijskim poremećajima koji zapravo predstavljaju način suočavanja pojedinca sa mnogo dubljim problemima, suviše bolnim ili teškim da bi ih direktno rešavao. Poremećaji ishrane signaliziraju da postoje problemi sa identitetom, self-konceptom i samopoštovanjem (Canadian Mental Health Association, 2011). Najčešći poremećaji ishrane su anoreksija (anorexia nervosa) i bulimija (bulimia nervosa), a u treću kategoriju se svrstavaju tzv. nespecifični poremećaji ishrane. Anoreksiju karakteriše ozbiljan gubitak telesne težine (15% ispod normalne) usled ekstremno smanjenog unosa hrane, opsesivni strah od debljine, distorzija telesnog imidža (tj. mršava osoba misli da je debela) i amenoreja. Za bulimiju su tipične epizode nekontrolisanog prejedanja, praćene nezdravim postupcima mršavljenja, poput samoizazvanog povraćanja, zloupotrebe laksativa i diuretika, te preteranog vežbanja. Žene mnogo češće oboljevaju od poremećaja ishrane nego muškarci, tako da čine 85 do 95% pacijenata obolelih od anoreksije i bulimije (National Mental Health Institute, 2007). Etiologija poremećaja ishrane je složena, obuhvata više faktora ili njihovu kombinaciju, uključujući socijalne, psihološke i biološke faktore. Poremećaji ishrane imaju najvišu stopu smrtnosti od svih mentalnih bolesti, pri čemu 10-20% pacijenata umire usled komplikacija, a česta je i pojava suicida (National Mental Health Institute, 2007). Ako se poremećaji rano prepoznaju lečenje može biti efikasno, smatra se da oko polovine svih obolelih uspeva da se nakon adekvatnog tretmana u potpunosti oporavi.

Poremećaji ishrane mogu biti uvod u tzv. trijadu sportistkinje (female athlete triad) kompleksno oštećenje zdravlja tipično za sportistkinje. Trijada sportistkinje prvi put je opisana 1993. godine (Yeager, Agostini, Nattiv, & Drinkwater, 1993). Čine je tri odvojena ali međusobno povezana stanja: poremećaj ishrane, amenoreja i osteoporoza. Ključni faktor u nastajanju trijade jeste energetska deficit i/ili poremećaji ishrane. Do energetske deficita dolazi usled redukovane energetske unosa ili povećane potrošnje kroz fizičku aktivnost. Primera radi, gimnastičarke između 9. i 22. godine unose 20-50% manje kalorija nego što su njihove potrebe, što može imati ozbiljnih posledica po zdravlje i sportsku sposobnost. U nastanku trijade poseban značaj imaju neadekvatni postupci trenera i drugih sportskih aktera (sudija, uprave, roditelja, medija i dr.).

Poremećaji ishrane u estetskim sportovima

Upozorava podatak da je među sportistkinjama zastupljenost poremećaja ishrane znatno veća u odnosu na opštu populaciju; prema Sundgot-Borgen (1993), poremećaji ishrane se registruju kod 15-62% sportistkinja (Sundgot-Borgen, 1993), kod gimnastičarki taj procenat iznosi 60-80% (po nekima i 100%), dok je u opštoj populaciji mnogo niži (1-3%).

U grupu rizičnih sportova spadaju a) estetski sportovi u kojima se subjektivno ocenjuje izvedba sportiste (sportska i ritmička gimnastika, umetničko klizanje, ples, čir-liding), b) sportovi izdržljivosti koji favorizuju takmičare manje telesne težine (duge pruge, biciklizam, nordijsko trčanje); c) sportovi sa težinskim kategorijama (borilački sportovi, bodi bilding) i d) sportovi koje karakteriše takmičarska oprema koja otkriva telo (plivanje, odbojka, trčanje) /Ivković, Franić, Bojanić i Pećina, 2007/. Među vrhunskim sportistkinjama za čiju borbu

sa poremećajima ishrane je javnost saznala, nalaze se gimnastičarke Nađa Komaneči, Ketí Rigbi, Ketí Džonson, Kristi Henrič, klizačica Nensi Kerigan, skakačice u vodu Kimiko Hirai Soldat i Megan Nejer i dr. Sve norveške reprezentativke u ritmičkoj gimnastici obuhvaćene istraživanjem Sundgot-Borgena (Sundgot-Borgen, 2010) držale su dijetu uprkos činjenici da su sve bile ekstremno mršave. U studiji Boroš (Boros, 2009) 115 učesnica svetskog prvenstva u ritmičkoj gimnastici bilo je u proseku oko 9 kg lakše u odnosu na ispitanice iz kontrolne grupe, imale su manje vrednosti BMI, ređe su obedovale podnevni i večernji obed. Istovremeno, nije bilo značajnih razlika u fizičkom self-konceptu. Sportistkinje iz estetskih sportova su najugroženije, jer ovde istovremeno deluje nekoliko faktora rizika:

- Subjektivna procena sportske izvedbe od strane sudija,
- Prednosti koje donosi vitkija i „dečja“ građa u izvođenju teških elemenata,
- Dominantni estetski obrasci koji nameću tananu građu kao standard,
- Mladost sportistkinja usled rane sportske selekcije i specijalizacije,
- Takmičarska oprema koja otkriva telo.

Takmičarska suština sporta podstiče kod sportista perfekcionizam, visoku motivaciju postignuća, disciplinu i posvećenost, pažljivu kontrolu telesne težine i sl. (Ludwig, 1996). Ove osobine, istovremeno, pogoduju razvoju poremećaja ishrane i često se nalaze kod anoreksičnih i bulimičnih pacijenata. Specifičnost estetskih sportova ogleda se u činjenici da se u specijalizovani trening ulazi veoma rano, još u predškolskom dobu. Prema zvaničnim podacima američke gimnastičke federacije, od 15 članica seniorskog nacionalnog tima, njih 12 je počelo da se bavi gimnastikom u uzrastu od 2 do 5 godina. Posledično, puni trenazni intenzitet i takmičarski zenit dostižu se već u adolescenciji, koja predstavlja posebno osetljiv razvojni period kada krupne biološke, emocionalne i socijalne promene sa kojima se adolescenti suočavaju mogu intenzivirati negativne self-percepcije (Harter, 1999). Adolescenti su okupirani sobom, i sopstvenim self-imidžom, a samopoštovanje postaje krhke. Istraživanja su pokazala da se jedna trećina do jedna polovina adolescenata bori sa niskim samopoštovanjem, pogotovo u ranoj adolescenciji (Harter, 1990; Hirsch & DuBois, 1991). Prilagođavanje telesnim promenama koje prate polno sazrevanje i inače predstavlja izazov za fizički self-koncept, a sportistkinje u estetskim sportovima su pod dodatnim pritiskom da što duže zadrže dečju građu koja donosi takmičarsku prednost. Takođe, rano usmeravanje može sprečiti sportistkinje da odaberu sport koji najbolje odgovara njihovoj zreloj (odrasloj) konstituciji i u slučajevima nepodudaranja provocirati preokupiranost telesnom težinom i pokušajima da se izgladnjivanjem odloži/koriguje prirodan razvoj (Sundgot-Borgen, 1994).

Karakteristike suđenja u estetskim sportovima, tj. značaj koji ima subjektivni utisak sudija o pojavi i virtuoznosti sportistkinje mogu doprineti pritisku da se postigne i očuva idealna težina. Poznat je slučaj američke reprezentativke Kristi Henrič koja je umrla od posledica anoreksije, a gde je okidač za preduzimanje nezdrave dijeta bila izjava sutkinje da bi za ulazak u olimpijski tim bilo neophodno da smrša. Autoritarni treneri koji insistiraju na striktnoj disciplini i punoj kontroli, koji akcenat stavljaju na sportski učinak svojih pulenki mogu takođe podstaći poremećaje ishrane. Grubi komentari, uvredljive šale i slični nepedagoški postupci podrivaju samopoštovanje sportistkinja i pogoduju osećanju neadekvatnosti.

Uključenost roditelja može predstavljati protektivni ili rizični faktor. Njihova angažovanost se može posmatrati duž kontinuuma „nedovoljno angažovani – umereno angažovani – previše angažovani“. Optimalni nivo posvećenosti roditelja jeste umereno angažovanje, gde roditelj usmerava dete svojim odlukama, ali mu istovremeno dopušta značajno učestvovanje

u procesu. (Carter & McGoldrick 1980). Previše uključeni roditelji stvaraju dodatni stres za mlade sportiste. Roditelj kome je uspeh deteta najvažniji za sopstvenu sreću uvek će biti razočaran, jer je „uspeh planina bez vrha – uvek može bolje“ (Tofler, 2001). Tanka je linija koja deli angažovano učešće roditelja od neprekidnog pritiska na dete da mora bolje. „Pitanje koje roditelji i trener moraju sebi povremeno postaviti glasi: „Da li sam više usredsređen na uspeh deteta nego na njegovo zalaganje? Da li dete uživa u aktivnosti ili je izvodi samo zato da bi mi udovoljio?“ (Tofler, 2001).

Postoji psihološki profil sportiste koji je posebno sklon poremećajima ishrane, to je tzv. „poslušni sportista“. Karakteriše ga introvertnost, konformizam, perfekcionizam, rigidnost, nisko samopoštovanje, depresija, što uz pritisak „pobede po svaku cenu“, preveliku kontrolu od strane roditelja/trenera i socijalnu izolaciju koja često prati posvećeno bavljenje sportom, stvara pogodan teren za nastanak poremećaja ishrane. Nezdravi gubitak težine međutim ne donosi očekivani rezultatski napredak (ili očuvanje postojećeg nivoa), već suprotno tome, lošiji takmičarski učinak, povećan rizik od povređivanja, dehidraciju, pothranjenost i psihološke probleme.

Prevenција poremećaja ishrane u estetskim sportovima

Stručan rad trenera, dobra komunikacija sa sportistkinjama i njihovim roditeljima, te timska podrška razvoju rezultata uz brigu o očuvanju zdravlja sportistkinja, predstavljaju ključne elemente u prevenciji poremećaja ishrane u estetskim sportovima.

Veoma je važno da podizanje obima i intenziteta treninga bude praćeno adekvatnim dijetetskim režimom. Ne smeju se tolerisati nezdrave dijetete i samostalno postavljanje ciljeva vezanih za gubitak težine, jer takve ciljeve mogu da razmatraju i odobre samo lekari. Naravno, i u tom slučaju je neophodna saglasnost sportista za njihovu primenu. Akcenat na telesnoj težini mora se smanjiti, tako što se sportistkinje neće svakodnevno izlagati proceduri merenja telesne težine, treba izbegavati javno izlaganje grafikona sa podacima o kilaži, neodmerene i ponižavajuće komentare u vezi sa telesnom težinom i izgledom i sl. Veću pažnju treba posvetiti ostalim komponentama sportske uspešnosti, od fizičke do psihičke pripreme. Jačanje mentalnih i emocionalnih kapaciteta nema pratećeg rizika (Kratina, 2005). Ovde je važno naglasiti da je ispitivanje povezanosti indeksa telesne mase i sportskog učinka vrhunskih gimnastičarki pokazalo da iako postoji trend da mršavije gimnastičarke imaju bolji učinak, najuspešnije sportistkinje nisu bile ni najmršavije ni najteže (Sherman, Thompson, & Rose, 1996). Mršavljenje doprinosi boljoj izvedbi ali samo do određene tačke, kada postaje kontraproduktivno, jer gimnastičarka počinje da gubi nemasno tkivo i telesne tečnosti umesto masti. Povećanje mišićne mase će poboljšati sportske performanse više nego smanjivanje telesne masti. Početno poboljšanje povezano sa gubitkom telesne mase može zavarati sportistkinje i pogurati ih preko „crvene linije“, što kratkoročno gledano nepovoljno utiče samo na sportski rezultat, ali dugoročno gledano može drastično oštetiti zdravlje.

Treneri, posebno u sportovima rane specijalizacije, mogu za svoje mlade sportiste i sportistkinje predstavljati važne rol-modele, stoga su dužni da preispitaju sopstvene vrednosti i stavove prema sportskom uspehu, telesnom izgledu i telesnoj težini, jer njihov uticaj na sportiste postoji čak i kada toga nisu svesni. U saradnji sa roditeljima mogu doprineti promociji pozitivnog self-imidža i samopoštovanja sportista (Kratina, 2005). S obzirom da bolesti i povrede koji onemogućavaju uobičajeni trening predstavljaju dodatni faktor rizika za razvoj poremećaja ishrane, potrebno je preduzeti sve mere obezbeđenja trenažnog procesa.

Treneri, roditelji, sportistkinje, sudije i drugi sportski akteri moraju biti edukovani u vezi sa poremećajima ishrane i važnosti zdrave ishrane i oporavka. Trener koji je dobro informisan o simptomima, suštini i mogućim posledicama poremećaja ishrane, moći će da prepozna problem i pomogne sportistkinji. Rana detekcija poremećaja povećava verovatnoću uspešnog lečenja (Kratina, 2005). Tipični simptomi poremećaja ishrane obuhvataju promene u ponašanju, poput držanja dijete, preterane okupiranosti ishranom i telesnom težinom, ekscesivnog treniranja i dr., kao i psihološke simptome poput izražene samokritičnosti, radražljivosti, depresije, povlačenja u sebe, opadanja koncentracije itd. Fizički simptomi obuhvataju naglo gubljenje težine, mršavost, opadanje kose, krtost kose i noktiju, žutilo kože, zubni karijes, pojavu fine maljavosti po licu i drugim delovima tela, stres frakture, umor i vrtoglavicu. Kada prepozna simptome poremećaja ishrane, trener mora biti taktičan i razumeti specifičnu poziciju u kojoj se sportistkinja nalazi. Neophodno je kontaktirati specijaliste za poremećaje ishrane, uključiti roditelje i porodicu. Ne treba automatski redukovati bavljenje sportom, već u saradnji sa stručnjacima odabrati najbolje rešenje.

Zaključak

Treneri i roditelji mladih sportistkinja uvek se moraju rukovoditi najboljim interesima sportistkinja. Rezultat ne može biti opravdanje i pokriće za ugrožavanje zdravlja sportistkinja, pogotovo kada se zna da od svih sportista srednjoškolaca, samo 0.2 – 0.5% uspe da dostigne profesionalni nivo bavljenja sportom (Brenner, 2007). Kad je reč o poremećajima ishrane, njihova visoka zastupljenost u estetskim sportovima zahteva poseban oprez svih aktera. Stručan timski rad, saradnja trenera, roditelja, nutricioniste i sportskog psihologa, mogu doprineti prevenciji poremećaja ishrane koji pored kratkoročnog uticaja na pad sportskog rezultata, mogu dugoročno gledano ozbiljno ugroziti zdravlje sportistkinja. Iako vitka, skoro anoreksična telesna građa pojedinih takmičarki u estetskim sportovima ne mora uvek biti povezana sa patološkim psihološkim teškoćama (Klinkowski, Korte, Pfeiffer et al., 2008), važno je umanjiti fokusiranost na idealnu (u ovom slučaju „dečju“) građu i telesnu težinu. S obzirom na kompleksnost problema, u slučaju da prepozna poremećaj ishrane, trener je dužan da potraži stručnu pomoć kvalifikovanog terapeuta.

Literatura

1. Boros, S. (2009). Dietary habits and physical self-concept of elite rhythmic gymnasts. *Biomedical Human Kinetics*, 1(1), 1-2.
2. Brenner, J. S. (2007). Overuse Injuries, Overtraining, and Burnout in Child and Adolescent Athletes. *Pediatrics*, 119(6), 1242-1245.
3. Canadian Mental Health Association (2010). Eating disorders. Preuzeto sa <http://www.cmha.ca/bins/index.asp?lang=1>
4. Carter, E. A., & McGoldrick, M. (Eds.) (1980). *The family life cycle: a framework for family therapy*. New York: Gardner Press.
5. Harter, S. (1990). Identity and self development. In S. Feldman and G. Elliott (Eds.), *At the threshold: The developing adolescent* 352-387. Cambridge, MA: Harvard University Press.
6. Harter, S. (1999). *The construction of the self*. Guilford press: New York.

7. Hirsch, B., & DuBois, D. (1991). Self-esteem in early adolescence: The identification and prediction of contrasting longitudinal trajectories. *Journal of Youth and Adolescence*, 20, 53-72.
8. Ivković, A., Franić, M., Bojanić, I., Pećina, M. (2007). Overuse injuries in female athletes. *Croatian Medical Journal*, 48(6), 767-778.
9. Klinkowski, N., Korte, A., Pfeiffer, E., Lehmkuhl, U., Salbach-Andrae, H. (2008). Psychopathology in elite rhythmic gymnasts and anorexia nervosa patients. *European Child & Adolescent Psychiatry*, 17(2), 108-113.
10. Kratina, K. (2005). *Tips for coaches: preventing eating disorders in athletes*. Seattle, WA: National Eating Disorders Association.
11. Ludwig, M. (1996). A sport psychology perspective. *Journal of Physical Education Recreation & Dance*, 67, 31-35.
12. National Institute of Mental Health (2007). Eating disorders. Bethesda, MD: Author.
13. Sherman, R., Thompson, R., & Rose, J., (1996). Body mass index and athletic performance in elite female gymnasts. *Journal of Sport Behavior*, 19, 338-344.
14. Sundgot-Borgen, J. (1993). Prevalence of eating disorders in elite female athletes. *International Journal of Sport Nutrition*, 3, 29-40.
15. Sundgot-Borgen, J. (1994). Risk and trigger factors for the development of eating disorders in female elite athletes. *Medicine and Science in Sports and Exercise*, September, 414-418.
16. Sundgot-Borgen, J. (2010). Eating disorders, energy intake, training volume and menstrual function in high-level modern rhythmic gymnasts. *International Journal of Sport Nutrition and Exercise Metabolism*, 6(2), 100-109.
17. Tofler, I. (2001). How to nurture your child without being overbearing? *Bottom Line Secrets*, august 15. Preuzeto sa http://www.bottomlinesecrets.com/print.html?article_id=32799
18. Yeager, K. K., Agostini, R., Nattiv, A., & Drinkwater, B. (1993). The female athlete triad: disordered eating, amenorrhea, osteoporosis. *Medicine and Science in Sports and Exercise*. 25, 775-777.

ZASTUPLJENOST POVRATNIH LOPTI U HOLANDSKOM FUDBALU

REPRESENTATION OF RETURNED BALLS IN NETHERLANDS FOOTBALL

Nebojša Đošić

Visoka škola strukovnih studija za obrazovanje vaspitača i trenera, Subotica, Srbija

Apstrakt

Na 7 utakmica koje je reprezentacija Holandije odigrala na Svetskom prvenstvu 2010. godine evidentirano je 886 povratnih lopti. Najviše povratnih lopti je odigrano u zoni organizacije napada 757, a to procentualno izraženo iznosi 85%, znatno manje u zoni odbrane 70 što procentualno izraženo iznosi 8%, a najmanje u zoni završnice napada 59 ili 7%. Prosečno po utakmici je izvedeno 127 povratnih lopti. Preciznost izvedenih povratnih lopti u proseku za sve tri zone terena procentualno izražena iznosi 97,41%. Značajno više se povratna lopta odigrava tzv. "trećem igraču" u poređenju sa odigravanjem igraču od koga je lopta i dobijena. Trećem igraču je odigrano 80,44% povratnih lopti u zoni organizacije napada, a igraču od koga je lopta i dobijena odigrano je 19,56% povratnih lopti. Na posmatranim utakmicama je evidentiran podjednak broj odigravanja povratnih lopti sa jednim dodirirom, bez prethodnog prijema lopte tzv. "odigravanje iz prve lopte" i sa dva dodira (prijem i prilikom drugog dodira lopte izvodi se i dodavanje). Brojčano izraženo iznosi 250, a procentualno 33,02%.

Ključne reči: povratna lopta, Svetsko prvenstvo 2010.g., preciznost fudbalera, dodiri lopte

Abstract

On 7 matches which the National team of Netherlands played on the World Championship 2010. were evidenced 886 returned balls. Most returned balls were played on the organized attack zone 757, what represents 85 %, considerably less in the defense zone 70 what represents 8 %, and least of all in the final attack zone 59 or in percent 7 %. Average pro game is performed 127 returned balls. The precision of performed returned balls average for entire three zone field in percent is 97,41 %. Considerably more the returned ball is played to the so called "third player" in comparison to the player from whom the ball is received. To the third player is played 80,44 % returned balls in the organized attack zone, and to the player from whom the ball is received is played 19,56 % returned balls . On the observed matches is evidenced the equivalent number of played returned balls with one touch, without previous ball reception so called "playing from the first ball" and with two touches (reception and passing in occasion of second ball touch). In numbers it represents 250 and in percent 33,02%.

Key words: returned ball, World Championship 2010, football player precision, ball touches

Uvod

Povratna lopta je elemenat koji se izvodi u fazi napada fudbalske igre u osnovnoj podeli igre na dve faze. Odigravanje povratne lopte je samo jedna od tehničko-taktičkih aktivnosti koje fudbaleri izvode u toku utakmice. Pod povratnom loptom se smatra lopta upućena u suprotnom smeru u odnosu na protivnički gol, odnosno lopta upućena u smeru gola ekipe koja izvodi napad.

U literaturi i na internet sajtovima posvećenim temama iz oblasti fudbala se mogu naći i drugi nazivi kao što je povratni pas ili dodavanje unazad. Rad predstavlja pokušaj dubljeg upoznavanja strukture takmičarske aktivnosti fudbalske igre, što može imati praktičnu vrednost u efikasnijem programiranju priprema fudbalera. Očekuje se da se iz dobijenih rezultata (brojki) saznaju istine o igri reprezentacije Holandije koje nisu dostupne "uobičajenim posmatranjem" utakmica. Za vreme jedne utakmice igrači izvode oko 1100 različitih aktivnosti kao što su: prelazak iz stajanja u lagano trčanje, dodavanje lopte, promena pravca kretanja, skok itd (Milanović, 2007).

U radu je evidentirana frekvencija povratnih lopti na 7 posmatranih utakmica koje je reprezentacija Holandije odigrala na Svetskom prvenstvu u Južnoafričkoj republici 2010. godine i njihova klasifikacija u odgovarajuće grupe na osnovu četiri kriterijuma. Prvi kriterijum je zona terena na kome je odigrana povratna lopta. Drugi kriterijum je sa koliko je dodira lopte odigrana povratna lopta. Prosečno odigravanje fudbalera Barselone, Mesija, na posmatranim utakmicama Lige šampiona u sezoni 2008/09 bilo je 3,10 po jednom posedu lopte (Đošić, 2010). Treći kriterijum je kome je odigrana lopta i četvrti kriterijum je preciznost na taj način odigrane lopte. Na posmatranim utakmicama koje je reprezentacija Španije odigrala na poslednjem Svetskom prvenstvu evidentirano je 1019 povratnih lopti. Od tog broja 34.12% je odigrano "iz prve lopte", 76.64% povratnih lopti je odigrano trećem igraču u zamišljenom trouglu, a preciznost dodavanja povratnih lopti odigranih u zoni organizacije napada iznosila je 98.07% (Đošić, 2012).

U savremenom fudbalu se svake 1.8 do 2.2 sekunde dešava akcija sa loptom, a na utakmici se odigra 2500 do 3000 akcija "vezanih za loptu" (Birman, 2011). U jednom ranijem istraživanju je na uzorku od 2112 situacija primopredaje lopte na utakmicama sa Svetskog prvenstva 2010. godine utvrđeno da je najveća preciznost dodavanja lopte u fudbalskoj igri prilikom obavljanja primopredaje lopte sa tri dodira (prijem lopte, jedno vođenje i predaja lopte). Procentualno izražena iznosi 83,56%. Na drugom mestu je primopredaja lopte obavljena iz dva dodira (prijem, predaja lopte) i iznosi 82,37%. Na trećem mestu je primopredaja obavljena iz četiri i više dodira (evidentirano je maksimalno 11) i iznosi 77,54%. Na poslednjem mestu po procentualno izraženoj preciznosti je dodavanje bez prethodnog prijema lopte (tzv. odigravanje iz prve) i iznosi 60,59% (Đošić, 2011).

U finalnoj utakmici protiv reprezentacije Španije reprezentacija Holandije je ostvarila ukupno 236 tačnih svih načina dodavanja sa procentom uspešnosti od 75%, i posedom lopte od 32,10% (Rajevac, 2012).

Materijal i metod

Posmatrani su snimci 7 utakmica koje je reprezentacija Holandije odigrala na poslednjem Svetskom prvenstvu. Evidentirano je 886 situacija odigravanja povratnih lopti, a u proseku to znači da je po utakmici izvedeno 127. Za potrebe ovog istraživanja korišćena je uobičajena podela fudbalskog terena na tri zone: zonu odbrane, zonu organizacije i zonu završnice napada. Izvršena je podela povratnih lopti i prema kriterijumu posle koliko dodira lopte je

prilikom primopredaje odigrana povratna lopta. Na osnovu tog kriterijuma sve evidentirane povratne lopte su podeljene u četiri grupe. U prvoj grupi su povratne lopte odigrane bez prethodnog prijema lopte tzv. "odigravanje iz prve lopte". U drugoj grupi su evidentirane povratne lopte koje su odigrane posle prethodnog prijema lopte, što znači da je bilo dva dodira (prijem i predaja lopte). U trećoj grupi su povratne lopte odigrane sa tri dodira (prijem, jedno vođenje i odigravanje) i u četvrtoj grupi su povratne lopte odigrane sa četiri i više dodira lopte. Na osnovu kriterijuma kome je upućena povratna lopta sve evidentirane povratne lopte su podeljene u dve grupe. Lopte odigrane istom saigraču od koga je lopta i dobijena svrstane su u jednu grupu, a povratne lopte odigrane „trećem igraču“ u zamišljenom trouglu svrstane su u drugu grupu. Precizno odigrane povratne lopte saigraču od koga je lopta i dobijena ili „trećem igraču“ svrstane su u jednu grupu, a neprecizno odigrane povratne lopte što znači da je lopta došla u posed igrača protivničke ekipe (izgubljena lopta), su evidentirane u drugoj grupi. Izračunate su deskriptivne karakteristike distribucija varijabli. Od mera centralne tendencije izračunata je aritmetička sredina i medijana. Od mera varijabilnosti standardna devijacija i raspon, a od mera oblika distribucije skewness i kurtosis. Utvrđena je maksimalna i minimalna vrednost za svaku varijablu. Izračunavanje navedenih deskriptivnih karakteristika distribucija varijabli obavljeno je programom Excel.

Rezultati sa diskusijom

Najviše odigranih povratnih lopti je evidentirano u zoni organizacije napada, i brojčano izraženo iznosi 757 a izraženo procentualno to iznosi 85% od ukupno evidentiranih povratnih lopti na posmatranim utakmicama. Prema evidentiranim frekvencijama odigravanja povratnih lopti na drugom mestu je zona odbrane sa zbirom od 70 odigravanja, a što procentualno izraženo iznosi 8%. Najmanje evidentiranih povratnih lopti je u zoni završnice 59 ili procentualno izraženo to iznosi 7%.

U zoni odbrane je od 70 evidentiranih povratnih lopti svih 70 precizno odigrano saigraču posle čega je akcija dalje nastavljena. Procentualno izraženo, preciznost odigranih povratnih lopti u zoni odbrane iznosi 100%. U zoni završnice napada je od 58 evidentiranih povratnih lopti 57 precizno odigranih saigraču, a procentualno izraženo iznosi 98,18%. U zoni organizacije napada je ostvarena najmanja preciznost povratnih lopti a procentualno izražena iznosi 97,09%. Od 757 evidentiranih povratnih lopti u zoni organizacije napada 735 je precizno odigranih. Od 886 ukupno evidentiranih povratnih lopti u sve tri zone 863 je precizno odigranih saigraču posle čega je sledio dalji nastavak ofanzivne akcije, a 23 je neprecizno odigranih, što znači da su došle u posed igrača protivničke ekipe (izgubljene lopte). Prosečna preciznost povratnih lopti u sve tri zone iznosi 97,41%.

Grafikon 1. Evidentirane frekvencije povratnih lopti po zonama terena brojčano i procentualno izražene

Od 886 ukupno evidentiranih povratnih lopti u sve tri zone 863 je precizno odigranih saigraču posle čega je sledio dalji nastavak ofanzivne akcije, a 23 je neprecizno odigranih, što znači da su došle u posed igrača protivničke ekipe (izgubljene lopte). Procentualno izraženo 97,41% povratnih lopti je precizno odigrano a samo 2,59% je nepreciznih.

Tabela 1. Frekvencija odigravanja povratnih lopti po zonama terena i preciznosti reprezentacije Holandije

utakmica	Zona odbrane		Zona organizacije napada		Zona završnice napada	
	p.o.p.l.	n.o.p.l.	p.o.p.l.	n.o.p.l.	p.o.p.l.	n.o.p.l.
Holandija	9	0	126	1	11	0
Danska						
Holandija	7	0	170	4	13	0
Japan						
Holandija	10	0	108	2	8	0
Kamerun						
Holandija	11	0	99	1	3	0
Slovačka						
Holandija	6	0	75	1	8	0
Brazil						
Holandija	13	0	111	10	8	1
Urugvaj						
Holandija	14	0	46	3	7	0
Španija						

Legenda: p.o.p.l.-precizno odigrana povratna lopta;
n.o.p.l.-neprecizno odigrana povratna lopta(izgubljena lopta).

Tabela 2. Deskriptivne karakteristike distribucije varijabli

	zopopl	zonopl	zonpopl	zonnopl	zzpopl	zznopl
Max	14	0	170	10	13	1
Min	6	0	46	1	3	0
Average	10	0	108,14	3,14	8,42	0,14
Stdev	2,94	0	39,70	3,23	3,15	0,38
raspon	8	0	124	9	10	1
medijana	10	0	108	2	8	0
Skewness	-0,136	0	0,202	2,009	-0,187	2,645
Kurtosis	-0,165	0	0,845	4,279	0,933	7

Legenda: zopopl-zona odbrane precizno odigrana povratna lopta; zonopl-zona odbrane neprecizno odigrana povratna lopta; zonpopl-zona organizacije napada precizno odigrana povratna lopta; zonnopl-zona organizacije napada neprecizno odigrana povratna lopta; zzpopl-zona završnice precizno odigrana povratna lopta; zznopl-zona završnice neprecizno odigrana povratna lopta.

Prilikom podele povratnih lopti prema kriterijumu posle koliko dodira je odigrana, a u situacijama kada je vraćana istom igraču od koga je i dobijena najzastupljenije je tzv. "odigravanje iz prve lopte", što znači bez prethodnog prijema lopte. Brojčano izraženo iznosi 53, a procentualno 35,81%. Na drugom mestu prema evidentiranim frekvencijama je odigravanje povratnih lopti posle dva dodira (prijem i predaja lopte) i brojčano iznosi 52, a procentualno 35,13%. Razlika je za jedno dodavanje ili procentualno izraženo 0,68%. Povratnih lopti istom igraču od koga je i dobijena lopta a odigranih sa tri dodira (prijem, jedno vođenje i dodavanje lopte) evidentirano je 24, a to procentualno izraženo iznosi 16,12%. Najmanje povratnih lopti je odigrano posle 4 i više dodira 19, a to procentualno izraženo iznosi 12,83%. Primećuje se da kako se povećava broj dodira prilikom odigravanja povratnih lopti, da se smanjuju njihove frekvencije, odnosno sve ih je manje. Kod podele povratnih lopti prema kriterijumu kom igraču je odigrana uočljiva je značajna razlika u korist odigravanja tzv. "trećem igraču" u odnosu na odigravanje istom igraču od koga je lopta i dobijena. Procentualno izraženo iznosi 80,44%, a brojčano izraženo 609. Odigravanje povratne lopte istom igraču od koga je i dobijena lopta evidentirano je 148 puta, a to procentualno izraženo iznosi 19,56% u odnosu na ukupan broj povratnih lopti u zoni organizacije.

Tabela 3. Povratne lopte u zoni organizacije napada reprezentacije Holandije prema broju dodira prilikom odigravanja i kom igraču su upućene

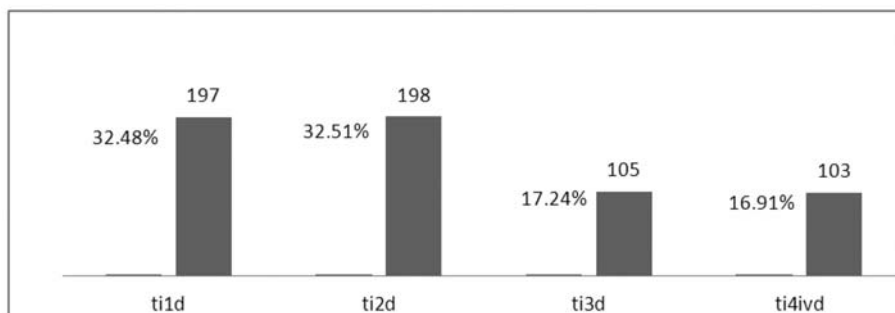
utakmica	igraču od koga je lopta dobijena				trećem igraču			
	1dod.	2 dod.	3 dod.	4iv.d.	1dod.	2 dod.	3 dod.	4iv.d.
Holandija Danska	15	11	6	2	23	30	18	22
Holandija Japan	10	12	5	2	42	50	31	21
Holandija Kamerun	9	8	6	6	30	30	12	10
Holandija Slovačka	7	8	2	0	25	34	11	13
Holandija Brazil	3	4	1	4	21	13	14	16
Holandija Urugvaj	7	8	3	4	40	34	13	12
Holandija Španija	2	1	1	1	16	8	6	9

Tabela 4. Deskriptivne karakteristike distribucija varijabli

	ii1dod.	ii2dod.	ii3dod.	ii4ivdod.	ti1dod.	ti2dod.	ti3dod.	ti4ivdod.
Max	15	12	6	6	42	50	31	22
Min	2	1	1	1	16	8	6	9
Average	7,57	7,42	3,42	2,71	28,14	28,42	15	14,71
Stdev	4,39	3,82	2,22	2,05	9,75	14,06	7,91	5,15
raspon	13	11	5	5	26	42	25	23
medijana	7	8	3	2	25	30	13	13
Skewness	0,436	-0,686	-0,685	0,373	0,506	-0,151	1,549	0,546
Kurtosis	0,227	-0,059	-0,216	-0,581	-1,183	-0,049	3,219	-1,431

Legenda: ii1dod.-istom igraču od koga je lopta i dobijena odigrana povratna lopta sa jednim dodirirom; ii2dod.-istom igraču sa dva dodira; ii3dod.-istom igraču sa tri dodira; ii4dod.-istom igraču odigrana povratna lopta sa 4 i više dodira; ti1dod.-trećem igraču odigrana povratna lopta sa jednim dodirirom; ti2dod.-trećem igraču sa dva dodira; ti3dod.-trećem igraču sa tri dodira; ti4ivd.-povratna lopta odigrana trećem igraču sa 4 i više dodira.

Ukupno odigranih povratnih lopti igraču od koga je lopta i dobijena sa jednim i dva dodira evidentirano je 105, a procentualno izraženo to iznosi 70,94%. Sa jednim, dva i tri dodira evidentirano je 129 ili 87,06% svih povratnih lopti igraču od koga je i dobijena lopta

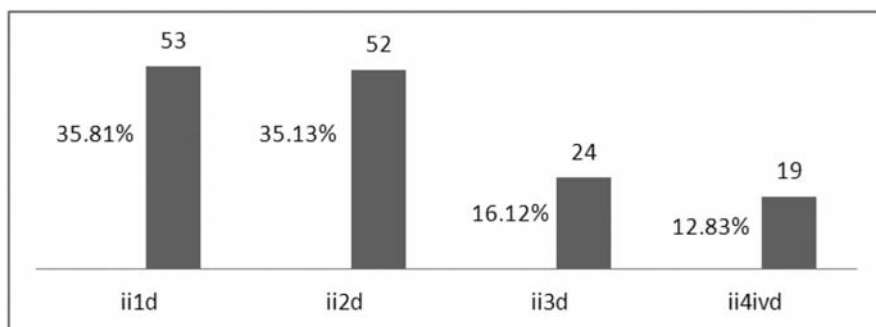

Legenda: ii1d-istom igraču jednim dodirirom; ii2d-istom igraču sa dva dodira; ii3d-istom igraču sa tri dodira; ii4ivd- istom igraču sa četiri i više dodira.

Grafikon 2. Odigravanje povratne lopte istom igraču brojčano i procentualno izraženo

Ukupno odigranih povratnih lopti igraču od koga je lopta i dobijena sa jednim i dva dodira evidentirano je 105, a procentualno izraženo to iznosi 70,94%. Sa jednim, dva i tri dodira evidentirano je 129 ili 87,06% svih povratnih lopti igraču od koga je i dobijena lopta.

Kod odigravanja trećem igraču najzastupljenije je odigravanje sa dva dodira i brojčano izraženo iznosi 198, a procentualno 32,53%. Na drugom mestu prema evidentiranim frekvencijama je odigravanje povratne lopte sa jednim dodirom 197, a procentualno izraženo iznosi 32,48%. Razlika je kao i kod dodavanja istom igraču samo za jedan a procentualno izraženo ta razlika je još manja i iznosi 0,05%. Na trećem mestu je odigravanje sa tri dodira 105 ili procentualno izraženo to iznosi 17,24%. Najmanje evidentiranih povratnih lopti trećem igraču je bilo sa 4 i više dodira 103, a to procentualno izraženo iznosi 16,91%.

Legenda: ti1d-trećem igraču jednim dodirom; ti2d-trećem igraču sa dva dodira; ti3d-trećem igraču sa tri dodira; ti4ivd-trećem igraču sa četiri i više dodira.

Ukupno odigranih povratnih lopti trećem igraču sa jednim i dva dodira evidentirano je 395, a procentualno izraženo to iznosi 64,99%. Sa jednim, dva i tri dodira evidentirano je 500 odigranih povratnih lopti trećem igraču što procentualno izraženo iznosi 82,23%.

Grafikon 3. Odigravanje povratne lopte trećem igraču brojčano i procentualno izraženo

Zaključak

Na uzorku od 886 evidentiranih situacija odigravanja povratnih lopti u igri reprezentacije Holandije na posmatranim utakmicama odigranim u okviru Svetskog prvenstva 2010. godine utvrđeno je :

1. Najviše odigranih povratnih lopti prema kriterijumu zona terena je odigrano u zoni organizacije napada. Brojčano izraženo to iznosi 757, a procentualno 85% u odnosu na ukupno evidentirane povratne lopte.
2. Prosečna preciznost svih evidentiranih povratnih lopti je 97,41%. Od 886 povratnih lopti 863 je precizno odigrano sa igraču posle čega je ofanzivna akcija nastavljena.
3. Od 757 povratnih lopti odigranih u zoni organizacije napada na trećeg igrača je odigrano 609, a to procentualno izraženo iznosi 80,44%. Igraču od koga je lopta i dobijena odigrano je 148 povratnih lopti što procentualno izraženo iznosi 19,56%.
4. Na posmatranim utakmicama je evidentiran podjednak broj odigravanja povratnih lopti sa jednim dodirom, bez prethodnog prijema lopte tzv. "odigravanje iz prve lopte" i sa dva dodira (prijem i prilikom drugog dodira lopte je izvedeno dodavanje). Brojčano izraženo iznosi 250 a procentualno 33,02%.
5. Prosečno odigravanje povratnih lopti na posmatranim utakmicama u igri reprezentacije Holandije je 127.

Literatura

1. Birman, K. (2011). *Fudbalska matrica*. Beograd: Laguna.
2. Đošić, N. (2010). Mogućnost merenja situacione brzine fudbalera u takmičarskim uslovima metodom kontakt indeksa. U I. Jukić, I. Milanović, C. Gregov, S. Šalaj & T. Trošt-Bobić (ur.), *Zbornik radova međunarodnog naučno-stručnog skupa*, Zagreb, 26.-27. Februar 2010. godine, *Kondicijska priprema sportaša 2010* (211-214). Kineziološki fakultet Sveučilišta u Zagrebu; Udruga kondicijskih trenera Hrvatske.
3. Đošić, N. (2011). Preciznost dodavanja u fudbalskoj igri u zavisnosti od broja dodira prilikom primopredaje lopte. 7. *Međunarodna konferencija, "Menadžment u sportu"* (zbornik u štampi). Beograd: Fakultet za menadžment u sportu, ALFA Univerzitet.
4. Đošić, N. (2012). Zastupljenost povratnih lopti u savremenoj fudbalskoj igri. 5. *Međunarodna interdisciplinarna naučno-stručna konferencija Vaspitno-obrazovni i sportski horizonti* (zbornik rezimea). Subotica: Visoka škola strukovnih studija za obrazovanje vaspitača i trenera.
5. Gustav, B. & Krneta, Ž. (2007). *Primene elementarnih statističkih metoda u kineziologiji*. Novi Sad: Fakultet sporta i fizičkog vaspitanja.
6. Milanović, D. (2007). *Teorija treninga*. Zagreb: Kineziološki fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
7. Rajevac, M. Golubović, N. (2012). Finale SP-a 2010.god. Španija - Holandija 1:0. *Fudbalski kod broj 1*, 58-66. Beograd: Fakultet sporta i fizičkog vaspitanja i Fudbalski savez Srbije.

PROMENE I PROBLEMATIKA MOTORIČKIH TESTOVA ZA PROVERU SPECIFIČNE TAKMIČARSKE SPOSOBNOSTI RUKOMETAŠA

CHANGES AND PROBLEMS OF MOTOR ABILITY TESTS FOR HAND-BALL PLAYERS SPECIFIC COMPETITIVE ABILITY EVALUATION

Milka Đukić¹, Jovan Veselinović¹, Milorad Đukić²

¹Fakultet za menadžment u sportu, Beograd, Srbija

² Univerzitet u Novom Sadu, Fakultet sporta i fizičkog vaspitanja, Novi Sad, Srbija

Apstrakt

Povezanost teorije i prakse u rukometu doprinelo je da se preispita postojeća podela motoričkih testova koji su do sada bili grupisani na bazično-motoričke i situaciono motoričke sposobnosti. Razvojem rukometne igre može se zapaziti koliko su minimalne granice prema sadašnjoj podeli – tako da bi ovo istraživanje trebalo otvoriti problematiku nove podele motorike – možda prema sportovima i strukturi sportske igre. Sigurno je eksplozivna snaga dominantna za rukomet, ali istraživanja pokazuju da je podjednako važna brzina, preciznost kao i izdržljivost.

Ključne reči: rukomet, motorika, promene

Abstract

The connection between theory and practice in handball has contributed to reexamining the existing division of motor ability tests, which have been grouped into basic-motorical and situational-motorical abilities up to now. It can be noticed how minimal boundaries are towards the current division by developing a handball game, so that this research should open the problems of the motorics' new division, perhaps towards sports and the structure of a sports game. Explosive strength is undoubtedly dominant for handball, but researches show that both speed and precision are equally important, as well as stamina.

Key words: handball, motorics, changes

Uvod

Rukomet je interesantna igra koja se odlikuje brzinom, dinamičnošću i oštrinom. Igru karakteriše velika brzina odvijanja akcije pri čemu se naizmenično smenjuju faza napada i faza odbrane. Krajnji cilj je postizanje pozitivnog rezultata što se može ostvariti samo zajedničkim angažovanjem svih članova jedne ekipe.

Pri ostvarivanju tog zadatka igrači izvide razna kretanja ili pokrete pa je tako rukomet gotovo idealan sport za svestrani razvoj mladih, jer pozitivno deluje na motoričke, funkcionalne i intelektualne osobine čoveka.

Kroz ispitivanja dokazana je visoka korelacija kognitivnih funkcija (inteligencije) i rukometa. Rukomet je inače popularan zbog svoje maštovitosti i jednostavnosti zbog čega ga mladi vrlo rado prihvataju i brzo ovladavaju elementima igre.

Što se tiče motorike, rukomet prednjači u savremenom razvoju funkcionalnih i motoričkih osobina. U prilog tome govore brojna istraživanja kao i podatak da su u elementima rukometa igre sadržana sva tri prirodna oblika čovekovog kretanja: trčanja, bacanja, skakanja. Iz ovih prirodnih oblika kretanja proizilaze i razvijaju se najrazličitiji specifični pokreti i kretanja koji se ispoljavaju tokom igre, zbog toga je rukomet našao mesta u nastavnom sadržaju u školama.

Aktivnost koje sadrži rukomet kao sportska igra razvijaju kod sportista (uz pravilnu igru) sledeće:

- a) brzinu učestalosti (frekvencije) pokreta
- b) brzinu pojedinačnog pokreta ekstremiteta
- c) izdržljivost u brzini
- d) eksplozivnu snagu gornjih i donjih ekstremiteta
- e) okretnost i kondiciju

Dakle, što boljom fizičkom, psihičkom i tehničko-taktičkom pripremljenošću igrača i određenom harmonijom ovih elemenata utiče se na uspešnost čitave ekipe.

U toku igre u ekipi ne možemo dati prednost jednom mestu naspram drugog, jer ona deluju po svojim tehničko-taktičkim svojstvima kao celina. Tako spoljni igrači dolaze najčešće u posed lopte, izvide najviše bacanja na gol, ali im je indeks efikasnosti najmanji.

U ovom radu je istražena aktivnost rukometaša na poziciji spoljnog napadača realizatora, u napadu i odbrani, na petnaestom svetskom prvenstvu u Japanu.

Dosadašnja istraživanja

Istraživanja koja se bave tehničko-taktičkom aktivnošću rukometaša ima relativno malo. Uglavnom su to parcijalna ispitivanja i stručne analize koje se odnose na neke aktivnosti rukometaša za vreme takmičenja. Ovom prilikom izdvojeni su oni radovi koji su neposredno ili posredno povezani sa problemom i temama ovog rada.

Štancel je izvršio analizu igre ekipa učesnica svetskog prvenstva u Francuskoj i zaključio je sledeće: spoljni igrači osim što su povećali realizatorske moći, a ispred proigravanja krila i pivotmena, moraju savršeno znati proigravati bekove u spoljnoj poziciji za šutiranje. Individualni i grupni rad naših ekstra klasnih šutera treba više nego ikada usmeriti u tom pravcu. Isto tako igrače spremni da budu savršeni u tom zadatku, a nisu dovoljno spremni šuteri, treba individualno specifičnim radom na snazi osposobiti za veću efikasnost iz daljine.

Đukić, (1979) je ispitivao uticaj nekih taktičko-tehničkih elemenata na rezultat u rukometnoj igri. Posmatrao je sledeće varijable: broj napada, broj bacanja na gol, broj golova, procentualni odnos između napada i bacanja na gol, procentualni odnos između bacanja na gol i golova, broj postignutih golova, broj postignutih golova iz pozicionih napada, kontranapadi i sedmerci.

Osnovni zaključci su:

- I. Broj izvedenih bacanja na gol utiče na krajnji rezultat, ali ne u tolikoj meri kao njihova jačina i preciznost.
- II. Najveća razlika između pobedničkih i poraženih ekipa bila je prilikom postizanja golova iz kontranapada, zatim pri postizanju golova iz pozicionih napada, dok se nije pojavila razlika prilikom realizacije sedmeraca.

Đukić i Kovač, (1980) su na uzorku rukometaša II savezne lige na teritoriji SAP Vojvodine na sedamnaest utakmica pratili i upoređivali sledeće varijable: akcije napada, bacanja na gol, golove, golove iz pozicionih napada, golove iz kontranapada i golove iz sedmeraca sa ciljem da se ispita povezanost navedenih tehničko-taktičkih elemenata sa realizatorskim uspehom u rukometnoj igri.

Najvažniji zaključci ovog rada su:

- I Kvalitet bacanja na gol je činilac od kojeg bitno zavisi rezultat.
- II Najveća razlika pobedničkih i poraženih ekipa pojavila se prilikom postizanja golova iz kontre.

Kovač J. i saradnici, (1982) su prvi kod nas izvršili kompleksno istraživanje strukture tehničko-taktičkih aktivnosti rukometaša u uslovima takmičenja. Struktura takmičarske aktivnosti rukometaša utvrđena je primenom eksplanatorne faktorske analize (oblimin tehnikom). Uzorak ispitanika sačinjavali su 107 napadača, 106 odbrambenih igrača (vrhunskih rukometaša). Za procenu takmičarske aktivnosti u napadu korišćen je sistem od 14 varijabli, za procenu odbrambenih aktivnosti sistem od 8 varijabli. Utvrđivanje crta ličnosti vršeno je pomoću Kattelovog 16 PF upitnika.

Na osnovu rezultata istraživanja autori su formulisali sledeće zaključke:

- I Ispoljile su se značajne razlike u takmičarskoj aktivnosti u zavisnosti od igračkog mesta.
- II Igrač na poziciji spoljnog napadača je najčešće u posedu lopte, na njemu se pravi najveći broj deveteraca i to pre svega kada je u posedu lopte.
- III Za procenu takmičarske aktivnosti napada predlaže se sledeća baterija varijabli: kontakt sa loptom, deveterac, sedmerac, uspešna kontra, ukrštanje, blokade, takmičarske varijable i golovi.

Autori Kovač J., Kovač M., i Đukić M. (1993) su izvršili analizu takmičarske aktivnosti ekipa finalista prethodna dva svetska prvenstva u rukometu za muškarce u fazi napada. Na osnovu rezultata istraživanja dobijene su tendencije razvoja rukometne igre, kao i oni elementi takmičarske aktivnosti ekipe u fazi napada od kojih zavisi rezultatski uspeh.

Problem, predmet i cilj istraživanja

Krajnji cilj u rukometu je postizanje pozitivnog rezultata. Da bi se to ostvarilo potrebno je učešće svih članova ekipe u ostvarenju cilja.

Međutim, problem koji treba da se reši ovim radom vezan je za aktivnost spoljnih napadača realizatora u tehničko-taktičkim elementima, da se uspešnije definiše doprinos u igri spoljnih napadača realizatora.

Predmet istraživanja je tehničko-taktička aktivnost spoljnih napadača realizatora, u napadu i odbrani, na petnaestom svetskom prvenstvu u Japanu.

Cilj rada je utvrditi kvantitet takmičarske aktivnosti kao i razlike u toj aktivnosti na mestu spoljnog napadača realizatora u napadu i odbrani.

Cilj rada je i da se definišu obeležja spoljnog napadača realizatora imajući u vidu ispoljenu takmičarsku aktivnost.

Metod istraživanja

Uzorak ispitanika

U ovom istraživanju registrovana je tehničko-taktička aktivnost spoljnih napadača realizatora, u fazi napada i odbrane, na petnaestom svetskom prvenstvu u Japanu.

Analizirana je aktivnost deset spoljnih napadača realizatora u fazi napada. U fazi odbrane analizirana je aktivnost deset srednjih odbrambenih igrača.

Pored aktivnosti koje izvide spoljni napadači realizatori, analizirane su i tehničko-taktičke aktivnosti ekipe kao celine (kao dopuna proseku pojedinca).

Uzorak varijabli

U zavisnosti od faze igre koristila su se za registrovanje aktivnosti rukometaša dva sistema varijabli:

- I Sistem varijabli za procenu tehničko-taktičke aktivnosti igrača (spoljnih napadača realizatora) u napadu.
- II Sistem varijabli za procenu tehničko-taktičke aktivnosti igrača (spoljnih odbrambenih igrača) u odbrani.

Za procenu tehničko-taktičke aktivnosti ekipe kao celine primenjen je:

- III Sistem varijabli za procenu tehničko-taktičke aktivnosti ekipe.

Sistem varijabli za procenu tehničko-taktičke aktivnosti igrača (spoljnih napadača realizatora) u napadu

Za procenu tehničko-taktičke aktivnosti igrača u napadu odabrane su sledeće varijable:

1. Prijem lopte i dodavanje (PRLODO)
2. Varka (bez lopte) (VABELO)
3. Varka (sa loptom) (VALOD)
4. Prilikom bacanja na gol (VABAGO)
5. Prilikom vođenja lopte (VAVOLO)
6. 7m (7m)
7. 9m (9m)
8. Kontra (KONTRA)
9. Utrčavanje na mesto pivota (UTRMEN)

10. Na mesto spoljnog napadača (UTRMEN)
11. Ukrštanje spoljnog napadača i krila (UKSNAK)
12. Ukrštanje dva spoljna napadača (UKRSNA)
13. Blokada (BLOKAD)
14. Deblokada (DEBLOK)
15. Taktička varijanta (TAKVAR)
16. Bacanje na gol (BANAGO)

Sistem varijabli za procenu tehničko-taktičke aktivnosti igrača u odbrani

1. Povratak u odbranu nakon izgubljene lopte (POIZLO)
2. Kretanje-bočno (KREBOČ)
3. Dubinsko kretanje bez kontakta (KRDUBK)
4. Dubinsko kretanje sa kontaktom
5. Blok, bacanje na gol (BLBAGO)
6. 9m (9m)
7. 7m (7m)
8. Oduzimanje lopte-presecanje (ODLOPR)
9. Izbijanje (ODLOIZ)
10. Rolovanje (ODLORO)
11. Isključivanje-nesportsko ponašanje (ISKLJNP)
12. Nesportska igra (NESPIG)

Sistem varijabli za procenu tehničko-taktičke aktivnosti ekipe

1. Broj napada ekipe (BRNAEK)
2. Ekipe-izgubljena lopta (EKIZLO)
3. 7m (7m)
4. 9m (9m)
5. Broj bacanja na gol (BRKONT)
6. Broj kontri (BRKONT)
7. Igrač više (IGRVIŠ)
8. Asistencije kod gola (ASISTE)
9. Ekipe-broj isključenja (EKBRIS)
10. Broj 9m (9m)
11. Broj 7m (7m)
12. Igrač manje golovi (IGMAGO)
13. Igrač više golovi (IGVIGO)

Uslovi, tehnika i instrumenti istraživanja

Podaci su registrovani na petnaestom svetskom prvenstvu za rukometaše u Japanu. Evidentiranje podataka vršeno je u pripremljenom obrazcu sa video kasete.

Za analiziranje tehničko-taktičke aktivnosti rukometaša (spoljnih napadača realizatora) korišten je video rekorder. Podaci su se beležili na pripremljene liste snimanja (listu pripremio dr M. Đukić) posle čega je vršena statistička obrada i sređivanje sirovih podataka.

Obrada podataka

Podaci su sređeni tabelarno a nakon toga je izvršena statistička obrada podataka. Izračunati su osnovni parametri za svaku varijablu: aritmetička sredina ($\bar{x}$), minimalni rezultat merenja (MIN), maksimalni rezultat merenja (MAX), raspon (RAS). Za pojedine varijable izračunat je indeks efikasnosti i procenat uspešnosti (%).

Rezultati i diskusija

Tokom utakmice spoljni igrači realizatori izvođe napadačke i odbrambene aktivnosti. U zavisnosti od taktike igre, rukometaš može da igra na drugoj poziciji u napadu od one pozicije koju zauzima u odbrani ili da bude zamenjen u fazi odbrane drugim igračem. Zbog toga je u ovom istraživanju izvršena odvojena analiza tehničko-taktičkih aktivnosti spoljnih igrača realizatora i srednjih i odbrambenih igrača. Pošto su na ovom svetskom prvenstvu spoljni napadači realizatori bili igrači koji su ih menjali u fazi odbrane u velikom broju slučajeva igrali na mestu srednjih odbrambenih igrača.

Analiza tehničko-taktičkih aktivnosti spoljnih igrača realizatora u napadu

Analiza spoljnih napadača realizatora u napadu izvršena je na osnovu šesnaest varijabli (Tabela 1.) Na petnaestom svetskom prvenstvu u Japanu spoljni igrači realizatori vršili su tehničko-taktičke aktivnosti drugačiju nego na trinaestom i četrnaestom svetskom prvenstvu, na osnovu podataka i istraživanja koje su vršili sledeći autori Kovač J., Kovač M., Đukić M. i drugi.

Tehnički element prijem lopte i dodavanje relativno je približan poznatim podacima, međutim tehničko-taktičke aktivnosti, elemenat varke ili finte prilično se pojavljuje kao aktivnost spoljnih napadača realizatora, koliko u cilju oslobađanja od odbrambenih igrača i izvođenja bacanja sa devet i deset metara, toliko i putem varki spoljni napadač je vršio na liniju šest metara i vrlo često posle varki proigravao kružnog napadača i dodavao loptu krilnom napadaču, iz čega se može videti da su spoljni napadači realizatori zahvaljujući velikom broju kontakata sa loptom ispoljavali vrlo često asistenciju za nabrojane pozicije.

Kao sledeća aktivnost može se reći da je realizacija spoljnih napadača realizatora jedna od aktivnosti po čemu su spoljni napadači realizatori prepoznatljiviji, odnosno definisani. U tu aktivnost spadaju bacanja iz odskoka i bacanja sa tla. Može se videti da su spoljni napadači veći broj bacanja i vodili odskokom i to sa većih udaljenosti.

Iako vođenje zaustavlja ritam igre na svetskom prvenstvu prilično je primenjeno vođenje u cilju driblinga odnosno pripreme za odskok.

Spoljni napadači realizatori na svetskom prvenstvu u Japanu uneli su nešto veću aktivnost u odnosu na prethodna istraživanja i to sa učešćem u kontra-napadu što je sigurno razlog konstitucije, ritma igre, načina igranja i sistema odbrane. Ovakvi napadi posebno su interesantni ako se zna da su spoljni napadači realizatori imali realizaciju 100% iz kontra-napada, iako ovaj element karakteriše igru krilnih napadača.

Prekid igre je vrlo značajan pokazatelj. Statistički postoji tvrdnja da ekipa koja načini više prekida, koji se uglavnom dešavaju na spoljnim napadačima realizatorima, uspe da ostvari povoljan rezultat, odnosno spreči spoljne napadače u aktivnosti. Na ovom svetskom prvenstvu spoljni napadači realizatori verovatno pripremljeni na ove situacije pomogli

su i kriterijumi suđenja, koji su bili primenjivi na petnaestom svetskom prvenstvu. Pored nabrojanih aktivnosti tehničke prirode spoljni napadači realizatori su vršili aktivnosti i bez lopte, odnosno bili nosioci taktičkih zadataka na više načina i to utrčavanje na mesto pivota, izmena mesta a spoljnim napadačem organizatorom i primenom ukrštanja sa krilnim napadačem. U drugu grupu aktivnosti na poziciji spoljnog napadača realizatora spadaju blokade koje su spoljni napadači realizatori malo koristili.

Taktički zadaci su sa uspehom primenjeni na svim utakmicama u različitom procentu iz čega se može videti da je jedan broj ekipa igrao protiv relativno slabijih protivnika, zbog čega je bila i manja aktivnost realizatora.

Realizatorske sposobnosti spoljnih napadača realizatora

Realizatorske sposobnosti spoljnih napadača realizatora prikazane su na tabeli br. 2. Za razliku od prethodnih svetskih prvenstava indeks efikasnosti je veći što ukazuje na povećanje efikasnosti spoljnih napadača realizatora. Spoljni napadači realizatori izvode najviše bacanja na gol, gotovo svako četvrto bacanje na gol na svetskom prvenstvu. Najčešći način izvođenja bacanja na gol spoljnih napadača realizatora je odskokom u vis (C) najčešće sa udaljenosti 9-10 m. Najmanji procenat uspešnosti bacanja na gol je u najčešćem bacanju na gol, odskokom u vis (C), a najveći iz kontre (D), maksimalno. Ostali način bacanja na gol imaju veći procenat uspešnosti od indeksa što govori da je najčešći način bacanja na gol spoljnih napadača realizatora ujedno i najefikasniji.

Pored bacanja (C) pojavljuju se i druga specijalna bacanja na gol (B,E,I) koja na ovom svetskom prvenstvu nisu korišćena.

Zaključak

Doprinos u realizatorskom uspehu rukometnih utakmica je poznat kao najveći, upravo u aktivnosti spoljnih napadača realizatora. Posebno se može reći da u poslednje vreme u procesu treninga se dešavaju promene u aktivnosti spoljnih napadača realizatora u odnosu na spoljnog napadača organizatora iako oba imaju zadatak da utiču na aktivnost i realizaciju. U ovom radu izvršen je deo osvetljavanja aktivnosti spoljnih napadača i to realizatora. Na osnovu podataka iz prethodnih istraživanja i aktivnosti spoljnih napadača realizatora na petnaestom svetskom prvenstvu u Japanu mogu se izvući sledeći zaključci.

- sposobnost napadača realizatora za igru samo u napadu, vrlo se malo dešava na ovom svetskom prvenstvu
- aktivnost ispoljena u napadu može se reći da je približno ista sa prethodnim statističim podacima što se tiče realizacije ali sa mnogo manje tehničkih grešaka.
- učešće spoljnih napadača realizatora statistički se ispoljila značajno u saradnji sa igračima (naročito spoljnim napadačima), odnosno vrlo često učestvuju u asistenciji pri završetku napada;
- na ovom svetskom prvenstvu spoljni napadači realizatori ispoljili su jedan kvalitet u igri, u uspešnom učešću u kontra napadu i velikoj pokretljivosti i učešću u taktičkoj varijanti u napadu u odnosu na prethodna svetska prvenstva.
- Petnaesto svetsko prvenstvo je takođe tražilo novi model od igrača na ovim pozicijama, posebno kada je u pitanju aktivnost u odbrani, pa se može reći da je spoljni napadač najčešće igrao na srednjim pozicijama u plitkim zonskim formacijama uz bočnu pokretljivost.

Literatura

1. Đukić, M. (1994). *Struktura tehničko-taktičkih aktivnosti rukometaša u funkciji modelovanja programa trenažnog rada*. Doktorska disertacija, Novi Sad: FFK.
2. Đukić, M., Kovač, J. (1980). Tahničko-taktički elementi napada i rezultatski uspeh u rukometu. Beograd: *Fizička kultura*, br.2,
3. Đukić, M., Kovač J.: Dimenzije takmičarske aktivnosti rukometaša u modelovanju programa treninga. *Zbornik radova Višegodišnjeg projekta FFK Novi Sad*.

UTICAJ STRUKTURE RUKOMETNE IGRE NA TENDENCIJE RAZVOJA ŽENSKOG RUKOMETA

THE INFLUENCE OF THE HANDBALL GAME STRUCTURE ON DEVELOPMENT OF THE FEMALE HANDBALL

Milorad Đukić¹, Jovan Veselinović², Marko Isaković³

¹Univerzitet u Novom Sadu, Fakultet sporta i fizičkog vaspitanja, Novi Sad, Srbija

²Fakultet za menadžment u sportu, Beograd, Srbija

³Sportska akademija, Beograd, Srbija

Apstrakt

Istraživanje strukture rukometne igre je relativno novijeg datuma, posebno sa strukturom rukometne igre bavili su se (Kovač, Đurić, Jovanović, Vujović i Đukić). Na osnovu dosadašnjih istraživanja može se videti stagnacija rukometa u Srbiji, a faktorskom analizom utvrdili smo razloge stagnacije rukometa i to: 1. kvalitet stručnog rada, 2. neadekvatni procesi trenažnog rada, 3. kvalitet igračkog potencijala. Poređenjem vrhunskih ekipa utvrđena je tendencija razvoja sistema rukometne igre.

Ključne reči: rukomet, struktura, tendencija

Abstract

Research of the handball game structure is of a recent date. In particular, this problem has been addressed by Kovač, Đurić, Jovanović, Vujović and Đukić. Based on these studies we can observe the stagnation of the handball in Serbia. Using the method of factor analysis, we have uncovered the three main reasons for this stagnation: 1. quality of professional work; 2. inadequate training process; and quality of players' potential. By comparison of the top teams, the tendency of development of the handball game is determined.

Key words: handball, structure, tendency

Uvod

Aktivnost rukometaša se sastoji iz raznovrsnih promenljivih kretanja i različitih rukama obavljenih radnji loptom, sve u nameri da se bacanjem lopte na gol protivnika postigne pogodak. Opterećenje rukometašica nije ravnomerno, već se tokom utakmice faze maksimalnih opterećenja smenjuju sa fazama lakših opterećenja, a pravilima igre je dozvoljeno vršenje neograničenog broja zamena rukometašica u svakom trenutku igre bez posebne najave. Kao jedan od bitnih činilaca uspeha pojavljuje se sposobnost da se učestalo

izvode brza kretanja na kratkim rastojanjima (odbrana) što je zavisno od nivoa anaerobnog kapaciteta rukometašica.

U savremenom rukometu primetno je povećanje nivoa motoričkih sposobnosti rukometašica kao i sve bolja tehnička spemnost i taktička osposobljenost rukometašica, što omogućuje da se u igri primenjuju spektakularne kombinacije i akrobatska igra u blizini golmanskog prostora pa se povećava privlačnost ženskom rukometu.

Verovatno je da će se tendencija razvoja ženskog rukometa nastaviti, poboljšanjem i razvojem trenažnog procesa primenom rezultata istraživanja strukture igre odnosno savremenim metodama treniranja. Pod metodama treniranja podrazumevaju se naučno provereni i naučno utvrđeni načini postupanju u radu sa rukometašicama sa ciljem da se poveća i održi rukometni učinak. Pored primene savremenih naučnih saznanja i prilagođavanjem sadržaja treninga specifičnim zahtevima takmičenja. Da bi se utvrdila struktura potrebno je da se utvrdi takmičarska aktivnost rukometašica, kako bi se mogli sačiniti takvi sadržaji (programi) treninga koji su joj po strukturi, intenzitetu i obimu što sličniji igri.

Rukomet je oštra igra u kojoj su prisutni brojni telesni kontakti rukometašica i velika brzina odvijanja akcija, pri čemu se naizmenično smenjuju faze odbrane i napada, prema tome rukometašice u igri su čas napadači, a čas odbrambeni igrači, savremena igra zahteva podjednaku važnost igri u odbrani i napadu. U odbrani igrači prihvataju taktičke zadatke dubokih i plitkih sistema, u napadu je taktika regulisana trajanjem napada i realizacijom.

Istraživanje strukture igre je relativno novije, posebno kada je ženski rukomet u pitanju, iz više razloga i to:

- vreme trajanja utakmice rukometašica
- intenzitet utakmice
- broj tehničkih grešaka u igri
- taktika rukometašica

Na osnovu ovih pokazatelja ženski rukomet uglavnom je kopija muškog rukometa, pa u analizama velikih takmičenja rukometašica rezultati su slabiji za 10-20% što utiče na razvoj rukometa. Glavni pokazatelji su:

- broj golova na utakmicama
- broj napada i ako je vreme trajanja 60 min
- indeks efikasnosti.

Prema istraživanjima faktorskim analizama ženski rukomet može se objasniti sa 12 faktora bitnih za igru i to:

- 7 faktora za igru u napadu
- 5 faktora za igru u odbrani

Ako se uporede istraživanja strukture rukometa kod muškaraca i žena može se načiniti zaključak koji pokazuje trend razvoja ženskog rukometa u smislu približavanja muškom rukometu što je tendencija i međunarodne rukometne federacije u sledećim prostorima:

- izrada novih modela rada
- usavršavanje infrastrukture
- sistem i organizacija takmičenja
- popularizacija ženskog rukometa
- školovanje i usavršavanje stručnog kadra
- materijalno finansijsko poslovanje
- medijski programi

Potrebno je reći da je povezanost teorije i prakse najbitniji zaključak za razvoj strukture rukometne igre, a tendencija rukometa je dosta statična ili u trendu opadanja po broju rukometašica. Tako primera radi, u Vojvodini je 1983. god po podacima zavoda za fizičku kulturu Vojvodine bilo 3740 aktivnih rukometašica a po broju klubova 102 sa 187 ekipa. Danas je ta slika poražavajuća za Vojvodinu i ako znamo da je nekad Vojvodina bila najrazvijenija regija Evrope.

Sigurno da se statistika može posmatrati dvojako, odnosno zavisi od više faktora i želja što je bitno za ženski rukomet. Ako se zna da svaka 4. žena se bavi sportom onda istraživanja ne mogu doprineti razvoju strukture igre u ženskom rukometu jer imamo mali uzorak za vrhunske rezultate. Istraživanja ženskog rukometa doprinose sigurno razvoju igre ali potrebne su i druge nauke kako bi postigli da struktura igre muškaraca i žena bude približno ista. Postoje za sada samo pojedini stručnjaci i zemlje koje postižu iste ili slične rezultate u muškom i ženskom rukometu kao što je Danska.

Zaključak

Kada se istražuje razvojni put strukture ženskog rukometa, ne treba zanemariti ni ostale značajne elemente rukometne igre koji su u direktnoj vezi sa samom igrom (pravila, suđenje, sistemi i organizacija takmičenja) koji su takođe prolazili kroz određene faze promene i prilagođavanja, koje su imale za cilj poboljšanje kvaliteta igre i popularizaciju ženskog rukometa.

Literatura

1. Đukić M. (1994). *Taktika napada u rukometu sa igračem više*. Novi Sad.
2. Gajić V., Gajić M., (1973). *Sto treninga rukometa*. Beograd: NIP Partizan.
3. Kovač J., Kovač M., Jovanović V. (1983). *Rukomet*. Novi Sad: Fakultet fizičke kulture.
4. Pokrajac B. (1973). *Kako smo osvojili zlato*. Beograd: NIP Partizan.
5. Đukić M., Jovanović B. (2007). *Trening pedagoške prakse mladih rukometaša*. Novi Sad.

OFICIRI KRALJEVINE SRBIJE U SRPSKOM OLIMPIJSKOM POKRETU

THE OFFICERS OF THE KINGDOM SERBIA IN THE SERBIAN OLYMPIC MOVEMENT

Dejan Gavrilović¹, Milija Ljubisavljević², Svetlana Višnjić³, Vesko Drašković⁴

¹ Savate savez Srbije

² MUP RS

³ Studio N1, za rekreaciju i fizičku kulturu

⁴ Alfa univerzitet, Fakultet za menadžment u sportu

Apstrakt

Vojska Kraljevine Srbije dala je značaj doprinos u naučnom i kulturnom sazrevanju nacije. Takođe, srpski oficiri kao najobrazovaniji deo vojske istakli su se u pojavi i razvoju fizičkog vežbanja na našim prostorima. Njihov kontinuiran uticaj na razvoj fizičkog vežbanja u prvoj dekadi XX veka pozitivno je uticao na pojavu olimpijske misli i osnivanje Srpskog olimpijskog kluba 1910. godine. Čineći većinu članova u rukovodećim telima Srpskog olimpijskog kluba, oficiri su podneli i najveći teret razvoja olimpijskog pokreta naročito od 1910-1914 godine. Godine Balkanskih i Prvog svetskog rata nanele velike ljudske gubitke u srpskom narodu. Ratna stradanja podneli su i članovi i simpatizeri SOK koji su značajno oslabljeni ušli u novoformirani Jugoslovenski olimpijski odbor 1919. godine.

Ključne reči: vojska, srpski oficiri, olimpijski pokret

Abstract

The Army of the Kingdom Serbia contributed considerably to the scientific and cultural maturing of the nation. Also, Serbian officers, as the most educated part of the Army, were the most prominent in the appearance and promoting of physical education on these grounds. Their continuous influence on the development of physical education in the first decade of 20th century, had a positive effect on the appearance of Olympic thoughts and founding of the Serbian Olympic Club in 1910. As the most members of the leading bodies in the Club were officers, they bore the burden of the development of the Olympic movement, especially from 1910. to 1914. During the Balkan wars and The World War 1, many Serbian people lost their lives. The members and supporters of the SOC also suffered war troubles, so they came into the newly formed Yugoslav Olympic Committee much weakened.

Key words: army, Serbian officers, Olympic movement

Uvod

Od formiranja Artiljerijske škole 1850. godine u Beogradu počinje kontinuirano školovanje srpskog oficirskog kadra. Nakon srpsko-turskih ratova (1876-78.) javlja se ideja o modernizovanju postojeće vojne škole u instituciju gde bi pitomci dobijali znatno šira znanja. Zastupnici ove ideje tvrdili su da oficir treba da bude svestrano obrazovana ličnost da bi mogao stručno i disciplinovano da obavlja vojničke zadatke. Konačno, 1880. godine Artiljerijska škola menja naziv u Vojna akademija. Nastavni plan predviđao je Nižu školu u trajanju od tri godine i Višu školu sa uskom specijalizacijom u trajanju od dve godine. Ukupan broj oficira u oslobodilačkim ratovima Srbije 1912-1918. godina bio je oko 2700. Oni su presudno uticali na uspešnost srpske vojske i ostvarivanje velikih pobeda u Prvom svetskom ratu koje su ujedno i bile i prve pobeđnike saveznika. Takođe, oficiri su zajedno sa vojskom ostvarili herojski proboj Solunskog fronta čime su ubrzali završetak Prvog svetskog rata i tempom napada posle proboga fronta, oslobodili Srbiju od višegodišnje Austrougarske, Bugarske i Nemačke okupacije. Pored oslobođenja teritorije Kraljevine Srbije, srpska vojska je donela slobodu i ostalim jugoslovenskim narodima od tuđinske dominacije. Svojim herojstvom i sposobnostima zadivili su ne samo svoj narod i saveznike nego i komandante, oficire i vojnike protivničkih armija. Neosporno, srpski oficiri su bili jednako uspešni u ratu, kao što su pre svega, svojom upornošću i znanjima uticali na razvoj celokupnog srpskog društva u toku XIX i početkom XX veka. Mnoge nauke izlagane na Vojnoj akademiji bile su na znatno višem stepenu nego što je to bilo na civilnim fakultetima. Prva savremena premeravanja zemljišta u Srbiji izvršili su vojni geodeti. Prva instalacija „dynamo električnog osvetljenja,“ puštena je u rad prilikom izložbe proizvoda Vojno-tehničkog zavoda. Takođe, prva telefonska veza proradila je 14. marta 1883. godine između Ministarstva vojnog i kasarne na Paliluli. Današnja pokoljenja naučnika odaje priznanje srpskoj vojsci za doprinos naučnom i kulturnom sazrevanju nacije ističući njeno prvenstvo u mnogim oblastima.

Vojsci pripada i veoma značajna uloga kada je u pitanju pojava i razvoj fizičke kulture u Srbiji. Još na prvim obnovljenim Olimpijskim igrama u Atini 1896. godine boravili su srpski kralj Aleksanadar u pratnji oficira, među kojima je bio i ađutant Živojin Mišić budući srpski vojvoda iz Prvog svetskog rata. Sviranje srpske himne i podizanje srpske zastave značilo je na izvestan način prisustvo Srbije na obnovljenim Olimpijskim igrama. Poseta olimpijskim svečanostima izazvala je pažnju javnosti u Srbiji. Značajan broj novinskih članaka pojavio se u srpskoj štampi povodom ovog petodnevnog boravka u Grčkoj. Ovaj događaj je verovatno bio jedan od pokretača koji je doprineo stvaranju Srpskog olimpijskog kluba četrnaest godina posle.

Metod

Osnovni istraživački metod u ovom radu je istorijski metod. U prvoj fazi izvršeno je pronalaženje i prikupljanje primarnih i sekundarnih izvora vezanih za predmet i problem istraživanja. U sledećoj fazi urađeno je povezivanje izučavanih pojava, otkrivanje uzročno posledičnih veza među njima i donošenje naučnih zaključaka.

Rezultati i diskusija

Osnivanje Srpskog olimpijskog kluba

U periodu od obnavljanja modernih olimpijskih igara (1896), u Kraljevini Srbiji se postepeno prihvatala olimpijska ideja. Značajan broj takmičenja u organizaciji različitih društava za fizičko vežbanje nosio je naziv „olimpijski“. Takođe, otvaranje brojnih privatnih škola, građanskih gimnastičkih društava i oficirskih škola borenja krajem XIX i u prvoj dekadi XX veka doprinelo je širem prihvatanju olimpijske ideje u srpskom društvu. Kao rezultat želje da se prihvati olimpijska ideja i razvija olimpijski pokret u Srbiji 10. februara 1910. godine u Beogradu osnovan je „Srpski olimpijski klub“. Osnivačka skupština održana je u redakciji lista „Novo vreme“ koji je imao sedište u hotelu „Moskva“. Za direktora je izabran kapetan Svetomir Đukić a za sekretare potporučnik Miloš Ilić i student Aleksandar Bodi. Od šest članova Uprave na osnivačkoj skupštini četvorica su bili oficiri srpske vojske. U usvojenom programu rada Srpski olimpijski klub opredelio se za dalji razvoj sporta i olimpijskog pokreta u Kraljevini Srbiji. U programu je istaknutao da je njegov cilj: „da olakšava osnivanje viteških društava i sportskih klubova, kao i moralno i materijalno, delom i savetom pomaže viteška društva i klubove koji postoje; da priređuje zemaljske i svetske olimpijske utakmice i igre; da priređuje putovanja i pešačenja raznih grupa po otadžbini i van nje i da preduzme mere za buđenje i podstrekivanje viteškog duha u narodu“.

Zastupljenost oficira u Srpskom olimpijskom pokretu i njihovo učestvovanje u aktivnostima do 1914. godine

Učešće velikog broja oficira u različitim društvima za fizičko vežbanje, krajem XIX i početkom XX veka, uticalo je i na njihovo angažovanje u Srpskom olimpijskom klubu. Njihova procentualna zastupljenost u rukovdećim telima je bila izuzetno visoka. Na sednici SOK-a 1911. godine izabrani su članovi Uprave i Odbora. Od četiri člana Predsedništva dvojica su bili oficiri: đeneral Nikodije Stefanović i đeneralštabni potpukovnik Nikola Stevanović. U Izvršnom odboru, trojica od pet članova, bili su oficiri: kapetan Svetomir Đukić (direktor), konjički poručnik Dragoslav Vojinović i konjički poručnik Ratko Raketić. Petorica od osam članova Uprave pripadaju oficirskom koru: major Dragomir T. Nikolajević, major Petar M. Lazarević, kapetan Vladimir Belić, kapetan Rade Janković, kapetan Pavle E. Jurišić. U priređivačkom odboru od devet članova petorica su bili oficiri: major Dragomir T. Nikolajević, kapetan Ljuba Maksimović, kapetan Vladimir Skubic, kapetan Vladimir Belić, potporučnik Rade Radovanović. U sekciji za koncerte i izlete među devet članova našla su se i četvorica oficira: kapetan Pavle E. Jurišić, poručnik Milan K. Đorđević, poručnik Petar Vasić i poručnik Živan Đorđević. U sekciji za zimske sportove od šest članova četvorica su bili oficiri: kapetan Milinko Petrović, poručnik Ljubomir Borisavljević, poručnik Sreten Todorović i konjički poručnik Vladimir Dimitrijević. Sekciju za konjička i pešačka putovanja činili su isključivo oficiri: kapetan Ljubomir Maksimović, kapetan Jeremije Stanojević, poručnik Dimitrije Pavlović i poručnik Petar E. Jurišić. U Odboru za konkurse od dvanaest članova sedmorica su bili oficiri: potpukovnik Dragomir Andonović, kapetan Đorđe Krstić, major B. Lontkijević, poručnik V. Todorović, poručnik Milenko Čolak Antić, potporučnik Dušan Isaković i kapetan Dragomir Mostić. U Literarnom odboru, između ostalih jedanaest članova, trojica su bili oficira: major Petar Lazarević, poručnik Milenko Arsović i konjički kapetan Jevrem Lazić. Među članovima Kontrolnog odbora našla su se i dva oficira: đeneral Boža Janković i major sanitetski Čeda Mihajlović.

Oficiri su preuzeli odgovornost većine funkcija u Upravi, Odborima i Kontrolnom odboru. Od ukupno sedamdeset i tri funkcije u upravljačkim telima Srpskog olimpijskog kluba oficiri su postavljeni na trideset i devet, te možemo zaključiti da su su činili većinu u stalnoj Upravi i Odborima.

Takođe na pomenutoj sednici SOK-a (1911) istaknuta su imena utemeljivačima Srpskog olimpijskog kluba među kojima su se našla imena majora Milenka Nedića, kapetana Stanka Glavaševića i poručnika Vojislava Todorovića. Izuzetne zasluge u prvoj godini rada pripale su đeneralu Leonidu Solareviću, đeneralu Mihailu Živkoviću, pukovniku Milutinu Marinkoviću, pukovniku Milošu Božanoviću, pukovniku Romanu Sondermajeru, potpukovniku Stevanu Rekaliću, potpukovniku Petru Prendiću, potpukovniku Mihailu Zisiću i majoru Vasu Stojanoviću.

Jedan od glavnih ciljeva Srpskog olimpijskog kluba u prvim godinama rada bio je da se pokret proširi izvan Beograda na unutrašnjost Kraljevine. Projekat se ostvario krajem 1911 i u 1912. godini, u najvećoj meri preko oficira koji i u unutaršnjosti preuzimaju ulogu rukovodilaca u širenju olimpijske ideje. Za okružne predsednika SOK-a izabrani su: u Aleksincu Voja Mutavdžić, predsednik Prvostepenog suda; u Valjevu Borivoje Tošić, major; u Vranju Dušan Stefanović, đeneral-potpukovnik; u Gornjem Milanovcu Živojin Nešić, potpukovnik; u Kragijevcu Vasa Božidarević, artiljerijski potpukovnik; u Knjaževcu Janićije Popović, direktor gimnazije.

U prvim godinama rada neosporno je da su oficiri imali udela u svim aktivnostima Olimpijskog kluba u različitom obimu. Naročito veliki broj vojnika i oficira prisustvovao je 2. maja 1910. godine na „Velikoj pešačkoj utakmici“ od Obrenovca do Košutnjaka kada je većina vojske beogradskog garnizona uzela učešće. Oktobra meseca iste godine priređene su lokalne „Olimpijske igre“. Na zahtev kralja Petra na „Igrama“ su organizovane i vojničke utakmice. Takmičenje nije kompletno održano zbog velikog broja učesnika, 220 vojnika i 80 građana i dece. Za proleće 1911. godine planirano je održavanje „Utakmice okružnih kurira“ čiji je cilj bio da se kroz sve varoši u Srbiji pronese pismo i zastava Olimpijskog kluba ali i da se obrazuje „legija dobrih pešaka“ koja bi u ratu koji se nadvio nad Srbijom bili od koristi. Na V olimpijskim igrama u Stokholmu (Švedska) 1912. godine ispred Srpskog olimpijskog kluba putovali su trojica zvaničnika i dva takmičara. Dvojica od trojice zvaničnika bili su oficiri Kraljevine Srbije: kapetan Svetomir Đukić i poručnik Dragutin Vojinović. Na sednici Međunarodnog olimpijskog komiteta 10. 07. 1912. godine, Srpski olimpijski klub je primljen kao punopravni član MOK-a. Na istoj sednici kapetan Svetomir Đukić je predložen i izabran za člana Međunarodnog olimpijskog komiteta.

Profesionalne karijere oficira članova Srpskog olimpijskog pokreta i njihov uticaj na angažovanje značajnih ličnosti srpskog društva u SOP

Većina oficira na funkcijama u Srpskom olimpijskom pokretu ostvarili su uspešne profesionalne vojne karijere. Njihovo profesionalno postignuće je potvrda dobrog izbora olimpijskog pokreta prilikom njihovog angažovanja na rukovodećim mestima. Sa spiska izabranih oficira u Upravu i Odbore na sednici SOK-a iz 1911. godine, osam oficira je unapređeno do generalkog čina. Od toga četiri divizijska: Vladimir Belić, Svetomir Đukić, Ratko Raketić i Dušan Isaković. Među tri brigadna generala našli su se Vladimir Skubić, Dimitrije Pavlović i Ljubomir Maksimović, dok je čin armijskog generala imao Milorad Lord Petrović. Činom pukovnika okitilo se deset oficira a činom potpukovnika pet oficira. Pored

nabrojanih oficira koji su visoke činove stekli u novoformiranoj Kraljevini Jugoslaviji, značajnu podršku Srpski olimpijski pokret imao je od „starih“ generala iz Kraljevine Srbije. U podršci olimpizmu prednjačio je predsednik SOK-a đeneral Nikodije Stefanović ali i đeneral Boža Janković. Svojim autoritetom oficiri su uticali na angažovanje velikog broja značajnih ličnosti kulturnog i javnog života Kraljevine Srbije za podršku aktivnostima „Srpskog olimpijskog kluba“. Kralj Petar je često posećivao viteške utakmice u organizaciji SOK-a. On je odredio i mesto u Košutnjaku gde će se održavati konjičke utakmice. Predstolonaslednik Aleksandar i princ Đorđe su bili redovni članovi SOK-a. U prvoj godini osnivanja kralj je darivao SOK sa tri stotine dinara u zlatu. Kraljeva zainteresovanost za olimpijski pokret verovatno potiče i od saradnje sa majorom Dragomirom Nikolajevićem, njegovim ađutantom i članom Uprave SOK-a. Takođe, prvi kraljev ađutant, u to vreme pukovnik, Pavle Jurišić Šturm je rođeni stric Pavla E. Jurišića člana Uprave i Petra E. Jurišića člana Sekcije za konjička i pešačka putovanja Srpskog olimpijskog kluba. Ove činjenice nas navode na zaključak da je u najbližem kraljevom okruženju bilo aktivnih funkcionera ali i ljubitelja SOK-a. Od počasnih članova SOK-a značajno je navesti imena ministra dr Vladana Đorđevića osnivača „Prvog beogradskog društva za gimnastiku i borenje“, dr Milana Jovanovića Batuta, slikara Stevana Todorovića osnivača „Slikarske škole“, industrijalca Đorđa Vajferta, ministra generala Iliju Gojkovića i direktora Brodarskog društva Lazara Markovića. Šef sekcije SOK-a za koncerte i izlete bio je poznati književnik Branislav Nušić. Ove značajne ličnosti srpskog društva prepoznale su ozbiljan pristup razvoju sporta od strane oficira u periodu kraja XIX veka i prve dekade XX veka, te su aktivno uzele učešće u različitim aktivnostima olimpijskog pokreta.

Oficiri-funkcioneri SOP u Balkanskim i Prvom svetskom ratu

Snažan zamah u razvoju olimpizma nakon učešća Srpskog olimpijskog komiteta na Olimpijskim igrama u Stokholmu prekinut je Prvim a potom i Drugim balkanskim ratom. Celokupno rukovodstvo SOK otišlo je u rat zajedno sa članovima i sportistima Srbije. Kratkotrajan mir od jeseni 1913. godine do avgusta 1914. godine Srpski olimpijski komitet je iskoristio za održavanje više sportskih takmičenja. Uoči samog Prvog svetskog rata 13-23. 06. 1914. godine u Parizu je održan Olimpijski kongres na kome je učestvovao predstavnik SOK kapetan Svetomir Đukić. Objavljivanje rata Srbiji od strane Austrougarske označio je novo okupljanje srpskih sportista i olimpijaca udruženih u odbrani srpstva i pisanju jedne od najsvetlijih i najtežih stranica srpske istorije. Nažalost, Kraljevina Srbija je za vreme oslobodilačkih ratova 1912-1918. godine doživela nadljudska stradanja i velike materijalne gubitke. Za vreme Balkanskih i Prvog svetskog rata stradalo je oko 50% muškaraca Kraljevine Srbije između 18 i 55 godina starosti koji su i najreproduktivniji deo stanovništva. Vreme Prvog svetskog rata odnelo je živote četvorice funkcionera SOK-a iz 1911.godine. U ratnim dejstvima stradali su artiljerijski kapetan Milenko Arsović član Literarnog odbora, konjički pukovnik Dragomir Andonović predsednik Odbora za konkurse, pešadijski poručnik Živojin Đorđević član Sekcije za koncerte i izlete i pešadijski potpukovnik Vladimir Todorović član Odbora za konkurse. Na svakih 22000 poginulih srpskih ratnika za novu Kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca poginuo je (1) jedan Hrvat ili Slovenac. Uz pretpostavku da je pored oficira-funkcionera SOK i određen broj članova takođe izgubio život a veliki broj teško ili lako ranjen u olobodilačkim rativima 1912-1918. godine, neosporno je da su srpski olimpijci ušli značajno oslabljeni u novonastali Jugoslovenski olimpijski odbor 14.12.1919. godine.

Veliki broj odlikovanja i unapređenja (1912-1918) do činova pukovnika ili generala svedoče o velikoj hrabrosti i izuzetnom požrtvovanju srpskih oficira članova srpskog olimpijskog pokreta u odbrani Kraljevine Srbije.

Oficiri kao pisci sportskih dela

Oficiri pripadnici Srpskog olimpijskog pokreta isticali su se i kao autori brojnih dela iz sportske stručne literature, sportskih izveštaja i članaka za novine i časopise Kraljevine Srbije i Kraljevine Jugoslavije. Pukovnik Dragomir T. Nikolajević autor je knjige „Boks francuski i engleski“ i knjige „Rvanje“. Ove dve knjige doživele su svoje prvo izdanje maja 1914. godine neposredno pre izbijanja Prvog svetskog rata. Knjiga „Boks francuski i engleski“ predstavlja prvu knjigu o boksu na prostorima bivše Jugoslavije. Nikolajević je između ostalih autor i dve knjige o lovačkim psima i to: „Dresura poentera i setera“ iz 1927. godine i „Odgajivanje i dresura lovačkih pasa“ iz 1931. godine. Originalni primerci ovih knjiga nalaze se u Narodnoj biblioteci u Beogradu. Za prvi broj Jugoslovenskog sportskog almanaha, 1932. godine pukovnik u penziji Dragomir Nikolajević napisao je većinu stručnih tekstova sa različitom sportskom tematikom. Član Literarnog odbora SOK-a poručnik Milenko Arsović je 1911. godine izdao knjigu „Viteške igre i sportovi i fizičko vaspitanje našega naroda“. Artiljerijski poručnik Arsović pokušao je da ovom knjigom zainteresuje čitaoce o značaju fizičke kulture. Predstavio je fizičko vaspitanje i sportove koji su u tom periodu bili najzastupljeni širom sveta. Nažalost, rad poručnika Arsovića u razvoju olimpizma prekinut je 1914. godine, kada je izgubio život u borbama sa Austrougarskom vojskom.

Zaključak

U drugoj polovini XIX i početkom XX veka srpski oficiri su bili jednako uspešni u ratnim dejstvima, kao što su svojom upornošću i znanjima uticali na razvoj celokupnog srpskog društva. Današnja pokoljenja naučnika odaje priznanje srpskoj vojsci za doprinos naučnom i kulturnom sazrevanju nacije ističući njeno prvenstvo u mnogim oblastima. Vojsci takođe pripada i veoma značajna uloga kada je u pitanju pojava i razvoj fizičke kulture u Srbiji. Vrhunac doprinosa oficira pojavi i razvoju fizičke kulture predstavlja učešće u osnivanju i radu Srpskog olimpijskog kluba. Oni su podneli većinski teret razvoja olimpizma u Kraljevini Srbiji, međutim, ratne godine od 1912-1918. za odbranu zemlje angažuju sve oficire iz Uprave i celokupno članstvo SOP. Rad na razvoju olimpizma u Kraljevini Srbiji predstavlja nastavak kontinuiranog uticaja srpske vojske na pojavu i razvoj fizičkog vežbanja u Kneževini i Kraljevini Srbiji.

Literatura

1. Ilić, S., Mijatović, S. (1994). *Istorija fizičke kulture Kneževine i Kraljevine Srbije*. Beograd: Fakultet fizičke kulture.
2. Ljušić, R., Bojković, S., Pršić, M., Jovović, B. (2000). *Oficiri u visokom školstvu Srbije 1804-1918*. Beograd: Vojnoizdavački zavod.
3. Marković, R. (1974). *Istorija Beograda, Razvitak fizičke kulture u Beogradu do 1914*. Beograd: Prosveta.
4. Mijatović, S., Šiljak, V. (2008). Pojava olimpijske ideje u Kraljevini Srbiji i njeno ostvarenje krajem XIX i početkom XX veka, Podgorica: *Sport Mont* br 15, 16 i 17.
5. *Srpski vitez*, Olimpiski klub, br. 7, 1911, 118.
6. *Srpski vitez*, Centralni olimpiski klub, br. 4, 1912, 106.
7. Stanić, Đ., Kilibarda, Z., Marček, J. (2007). *Obuka srpske vojske 1804-1918*. Beograd: Vojnoizdavački zavod.
8. Todorović, S. (1997). *Počeci srpskog olimpizma*. Beograd: Sofk Zvezdara.

KOMERCIJALIZACIJA SPORTA I UTICAJ NA OLIMPIJSKE IGRE

SPORT COMMERCIALIZATION AND ITS INFLUENCE ON THE OLYMPIC GAMES

Vladislav Ilić¹, Slađana Mijatović²

¹ Visoka škola strukovnih studija Akademija fudbala Beograd, Srbija

² Univerzitet u Beogradu, Fakultet sporta i fizičkog vaspitanja, Beograd, Srbija

Apstrakt

U današnje vreme sport je i veliki biznis. Iako je skoro od svojih početaka u sebi sadržao i komercijalnu komponentu, nikada u istoriji nije zabeležen ovakav rast komercijalizacije sporta kao u poslednje dve decenije. Licenciranje i prodaja sportskih dobara su najveći multinacionalni biznis. Ugovori za prodaju televizijskih prava zaključuju se u milionskim iznosima. Sponzori isplaćuju milionske sume timovima i sportistima. Široku osnovu i snažnu potporu za navedene procese svakako daje i proces globalizacije sporta. Razvoj na polju tehnologije omogućio je bržu razmenu informacija, ljudi i dobara nego u prethodnom periodu. Uticaj komercijalizacije je nesumnjivo veliki. Komercijalizacija je sport pretvorila u tešku i svakodnevnu borbu, jer je svojim pravilima napravila jasnu granicu između pobednika i poraženog. Pobjednik «dobija sve» biva proglašen za «heroja» dok poraženi dobija malo ili ništa i biva zaboravljen. Komercijalizacija Olimpijskih Igara kao tema može biti posmatrana sa više aspekata. Prema nekim mišljenjima, komercijalizacija je unela novu energiju i nov život Olimpijskom pokretu, pretvorivši ga u multinacionalni pokret, velikog autoriteta i moći. Da li su ti principi, tekovine zamisli i ideja osnivača modernih Olimpijskih Igara zapisani u Olimpijskoj povelji primenljivi i ostvarljivi u današnje vreme ili su arhaični ostatak prošlih vremena? Mogu li se ovi principi Olimpizma nekako usaglasiti sa zahtevima modernog društva? Odgovori na ova pitanja nisu laki i nisu definitivni. Imajući u vidu sve navedeno, paralelno sa ovim pojavama i nastalim problemima MOK je donosio određene odluke i reagovao formiranjem određenih stručnih i drugih tela čiji zadatak je bio upravo prevazilaženje i rešavanje tekućih problema.

Ključne reči: sport, komercijalizacija, Olimpijske igre

Abstract

Nowadays sport has become great industry. Although, almost from its origins it also contained the commercial component, never throughout history has it manifested such an increase of sports commercialization as during the last two decades. Licensing and selling

of sports goods are the greatest multinational businesses. The contracts for television broadcasting rights are worth millions. Sponsors pay millions to the teams and athletes. Broad base and strong support of the aforesaid processes are surely provided by the sport globalization process. Development of technology enabled faster exchange of information, people and goods than it was the case in previous period. Undoubtedly, commercialization had great influence. Commercialization has transformed sport into a hard and daily struggle, because thanks to its rules a clear distinction between the winner and loser is made. The winner "takes it all", is pronounced a "hero" while the defeated receives little or nothing and goes into oblivion. Commercialization of the Olympic Games, as a topic, can be considered from several aspects. In some opinions, commercialization brought new energy and new life to the Olympic Movement, by turning it into a multinational movement of great authority and power. Whether the principles, achievements of thoughts and ideas of the Modern Olympic Games founders, written in the Olympic Charter, are applicable and can be realized even today, or they are the archaic remains of the past times? Can these principles of Olympism be harmonized somehow with the modern society requirements? The answers to these questions are not easy and final. Having in mind the aforesaid, simultaneously with these phenomena and the resulting problems, the IOC made certain decisions and formed some professional and other bodies with the task to overcome and solve the current issues.

Key words: sport, commercialization, Olympics

Uvod

*«Čovek mora uvek biti sumnjičav prema bilo kojoj
amaterskoj organizaciji koja poseduje novac.
Od tog trenutka njena suština se menja, i to ne nabolje.»
Ejveri Brandidž, predsednik MOK*

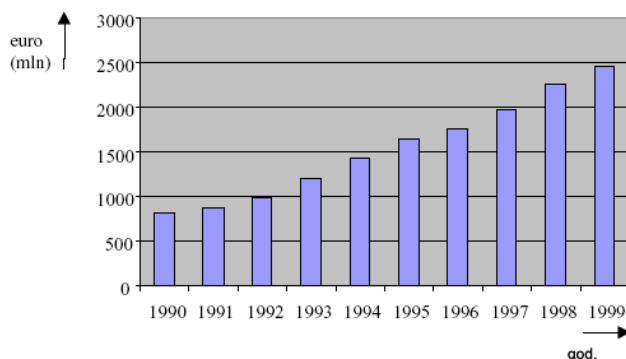
Analiza komercijalnih faktora u sportu

Sport je nekada bio igra. U današnje vreme sport je i veliki biznis. Iako je skoro od svojih početaka u sebi sadržao i komercijalnu komponentu, nikada u istoriji nije zabeležen ovakav rast komercijalizacije sporta kao u poslednje dve decenije. Sportska industrija i industrija pružanja sportskih usluga se razvijaju krupnim koracima i sport postaje sve povezaniji sa ostalim komercijalnim sektorima.

Licenciranje i prodaja sportskih dobara su najveći multinacionalni biznis. Ugovori za prodaju televizijskih prava zaključuju se u milionskim iznosima. (Svetsko prvenstvo u fudbalu 1998.g. 89 miliona evra; Svetsko prvenstvo u fudbalu 2002.g. 900 miliona evra; Svetsko prvenstvo u fudbalu 2006.g. - do sada 1,1 milijardu evra)¹.

Sponzori isplaćuju milionske sume timovima i sportistima. Tokom 1999. godine vrednosti sponzorskih ugovora u Evropi iznosile su 2,4 milijarde evra. (porast od 10% u odnosu na prethodnu godinu i neverovatnih 400% posto u odnosu na početak decenije).

¹ www.fifa.com

Graf 1. Iznosi ulaganja u sport u milionima evra (Evropa)²

Osim privatnih sponzora u sport ulažu i državni sponzori - vlade zemalja iz različitih, uglavnom političkih razloga. Postizanjem sportskih uspeha postižu se nacionalno jedinstvo i izgrađuje patriotski duh, što se koristi kao važan politički adut.

Ipak, ovakav vid državne intervencije je po količini sredstava znatno manji od sredstava koja ulaže privatni sektor. Ova sredstva, inače, predstavljaju glavne izvore prihoda profesionalnih klubova i sportista.

Metod

U radu je primenjen deskriptivni i istorijski metod.

Rezultati i diskusija

U velikom broju zemalja došlo je do ukidanja budžetskih sredstava i fondova za finansiranje sporta, tako da su savezi, klubovi i sportisti bili prinuđeni da pronađu drugačije (komercijalne) vidove finansiranja: sponzorstvo, marketing, igre na sreću itd.

Trend komercijalizacije sporta čiji smo svedoci je isuvše važan i rasprostranjen da bi se prihvatio bez kritičke analize. Na ovom polju izuzetno važnu ulogu imaju sociolozi sporta koji sa naučnog aspekta moraju analizirati ove procese.

Globalizacija sporta

Široku osnovu i snažnu potporu za navedene procese svakako daje i proces globalizacije sporta. Razvoj na polju tehnologije omogućio je bržu razmenu informacija, ljudi i dobara nego u prethodnom periodu, uklanjajući geografske, nacionalne i kulturološke granice.

Prestanak hladnog rata i političke promene uklonile su razne vidove trgovinskih barijera. Međunarodna trgovina i strane investicije su u dramatičnom porastu. Ovim procesom se nacionalne kulturne i druge razlike podređuju višem, globalnom identitetu.

U sportskim okvirima ovo se manifestuje kao mogućnost lakšeg ulaska multinacionalnih kompanija koje se bave proizvodnjom i pružanjem sportskih usluga na tržišta Afrike, Azije i Južne Amerike, područja koja karakteriše niži stepen ekonomskog i političkog razvoja.

² A (socio) economic analysis of doping in elite sport, Asser Institute, KPMG Economic Consulting, 2001.

U okviru ovog procesa je (praćena promenama zakonske regulative - Bosmanovo pravilo i sl.) intenzivna migracija sportista sa ovih područja, ali u suprotnom smeru. Danas veliki broj igrača u evropskim klubovima dolazi upravo sa ovih kontinenata.

Savremeni mediji, putem sportskih časopisa, satelita, interneta i ostalih sredstava masovne komunikacije uvode nove sisteme vrednosti na ova nova tržišta. Promocijom novih superzvezda-sportista na globalnom planu, masama gledalaca se pruža mogućnost poistovećivanja i imitiranja ovih ličnosti.

Velika medijska prisutnost omogućava velikim proizvođačima sportske opreme (Adidas, Nike itd.) i drugim multinacionalnim kompanijama (Coca-Cola co., itd) da prodajom svojih proizvoda ostvaruju velike profite.

Sistem sportskih takmičenja se takođe menja pod ovim uticajima, tako da se može zapaziti povećanje broja sportskih događaja (Svetska i evropska prvenstva, Olimpijske igre, Svetske lige itd.). Težište događaja i pažnja publike usmerava se na globalna i regionalna takmičenja, dok takmičenja na nacionalnom i lokalnom nivou beleže konstantan pad popularnosti i gledanosti.

“Globalizacija sporta od strane korporacijskog sveta je pretvorila sportiste u robu, a gledaoce učinila zarobljenicima ove ambiciozne industrije” kaže autor članka jednog cenjenog lista³. Primer za ovo svakako može poslužiti i Svetsko prvenstvo u fudbalu održano 1998. godine u Francuskoj. Dok je pažnja javnosti bila usmerena na očekivani susret nacionalnih timova Brazila i Francuske, u drugom planu odvijala se žestoka borba glavnih sponzora ova dva tima, kompanija Nike i Adidas.

Najveća zvezda Brazilskog tima Ronaldo, iako teško povređen, bio je pod velikim pritiskom sponzora, kompanije Nike prinuđen da igra utakmice.

Mediji

Iako su mediji u svojim počecima predstavljali sredstvo kojim su se informacije o sportskim dešavanjem prenosile do mase čitalaca, slušalaca i gledalaca, njihova današnja uloga daleko prevazilazi ove okvire. Mediji masovne komunikacije danas predstavljaju moćno sredstvo kojim se može uticati na formiranje mišljenja i ponašanja publike kao i oblikovanje javnog mnjenja.

Sport ima ogroman komercijalni potencijal i to naročito na planu marketinških efekata. Prema nekim istraživanjima, veliki broj gledalaca pokazuje tendenciju promene televizijskog kanala prilikom emitovanja reklamnih poruka. U slučaju sportskih programa, gledaocima je teže da izbegnu propagandne poruke koje su inkorporirane u program u vidu teksta, reklamnih poruka na terenu i pored njega, na dresovima sportista itd.

Sportska publika iskazuje neiscrpnu potrebu da u ogromnoj količini prima sve vrste informacija o njihovim omiljenim klubovima i sportistima - herojima. Informacije koje se ne odnose samo na samo takmičenje, već i na sve događaje pre i posle takmičenja, detalje iz privatnog života, skandale itd.

Iz tog razloga mediji svoju pažnju fokusiraju na sport. Danas postoji ogroman broj sportskih kanala, svaki dnevni list ima bar nekoliko sportskih strana, pojavljuju se novi i novi sportski listovi, na internetu se može naći ogroman broj informacija o klubovima sportistima itd. Popularno rečeno sport je u centru medijske pažnje.

Kao osnovno sredstvo televizija je prošla dug put od nacionalnog informativnog i

³ Wright, George: Globalisation and Sport; New Political Economy, 1999

obrazovnog servisa do globalnog davanja usluga putem satelitskih mreža i kablovske televizije. U svojim počecima televizijski program sastojao se od dva do tri kanala nacionalnog-lokalnog karaktera. Krajem 80-tih i početkom 90-tih godina prošlog veka situacija se dramatično menja sa uvođenjem kablovske televizije i satelitskih programa i liberalizacijom programa. Od tog perioda, broj televizijskih kanala je u stalnom porastu. Svedoci smo postojanja nekoliko globalnih televizijskih mreža koje svoj program emituju putem satelita po celom svetu.

Ono što sport izdvaja od ostalih sadržaja je njegova jedinstvenost jer je svako takmičenje jedinstven i neponovljiv događaj sa više mogućih ishoda. Svaki sportski događaj u sebi nosi elemente drame i neizvesnosti i omogućava gledaocima da pobegnu iz svakodnevnice i zaborave svoje brige i probleme. Osećaj da svako može biti pobednik i da i slabiji može pobediti jačeg stvara osećaj nade u svakodnevnim životima navijača.

Sport u sebi sadrži i elemente stvarnog rizika koji zahtevaju od takmičara određenu dozu hrabrosti, što učesnike čini herojima sa kojima se publika lako poistovećuje. Većina utakmica i trka se završava pobedom ili porazom što pruža gledaocima priču sa jasnim završetkom. Neiscrpan broj ishoda, velika količina emocija, neizvesnost i mogućnost poistovećivanja sa sportskim herojima čine sport savršeno dizajniranim za medije. Sve ovo privlači ogroman broj gledalaca-potrošača što osigurava ogromne prihode od reklama.

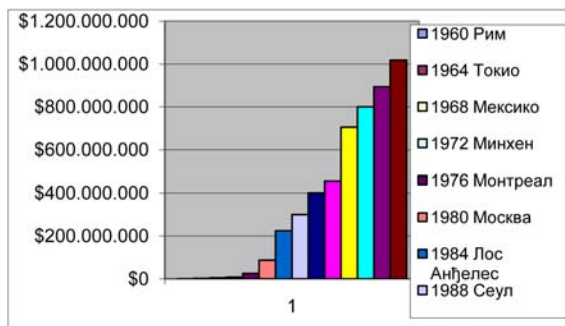
Na kraju, troškovi prenosa sportskih događaja su znatno manji od troškova produkcije ostalih tv programa, koji ni blizu ne privlače toliki broj gledalaca. Ovo čini sport idealnim proizvodom svake televizijske stanice.

Može se zaključiti da mediji danas imaju višestruku ulogu. Mediji su su u ulozi glasnika, tj. veze između sponzora, klubova (sportista) i publike. Mediji se javljaju i u ulozi sponzora, jer i sami ulažu sredstva u klubove, finansiraju sportiste i sportska takmičenja.

Interesan je podatak da je trećina klubova učesnika Lige šampiona 2000. godine zaključilo sponzorske ugovore sa televizijskim, telekomunikacijskim ili internet kompanijama (UFA Sports: Hamburger SV, Hertha BSC, Sampdoria i Girondin de Bordeaux; Time Warner: Glasgow Rangers, AEK Athens, Vicenza; Canal+: Paris-Saint Germain i Servette).

Španska telekomunikaciona kompanija Telefonica, obezbedila je, nakon zaključivanja sponzorskog ugovora sa madridskim Realom, 32 od 61 miliona evra potrebnih za transfer Luisa Figa, i sebi obezbedila ekskluzivna internet prava na ovog igrača.

Kompanija Disney vlasnik je nekoliko poznatih sportskih televizijskih kanala kao što su: ABC Sports, ESPN, Eurosport i nekoliko profesionalnih bejzbol i hokejaških klubova.

Graf 2. Iznosi sredstava utrošenih za dobijanje prava prenosa OI TV mreže ABC, CBC i NBS (www.olympic.org)

Uticaj medija na sport je veliki. On se može posmatrati sa više aspekata. Prvi aspekt je direktan uticaj medija koji nameću svoja pravila i utiču na promene pravila sportske igre, vremena održavanja sportskih takmičenja, popularizacije i promocije određenih sportova. (primer: odbojka, promena pravila uslovljena zahtevima televizijskog prenosa).

Velike međunarodne sportske menadžment agencije kao što je International Management Group (IMG) ili ProServ, kontrolišu sportiste, promovišu događaje u kojima oni učestvuju i produciraju televizijske prenose ovih takmičenja.

Drugi aspekt je velika moć medija u kreiranju ukusa publike i stvaranju imidža (slike) klubova i sportista. Da bi klubovi i sportisti ispunili zahteve medija i publike, oni moraju prilagođavati i svoje ponašanje, što podrazumeva: izgled i način oblačenja, ponašanje na terenu, ponašanje u javnosti, praktičan gubitak privatnosti kao i obavezu frekventnog pojavljivanja u medijima i prijateljskog odnosa sa njima. (primer: NBA, promena imidža igrača u skladu sa promenom socijalne strukture publike).

Sponzori

Pod terminom sponzora uglavnom se podrazumeva određena ličnost ili kompanija koja ulaže određena finansijska sredstva u neku sportsku organizaciju, sportistu ili sportski događaj. Ugovorom između ovih strana sponzor za uzvrat dobija mogućnost reklamiranja svojih proizvoda ili usluga i promociju svog logoa ili brenda. (primer: formula jedan - duvanska industrija).

U današnjim uslovima sponzorstvo i sponzorski ugovori predstavljaju jedan od osnovnih vidova finansiranja sporta. Ovo predstavlja svojevrsan vid simbioze između sporta i ekonomije, koja živi uz obostranu korist. Sport dolazi do potrebnih sredstava a sponzori do ogromnih profita. (primer: Sponzorstvo Svetskog prvenstva 1998. generisalo je kompaniji MasterCard profit od 107 miliona evra, što je mnogostruko više u odnosu na uloženih 17.5 miliona).

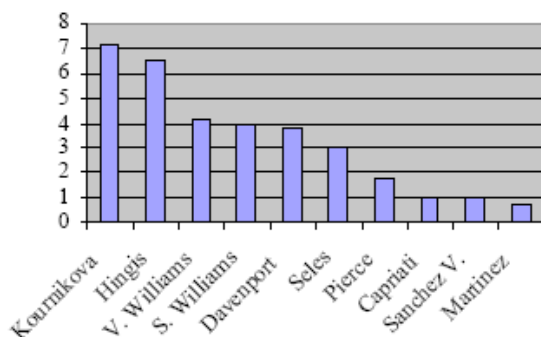
Proizvodi koji se reklamiraju često se identifikuju sa sportistima (Nike-Ronaldo, Adidas-Zidane, Jordan-Nike, Gatorade). Takođe, proizvodi kao što su sportska oprema, sportska obuća itd. direktno su izloženi pogledu u evaluaciji publike, jer ih mogu videti u upotrebi prilikom sportskih takmičenja. Sponzorskim tržištem dominiraju multinacionalne kompanije iz SAD i Japana i Koreje (oko 30%).

Posledice komercijalizacije sporta

Uticaj komercijalizacije je nesumnjivo veliki. Odstupa se od suštinskih osnova sporta kao zabave, razbibrige i sport pretvara u nadmetanje u kome se ne poštuju principi ferpleja i ostalih pozitivnih vrednosti sporta, već se igra po pravilima koja kreiraju svetske federacije, neretko pod uticajem sponzora i medija.

Komercijalizacija je sport pretvorila u tešku i svakodnevnu borbu, jer je svojim pravilima napravila jasnu granicu između pobednika i poraženog. Pobednik "dobija sve" biva proglašen za "heroja" dok poraženi dobija malo ili ništa i biva zaboravljen. Imperativ stalnog uspeha i pobeđe prisutan je u svakom trenutku, svakoj utakmici i svakom takmičenju. Jedan od razloga leži u tome što sponzori ulažu u "najboljeg" a ne u finalistu, tj. drugoplasiranog već samo u šampiona!

Velika količina novca koja je u opticaju u sportu, utiče i na ponašanje i opredeljenje mladih i njihovih roditelja. Stvara se ogroman pritisak na mlade ljude, da naporno treniraju i postanu uspešni u mlađim uzrastima, u nadi da će im taj sportski uspeh doneti znatna materijalna sredstva. Prema nekim podacima veliki broj ove dece završava svoju karijeru već u dobi od 11-12 godina, zbog velikog pritiska i neodmerenog intenziteta i obima treninga kojima se podvrgavaju. Prema podacima Nacionalne Univerzitetske Sportske Asocijacije - (NCAA) od 1 milion aktivnih ragbi (američki fudbal) igrača sa američkih univerziteta samo 150 njih stigne do profesionalne NFL lige, a samo 33 do profesionalne NBA lige!

Graf 3. Prihodi 10 prvoplasiranih profesionalnih teniseri tokom 2000. godine. *A socio-economic analysis of doping in elite sport, Asser Institute, KPMG Economic Consulting, 2001.*

Kao što se iz prethodno opisanog vidi, velika koncentracija finansijskih sredstava u uzak krug sportova i klubova, neminovno dovodi do gašenja sporta na nižem, lokalnom nivou. Klubovi nižeg ranga nemaju sredstva za kupovinu kvalitetnih igrača, već sredstva obezbeđuju prodajom svojih kvalitetnih igrača. Ovo za posledicu ima pad kvaliteta igre i smanjenje interesovanja gledalaca i što je bitno i interesovanje potencijalnih sponzora. Javlja se realna mogućnost nestajanja manjih klubova a samim tim i osnovne baze i izvora novih talenata. Na ovaj način stvara se ogroman pritisak na klubove i sportiste da budu prvi, da ostvare uspeh ne bi li dospeli u centar medijske pažnje i privukli sponzore. Na putu do ovog cilja se često ne biraju sredstva, što neminovno dovodi do nepoštovanja pravila ferpleja, nesportskih postupaka, kriminalnih radnji, upotrebe dopinga itd.

Olimpijske igre i komercijalizacija

Komercijalizacija Olimpijskih Igara kao tema može biti posmatrana sa više aspekata. Prema nekim mišljenjima, komercijalizacija je unela novu energiju i nov život Olimpijskom pokretu, pretvorivši ga u multinacionalni pokret, velikog autoriteta i moći.

Protivnici ove teze, kao argument navode da je ova pojava i proces uništio duh olimpizma i potkopao temelje na kojima on počiva. Mišljenja o ovom procesu su duboko podeljena a argumenti koji se iznose zahtevaju dublju analizu i pažljivo proučavanje.

Proces komercijalizacije, kao što se iz prethodno navedenog vidi, već duži niz godina duboko je ukorenjen u savremenom sportu. Olimpijske igre, nažalost odnosno na zadovoljstvo drugih nisu izuzetak. U razmatranju ove pojave, može se početi od nekoliko polaznih tačaka. U

osnovi diskusije nameće se nekoliko pitanja. Da li je moguće danas i u kojoj meri očuvati neke od osnovnih principa Olimpijskih Igara?

Da li su ti principi, tekovine zamisli i ideja osnivača modernih Olimpijskih Igara zapisani u Olimpijskoj povelji primenljivi i ostvarljivi u današnje vreme ili su arhaični ostatak prošlih vremena? Mogu li se ovi principi Olimpizma nekako usaglasiti sa zahtevima modernog društva? Odgovori na ova pitanja nisu laki i nisu definitivni.

Posmatrajući razvoj Olimpijskog pokreta u periodu od obnove Olimpijskih Igara do danas, mogu se pronaći činjenice koje potkrepljuju i jedno i drugo stanovište. Rukovodeće strukture - menadžment Olimpijskog pokreta, kroz ovaj period, različito je definisao njegove potrebe i ciljeve, kao i vizije daljeg razvoja. Neke ključne tačke i prelomni trenuci u smeru kretanja i razvoja Olimpijskog pokreta mogu se jasno odrediti i čak personalizovati, posmatrajući ih sa aspekta uticaja i delovanja predsednika MOKa.

Ostaje nedefinisano pitanje, da li su ove ličnosti bile produkt vremena u kome su obavljali svoju funkciju ili su svojim postupcima oni modelovali pravac razvoja Olimpijskog pokreta.

Tokom XX veka Olimpijski pokret prošao je kroz mukotrpan put stvaranja i razvoja. Nošen plemenitim pobudama i idealizmom, sa jasnim ciljem i okvirom sadržanim u Olimpijskoj povelji, Olimpijski pokret je sigurnim koracima zauzimao svoje mesto na svetskoj pozornici i učvršćivao svoj položaj. Međutim, izuzetno nepovoljne prilike i nestabilna politička situacija ispostavile su se kao velika prepreka na ovom putu.

Politička previranja i dešavanja sa početka druge polovine XX veka, nanele su ogromnu štetu Olimpijskom pokretu i dovela ga u tešku situaciju. Sukobi političkih blokova i društvenih sistema, bojkoti i ostali spoljni uticaji, postavili su pred Olimpijski pokret teške i skoro nerešive probleme.

Pod rukovodstvom predsednika MOK lorda Majkla Morisa Kilanina⁴ Olimpijski pokret prolazi kroz najteži period u svojoj istoriji. Teška finansijska i organizaciona kriza izazvana bojkotima, finansijski neuspeh Igara u Montrealu, odustajanje mnogih zemalja od kandidature za organizaciju Olimpijskih Igara⁵ kao i neki drugi faktori bili su razlog njegovog odstupanja sa mesta predsednika Međunarodnog Olimpijskog Komiteta.

Stupanje Huana Antonia Samarana na čelo Olimpijskog pokreta, može se smatrati jednim od ključnih momenata u njegovoj istoriji. Mandat sedmog predsednika MOK, hvaljenog i osporavanog u isto vreme može se smatrati kontroverznim i uspešnim.

Tokom njegovog 21-godišnjeg mandata, Olimpijski pokret je ostvario veliki napredak ali su, prema njegovim kritičarima, postao zatvorena, autokratska i korumpirana organizacija. U ovom periodu, Olimpijske igre su prema shvatanju nekih postale komercijalizovane i medijski okupirane i vođene a olimpijski duh Igara izgubljen. Iako su prvi koraci ka omogućavanju učešća profesionalnih sportista učinjeni još nekoliko godina ranije⁶, ovaj proces, dobija na intenzitetu za vreme mandata H.A. Samarana. Problematika međusobnih odnosa i definisanja statusa amaterskih i profesionalnih sportista ovde se razmatra samo kao faktor koji ima znatnu ulogu u procesu komercijalizacije.

⁴ Michael Morris Killanin, (1914-1999), šesti predsednik MOK-a, novinar i član Olimpijskog komiteta Irske izabran je na funkciju predsednika MOK-a 1972. godine. Vodio je Olimpijski pokret kroz najteži period u njegovoj istoriji. Ostavku na svoju funkciju podneo je 1980. godine nakon Olimpijskih igara u Moskvi.

⁵ Za Letnje OI 1984. godine i Zimske OI 1980. godine, prijavila su se samo dva grada, Los Anđeles i Lejk Plesid.

⁶ Iako nije imalo trenutne efekte aktivnosti Olimpijskog pokreta, uklanjanje termina «amaterizam» iz Olimpijske povelje 1974. godine, indirektno je otvorilo mogućnosti daljih promena na ovom planu.

Zaključak

Daljim odlukama i prenošenjem ingerencija za određivanje statusa sportista i dozvole učešća na Olimpijskim Igrama na Međunarodne sportske federacije (84-ta Sesija MOK-a u Baden Badenu, 1981. godine), jasno je izražena namera da se dozvolom učestvovanja za profesionalne sportiste skrenu finansijski tokovi ka Olimpijskim Igrama i privuku i centri finansijske moći koji ih prate. Ovim potezima jasno se odstupilo od prvobitne ideje i višedecenijske prakse očuvanja „amaterskog“ karaktera Olimpijskih igara.

Poslednja barijera ulasku kapitala u Olimpijski pokret učinjena je na 86-toj Sesiji MOK-a u Nju Delhiju, 1983. godine, odlukom MOK-a da se dozvoli korporacijsko sponzorstvo na Igrama. Ova odluka imala je dalekosežne posledice, jer je korporacijski kapital prepoznao ogromne potencijale finansijskog učešća na Olimpijskim igrama, čime je počela nova era saradnje međunarodnog kapitala i Olimpijskog pokreta.

Već na narednim Olimpijskim igrama u Los Anđelesu, demonstriran je sav finansijski potencijal za generisanje profita⁷ i novog načina organizacije Olimpijskih igara, ali sada na potpuno komercijalnim osnovama.

Kao događaj koji privlači pažnju medija i celog sveta nekoliko nedelja godišnje, Olimpijske igre su najefikasnije marketinško sredstvo koje doseže u domove milijarde ljudi u preko 200 zemalja širom zemaljske kugle. Organizovanje Olimpijskih igara predstavlja, sa ekonomske strane gledano, veoma profitabilan posao.

Konkurencija za dobijanje prilike za organizovanje Igara postaje ogromna a imajući u vidu veličinu uloga primenjuju se razna nezakonita i nemoralna sredstva. Olimpijski pokret i MOK bili su snažno uzdrmani aferom oko dodele zimskih Olimpijskih igara u Salt Lejk Sitiju 2002. godine.

Imajući u vidu sve navedeno, paralelno sa ovim pojavama i nastalim problemima MOK je donosio određene odluke i reagovao formiranjem određenih stručnih i drugih tela čiji zadatak je bio upravo prevazilaženje i rešavanje tekućih problema.

Literatura

1. Chappelet, J., & Bayle, E. (2004). *Strategic and performance management of Olympic sport organisations*. Human Kinetics, Champaign, IL.
2. Corp Author (2004). *The Olympics: Athens to Athens 1896-2004*. London: Weidenfeld & Nicolson.
3. Corp Author (1984): *The Olympics: a social science perspective*. SIRLS, Waterloo, Ont.
4. Findling, J., & Pelle, D. (2004). *Encyclopedia of the modern Olympic movement*. Greenwood Press, Westport, Conn.
5. Holger, P. (2004). *The economics of staging the Olympics: a comparison of the Games, 1972-2008*. Northampton, MA : E. Elgar, Cheltenham.
6. International Olympic Committee' 110th Session (1999). *Amendments to the Olympic Charter*. International Olympic Committee, Lausanne, December.
7. Jefferson, H. (2000). *Inside the Olympic industry : power, politics, and activism*. University of British Columbia.

⁷ Organizatori Igara u Los Anđelesu ostvarili su profit od preko 200.000.000 \$.

8. Meyers, E. (1984). *The Olympic Games and world politics - a select annotated bibliography*. Chicago: Reference quarterly (Chicago), v. 23 no. 3. 297-305.
9. Papanikos, G. (2004). *The Economics and Management of Mega Athletic Events: Olympic Games, Professional Sports, and Other Essays*. Athens: Atiner.
10. Tojnbi, A. (1970). *Istraživanje istorije* (Tom 1 i 2). Beograd: Prosveta.

AGRESIJA – KRITERIJUM PRIVRŽENOSTI I SAMOPOŠTOVANJA ODBOJKAŠA JUNIORA

AGGRESSION – CRITERIA OF JUNIOR VOLLEYBALL PLAYERS ATTACHMENT AND SELF-ESTEEM

Miroljub Ivanović¹, Uglješa Ivanović²

¹Visoka škola strukovnih studija za obrazovanje vaspitača, Sremska Mitrovica, Srbija

²Fakultet za menadžment u sportu Alfa univerziteta u Beogradu, Beograd, Srbija

Apstrakt

Cilj ovog istraživanja bilo je ispitivanje relacija prediktora – privrženosti roditeljima i vršnjacima, i samopoštovanja i kriterijuma – proaktivne i reaktivne agresije na prigodnom uzorku odbojkaša juniora u Srbiji (N=134), uzrasta od 17 do 18 godina. Primenjeni su sledeći merni instrumenti: Upitnik reaktivno-proaktivne agresije – RPQ, koji su sastavili Rejn i saradnici (Raine et al., 2006), Upitnik privrženosti roditeljima i vršnjacima – IPPA, sastavljen od strane Armsdena i Grinberga (Armsden i Greenberg, 1987) i Rozenbergova skala samopoštovanja, koju je sastavio Rozenberg (Rosenberg, 1965). Izračunate vrednosti Krombahovog alfa koeficijenta ukazuju na zadovoljavajuću pouzdanost interne konzistentencije ajtema. Statistička obrada podataka vršena je deskriptivnim parametrima, Pirsonovim koeficijentima korelacije i hijerarhijskom regresionom analizom. Rezultati hijerarhijskih regresionih analiza pokazali su da analizirane prediktorske varijable objašnjavaju ukupno 20 do 33% varijanse kriterijumske varijable nasilja. Statistički najznačajniju predikciju agresivnog ponašanja odbojkaša u adolescentnom uzrastu imale su kriterijumske varijable samopoštovanje – za reaktivnu agresiju, a privrženost majci, privrženost vršnjacima i samopoštovanje – za kriterijum proaktivnu i ukupnu agresiju. Dobijeni nalazi signaliziraju na praktičnu primenu analiziranih mernih instrumenata i na sportskoj populaciji, jer daju smernice za dizajniranje programa koji bi u mladalačko doba mogao pozitivno da utiče na agresivna ponašanja odbojkaša.

Ključne reči: agresija, privrženost, samopoštovanje, vršnjaci, odbojkaši juniori

Abstract

The aim of this research was to examine relations of predictors – attachment to parents and peers, as well as self-esteem and criterion – of proactive and reactive aggression, on the sample of Serbian junior volleyball players (N=134), aged from 17 to 18. Following measurement instruments have been applied: The Reactive–Proactive Aggression Questionnaire – RPQ (Raine et. al., 2006), Inventory of Parent and Peer Attachment – IPPA (Armsden and

Greenberg, 1987), and Rosenberg's Self-Esteem Scale (Rosenberg, 1965). Achieved values of Cronbach's Coefficient Alpha imply satisfactory reliability of items internal consistency. Statistic data is analyzed by descriptive parameters, Pearson's correlation coefficients, and hierarchical regression analysis. Hierarchical regression analysis results showed that analyzed predictor variables explained 20-33% of criterion aggression variable variance. Self-esteem variables have had statistically the most significant prediction of adolescent volleyball players' aggressive behavior – for reactive aggression, and attachment to mother, attachment to peers and self-esteem – for proactive and total aggression. Achieved results signify practical application of analyzed measurement instruments on sport population as well, because they give guidelines for designing programs, which can have positive influence on volleyball players' aggressive behavior in the young age.

Key words: aggression, attachment, self-esteem, peers, junior volleyball players.

Uvod

U posljednjih dvadesetak godina, brojna istraživanja pokazala su da je agresija, agresivnost ili agresivno ponašanje adolescenata veliki socijalni problem, koji skreće sve veću pažnju osoba koje se svakodnevno susreću s tim fenomenom. Prema modelu Koija i Dodža (Coie & Dodge, 1997), agresija je složena pojava koja se načelno odnosi na svako ponašanje izvedeno s ciljem da se nekome ili nečemu nanese povreda ili šteta.

Istraživanja Vitara i saradnika (Vitaro, Gendreau, Tremblay i Oligny, 1998) obično stavljaju u središte interesovanja dva osnovna modela agresije: proaktivnu i reaktivnu, na dva temeljna oblika agresije: proaktivnu i reaktivnu.

Reaktivna agresija obuhvata agresivno ponašanje koje predstavlja reakciju na neki spoljašnji stimulans, događaj ili ponašanje (pretnju, izazivanje ili sprečavanje ostvarivanja cilja), pri čemu taj stimulans može biti stvaran ili ga je osoba takvim doživela. Suprotno tome, *proaktivna agresija* podrazumeva očekivano ponašanje, koje se ispoljava zbog predviđanja nekog preporučivog cilja, koji se može postići agresivnošću ili zbog nadmoći nad drugim osobama, npr. nečovečno postupanje prema nekome. Ljutnja i provokacija nisu preduslovi njenog manifestovanja. Kempes i saradnici (Kempes et al., 2005) smatraju da se sadržaj fenomena reaktivne agresije donekle podudara sa pojmovima instrumentalne i predatorske agresije.

Ranija istraživanja ukazuju na to da su ova dva osnovna oblika agresije diferencirana s obzirom na način kojim se neka situacija rešava na duži rok. Na primer, Pulkinen (Pulkkinen, 1996) tvrdi da se proaktivna agresija ispoljava značajnim indikatorom budućeg delinkventnog ponašanja u mladalacko doba i kriminalnog ponašanja u ranom odraslom periodu. Sa druge strane, Vitaro i saradnici (Vitaro et al., 1998) navode da reaktivna agresija nije faktor rizika za buduće nasilno ponašanje, ali jeste važan indikator proglašanja žrtve u bliskim odnosima, smatraju Pulin i Boivin (Poulin & Boivin, 2000). Stoga jeste moguće da za pomenute forme agresije postoje drugačiji rizični, tj. zaštitni faktori. Samim tim, posebno značajni su oni faktori na koje se može uticati neistovetnim posredovanjima, npr. postupci roditelja i samopoštovanje.

Privrženost roditeljima jedna je od varijabli čija se povezanost sa agresivnim ponašanjem adolescenata često ispitivala. Armsden i Grinberg (Armsden & Greenberg, 1987) određuju privrženost kao trajnu povezanost, koja obuhvata jedan opšti osećaj sigurnosti, poverenja,

pozitivne saradnje, i prihvatanje u prisnim vezama s drugim osobama. Empirijski nalazi studije Arbona i Ponjera (Arbona & Power, 2003) naglašavaju da je privrženost roditeljima u nepovoljnom, statistički značajnom, međudnosu sa ispoljavanjem agresivnog ponašanja (verbalno/fizičko, reaktivno/proaktivno, direktno/indirektno). Međutim, dobijeni rezultati nisu dali odgovor na pitanje da li su modeli uzajamne zavisnosti između privrženosti ocu i majci i neistovetnih oblika agresije podudarni ili neistovetni, tj. da li je privrženost roditeljima identičan sprečavajući efekat, nezavisno od oblika agresije?

Roditeljsko ponašanje takođe je važan faktor u razvoju samopoštovanja sopstvene dece. U svojim istraživanjima, Gašić-Pavišić, Joksimović i Janjetović pokazuju da opšte samopoštovanje govori o opštem zadovoljstvu pojedinca sobom i predstavlja važan pokretač ponašanja (Gašić-Pavišić, Joksimović i Janjetović, 2006). Rezultati istraživanja Arbona i Ponjera (Arbona & Ponjer, 2003) sugerisu pozitivne relacije između visokog kvaliteta privrženosti ocu i majci i samopoštovanja, odnosno činjenicu da je visoko samopoštovanje zaštitni faktor ispoljavanja agresivnosti. Međutim, rezultati istraživanja ovih fenomena nisu konzistentni. U istraživanju Webster i saradnika (Webster et al, 2007), ustanovljeno je da agresivni pojedinci imaju niže samopoštovanje, dok prema nalazima Baumajstera i Bodena (Baumeister & Boden, 1998) nije utvrđena povezanost između nivoa samopoštovanja i agresije. Sa druge strane, Salmivali i saradnici (Salmivalli, et al., 1999) tvrde da agresivni pojedinci imaju visoko samopoštovanje. Dakle, načelno, pomenuta istraživanja skreću pažnju na to da samopoštovanje nije jedoobrazno povezano s agresivnim ponašanjem. To najbolje objašnjavaju autori Bušman i saradnici (Bushman et al., 2009), navodeći da su drugačiji nivoi samopoštovanja (visoko/nisko) povezani sa reaktivnom i proaktivno agresijom. I nalazi istraživanja Dodža i saradnika (Dodge et al., 1997) naglašavaju da je proaktivni oblik agresija povezan sa visokim, a reaktivni sa niskim samopoštovanjem.

U svojim istraživanjima, Fas i Tubman navode da osim oca i majke, u razvoju samopoštovanja i ispoljavanju agresivnosti, značajnu ulogu imaju i vršnjaci (Fass & Tubman, 2002). Ovi autori smatraju da je privrženost vršnjacima dominantan socijalizacijski faktor koji najviše utiče u adolescentnom dobu. Međutim, u nekim istraživanjima, dobijen je sprečavajući učinak privrženost vršnjacima na agresivno ponašanje, smatraju Lajbl, Karlo i Rafaeli (Laible, Carlo & Raffaelli, 2000), dok su u drugim utvrđene pozitivne relacije između ova dva konstrukta, navode Gardner i Šomaker (Gardner & Shoemaker, 1989). Sa druge strane, studija Hajnija i Ozguda (Haynie & Osgood, 2005) pokazuje da oni u svom istraživanju nisu ustanovili značajan međusobni odnos između privrženosti vršnjacima i agresivnog ponašanja.

Osnovni problem na koji bi ovaj rad trebalo da pruži odgovor jeste to da li u kontekstu sportskih aktivnosti postoji povezanost između kvaliteta privrženosti roditeljima i vršnjacima, i samopoštovanja, i agresije kod mladih odbojkaša i kakav je kvalitet te veze.

Glavni cilj ovog rada jeste trostruk: a) utvrditi relativan doprinos prediktorskih varijabli – kvaliteta privrženosti roditeljima i vršnjacima, sa jedne, i samopoštovanja, sa druge strane, u objašnjenju kriterijumskih varijabli – intenziteta proaktivne i reaktivne agresije odbojkaša u adolescentnom periodu, b) validirati Upitnik reaktivno-proaktivne agresije – RPQ, Upitnik privrženosti roditeljima i vršnjacima – IPPA i Rozenbergovu skalu samopoštovanja i na uzorku srpskih odbojkaša i v) proveriti mogućnost generalizacije ovih originalnih modela na srpski sportski kontekst.

Polazeći od dosadašnjih dostupnih nalaza iz literature, krenulo se od osnovne pretpostavke da će rezultati istraživanja pokazati da su skupovi ajtema instrumenata (privrženost roditeljima i vršnjacima, kao i samopoštovanje), statistički značajni indikatori za predviđanje osnovnih oblika agresije odbojkaša juniora. U skladu sa prethodno pomenutim istraživanjima, može se očekivati negativna povezanost između osnovnih oblika agresije i kvalitete privrženosti roditeljima i vršnjacima te osnovnih oblika agresije i samopoštovanja.

Metod

Ispitanici i postupak. U ispitivanju, učestvovalo je 134 odbojkaša juniora, uzrasta od 17 do 18 godina iz 5 odbojkaških klubova: superliga „Spartak“ (Ljig); I liga „Železničar“ (Lajkovac); II liga „Loznica“ (Loznica), „Bravo“ (Valjevo) i „Ub“ (Ub). Prosečna starost u odgovarajućem uzorku ispitanika je 16,53 godina ($SD=7.86$). Njih ($N=22$) živi u jednoroditeljskim porodicama. Svi odbojkaši imali su najmanje dve godine sistematskog i organizovanog treninga i takmičenja.

Pre sprovođenja ispitivanja, ispitanicima je objašnjen cilj istraživanja, zamoljeni su za učestvovanje i objašnjeno im je da mogu odustati kada god požele. Ispitivanje je sprovedeno grupno, tokom redovnih treninga u martu 2012. godine. Učestvovanje u istraživanju bilo je dobrovoljno. U proseku, popunjavanje upitnika trajalo je oko 30 minuta. Pre podele upitnika, ispitanici su informisani o istraživanju i načinu zaštite anonimnosti podataka, posle čega su potpisivali saglasnost o učešću u istraživanju. Posle pregleda testovnog materijala, odbačeno je osam upitnika u kojima su nedostajali odgovori na sve ajteme, tako da je praćenje programa rađeno na konačnom uzorku od 126 odbojkaša.

Merni instrumenti i procedura procene

Za potrebe ovog istraživanja, korišćena su tri instrumenta, koja su prevedena na hrvatski jezik (Ručević, Duvnjak, 2010).

I Upitnik reaktivno-proaktivne agresije – RPQ, Rajna i saradnika (Raine et al., 2006), strukturiran od 23 čestice kojima se mere reaktivna (11 ajtema) i proaktivna (12 ajtema) telesna ili verbalna agresivnost. Agresivnost se utvrđuje na osnovu samoprocena ispitanika o provokirajućim situacijama sa kojima se oni najčešće susreću u svakodnevnom životu, npr.: *reaktivna (neprijateljska) verbalna agresivnost* – „Vikali na nekog jer vas je iznervirao“; *reaktivna telesna agresivnost* – „Udarili nekoga da biste se odbranili“; *proaktivna verbalna agresivnost* – „Vikali na nekoga da bi on uradio nešto za vas“ i *proaktivna telesna agresivnost* – „Primenili silu kako biste uzeli novac i sl. od drugih“.

Ispitanici su imali zadatak da na svaki od ponuđenih oblika reagovanja odrede koliko su se često ponašali na opisani način, pri čemu 0 označava da se nikad nisu tako ponašali, 1 da su se ponekad tako ponašali, a 2 da su se često tako ponašali. Ukupan rezultat i rezultat na dve supskale računa se sabiranjem odgovora na svim pojedinim ajtemima.

U ovom istraživanju, pouzdanost tipa unutrašnje konzistentnosti (Cronbach alfa) iznosi za ceo upitnik $\alpha = .81$, za supskalu reaktivna agresija $\alpha = .78$ i $\alpha = .76$ za supskalu proaktivna agresija.

II Upitnik privrženosti roditeljima i vršnjacima – IPPA, Armsdena i Grinberga (Armsden & Greenberg, 1987) za merenje kvaliteta privrženosti, tj. kognitivnog i emocionalnog aspekta odnosa sa roditeljima, sastoji se od 25 ajtema (za svakog roditelja i vršnjake), koji su zasićeni trima faktorima: (a) *poverenje* meri nivo međusobnog razumevanja i poštovanja u odnosu privrženosti, (b) *komunikacija* određuje dubinu i kvalitet govorne komunikacije i (v) *otuđenost* meri osećaje ljutnje i lične otuđenosti. Za svaki ajtem odgovara se na skali Likertovog tipa od pet stepeni, u rasponu od 1 („gotovo nikad“) do 5 („uvek tačno ili gotovo uvek tačno“), pri čemu niža vrednost rezultata označava niži kvalitet privrženosti.

Mere interne konzistentnosti dobijenih dimenzija privrženosti iznose $\alpha = .91$ za majku, $\alpha = .93$ za oca i $\alpha = .88$ za vršnjake. Imajući u vidu da se koeficijenti pouzdanosti ajtema ne manji od 0,7 obično smatraju zadovoljavajućim, korišćeni IPPA upitnik imao je prihvatljivu pouzdanost interne konzistencije, smatraju Revel i Zinbarg (Revelle & Zinbarg, 2009).

III Jednodimenzionalna Rozenbergova skala samopoštovanja (Rosenberg, 1965) meri globalno samopoštovanje/samovrednovanje. Sastoji se od 10 ajtema (pet u pozitivnom i pet u negativnom smeru), koji izražavaju uverenja o sopstvenoj sposobnosti, vrednosti, uspešnosti. Pet tvrdnji sadrže *pozitivne samoprocene* (na primer: „Osećam da imam niz vrednih osobina.“), a pet iskazuju negativne samoprocene sebe i svojih kvaliteta („Osećam da nemam mnogo toga čime bih mogao da se ponosim.“). Ispitanici odgovaraju na Likertovoj četvorostepenoj skali, u rasponu od 1 („uopšte se ne slažem“), do 4 („potpuno se slažem“). Ukupan rezultat dobija se zbirom procena svih tvrdnji, pri čemu veći rezultat upućuje na viši nivo samoiskazanog samopoštovanja, s tim što je raspon rezultata 0–40. Pouzdanost merenja tipa interne konzistentnosti u ovom istraživanju iznosi $\alpha = .81$.

Instrument je preveden na hrvatski jezik za potrebe ovog istraživanja, uz korišćenje metode „dvostrukog prijevoda“ (jedna od koautorica je čestice prvo prevela na hrvatski jezik, a potom je druga koautorica neovisno hrvatsku verziju prevela na engleski jezik. Nakon usaglašavanja, načinjena je završna verzija upitnika na hrvatskom).

Rezultati i diskusija

Analiza deskriptivnih parametara agresije, privrženosti i samopoštovanja

U Tabeli 1, predstavljeni su podaci predmeta merenja dobijeni deskriptivnom statističkom analizom.

Tabela 1. Deskriptivna statistika instrumenata agresije, privrženosti i samopoštovanja

INSTRUMENTI	AS	SD
Reaktivna agresija	.85	.33
Proaktivna agresija	.31	.24
Ukupna agresija	.59	.27
Privrženost majci	3.85	.55
Privrženost ocu	3.52	.63
Privrženost vršnjacima	4.02	.44
Samopoštovanje	3.14	.47

Važno je naglasiti da su vrednosti ajtema u primenjenom uzorku odbojkaške populacije, aproksimativne sa rezultatima ishodoanim na uzorku srednjoškolske populacije u istraživanju Rajna i saradnika (Raine et al., 2006), čija lista ajtema je i preuzeta u ovom istraživanju.

Korelacije samopoštovanja i privrženosti roditeljima i vršnjacima sa agresijom

Dobijeni Pirsonovi koeficijenti korelacije između osnovnih oblika agresije, kvaliteta privrženosti majci, ocu i vršnjacima, kao i samopoštovanja, prikazani su u Tabeli 3.

Tabela 2. Matrica korelacije agresije, privrženosti majci, ocu i vršnjacima i samopoštovanja

INSTRUMENTI	2	3	4	5	6	7
1. Reaktivna agresija	.19*	.17*	-.18*	-.67**	-.55*1	-.20*
2. Proaktivna agresija	1	.22*	-.58**	-.17*	-.10	-.52**
3. Ukupna agresija		1	-.22*	-.19**	-.13	-.24*
4. Privrženost majci			1	.20*	.20*	.14
5. Privrženost ocu				1	.23*	.19*
6. Privrženost vršnjacima					1	.24*
7. Samopoštovanje						1

Napomena: statistička značajnost korelacije * $p < .05$; ** $p < .01$

Iz matrice korelacija vidljivo je da od 21 analiziranog Pirsonovog koeficijenta korelacije, 18 je sa svojim niskim i visokim vrednostima, statistički značajno i povezano, što ukazuje na to da se vrednost jedne varijable može predvideti sa određenom verovatnoćom na osnovu rezultata druge varijable. Značajne korelacije kreću se u rasponu od .17 do .67. Preostala tri koeficijenta korelacije ukazuju na nepostojanje linearne korelacije, te se iz određene vrednosti jedne varijable ne može ništa zaključiti u odnosu na vrednost druge varijable.

Izrazito visok uzajamni pozitivan linearni odnos, na nivou značajnosti ($p < .01$), ispoljava se između varijabli agresije i privrženosti roditeljima: reaktivna agresija i privrženost ocu ($r = -.67$), kao i proaktivna agresija i privrženost majci ($r = -.58$). Takođe, samopoštovanje je negativno linearno uzajamno zavisnosno sa reaktivnom agresijom ($r = -.55$) i proaktivnom agresijom ($r = -.52$). Imajući u vidu menjanja varijabli u istom pravcu, može se očekivati predikcija vrednosti jedne varijable na osnovu rezultata druge varijable, sa greškom procene od 1%. Izračunate korelacije sa negativnim smerom značajno različite od nule, upućuju na to da se vrednosti navedenih varijabli menjaju u različitim pravcima, tj. da linearnom porastu vrednosti jedne varijable odgovara linearno opadanje vrednosti druge varijable.

Dobijeni korelativni rezultati u skladu su sa nalazima prethodnih istraživanja koje su na uzorku adolescenata sproveli Ručević i Duvnjak (2010).

Doprinos privrženosti roditeljima i vršnjacima i samopoštovanja objašnjenju agresije

U cilju ispitivanja uticaja prediktorskih varijabli (privrženost roditeljima i vršnjacima, kao i posrednika učinka samopoštovanja na upečatljivost osnovnih oblika agresije), sproveden je niz hijerarhijskih regresionih analiza (Tabela 2). Pojedini oblici agresije (reaktivna, proaktivna i ukupna) pridruženi su – kao kriterijumi, dok su – prediktorske varijable uvedene u tri koraka. U razmatranje su uzeti samo oni ispitanici koji žive sa oba roditelja (n = 112).

Tabela 3. Rezultati hijerarhijskih regresionih analiza za kriterijumske varijable na reaktivnu, proaktivnu i ukupnu agresiju

KRITERIJUMSKE VARIJABLE	MODEL	PREDIKTORSKE VARIJABLE	β	R^2
Reaktivna agresija	1. korak	Samopoštovanje	-.57**	.26
		Privrženost majci	-.55**	
Proaktivna agresija	1. korak	Privrženost ocu	.45**	.21
		Privrženost vršnjacima	-.47**	
		Privrženost majci	-.43**	
	2. korak	Privrženost ocu	-.39**	.33
		Privrženost vršnjacima	-.53**	
Ukupna agresija	1. korak	Samopoštovanje	.51*	
		Privrženost majci	-.59*	
		Privrženost ocu	.16*	
		Privrženost vršnjacima	-.17*	.23
		Samopoštovanje	.58*	
	2. KORAK	PRIVRŽENOST MAJCI	.55**	
		PRIVRŽENOST OCU	-.18*	
		PRIVRŽENOST VRŠNJACIMA	.17*	.20
		SAMOPŠTOVANJE	-.14*	
	3. korak	PRIVRŽENOST VRŠNJACIMA	.29**	
		Privrženost majci	-.14*	
		Privrženost ocu	-.17*	.22
		Privrženost vršnjacima	-.15*	
		Samopoštovanje	-.28**	

* $p < .05$; ** $p < .01$

Napomena: β = beta koeficijenti u 1, 2, i 3. koraku hijerarhijske regresione analize; R^2 = ukupan doprinos objašnjenju varijansi

Dobijeni rezultati standardizovanih β -koeficijenata upućuju na to da prediktorske varijable privrženost majci, privrženost ocu i vršnjacima značajno predviđaju proaktivnu i ukupnu agresiju, dok je samopoštovanje značajan prediktor reaktivne i ukupne agresije. Uopšteno, može se zaključiti da ispitanici sa nižim vrednostima samopoštovanja ispoljavaju veću reaktivnu agresiju, dok ispitanici s manjim vrednostima privrženosti prema majci,

privrženosti prema ocu i privrženosti prema vršnjacima, pokazuju veću proaktivnu agresiju. Takođe, ispitanici sa nižim vrednostima standardizovanog regresionog koeficijenta privrženosti prema majci, privrženosti prema ocu i privrženosti prema vršnjacima, kao i nižim samopoštovanjem, imaju veći samostalan doprinos objašnjenju kriterijumske varijable ukupne agresije.

Na osnovu uvida u kvantitativnu matricu dobijenih vrednosti koeficijenta determinacije, uočava se da prediktorske varijable objašnjavaju relativno malu količinu varijanse kriterijuma, ukupno svega 20–30%. Najupadljivija je zavisna varijabla proaktivna agresija koja tumači najveći procenat ukupnog značajnog varijabiliteta.

Prediktorske varijable (privrženost majci i privrženost vršnjacima) ispoljile su značajnu predikciju kriterijuma proaktivne agresije. Jedno od verovatnih tumačenja jeste i to da doprinos roditelja i vršnjaka na proaktivnu agresiju zavisi od celine u kojoj se agresivno ponašanje ispoljava. Istraživanja Salmivalija i Niminena (Salmivalli & Nieminen, 2002), naglašavaju da popularnost proaktivnog agresivnog učenika uslovljava oblik, uloga i cilj njegovog agresivnog ponašanja, npr. proaktivna agresija orijentisana na vršnjaka u cilju nadmoći (npr. maltretiranje) povezana je u negativnom smeru sa popularnošću i prihvatanjem od strane vršnjaka.

Istraživanja Kirkpatricka i saradnika i Rozenbergova istraživanja (Kirkpatrick et al., 2002; Rosenberg, 1965) signaliziraju da su funkcionalno različite pojave samopoštovanja povezane sa agresijom na različite načine. U svojim istraživanjima, Baumajster i Boden (Baumeister & Boden, 1998) i skreću pažnju na to da su percepcija superiornosti i percepcija društvene isključenosti važni prediktori reaktivne i proaktivne agresije.

Bez obzira na teškoće u uopštavanju dobijenih nalaza zbog relativno malog i odgovarajućeg uzorka, dobijeni rezultati upućuju na zaključak da pojedini oblici agresije imaju različite modele uzajamne zavisnosti s privrženošću i samopoštovanjem. U ovom istraživanju, utvrđeno je da je prediktorska varijabla samopoštovanje značajan pokazatelj za reaktivnu agresiju, a prediktori privrženost majci, privrženost vršnjacima i samopoštovanje značajni indikatori za proaktivnu i ukupnu agresiju.

Dobijeni nalaz prediktorskih varijabli privrženosti i samopoštovanja koje tumače skromnu količinu ukupne varijanse agresivnog ponašanja, ukazuju na to da je njihov međusobni odnos s agresivnim ponašanjem, proporcionalno nedovoljan, iako je statistički značajan. Ali, imajući u vidu složene međuljudske odnose u adolescentnom uzrastu, intenzitet ovih veza generisan je nizom faktora. Na primer, privrženost roditeljima definisana je znatnim rasponom ponašanja i roditeljskih postupaka od kojih su samo pojedini obuhvaćeni u ovom istraživanju. Osim toga, međusoban uticaj sa vršnjacima nije u stanju mirovanja već se neprestano menja i prilagođava tokom razvoja odbojkaša u adolescentnom periodu.

Istraživanja Lajbla, Karla i Rafaelija (Laible, Carlo & Raffaelli, 2000) upućuju na to da svaka od relacija između majke, oca i vršnjaka, uprkos podudarnosti, ispoljava celovita obeležja i diferenciran efekat na razvoj adolescenata. Zato je verovatno da se značaj nekih dimenzija privrženosti za manifestovanje agresivnog ponašanja razlikuje kod majke, oca i vršnjaka. Iako je u ovom istraživanju identifikovano međusobno dejstvo prediktora opšte privrženosti i kriterijuma agresivnog ponašanja, u daljim istraživanjima treba ispitati relativan uticaj pojedinih dimenzija privrženosti.

Značaj dobijenih nalaza ispoljava se i kao putokaz za naredna istraživanja adolescenata, koja prema istraživanjima Vebstera i saradnika (Webster et al., 2007) treba da mere i stabilnost radi identifikovanja relacije agresije i nivoa samopoštovanja (visoko/nisko). Takođe, autori Bušman i saradnici (Bushman et al., 2009) naglašavaju značaj nekih dimenzija samopoštovanja

u razvoju socijalno neprihvatljivih ponašanja, npr. narcisoidnost, koja je najčešće povezana sa visokim samopoštovanjem, značajna je za predviđanje agresije i delinkventnog ponašanja adolescenata.

Zaključak

Na osnovu dobijenih rezultata korelacione i hijerarhijskih regresionih analiza, nalazi ovoga istraživanja omogućuju potpunije razumevanje prediktorskih varijabli (privrženosti roditeljima i vršnjacima i samopoštovanje) i predviđanje kriterijuma – agresije (reaktivna, proaktivna i ukupna) kod odbojkaša juniora.

Dobijeni rezultati jasno pokazuju da su Upitnik reaktivno-proaktivne agresije (RPQ), Upitnik privrženosti roditeljima i vršnjacima – IPPA i Rozenbergova skala samopoštovanja, iako prvi put primenjeni na uzorku srpske odbojkaške populacije, pokazali sasvim zadovoljavajuće metrijske karakteristike.

Sistem prediktorskih varijabli (samopoštovanje, privrženost majci i privrženost vršnjacima) ima statistički najznačajniji uticaj na kriterijumske varijable reaktivne, proaktivne i ukupne agresije kod odbojkaša juniora.

Bez obzira na to što prediktorske varijable tumače relativno malu količinu značajne varijanse kriterijuma, rezultate dobijene na uzorku mladih odbojkaša sada je moguće porediti sa rezultatima u narednim istraživanjima na populaciji adolescenata u evropskim zemljama, jer je korišćena jedinstvena metodologija.

Ovo istraživanje ima nekoliko značajnih metodoloških ograničenja, koja treba imati na umu kod donošenja zaključaka. Glavna ograničenja odnose se na veličinu i specifičnost korišćenog uzorka ispitanika i prikupljanje podataka u vrlo kratkom vremenskom periodu. Uzorak ispitanika relativno je mali, odnosno nedovoljno reprezentativan s obzirom na geografsko područje, što onemogućava uopštavanje nalaza na sve odbojkaše u Srbiji. Dodatno ograničenje odnosi se na primenu isključivo skala samoprocene, tako da bi u narednim istraživanjima bilo neophodno uključiti i druge merne instrumente, sa drugačijim vrstama stimulusa, kao i tehnike, poput procene od strane vršnjaka i trenera.

Radi dobijanja preciznijeg uvida u determinante ispitivanih konstrukata, neophodno je sprovoditi longitudinalne studije na većem uzorku odbojkaša seniora, različitog pola, u kojima bi se uključivanjem novih varijabli ispitala korelacije između privrženosti roditeljima i vršnjacima, samopoštovanja i proaktivne i reaktivne agresije, čime se otvara put novim istraživanjima sportske populacije u ovoj oblasti.

Literatura

1. Arbona, C. & Power, T. (2003). Parental attachment, self-esteem, and antisocial behaviors among African American, European American and Mexican American adolescents. *Journal of Counseling Psychology*, 50, 40–51.
2. Armsden, G. & Greenberg, M. (1987). The inventory of parent and peer attachment: Individual differences and their relationship to psychological well-being in adolescence. *Journal of Youth and Adolescents*, 16, 427–454.
3. Baumeister, R. & Boden, J. (1998). Aggression and the self: High self-esteem, low self-control, and ego threat. U: R.G. Geen i E. Donnerstein (Ur.), *Human aggression: theories, research, and implications for social policy*. 111–137. San Diego: CA: Academic.

4. Bushman, B., Baumeister, R., Thomaes, S., Ryu, E., Begeer, S. & West, S. (2009). Looking again, and harder, for a link between low self-esteem and aggression. *Journal of Personality*, 77, 424–446.
5. Coie, J. & Dodge, K. (1997), Aggression and antisocial behavior. U: P. Mussen, W. Damon i N. Eisenberg (Ed.). *Handbook of Child Psychology* (5th ed.): *Social, emotional and personality development*, 3. 779–862. New York: Wiley.
6. Dodge, K., Lochman, J., Harnish, J., Bates, J., & Pettit, G. (1997). Reactive and proactive aggression in school children and psychiatrically impaired chronically assaultive youth. *Journal of Abnormal Psychology*, 106, 37–51.
7. Fass, M., & Tubman, J. (2002). The influence of parental and peer attachment on college students' academic achievement. *Psychology in the Schools*, 39(5), 561–573.
8. Gardner, L. & Shoemaker, D.J. (1989). Social bonding and delinquency: A comparative analysis. *Sociological Quarterly*, 30, 481–500.
9. Gašić-Pavišić, S., S. Joksimović, D. Janjetović (2006): General self-esteem and locus of control of young sportsmen, *Zbornik Instituta za pedagoška istraživanja*, 38(2), 385–400. Beograd: Institut za pedagoška istraživanja.
10. Haynie, D.L., & Osgood, D.W. (2005). Reconsidering peers and delinquency: How do peers matter? *Social Forces*, 84(2), 1109–1130.
11. Kempes, M., Matthys, W., de Vries, H., & Engeland, H., (2005). Reactive and proactive aggression in children: a review of theory, findings and the relevance for child and adolescent psychiatry. *European Child & Adolescent Psychiatry* 14, 11–19.
12. Kirkpatrick, L.A., Waugh, C.E., Valencia, A. & Webster, G.D. (2002). The functional domain specificity of self-esteem and the differential prediction of aggression. *Journal of Personality and Social Psychology*, 82, 756–767.
13. Laible, D., Carlo, G. & Raffaelli, M. (2000). The differential impact of parent and peer attachment on adolescent adjustment. *Journal of Youth and Adolescence*, 29, 45–59.
14. Poulin, F. & Boivin, M. (2000). The role of proactive and reactive aggression in the formation and development of boys' friendships. *Developmental Psychology*, 36, 233–240.
15. Pulkkinen, L. (1996). Proactive and reactive aggression in early adolescence as precursors to anti- and prosocial behaviors in young adults. *Aggressive Behavior*, 22, 241–257.
16. Raine, A., Dodge, K., Loeber, R., Gatzke-Kopp, L., Lynam, D., Reynolds, C., Stouthamer-Loeber, M., & Jianghong, L. (2006). The reactive–proactive aggression questionnaire: Differential correlates of reactive and proactive aggression in adolescent boys. *Aggressive Behavior*, 32, 159–171.
17. Revelle, W., & Zinbarg, R. (2009) "Coefficients Alpha, Beta, Omega, and the glb: Comments on Sijsma", *Psychometrika*, 74(1), 145–154.
18. Rosenberg, M. (1965). *Society and the adolescent self-image*, Princeton, NJ: Princeton University Press. Ručević, S., Duvnjak, I. (2010). Povezanost reaktivne i proaktivne agresije, privrženosti i samopoštovanja adolescenata. *Psihologijske teme*, 19 (1), 103–121.
19. Salmivalli, C., Kaukiainen, A., Kaistaniemi, L., & Lagerspetz, K.M.J. (1999). Self-evaluated self-esteem, peer-evaluated self-esteem, and defensive egotism as predictors of adolescents' participation in bullying situations. *Personality and Social Psychology Bulletin* 25, 1268–1278.

20. Salmivalli, C. & Nieminen, E. (2002). Proactive and reactive aggression among school bullies, victims, and bully-victims. *Aggressive Behavior*, 28(1), 30–44.
21. Storch, Eric A., Bagner, Daniel M., Bongilatti, Werner, S., Nicole R., & Jason B. (2005). Psychosocial Correlates of Overt Aggression in Intercollegiate Athletes. *Counseling & Clinical Psychology Journal*, 2 (2), 68.
22. Vitaro, F., Gendreau, P.L., Tremblay, R.E. & Oligny, P. (1998). Reactive and proactive aggression differentially predict later conduct problems. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 39, 377–385.
23. Webster, G.D., Kirkpatrick, L.A., Nezlek, J.B., Smith, C.V. & Paddock, E.L. (2007). Different slopes for different folks: Self-esteem instability and gender as moderators of the relationship between self-esteem and attitudinal aggression. *Self and Identity*, 6, 74–94.

TEORIJSKO-METODOLOŠKI PROBLEMI PEDAGOGIJE SPORTA

THEORETICAL-METHODOLOGICAL PROBLEMS OF SPORT PEDAGOGY

Esmira Kanalić¹, Aleksandra Perović²

¹SaTCIP d.o.o. Vrnjačka Banja, Ogranak Novi Pazar, Srbija

²Fakultet za menadžment u sportu, Beograd, Srbija

Apstrakt

Psihologija sporta je najmlađa disciplina u sistemu pedagoških nauka i jedna od najmlađih disciplina u sistemu nauka o sportu. Proučavanje teorijsko-metodoloških pitanja ove discipline ima za cilj da se utvrde zakonitosti vaspitanja i obrazovanja u sportu. U ovom radu analizirana je njena međuzavisnost sa sociologijom sporta i psihologijom sporta i istaknute su različite mogućnosti primene pedagogije sporta. Nakon osvrta na moguće probleme kojima se bavi ova disciplina, prikazana je i uloga koju različiti motivi imaju u postizanju sportske uspešnosti, što je još jedan segment kojim se ova kompleksna nauka bavi.

Ključne reči: psihologija sporta, pedagogija sporta, motivi, motivacija.

Abstract

Sport pedagogy is the youngest discipline in the system of pedagogical sciences and one of the youngest disciplines in the system of sport sciences. Study of theoretical-methodological issues of this discipline aims at determining the characteristics of education in sports. In this paper, its interdependence with sport sociology and sport psychology is analyzed and different possibilities of applying sport pedagogy are stressed. After an overview of possible problems that this discipline deals with, this paper also explains the role of different motives in the achievement of success in sport, which is another segment this complex science deals with.

Key words: sport psychology, sport pedagogy, motives, motivation.

Uvod

Psihologija sporta predstavlja psihološku disciplinu koja se bavi proučavanjem ponašanja osoba u različitim oblicima sportskih aktivnosti. Ovo je, bez sumnje, najkraća i najjasnija definicija Psihologije sporta. Međutim, ta jasnoća je samo prividna i krije u sebi zamku nepreciznosti, čak i nepotpunosti jer je pravilno razumevanje u velikoj meri prepušteno

krajnjem korisniku. Ovakvo shvatanje datira iz vremena kada su se psihološka proučavanja odnosila uglavnom na sport (dakle, takmičarski sport), uz ostavljanje drugih pojava oblika sportskih aktivnosti po strani.

Fizička kultura podrazumeva takmičarski sport na različitim nivoima, do vrhunskog sporta, ali i plansko odvijanje procesa učenja na časovima fizičkog vaspitanja, treninge, rekreativne aktivnosti osoba različitog uzrasta, itd. Međutim, postoji značajan broj autora koji pod sportom podrazumevaju sve fizičke aktivnosti koje se odnose na neki sadržaj fizičke kulture. Samo u tom slučaju, pojmovi sport i fizička kultura su podjednake širine. Naziv ove psihološke discipline, Psihologija sporta, ostao je nepromenjen iz isključivo formalnih razloga. [1-4]

Problemi proučavanja psihologije sporta

Sve probleme koje proučava Psihologija sporta možemo podeliti u dve velike grupe. Prvu grupu problema čine oni koji se odnose na razumevanje (toga) kako psihološki faktori utiču na fizičke aktivnosti, odnosno uspešnost jedinke. U drugu grupu problema svrstavamo one koji se odnose na razumevanje (toga) kako učešće u sportu i fizičkim aktivnostima uopšte utiče na psihički razvoj, odnosno na ličnost osobe u celini.

Ličnost i sport - Kakav je odnos između ličnosti i sporta? Mada još uvek nije postignuta opšta saglasnost u odgovoru na ovo pitanje, moguće je izdvojiti bar tri pravca razmišljanja u vezi sa tim. Jedan takav pravac razmišljanja, prilično radikalno, zastupaju autori koji smatraju da ne samo da postoji adekvatna ličnost ili model sportiste, nego je moguće identifikovati i tip sportiste za tačno određeni sport. Drugu krajnost u pokušaju odgovora na pitanje o odnosu između ličnosti i sporta zastupaju autori koji smatraju da ličnost nije značajan faktor u sportskoj uspešnosti. Kako to obično biva, istina je negde između navedenih krajnosti. Sportisti se od ostalih osoba razlikuju po nekim specifičnostima u strukturi ličnosti. Ove razlike se, pre svega, odnose na stepen izraženosti pojedinih dimenzija u okviru sklopa osobina ličnosti. [5,6]

Emocionalna (ne)stabilnost i sport - Emocionalna kontrola se odnosi na *relativno trajnu sposobnost ličnosti da na podsticaje sredine ispoljava emocije koje su u skladu sa snagom podsticaja*, a emocionalna stabilnost, vrlo slično, na *staloženost osobe u opasnim ili iznenadnim, odnosno stresogenim situacijama*. Emocionalna stabilnost se može opisati kao bipolarna dimenzija na čijem se jednom kraju nalaze emocionalno stabilni sportisti (zreli, realni, optimistični, mirni, sa visokim nivoom tolerancije na frustraciju), a na drugom kraju su oni emocionalno nestabilni (napeti, umorni, nesigurni pred nastup, itd). Sport i bavljenje sportom su po svojoj prirodi povezane sa stresogenim situacijama koje vrlo brzo i vrlo lako dovode do razlike između onih koji sa takvim situacijama mogu da se izbore i onih kojima je to daleko teže.

Anksioznost i sport - Simptom anksioznosti postaje uočljiv kada je njihov intenzitet daleko iznad optimalnog, kada remeti naše aktivnosti, bilo kroz pojačano znojanje, drhtanje, ubrzano disanje ili, pak, razdražljivost ili agresivnost. Sa svešću o tim promenama, javlja se i strah. Dakle, strah i anksioznost nisu sinonimi, mada se najčešće javljaju u neodvojivom jedinstvu. Mada je veoma značajna za uspešnost u sportu, anksioznost još uvek nije do kraja ispitana i poznata, te su, u skladu s tim, i načini preventivnog delovanja ograničeni.

Ekstroverzija i sport - Rezultati psiholoških istraživanja su saglasni da se osobe koje imaju veću sklonost ka ekstrovertnim oblicima ponašanja se češće opredeljuju za sportske

aktivnosti, a i uspješniji su. Naime, sadržaj sportskih aktivnosti, s jedne strane, i zahtevi koji se pred sportiste postavljaju, s druge, vrše selekciju među osobama. Oni koji su spremni da podnesu veće napore (što fizičke, što psihološke prirode), da rizikuju, oni koji su istrajniji, oni koji su fizički aktivniji uopšte, opstaju u sportu.

Dominacija, agresivnost i sport - Osobe koje su uspješnije u sportskim aktivnostima pokazuju u većem stepenu izraženu potrebu za dominacijom pod kojom se podrazumeva težnja za dokazivanjem, sklonost ka takmičenju, samopotvrđivanju, itd. Naime, agresivnost kao osobina ličnosti podrazumeva *postojanje namere da se nekome nanese šteta*. Proučavanjem agresivnosti, međutim, došlo se do značajnih saznanja koja omogućavaju bolje razumevanje tzv. agresivnog ponašanja u sportu. Naime, postoji razlika između reaktivne i instrumentalne agresivnosti. Ova prva, reaktivna, je, ustvari ona vrsta agresivnosti sa kojom izjednačavamo agresivnost uopšte u svakodnevnom govoru (namera da se neko povredi), dok se instrumentalna agresivnost odnosi na *nameru pojedinca da postigne neki cilj bez direktnog ataka na objekat agresivnosti*.

Spособnost i sport - U pokušaju sistematizacije sposobnosti, moguće je razlikovati bar tri vrste sposobnosti (tačnije: relativno zasebna segmenta sposobnosti s obzirom da ih nije moguće jasno odvojiti), a to su senzorne, psihomotorne i intelektualne sposobnosti.

Senzorne sposobnosti se odnose na prijem draži iz sredine, kao i iz organizma. Izraženost ovih sposobnosti je kod sportista povezana sa tzv. perceptivnim aspektom veštine koja omogućava odgovarajuću čulnu osetljivost, prijem određenih vrsta relevantnih draži, njihovu integraciju u formu opažajne celine, kao i usmerenost pažnje ka određenim vrstama sadržaja. Ova senzorna sposobnost igrača dolazi do izražaja u svim vrstama sportova, ali je posebno očigledna kod kolektivnih sportova.

Posedovanje senzornih sposobnosti nam ne bi puno pomoglo u učenju motoričkih veština, kao i u uspešnom bavljenju sportom uopšte bez odgovarajućih motoričkih sposobnosti (zovu se i psihomotorne). Drugim rečima, pored toga što primeti odgovarajuću, relevantnu draž, važno je da igrač i brzo odreaguje na nju. Dalje, važno je da može usklađeno ili koordinisano da izvede više pokreta u okviru jedne motoričke radnje, kao i da ostvari vizuelnu kontrolu nad pokretima, da može da ostvari vremensku organizaciju pokreta, itd.

U skladu sa rečenim treba shvatiti i segment intelektualnih sposobnosti. Naime, nemoguće je zamisliti izvođenje motoričkih aktivnosti bez posedovanja predstave o radnjama koje treba izvesti, bez analize izvedenih pokreta u cilju povećanja njihove efikasnosti, bez upoređivanja, uopštavanja ili još preciznije, bez učešća kognitivnih (saznajnih) elemenata. [7-9]

Učenje i sport - Najčešće se ili dominantno nasleđem determinisane sposobnosti pod uticajem odgovarajućih sredinskih podsticaja razvijaju i dostižu *punu meru*, ili, pak, neke osobine ili veštine koje smo dugo naporno vežbali doživljavaju svoj procvat u periodu kada su i optimalni uslovi u pogledu zrelosti, odnosno fiziološke spremnosti za bavljenje njome.

Motoričko učenje ili učenje motornih veština

Najjednostavnija definicija motornih veština bi bila da su to dobro naučene radnje čoveka koje *angažuju posebne delove muskulature pri izvođenju različitih tehničkih akata*. Dakle, još jedna karakteristika motornih veštine je *izvanredno prilagođavanje, ekonomija u izvođenju, kao i tačnost u postignuću*. Mada se zbog visokog stepena automatizacije o motornim veštinama često govori u kontekstu *dinamičkih, motornih stereotipa*, motorne veštine odlikuje fleksibilnost.

Motivacija i sport - Među svim pojedinačnim faktorima koji učestvuju u objašnjenju uspešnosti u bilo kojoj preduzetoj aktivnosti, motivacija ima najveći uticaj. Motivacijom koju ispoljavamo u poslu manifestujemo smisao i značaj koji pridajemo tom poslu, od čega zavisi i postignuti uspeh. Isto je i sa sportskim aktivnostima. [10, 14]

Motivacija u sportu dolazi do izražaja već pri opredeljivanju za bavljenje fizičkim aktivnostima u odnosu, na primer, na preferenciju sviranja instrumenta ili učenje stranog jezika. Naravno, to nije pitanje isključivosti, ali je kod dece koja su predškolskog uzrasta primetno opredeljivanje za određene oblasti, u čemu je motivacija ključna! Dalje, motivacija dolazi do izražaja u sportu, kao i kroz istrajnost, upornost, odgovornost.

Unutrašnji i spoljašnji motivi - Danas se naročito ističe značaj dve vrste motiva za uspešnost u različitim aktivnostima, od intelektualnog rada do bavljenja sportom:

- unutrašnji ili intrinzični i
- spoljašnji ili ekstrinzični. [17]

Uloga pojedinih motiva za sportsku uspešnost

Svi oni motivi koji dolaze do izražaja u odnosima sa drugim ljudima stičemo socijalizacijom. Isto tako, teško je zamisliti bavljenje različitim sportskim aktivnostima bez socijalnih motiva, a uspeh u njima gotovo i nemoguć bez istih. Zbog toga nam se i podela socijalnih motiva koju predlaže **Rot** čini primerenom za predstavljanje i primenu u Psihologiji sporta.

Naime, socijalne motive možemo podeliti u dve velike grupe:

- *socijalne motive koji su usmereni na obezbeđenje lične egzistencije i afirmaciju* koji uključuju motiv za postignućem, motiv za priznanjem, statusom i prestižom, motiv za sticanjem, motiv moći, kao i motiv za samopotvrđivanjem, odnosno samoaktualizacijom, itd. i
- socijalne motive koji se odnose na povezanost s drugim ljudima, i koji uključuju gregarni motiv, motiv za afektivnom vezanošću, motiv zavisnosti, itd.

Motiv za postignućem i sport - Motiv za postignućem se najčešće definiše kao *težnja osobe da postigne određeni cilj i da se time što postigne istakne pred drugima*. Kako proizilazi iz navedene definicije, motiv za postignućem predstavlja složeni motiv koji se sastoji iz više jednostavnih, među kojima se ističu motiv borbenosti, potreba za ugledom i poštovanjem, nivo aspiracije, itd. [11-13]

Postavlja se pitanje kako razvijati motiv za postignućem kod sportista i svih ostalih učesnika sportskih aktivnosti? Ovde ćemo nabrojati samo neke od mogućnosti:

- od najranijeg uzrasta detetu je neophodno poklanjati pažnju i *emocionalno nagrađivati* svaki napredak koji pokazuje, svaki pomak u njegovom nastojanju da ovlada nekom veštinom ili znanjem;
- posebnu pažnju treba poklanjati onim detetovim aktivnostima gde je za postizanje uspeha neophodno uložiti izvestan napor u odnosu na one koje se obavljaju zahvaljujući posedovanju odgovarajućih sposobnosti;
- uvek mu zadavati za nijansu teže zadatke od onih koje trenutno sa lakoćom može da izvede;
- ne raditi umesto deteta, već ga učiti da bude samostalno (čak i ako je u početku nespretno ili neuspešno, više će naučiti kroz samostalni rad nego konstantno tutorstvo!);

- krajnji cilj je neophodno razložiti na etapne ciljeve kroz čije ostvarivanje se dete motiviše za nastavak aktivnosti;
- koristiti raznovrsne načine na putu ostvarivanja postavljenih ciljeva kako bi sprečili pojavu monotonije i zasićenosti u radu. Bez obzira o kojoj aktivnosti se radi, postoji mogućnost da se bar uslovi, ako ne sama aktivnost, učine drugačijim i zanimljivijim. [15, 16]

Psihološka priprema i sport - Možemo govoriti o razlikama u shvatanju samog termina psihološke pripreme sportista u zavisnosti od toga da li se radi o vrhunskom ili o amaterskom sportu. Razlike u shvatanju termina postoje i u zavisnosti od pristupa autora.

Ako zanemarimo ove razlike koje proizilaze iz shvatanja obuhvatnosti, a ne suštine pojma, postoji saglasnost autora u ovoj oblasti o sledećim bitnim stavkama psihološke pripreme:

- psihološka priprema sportista je dugoročan, kontinuiran proces;
- izvodi se u toku celokupnog procesa bavljenja sportom (dakle, i u fazi treniranja, a ne samo vezano za takmičenje!);
- obuhvata planske i sistematske aktivnosti samog sportiste, trenera i stručnog saradnika (psihologa ili lekara);
- te aktivnosti su psihološke, pedagoške i saznavne prirode;
- usmerene su ka stvaranju uslova za povoljan razvoj dispozicija ličnosti uopšte, kao i onih specifičnih, vezanih za uspeh u sportu.

Možda bi najbolje bilo da se psihološku pripremu sportista shvati kao složen proces koji se sastoji iz tri komponente:

1. opšte psihološke pripreme za dugotrajan proces vežbanja;
2. psihološke pripreme za takmičenje i
3. psihološke pripreme za konkretno takmičenje. [18-21]

Opšta psihološka priprema za dugotrajan proces vežbanja - Psihološka priprema sportista u ovoj fazi se odnosi na upoznavanje i razvijanje svih svojstava ličnosti koje Psihologija sporta uopšte proučava i na kojima insistira, polazeći od njihovog značaja za uspešnost u preduzetim sportskim aktivnostima. Nakon prihvatanja ovog prvog i osnovnog koraka u psihološkoj pripremi, na red dolazi procena konkretnih svojstava kao što su, na primer, nivo aspiracije konkretnog igrača ili njegova motivisanost za treniranje u konkretnim uslovima za konkretno takmičenje, itd.

U ključne aktivnosti psihološke pripreme sportista za dugotrajan proces vežbanja spadaju:

- razvijanje onih osobina ličnosti koje sportiste predodređuju za uspeh i po kojima se, kasnije, značajno razlikuju od ostalih, kao što su istrajnost, odgovornost, samokontrola, emocionalna stabilnost, samopouzdanje, odlučnost, itd.
- razvijanje motiva koji su značajni za uspeh u sportu, kao što su motiv za postignućem, nivo aspiracije i, uopšte, svih onih motiva koji su, po proceni trenera ili samog igrača ključni podsticaji za njega lično da trenira i da se zalaže. Iz ovih razloga je značajnije dobro poznavati svakog igrača u ekipi!
- postavljanje etapnih i krajnjih ciljeva koji, takođe, imaju motivacionu snagu;
- formiranje pozitivnih stavova i vrednosti, posebno o sportu kao šansi da se osoba afirmiše, aktualizuje, zaradi, itd. [22, 23]

Pored navedenih, u ovoj fazi psihološke pripreme, neophodno je da treneri posvete više pažnje negovanju odgovarajuće socijalne klime u ekipi, odnosno razvijanju osećaja pripadnosti (baš tom timu) kod svakog igrača, što samo po sebi vodi do boljih rezultata. Mada izuzetno važan za uspešnost tima uopšte, ove aktivnosti trenera su od veoma značajne u radu ekipa koje se samo povremeno okupljaju, kao što je to slučaj upravo sa reprezentacijama. Važan podsticaj predstavlja i lični primer trenera: ako i sam ima zadovoljavajuće odnose sa svim igračima, ako nema miljenika, ako dosledno hvali ili kritikuje sve igrače u zavisnosti od njihovog ponašanja i učinka, a ne po ličnom nahodjenju, itd., onda stvara uslove (i povećava verovatnoću) da će i igrači slediti njegov primer. S druge strane, aktivnosti trenera usmerene ka stvaranju i održavanju grupne kohezije odražavaju se na povećavanje frustracione tolerancije među igračima, smanjivanje intenziteta anksioznosti, odnosno delovanja određenih neurotskih simptoma, što sve zajedno čini psihološku pripremu za dugotrajan proces vežbanja.

Psihološka priprema za takmičenje - Ovaj deo psihološke pripreme usmerava aktivnosti trenera i igrača ka konkretnijim problemima u vezi sa samim takmičenjima ili utakmicama. Osim bavljenja vlastitim potrebama pred takmičenje, važno je i da se obrati pažnja na upoznavanje komparativnih karakteristika protivničkih igrača. Vodeći računa o dobrim i lošim osobinama protivničkih igrača, dobijamo uvid u situaciju, pa tako možemo da planiramo vlastite korake, odnosno taktiku, a kada nam je nešto poznato i izvesno (ili nam je bar tako čini), smanjuje se osećanje nesigurnosti. Ličnost trenera je ključna u navedenim primerima. Trener mora da nametne poštovanje prema protivnicima autoritetom ili snagom vlastite ličnosti, nezavisno od objektivne snage protivnika. Isto tako, neophodno je da trener unapred preuzme deo odgovornosti za postignuti uspeh ili neuspeh, čime rasterećuje igrače i omogućava im da stvarno pokažu koliko mogu u datom trenutku. Imajući u vidu da je u ovoj fazi psihološke pripreme već urađeno sve što se moglo do tada uraditi na planu razvijanja individualnih svojstava koja su od značaja za postizanje uspeha, igrače treba hvaliti i isticati njihove prednosti, čime se jača njihova sigurnost u sebe. [24]

Potrebno je relativizirati značaj pobede i poraza kod igrača, u onoj meri u kojoj je to moguće. Niti je jednom postignut uspeh trajan bez kasnijeg rada, niti je neuspeh fatalan ako se shvati kao opomena pa se stoga uloži više rada, ili već dovede do nekih drugih promena koje su, ako postoji saglasnost u ekipi, i dovele do neuspeha. Shvaćeni na ovaj način, i uspeh i neuspeh mogu biti podsticaji za rad!

Psihološka priprema za konkretno takmičenje – Za ovu fazu karakteristično je dopunjavanje priprema specifičnim merama, sadržajima i metodama do optimalnog nivoa, pred svih ostalih, već navedenih aktivnosti. Međutim, rad na psihološkoj pripremi se nastavlja i dalje ili, preciznije: ne prestaje! Psihološka priprema posle takmičenja je jednako značajna posle doživljene pobede kao i posle doživljenog poraza ili slabog rezultata. Svedoci smo situacija u kojima se stvaraju zvezda od mladih igrača koji su odigrali svega nekoliko zapaženih utakmica. Mladim ljudima koji su još uvek u procesu sazrevanja i upoznavanja sebe i vlastitih mogućnosti i htenja, nespremni za životne promene tog obima, na taj način se izmiče tlo pod nogama. I u ovom primeru dolazi do izražaja psihološka priprema posle takmičenja! [25-28]

Metode psihološke pripreme sportista - U zavisnosti od toga da li ih sprovodi sportista i trener ili zahtevaju učešće stručnjaka, razlikujemo više konkretnih metoda psihološke pripreme sportista. U prve, one koje sprovodi trener ili sportista, Lazarević svrstava sledeće:

- *promena sadržaja misli* (postiže se čitanjem knjige ili slušanjem muzike ili gledanjem filma u kome nema mnogo nasilja i krvi, u svakom slučaju izborom aktivnosti koja kod konkretne osobe deluje relaksaciono);
- *zagrevanje* (utiče na smanjenje uzbuđenja ili na podizanje nivoa aktivacije,
- *masaža i samomasaža* (koriste se kao dopuna masaže);
- *vežbe disanja* (smanjuju uzbuđenje, sprovode se 3-4 puta na dan, mada je to sve individualno);
- *individualno izgrađen sistem reči-draži* usmeren ka podizanju aktivacije (npr. dobro je, samo napred, najbolji si, itd.) ili smirivanju (npr. ne boj se, biće dobro, itd.);
- *sugestivno dejstvo trenera* (utiče na povećanje samopouzdanja).

U metode psihološke pripreme koje zahtevaju angažovanje stručnog lica spadaju:

- *autogeni trening* (aktivna sugestija i koncentracija);
- *progresivna relaksacija* (naizmenično zatezanje i opuštanje miškulature određenim redosledom);
- *biofeed back trening* (uključuje i meditaciju, vežbe joge i transcidentalnu meditaciju);
- *situacioni trening* (simuliranje uslova karakterističnih za takmičenje koji dovode do povećane napetosti) i
- *intelektualni ili mentalni trening* (poboljšanje izvođenja usled intenzivnog zamišljanja tog izvođenja, bez istovremenog stvarnog izvođenja). [29]

Sve ove metode, bez obzira da li ih primenjuje trener, sam sportista ili psiholog, su usmerene na smanjenje napetosti, stresa i eliminisanje psihosomatske smetnje, te na stvaranje optimalnih uslova za postizanje uspeha u sportu, i ne samo u sportu. Uz uzimanje u obzir svih ovih konkretnih postupaka psihološke pripreme, rezultati psiholoških istraživanja pokazuju da su oni najviše pomogli sportistima koji su bili uvereni da će im pomoći. Oni koji su verovali, njima je pomoglo!

Zaključak

Unutrašnji motivi se u velikoj meri zadovoljavaju samom aktivnošću koju su pokrenuli. Kada počnete da se bavite određenom aktivnošću iz čistog zadovoljstva, sa ciljem da otkrijete nešto što ranije niste znali, kada prepoznajete u sebi želju da produbite ono što ste naučili, kada doživljavate radost otkrivajući nešto do tada nepoznato i novo, znači da imate unutrašnju motivaciju za bavljenje tom aktivnošću.

S druge strane, spoljašnji motivi se zadovoljavaju ishodom ili rezultatom aktivnosti, tako da je onima koji su spoljašnje motivisani važniji cilj koji se postiže tom aktivnošću od same aktivnosti.

Rezultati psiholoških istraživanja pokazuju da osobe koje su spoljašnje motivisane shvataju bavljenje aktivnošću kao nešto što im je nametnuto, kao uslov za ostvarenje pravog cilja. Za njih je karakteristično to što se ne udubljuju preterano, tako da usvojenost sadržaja biva površna, sadržaji ili delovi su među sobom slabije povezani, teže se primenjuju u drugim, sličnim situacijama i brže zaboravljaju i, generalno posmatrano, radi se o nižem kvalitetu naučenog u odnosu na unutrašnje motivisanu aktivnost.

Kod unutrašnje motivisane aktivnosti imamo dublju usvojenost sadržaja, njihovu bolju povezanost, lakšu primenljivost, duže pamćenje, itd. Kada se veštinom ovlada, bilo da smo unutrašnje ili spoljašnje motivisani, onda je sportsko ponašanje u domenu prevage racionalnih ili emocionalnih elemenata kod svakog igrača ponaosob. Tako shvaćeno, svaki motiv je dovoljno dobar ako je izražen.

Literatura

1. Aguerri, P. (1986). The development of sport psychology seen through the analysis of the first fifteen years of the journal. *International Journal of Sport Psychology*, vol. 17, 87-99.
2. Balić, M. (1996). Stav, angažovanje i sportskorekativni sadržaji ličnosti sportiste. *Pedagoška stvarnost*, 1-2.
3. Bandura, A. (1977). Self-efficacy: Toward a unifying theory of behavioral change. *Psychol Rev*, 84(2): 191-215.
4. Biddle, S. (1997). Current trend in sport and exercise psychology. *Sport Psychologist*, 10.
5. Carron, A. V. (1982). Cohesiveness in sport groups interpretations and considerations. *Journal of Sport Psychology*, vol. 4, str. 123-138.
6. Carron, A. V., Widmeyer, W. N., & Brawley, L. R. (1985). The development of an instrument of assess cohesion in sport teams: The group environment questionnaire. *Journal of Sport Psychology*, vol. 7, str. 244-266.
7. Čokorilo, R. (1998). *Pedagogija sporta*. Beograd: Viša škola za sportske trenere.
8. Dishman, R. K. (1984). Motivation and exercise adherence. u: Silva J.M. i Weinberg R.S. (ur.) *Psychological foundations of sport*, Champaign, IL: *Human Kinetics*, str. 420-434.
9. Džamgarov, T. T., Puni, A.C., ur. (1979). Psihologija fizičkog vaspitanja i sporta. Moskva: Fizkul'tura i sport / FIS.
10. Džonston, Dž.E. (2010). *Psihologija - Kompletan vodič* (prevod sa engleskog), Novi Sad: Stylos Art, 427 ISBN 978-86-7473-521-3.
11. Feltz, D. L. (1992). Understanding motivation in sport: A self-efficacy perspective. u: Roberts G.C. (ur.) *Motivation in sport and exercise*, Champaign, IL: *Human Kinetics*, 93-105.
12. Ilić, M. (2003). Fundamentalna pitanja pedagogije sporta. *Pedagogija*, Vol. 41, br. 1, 17-29. ISSN 0031-3807.
13. Lazarević, L. (1987). *Psihološke osnove fizičke kulture*. Beograd: Partizan.
14. Lazarević, Lj., Bačanac Lj. (1998). Karakteristike savremenih istraživanja u psihologiji sporta i vežbanja. *Fizička kultura*, Vol. 52, br. 1, 65-74. ISSN 0350-3828.
15. Martens, R. (1977). Sport Competition Anxiety Test. Champaign, IL: Human Kinetics.
16. Martens, R., Burton, D., Vealey, R., Bump, L., & Smith, D. (1983). *Competitive State Anxiety Inventory - 2*. Urbana-Champaign, IL: University of Illinois, neobjavljeni rukopis.
17. Nideffer, M. R., Feltz, D., & Salmela, J.: A rebuttal (1982). Danish and Hale - A committee report. *Journal of Sport Psychology*, vol. 4, 3-6.
18. Oljača, M. (1996). *Pedagogija sporta*. Novi Sad: Fakultet fizičke kulture.
19. Palacio, J., Salmela, J. H. (1986). Identified roles, programs and models of sport psychology in North America. *International Journal of Sport Psychology*, vol. 17, 11-326.
20. Pokrajac, B. (1999). Doprinos psihologije fizičkom vaspitanju kroz reformu shvaćenu kao reedukacija nastavnika. *Nastava i vaspitanje*, Vol. 48, br. 1-2, 101-113. ISSN 0547-3330.
21. Rejeski, W., & Brawley, L. (1983). Attribution theory in sport: Current status and new perspectives. *Journal of Sport Psychology*, vol. 5, 77-79.
22. Rodionov, A.V., ur. (1979). *Psihologija sporta viših dostiženij*. Moskva: Fizkul'tura i sport / FIS.

23. Reber, A., & Reber, E. (2010). *Rečnik psihologije* (prevod sa engleskog). Beograd: JP Službeni Glasnik, – 686 ISBN 978-86-7549-543-7.
24. Stefanović, V. (1988). *Pedagogija fizičke kulture*. Beograd: Fakultet za fizičku kulturu (FFK).
25. Stefanović, V. (1983). *Pedagogija i sport*. Beograd: Sportska knjiga.
26. Thomas, R. (1983). *Psychologie du sport*. Paris: Presses universitaires de France / PUF, .
27. Trebješanin, Ž. (2008). *Rečnik psihologije*. Beograd: Stubovi kulture, 2008. – 551ISBN 978-86-7979-226-6.
28. Vealey, S. R. (1986). Conceptualization of sport-confidence and competitive orientation, a preliminary investigation and instrument development. *Journal of Sport Psychology*, vol. 8, 221-246.
29. Vealey, S. (1994). Knowledge development and implementation in sport psychology: A Review of the Sport Psychologist 1987-1992. *Sport Psychologist*, 8, 331-348.

BALANSIRANA MERILA PERFORMANSI I STRATEGIJSKE MAPE U PROCESU IMPLEMENTACIJE STRATEGIJE U SPORTSKOJ ORGANIZACIJI

BALANCED PERFORMANCE MEASURES AND STRATEGIC FOLDERS IN THE PROCESS OF STRATEGY IMPLEMENTATION IN SPORTS ORGANIZATION

Bojan Kostandinović¹, Branislav Mašić²

¹Odbojkaški klub „Crvena Zvezda“, Beograd, Srbija

²Alfa Univerzitet, Beograd, Srbija

Apstrakt

Dobro definisana strategija i strateški razvoj savremenih organizacija jedni su od najbitnijih faktora za ostvarenje dobrih rezultata. Prateći moderne tokove u sportskim organizacijama mogu da se koriste savremeni menadžerski koncepti koji pomažu menadžerima da na pravilan način definišu strategiju i uspešno je implementiraju. Jedan od najboljih i najpraktičnijih jesu Balansirana merila performansi i za njih razvijene strateške mape koje uspešno povezuju strategiju sa operacijama u integrisanom menadžment sistemu.

Ključne reči: Strategija, Strateški menadžment, Balansirana merila performansi, Strateške mape, Integrisani menadžment sistem

Abstract

A well defined strategy and strategic development of modern organizations are some of the most important factors for achieving good results. Following trends in sports organizations, modern management concepts can be used to help managers to properly define a strategy and successfully implement it. One of the best and most practical is Balanced Scorecard concept and for them developed strategic maps that successfully link strategy with operations in the integrated management system.

Key words: Strategy, Strategic management, Balanced Scorecard, Strategic maps, Integrated management system

Uvod

Da bi jedna sportska organizacija, sa ciljem ostvarenja što boljih rezultata, u prvi plan svog poslovanja stavila strategiju i strateške odluke bitno je da ona bude strateški orijentisana. Strateška orijentacija organizacije mora da bude prihvatljiva i razumljiva za sve zaposlene

u organizaciji i koristeći proces strategijskog menadžmenta sve strategijske odluke treba da budu dobro definisane i povezane sa operacijama, ciljevima i inicijativama u organizaciji kao i sa budžetima same sportske organizacije. Jednu od najboljih metodologija za definisanje i implementaciju strategije, kao i za njeno povezivanje sa operacijama, u savremenim sportskim organizacijama mogu predstavljati Balansirana merila performansi (*Balanced Scorecard* – BSC) na osnovu kojih se mogu razviti strategijske mape. Uz njihovu primenu se na jednom mestu može pratiti i rukovoditi implementacijom čitave strategije organizacije, a sama strategija povezati sa operacijama kroz integrisani menadžment sistem.

Strategija i strategijski menadžment u sportskoj organizaciji

„Nijedna valjana poslovna strategija ne može se graditi na nepotpunom znanju ili analizi. Ako se dogodi da takva strategija donese dobre rezultate, to je rezultat sreće ili inspiracije. Istinski strateg se ne oslanja ni na jedno ni na drugo. On poseduje pouzdaniji recept za uspeh: kombinaciju analitičke metode i umne fleksibilnosti koju ja nazivam strategijskim razmišljanjem.“

Keniči Ohmae (*Kenichi Ohmae*)

U rečniku današnjih, savremenih menadžera „strategija“ sigurno predstavlja jedan od najprimenljivijih, najviše korišćenih pojmova. Reč „strategija“ potiče iz grčkog jezika (gr. *στρατηγία*), od osnove „strateg“ (gr. *στρατηγός*) što znači vojskovođa, poznavalac veštine ratovanja. Strategija, dakle, predstavlja nauku o vođenju vojske, veštinu ratovanja.¹ Doslovno, pojam „strategija“ možemo predstaviti kao „veštinu generala“ (*the art of the general*).² Sigurno je da sama definicija strategije svoje pravo značenje dobija pri korišćenju u sportskim organizacijama koje itekako veoma često predstavljaju prava „bojna polja“ gde pravilno definisana i dobro implementirana strategija dovodi do ostvarenja željenih rezultata.

Kada razmatramo poslovanje jedne organizacije sigurno je da moramo izvršiti analizu strategijskog i operativnog menadžmenta u njoj. Operativni menadžment je proces gde se vrši pretvaranje ulaznih informacija i zadataka u izlazne (*input* u *output*). Za razliku od njega, strategijski menadžment je dosta kompleksniji i u čitavu analizu ubacuje okruženje u kojem organizacija posluje, a koje u mnogome utiče na to poslovanje. Za jednu sportsku organizaciju to bi značilo da njen Upravni odbor i top menadžment definišu strategiju i zadatke analizirajući svoju organizacionu celinu, ali u isto vreme i konkurenciju i uticaj spoljnih faktora, pa te zadatke prenose dalje na operativni menadžment koji ima zadatak da ih izvrši.

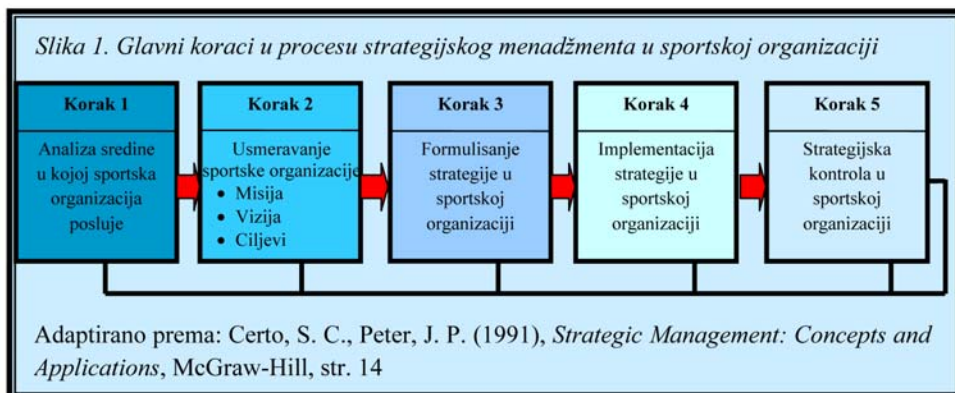
U poređenju sa operativnim menadžmentom strategijski menadžment je relativno novijeg datuma (*Nashville Tennessee, USA, 1973.*) i u poslednje vreme on postaje izuzetno atraktivan i koristan za razmatranje i analizu. Strategijski menadžment kao koncept i sistem sastoji se od analiza, odluka i akcija koje organizacija preduzima da bi stvorila i održala konkurentsku prednost. Proces strategijskog menadžmenta u jednoj sportskoj organizaciji može se analitički prikazati, prema našem mišljenju, kroz pet koraka i to:

¹ Vujaklija, M. (1996/97), *Leksikon stranih reči i izraza*, Prosveta, Beograd, str. 850

² Mašić, B. (2009), *Strategijski menadžment*, Univerzitet Singidunum, Beograd, str. 34

1. Analiza sredine - Vršiti se strategijska analiza okruženja u kome sportska organizacija posluje, razmatraju se interni i eksterni faktori koji utiču na ostvarenje rezultata u organizaciji.
2. Usmeravanje organizacije - Prema utvrđenoj analizi sportska organizacija se usmerava definisanjem vizije, misije i ciljeva koje treba ostvariti u određenom vremenskom periodu.
3. Formulisanje strategije - Definiše se, odnosno formuliše strategija sportske organizacije za koju se smatra da će dati dobre rezultate u odnosu na konkurenciju.
4. Implementacija strategije - Cilj je na pravilan način implementirati unapred definisanu strategiju u sportsku organizaciju.
5. Strategijska kontrola - Prate se dobijeni rezultati, odnosno vrši se ocena i kontrolisanje ostvarenih rezultata poslovanja u sportskoj organizaciji.

Na slici 1 grafički su prikazani glavni koraci u procesu strategijskog menadžmenta prema tome kako ih posmatraju Semjuel Certo i Pol Piter (*Samuel C. Certo and J. Paul Peter*), a koji mogu biti primenjeni u jednoj sportskoj organizaciji.

Kao što se sa slike 1 može videti, svih pet koraka je međusobno povezano i interaktivno, utiču jedni na druge i koriste povratnu vezu da bi se vršile potrebne izmene i korekcije.

Da bi jedna sportska organizacija svoje planove i rezultate bazirala na strategiji i strategijskim odlukama ona mora biti strategijski orijentisana i kao takva funkcionisati. Strategija mora poslužiti kao vodilja u celokupnom sistemu organizacije, svim njenim poslovnim jedinicama kao i svakom članu organizacije pojedinačno. Profesor Robert Kaplan i profesor Dejvid Norton (*Robert Kaplan and David Norton*) su u svojoj knjizi 2001. godine pod naslovom „Strategijski fokusirana organizacija: kako Balanced Scorecard kompanije uspevaju u novom poslovnim okruženju“ (*The Strategy-Focused Organization: How Balanced Scorecard Companies Thrive in the New Business Environment*), izdvojili pet principa koji čine okvir za stvaranje strategijski fokusirane organizacije i oni se veoma dobro mogu primeniti u jednoj sportskoj organizaciji:³

³ Kaplan, R. S., Norton, D. P. (2001), *The Strategy-Focused Organization: How Balanced Scorecard Companies Thrive in the New Business Environment*, Harvard Business School Press, Boston, Massachusetts, USA, str. 9

1. Pokrenuti promene kroz liderstvo sa vrha organizacije.

Promene koje se donose moraju biti odobrene, a najčešće i inicirane od strane lidera i top menadžmenta koji upravlja sportskom organizacijom i koji donosi strategijske odluke. Pravi, uspešni lideri moraju inicirati promene u cilju napretka organizacije i veoma često te promene mogu da budu radikalne, ali to je cena koja mora da se plati zarad ostvarenja dobrih rezultata.

2. Prevesti strategiju u operativne termine.

Definisana strategija od strane top menadžmenta u jednoj sportskoj organizaciji mora biti prevedena u operativne termine koji mogu biti lako razumljivi svim članovima organizacije. Samo na taj način na implementaciji strategije mogu raditi svi članovi uključeni u rad sportske organizacije. Za prevođenje strategije u operativne termine veoma uspešno se mogu koristiti savremene menadžerske metodologije od kojih su možda i najuspešnija Balansirana merila performansi – BSC koncept.

3. Uskladiti (izbalansirati) organizaciju prema strategiji.

Sve organizacione jedinice, kao i pojedinci u sportskoj organizaciji, moraju da se povezuju u cilju dostizanja zajedničkog cilja ranije definisanog od strane top menadžmenta. Neophodno je naglasiti ulogu svakog pojedinca ili dela organizacije koji moraju međusobno biti povezani strategijskim pitanjima, a sama strategija izbalansirana u kompletnoj organizaciji.

4. Motivisati zaposlene kako bi strategija postala deo svakijeg posla.

Da bi se u jednoj sportskoj organizaciji ostvarili dobri rezultati veoma je bitno da svi njeni članovi budu dobro motivisani. Motivacija predstavlja veoma bitan proces koji se koristi kao alat za stimulisanje članova tima u cilju uspešnog sprovođenja određene strategije.

5. Nastojati da strategija postane kontinuirani proces.

Da bi se ostvarili dobri rezultati u jednom sportskom kolektivu veoma je bitno da strategija postane kontinuirani, stalan proces. Strategijsko razmišljanje i strategijsko delovanje moraju postati proces koji će se ponavljati i koji će voditi sportsku organizaciju u ostvarenje konstantno dobrih rezultata.⁴

Balansirana merila performansi u sportskoj organizaciji

„Izrada Balansiranih merila performansi može pomoći menadžmentu da poveže tekuće akcije sa ciljevima u budućnosti.“

*Robert Kaplan i Dejvid Norton
(Robert Kaplan and David Norton)*

Balansirana merila performansi (*Balanced Scorecard concept* - BSC koncept), prema istraživanjima objavljenim u časopisu „*Harvard Business Review*“, predstavljaju jedan od najsavremenih i najbitnijih menadžerskih koncepata koji su razvijeni u proteklih 75 godina. Balansirana merila performansi pored finansijskih pokazatelja, koji su izuzetno

⁴ Mašić, B. (2009), *Strategijski menadžment*, Univerzitet Singidunum, Beograd, str. 415

bitni za prikaz i praćenje poslovanja jedne organizacije, koriste još učenje i rast ljudskog, informacionog i organizacionog kapitala u organizaciji, interne procese u organizaciji kao i praćenje i povećanje zadovoljstva klijenata, što u današnje vreme predstavlja jednu od veoma bitnih stavki poslovanja svake savremene organizacije. BSC koncept se može veoma praktično primeniti i u sportskim organizacijama i na taj način poboljšati njihovo poslovanje uvođenjem najsavremenijih svetskih menadžerskih trendova.

Istraživanja koja su obavljena u različitim organizacijama, a prikazana na internet stranici *Balanced Scorecard Designer*, mogu se veoma lako posmatrati kao validna i u sportskim organizacijama:⁵

1. *95% zaposlenih u prosečnoj organizaciji ne razume njenu organizacionu strategiju* – Veoma često u sportskim organizacijama veliki broj zaposlenih nedovoljno dobro razume strategiju koja se primenjuje u samoj organizaciji ili nije dovoljno dobro informisan o njoj.
2. *90% organizacija ne uspeva da uspešno implementira zacrtanu strategiju* – Najveći broj sportskih organizacija nije u stanju da pravilno i sa uspehom implementira strategiju koja je definisana. Vrlo često su ti razlozi opravdani, gde je najčešći nedostatak materijalnih sredstava, ali i nedovoljna stručnost članova organizacije, loš rad, uticaj spoljnih faktora i sl.
3. *86% izvršnih timova potroši manje od jednog sata mesečno u razmatranju strategije* – Vrlo često članovi izvršnih timova u sportskim organizacijama nedovoljno vremena posvećuju strategijskim pitanjima i na taj način direktno utiču na ostvarenje nedovoljno dobrih rezultata.
4. *70% organizacija ne povezuje srednji menadžment sa pitanjima vezanim za strategiju kompanije* – Srednji menadžment predstavlja jako bitnu kariku u lancu rukovođenja i sprovođenja strategije u jednoj sportskoj organizaciji. Ukoliko je ta karika prekinuta, implementacija dobro definisane strategije top menadžmenta se dovodi u pitanje.
5. *60% organizacija ne povezuje strategiju sa budžetiranjem* – Strategijska pitanja u jednoj sportskoj organizaciji su u direktnoj vezi sa materijalnim sredstvima. Kada se donose strategijske odluke bitno je da se one povežu sa postojećim saznanjima o budžetu jer se samo na taj način mogu doneti dobre odluke. Veoma često dobro definisanu strategiju sportska organizacija nije u stanju da implementira zbog nedostataka novca u budžetu.

Kao što istraživanja prikazuju, poslovanje današnjih savremenih sportskih organizacija, kao i današnjih savremenih kompanija, ne može se više posmatrati samo iz jednog ugla, gde se akcenat stavlja samo na ostvarenje dobrih poslovnih rezultata i povećanje finansijske dobiti. Savremene sportske organizacije moraju se danas posmatrati sa više aspekata, kao organizacije koje moraju zadovoljiti zahteve navijača, zahteve sponzora, zahteve koje društvena zajednica od njih zahteva, pozitivno uticati na mlade ljude, razvijati duh *fair-play-a*, boriti se protiv negativnih tendencija kao što su droga i alkohol i tako dalje. Da bi svi ovi aspekti poslovanja jedne sportske organizacije bili zadovoljeni u današnje vreme se, zahvaljujući razvoju brzih i moćnih informacionih sistema, mogu i moraju koristiti savremene naučne metodologije, među kojima je sigurno jedna od veoma primenjivih koncept Balansiranih merila performansi koji je danas razvijen do nivoa integrisanog menadžment sistema, a baziran na dobro definisanim strategijskim ciljevima.

⁵ *Balanced Scorecard Fact Sheet*, na web stranici <http://www.strategy2act.com/solutions/balanced-scorecard-fact-sheet.htm> (dostupno 29.07.2009.)

Strategijski ciljevi u sportskoj organizaciji

Definisanje i uspostavljanje strategijskih ciljeva u jednoj organizaciji predstavlja jedan od najvažnijih procesa i njemu se mora posvetiti posebna pažnja. Vrlo je bitno da ti definisani ciljevi budu realno postavljani i lako merljivi jer ih samo kao takve možemo pratiti i kontrolisati. Postavljeni ciljevi predstavljaju uvodni, početni nivo za razvoj BSC koncepta i imaju odlučujuću ulogu u procesu vođenja strategijskih promena u kompaniji i ostvarivanju dobrih poslovnih rezultata. Definisani ciljevi treba da budu realni i ostvarljivi, ali sa druge strane ambiciozni i motivišući. Ciljevi predstavljaju mehanizam koji vuče organizaciju napred, dok joj praćenje zacrtanih ciljeva omogućuje da uči i da se na taj način razvija i ostvaruje dobre rezultate poslovanja. Utvrđivanje ciljeva za različite strategijske zadatke predstavlja stvar procene menadžmenta. Definisanje ciljeva i sam BSC koncept je neprekidan ciklični proces koji pruža organizacijama dobre šanse za upeh i mogućnost osvajanja vodećih pozicija u poslovanju. Nakon definisanja ciljeva, veoma je bitno definisati i strategijske inicijative koje treba preduzeti. Ako posmatramo jednu sportsku organizaciju i ciljeve u njoj, veoma je bitno da se razmotre očekivanja navijača i sponzora, kao i menadžmenta koji je vodi, te identifikuju ciljevi koji bi joj mogli omogućiti snažnu konkurentnost u odnosu na ostale takmičare. Kao jedan od veoma često praktično primenljivih primera definisanja ciljeva u sportskoj organizaciji jeste i benčmarketing koji je baziran na komparativnoj analizi i može biti okrenut prema spoljnim standardima ili prema standardima koji su već postavljani u samoj sportskoj organizaciji.

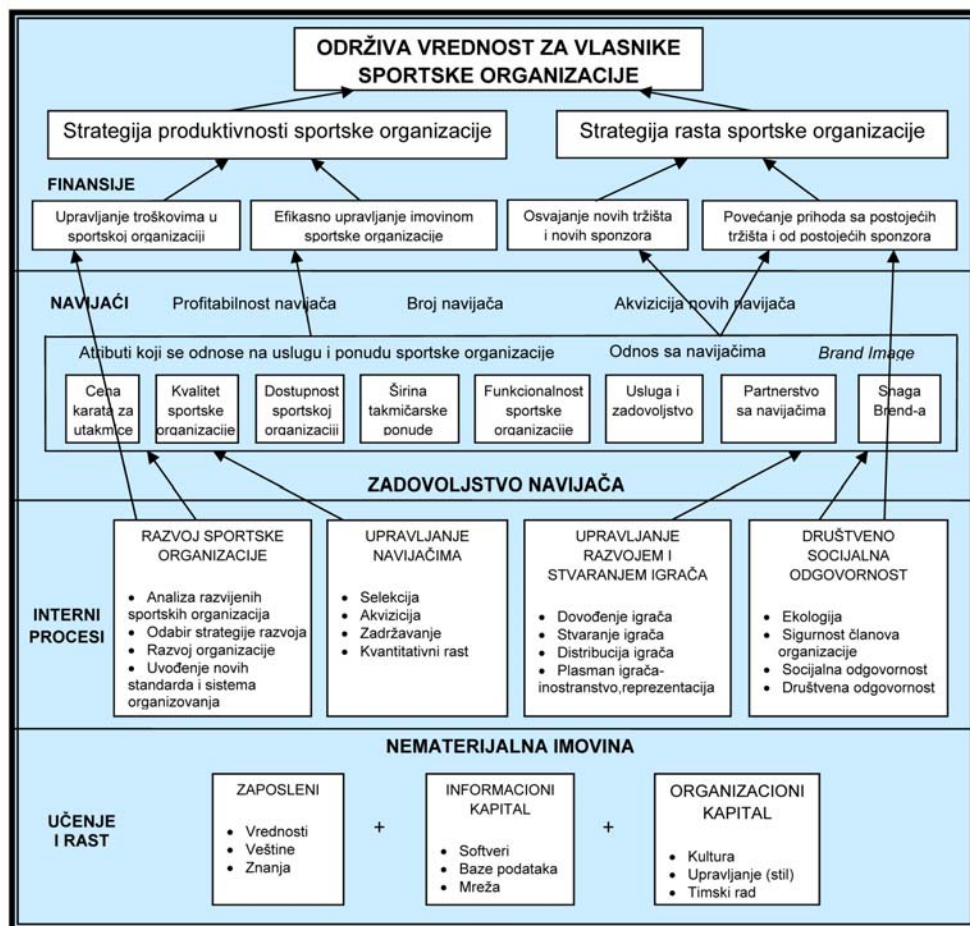
Neki od ciljeva u sportskoj organizaciji su:

- Povećati vrednost sportske organizacije
- Povećati vrednost zaposlenih
- Postići zacrtane sportske rezultate
- Povećati performanse sportske organizacije
- Povećati konkurentski kvalitet članova sportske organizacije
- Poboljšati odnos sa navijačima
- Povećati broj navijača sportske organizacije
- Poboljšati *Image Brand*-a sportske organizacije
- Poboljšati organizacionu klimu u sportskoj organizaciji

Upotreba strategijskih mapa u sportskoj organizaciji

Da bi na što bolji način prikazale svoje poslovanje organizacije koriste strategijske mape kojima se na jednostavan, ali izuzetno praktičan i primenjiv način može pratiti sve ono što je za to poslovanje karakteristično. Strategijske mape jedne sportske organizacije treba da pokažu zahteve okruženja u kojem se posluje, organizaciju i njene sektore, pravce i ciljeve poslovanja kao i zadatke koji treba da se ostvare. U cilju uspešnosti organizacije unapred definisana strategija mora biti implementirana na pravi način. Svaki od članova tima mora odraditi svoj deo posla u skladu sa zadacima koji su mu dodeljeni i samo ukoliko je celokupan niz učesnika odradio svoj deo strategijskih zadataka može se očekivati željeni rezultat. Ciljevi u sportskoj organizaciji moraju biti definisani u svim departmanima organizacije, kako u upravljačkim tako i organizacionim i logističkim, a naročito u takmičarskim timovima.

Koristeći Balansirana merila performansi i četiri perspektive BSC koncepta, strategijske teme i ciljevi u sportskoj organizaciji mogu biti grafički prikazani strategijskim mapama (Slika 2).

Slika 2. Perspektive BSC koncepta, stratejske teme i ciljevi u sportskoj organizaciji⁶

Kao što se sa slike 2 može videti, postoji veoma veliki broj faktora koji utiču na razvoj i poslovanje jedne sportske organizacije i svi oni mogu biti grupisani i prikazani u četiri celine, četiri perspektive. Na taj način, posmatrajući i analizirajući sve četiri perspektive možemo doći do zaključka da se samo dobrim i pravilnim balansiranjem između njih može postići dobar rezultat, gde su podjednako važne finansijska perspektiva sportske organizacije, navijači, interni procesi u samoj organizaciji kao i razvoj, učenje i rast ljudskog, informacionog i organizacionog kapitala. Ukoliko se akcenat stavi samo na jedan deo poslovanja sportske organizacije ostvareni rezultati neće biti dovoljni da bi se zadovoljile sve oblasti zbog kojih sportska organizacija postoji i aspekti koje ona mora da ispuni.

⁶ Adaptirano prema: Kostandinović, B. (2011), *Implikacije sistema balansiranih merila performansi na uspešnost organizacija u autoindustriji*, Doktorska disertacija, Univerzitet Singidunum, Beograd, str. 245.

Intergrisani menadžment sistem: povezanost strategije sa operacijama

Robert Kaplan i Dejvid Norton su 2008. godine u svom radu „Premija za izvršenje: Povezivanje strategije sa operacijama za ostvarenje konkurentske prednosti“ (*The Execution Premium: Linking Strategy to Operations for Competitive Advantage*)⁷ definisali faze integrisanog menadžment sistema koje su međusobno interaktivne, utiču jedna na drugu i na veoma jednostavan i lako primenjiv način povezuju formulisanje strategije i planiranje sa operativnim izvršenjem. Na koji način one mogu biti primenjive u jednoj sportskoj organizaciji prikazano je na slici 3, a faze integrisanog menadžment sistema su:⁷

Faza 1. Razvoj strategije

Menadžeri razvijaju strategiju bazirajući je na definisanju misije, vizije i vrednosti u sportskoj organizaciji i oni su primarni za razvoj dobre i primenjive strategije.

Faza 2. Plan strategije

Za pravilno planiranje strategije koriste se Balansirana merila performansi i strategijske mape, kao savremeni koncepti poslovanja. U ovoj fazi se moraju definisati portfolio inicijative, planirati sredstva i finansije potrebne za ostvarenje definisane strategije sportske organizacije.

Faza 3. Usklađivanje organizacije sa strategijom

Koristeći Balansirana merila performansi i strategijske mape vrši se analiza poslovanja i usklađuju sve organizacione jedinice u jednoj sportskoj organizaciji kao što su poslovne jedinice, logističke jedinice zadužene za podršku kao i svi zaposleni u organizaciji, kako u sportskom timu tako i izvan njega.

Faza 4. Plan operacija

U fazi planiranja operacija vrši se strategijsko planiranje akcija koje se sprovede u cilju unapređenja glavnih procesa, planiranja poslovanja, raspodele kapaciteta resursa i budžeta.

Faza 5. Monitoring i učenje

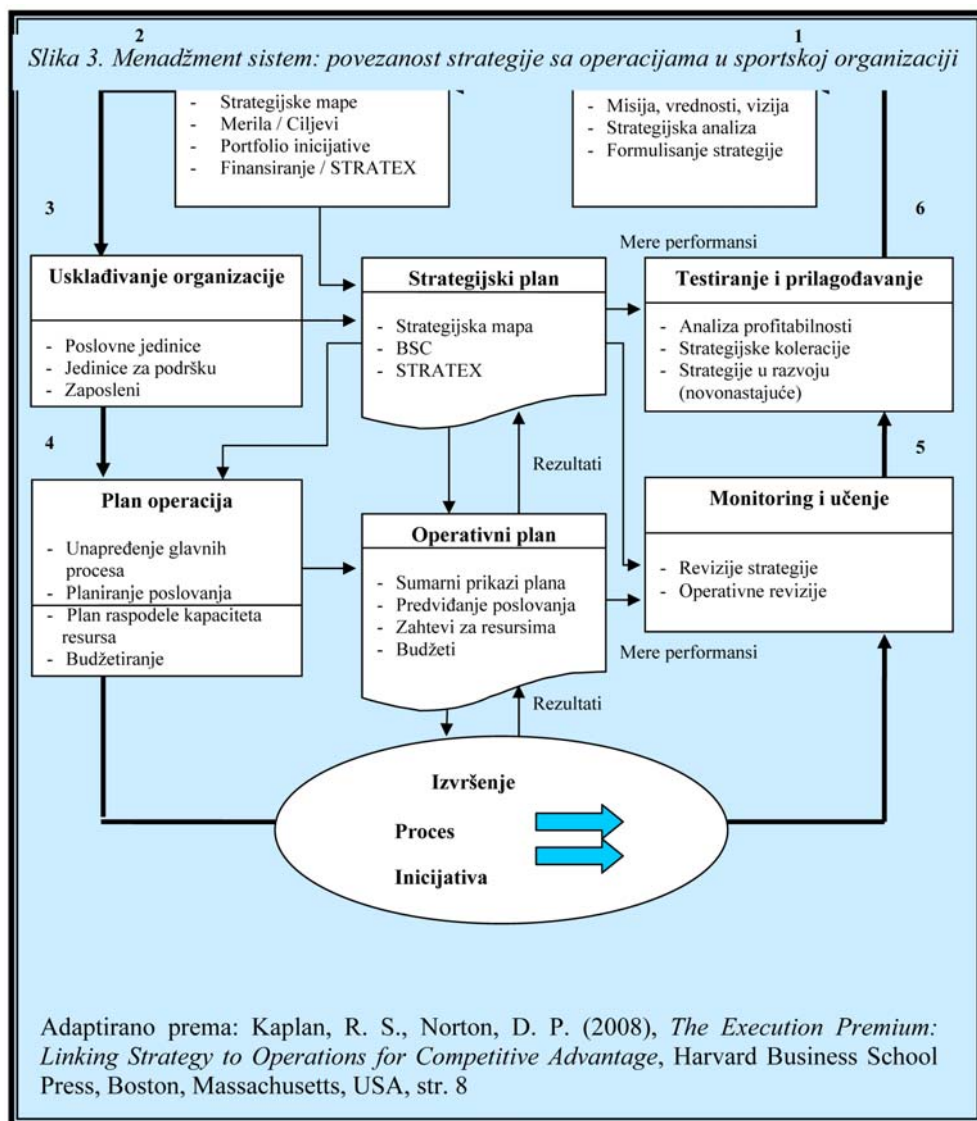
Svaka sportska organizacija koja je bazirana na integrisanom menadžment sistemu konstantno mora da vrši nadgledanje sprovođenja strategije i operacija u samoj organizaciji i direktno deluje na sve zaposlene koji su zaduženi za njih, informiše ih o rezultatima i vrši njihovu edukaciju u cilju stalnih poboljšanja.

Faza 6. Testiranje i adaptiranje strategije

Testiranje i adaptacija strategije mora biti za jednu sportsku organizaciju konstantan, kontinualan proces kojim se mora rukovoditi sa vrha i uticati na to da se strategija na što bolji način implementira i sprovodi. Samo testiranje i adaptacija moraju da se obavljaju u određenim vremenskim periodima, veoma često na mesečnom, nedeljnom, ponekad i na dnevnom nivou u zavisnosti od situacije u kojoj se ta sportska organizacija nalazi.

Na slici 3 može se videti koji su glavni, osnovni zadaci u razvoju i implementaciji strategije u jednoj sportskoj organizaciji u svakoj od šest faza, kao i njihova međusobna interakcija.

⁷ Kaplan, R. S., Norton, D. P. (2008), *The Execution Premium: Linking Strategy to Operations for Competitive Advantage*, Harvard Business School Press, Boston, Massachusetts, USA, str. 8

Slika 3. Menadžment sistem: povezanost strategije sa operacijama u sportskoj organizaciji

Zaključak

Iz prikazane analize može se zaključiti da razvoj savremenih menadžerskih koncepata i njihova praktična primena sigurno je da mogu u mnogome uticati na poslovanje savremenih sportskih organizacija i poboljšanje njihovih rezultata, i one to treba da iskoriste. Jedan od najboljih i najpraktičnijih koncepata jesu Balansirana merila performansi i strategijske mape koji pomažu savremenim menadžerima da na što lakši i transparentniji način prikažu poslovanje sportske organizacije i koristeći faze integrisanog menadžment sistema, povežu strategiju sa operacijama, inicijativama i budžetima. Samo praćenjem najboljih svetskih trendova i savremenih metodologija poslovanja današnje sportske organizacije mogu sa upehom da se takmiče i ostvare dobre poslovne rezultate, kako u lokalnom, tako i u internacionalnom okruženju.

Literatura

1. *Balanced Scorecard Fact Sheet*, na web stranici <http://www.strategy2act.com/solutions/balanced-scorecard-fact-sheet.htm> (dostupno 29.07.2009.)
2. Kaplan, R., & Norton, D. (1996). „Using the Balanced Scorecard as a Strategic Management System,” *Harvard Business Review*. USA.
3. Kaplan, R., & Norton, D. (2000). “Having Trouble with Your Strategy? Then Map It”, *Harvard Business Review - HBR*, USA, na web stranici <http://hbr.org/>
4. Kaplan, R., & Norton, D. (2001). *The Strategy-Focused Organization: How Balanced Scorecard Companies Thrive in the New Business Environment*. Boston, Massachusetts, USA: Harvard Business School Press.
5. Kaplan, R., & Norton, D. (2004). *Strategy maps: Converting intangible assets into tangible outcomes*. Boston, Massachusetts, USA: Harvard Business School Press.
6. Kaplan, R., & Norton, D. (2008). *The Execution Premium: Linking Strategy to Operations for Competitive Advantage*. Boston, Massachusetts, USA: Harvard Business School Press.
7. Kostandinović, B. (2011). *Implikacije sistema balansiranih merila performansi na uspešnost organizacija u auto-industriji*. Doktorska disertacija, Beograd: Univerzitet Singidunum.
8. Mašić, B. (2009). *Strategijski menadžment*. Beograd: Univerzitet Singidunum,.
9. Vujaklija, M. (1996/97). *Leksikon stranih reči i izraza*. Beograd: Prosveta.

DA LI DOMINANTNA RUKA NAJBOLJIH IGRAČA STONOG TENISA U SVETU IMA FUNKCIONALNU VEZU SA NJIHOVIM MORFOLOŠKIM STATUSOM I POKAZATELJIMA TEHNIČKO TAKTIČKIH AKTIVNOSTI?

DOES THE DOMINANT HAND OF THE BEST TABLE TENNIS PLAYERS IN THE WORLD HAS A FUNCTIONAL RELATIONSHIP WITH THEIR MORPHOLOGICAL STATUS AND TECHNICAL-TACTICAL ACTIVITIES?

Goran Kocić

Stonoteniska Akademija Kocić, Beograd, Srbija

Apstrakt

Istraživanje je imalo za cilj utvrđivanje stepena značajnosti razlika u pokazateljima morfološkog statusa i tehničko-taktičke aktivnosti vrhunskih igrača stonog tenisa u svetu, razvrstanih u subuzorke istraživanja po kriterijumu dominantne ruke. Analizirani su igrači učesnici završnog turnira u stonom tenisu na Olimpijskim igrama održanim 2008. godine u Peking (N=77) u svim odigranim setovima (N=846).

Dokazano je da su dešnjaci morfološki superiorni u odnosu na levoruke, pri čemu je fizički telesni sastav, indirektno procenjen preko indeksa telesne mase, isti za sve igrače. Rezultati istraživanja su ukazali na efikasnije izvođenje tehničko taktičkih elemenata odbrane u setu i meču, servisa u meču, postizanja poena trećom loptom i kontranapada u meču. U svim nabrojanim varijablama su igrači sa dominantnom levom rukom bili superiorni.

Ključne reči: morfološki status, stoni tenis, Olimpijske igre

Abstract

The study aimed to determine the level of significance of the differences in morphological status parameters, and technical-tactical activities of top table tennis players in the world divided into research subsamples by the dominant hand criteria. The participants of the finals in the table tennis tournament at the Olympic Games held in Beijing in 2008. were analyzed (N = 77) in all the played sets (N = 846).

It has been shown that the right-handed players are morphologically superior to the left-handed, where the physical body composition, assessed indirectly through the body mass index, is the same for all players.

The study results suggest the more efficient performance of technical and tactical elements in the defense in the set and match, the service in the match, the third ball achieved points as well as the counterattack in the match. In all the variables listed the players with dominant left hand were superior.

Key words: morphological status, table tennis, Olympics

Uvod

Osnovu svake sportske aktivnosti predstavlja takmičenje u kojem se protivnici nadmeću koristeći tehničko-taktičke elemente karakteristične za datu sportsku granu i pri tom pokušavaju, uz poštovanje sportskih pravila, da nadvladaju protivnika. Stepem majstorstva takmičara određuje izbor, volumen i efikasnost izvođenja tehničko-taktičkih elemenata u uslovima sportskog nadmetanja, što određuje i takmičarski profil jednog igrača. Struktura i karakteristike izvođenja tehničko-taktičkih elemenata u stonom tenisu nisu ispitivani na vrhunskim svetskim igračima, tako da je *predmet* ovog istraživanja definisan kao skup tehničko-taktičkih karakteristika najboljih igrača stonog tenisa sveta u takmičarskim uslovima.

Nakon kvalitativnog određivanja prostora tehničko-taktičke aktivnosti vrhunskih igrača stonog tenisa u uslovima takmičenja, pristupilo se kvantitativnim analizama koje su imale za cilj utvrđivanje intenziteta i značaja razlika u morfološkim i tehničko-taktičkim pokazateljima, koje se pojavljuju između grupa formiranih pod kriterijumom dominantne ruke koju koriste u igri.

Na žalost, u dostupnoj naučnoj periodici nije bilo moguće pronaći radove koji bi za predmet istraživanja imali problematiku analize igrača prema kriterijumu dominantne ruke kojom se igrač služi u takmičenju. Zbog toga su analizirani radovi koji se indirektno odnose na ovu problematiku.

U malobrojnim istraživanjima su analizirani biomehanički aspekti osnovnih tehničkih elemenata koji se koriste u stonom tenisu (Barchukova and Voronov, 1998). Jedno od istraživanja je obuhvatilo biomehaničku analizu napadačkih udaraca koji su posmatrani kao preduslov za razvoj odgovarajuće tehničko-taktičke aktivnosti tokom igre. Rezultati ovih analiza su predstavljali osnov za razradu metoda vrednovanja tehničko-taktičkog majstorstva igrača stonog tenisa (Barchukova and Lokhov, 1998). Razvijeni metod dozvoljava da se oceni fizička, funkcionalna i tehnička pripremljenost igrača u uslovima sportskog nadmetanja.

Biomehanička analiza koordinacije glave, oka i ruke u stonom tenisu je istraživana trodimenzionalnom kinematičkom analizom (Rodrigues et al., 2002). Rezultati ukazuju na karakteristike funkcionalnog povezivanja perceptivnih procesa i motoričkog reagovanja u zadacima koji se izводе sa definisanim ciljem u ograničenom vremenskom intervalu. Ove navode indirektno potvrđuju rezultati istraživanja uticaja neizvesnosti na vizuelne strategije kod vrhunskih igrača stonog tenisa (Ripoll, 1989).

Karakteristike odgovora organizma igrača stonog tenisa, na trenažna i takmičarska opterećenja opisivane su u radovima koji se temelje na osnovnim fiziološkim i biodinamičkim principima sportskog treninga. U tom smislu se ukazuje i na značajne funkcionalne razlike koje stoni tenis kvalitativno razlikuju od većine ostalih sportista u pogledu energetskog obezbeđenja takmičarske aktivnosti (Zagatto et al., 2008). Istraživanje pomenutih autora je imalo za predmet anaerobni radni kapacitet određen preko parametara Wingate testa. *Trening snage* u stonom tenisu je dugo vremena bio van domašaja značajnijih naučno zasnovanih

istraživanja. Ova praksa je prekinuta tek od skora (Wirth et al., 2006). Specifičnosti trenažnog opterećivanja sportista u stonom tenisu mlađeg uzrasta je istraživano iz aspekta veličine administriranih opterećenja (Friedrich et al., 2000). Komparativne studije fizičke i sportske pripreme su sprovedene na populacijama kineskih i britanskih igrača stonog tenisa (Tang and Ding, 1998).

Metodologija priprema vrhunskih igrača stonog tenisa u Kini je, takođe, bila predmet naučnih istraživanja (Yang and Zhang, 2000). Autori konstatuju činjenicu da kineski igrači, u intervalu dužem od četiri decenije, dominiraju svetskim stonim tenisom i u istraživanju identifikuju pet faktora. Kao *prvi* faktor se pojavljuje potreba za analizom takmičarske aktivnosti (posebno pobednička aktivnost), koja služi kao podloga za naučni pristup trenažnom procesu. *Drugi* faktor je identifikovan sa tehničkim i tehnološkim inovacijama koje su za posledicu imale sve napornije treninge. *Treći* faktor se sadrži u optimiziranim trenažnim metodama koje predstavljaju osnovu za naučni pristup treningu. Kao poseban (*četvrti*) faktor je uočena mogućnost zamene fizičkih treninga sa teorijskim studijama i analizama. *Peti* faktor su autori identifikovali sa dobrom organizacijom priprema sportista koja garantuje uključ enje nauke u trenažni proces.

Stilovi igre i faktori koji su od uticaja na formiranje odgovarajućeg stila su, takođe, bili predmet naučnih istraživanja (Voronin and Vasilenko, 2007). Od malobrojnih radova fundamentalnog karaktera u oblasti utvrđivanja obuhvatnog funkcionalnog statusa profesionalnih igrača stonog tenisa, svakako treba istaći rad Koniga (Konig et al., 2001) u kojem su ispitani osnovni kardiovaskularni, metabolički i hormonalni parametri, koji mogu da budu od uticaja na takmičarsku sposobnost. Obuhvatno vrednovanje fizičke pripremljenosti vrhunskih kineskih stono-teniser a juniora je sprovedeno na uzorku od 127 muškaraca i 118 devojaka (Zhang et al., 1998). Nakon redukcije inicijalno primenjene baterije motoričkih testova izvršena je regresiona analiza koja je ukazala na realnu zasnovanost kompleksa od pet testova kojima je moguće validno proceniti fizičku pripremljenost stono-teniser a juniora.

Na populaciji vrhunskih igrača su ispitivane karakteristike neuroregulacije (Zhang and Liu, 1998). Istraživanje je sprovedeno paralelnim prikupljanjem podataka uz pomoć EEG i primenom psiholoških mernih instrumenata na uzorku od 74 igrača stonog tenisa. Prikupljeni rezultati su ukazali na značajne razlike između igrača različitog nivoa sportskog majstorstva.

Fenomen učenja kod mečeva vrhunskih igrača je bio predmet veoma obuhvatnih istraživanja (Seve et al., 2005, Seve et al., 2003, Seve et al., 2002). Ovde treba ukazati i na interesantan rad koji obrađuje problem psiholoških samoregulacionih tehnika u kritičnim situacijama tokom meča (Samulski and Lima, 1998).

Anksioznost, kognitivnu interferenciju i sportsku pripremljenost su istraživali posebno razvijenim mernim instrumentom (Krohne and Hindel, 1990, Krohne and Hindel, 2000), koji je pokazao svoju *dijagnostičku validnost*. U ovu grupu istraživanja svakako treba uvrstiti i analizu takmičarskog stresa i razlika u ovom parametru između početnika i vrhunskih igrača stonog tenisa (El-Naggar, 1993).

U domenu psiholoških istraživanja su značajna ispitivanja anticipacionih svojstava kod vrhunskih igrača stonog tenisa (Tenenbaum et al., 2000), gde se konstatuje da se ova populacija značajno razlikuje u odnosu na populaciju nesportista. Ove rezultate potvrđuju naredna istraživanja (Shim et al., 2006) u kojima su, sličnim metodama, ispitivane anticipaciona svojstva igrača stonog tenisa na osnovu vizuelno obezbeđenih informacija. Svakako treba u ovu grupu uvrstiti i istraživanja predviđanja kretanja predmeta u prostoru u funkciji brzine i ubrzanja kojim se predmet kreće (Senot et al., 2003), što su istraživači izveli ocenjivanjem hvatanja predmeta koji se kreće.

Kao posebna oblast psiholoških istraživanja u stonom tenisu se pojavljuje i problem motoričkog i tehničko-taktičkog učenja u uslovima takmičenja (Barbureau, 1981). Od psihofizioloških aspekata, karakterističnih za vrhunske igrače stonog tenisa ispitivani su određeni aspekti pažnje i koncentracije (Hung et al., 2004), preko kojih se procenjuje reaktivna motorna sposobnost (NMR).

Materijal i metode

Istraživanje je koncipirano kao inferencijalna, *ex post facto* studija, koja ima za cilj ispitivanje značajnosti razlika između subuzoraka ispitanika formiranih pod kriterijumom dominantne ruke kojom se igrač služi u meču.

Iz populacije vrhunskih igrača stonog tenisa za potrebe istraživanja posmatran je uzorak ispitanika koji obuhvata igrače učesnike završnog turnira na Olimpijskim igrama održanim u Pekingu 2008. godine. Efektiv uzorka ispitanika iznosi 77 igrača.

Uzorak je formiran od 77 mečeva. Svaki od mečeva je analiziran dva puta, odnosno za porednika i za poraženog, što čini efektiv uzorka mečeva od 154 jedinice posmatranja.

Uzorak analiziranih setova je obuhvatio analizu 423 odigrana seta. Svaki od setova je analiziran dva puta, odnosno za porednika i za poraženog, što čini efektiv uzorka setova od 846 jedinice posmatranja.

Za svakog od takmičara su se prikupili podaci u sledećim varijablama: Država iz koje igrač dolazi - PSTATE, Starost igrača - PAGE, Telesna masa igrača - PBM, Telesna visina igrača - PBH, Indeks telesne mase igrača - PBMI, Dominantna ruka igrača - PDH, Broj odigranih mečeva igrača - PNOMATCHS, Broj odigranih setova igrača - PNOGAMES, Konačan plasman igrača - rang - PPLACER i Kategorija igrača - PCAT.

Svaki od analiziranih setova je bio opisan preko sledećih varijabli: Redni broj seta u meču - GRBR, Trajanje seta - GTIME, Ishod seta - GRESULT, Osvojeno poena u setu - GPTS, Ukupno osvojeno poena servisom u setu - GSERVICE, Procenat osvojenih poena servisom u setu - GSERVICE%, Ukupno osvojeno poena trećom loptom u setu - G3BALL, Procenat osvojenih poena trećom loptom u setu - G3BALL%, Ukupno osvojeno poena napadom u setu - GATTACKING, Procenat osvojenih poena napadom u setu - GATTACKING%, Ukupno osvojeno poena odbranom⁸ u setu - GDEFENDING, Procenat osvojenih poena odbranom u setu - GDEFENDING%, Ukupno osvojeno poena protivnapadom⁹ u setu - GCTRATTACKING, Procenat osvojenih poena protivnapadom u setu - GCTRATTACKING%, Ukupno osvojeno poena na ostali način¹⁰ u setu - GOTHER, Procenat osvojenih poena na ostali način u setu - GOTHER% i Najveće vođstvo u setu - GLEAD

Svi prikupljeni podaci su se analizirali u skladu sa metodologijom statističkih analiza potrebnom za donošenje relevantnih sudova o postavljenim hipotezama istraživanja.

Statistička obrada je obuhvatila: deskriptivnu statističku analizu i analizu kvantitativnih razlika.

⁸ Poen dobijen defanzivnim udarcem - sečenim udarcem, visokom lopticom, pasivnim vraćanjem i sl.

⁹ Poen dobijen preokretanjem odbrane u napad - tipičan primer je korišćenje top spina ili žestokim udarcem iz pozadine.

¹⁰ Poen osvojen igrom izbliza, neiznuđenom greškom i sl.

Rezultati i diskusija

Tabela 1. MANN-WHITNEYEV U-TEST

PROMENLJIVA	SRED. R	SRED. L	U-VRED.	N L	N R	P
GRBR	3.31962	3.39252	65968.00	214	632	0.586776
GTIME	4.77215	4.54206	62295.00	214	632	0.077219
GPTS	9.34494	8.99065	63201.00	214	632	0.134345
GSERVICE	0.96361	1.01402	65955.50	214	632	0.567503
GSERVICE%	10.80882	11.13523	65526.00	214	632	0.482655
G3BALL	1.18038	1.29439	65065.00	214	632	0.387685
G3BALL%	12.31265	14.32659	62639.00	214	632	0.098054
GATTACKING	4.07120	4.02804	66841.50	214	632	0.798540
GATTACKING%	43.13143	44.71038	64545.50	214	632	0.318605
GDEFENDING	2.35127	1.86916	57897.00	214	632	0.001338
GDEFENDING%	25.24588	21.08248	58843.50	214	632	0.004363
GCTRATTACKING	0.62342	0.58879	64986.50	214	632	0.329618
GCTRATTACKING%	6.75826	6.52470	64911.00	214	632	0.321112
GOTHER	0.15506	0.19626	66029.50	214	632	0.401780
GOTHER%	1.74296	2.22063	65808.50	214	632	0.341030
GLEAD	3.01266	2.80841	63470.00	214	632	0.174564
MROUND	6.34652	6.62150	63479.00	214	632	0.157556
MNOGAMES	5.63924	5.78505	62047.00	214	632	0.060290
MTIME	27.10285	26.32243	63612.00	214	632	0.193245
MPTS	52.70411	51.71028	64512.50	214	632	0.313705
MSERVICE	5.44937	5.92056	59518.50	214	632	0.008292
MSERVICE%	10.23420	11.32823	58826.50	214	632	0.004407
M3BALL	6.60918	7.30374	62715.00	214	632	0.110850
M3BALL%	12.59849	14.19241	60111.00	214	632	0.015028
MATTACKING	23.15823	23.52804	66905.00	214	632	0.815982
MATTACKING%	43.42238	44.76741	65978.00	214	632	0.594313
MDEFENDING	13.33386	10.84579	53480.50	214	632	0.000005
MDEFENDING%	25.34458	21.05777	54323.50	214	632	0.000017
MCTRATTACKING	3.47785	3.54673	62438.00	214	632	0.090038
MCTRATTACKING%	6.78532	6.44849	61066.00	214	632	0.033078
MOTHER	0.90506	1.09346	65960.50	214	632	0.557712
MOTHER%	1.61503	2.20570	64265.50	214	632	0.241010
PAGE	29.78401	27.91688	56986.00	214	632	0.000574
PBM	72.70886	70.46262	57710.50	214	632	0.001314
PBH	1.78184	1.75061	50229.00	214	632	0.000000
PBMI	22.88086	22.88105	65185.50	214	632	0.429930
PNOMATCHS	2.71835	2.23364	55575.00	214	632	0.000050
PNOGAMES	14.96835	12.60748	57712.50	214	632	0.001295
PPLACER	30.68354	33.85748	61255.50	214	632	0.033241

Ispitivanje povezanosti varijable dominantne ruke igrača sa morfološkim pokazateljima je ukazalo na morfološku superiornost igrača koji se služe desnom rukom u odnosu na levoruke. Pri tome je funkcionalna veza između dominantne ruke i indeksa telesne mase ostala ispod praga statističke značajnosti, na osnovu čega se može zaključiti da su i pored značajno različitog morfološkog statusa, levoruki i dešnjaci imali sličan fizički telesni sastav. Konačno je moguće zaključiti da je hipoteza o funkcionalnim relacijama varijable dominantne ruke sa morfološkim pokazateljima potvrđena.

Funkcionalne veze varijable dominantne ruke i pokazatelja efikasnosti izvođenja tehničko taktičkih elemenata su bile statistički značajne sa elementima odbrane u setu i meču, servisa u meču, postizanja poena trećom loptom i kontranapada u meču, sve u korist igrača kojima je leva ruka dominantna. Ovi rezultati daju osnova za zaključivanje o zasnovanosti hipoteze po kojoj postoji funkcionalna veza između varijable dominantne ruke i pokazatelja efikasnosti izvođenja tehničko taktičkih elemenata.

Zaključak

U istraživanju koje je imalo karakter inferencijalne *ex post facto* studije ispitivana je značajnosti razlika između subuzoraka ispitanika (N=77) formiranih pod kriterijumom dominantne ruke kojom se igrač služi u meču.

Iz populacije vrhunskih igrača stonog tenisa za potrebe istraživanja posmatran je uzorak ispitanika koji obuhvata igrače učesnike završnog turnira na Olimpijskim igrama održanim u Pekingu 2008. godine.

Uzorak analiziranih setova je obuhvatio analizu 423 odigrana seta. Svaki od setova je analiziran dva puta, odnosno za porednika i za poraženog, što čini efektiv uzorka setova od 846 jedinice posmatranja od kojih je bilo 214 setova koje su odigrali levoruki igrači i 632 seta koje su odigrali dešnjaci.

Rezultati istraživanja ukazuju da su dešnjaci morfološki superiorni u odnosu na levake, pri čemu je fizički telesni sastav, indirektno procenjen preko indeksa telesne mase, isti za sve igrače. Pored toga, rezultati istraživanja su ukazali na efikasnije izvođenje tehničko taktičkih elemenata odbrane u setu i meču, servisa u meču, postizanja poena trećom loptom i kontranapada u meču od strane igrača sa dominantnom levom rukom.

Literatur

1. Barbereau, G. (1981). *Apprentissage et la competition*. Technique Pour Tous. 37, 58-59.
2. Barchukova, G. & Voronov, A. (1998). *Biomechanical analysis of attacking strokes as a prerequisite for the development of technical and tactical actions in table tennis*. Journal of Sports Sciences. 16, 407-408.
3. Barchukova, G. V. & Lokhov, Y. N. (1998). *Evaluation of technical and tactical mastery in athletes of individual-games kinds of sport*. Teoria i Praktika Fiziceskoj Kul'tury. 15-17.
4. El-Naggar, A. M. (1993). *Competition stress among experienced and inexperienced table tennis athletes and its effect on performance*. In, Nitsch, J.R. and Seiler, R. (eds.), *Movement and sport...* Sankt Augustin, Germany, Academia Verlag, 1993, p. 205-208. Germany.
5. Friedrich, W., Moeller, H. & Boesel, J. 2000. *Belastungsgestaltung im Nachwuchstennis. / Load organisation in youth table tennis. / Creation d'efforts de l'endurance en tennis de table des jeunes espoirs*. Leistungsspor., 30, 36-38.

6. Hung, T. M., Spalding, T. W., Maria, D. L. S. & Hatfield, B. D. (2004). *Assessment of reactive motor performance with event-related brain potentials: Attention processes in elite table tennis players*. Journal of Sport and Exercise Psychology. 26, 317-337.
7. Konig, D., Huonker, M., Schmid, A., Halle, M., Berg, A. & Keul, J. (2001). *Cardiovascular, metabolic, and hormonal parameters in professional tennis players*. Medicine and Science in Sports and Exercise. 33, 654-658.
8. Krohne, H. W. & Hindel, C. (1990). *Die Erfassung storender Kognitionen bei Leistungssportlern im Tischtennis. / The Processing of Disturbing Cognitions during Highly Competitive Table-Tennis*. Sportwissenschaft. 20, 56-63.
9. Krohne, H. W. & Hindel, C. (2000). *Anxiety, cognitive interference, and sports performance: The cognitive interference test - Table tennis*. Anxiety, Stress and Coping. 13, 27-50.
10. Ripoll, H. (1989). *Uncertainty and visual strategies in table tennis*. Perceptual and Motor Skills. 68, 507-512.
11. Rodrigues, S. T., Vickers, J. N. & Williams, A. M. (2002). *Head, eye and arm coordination in table tennis*. Journal of Sports Sciences. 20, 187-200.
12. Samulski, D. & Lima, F. (1998). *Analysis of psychological self regulation techniques in critical situations during table tennis competition*. Journal of Sports Sciences. 16, 595-595.
13. Senot, P., Prevost, P. & McIntyre, J. (2003). *Estimating Time to Contact and Impact Velocity When Catching an Accelerating Object With the Hand*. Journal of Experimental Psychology: Human Perception and Performance. 29, 219-237.
14. Seve, C., Saury, J., Leblanc, S. & Durand, M. (2005). *Course-of-action theory in table tennis: A qualitative analysis of the knowledge used by three elite players during matches*. Revue Europeene de Psychologie Appliquee. 55, 145-155.
15. Seve, C., Saury, J., Ria, L. & Durand, M. (2003). *Structure of expert players' activity during competitive interaction in table tennis*. Research Quarterly for Exercise and Sport. 74, 71-83.
16. Seve, C. P., Saury, J., Theureau, J. & Durand, M. (2002). *Knowledge construction during top-level table tennis competitive interaction*. La construction de connaissances chez des sportifs de haut niveau lors d'une interaction competitive. 65, 159-190.
17. Shim, J., Carlton, L. G. & Kwon, Y. H. (2006). *Perception of kinematic characteristics of tennis strokes for anticipating stroke type and direction*. Research Quarterly for Exercise and Sport. 77, 326-339.
18. Tang, J. & Ding, M. (1998). *Comparison and analysis of physical fitness training contents and methods in Chinese and British table tennis teaching materials*. Journal of Beijing Sport University. 21, 59-63.
19. Tenenbaum, G., Sar-El, T. & Bar-Eli, M. (2000). *Anticipation of ball location in low and high-skill performers: A developmental perspective*. Psychology of Sport and Exercise. 1, 117-128.
20. Voronin, E. V. & Vasilenko, O. V. (2007). *Conditionality of choosing game style in table tennis by typological features of basic features of nervous system and psychomotor parameters*. Teoria i Praktika Fiziceskoj Kul'tury. 5-10.
21. Wirth, K., Weber, O. & Schmidtbleicher, D. (2006). *Strength as a part of the conditioning training of competitive table tennis players*. Leistungssport. 36, 3;28-31;55.

22. Yang, S. A. & Zhang, X. P. (2000). *Scientific characteristics of Chinese table tennis training*. Sports Science/Tiyu Kexue. 20, 30-33.
23. Zagatto, A. M., Papoti, M. & Gobatto, C. A. (2008). *Anaerobic capacity may not be determined by critical power model in elite table tennis players*. Journal of Sports Science and Medicine. 7, 54-59.
24. Zhang, H. & Liu, S. (1998). *Kinematic analysis of the technique of the backhand loop drive with the reverse side of the penhold racket in table tennis*. Journal of Beijing Sport University. 21, 66-71.
25. Zhang, Y., Su, P. & Qi, G. (1998). *A comprehensive evaluation of the physical fitness of top-level Chinese young table tennis players*. Sports Science/Tiyu Kexue. 18, 49-52.

PRISUSTVO DEFORMITETA DONJIH EKSTREMITETA KOD UČENIKA OSNOVNOŠKOLSKOG UZRASTA

PRESENCE OF THE DEFORMITIES OF LOWER LIMBS WITH THE PUPILS OF PRIMARY EDUCATION AGE

Sanja Lolić¹, Osmo Bajrić², Vidosav Lolić²

¹Zavod za rehabilitaciju „Dimitrije Zotović“, Banja Luka, Bosna i Hercegovina

²Panevropski univerzitet „Apeiron“, Fakultet sportskih nauka,
Banja Luka, Bosna i Hercegovina

Apstrakt

Istraživanje je provedeno na uzorku od 204 ispitanika - učenika oba pola osnovne škole „Vuk Stefanović Karadžić“ iz Banja Luke. Od ukupnog broja ispitanika mušku populaciju činilo je 110 ispitanika, a žensku populaciju činilo je 94 ispitanika. Svi ispitanici redovno pohađaju nastavu fizičkog vaspitanja. Za procenu prisustva deformiteta donjih ekstremiteta uzeti su poremećaji u zglobu kolena, „X“ i „O“ noge.

Osnovni cilj istraživanja bio je da se utvrdi stvarno stanje prisustva deformiteta donjih ekstremiteta kod učenika osnovnoškolskog uzrasta oba pola i pokrenu određene aktivnosti u smislu pravovremenog dijagnostikovanja, kontrole i preduzimanja efikasnih korektivnih programa fizičkog vježbanja.

Rezultati istraživanja ukazuju na relativno malo prisustvo merenih deformiteta donjih ekstremiteta u zglobu kolena kod ispitivanog uzorka ispitanika i da je ono u nešto većem procentu prisutno kod učenica, nego kod učenika. Međutim, i ovi rezultati nas obavezuju da moramo biti obazrivi i vršiti stalne kontrole učenika radi pravovremenog dijagnostikovanja i preduzimanja adekvatnih aktivnosti na preventivnom i korektivnom radu.

Ključne reči: „X“ noge, „O“ noge, učenici, pol, korektivni program.

Abstract

The study was conducted on a sample of 204 active subjects – pupils of both sexes of “Vuk Stefanovic Karadzic” Elementary School in Banja Luka. Of total number of active subjects, the male population comprised 110 active subjects, and the female group was composed of 94 active subjects. All active subjects regularly attend physical education classes. Disorders in knee joint, X-shaped and O-shaped leg deformities were chosen for the assessment of the presence of lower limbs deformities.

The basic goal of the study was to determine the actual situation regarding the presence of the lower limbs deformities with the primary school children, of both sexes, as well as to

undertake certain activities in the sense of timely diagnosis, monitoring and taking efficient corrective programs of physical exercise.

The results of the study indicate a relatively low presence of measured lower limbs deformities in the knee joint with the sample of active subjects, with somewhat higher presence with the girls compared to the boys. Nevertheless, these results oblige us in the sense that we have to be cautious and carry out constant monitoring of the pupils to be able to have a timely diagnosis and take adequate activities on preventive and corrective work.

Key words: X-shaped legs, O-shaped legs, pupils, sex, corrective program.

Uvod

Držanje tela je osnovni preduslov dobrog zdravlja, pravilnog rasta i uopšte razvitka čoveka, zbog čega je vrlo bitno da vaspitanje držanja tela počne u što ranijem uzrasnom dobu. Dosadašnja iskustva govore da karakteristike sredine utiču na način života, pa tako i na držanje tela, koje se kasnije odražava na životni ciklus svakog pojedinca. Činjenica je da u telesnom vaspitanju dece postoji čitav niz nedostataka koje je potrebno otkloniti. Ako bi tražili uzroke lošeg držanja tela kod školske populacije onda ih zasigurno treba tražiti prvo u porodici, a zatim u predškolskim ustanovama, jer pravilan pristup i shvatanje značaja telesne aktivnosti uopšte od strane roditelja i vaspitača, predstavlja preventivu za školsku decu i omladinu. Na osnovu brojnih istraživanja autora u prostoru posturalnih poremećaja i telesnih deformiteta kod školske populacije u osnovnim školama (Bogdanović, Z., Konićanin, A., 2009), sa sigurnošću se može tvrditi da se broj dece sa narušenim telesnim statusom svake godine stalno povećava. Profesor fizičkog vaspitanja ima značajnu ulogu u pravovremenom otkrivanju deformiteta, sprovođenju korektivnog tretmana, kao i procesu vaspitanja pravilnog držanja tela (Koturović, Lj., Jarićević, D., 1984, Bogdanović, 2007),

Prema Kosincu,(2008),pravilno držanje tela stvara povoljne uslove za aktivnost lokomotornog aparata. Mišići koji održavaju ravnotežu tela nalaze se u normalnom tonusu (napetosti). Njihov tonus je ravnomeran, a to obezbeđuje spremnost mišića za kretanje. Međutim, neravnomernost tonusa i slabost pojedinih mišićnih regija, u prvom redu mišića leđa, grudnog koša i trbuha primarni su uzroci nastanka poremećaja u pravilnom držanju tela kod dece. Isto tako, slabost mišića karličnog pojasa i donjih ekstremiteta može dovesti do sekundarnih poremećaja u gornjim delovima tela.

Predmet ovog istraživanja jeste utvrđivanje stvarnog stanja prisustva deformiteta donjih ekstremiteta („X“ noge i „O“ noge) kod učenika osnovnoškolskog uzrasta i njihova povezanost sa pripadnošću polu.

Metod rada

Statističkim postupcima utvrđene su relevantne frekvencije pojedinih deformiteta i procenta odstupanja od normalnog stava po primenjenim varijablama i veličini deformiteta po pripadnosti polu.

Uzorak ispitanika

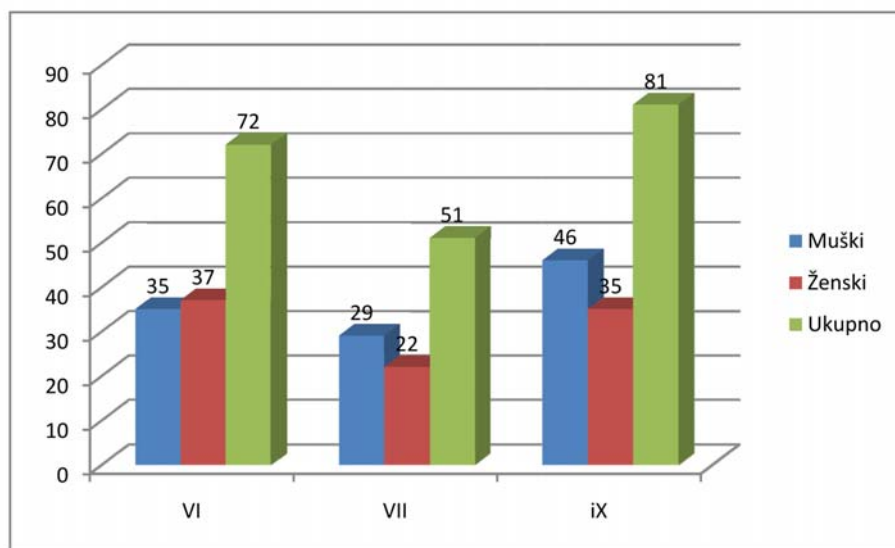
Uzorak ispitanika obuhvatio je 204 ispitanika – učenika starijih razreda osnovne škole „Vuk Stefanović Karadžić“ iz Banja Luke koji su predstavljali populaciju učenika osnovnoškolskog

uzrasta oba pola. Izbor uzorka ispitanika bio je uslovljen organizacijskim, ekonomskim i kadrovskim mogućnostima za sprovođenje merenja. Svi ispitanici redovno pohađaju nastavu fizičkog vaspitanja.

U tabeli 1 prikazan je uzorak ispitanika po razredima i prema pripadnosti polu. Kao što se vidi iz tabele 1 istraživanjem je obuhvaćeno ukupno 204 ispitanika. Od ukupnog broja, ispitanika muškog pola bilo je 110 ili 53,9%, a ispitanika ženskog pola 94 ili 46,1%. Prema tome uzorak ispitanika se može smatrati reprezentativnim i sa aspekta veličine i sa aspekta načina izbora.

Tabela 1. Podaci o uzorku ispitanika po razredima i po p

Razred	Muški	Ženski	Ukupno
VI	35	37	72
VII	29	22	51
IX	46	35	81

Slika 1. Grafički prikaz ispitanika po razredima i po pripadnosti polu

Uzorak varijabli za procenu deformiteta donjih ekstremiteta

Za procenu prisustva deformiteta donjih ekstremiteta uzeti su poremećaji u zglobo kolena, „X“ i „O“ noge, koji su prilično prisutni kod populacije ovog uzrasta..

Uzorak varijabli za procenu deformiteta donjih ekstremiteta:

- „O“ - noge (Genu varum).....(O-NOGE)
- „X“ - noge (Genu valgum).....(X-NOGE)

Tehnika utvrđivanja deformiteta donjih ekstremiteta

Stanje donjih ekstremiteta posmatrano je sa prednje strane. Ispitanici kod kojih su noge prave, a kolena i stopala se dodiruju su evidentirani kao ispitanici sa normalnim donjim ekstremitetima. Ako je razmak u zglobu kolena bio veći od 20 mm, ispitanici su evidentirani kao ispitanici sa „O“ nogama, a ako je razmak između peta bio veći od 20 mm, takvi ispitanici su evidentirani kao ispitanici sa „X“ nogama.

Rezultati i diskusija

Prisustvo deformiteta donjih ekstremiteta „X“ –noge i „O“ noge na celokupnom uzorku ispitanika

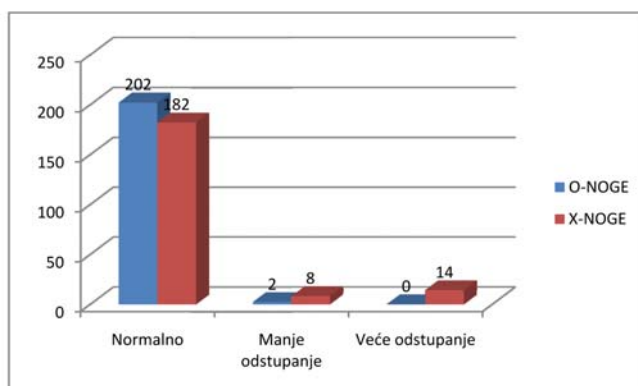
U tabeli 2 prikazani su rezultati prisutnih deformiteta na donjim ekstremitetima u predelu kolena kod ispitivane populacije osnovnoškolskog uzrasta oba pola.

Analizirajući tabelu 2 u kojoj je brojčano i procentualno prikazano stanje držanja jela i prisutnost deformiteta donjih ekstremiteta kod ispitivanog uzorka može se uočiti da od ukupno 204 ispitanika, „X“ noge su utvrđene kod 22 ili 11% ispitanika od kojih je 8 ili 4% sa manjim odstupanjem i 14 ili 7% sa većim odstupanjem od normalnog položaja.

Deformitet „O“ noge utvrđen je samo kod 2 ili 1% ispitanika i to manje odstupanje, dok veće odstupanje nije evidentirano.

Tabela 2. Prisutnost deformiteta donjih ekstremiteta u odnosu na ukupan broj ispitanika oba pola

Varijable		Pravilno	Manje odstupanje	Veće odstupanje	Ukupno
O - NOGE	Broj	202	2	0	204
	Procentat	99%	1%	0%	100%
X - NOGE	Broj	182	8	14	204
	Procentat	89%	4%	7%	100%

Slika 2. Grafički prikaz prisutnosti deformiteta na donjim ekstremitetima u odnosu na ukupan broj ispitanika oba pola

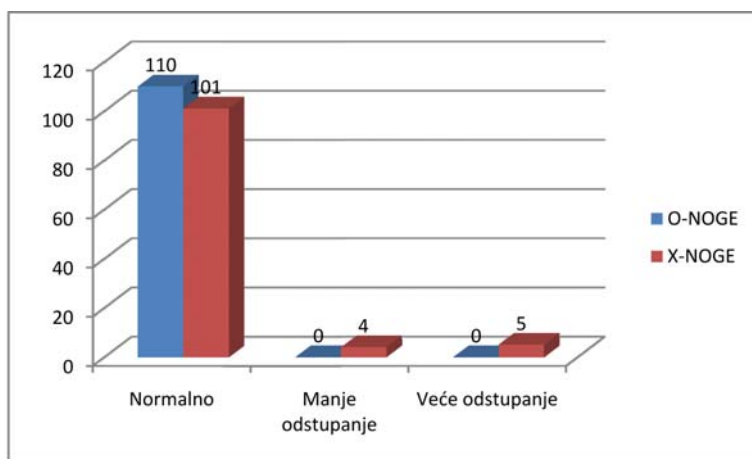
Prisutnost deformiteta donjih ekstremiteta na uzorku ispitanika muškog pola

U tabeli 3 prikazani su rezultati prisutnih (učestalih) deformiteta na donjim ekstremitetima u predelu kolena kod ispitivane populacije osnovnoškolskog uzrasta muškog pola.

Analizirajući tabelu 3 u kojoj je prikazana prisutnost deformiteta donjih ekstremiteta posebno za uzorak ispitanika muškog pola može se konstatovati da je u manjoj meri prisutan deformitet donjih ekstremiteta „X“ noge, svega 9%, dok deformitet „O“ noge nije utvrđen kod učenika.

Tabela 3. Prisutnost deformiteta donjih ekstremiteta za uzorak učenika (M=110)

Variable		Normalno	Manje odstupanje	Veće odstupanje	Ukupno
O-NOGE	Broj	110	0	0	110
	Procenat	100%	0%	0%	100%
X-NOGE	Broj	101	4	5	110
	Procenat	91%	4%	5%	100%

Slika 3. Grafički prikaz prisutnosti deformiteta donjih ekstremiteta za uzorak učenika (M=110)

Prisutnost deformiteta donjih ekstremiteta na uzorku ispitanika ženskog pola

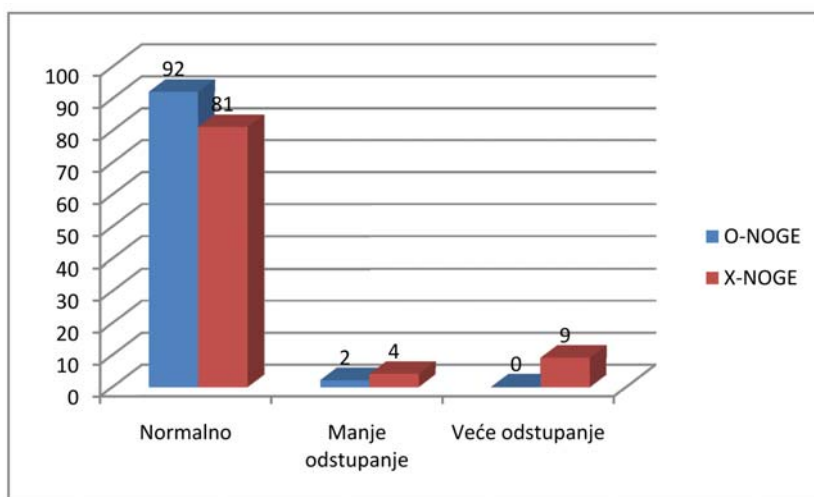
U tabeli 4 prikazani su rezultati prisutnosti deformiteta na donjim ekstremitetima u predelu kolena kod ispitivane populacije osnovnoškolskog uzrasta ženskog pola.

Analizirajući tabelu 4 u kojoj je prikazana prisutnost deformiteta donjih ekstremiteta posebno za uzorak ispitanika ženskog pola može se konstatovati da je u odnosu na učenike deformitet donjih ekstremiteta „X“ noge prisutan u 14% slučajeva, dok je deformitet „O“ noge prisutan u 2% slučajeva.

Uvidom u rezultate istraživanja prisustva deformiteta donjih ekstremiteta posebno za uzorak učenika, posebno za uzorak učenica, može se videti da su deformiteti donjih ekstremiteta u predelu kolena više prisutni kod ispitanika ženskog pola u odnosu na ispitanike muškog pola.

Tabela 4. Prisutnost deformiteta donjih ekstremiteta za uzorak učenica (Ž=94)

Varijable		Normalno	Manje odstupanje	Veće odstupanje	Ukupno
O-NOGE	Broj	92	2	0	94
	Procenat	98%	2%	0%	100%
X-NOGE	Broj	81	4	9	94
	Procenat	86%	4%	10%	100%

Slika 4. Grafički prikaz prisutnosti deformiteta na donjim ekstremitetima za uzorak učenica (Ž=94)

Zaključak

Istraživanje je sprovedeno na uzorku od 204 ispitanika oba pola osnovne škole „Vuk Stefanović Karadžić“ iz Banja Luke. Od ukupnog broja ispitanika mušku populaciju činilo je 110 ispitanika, a žensku populaciju činilo je 94 ispitanika. Svi ispitanici redovno pohađaju nastavu fizičkog vaspitanja. Osnovni cilj istraživanja bio je da se utvrdi stvarno stanje prisustva deformiteta donjih ekstremiteta kod učenika osnovnoškolskog uzrasta oba pola i pokrenu određene aktivnosti u smislu pravovremenog dijagnostikovanja, kontrole i preduzimanja efikasnih korektivnih programa fizičkog vežbanja.

Analizom prisutnosti deformiteta donjih ekstremiteta kod ispitivanog uzorka ispitanika došlo se do sledećih zaključaka:

Deformitet „X“ noge utvrđen je kod 22 ispitanika ili 11% i to 8 ispitanika ili 4% sa manjim odstupanjem i 14 ispitanika ili 7% sa većim odstupanjem. Deformitet „O“ – noge utvrđen je samo kod 2 ispitanika ili 1% i to sa manjim odstupanjem.

U odnosu na pol dobijeni rezultati pokazuju da je kod ispitanika muškog pola, u manjoj meri prisutan deformitet donjih ekstremiteta „X“ noge, svega 9%, dok deformitet „O“ noge kod učenika nije konstatovan. Kod ispitanika ženskog pola konstatovano je nešto veće prisustvo deformiteta donjih ekstremiteta i to, „X“ noge 14%, a deformitet „O“ noge konstatovan je kod 2% učenika.

Uvidom u rezultate istraživanja prisustva deformiteta donjih ekstremiteta posebno za uzorak učenika, posebno za uzorak učenica može se videti da su deformiteti donjih ekstremiteta u predelu kolena više prisutni kod ispitanika ženskog pola u odnosu na ispitanike muškog pola.

Na osnovu dobijenih rezultata istraživanja može se konstatovati na relativno malo prisustvo merenih deformiteta donjih ekstremiteta u zglobo kolena kod ispitivane populacije, ali da se ipak mora voditi računa i vršiti stalna kontrola učenika radi pravovremenog dijagnostikovanja deformiteta i preduzimanja efikasnih korektivnih programa fizičkog vežbanja.

To zasigurno pretpostavlja i uvođenje bar jednog sistematskog pregleda u toku školske godine u toku kojih bi se u saradnji sa ostalim stručnim licima posebna pažnja obratila na pravovremenu identifikaciju deformiteta kod učenika.

Literatura

1. Babjak, J. (1984). *Vježbe oblikovanja kao sredstvo sprečavanja nastanka lošeg držanja tijela*. Novi Sad: Aktuelno u praksi br.1.
2. Bajrić, O. (2011). Regresiona povezanost nekih pokazatelja posturalnog statusa i skolioze. Niš: *15.Međunarodni naučni kongres*.
3. Bogdanović, Z. (2007). Uloga nastavnika na formiranju pravilnog držanja tijela, *Treći kongres crnogorske sportske akademije i četvrta međunarodna naučna konferencija, Herceg Novi – bijela*, Crnogorska sportska akademija, Podgorica: Montenegrosport – Zbirka radova br. 12,13,14,/ V, 694-703.
4. Bogdanović, Z., Milenković, S. (2008). Uticaj programiranog vežbanja korektivne gimnastike na morfološki i posturalni prostor devojčica osnovnoškolskog uzrasta. Beograd: *Zbornik radova sa IV.Međunarodne konferencije „Menadžment u sportu“* str. 123 - 131.
5. Bogdanović, Z., Aćimović, D., Špirtović, O. (2009): Prisustvo deformiteta „X“ i „O“ nogu u zavisnosti od deformiteta stopala. Beograd: *Zbornik radova sa V. Međunarodne konferencije „Menadžment u sportu“* 101 - 109.
6. Bogdanović, Z., Koničanin, A. (2009). Prisustvo deformiteta donjih ekstremiteta u zavisnosti od pripadnosti polu. Tuzla: *Zbornik naučnih i stručnih radova*, 101-105.
7. Jovović, V. (2004). *Korektivna gimnastika*, Nikšić.
8. Kosinac, Z. (2008). *Kineziterapija sustava za kretanje*. Sveučilište u Splitu. Udruga za šport i rekreaciju djece i mladeži grada Splita.
9. Koturović, Lj., Jaričević, D. (1984). *Uloga pedagoga fizičke kulture u prevenciji deformacija školske omladine*. knjiga II, Beograd.

EFEKTI DESETONEDELJNOG TRENAŽNOG PROCESA NA BAZIČNE MOTORIČKE SPOSODBNOSTI POLAZNIKA KURSA ZA KOMUNALNE POLICAJCE

EFFECTS A TEN-WEEK TRAINING PROCESS HAS ON THE BASIC MOTOR SKILLS OF THE MUNICIPAL POLICE COURSE STUDENTS

Milija Ljubisavljević¹, Đurica Amanović², Stipe Blažević³, Dejan Gavrilović⁴

¹MUP Republike Srbije, Srbija

²Kriminalističko policijska akademija, Beograd, Srbija

³Ekonomski fakultet Sveučilišta u Rijeci, Hrvatska

⁴Savate savez Srbije, Beograd, Srbija

Apstrakt

Istraživanje je sprovedeno na uzorku 104 polaznika kursa za komunalne policajce koji je održan na Kriminalističko policijskoj akademiji u Beogradu, 2010. godine. Cilj istraživanja je bio utvrđivanje uticaja edukativnog tretmana na bazično motorički status polaznika kursa. Testiranje bazičnih motoričkih sposobnosti obavljeno je na početku i na kraju kursa. Primenjena je sledeća baterija testova: sklekovi za 10 sekundi, podizanje trupa za 30 sekundi, skok u dalj iz mesta, i trčanje 50 m visoki start. Za obradu rezultata primenjena je deskriptivna i komparativna statistička analiza. Na osnovu dobijenih rezultata može se konstatovati da je primenjeni program statistički značajno ($p < .05$) uticao na poboljšanje bazičnih motoričkih sposobnosti (dinamička snaga gornjih ekstremiteta i trupa, brzinska snaga, dinamička snaga donjih ekstremiteta) polaznika kursa za komunalne policajce.

Ključne reči: Trenažni proces, bazične motoričke sposobnosti, komunalna policija.

Abstract

A research was conducted on 104 municipal police course students, held at Criminal Police Academy in Belgrade, in 2010. The aim of the research was to determine influence of an educating treatment on the basic motor status of the course students. The testing was done both at the beginning and the end of the course. The following set of tests was applied: 10-second push-ups, 30-second sit-ups, standing broad jump and 50-metres run. Descriptive and comparative statistical analysis was used for processing the results. According to the results, it can be ascertained that the applied program statistically significantly ($p < 0.5$) helped improve the basic motor skills (dynamic strength of upper limbs and torso, speed-power, dynamic strength of lower limbs) of the municipal police course students.

Key words: Training process, basic motor skills, and municipal police.

Uvod

Zakon o lokalnoj samoupravi i Zakon o glavnom gradu, predviđa obavljanje poslova komunalne policije. Cilj je da se uvođenjem ovog instituta obezbedi efikasno izvršavanje nadležnosti gradova u različitim oblastima (komunalna delatnost, zaštita životne sredine, građevinsko zemljište i dr.). Komunalnoj policiji data su široka ovlašćenja (član 16. Zakona o komunalnoj policiji). Između ostalog data su im i ovlašćenja koja u našoj zemlji imaju samo pripadnici policije MUP Srbije (upotreba sile, odnosno sredstava prinude: fizička snaga, službena palica, sredstva za vezivanje). Sa ovim ovlašćenjima komunalna policija će biti u stanju da uspešno izvršava zadatke iz svoje nadležnosti. Zato se posebna pažnja mora posvetiti stvaranju mehanizma efikasne kontrole njihove upotrebe. Ova sredstva prinude spadaju u „standardna sredstva prinude“ odnosno opšte prihvaćene instrumente policija sveta. Koriste se za obavljanje redovnih poslova i radnih zadataka policijskih službenika. Primena ovlašćenja predstavlja najosetljiviji način delovanja komunalne policije, zbog čega su za svako pojedino ovlašćenje zakonom propisani precizni uslovi pod kojima se ono može jedino da primeni, a zatim i poseban postupak u kome se obavlja kontrola nad primenom ovlašćenja.

Vrsta poslova koje obavljaju, odnosno ovlašćenja koja su im po zakonu data (upotreba fizičke snage, službene palice, i sredstava za vezivanje), zahteva od komunalnih policajaca visok nivo zdravstvenih i funkcionalnih sposobnosti kao i određena specijalna znanja i sposobnosti koja su neophodna za poziv komunalnog policajca. Priručnikom za stručno osposobljavanje komunalnih policajaca predviđeno je **Praktično osposobljavanje** - koje obuhvata **specijalnu fizičku pripremu** a koja obuhvata obuku elemenata Specijalnog fizičkog obrazovanja¹ (padovi, bacanja, udarci nogama i rukama, blokovi i poluge), za koju je bilo predviđeno 70 časova i **opšte fizičko osposobljavanje - kondiciranje**, koje je realizovano kroz 20 časova.

Predmet istraživanja

Predmet ovog istraživanja je da se utvrde efekti trenažnog procesa na bazično motoričke sposobnosti polaznika kursa za komunalne policajce. Dalje, predmet istraživanja bi se odnosio na kompoziciju programa edukacije, na intenzitet, smer i pravila njegovog uticaja na promene u sferi praćenog antropološkog prostora u populaciji komunalnih policajaca, kako zbog nedovoljno istražene problematike, tako i zbog potreba službe. Institucija komunalne policije do sada u našoj zemlji nije postojala. S tim u vezi nema istraživanja iz ove oblasti. Imajući u vidu ovlašćenja koja su im data (a koja su u većem delu identična kao i kod policije), možemo sa dozom opreza rezultate istraživanja uporediti sa rezultatima populacije policajaca pripravnika.

Distribucija edukativnih tretmana

Kurs za komunalne policajce trajao je 10 nedelja i održan je 2010. godine na Kriminalističko policijskoj akademiji (u daljem tekstu KPA). Planom i programom obuke predviđeno je 70 časova odbrambenih veština i 20 časova opšte fizičke pripreme (kondiciranje). Program odbrambenih veština obuhvata obuku iz specijalnog fizičkog obrazovanja (stavovi, kretanja, udarci, blokovi, padovi, bacanja, poluge, odbrana od nenaoružanog i naoružanog napadača,

¹ Specijalno fizičko obrazovanje kao integralni deo ukupne fizičke kulture je nastavno- naučna oblast koja se izučava na svim oblicima obučavanja i usavršavanja pripadnika MUP-a.

kontrola i vezivanje osumnjičenog). Program kondiciranja, izvođen je tokom meseca avgusta i septembra 2010. u prepodnevni satima (08,30 do 12,00 časova) kako u sali za specijalno fizičko obrazovanje na KPA, tako i na terenu za mali fudbal (kada su vremenski uslovi to dozvoljavali). Čas je trajao 40 minuta. Program kondiciranja sastojao se iz zagrevanja, trčanja u sali i oko nje (na asfaltnoj stazi), izvođenja „step“ vežbi u mestu, preskakanja vijače, rada na bokerskom džaku, vežba „guranje zida“, izvođenja sklekova (u serijama 30x10) i vežbi za stomak u serijama (30x10), igre sa loptom (mali fudbal i košarka).

Planom je predviđeno da se provera bazično motoričkih sposobnosti (BMS) izvrši u okviru planiranih časova (inicijalna provera nivo BMS, kontrolna provera, završna provera). Prema planu kursisti su prvo prošli obuku za odbrambene veštine u trajanju od 70 časova. Na časovima odbrambenih veština svakodnevno su bili podvrgnuti doziranom fizičkom naporu. Samim tim njihova fizička kondicija bila je na višem nivou (u odnosu na početak kursa), kada su počeli sa kondiciranjem.

Uzorak ispitanika

Istraživanje je sprovedeno na uzorku od 104 ispitanika polaznika kursa komunalne policije, starosti od 20 do 52 godine. Pre testiranja kod svih ispitanika izmerena je telesna visina (TV) – 1810 ± 0.45 m i telesna masa (TM) – 85.1 ± 0.70 kg. Svi ispitanici su prethodno uspešno prošli lekarski pregled i psihološke testove koji govore o njihovoj sposobnosti za poslove i radne zadatke Komunalne policije.

Uzorak varijabli i način merenja

Uzorak varijabli u istraživanju biran je tako da reprezentuje bazični motorički sastav u oblasti kontraktilnosti mišićnog tkiva koja je procenjivana nivoom generisanja različitih vidova mišićne sile, u dinamičkom režimu rada, na opružaćima leđa, nogu i ruku, kao i pregibačima trupa sledećim testovima: broj urađenih sklekova za 10 sekundi, broj urađenih podizanja trupa za 30 sekundi (dinamička snaga gornjih ekstremiteta i trupa), skok u dalj iz mesta (brzinska snaga) i trčanje 50 m visoki start (dinamička snaga donjih ekstremiteta).

Inicijalno merenje je urađeno na početku a finalno na kraju kursa. Merenje je izvršeno u sali za SFO i na sportskom terenu Akademije (KPA) u prepodnevni časovima (08,30 do 12,00). Svi ispitanici bili su u sportskoj opremi.

Svi testovi su prethodno detaljno objašnjeni ispitanicima sa mogućnošću probe, čime su stvoreni neophodni uslovi za njihovu primenu. Predviđene motoričke varijable merene su baterijom testova na sledeći način:

a) Sklek za 10 sekundi

Ispitanik je zauzeo početni položaj upora sa rukama. Ruke se nalaze u širini ramena, potpuno opružene i zauzimaju položaj pravog ugla u odnosu na podlogu. Glava, ramena, karlica i stopala su u istoj ravni. Iz početne pozicije spušta se sa laktovima uz telo dok grudima ne dodirne podlogu, a zatim se potpunim opružanjem ruku vraća u početni položaj. Posle komande za početak, ispitanici su izvodili što više sklekova u zadatom vremenskom intervalu od 10 sekundi. Ocenjivao se broj korektno (što pravilnije) izvedenih sklekova u intervalu od 10 sekundi. Od mernih instrumenata korišćena je štoperica 1/10 sekundi.

b) Podizanje trupa za 30 sekundi

Ispitanik leži na leđima, sa nogama savijenim u kolenima pod uglom od 90°. Postavlja štap iza potiljka sa laktovima razmaknutim u stranu iza štapa. Partner fiksira stopala na taj način što sedne ispitaniku na stopala, a rukama obuhvati potkolenice. Posle znaka za početak, izvodi se podizanje trupa do vertikale, bez odizanja karlice od podloge u toku izvođenja vežbe. Posle komande za početak, ispitanici su izvodili što više pretklona (podizanja) trupa u zadatom vremenskom intervalu od 30 sekundi. Ocenjivao se broj pravilno izvedenih i dovršenih dizanja u vremenu od 30 sekundi. Od mernih instrumenata korišćena je štoperica 1/10 sekundi.

v) Skok u dalj iz mesta

Ispitanik je izvodio skok udalj sunožno iz mesta sa linije obeležene na podlozi što dalje može. Obavezan je sunožni doskok. Nepravilno izveden skok se ponavlja još jednom. Meri se dužina u centimetrima od linije odskoka do mesta zadnje dodirne tačke pri doskoku. Ocenjivao se najduži skok izveden iz tri pokušaja.

g) Trčanje na 50 metara

Ispitanik stoji u položaju visokog starta iza startne linije. Na znak „pozor“ koncentriše se na izvršenje zadatka, a na znak pištaljke počinje trčanje najbrže što može prema liniji cilja. Meri se vreme od znaka za start do trenutka kada ispitanik prođe vertikalnu ravan koju određuju stalci na liniji cilja. Vreme trčanja se meri u desetinkama sekunde od znaka za start do trenutka prolaska linije cilja. Od mernih instrumenata korišćena je štoperica 1/10 sekundi.

Primena statističkog metoda

Podaci dobijeni istraživanjem obrađeni su deskriptivnim i komparativnim statističkim postupcima. Njihovo matematičko procesiranje realizovano je uz upotrebu programa *Microsoft Excel* i *SPSS 13.0* u operativnom sistemu Windows 2007.

Primenom metode primarne obrade podataka dobijene su potrebne informacije o distribuiranosti varijabli u okviru ispitivanog prostora. U prvoj fazi obrade određena je osnovna mera centralne tendencije - aritmetička sredina (H), kao mera proseka vrednosti svih podataka. U drugoj fazi obrade određene su mere pokazatelja disperzije (varijabiliteta ili rasturenosti) podataka: standardna devijacija (SD), standardna greška aritmetičke sredine (SH), koeficijent varijacije ($KV\%$) - kao pokazatelj relativnog odstupanja rezultata od aritmetičke sredine, stepen asimetrije (*Skewness*), stepen spljošćenosti (*Kurtosis*), raspon (R), minimum i maksimum (*Min i Max*). Za testiranje razlike prosečnih vrednosti po promenljivim na inicijalnom i finalnom merenju, korišćena je Studentova t-statistika za zavisne uzorke, određivanjem T-vrednosti i nivoa značajnosti p ($p \leq 0.05$).

Rezultati i diskusija

Radi valjanog zaključivanja o efektima desetonedeljnog trenažnog procesa na praćene bazično motoričke sposobnosti polaznika kursa komunalne policije, za sve varijable izračunati su deskriptivni statistički parametri a potom su testirane razlike prosečnih vrednosti po promenljivim na prvom i drugom (ponovljenom) merenju. Primenjujući metode deskriptivne i diskriminativne statistike, obradili smo sve promenljive i prezentirali u tabeli 1.

Tabela 1. Osnovni deskriptivni i diskriminativni statistici praćenih varijabli

	Sklekovi za 10 sek.		Podizanje trup za 30 sek.		Skok u dalj		Trčanje 50m	
	I merenje	II merenje	I merenje	II merenje	I merenje	II merenje	I merenje	II merenje
Mean	12.03	12.68	22.27	24.23	209.85	211.84	7.74	7.43
SE	0.24	0.22	0.42	0.38	2.04	1.92	0.09	0.08
SD	2.39	2.28	4.27	3.82	20.75	19.47	0.87	0.79
KV%	19.87	17.98	19.17	15.77	9.89	9.19	11.24	10.63
Skewness	-0.48	-0.65	-0.39	-0.93	-0.3	-0.24	0.59	0.67
Kurtosis	-0.36	-0.27	0.45	0.88	-0.15	0.36	0.29	0.08
Range	10	9	21	18	95	100	4.68	3.60
Min	6	7	9	12	160	160	6.1	6
Max	16	16	30	31	255	260	10.78	9.6
t		-5.6		-6.63		-2.00		6.05
p		0.00		0.00		0.04		0.00
eta kvadrat		0.23		0.29		0.03		0.26

Na osnovu rezultata prvog merenja može se zaključiti da su rasponi izuzetno veliki u gotovo svim varijablama. Uzrok je što određen broj ispitanika ima enormno niske rezultate u gotovo svim praćenim promenljivim. Ovaj pokazatelj upućuje na neadekvatnost selekcionih kriterijuma pri prijemu kandidata. Ti isti ispitanici kvare oblik distribucija u oba merenja.

Kada su u pitanju varijable (broj urađenih sklekova i broj urađenih podizanja trupa) koje reprezentuju dinamičku snagu trupa i gornjih ekstremiteta i sposobnosti integralnog ispoljavanja brzine uključenja mišića opružaca trupa i ruku i sposobnosti istih mišićnih grupa za stvaranje velikih količina sile pri velikim brzinama njihove kontrakcije na inicijalnom merenju, možemo konstatovati, da mere asimetrije pokazuju negativnu asimetričnost tj. blago pomeranje rezultata polaznika kursa prema zoni boljih. Mere spljoštenosti za ove varijable dinamičke snage trupa i gornjih ekstremiteta ukazuju na takvu spljoštenost da je oblik distribucije frekvencija platikurtičan. Koeficijent varijacije ukazuje za obe varijable dosta visoku homogenost ispitanika oko prosečnih vrednosti u praćenim varijablama. Greška ocene prosečne vrednosti je dosta mala, što ukazuje da uzorak koji se prati u ovom radu dobro reprezentuje našu populaciju.

Varijabla (skok u dalj iz mesta) koja reprezentuje brzinsku snagu i sposobnost razvijanja sile pri velikim brzinama kontrakcije, na inicijalnom merenju pokazuje blago pomeranje rezultata polaznika prema zoni boljih rezultata na što ukazuje mera asimetričnosti. Mere spljoštenosti ukazuju na takvu spljoštenost da je oblik distribucije frekvencije platikurtičan. Koeficijent varijacije ukazuje na izrazitu homogenost ispitanika oko prosečne vrednosti. Greška ocene prosečne vrednosti je dosta mala. Na sličan način se ponašaju ispitanici u varijabli (50 m visoki start) koje reprezentuju dinamičku snagu donjih ekstremiteta i sposobnosti koje su u njihovoj osnovi. Raspon rezultata je dosta veliki iz napred navedenih razloga, oblik distribucije frekvencija je pozitivno asimetričan i platikurtičan. Greška ocene prosečne vrednosti je dosta niska. Koeficijent varijacije dosta nizak i ukazuje da su ispitanici što se tiče nivoa dinamičke snage donjih ekstremiteta izrazito homogen skup.

Primena programa koji je trajao deset nedelja sa fondom od 90 časova izazvala je statistički značajne promene na petoprocentnom nivou rizika, na svim posmatranim varijablama ($T > t_{0.05}$).

Kada su u pitanju varijable koje predstavljaju dinamičku snagu trupa i gornjih ekstremiteta i pripadajuće sposobnosti, program je delovao tako da su se promenile nabolje minimalne, maksimalne i prosečne vrednosti. Program je uticao tako da se smanji raspon rezultata a poveća homogenost ispitanika oko prosečnih vrednosti. Vrednost T-testa govori da su izazvane statistički značajne promene na petoprocentnom nivou rizika. Vrednost eta kvadrat (23% i 29%) za obe promenljive (sklekovi za 10 sek. i podizanje trupa za 30 sek) pokazuje da je veličina uticaja trenažnog procesa velika.

Kod varijable koja reprezentuje brzinsku snagu i odgovarajuću sposobnost, edukativni program je delovao tako da su se promenile nabolje maksimalne i prosečne vrednosti. Oblik distribucije frekvencija je negativno asimetričan i platikurtičan.

Program je uticao tako da se poveća homogenost ispitanika oko prosečnih vrednosti. Vrednost T-testa govori da su izazvane statistički značajne promene na petoprocentnom nivou rizika. Vrednost eta kvadrat (3%) pokazuje da je veličina uticaja trenažnog procesa umerena. Kod varijable koja reprezentuje dinamičku snagu donjih ekstremiteta primenom edukativnog programa došlo je do značajnog poboljšanja, došlo je do povećanja rezultata u sferi lošijih, ali pada rezultata u sferi boljih rezultata. Program je uticao tako da se smanji raspon rezultata a poveća homogenost ispitanika oko prosečnih vrednosti.

Dobijene mere varijabilnosti ukazuju na malu rasturenost rezultata oko prosečne vrednosti. Oblik distribucije frekvencija je negativno asimetričan i mezokurtičan. Vrednost T-testa govori da su izazvane statistički značajne promene na petoprocentnom nivou rizika. Vrednost eta kvadrat (26%) pokazuje da je veličina uticaja trenažnog procesa velika.

Na osnovu svih analiza kvantitativnih promena praćenih karakteristika možemo zaključiti da je edukativni program statistički značajno uticao na promene njihovih vrednosti kod svih kandidata. Upoređujući značajnost razlika aritmetičkih sredina merenih varijabli, između prvog i drugog merenja uočljiva je razlika u pozitivnom smislu, što se i statistički potvrđuje na nivou signifikantnosti od 0,05.

Zaključak

Istraživanje efekata edukativnog tretmana u trajanju od deset nedelja na bazične motoričke sposobnosti, sprovedeno je na uzorku 104 polaznika 3. klase kursa za komunalne policajce u dobi od 20-52 godine, sa baterijom od četiri varijabli od čega su bile dve za dinamičku snagu trupa i gornjih ekstremiteta, jedna za brzinsku snagu i jedna za dinamičku snagu donjih ekstremiteta. Nad svim izmerenim podacima urađeni su deskriptivni i komparativni statistički postupci. Na osnovu svih urađenih analiza možemo zaključiti sledeće:

- da je desetonedeljni edukativni program statistički značajno uticao na promene praćenih bazičnih motoričkih sposobnosti polaznika kursa komunalne policije ($p < 0.05$).
- da je primena desetonedelnog programa izazvala najintenzivnije promene u varijablama koje reprezentuju dinamičku snagu gornjih ekstremiteta i trupa, zatim varijabli koja reprezentuje dinamičku snagu donjih ekstremiteta, i najslabije promene u varijabli koja reprezentuju brzinsku snagu.

- nivo promena koje izaziva desetonedeljni program na praćenim bazičnim motoričkim sposobnostima uz određenu dozu opreza odgovara prosečnim zahtevima za pravovremenu i kvalitetnu primenu specijalnih znanja od strane naših ispitanika u svim situacijama koje nameću svakodnevni poslovi komunalne policije na osnovu čega možemo zaključiti da je program vremenski dobro dimenzionisan.

Međutim, važno je napomenuti da prema Priručniku o radu komunalne policije zadate norme za testiranje, koncipirane su tako da ne uzimaju u obzir godine starosti (kao u policiji), već za sve kursiste isto, što smatramo da je veliki propust, s obzirom da nije vođeno računa o godinama starosti prilikom prijema na kurs.

Tokom obuke pokazalo se da određeni procenat kursista nije bio u stanju da ispuni minimum rada prilikom održavanja nastave iz opšte fizičke pripreme kao i specijalanog fizičkog obrazovanja. Ovo se odnosi na razne vrste povreda koje su se dešavale pri izvođenju i najlakših vežbi, a sve to se dešavalo zbog fizičke nepripremljenosti kandidata za fizički napor (dugogodišnje fizičke neaktivnosti). Dve trećine kursista se nije uopšte ili dugo godina (uzimajući u obzir godine starosti) bavilo sportom odnosno nekom vrstom fizičke aktivnosti.

Literatura

1. Amanović, Đ., Jovanović, S., & Mudrić, R., (1999). *Utica j programa Specijalnog fizičkog obrazovanja na bazične motoričke sposobnosti policajaca pripravnika*. Beograd: Bezbednost, 778-793.
2. Kopas, J. (1995). Uticaj časova Specijalnog fizičkog obrazovanja na bazični motorički status polaznika kursa za milicionare pripravnike na Klisi. *Zbornik radova prvog savetovanja iz Specijalnog fizičkog obrazovanja 11*, Novembar 1994. Beograd: Policijska akademija, 147-153.
3. Kukolj, M. (1996). *Opšta antropomotorika*. Beograd: FFK.
4. Milosavljević, B., i sar. (2010). *Priručnik za stručnu obuku i polaganje ispita komunalne policije*. Beograd: Ministarstvo za državnu upravu i lokalnu samoupravu.
5. Milošević, M. (1985). *Određivanje strukture motoričkih svojstava milicionara*. Beograd: VŠUP.
6. Milošević, M., Mudrić, R., Jovanović, S., Amanović, Đ., & Dopsaj, M. (2005). *Konstituisanje sistema za upravljanje trenutnim i kumulativnim edukativnim i trenažnim efektima – upravljanje u SFO-u*. monografija. Beograd: MUP R. Srbije - VŠUP.
7. Mudrić, R., Božić, S., Subotički, S. Baltić, R. (1998). Rezultati praćenja bazičkih motoričkih sposobnosti studenata VŠUP-a u Zemunu. Beograd: *Zbornik radova nastavnika VŠUP-a*, Viša škola unutrašnjih poslova, 219 - 225.
8. Perić, B. D. (1996). *Statističke aplikacije u istraživanjima fizičke kulture*. Beograd: Autorsko izdanje.

SPORTSKI TRENING DECE I OMLADINE

SPORT TRAINING IN PRIMARY AND SECONDARY EDUCATION

Ranko Marijanović, Perović Aleksandra, Vesna Habić

Fakultet za menadžment u sportu, Beograd, Srbija

Apstrakt

U ovom tekstu razmatraju se faktori koji utiču na sportski rezultat dece i omladine. Kod mladih sportista bitan faktor je selekcija talentovanih pojedinaca za bavljenje određenom vrstom sporta, zatim sistem rada na razvoju fizičke kulture budućih sportista, sistem treninga koji podržava fizički razvoj i kvalitet treninga koji se primenjuje radi ostvarivanja vrhunskih sportskih rezultata. U čitavom procesu sportskog treniranja dece i omladine posebno je značajna uloga trenera, određivanje optimalnog opterećenja mladih sportista u treningu i dugoročno planiranje njihove sportske karijere.

Ključne reči: sport, sportski trening, sportski trening dece, sportski trening omladine, dugoročno planiranje sportske karijere

Abstract

The text analyses elements that have influence on sport results during primary and secondary education. Among young athletes an important element is the selection of talented individuals for specific sport discipline, as well as the element of systematic work on development of physical culture of future athletes and system of trainings that supports physical development that is to be implemented to achieve ultimate sport results. In the whole cycle of sport training among pupils in primary and secondary education the role of coach is of utmost importance that is to determine optimal training demands for youngsters and planning of their long term sport careers.

Key words: sport, primary schooling, secondary schooling, training, youth sport activities, long term planning sport career.

Sportski trening

Sportski trening možemo definisati kao specifičan, dugotrajan i intenzivan proces adaptacije organizma, ostvaren primenom optimalnih trenažnih stimulusa u planiranom vremenu, a u cilju transformacije onih antropoloških karakteristika od kojih zavisi postizanje vrhunskih sportskih rezultata.

Sportski trening je ciljani kontinuirani proces prilagođavanja organizma na specifične i sve veće napore, koji će obezbediti adaptacione procese, a samim tim i visok sportski rezultat.

Cilj ovakvog procesa je optimalni nivo prilagođenosti svih osobina, sposobnosti i karakteristika od kojih zavisi željeni, unapred planirani sportski rezultat.

Suština sportskog treninga je da:

- Izaziva adaptacione promene
- Predstavlja specifičnu vrstu mentalnog i fizičkog rada
- Sprovodi se sistematično
- Planiran je i programiran
- Predstavlja dugoročan proces sportske specijalizacije
- Predstavlja delatnost, kojom se upravlja pomoću specifičnih sredstava, metoda i opterećenja
- Sprovodi se i iznad graničnih opterećenja, pri kojima se savladavaju maksimalni fizički i umni naponi
- Usmeren je na maksimiziranje sposobnosti u skladu sa dispozicijama i uslovima u kojima se izvodi.

Sportski trening jeste kompleksan pedagoški proces, koji se konkretizuje u organizovanom vežbanju - radu, koje se ponavlja sa takvim opterećenjem da aktivira fiziološke procese superkompenzacije i adaptacije organizma. Time se postiže poboljšanje fizičkih, psihičkih, intelektualnih, tehničkih i taktičkih kvaliteta sportiste, koji se manifestuju u postizanju takmičarskih rezultata.

Sportski trening ima za cilj postizanje sportskog rezultata, preko razvoja i usavršavanja sportske forme.

Sportski trening dece i omladine

Uključivanje u sport

Prvi signali dečije radoznalosti za različitim oblicima sportske aktivnosti javljaju se već oko pete godine, a optimalan period za sportske aktivnosti jeste početak osnovnog školovanja, dakle period od osme do devete godine.

Na osnovu karakteristika sporta, postoje sportovi u kojima je neophodna ranija sportska specijalizacija (sportska i ritmička gimnastika, klizanje) kao i sportovi u kojima je ona poželjna kasnije, vodeći se pedagoškim, zdravstvenim i biomehaničkim principima razvoja deteta (timske sportske igre, atletika, streljaštvo).

U razgovorima sa detetom i prema njegovom ponašanju treba pronaći njegova interesovanja i želje. Treba promatrati karakter njegovog kretanja u igri. On će uglavnom biti rezultat uticaja prvih prijateljstava i kopiranja, ili imitiranja prvih sportskih uzora, starijeg brata ili sestre, drugara iz vrtića ili škole, nekoga ko već nešto trenira. Iako u tom periodu faza ubrzanog motoričkog sazrevanja tek predstoji, pojedine karakteristike deteta se već mogu prepoznati.

Osnove orijentacije i selekcije mladih sportista

Sportska aktivnost ima važnu ulogu u biopsihosocijalnom razvoju mladih i uz redovnu nastavu fizičkog vaspitanja u školi predstavlja moćno pedagoško sredstvo.

Sportsku orijentaciju dece i omladine treba dvojako shvatiti i primenjivati:

- Kao orijentaciju ka bavljenju bazičnim sportom i
- Kao orijentaciju ka takmičarskom sportu

Kada govorimo o orijentaciji ka bazičnom sportu treba istaći važnost upućivanja u sport mladih koji su ocenjeni kao netaleantovani. U tom slučaju mlade treba upućivati na sportske sekcije, škole sporta (fudbala, košarke, karatea), zatim na samostalno vežbanje i druge oblike sportskih aktivnosti. U prvom planu je ostvarivanje povoljnih razvojnih uticaja nasuprot ostvarivanja sportskog rezultata.

Decu koja pokazu posebnu nadarenost za određeni sport, kroz orijentaciju ka takmičarskom sportu treba usmeravati na sportske klubove i škole sporta. Od velike važnosti je izbor odgovarajuće sportske grane, kao i određivanje pravog momenta u razvoju kada treba početi sa treniranjem.

Sama selekcija mladih u bavljenju takmičarskim sportom se mora oslanjati na stabilne i visoko nasledne pokazatelje i na dinamiku sportskih rezultata. Selekcija može biti prirodna (na osnovu mišljenja stručnjaka i pokazanih rezultata) i naučna (na osnovu korišćenja rezultata niza istraživanja). Naučna selekcija podrazumeva angažovanje većeg broja stručnjaka i timski rad.

Dugoročno planiranje sportske karijere

U najvećem delu sportskih grana, u periodu detinjstva (od 7. do 14. godine) razlikujemo dve faze treninga. Prva faza se odnosi na formiranje opšte motoričke baze i ona je uvod u specifičan trening u skladu sa tipom sporta. Ona se prevashodno sastoji od obučavanja zajedničkih kretanja za više sportskih grana. Druga faza se nastavlja na prvu i zasnovana je na principima obezbeđenja dugoročnog razvoja. Vežbe u ovoj fazi su višenamenske i predstavljaju poluspecifične i specifične trenažne sadržaje i takmičenje.

Kada govorimo o sportu uopšte i njegovom uticaju na motorički razvoj, ne treba zapostaviti i mnoge druge vrednosti sporta kao što su razvoj duhovnih, moralnih, estetskih, terapijskih, zdravstveno higijenskih i dr.

Metod dugoročnog planiranja i uslovi za postizanje vrhunskog rezultata pre svega zavise od sportske grane, mada se uopšteno može prihvatiti postojanje perioda u razvoju sportskih sposobnosti i to su:

- Period preliminarne (inicijalne) sportske pripreme
- Period bazičnog treninga (prethodne baze)
- Period specijalizacije (specijalne baze)
- Period ostvarivanja maksimalnih rezultata (period savršenstva)
- Period održavanja maksimalnih rezultata

Određivanje opterećenja u treningu mladih sportista

Izbor adekvatnog opterećenja u treningu je od izuzetnog značaja. Suviše velika opterećenja vode sportistu u stanje pretreniranosti, dok mala opterećenja neće izazvati reakciju organizma, adaptaciju, pa će samim tim izostati neophodni trenažni efekat.

Da bi se uspešno odredilo opterećenje u treningu moraju se ispuniti određeni uslovi, kako od strane sportiste tako i od strane trenera.

Neophodni uslovi kod sportiste su zdravlje, sposobnost adaptacije na opterećenje, motivisanost za rad, spremnost za iskrenu saradnju i određeni nivo znanja.

Osnovni uslovi koje moraju ispunjavati treneri da bi uspešno dozirali opterećenje su pre svega znanje o uzrasnim karakteristikama mladih i njihovom biopsihosocijalnom razvoju i znanje o osnovnim karakteristikama i komponentama opterećenja. Zatim, treneri moraju posedovati i znanja iz anatomije i fiziologije fizičkih aktivnosti, periodizacije sportskog treninga, problematike testiranja sportista, sposobnost posmatranja i uočavanja reakcija na napor i veličinu zamora, znanja o fizičkim sposobnostima, metodama i sredstvima za njihov razvoj i održavanje kao i izraženu spremnost za saradnju.

Doziranje opterećenja zavisi od više faktora:

- Nivoa pripremljenosti sportista
- Uzrasta
- Pola
- Veličine zamora izazvanog prethodnim treningom
- Usmerenosti prethodnog treninga
- Karaktera prethodnog napora (trening ili takmičenje)
- Trajanja pauze između prethodnog i narednog vežbanja
- Karaktera pauze (aktivna ili pasivna)
- Usmerenosti i karaktera narednog treninga
- Blizine sledećeg takmičenja
- Periodizacije sportskog treninga
- Spoljašnjih uslova (temperature i vlažnosti vazduha, karakteristika podloge i dr.)
- Cilja i zadataka treninga

Određivanje opterećenja se vrši na osnovu spoljašnjih i unutrašnjih pokazatelja. Spoljašnji pokazatelji su obim rada (trajanje napora, broj ponavljanja, broj treninga i dr.) i pokazatelji intenziteta rada (tempo i brzina kretanja, relativna težina tereta i dr.). Unutrašnji pokazatelji predstavljaju reakciju organizma na izvršeni rad. Najčešće mereni unutrašnji pokazatelji su puls, veličina plućne ventilacije, maksimalna potrošnja kiseonika, brzina nagomilavanja laktata u krvi i njihova količina i dr.

Na osnovu pulsa, kao najčešće korišćenog unutrašnjeg pokazatelja, mogu se odrediti zone intenziteta i to su: zona maksimalne anaerobne moći, anaerobno glikolitička zona, zona mešovitog anaerobno aerobnog rada, zona aerobnog rada i kompenzatorna zona.

Značajne komponente opterećenja predstavljaju i trajanje i karakter pauze, kao i karakter vežbe. Po trajanju, pauza između dva vežbanja može biti potpuna, nepotpuna, skraćena ili produžena. Tip pauze se određuje na osnovu nivoa oporavka fizičke radne sposobnosti. Po karakteru, sve vežbe se mogu podeliti na:

- Vežbe opšteg uticaja (angažuje se najmanje 2/3 svih mišića)
- Vežbe delimičnog uticaja (angažuje se od 2/3 do 1/3 svih mišića)
- Vežbe lokalnog uticaja (angažuje se do 1/3 svih mišića)

Važno je napomenuti da jedna od osnovnih postavki u treningu jeste da u radu sa mladim sportistima rezultat ne treba da bude kriterijum uspešnosti. Mlade sportiste ne treba trenirati po metodama odraslih, a posebno kada je reč o opterećenju. Doziranje opterećenja mora biti

u skladu sa jasno definisanim ciljem višegodišnje pripreme. Vrhunski rezultat mora biti cilj koji će se postići u budućnosti. Metodi, sredstva i opterećenja u treningu se moraju menjati iz godine u godinu u skladu sa opštim ciljem višegodišnje pripreme.

Zaključak

Uspešnost u sportu ili sportski rezultat zavisi od mnogo činilaca. Kada je reč o mladim sportistima i o njihovim genetskim karakteristikama, kao bitan faktor se izdvaja kvalitetna identifikacija talentovanih pojedinaca za bavljenje sportom ili posebnom vrstom sporta. Kao sledeći značajan faktor izdvaja se sistem rada na razvoju fizičke kulture budućih sportista, sistem treninga koji podržava fizički razvoj, kao i kvalitet treninga koji se primenjuje za ostvarivanje vrhunskih sportskih rezultata. U čitavom procesu sportskog treniranja dece i omladine posebno je značajna uloga trenera, određivanje optimalnog opterećenja mladih sportista u treningu i dugoročno planiranje njihove sportske karijere.

Literatura

1. Grupa autora, (2003). *Dečiji sport od prakse do akademske oblasti*, Beograd.

Internet izvori

- www.savremenisport.com (internet portal).

USPEH U STUDIRANJU I SPORTSKA AKTIVNOST STUDENATA

UNIVERSITY HEADWAY AND STUDENT SPORT ACTIVITIES

Ranko Marijanović¹, Vladimir Đorđević², Ivica Predović¹

¹Fakultet za menadžment u sportu, Beograd, Srbija

²Univerzitet Medicinski fakultet, Beograd, Srbija

Apstrakt

U ovom tekstu razmatraju se uticaji sistematskog bavljenja telesnim vežbanjem i sportom za vreme studija, na kvalitet i efikasnost studiranja studenata sportista na univerzitetu. Bavljenje sportom vrlo pozitivno utiče na stanje zdravlja, povećanje psiho-fizičkih osobina, pravilan fizički razvoj, poboljšanje mogućnosti za intelektualni rad i kao rezultat ima veći uspeh studenata sportista na univerzitetu. Radi boljih uspeha studenata na univerzitetima, neophodno je obezbediti studentima uslove za sistematsko vežbanje i bavljenjem sportom.

Ključne reči: sport, sportska aktivnost, srednjoškolski sport, univerzitetski sport, uspeh studiranja.

Abstract

The text deals with the influence of the systematic athletic training and sport during academic studies on quality and efficiency of university headway. Sport activities have a very positive influence on health and increasing of psycho-physic qualities, adequate physical development, and improvement of possibilities of intellectual efforts and in consequence the success of student athletes is much greater than among other students. It is necessary to ensure conditions for systematic training and sport activities for better university headway.

Key words: sport, sport activities, high school sport, university sport, university headway.

Uvod

Značajnije interesovanje sportskih stručnjaka za omladinski sport srednjoškolskog i fakultetskog nivoa počinje u Americi početkom sedamdesetih godina. Sportski programi za mlade u celom svetu doživljavali su ogroman stepen ekspanzije.

Mnogi od njih su tako koncipirani da mladim sportistima pružaju više od rekreacije. U njima se uči minimum veština, a pritisak za pobeđivanjem je neznatan. Međutim, znatno su prisutniji drugi programi, u kojima je situacija drugačija.

Oni su usmereni na formiranje budućih vrhunskih sportista, trening je dug i razrađen, takmičenje intenzivno, pritisak da se pobeđuje ogroman, a selekcija bespoštedna. Krajnji cilj takvih programa je stvoriti sportiste za seniorski, profesionalni sport, i sportiste za međunarodni sportski nivo.

Pojedine zemlje poput SAD otišle su najdalje u organizaciji školskog i univerzitetskog sporta, pa sa profesionalnim sportom oba sačinjavaju piramidu tzv. Američkog sporta. Američki koledži traže publicitet kroz uspeh svojih sportskih ekipa, verujući da će to doprineti većem broju budućih brucosa, kao i donacija sponzora. Jos jedan bitan faktor su i prihodi koje fakultet ostvaruje od prodaje prava za utakmice, kao i možda najunosniji – ponuda ogromnih stipendija sportistima na koledžima, uz mogućnost nastavka profesionalne karijere.

Kako je većina fakulteta u Evropi i Latinskoj Americi finansirana iz budžeta, ovakav marketinški potez patentiran je od strane Američkih koledža. Zbog ovoga se sportisti iz celog sveta doseljavaju u SAD da završe svoje visoko školovanje u nadi da će karijeru nastaviti u nekoj od Američkih sportskih liga. Ovo je još jedna bitna stavka u organizaciji univerzitetskog sporta u Americi jer nigde kao u SAD školski i univerzitetski sport ne predstavlja sastavni deo profesionalnog sporta.

Takmičenja na nivou juniora ili *Youth sport competitions* nalaze se na dnu piramide sportskih takmičenja u SAD. Kako se piramida penje, nivo takmičenja se povećava a broj učesnika smanjuje, pa su sledeća na listi univerzitetska takmičenja i lige, iz kojih se, u narednom nivou piramide sportisti direktno draftuju u profesionalne lige, što predstavlja najviši rang takmičenja u SAD.

Kada je sport na univerzitetu dostigao taj takmičarski nivo, ali i nivo organizacije, popularnosti i važnosti, postavlja se pitanje mogućnosti efikasnog odnosa prema osnovnom radnom zadatku studenata - pohađanju nastave i ispunjavanju akademskih obaveza na fakultetima istovremeno sa pripremama, ispunjavanjem zahtevnih programa i takmičenjem u sportu na nivou univerziteta

Odnos između akademskog uspeha na studijama i sportskih rezultata studenata je jedan od najviše raspravljanih, i istraživanih tema u univerzitetskom sportu, naročito u oblasti naučnih istraživanja koja se fokusiraju na odnos sporta i društva, njihove interakcije i posledice. Desetine disertacija su napisane na ovu temu, i novih studija i radova koji izlaze u prosequ na godišnjem nivou.

U toku od skoro pola veka, koliko traju i same studije koje se bave istraživanjem sporta, istraživanja na temu odnosa uspeha studenata sportista na studijama, oslanjaju se na druge akademske discipline, sociologiju, psihologiju i ekonomiju, na sportski menadžment, kineziologiju i obrazovanje uopšte.

Dva glavna saznanja javljaju se iz ovog obimnog radnog materijala za opštu, nestručnu publiku. Prvo i najvažnije, istraživanja iznova pokazuju jaku i pozitivnu korelaciju između univerzitetskog sporta i akademskih uspeha na studijama. Osnova, baza za ovakav zaključak leži u širokom spektru merenja i izučavanja na čitav niz skupova podataka, metodoloških pristupa i socijalnih uslova.

Ovaj rezultat se još jednom protivi stereotipima o neobrazovanim sportistima, a zaključak govori da studenti koji se bave sportom, u prosequ, imaju tendenciju ka uspešnijem studiranju od onih koji se njime ne bave. Od bitnijih istraživanja izdvajaju se Acković, T.(1). On je proučavao odnos uspeha učenika – sportista eksperimentalne sportske škole u Beogradu.

U ovom istraživanju se došlo do podatka da su učenici – sportisti istovremeno dobro ispunjavali zadatke u učenju i sportu, odnosno da je među sportistima bilo 47,22% odličnih, 33,33% vrlo dobrih i 19,45% dobrih učenika, bez ponovaca. U stranoj literaturi najpre su nađeni podaci sovjetskih autora: Hodikin V.A.analizirao je uspeh u studiranju 250 studenata, odnosno preko 6000 njihovih ocena, u toku četiri semestra.

Upoređujući ocene koje su dobili studenti sportisti sa ocenama koje su dobili studenti ne sportisti našlo se da su ocene sportista prosečno bolje od ne sportista za 0,11 do 0,37 stotih.

Istraživanja na Moskovskom Univerzitetu „M.V.Lomonosov“ izvršio je Nagorni, E.V. proučavajući oko 50.000 ocena i na osnovu ovoga došlo se do zaključka da studenti sportisti postižu bolje rezultate od studenata ne sportista.

Kovrigin, M.V. i Remba, P.A. takođe su vršili istraživanja uspeha u studiranju studenata sportista i ne sportista. Našli su da studenti sportisti imaju prosečno za 11,9 % više odličnih i dobrih ocena, a za 7,5% manje dovoljnih i za 4,4% manje nedovoljnih ocena od studenata ne sportista. Vidrin i saradnici našli su u svom istraživanju da studenti sportisti imaju bolji uspeh u studiju od ne sportista, odnosno, prosečna ocena sportista veća je za 0,27 stotih od studenata ne sportista, a kod studenata sportista viših razreda ta razlika je još veća.

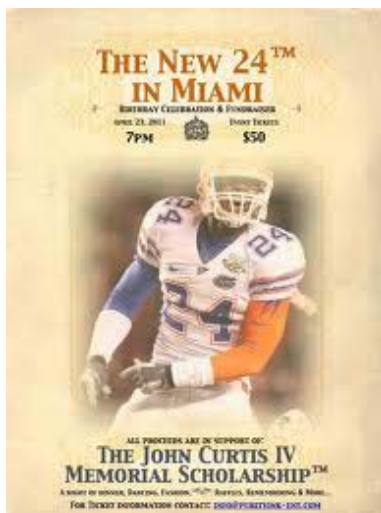
Bert, R. u svom radu navodi da su istraživanja u srednjim školama u Kanzasu 1921. godine potvrdila da su sportisti nešto bolji učenici od ne sportista.

Mc Neely Simon, A. u svom istraživanju iznosi da su na koledžu u Springfieldu 1963. godine, upoređene fizičke sposobnosti i akademski uspeh 269 studenata polaznika vojne akademije prve godine.

Rezultati ukazuju na visoku korelaciju između stanja fizičkih sposobnosti i akademskog uspeha baziranog na osnovu ocene nastavnika. Upoređivali su u periodu od 13 godina polaznike američke vojne akademije odnosno grupe studenata i to: 7% najboljih po fizičkim sposobnostima u odnosu na 7% najslabijih u fizičkim sposobnostima.

Dobijeni podaci pokazuju da nije diplomiralo 48,3% studenata iz grupe slabijih fizičkih sposobnosti, a 18,8% iz grupe sa boljim fizičkim sposobnostima. Procenat ponovaca u grupi sa slabijom fizičkom sposobnošću je 17,2%, a sa boljom 8,2%.

Kubu, A. je na pedagoškom fakultetu UJEP u Brnu vršio istraživanja o uspehu na studijama prema telesnim sposobnostima. Došao je do zaključka da studentkinje sa boljom fizičkom sposobnošću imaju izrazito bolji prosečni uspeh u studiranju od studentkinja sa slabijom fizičkom sposobnošću. Kod studenata ta razlika nije bila tako izražena.

Slika 1. Poster za stipendiju studentima sportistima na jednom od Američkih univerziteta. Mnogi sportski univerzitetski timovi uslovljavaju svoje sportiste određenim uspehom na fakultetu.

Bugarski autori Dimitrov, D., Kuzmanov, M. istraživali su uspeh studenata sportista u odnosu na ne sportiste i na osnovu dobijenih podataka dosli su do zaključka da studenti sportisti imaju veću prosečnu ocenu od ne sportista za 0,17 stotih, a manji slab uspeh na ispitima za 4,70%.

Studenti koji imaju dodatne fizičke aktivnosti, kažu istraživanja (Tremblaz, Inman&Willms, 2000), pokazuju unapređene sposobnosti kao što su pojačana aktivnost mozga, veći nivo energije i koncentracije, samopouzdanje koje je jedan od dokaznih faktora koji pozitivno utiču na kongnitno učenje.

Pojačana aktivnost mozga koja se povezuje sa redovnom fizičkom aktivnošću sastoji se u pojačanoj prokrvljenosti mozga, promeni hormonskih nivoa, pojačanog unosa nutrijnata itd. Naučnici govore i da redovno vežbanje može unaprediti kognitivne funkcije i povećati nivoje substanci u mozgu koje su odgovorne za održavanje zdravlja neurona.

Funkcija mozga takođe može imati indirektne koristi od fiziške aktivnosti zbog povećane emisije energije, kao što je slučaj u vannastavnim aktivnostima.

Povećani energetske nivoi van učionica i amfiteatara mogu pozitivno uticati protiv dosade i uspavanosti, što će za posledicu imati više nivoje koncentracije studenata u ono vreme kada oni jesu unutar amfiteatara.

Imajući to vidu, naučnici su takođe došli do zaključka da je međusobni odnos između sporta i studija mnogo komplikovaniji i ima mnogo više lica nego što to veruju zagovornici sportskog ideala. Odnos između sportskih aktivnosti i akademskih uspeha nije, u najvećem delu direktan, već uslovni.

Odnos i zavisnost jedne oblasti od druge može biti, i u mnogome zavisiti od tipa sporta, nivoa takmičenja, pozadine i karijere studenta sportiste, karakteristike fakulteta, kao i odnosa između sportskog rasporeda i akademskog programa.

Naravno, u nekim grupama pod određenim uslovima i u datim situacijama, sportski raspored može biti i značajan faktor rizika za akademske uspehe, tj. ugroziti studenta u rezultatima na fakultetu, što je inače jedan od razloga za korišćenje nedozvoljenih supstanci na nivou univerzitetskog sporta. Ova varijabilnost je drugi zaključak istraživanja, jedan od osnovnih, i on dovodi do neprestanog napora naučnika istraživača da se izoluje i proceni faktor uzroka koji određuje odnos između učešća u sportskim događajima i akademskih obaveza, kao i njihova ograničenja.

Opširno istraživanje i procena faktora odnosa između sporta i visokog obrazovanja, kao i sagledavanja granica i promenljivih faktora odnosa, neophodno je da bi se na najbolji način iskoristilo sportsko takmičenje i raspored u svrhu i na korist obrazovanja.

Sadašnje znanje o odnosu sporta i uspeha u studiranju sportista zavisi od dugoročnog i opširnog istraživanja i pisanja.

Veliki deo inspiracije za ovaj rad došao je od dela Džejmisa Kolemana – Adolescentsko Društvo (1961) koje je ostavilo dubok trag kako na srednjoškolski tako i na univerzitetski sport. Iako se delo koncentrisalo mahom na dinamiku odnosa vršnjaka, i efekte školskih institucija, kao i na kritiku statusa sporta u obrazovnim ustanovama u poređenju sa akademskom misijom ustanova, Kolemanov rad dao je inspiraciju za mnoge akademske studije na temu odnosa između univerzitetskog sporta i sportskog takmičenja sa obrazovanjem studenata sportista.

Sušтина ovih radova i jedan od fundamentalnih zaključaka bio je da se ustanovi jaka i pozitivna osnova odnosa između učestvovanja na sportskim takmičenjima i akademskih obaveza.

Kao što je pomenuto, rezultati istraživanja govore da studenti sportisti daju bolje rezultate od studenata ne sportista. Takođe je rečeno i da je odnos dve aktivnosti uslovan, i da zavisi od datih situacija, i mehanizama funkcionisanja kako sportskog rasporeda tako i akademskih obaveza.

Kada se govori o uslovnim faktorima, najviše debata se vodi o pitanju da li je i do koje mere uspeh u sportu odgovoran za poboljšanje uspeha u školi, ili je to zasluga nekih drugih faktora, socijalnih poput prihoda bilo od sporta ili roditelja, ili predhodnog obrazovanja (faktori koji su poznati da determinišu akademski uspeh a takođe su blisko povezani i sa učešćem i uspehom u sportu).

Iz analize dobijenih ocena, koje karakterišu kvalitet i efikasnost studija, proizilazi da studenti sportisti izvršavaju svoje osnovne obaveze na fakultetima dosta uspešno. Vremena za bavljenje sportom, zabavom, umetnošću na univerzitetu je malo. Prema istraživanjima na Beogradskom univerzitetu studenti toga vremena imaju oko 90 minuta.

Dosadašnji razvoj nauke i tehnike uslovljava i porast obima znanja kojima je dužan student da ovlada na fakultetu.

To, opet, zahteva intenzivan i stalan rad praćen velikim intelektualnim naprezanjem, telesnom pasivnošću i jednostranim radnim položajem. Radni dan studenata je oko 8 časova, a u predispitnim periodima i nešto duži. Ostaje relativno malo vremena za ostale potrebe i aktivnosti u toku radnog dana.

U okviru raspoloživog vremena studenti sportisti se bave sistematskim telesnim vežbanjem, treniranjem i takmičenjem, i za njih ova okolnost u dnevnom režimu života predstavlja faktor koji ima pozitivnu ulogu. Kao sastavni deo sistema obrazovno - vaspitnih aktivnosti na Univerzitetu sistematsko vežbanje i sport donose na svoj specifičan način, da se studenti što bolje pripreme za dobre stručnjake kako bi što uspešnije izvršavali svoje dužnosti za vreme i posle završetka studija.

Odavno je poznato da između fizičkog i psihičkog zdravlja postoji neprekidna povezanost. Usavršavanje i podizanje telesnih sposobnosti istovremeno izaziva i stvaranje opštih sposobnosti kao i pozitivne promene u najrazličitijim psihičkim procesima.

Ruski fiziolog I.M. Sečenov je ukazao na vezu i značaj mišićnog pokreta čoveka na razvitak delatnosti njegovog mozga, a isto tako je poznato da „svako telesno vežbanje pre nego što postane mišićni rad u stvari je moždani tj. mentalni rad, tj. izvesno funkcionalno opterećenje viših nervnih ćelija moždane kore, centra čovekove svesnosti”.

Zaključak

Sistematsko bavljenje telesnim vežbanjem i sportom za vreme studija pozitivno utiče na kvalitetniji i efikasniji akademski uspeh studenata sportista u odnosu na celokupni uspeh studenata na Univerzitetu.

S obzirom na koristi koje sport pruža mladom čoveku i pokazani uspeh u studiranju studenata sportista neophodno bi bilo obezbediti studentima uslove za bavljenje sistematskim vežbanjem i sportom, što će se pozitivno odraziti na stanje zdravlja, povećanje psiho-fizičkih osobina, pravilan fizički razvoj, poboljšanje mogućnosti za intelektualni rad, pri aktivnom odmoru i razonodi i omogućiti bolju i svestraniju pripremu u pozivnom obrazovanju.

Uložena materijalna sredstva u ovaj vid društvene aktivnosti visokoškolske omladine su racionalna investicija i sa društvenog i sa ekonomskog gledišta i višestruko se vraćaju zajednici.

I na kraju, neophodno je prepoznati potrebu da se istraživanje i pisanje o ovoj temi nastavi. Jer iako istraživači i akademski radnici prepoznaju osnove odnosa između uspeha studenata u sportu i uspeha na studijama, jasno i definitivno razumevanje mehanizama pomoću kojih ovaj odnos funkcioniše još nije razvijeno.

Takođe, sem statističkih istraživanja neophodno je razumeti i kako ovi procesi funkcionišu za različite grupe i pod različitim okolnostima, različitim sportovima i studijskim programima.

Ovo ne znači samo više istraživanja već i sveobuhvatnija, sofisticiranija istraživanja, studije i analize koje imaju veći reprezentativni uzorak, koji će dati jasniju sliku o intenzitetu univerzitetskog sporta i pravom odnosu odnosno uticaju na akademski raspored. Studije i istraživanja, takođe, ne bi trebala da budu samo analize već i evaluacije rada i programa sportskih programa, njihove efektivnosti i mogućnosti poboljšanja kako bi oni mogli da služe kao model i prototip za budući razvoj programa i njihovo što bolje implementiranje u univerzitetski studentski život.

Literatura

1. Dwyer, T., Coonan, W., Leitch, D., Hetzel, B., & Baghurst, R. (1983). An investigation of the effects of daily physical activity on the health of primary school students in South Australia. *International Journal of Epidemiologists*, 12(3), 308-313.
2. Shephard, R.J. (1997). Curricular physical activity and academic performance. *Pediatric Exercise Science*, 113-125
3. Radovanović, D.J. (1987). *Fizička kultura studentske omladine*. Nikšić: 265-272,
4. Grupa autora, (2005). *Osnove sporta mladih*. Beograd.
5. Acković, T. (1967). Sport i učenje nerazdvojna celina. Beograd: *Sportska praksa*, 1-2, 13-14.
6. Bert, R. (1965). *Inteligencija i sportska sposobnost*, Zagreb: 66-72.
7. Mc Neely, A. (1966). *Efforts to Assess the Effects of Physical Activity on Child Development in the USA*. Prag: 50'-55.
8. Kubu, A. (1969). *Aztah mezi telesnou vykonosti a prospeshem posluchacu pedagogicke fakulty University J.E. Brno: Purkyne u Brne*.
9. Dimitrov, D., Kuzmanov, M. (1971). *Sport v pomoć na studentite – sravnitelen analiz na učebnija uspeh v VMEI „Lenin”*. Sofija: 79-86.

Internet izvori

- <http://www.neurosurgery.medsch.ucla.edu/whastnew/societyforneuroscience.htm>

MARKETING KONCEPT SPORTSKE ORGANIZACIJE

MARKETING CONCEPT OF SPORTS ORGANIZATIONS

Jovan Marković, Milijanka Ratković, Aleksandar Radonjić

Visoka škola za menadžment i poslovne komunikacije, Sremski Karlovci, Srbija

Apstrakt

Marketing koncept sportske organizacije, kao i sam marketing, predstavlja filozofiju poslovanja koja kaže da je zadovoljenje potreba i želja potrošača ekonomsko i društveno opravdanje za postojanje svake organizacije. Razumevanje potrošača, odnosno sportske publike, zahteva analizu marketinškog okruženja koja uključuje sve poznate elemente koji mogu da izvrše bilo kakav uticaj na njihovo ponašanje prema sportskoj organizaciji. U tom kontekstu, značajno mesto zauzima sagledavanje aktivnosti sportskih radnika, sportista i administrativaca, kao i konkurencije, dobavljača i posrednika. Sportska organizacija je u svojoj funkcionalnoj strukturi konstruisana od određenih podsistema, kao što su trening, marketing, objekti, finansije i dr. Analizom osnovnih aktivnosti navedenih podsistema, moguće je kreirati osnovu za uspešno funkcionisanje sportske organizacije. Primena marketing koncepta u sportskim organizacijama predstavlja osnovni uslov za privlačenje sportske publike što automatski postavlja marketing na najznačajnije mesto u koncipiranju strategije poslovanja ovih organizacija, kao i u radovima naučnih radnika iz oblasti sportskog menadžmenta. Značaj primene marketing koncepta može se videti i iz njegove uloge u pribavljanju finansijskih sredstava, bez kojih sportske organizacije ne bi mogle funkcionisati, zbog čega je ovoj temi posvećen jedan deo rada.

Ključne reči: sport, marketing, sportska organizacija, sportska publika

Abstract

Marketing concept of sports organizations, as well as the marketing, represents a business philosophy which says that the satisfaction of consumers needs and desires is the economic and social justification for the existence of any organization. Understanding of consumers, or sports audience, requires analysis of the marketing environment that may have all the familiar elements that can perform any influence on their behavior towards sports organization. In this context, a significant place takes a consideration of the activities of sports, athletes and administratives, as well as competitors, suppliers and intermediaries. Sports organization is, in its functional structure, constructed from specific subsystems, such as training, marketing, facilities, finance and others. Through the analysis of the basic activities of these subsystems, it is possible to create the basis for the successful operation of sports organizations. The application of marketing concepts in sports organizations is a basic requirement for attracting

sports audience, which automatically sets the most important marketing role in designing the business strategy of these organizations, as well as at the works of scientists in the field of sports management. The importance of applying marketing concepts can be seen from its role in providing financial resources, without which sports organizations could not function, which is why this issue is dedicated to one part of the work.

Key words: sport, marketing, sports organization, sports audience

Uvod

Četiri osnovne ideje predstavljaju definiciju i suštinu marketinga, kao koncepta sportske organizacije. Prva se odnosi na definisanje ciljnog tržišta, koje u slučaju sporta ima veoma velike potencijale. Grupe potrošača koje jedna organizacija nastoji da zadovolji predstavljaju njeno ciljno tržište, a slučaju sportskih organizacija ciljno tržište predstavlja sportska publika, odnosno pojedinci ili grupe navijača, ili preduzeća čiju pažnju jedna sportska organizacija pokušava da privuče u određenom vremenskom periodu. Svaka osoba, bez obzira na starosnu, polnu ili neku drugu kategoriju, može da bude korisnik sportskih proizvoda ili usluga. Zadovoljenje potreba i želja potrošača, odnosno korisnika sportskih usluga je sledeći cilj marketing koncepta sportske organizacije. Svaka osoba koja se bavi sportom, na profesionalnom ili rekreativnom nivou, ispunjava svoju potrebu za kretanjem, socijalizacijom, zdravim životnim konceptom, odnosno sprovodi u delo svoju ideju i motivaciju koja je i dovela do bavljenja sportskim aktivnostima.

Treća ideja suštine marketing koncepta u kontekstu sportske organizacije jeste da je marketing samo jedna od funkcija sportske organizacije, te je njegova integracija sa ostalim funkcijama koje čine samu organizaciju neophodna i sprovodi se kao i u ostalim poslovnim i društvenim organizacijama. Poslednja od ideja koje su vezane za primenu marketing koncepta u sportskoj organizaciji odnosi se na ostvarivanje i zadržavanje njene dugoročne rentabilnosti, pošto i sportske organizacije posluju na određenim tržištima sportskih proizvoda i usluga, te su samim tim orijentisane i na opstanak na tim tržištima, odnosno na ostvarivanje profita kao cilja svake poslovne organizacije.

U ovom radu biće prikazane osnovne karakteristike sportske organizacije, kao i neki od ishoda primene marketing koncepta u njoj. Poseban osvrt u radu biće prema elementima okruženja sportske organizacije, zatim prema sportskoj publici kao njenom integralnom delu, kao i prema ulozi marketinga u pribavljanju finansijskih sredstava. Navedene teme biće obrađene samo delimično, i to isticanjem najvažnijih aspekata primene marketing koncepta u sportskim organizacijama. Osnovni razlog delimične analize pomenutih tema nalazi se u kompleksnosti i širini problematike ovog koncepta. Cilj rada je da pokaže osnovne aspekte funkcionisanja sportske organizacije na osnovu analize elemenata u njenom neposrednom okruženju, sa posebnim osvrtom na sportsku publiku.

Jedan od osnovnih razloga primene marketinga u sportskim organizacijama jeste pribavljanje finansijskih sredstava. Zbog toga se marketing koncept posmatra kao nezao-bilazna strategija poslovanja u sportskim organizacijama, što čini da se aktivnosti koje su usmerene na pribavljanje finansija tretiraju kao najznačajniji segment u funkcionisanju ovih organizacija. Neki od načina pribavljanja finansijskih sredstava biće prikazani preko aktivnosti koje sprovodi Badminton savez Srbije.

Struktura i karakteristike sportske organizacije

Pod pojmom organizacije najčešće podrazumevamo povezivanje pojedinačnih delova u celinu i to na takav način na koji celina može funkcionisati, odnosno živeti. Same organizacije su skupovi koje predstavljaju organizacione sisteme, a svaki organizacioni sistem je definisan ciljevima, komponentama, elementima sistema i njihovim funkcijama, međusobnim vezama i odnosima u sistemu, tokovima materijala, energije i informacija u sistemu, kakav je i sportska organizacija. Koordinisanje i usmeravanje odnosa ljudi i aktivnosti u okviru sportskih organizacija, a koji su usmereni na ostvarivanje zacrtanih ciljeva, predstavljaju osnovne karakteristike svake organizacije. Organizovanje se sprovodi putem struktuiranja, primene poslovnih funkcija i implementacijom procesa unutar organizacije.

Specifičnost sportske organizacije je u kadru kojim ona raspolaže, a njen kadar, između ostalih, čine sportisti. Ona je osnovana radi obavljanja sportskih aktivnosti i delatnosti koje su sa njima povezane. Sportska organizacija je društvena celina koja je uključena u sportsku industriju, ciljno je orijentisana, sa svesno struktuiranim sistemom aktivnosti i sa relativno uočljivim granicama. Iz ove definicije se sagledava pet ključnih elemenata, a to su:¹

- društvena celina podrazumeva da je sportska organizacija struktuirana od ljudi ili grupa koji su u međusobnoj interakciji radi realizacije funkcija koje su od relevantnog značaja za sportsku organizaciju;
- uključenost u sportsku industriju – sportska organizacija je uključena u neki od segmenata sportske industrije i ta uključenost može biti u formi organizacija koje se bave proizvodnjom sportske opreme, sportski klubovi, rekreativni klubovi, sportski savezi i institucije itd.;
- ciljna orijentisanost – svaka sportska organizacija ima svoj determinisani cilj, svrhu koja se može sagledati u ostvarivanju profita, postizanju sportskih rezultata i podsticanju na učestvovanje u određenom sportu. Pojedinci u organizaciji mogu imati različite ciljeve od same organizacije, ali kao članovi organizacije svi moraju da rade na realizaciji ciljeva sportske organizacije;
- svesno struktuiran sistem aktivnosti – interakcija i delovanje ljudskih resursa u sportskim organizacijama postoje da se realizuju određeni zadaci – funkcije koje mogu biti: razvoj proizvoda, ljudski resursi, finansijski menadžment, marketing, itd.;
- uočljive granice – sportske organizacije poseduju i određene granice koje prave razliku između članova i simpatizera. Ove granice nisu stalne i vremenom se mogu menjati.

Organizaciona struktura u sportu je osnovni oblik organizovanja sportske delatnosti, i nju sačinjavaju: sportski klub, sportsko društvo, sportsko udruženje, sportski savez, savez sportova i ministarstvo za sport². Najzastupljenija forma organizovanja su sportski klubovi kao samostalne organizacione celine, nezavisne u postavljanju ciljeva svoje organizacije i odabiru strategije i akcionih planova za ostvarivanje ciljeva. To su konzistentne, koherentne i autonomne celine u sportu iako njihova autonomnost ima relativna ograničenja u propisima okruženja, države ili sportskih asocijacija u koje su dobrovoljno uclanjeni.

¹ Tomić, D., *Marketing u sportu – sportska promocija i marketing miks*, Draslar Partner, Beograd, 2005., str. 45.

² Životić, D., *Upravljanje u sportu*, Ministarstvo za sport i omladinu Vlade Republike Srbije, Beograd, 1999., str. 32.

Marketing u funkciji pribavljanja finansijskih sredstava u sportskim organizacijama

Mnoge sportske organizacije, posebno u manje popularnim sportovima, imaju probleme u pribavljanju finansijskih sredstava za rad i funkcionisanje. Međutim, ovo nije pravilo, jer korišćenjem marketing tehnika moguće je obezbediti dovoljno sredstava za osnovno funkcionisanje sportske organizacije. Jedan od pozitivnih primera je marketing strategija Badminton saveza Srbije. Naime, ovaj Savez obezbeđuje dovoljno sredstava za svoj rad preko izgrađivanja i održavanja dobrih dugoročnih odnosa sa sponzorima i državnim institucijama.

U prilog ovoj tvrdnji ide podatak saradnji sa kompanijom za proizvodnju i preradu pilećeg mesa "Winner's" iz Jagodine, koja već više od deset godina pomaže organizaciju i održavanje tradicionalnog Otvorenog prvenstva Beograda u badmintonu. Obezbeđivanjem određenih količina svojih proizvoda kompanija promovise kvalitet svojih produkata, dok istovremeno organizator turnira oslobađa finansijska sredstva koja su predviđena za ishranu takmičara tokom turnira i može da ih preusmeri u obezbeđivanje ostalih materijalnih resursa potrebnih za organizovanje turnira.

Još jedan takav primer je saradnja sa transportnim preduzećem "Lasta" iz Beograda. Ovo preduzeće već tri godine obezbeđuje prevoz takmičara i učesnika međunarodnih sportskih kampova i turnira koje organizuje Badminton Savez Srbije i tako rasterećuje finansijsku konstrukciju prilikom organizacije turnira i kampova isključujući putne troškove sa liste finansijskih sredstava kojima Savez mora raspolagati. Davanjem ove usluge, "Lasta" se promovise kao kompanija koja pruža siguran i udoban prevoz i koja pomaže mladim sportistima da uspešno ostvaruju svoje sportske obaveze.

Reklame na majicama takmičara, baneri oko terena tokom takmičenja, izrazi zahvalnosti sponzorima u svakom medijskom izveštaju samo učvršćuju obostrano zadovoljstvo i dobre odnose u ovim primerima saradnje.

Posebno mesto u obezbeđivanju finansijskih sredstava za funkcionisanje Badminton Saveza Srbije zauzima i Ministarstvo omladine i sporta Republike Srbije. Ovo Ministarstvo, u skladu sa svojim pravilima o kategorizaciji sportova, svake godine uplaćuje finansijska sredstva na račun Saveza kao podršku za njegov rad i napredovanje u ostvarivanju sportskih ciljeva. Permanentnom komunikacijom, izveštajima sa takmičenja i izveštajima o ostvarenim rezultatima na međunarodnim turnirima, kao i informacijama o promociji sporta i omasovljenju baze takmičara, zatim redovnim podnošenjem finansijskih izveštaja o pravilnom utrošku dodeljenih sredstava, Badminton Savez Srbije ispunjava sve svoje obaveze i stiče poverenje u državnim strukturama koje rezultira povećanjem finansijske podrške, kao i finansiranjem vanrednih programa i međunarodnih aktivnosti Saveza. Baner i direktan link ka web sajtu Ministarstva se nalaze na naslovnoj stranici sajta Saveza, a zahvalnost za ovu dobru saradnju predstavnici Saveza ističu na svakom domaćem ili međunarodnom nastupu, izveštajima koji se prosleđuju medijima, kao i u kontaktima sa potencijalnim sponzorima koje treba uveriti u ispravnost rada Saveza i njegovu dugoročnu orijentaciju na ostvarivanje uspeha i izgrađivanje partnerskih odnosa sa svima koji ovaj Savez podržavaju.

Problem nabavljanja finansijskih sredstava u sportskim organizacijama nametnuo je i metod menadžmenta finansija u njima. Dobro je poznato da je većina sportskih organizacija opredeljena ka jednostavnom upravljanju finansijama, a to je pronalaženje sredstava i njihova alokacija na programe. Iz tih razloga u sportu najčešće i dolazi do integracije, bar kada se radi o zajedničkim pripremama sportista za ostvarenje zajedničkog cilja, a to je postizanje visokih sportskih rezultata sportskih klubova, strukovnih organizacija (asocijacija), olimpijskog komiteta, raznih privrednih organizacija kao sponzora, donatora i slično.

Finansijski menadžment se ispoljava u trajnoj sposobnosti plaćanja od koje zavisi opstanak organizacije, trajnoj kreditnoj sposobnosti, pribavljanju sredstava od drugih, pod povoljnim uslovima, replasman i sposobnost vraćanja u roku, trajnoj sposobnosti investiranja i povećavanja imovine, kao i zadovoljenja finansijskih potreba ljudskih resursa u organizaciji.³ U savremenim sportskim organizacijama finansijski uslovi su neposredno vezani za finansijski menadžment, čiji je osnovni cilj stvaranje profita, čime se meri menadžerska efikasnost i efektivnost. On takođe ima zadatak da vodi računa o sredstvima kojima organizacija raspolaže, o njihovom stvaranju i formiranju, o strukturi i nivou fondova kao i načinu njihovog finansiranja. Mora se brinuti i o tekućoj likvidnosti i investicijama, dotoku i alokaciji gotovinskih i transakcijama realnih sredstava, što na kraju podrazumeva kompletno usklađivanje finansijskih operacija u sportskoj organizaciji.

Marketinško okruženje sportskih organizacija

Svako okruženje pruža mogućnosti, ali u isto vreme i stvara opasnosti u ostvarivanju ciljeva za bilo koju organizaciju, pa tako i sportsku. Praksa pokazuje da je organizacija spremnija za reagovanje i odgovaranje na promene iz okruženja ukoliko prihvata i primenjuje marketing koncept u svom poslovanju. Mnogi naučnici su utvrdili da kompanije koje prihvate koncept marketinga postižu bolje rezultate na tržištu što potvrđuje njegovu opravdanost.⁴ Efikasno upravljanje marketingom obezbeđuje usklađivanje potencijala (sposobnosti) organizacije sa zahtevima okruženja. Pošto uspešnost firme tokom vremena zavisi od njene sposobnosti da obezbedi koristi putem kreiranja vrednosti za svoje mušterije, verovatno je da će marketinški orijentisane firme to ostvariti bolje od ostalih.⁵ Ukoliko sportske organizacije žele da ostvare poslovni uspeh neophodno je da preduzmu marketinška istraživanja i da na toj osnovi stalno prilagođavaju ponudu organizacije sve dinamičnijim zahtevima okruženja.

Marketing okruženje predstavlja skup velikog broja nekontrolisanih, delimično kontrolisanih i potpuno kontrolisanih faktora koji utiču na funkcionisanje ciljeva organizacije. Uobičajena podela faktora, odnosno elemenata koji se nalaze u okruženju organizacije je prema internom i eksternom mikro i makro okruženju. Ovakva klasifikacija okruženja odnosi se na sve organizacije, pa samim tim i na sportske. Mikrookruženje sportskih organizacija sastavljeno je iz grupa i organizacija koje se mogu svrstati u četiri široke kategorije: potrošači, konkurencija, dobavljači i posrednici.

Potrošači su deo okruženja čije ponašanje organizacije treba u kontinuitetu da prate sa ciljem otkrivanja njihovih zahteva i kreiranja ponude koja će ispuniti njihova očekivanja. Sportska organizacija koja nije uspešna u zadovoljavanju potreba i želja potrošača nema tržišnu perspektivu. Potrošačima sportskih proizvoda i usluga se mogu nazvati navijači koji dolaze da gledaju sportske događaje, čime postaju i neposredni učesnici sportskog događaja, ali i oni navijači koji posredno, putem medija, prate sportske događaje, kupuju sportske proizvode koji mogu biti brendirani obeležjima njihovog omiljenog kluba, ili sportski rekreativci koji kupuju sportsku opremu i rekvizite kao sredstva za bavljenje sportom. Najvažniji zadatak je osluškovati glas tržišta, odnosno stalno brinuti o promenljivim zahtevima i željama potrošača,

³ Ljubojević, Č., *Menadžment i marketing u sportu*, Želind, Beograd, 2001., str. 103.

⁴ Prilagođeno: Kotler Ph., Keller K. L., *Marketing Menadžment*, Data Status, Beograd 2006, str. 16.

⁵ Milenović, B., Ratković, M., *Strategije marketinga, kako ući na tržište i uspešno opstati na njemu*, Univerzitet BK, Beograd, 2009, str. 12.

pratiti te promene koristeći adekvatan sistem prikupljanja i analize informacija i na taj način razvijati dugoročne odnose poverenja i lojalnosti potrošača.

Konkurencija je kao i konkretna sportska organizacija zainteresovana da prodaje proizvode i usluge ciljnim grupama potrošača. Sportske organizacije se suočavaju sa tri tipa konkurencije. Najneposredniji tip konkurencije je unutar iste kategorije ili vrste proizvoda (konkurencija sportske marke). Drugi tip konkurencije odnosi se na razvoj supstituta koji mogu zameniti postojeće proizvode, dok treći tip predstavlja konkurenciju među alternativnim proizvodima/uslugama koji su namenjeni zadovoljavanju različitih potreba i želja potrošača.

Dobavljači za sportske organizacije predstavljaju važan faktor poslovnog uspeha. Od izbora dobavljača zavisi kvalitet zadovoljavanja potreba kupaca sportskih rekvizita, uslova rada u sportskim objektima, kvaliteta dijagnostičkih i trenažnih uređaja i sl. Velika specifičnost sportskih organizacija ogleda u tome što predmet trgovanja između sportskih klubova u savremenom svetu predstavljaju i sami proizvođači sportskih rezultata – sportisti ili treneri, pa se samim tim po dobavljače mogu podvesti i klubovi sa kojima se ostvaruje poslovna saradnja u vidu transfera igrača.

Posrednici obezbeđuju važnu vezu između organizacije i njenih postojećih i potencijalnih potrošača i često su presudni za uspešno poslovanje organizacije. Najveći broj sportskih organizacija nalazi da poslove posredovanja između proizvođača i potrošača treba prepustiti menadžerskim, marketinškim i specijalizovanim agencijama kao što su: reklamne agencije, agencije za promociju i prezentaciju, agencije za sponzorisanje, agencije za telefonski marketing, agencije za trendove, agencije za nove medije, agencije za trgovački marketing itd.

Analiza marketing koncepta sportske organizacije uključuje i analizu njenog internog okruženja. Najznačajniji činioci internog okruženja su aktivni sportisti, sportski radnici, zaposleni, navijači i klubovi navijača, organizacione jedinice koje funkcionišu unutar organizacije.

Aktivni sportisti su direktni proizvođači sportskih rezultata, koji su krajnji i osnovni cilj postojanja svake sportske organizacije. Najveći deo resursa sportske organizacije odlazi na obozbeđivanje adekvatnih uslova za njihov rad i razvoj, kao i na selektiranje i edukovanje mlađih kategorija sportista. Ostvarivanjem zacrtanih sportskih rezultata aktivni sportisti stvaraju osnovu za izgradnju imidža sporta i sportske organizacije, što se daljim marketinškim delovanjem materijalizuje u vidu novčanih i nenovčanih sredstava potrebnih za rad celokupne organizacije.

Sportski radnici predstavljaju vezivno tkivo svake sportske organizacije. Oni su zaduženi za proces organizacije rada sa aktivnim sportistima, organizaciju trenažnih aktivnosti i aktivnosti vezanih za usavršavanje znanja i veština sportista, što sve vodi ka kreiranju adekvatnih pretpostavki za ostvarivanje zadatih sportskih rezultata. Oni su takođe posrednici i prenosnici informacija između menadžmenta organizacije i aktivnih sportista kao direktnih proizvođača sportskih rezultata, koordinišu i usklađuju mogućnosti i potrebe sportista sa mogućnostima i potrebama organizacije.

Zaposleni unutar sportske organizacije su svi oni koji kao službenici u sportskoj organizaciji obavljaju administrativne funkcije, zatim uloge održavanja sportskih objekata, uređaja i rekvizita, i svi oni koji aktivno rade i obezbeđuju logistiku za nesmetano funkcionisanje sportske organizacije.

Navijači i klubovi navijača su oni koji svojim reakcijama na samom sportskom događaju, komentarima, izražavanjem ili uskraćivanjem podrške nekom od sektora sportske

organizacije (sportskom, administrativnom ili menadžerskom) daju ocenu rada sportskog kluba ili organizacije sa neutralnog stanovišta. Oni nemaju direktne materijalne interese unutar kluba, nego ga svojim delovanjem koje je zasnovano na emotivnoj povezanosti sa klubom bezrezervno podržavaju. Takođe, njihov cilj jeste da daju doprinos napretku kluba i postizanju vrhunskih sportskih rezultata.

Faktori eksternog makro okruženja takođe vrše uticaj na poslovanje sportskih organizacija, međutim, oni nisu predmet analize u ovom radu. Analiza ovih faktora predstavlja kompleksan i dugotrajan posao za istraživače, što za rezultat može imati ozbiljne naučne radove iz oblasti sportskog menadžmenta.

Sportska publika kao osnovni faktor marketing okruženja sportske organizacije

Više puta su objašnjavane i elaborirane karakteristike sporta kao važne čovekove aktivnosti, ali se među njima posebno izdvaja fenomen navijačke strasti. Istraživanja u oblasti sportskog marketinga uključuju emocionalni pristup kao značajnu determinantu ponašanja potrošača u sportu.⁶ Navijači predstavljaju poseban segment internog okruženja sportske organizacije. Njihova posvećenost i privrženost sportskom klubu se često predstavljaju kao lepeza ekonomskih, društvenih i kulturnih faktora koji, kombinovani u određenoj razmeri, čine tipologiju sportskog navijača i njegove strasti za postizanjem sportskih rezultata.

Uobičajena objašnjenja ove navijačke strasti i povezanosti sa omiljenim klubom su, između ostalog, i socijalna integracija u vidu pripadnosti društvu ili određenoj grupi navijača i poštovalaca sportskog kluba, vezanost za sportske, nacionalne ili klupske simbole (olimpijska vatra, himna, grb, amblem) ili posebna identifikacija koja je vezana za uspehe sportista u pojedinačnim sportovima (tenis). Mnogi navijači i posmatrači žele da uživaju u estetskom zadovoljstvu koje priređuju vrhunski takmičar, kroz prisustvovanje nesvakidašnjim potezima i sportskim bravurama.

Jedan od najkrupnijih zajedničkih imenitelja za vezanost navijača za sport preko odabranog sportskog kluba je neizvesnost postizanja željenog sportskog rezultata. Upravo ovaj faktor povezuje sve strukture sportskog kluba i organizacije sa mnogobrojnim poštovaocima i navijačima, pošto svi zajedno streme tom cilju i angažuju svoje resurse zbog postizanja što većih uspeha i što viših sportskih ciljeva.

Razumevanje sportskog navijača kao jednog od glavnih učesnika na sportskom tržištu glavnog uzročnika je kompleksno, tako da velike sportske organizacije pribegavaju strategiji tržišta sa akcentom na kupce i tržišta s akcentom na potrošače. Navijačka identifikacija je definisana kao posebna prednost i osećajna uključenost, koju poseduju ljubitelji sportske organizacije. U teoriji, navijač se poistovećuje sa organizacijom i velika je mogućnost da će doprineti razvoju same organizacije, s obzirom na veliku posvećenost sportistima. To se dokazuje u kupovini karata za vreme održavanja sportskog događaja. Sposobni sportski menadžeri su učinili veliki napor u korišćenju tog navijačkog fenomena. Rezultat koji je proistekao iz toga je uspešan nastup na tržištu i velika integracija u klubu.

⁶ Krivokapić, D., *Ponašanje potrošača i marketing u sportu*, Zbornik radova V međunarodna konferencija „Menadžment u sportu“, Fakultet za menadžment u sportu, Univerzitet Braća Karić, Beograd, 2009, str. 341-349.

Zaključak

Zadovoljenje želja i potreba potrošača je u fokusu svakog privrednog subjekta koji kreira vrednosti koje mogu biti ponuđene na tržištu. Sportsko tržište se svakodnevno razvija omogućavajući marketinškim ekspertima da pronalaze nove načine prezentovanja proizvoda i njihovog približavanja sportskoj publici. Ograničenja marketinškog okruženja u kom funkcionišu sportske organizacije treba nadoknađivati analizom svih relevantnih faktora koji mogu biti presudni za uspeh proizvoda i usluga na sportskom tržištu. Poznavanje ponašanja elemenata i trendova u okruženju predstavlja preduslov za razvijanje efektivne strategije poslovanja sportske organizacije. Kao prioritarne aktivnosti koje su usmerene ka istraživanju ovih elemenata izdvajaju se upravo one u području marketinške analize, odnosno primene marketing koncepta.

Kontinuirana analiza elemenata, odnosno faktora koji čine marketinško okruženje sportske organizacije je neophodna zbog sve većih očekivanja sportske publike. Naime, jedna od kategorija sportske publike su navijači, koji pod uticajem navijačkih strasti predstavljaju vrlo interesantnu ali i kompleksnu ciljnu grupu sa aspekta marketinške analize. U odnosu na druge kategorije ciljne publike ponašanje navijača je najmanje predvidivo, i kao takvo zahteva stalne analize njihovih zahteva.

Ključni značaj za funkcionisanje svake organizacije, tako i sportske organizacije, ima pribavljanje i raspoređivanje finansijskih sredstava. Odgovarajuće marketing strategije i koncept njihovog sprovođenja u praksi su zbog toga neophodne, pošto bi postizanje vrhunskih sportskih rezultata bilo apsolutno nemoguće bez odgovarajućih materijalnih resursa. Neki od načina na koje jedna sportska organizacija može doći do materijalnih i finansijskih sredstava su pomenuti u ovom radu, ali je u praksi moguće pronaći još mnogo više izvora finansiranja i načina na koji se sredstva mogu prikupiti i iskoristiti. Primena marketing koncepta u pribavljanju finansijskih sredstava je neophodna kada su u pitanju sportske organizacije. Naime, bez saradnje partnerima, odnosno institucijama poput relevantnog ministarstva, nacionalnih sportskih udruženja i saveza, kao i komercijalnim sponzorima, nemoguće je uspostaviti osnove za funkcionisanje sportske organizacije.

Marketing koncept čine mnogobrojne aktivnosti koje su sadržane u aktivnostima definisanja ciljnog tržišta, zadovoljenju želja i potreba potrošača, uspostavljanju marketinga kao integralne funkcije, kao i aktivnosti koje se sprovode u cilju ostvarivanja rentabilnosti poslovanja sportske organizacije. Ovaj rad je pokazao osnovne aspekte funkcionisanja sportske organizacije kroz predstavljanje faktora, odnosno elemenata koji čine njeno interno i eksterno mikro okruženje. Važnost marketing koncepta je istaknuta u području pribavljanja finansijskih sredstava, što predstavlja jedan od najbitnijih razloga njegove primene u sportskim organizacijama.

Literatura

1. Kotler Ph., Keller K. L. (2006). *Marketing Menadžment*. Beograd: Data Status.
2. Krivokapić, D. (2009). Ponašanje potrošača i marketing u sportu. *Zbornik radova V međunarodna konferencija „Menadžment u sportu“*. Beograd: Fakultet za menadžment u sportu, Univerzitet Braća Karić.
3. Ljubojević, Č. (2001). *Menadžment i marketing u sportu*. Beograd: Želind.
4. Milenović, B., Ratković, M. (2009). *Strategije marketinga, kako ući na tržište i uspešno opstati na njemu*. Beograd: Univerzitet BK, 12.
5. Tomić, D. (2005). *Marketing u sportu – sportska promocija i marketing miks*. Beograd: Draslar Partner.
6. Životić, D. (1999). *Upravljanje u sportu*. Beograd: Ministarstvo za sport i omladinu Vlade Republike Srbije.

ODNOSI SA JAVNOŠĆU U SPORTU

PUBLIC RELATIONS IN SPORT

Jovan Marković¹, Duško Tomić², Zoran Jovanović¹

¹Visoka škola strukovnih studija za menadžment i poslovne komunikacije,
Sremski Karlovci, Srbija

²Fakultet za menadžment u sportu, Alfa univerzitet, Srbija

Apstrakt

Sport je javna delatnost koja privlači javnost svojim masmedijskim i maskulturnim karakterom. Za sport, komuniciranje sa povratnom spregom može da uspostavi dobru ravnotežu interesa sportske organizacije sa često drugačijim interesima javnosti. PR u sportu podrazumeva otvoren odnos sa zainteresovanim javnostima, pravovremeno dostavljanje informacija i odgovarajuće reagovanje u uobičajenim, a posebno u kriznim situacijama. Kao zainteresovanu javnost možemo tretirati sve poznate kategorije javnosti u okruženju, od kojih se sportska javnost izdvaja kao prioritet. Komunikacija sa ciljnim grupama u sportu treba da bude zasnovana na unapred definisanim programima, jer samo kao takva može da ostvari svoju osnovnu funkciju, a to je odgovarajuće informisanje o sportskim dešavanjima.

Ključne reči: Sport, odnosi sa javnošću, mediji, ciljne grupe, PR menadžer u sportu

Abstract

Sport is a public activity that attracts the public with its masmedia and masculturnal character. For sport, communicating with feedback can establish a good balance of interests of sports organizations, often with different interests to the public. PR in sport involves an open relationship with interested publics, timely dissemination of information and appropriate response in normal, especially in crisis situations. As an interested public, we can treat all known categories of the public in the environment, of which sport public stands out as a priority. Communication with target groups in sport should be based on pre-defined programs, because only as such can achieve its primary function, which is adequate informing about sport events.

Key words: Sport, Public relations, media, target groups, PR manager in sport

Uvod

Razvojem društva značenje i značaj PR-a se menjao, PR je postao skup složenih delatnosti koji je neophodan i prisutan u svim privrednim, ali i mnogim drugim neprivrednim granama. Samim tim i jedinstvenu (i tačnu) definiciju PR-a je teško dati, pre svega zato što obuhvata veliki broj različitih aktivnosti, ali i zbog toga što se oblast njegove primene stalno proširuje. U literaturi se često citira definicija britanskog Instituta za odnose s javnošću (The Institute of Public Relations – IPR), a ova definicija se koristi i u međunarodnoj praksi. Prema definiciji IPR:

“Public relations aktivnosti predstavljaju smišljeno, planirano i stalno nastojanje da se uspostavi i održava međusobno razumevanje između organizacije i njenog okruženja.”

Svoje ciljeve služba PR-a može ostvarivati na različite načine i putem mnogobrojnih poznatih tehnika, čije delovanje osećamo i vidimo svuda oko nas. Tehnike PR-a se nekada kombinuju i dobijaju se neki inovativni načini pristupa zainteresovanim javnostima i zavise od kreativnosti PR menadžera i njihovih saradnika koji vode određenu kampanju.

Javna dimenzija sporta će u budućnosti biti još izraženija i pored toga što je ona i danas značajan faktor strategijskog opredeljenja sporta i same sportske organizacije. Ako se prihvati teza da u sportu dominira “neprofitna” filozofija forme organizovanja u kojoj višestruka javnost nesumnjivo utiče na mnoštvo ciljeva i otežava formulisanje i javnost strategija, PR time još više dobija na značaju. Sport budućnosti neće biti samo takmičarski na javnoj sceni – višestruka javnost će tražiti puteve upliva u sve poslove sportskih organizacija.

Kada se radi o sportskoj organizaciji veoma je važno da komunikacija ne bude jednosmerna, već dvosmerna, sa feedback-om. Jednosmernim komuniciranjem želja organizacije sadržana je u zaštiti interesa organizacije u višestrukoj javnosti. To je ubeđivačko komuniciranje sa osnovnim ciljem da se izvrši uticaj na javnost i u isto vreme otupi mogući povratni uticaj javnosti koji organizacija ne želi da prihvati.

U ovom radu biće reči o ulozi PR menadžera u sportu, komunikaciji sa ciljnim grupama u sportu, kao i značaju kriznog PR-a i osnovnim aspektima reagovanja u kriznim situacijama. Poseban osvrt u radu će biti ukazivanje na uspostavljanje odgovarajućih odnosa sa medijima. Navedene teme razmatranja su definisane sa aspekta njihove važnosti u širokom spektru aktivnosti koje čine odnose sa javnošću u sportu.

Osnove i polazišta PR-a u sportu

Ništa nije tako izloženo javnosti kao sport, bilo da se radi o ličnostima, tj sportistima, ili celokupnoj organizaciji. Zbog toga, odnos sa javnošću, služeći se tehnikom mas medija, mora biti stručan i rafiniran. Negativni efekti neupriličenog odnosa prema štampi i elektronskim medijima mogu biti veoma izraženi i štetni po organizaciju. Ti odnosi idu iz suprotnosti u suprotnost, čak su u svakodnevnom preplitanju. Nedostatak PR-a u sportskoj organizaciji može je dovesti u zavistan položaj od masmedija, a često i od javnosti. Ponekad taj “odnos” ide toliko daleko da mas mediji kreiraju PR sportskih organizacija, a time imaju uticaj i na upravljanje istim.

U zemljama Istočne Evrope retke su organizacije koje imaju posebne stručnjake iz ove oblasti koji kreiraju odnose sa javnošću. PR obavljaju “top” menadžeri, predsednici rukovodećih organa klubova ili organizacija, treneri i sami sportisti. Praksa govori da je potrebna posebna

analiza odnosa sa javnošću u sportskim organizacijama u zemljama postsocijalizma, jer se haotizmom postižu suprotni efekti od onih potrebnih, a to je da se kreira publicitet, stvori željeni imidž, kreira javno mnjenje o sportu i sportskoj organizaciji i slično. Vrlo često, i pored najbolje namere, ljudi koji komuniciraju s javnošću zbog nestručnosti iz oblasti PR-a više odmognu sportskoj organizaciji, nego što joj pomognu.

U javnosti vlada široko rasprostranjeno mišljenje da se u sportu gotovo uvek nešto radi tajno, bez prisustva javnosti u poslovima koji su izvan takmičarske, vidljive scene. PR u sportu može iz tih razloga da značajno doprinese direktnom i indirektnom stvaranju i jačanju imidža u kojem je sadržan i interes javnosti. Vrlo često PR može snagu kluba da pretvori u moć. Kaže se ponekad, ne bez razloga, da nije pobedio sportski tim, već njegov klub, njegovo ime i reputacija, sadržani u snazi i njegovoj moći. Odatle potreba za edukacijom komunikatora sa javnošću u sportu koja se nameće kao nužan oblik realizacije strategije PR-a.

U budućnosti sporta PR se, kao menadžerska strategija, može razvijati i formalnim obrazovanjem službi za ovaj posao, angažovanjem PR menadžera ili delegiranjem ove funkcije na neku postojeću PR agenciju. Bez obzira na formu organizovanja ove funkcije, sportska organizacija mora pratiti pisanje štampe i analizirati javno mnjenje.

Teorija sporskog PR-a kaže da se on u praksi može sprovesti na dva načina: proaktivno i reaktivno. Sa proaktivnim PR-om se preduzimaju inicijative i traže mogućnosti za promovisanje određenih proizvoda i usluga koje sportske organizacije mogu da pruže zainteresovanim javnostima. U konkretnim slučajevima proaktivno delovanje uključuje stvaranje i distribuciju saopštenja za medije o novom proizvodu ili usluzi.

U eri velike društvene zainteresovanosti za sport kao deo svakodnevnog života mnoge sportske organizacije koriste reaktivno delovanje kao defanzivnu meru da odgovore na kritike javnosti. Kada se suoče sa optužbama, organizacije veoma često orijentišu PR kampanju ili propagandnu kampanju da utišaju ili sasvim učutkaju kritiku. Napori koje ulaže služba PR-a ne treba da budu defanzivnog karaktera komunikacije, zamišljene da odgovaraju na kritike javnosti. Optužbe za nanete nepravde, čak i ukoliko imaju utemeljenje u realnim događajima, mogu bitno da ugroze imidž sportske organizacije.

Javno mišljenje je funkcija aktivnosti sportske organizacije, plus percepcija te aktivnosti od strane javnosti. Dobra dela bez publiciteta su, sa stanovišta sportske promocije, skoro besmislena. S druge strane, poruke publiciteta bez dobrih dela koja bi ih podržala su podjednako besmislene. Ključ za povoljno javno mnjenje je percepcija od strane javnosti kako dela tako i poruke.¹

PR treba da bude uverljiv, razumljiv i orijentisan ka auditorijumu. Programi PR-a utiču na javnost, i pod njenim su uticajem. Javno mišljenje treba da ima isto toliko uticaja na programe PR-a i obrnuto. Kao svako dobro komuniciranje, uspešan PR zahteva isto toliko slušanja koliko i pričanja, isto toliko razumevanja koliko i objašnjavanja, i pre otvorenost i proaktivnost, nego defanzivnost i reaktivnost.

Uloga PR menadžera u sportu

Ukoliko se pravilno postave, osmisle i sprovede, PR aktivnosti mogu da donesu veoma mnogo koristi sportskim klubovima, organizacijama i sportistima kao individualcima.

¹ Ault P. H., Agee W. K., Cameron G. T., Wilcox D. L., *Public Relations: Strategiers and Tactics*, 2002., str. 196.

Takođe, nepravilno postavljanje PR-a prema javnosti u određenim situacijama može doneti jako mnogo negativnih efekata, sa dugotrajnim posledicama. Stoga PR menadžeri moraju biti veoma pažljivi u načinu reakcije i odabiru komunikacije sa zainteresovanim javnostima, i sve to moraju prilagođavati raznovrsnim situacijama u koje će ih predviđeni ili nepredviđeni događaji postaviti.

Da bi odnosi sa javnošću bili uspešni, PR menadžer u sportu mora odlučno i profesionalno da uspostavlja, razvija i održava odnose sa medijima i odnose sa javnošću. Ove aktivnosti, kao i funkcije odnosa sa javnošću u celini, moraju imati integralnu ulogu i u procesu strateškog planiranja u sportskoj organizaciji i u primeni i sprovođenju strateškog plana. U tom smislu, sa tačke gledišta profesionalca, zadatak PR menadžera u sportu jeste da sprovodi program akcija koji se odnosi na razvijanje specifičnih marketinških planova i sprovođenje taktika sa ciljem da se kod potrošača izmene gledišta, stavovi i nivo obaveštenosti. Zato poruka koja se šalje javnosti treba da ostavlja utisak objektivnosti kod konzumenta, da bi bila zapažena i da bi javnost mogla adekvatno reagovati na nju. PR menadžerima u tome najviše mogu pomoći agencije za istraživanje tržišta ili angažovanje konsultanata. Drugi zadatak marketing menadžera u sportu je da identifikuje ili razvije zanimljive priče o proizvodu ili usluzi. Ključno je da se kreira nešto novo, jer svaki sportski događaj zapravo predstavlja priliku za stvaranje velikog broja priča namenjenih različitim auditorijumima.

Ljudi koji se profesionalno bave odnosima s javnošću u području sporta moraju da vode računa i o tajmingu. Mnogi uspešni PR menadžeri će se složiti da su tri ključna faktora za uspeh u njihovom poslu: tajming, tajming i tajming. Ogovoran PR menadžer obezbediće pravovremeno prosljeđivanje najnovijih informacija svim značajnim medijima. Posebno se obraća pažnja na trenutak kada treba plasirati određenu informaciju, u zavisnosti od toga da li je ona povoljna, tako da efekat bude najpovoljniji, ili nepovoljna, kada je treba "pokriti" nekom drugom značajnom informacijom. Dobar PR menadžer mora imati korektan i profesionalan odnos sa novinarima, kako ne bi izazvao narušavanje privatnosti sportskog kolektiva ili samog sportiste. Sve veći zahtevi koje novinari, reporteri, oglašivači, korporativni sponzori ili ostali zainteresovani imaju, nameću PR menadžerima obavljanje niza različitih zadataka kao što su:

- pružanje stručne pomoći štampanim ili elektronskim medijima u "pokrivanju" određenog sportskog događaja,
- objavljivanje različitih podataka i statistika sportista i timova za svako takmičenje i stalno ažuriranje tih podataka tokom odigravanja utakmica (npr. statistika na poluvremenu fudbalske utakmice ili četvrtinama košarkaške, vaterpolo itd.),
- organizacija pres konferencija nakon važnih događaja (dovođenja novih igrača u klub, predstavljanje novih članova uprave kluba ili organizacije, predstavljanje novog trenera ili novih sponzora),
- održavanje svakodnevnih kontakata sa novinarima, dajući im interesantne priče iz svakodnevnice kluba ili igrača i trenera, ponašanju i organizaciji navijača, eventualnim povredama, suspenzijama ili kaznama za pojedine članove kluba,
- pripremanje pisanih publikacija i godišnjih izveštaja za medije sa istorijama, biografijama i svim pozitivnim novostima u vezi sa sportskom organizacijom, njenim proizvodima i uslugama, njenim zaposlenima i saradnicima, kao i da navedu medije da preuzmu štampani materijal i prisustvuju konferencijama za štampu.²

² Kastratović, E., *Osnove menadžmenta sa menadžmentom u sportu*, Institut za razvoj malih i srednjih preduzeća, Beograd, 2004., str. 200.

Prema Suzi B. Abrams, PR menadžeru sportske kompanije *DelWilber and associates* "funkcije menadžera za odnose s javnošću su raznolike i često su integrisane u druge elemente sportske organizacije kao što su menadžment ili marketing (uključujući reklamu)"³. Suzi B. Abrams ovako interpretira funkcije koje PR menadžer mora da ispuni u sportskoj marketinškoj agenciji:

- dostavljanje informacija – ovo uključuje pisanje priloga za štampu i kreiranje reklamnih kampanja u kojima se objavljuju izveštaji o zaradi, presonalnim promenama i o posebnim projektima namenjenim potrošačima, a namenjeni su različitim vrstama publike (mediji, klijenti, najšira javnost);
- promocija posebnih projekata i pojedinaca koji ističu sposobnost agencije – PR menadžer za ovo koristi pisane i elektronske medije, reklamne kampanje ili govore pomoću kojih će se proizvesti pozitivan utisak o agenciji;
- praćenje tekućih trendova – praćenje informacija koje mogu uticati na plasman i imidž agencije;
- izgradnja i održavanje pozitivnih odnosa sa ključnim medijskim izvorima;
- eliminisanje negativnog publiciteta – obraćanje medijima ako se pojave negativne reakcije u javnosti.⁴

Ciljne grupe PR-a u sportu

Lokalna ili multinacionalna kompanija, sportska ili bilo koja druga organizacija koja stvara neku vrstu proizvoda ili pruža određene vrste usluga mogu imati zajedničke ili opšte ciljne grupe, putem kojih žele izvršiti određeni uticaj, i posebne ili specifične ciljne grupe kojima se obraćaju, na koje žele izvršiti svoj uticaj.

U opšte, ili zajedničke, ciljne grupe možemo svrstati sve vrste mas-medija, koji su upravo i najbolji način za upoznavanje šire javnosti sa proizvodima i uslugama i preko kojih se najlakše i najbolje može izvršiti uticaj u cilju korišćenja proizvoda i usluga.

U posebne, ili specifične, ciljne grupe ubrajamo mnogo uže grupacije koje mogu biti zainteresovane za proizvode ili usluge i koje možemo mnogo direktnije kontaktirati, na primer putem deljenja promotivnog materijala za upoznavanje sa proizvodom ili uslugom, a komunikacija sa ovim grupama je i prostorno mnogo više ograničena u odnosu na komunikaciju putem medija. Posebne ciljne grupe mogu predstavljati razna udruženja, radne organizacije, univerzitetske i školske ustanove, potrošače, dobavljače i druge oblike organizovanja društvene zajednice, a biraju se prema projektovanom profilu korisnika proizvoda, odnosno usluga.

U odnosima sa javnošću najznačajniju ciljnu grupu predstavljaju mediji, odnosno sredstva masovnih komunikacija. Mediji upravo i postoje da bi zadovoljili široku javnost pravovremenim, potpunim i tačnim informacijama. Rad sa medijima je glavni deo posla svakog praktičara odnosa s javnošću koji mora da poznaje načine na koje se sa njima sarađuje.⁵ Iz dosta primera možemo da vidimo razne osude koje su upućene medijima zbog netačnih ili nepotpunih objava, ali Dejvid Reg objašnjava da će sami mediji uvek pozdraviti svaki pokušaj da se brižljivije usmeri dati materijal, jer su oni sami najžešći kritičari onoga što se može opisati kao "rasturen" pristup, a koji previše radnika u oblasti odnosa sa

³ Abrams, S., *Personal Interview*, McLean, VA, 29 March 1991.

⁴ Mullin, B.J., Hardy, S., Sutton, W. A., *Sport Marketing*, Human Kinetics Publishers, 1993., str. 259.

⁵ Grubić, G., Ratković, M., Dulović, Đ., *Odnosi sa javnošću i krizne komunikacije*, Zbornik radova konferencije mladih lidera Iconyl, International Scientific Society „Akroasis“ Novi Pazar, 2011.

javnošću favorizuje.⁶ Sektor odnosa sa javnošću u sportu predstavlja most između sportske organizacije i medija. Stručnjaci za odnose sa javnošću treba uvek pozitivno da odgovore na pozive medija. Odbijanje poziva može da prouzrokuje neželjene efekte, pošto sportska organizacija odbijanjem uvek asocira medije da postoji nešto što nije za javnost i što po svaku cenu želi da sakrije. Ovakav stav treba isključiti iz strategije odnosa sa medijima.

Bez obzira da li se radi o velikoj ili maloj vesti, ona mora biti profesionalno pripremljena za prezentovanje medijima. Iz tog razloga postoje pravila za pripremu vesti. Sem Blek navodi da je potrebno pridržavati se sledećih pravila⁷:

1. Koristite samo jednu stranu papira; tekst treba da bude napisan pisaćom mašinom (ili odštampan), sa dvostrukim proredom;
2. Jasno navedite ko šalje vest, a ako u ime klijenata vest šalju savetničke kuće, moraju se navesti podaci o agenciji. Bilten vesti mora uvek da sadrži kontakt imena i telefonske brojeve za kontakte van radnog vremena;
3. U zaglavlju biltena vesti treba da stoji naslov, koji treba da bude kratak i opisan. Nije potrebno gubiti vreme na smišljanje pametnog naslova, jer urednici vole da smišljaju sopstvene naslove;
4. Vest treba da bude napisana jasnim i nedvosmislenim jezikom i treba se kloniti hiperbola. Ne podvlačite reči, a velika slova koristite samo za vlastite imenice i registrovana imena.
5. Poželjno je da se vesti štampaju na hartiji formata A4 odnosno, ako je moguće, na jednoj stranici A4. Ako se radi o tehničkom, ili komplikovanom sadržaju, detalje je bolje priložiti u posebnom dokumentu nego ih uključiti u tekst vesti;
6. Mnoga od ovih pravila su veoma praktična i sačinjena su kako bi pomogla primaocu da se u njima snađe. Zbog toga, ostavljajte široke margine i nemojte mnogo prostora posvećivati podnaslovima.

Jedna od često korišćenih metoda je konferencija za medije. Naziv "konferencija za štampu" je izašao iz upotrebe zbog toga što se na konferenciji, osim štampanih, obraćamo i elektronskim medijima koji sada imaju primat u plasiranju informacija u javnost u odnosu na štampane medije, zbog svoje dinamike i ažurnosti. Konferenciju za medije treba što bolje iskoristiti, pošto bespotrebno sazivanje konferencije proizvodi loš utisak kod novinara, a to prouzrokuje manji odziv medija na budućim konferencijama.

Tokom prethodnog perioda mediji su se menjali i evoluirali u skladu sa razvojem društva, napretkom tehnike i informacionih tehnologija. U savremenom društvu se kao glavno sredstvo za plasiranje informacija sve više koristi internet, čije su mogućnosti i kapaciteti još uvek nesagledivi. Osim što se vest može pročitati, čuti i videti, sve je raširenija pojava da se na raznim web-sajtovima mogu pronaći vesti o događajima samo nekoliko trenutaka nakon što su se dogodili bez vremenskog i prostornog ograničavanja. Veoma bitan segment vesti na internetu je njihova dostupnost, pošto se objavljene vesti mogu pronaći i u dužem vremenskom periodu nakon njihovog objavljivanja, i sve na jednom mestu, a što je apsolutna specifičnost interneta kao savremenog sredstva komunikacije i medijskog prostora.

⁶ Reg, D., *Odnosi sa medijima*, Klio, Beograd, 1996.

⁷ Black, S., *Odnosi sa javnošću*, Klio, Beograd, 1997, str. 73.

PR u kriznim situacijama

U okruženju u kome danas živimo, koje je dinamično i sklono promenama koje se dešavaju iz minuta u minut, događaju se razne nepredviđene situacije. Ukoliko imamo više sreće, nepredviđene okolnosti će sa sobom nositi pozitivne promene u okruženju i u samoj organizaciji. No, u velikom broju slučajeva se događaju i manje prijatne situacije, koje mogu da utiču ne samo na sliku i imidž koji kompanija ili organizacija imaju u društvu, nego mogu i da nanesu veoma konkretne materijalne neugodnosti i gubitke koji se mogu odraziti i na širu okolinu.

Putem praćenja i navijanja, ako ne i samim direktnim učestvovanjem u sportskim događajima i manifestacijama, sportom se danas bavi gotovo polovina čovečanstva. Među onima koji se interesuju i masovno identifikuju sa sportistima, klubom iz svog kraja ili sportskim događajem uopšte, nalaze se ljudi različitog pola, uzrasta, obrazovanja, kulturnog nivoa, različitih političkih organizacija i religioznih ubeđenja. Takođe, sportske manifestacije koje okupljaju veliki broj gledalaca nose sa sobom i rizik za nastanak određenih štetnih posledica (nanošenje materijalne štete na postojećoj infrastrukturi ili nanošenje telesnih povreda drugim licima). Sve ove i mnoge druge specifičnosti mogu na jednom sportskom događaju izazvati razne konfliktne situacije i incidente.

Skoro svakodnevno smo svedoci sportskih događaja, prvenstveno fudbalskih, koje neizostavno prati vandalsko ponašanje i nasilje pojedinih grupa navijača – huligana. Nesrećni slučajevi u kojima učestvuje veliki broj aktera i koji rezultuju velikim brojem žrtava su česta pojava na fudbalskim stadionima, gde se i okuplja najveći broj posmatrača nekog sportskog događaja na jednom mestu. U ovakvim neredima, koji su sada zbog zastarele infrastrukture i fanatizma navijača najčešći na prostorima Afrike i Južne Amerike, veliki broj lica i nevinih poštovalaca sporta gubi svoje živote. Čak se i na našim terenima, na fudbalskim i košarkaškim utakmicama, dešavaju incidenti sa posledicama koje nisu ni malo zanemarljive (incident kada je pala ograda na košarkaškom derbiju Crvena Zvezda – Partizan, zlostavljanje pripadnika policije u civilu na stadionu Crvene Zvezde). Ovakvi događaji moraju biti opomena svima koji se bave bezbednosnim aspektima organizacije sportskih događaja. Sve ovo možemo nazvati kriznim situacijama u kojima, ako se ne postupa dovoljno ozbiljno, odgovorno i profesionalno, mogu nastati nesagledive posledice po sportsku organizaciju. Ukoliko se ne reaguje dovoljno brzo i stručno, što bi trebao biti posao službe odnosa sa javnošću i PR menadžera, može da se dovede u pitanje čak i budućnost i postojanje same sportske organizacije.

Kako će se jedna sportska organizacija odnositi prema kriznim situacijama u mnogome će zavisiti i od projektovanja kriznog plana. Krizni plan treba da pruži šansu organizacijama da pre svega izbegnu teškoće sa medijima, ali je iskustvo pokazalo da svaka kriza ukazuje na različite probleme. Zato se krizni planovi stalno proveravaju i prerađuju po potrebi, da bi organizaciji omogućili adekvatan odgovor na iznenadne krize. U izradi kriznog plana treba obratiti pažnju na logistiku i na fizičke kvalitete. Da bi se zadovoljili mediji, treba pripremiti liste tehničkih podataka koje bi se uručile predstavnicima medija kao činjenična informacija sve dok im se ne dostavi verodostojna informacija o incidentu. Ako se ta činjenična informacija klasira i poveže (informacioni bilten) sa dobrom faktografijom, i ako se stalno ažurira, pokazaće se dragocenom u prvim danima, ili prvim momentima kada treba odgovarati na novinarska pitanja, a ima veoma malo činjenica da se saopšti.

Inicijativu za pripremanje određenih postupaka i poslova u kriznim situacijama najčešće daje služba odnosa sa javnošću, ali je za izradu planova potrebna saradnja najviših

rukovodilaca sportske organizacije. Ako su pripreme sprovedene na zadovoljavajući način, tretiranje krize će u samom početku teći lakše i smirenije.

Zaključak

Odnosi sa javnošću u sportu su veoma bitan alat za prosleđivanje informacija o sportskim subjektima i sportskim događajima. Pravovremeno informisanje svih subjekata koji su zainteresovani za funkcionisanje sportskih organizacija, kao i osluškivanje njihovih zahteva i potreba za informacijama, spadaju u najznačajnije segmente rada menadžera za odnose sa javnošću u sportskim organizacijama. Od pravilnog rada PR menadžera zavisi kreiranje odgovarajućeg imidža sportskih organizacija, a to može imati bitnu ulogu u predstavljanju sportske organizacije u javnosti.

Zbog toga je posebna pažnja u ovom radu posvećena ispravnom odnosu koji PR menadžer u sportu treba da razvije sa medijima, kao prenosiocima informacija koji mogu značajno uticati na formiranje pozitivne slike o sportskoj organizaciji. Odnos međusobne otvorenosti i poverenja koje PR menadžer u sportskoj organizaciji treba da razvije sa medijima posebno dobija na težini u kriznim situacijama u kojima javnost treba objektivno informisati, ali i zaštititi interese sportske organizacije kako ne bi bilo ugroženo njeno funkcionisanje u budućnosti.

Ovaj rad je u najkraćim crtama izneo pretpostavke za uspešno funkcionisanje PR službe u sportskoj organizaciji, i treba ga koristiti za uobličavanje smernica za postupanje u svim segmentima komunikacije sa zainteresovanim javnostima. Sve postavljene teme i pretpostavke bi u daljim naučnim radovima trebalo produbiti i dalje analizirati kako bi PR menadžeri u sportu dobili adekvatne smernice za svoj uspešan rad u budućnosti.

Literatura

1. Abrams, S. (1991). *Personal Interview*. McLean, VA, 29 March.
2. Ault P. H., Agee W. K., Cameron G. T., & Wilcox D. L. (2002). *Public Relations: Strategiers and Tactics*.
3. Black, S. (1997). *Odnosi sa javnošću*. Beograd: Klio.
4. Grubić, G., Ratković, M., Dulović, Đ. (2011). *Odnosi sa javnošću i krizne komunikacije*. Novi Pazar: Zbornik radova konferencije mladih lidera Iconyl, International Scientific Society „Akroasis“.
5. Kastratović, E. (2004). *Osnove menadžmenta sa menadžmentom u sportu*. Beograd: Institut za razvoj malih i srednjih preduzeća.
6. Mullin, B.J., Hardy, S., Sutton, W. A. (1993). *Sport Marketing*. Human Kinetics Publishers.
7. Reg, D., (1996). *Odnosi sa medijima*. Beograd: Klio.

FIZIČKA OBRAZOVANOST UČENIKA SPORTISTA I NESPORTISTA

KNOWLEDGE ABOUT PHYSICAL EDUCATION OF STUDENTS SPORTSMEN AND NON SPORTSMEN

Živorad Marković

Univerzitet u Kragujevcu, Pedagoški fakultet u Jagodini, Jagodina, Srbija

Apstrakt

Cilj istraživanja bio je da se utvrde eventualne razlike između učenika sportista i nesportista starijeg osnovnoškolskog uzrasta u odnosu na nivo teorijskog znanja o sportu i fizičkom vaspitanju. Istraživanje je realizovano u prvom polugodištu školske 2011/12. u Osnovnoj školi „Jovan Jovanović Zmaj” u Svilajncu. Istraživanjem je obuhvaćeno 68 učenika muškog pola i to: 49 učenika sportista i 19 učenika nesportista. Varijabla koja se koristila u istraživanju teorijskog znanja je – učeničko znanje. Ona je pedagoškog karaktera i po izvornoj prirodi je kvalitativna. Pored brojčanih i procentualnih pokazatelja, da bi se testirala značajnost razlika grupa u odnosu na teorijska znanja primenjena je: multivarijantna analiza varijanse, diskriminativna analiza i Roj-ev test. Multivarijantnom i diskriminativnom analizom konstatovana je statistički značajna razlika između učenika sportista i nesportista u odnosu na nivo teorijskog znanja o sportu i fizičkom vaspitanju. Statistički značajne razlike su u korist učenika sportista. Školske sekcije i aktivno bavljenje sportom su od odlučujućeg značaja za sticanje višeg nivoa učeničkog teorijskog znanja o sportu i fizičkom vaspitanju.

Ključne reči: Teorijska znanja, učenici sportisti, učenici nesportisti, stariji školski uzrast

Abstract

The goal of this research was to determine eventual differences between students sportsmen and non sportsmen in older primary school age in relation to the level of theoretical knowledge about sport and physical education. The research was realized in the first term of 2011/2012 school year in primary school “Jovan Jovanovic Zmaj” in Svilajnac. 68 male students were involved in this research: 49 sportsmen and 19 non sportsmen. Variable which was used during the research was – student’s knowledge. It has pedagogical character and it is qualitative by its nature. Multivariant analysis, discriminative analysis and Roy’s test of variance were applied for the testing of significance of differences between groups in relation to theoretical knowledge. By the use of multivariant analysis and discriminative analysis there was statistically significant difference between sportsmen and non sportsmen in relation the level of theoretical knowledge about sport and physical education. Statistically significant

differences are in favor of sportsmen. School sections and active sport activities are decisive factor for acquiring higher level of theoretical knowledge about sport and physical education.

Key words: Theoretical knowledge, students sportsmen, students non sportsmen, older school age

Uvod

Nastava fizičkog vaspitanja je po svojim karakteristikama, izuzev fizičkog vežbanja, (vežbovnih sadržaja) slična nastavi uopšte. U nastavi fizičkog vaspitanja, pored tri bitna metodička faktora - učenik, nastavnik i nastavno gradivo pojavljuje se još jedan značajan faktor, a to je obimna materijalna osnova za nastavu fizičkog vaspitanja, što nije slučaj u tolikoj meri u nastavi u ostalim nastavnim predmetima u školi.

Sagledavajući stanje u nastavi fizičkog vaspitanja navodi se da: "učenici u nastavi fizičkog vaspitanja još uvek ne dobijaju teorijska znanja u obimu i na nivou koji je predviđen nastavnim programom, što utiče na stavove učenika i njihovo uključanje u fizičko vaspitanje i to je razlog što su učenici u procesu fizičkog vaspitanja još uvek samo objekat, a ne subjekat vaspitanja" (Stanojević, 1986: 12).

Učenicima je potrebno aktivno znanje kojim mogu da sagledaju suštinu procesa fizičkog vaspitanja. Ovakva znanja učenicima treba prezentirati u toku redovnih časova fizičkog vaspitanja, kako bi se teorijsko znanje povezivalo sa praktičnim vežbanjem i učenici dovodili u situaciju da ga aktivno koriste.

Naši pedagoški teoretičari uglavnom se slažu u odredbi sadržaja pojma obrazovanje. Jedna od čestih formulacija je i ova gde je: "Obrazovanje proces sticanja znanja, umenja i navika, razvijanje psihofizičkih sposobnosti i stvaranje naučnog pogleda na svet" (Šimleša, 1963: 142).

U svim definicijama obrazovanja imamo zajedničke elemente: znanje, veštine, navike, što potvrđuje tvrdnju da se naši teoretičari slažu o sadržaju pojma obrazovanja. Proces fizičkog obrazovanja sačinjavaju tri elementa: znanja o telesnom vežbanju i znanja za telesno vežbanje, umenja i psihofizičke sposobnosti, koji se ne bi mogli zamisliti bez neposrednog telesnog kretanja - vežbanja, što čini bitnu specifičnost fizičkog obrazovanja.

Rezultat fizičkog obrazovanja je fizička obrazovanost. Sadržaji fizičkog obrazovanja i fizičke obrazovanosti su međusobno povezani i imaju zajedničke elemente (znanja, umenja, veštine, tehnike, navike, uverenja). Akcenat u fizičkom obrazovanju i fizičkoj obrazovanosti nije na znanjima o telesnom kretanju vežbanju, već na samom telesnom kretanju vežbanju.

Po Matiću (1978) fizičko obrazovanje razlikuje se od obrazovanja uopšte. Ta razlika nije samo u domenu znanja, znajući da se u obrazovanju stiču "teorijska znanja", a fizičkim obrazovanjem usvajaju "motorna", tj. "fizička znanja".

Fizička obrazovanost je stanje ili nivo: motoričkih sposobnosti vaspitanika, funkcionalnih sposobnosti vaspitanika, naučenosti sportsko-tehničkih veština, steknutih navika relevantnih za fizičko vežbanje, steknutih iskustava i znanja iz oblasti fizičkog vežbanja i saznatosti, vrednosti fizičkog vaspitanja na širem planu.

Pojmovi, pravila, zakoni, ideje, umenja, veštine, sklonosti, potrebe, shvatanja i uverenja su "materijal" koji čini sadržaj materijalne fizičke obrazovanosti, samo kada je telesno kretanje - vežbanje njihov povod, tok i ishod.

Ideja u ovom radu je bila da se istraže teorijska znanja učenika starijeg školskog uzrasta, tj. da se utvrdi uticaj bavljenja sportom na nivo teorijskog znanja.

Metod rada

Istraživanje je realizovano u prvom polugodištu školske 2011/12. u Osnovnoj školi „Jovan Jovanović Zmaj” u Svilajncu. Istraživanjem je obuhvaćeno 68 učenika muškog pola i to: 49 učenika sportista i 19 učenika nesportista. Varijabla koja se koristila u istraživanju teorijskog znanja je – učeničko znanje. Ona je pedagoškog karaktera i po izornoj prirodi je kvalitativna.

Za potrebe istraživanja primenjen je test (Marković i Bogdanović, 2010), kojim smo želeli da kompleksno sagledamo nivo učeničkog opšteg znanja o sportu i fizičkom vaspitanju. Dvadeset pitanja je svrstano u tri tematska prostora: znanja o nastavi fizičkog vaspitanja, znanja o kolektivnim sportovima i znanja o individualnim sportovima.

Pored brojčanih i procentualnih pokazatelja, da bi se testirala značajnost razlika grupa u odnosu na teorijska znanja primenjena je: multivarijantna analiza varijanse, diskriminativna analiza i Roj-ev test.

Rezultati

Pregled zastupljenosti nivoa teorijskog znanja učenika sportista i učenika nesportista o sportu i fizičkom vaspitanju ukazuje na značajne razlike između i unutar nivoa u prostoru znanja o nastavi fizičkog vaspitanja, kolektivnim i individualnim sportovima.

Tabela 1. Brojčane (n) i procentualne (%) zastupljenosti ocena o nivou teorijskog znanja sportista i nesportista o nastavi fizičkog vaspitanja

	Nedovoljno		Dovoljno		Dobro		Vrlo dobro		Odlično	
Grupe	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Sportisti	9	18.4	10	20.4	15	30.6	8	16.3	7	14.3
Nesportisti	7	36.8	5	26.3	3	15.8	1	5.3	3	15.8

Na osnovu dobijenih parametara možemo uočiti da je nedovoljno, dovoljno i odlično znanje o nastavi fizičkog vaspitanja najzastupljenije kod nesportista. Kod sportista najzastupljenije je dobro i vrlo dobro znanje.

Tabela 2. Brojčane (n) i procentualne (%) zastupljenosti ocena o nivou teorijskog znanja sportista i nesportista o individualnim sportovima

	Nedovoljno		Dovoljno		Dobro		Vrlo dobro		Odlično	
Grupe	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Sportisti	10	20.4	7	14.3	7	14.3	4	8.2	21	42.9*
Nesportisti	6	31.6	3	15.8	7	36.8*	2	10.5	1	5.3

Nedovoljno znanje je zastupljenije kod nesportista, njega poseduju šest učenika, što predstavlja 31.6%. Dovoljno znanje je zastupljenije kod nesportista, njega poseduju tri učenika, što predstavlja 15.8%. Dobro znanje je zastupljenije kod nesportista, njega poseduju sedam učenika, što predstavlja 36.8%. Vrlo dobro znanje je zastupljenije kod nesportista, njega poseduju dva učenika, što predstavlja 10.5%. Odlično znanje je zastupljenije kod

sportista, njega poseduje dvadeset i jedan učenik, što predstavlja 42.9%, a kod nesportista, njega poseduje jedan učenik, što predstavlja 5.3%.

Tabela 3. Brojčane (n) i procentualne (%) zastupljenosti ocena o nivou teorijskog znanja sportista i nesportista o kolektivnim sportovima

	Nedovoljno		Dovoljno		Vrlo dobro		Odlično	
Grupe	n	%	n	%	n	%	n	%
Sportisti	9	18.4	9	18.4	13	26.5	18	36.7
Nesportisti	6	31.6	1	5.3	7	36.8	5	26.3

Nedovoljno znanje je zastupljenije kod nesportista, njega poseduju šest učenika, što predstavlja 31.6%. Dovoljno znanje je zastupljenije kod sportista, njega poseduju devet učenika, što predstavlja 18.4%. Vrlo dobro znanje je zastupljenije kod nesportista, njega poseduju sedam učenika, što predstavlja 36.8%. Odlično znanje je zastupljenije kod sportista, njega poseduju osamnaest učenika, što predstavlja 36.7%, a kod nesportista, njega poseduju pet učenika, što predstavlja 26.3%.

Analiza razlika učenika sportista i nesportista u odnosu na stanje nivoa teorijskog znanja o sportu i fizičkom vaspitanju

U daljoj analizi istražene su razlike između učenika sportista i nesportista u odnosu na tri prostora teorijskog znanja o sportu i fizičkom vaspitanju.

Tabela 4. Značajnost razlika između učenika sportista i nesportista na proceni nivoa teorijskog znanja o sportu i fizičkom vaspitanju

Analiza	n	F	p
Manova	3	5.374	.002
Diskriminativna	3	5.374	.002

Na osnovu vrednosti multivarijantne analize varijanse i diskriminativne analize možemo konstatovati statistički značajnu razliku između učenika sportista i učenika nesportista u odnosu nivo teorijskog znanja sa nivoom statističke značajnosti od $r=.002$. Statistički značajne razlike su u korist učenika sportista.

Tabela 5. Značajnost razlika između učenika sportista i nesportista u odnosu na pojedine prostore nivoa teorijskog znanja

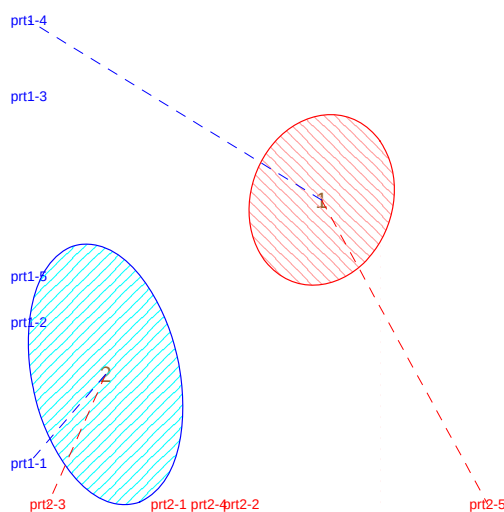
Varijable	χ	R	F	p
Teorijsko znanje o nastavi fizičkog vaspitanja	.252	.261	4.672	.034
Teorijsko znanje o individualnim sportovima	.361	.387	11.292	.001
Teorijsko znanje o kolektivnim sportovima	.225	.231	3.595	.062

Statistički značajna razlika između učenika sportista i učenika nesportista postoji u teorijskim znanjima o nastavi fizičkog vaspitanja sa nivoom statističke značajnosti od $r=.034$, znanjima o individualnim sportovima sa nivoom statističke značajnosti od $r=.011$. Statistički značajna razlika ne postoji u znanjima o kolektivnim sportovima, što ukazuje da su učenici sa relativno istim nivoom ovog znanja.

Tabela 6. Koficijenti diskriminativnosti između učenika sportista i nesportita u odnosu na stanje nivoa teorijskog znanja

Varijable	Koficijenti diskriminativnosti
Teorijsko znanje o nastavi fizičkog vaspitanja	.044
Teorijsko znanje o individualnim sportovima	.149
Teorijsko znanje o kolektivnim sportovima	.014

Na osnovu koeficijenata diskriminativnosti konstatujemo da u prostoru znanja o individualnim sportovima postoji između grupa najveća razlika sa koeficijentom diskriminativnosti od .149. Najmanja razlika između grupa je u znanju o kolektivnim sportovima sa koeficijentom diskriminativnosti od .014.

Legenda: sportisti (1); nesportisti (2); nedovoljno (prt2-1); dovoljno (prt2-2); dobro (prt2-3); vrlo dobro (prt2-4); odlično (prt2-5); nedovoljno (prt1-1); dovoljno (prt1-2); dobro (prt1-3); vrlo dobro (prt1-4); odlično (prt1-5)

Grafikon 1. Elipse (intervala poverenja) učenika sportista i nesportista u odnosu na dva najdiskriminativnija stanja - teorijsko znanje o individualnim sportovima i teorijsko znanje o nastavi fizičkog vaspitanja)

Na grafikonu 1. apcisa (horizontalna osa) je teorijsko znanje o individualnim sportovima (prs2) koje je predstavljeno na petostepenoj skali ocena, a ordinata (vertikalna osa) je teorijsko znanje o nastavi fizičkog vaspitanja (prs1) koje je predstavljeno sa petostepenom skalom ocena.

Uvidom u grafikon 1. može se uočiti, da je u odnosu na osu znanja o individualnim sportovima, kod učenika nesportista najviše zastupljeno dobro znanje, a kod učenika sportista najviše je zastupljeno odlično znanje. U odnosu na osu znanja o nastavi fizičkog vaspitanja, gde kod učenika nesportista, dominira nedovoljno znanje, a kod učenika sportista vrlo dobro znanje.

Zaključak

Na osnovu parametara multivarijantne analize varijanse i diskriminativne analize možemo konstatovati statistički značajnu razliku između učenika sportista i učenika nesportista u odnosu na nivo teorijskog znanja o sportu i fizičkom vaspitanju.

Roj-ev test ukazuje na statistički značajnu razliku između grupa u dva istraživana prostora. Statistički značajna razlika ne postoji u znanjima o kolektivnim sportovima. Objašnjenje za ovo je štampa i prisutnost informacija, kao i visoki rezultati naših ekipa u košarci, rukometu, odbojci, vaterpolu na evropskim takmičenjima.

Najveća razlika između grupa je u prostoru znanja o individualnim sportovima, sa koeficijentom diskriminativnosti od .149. Razlika se donekle može objasniti sve manjom prisutnošću individualnih sportova u vidu školskih sekcija, a veliki udeo je i kadar u nastavi fizičkog vaspitanja koji u velikom obimu u potpunosti ne realizuje planirane sadržaje iz gimnastike i atletike. Razlog je i u izboru sporta, gde imamo veoma mali broj učenika koji se opredeljuje da aktivno trenira sportsku gimnastiku ili atletiku. Tenis poprima obeležja masovnosti, kao i plivanje i skijanje koji nisu dostupni većem broju učenika.

Ovo istraživanje omogućava svestranije sagledavanje problema usvajanja nastavnih sadržaja, zatim delovanja nastavnika u osnovnim školama u pravcu povećanja nivoa teorijskih znanja učenika u oblasti sporta i fizičkog vaspitanja. Predstavlja osnovu za dalja istraživanja u cilju sagledavanja svih relevantnih faktora koji utiču na sticanje višeg nivoa teorijskog znanja primenljivog u svakodnevnom vežbanju.

Literatura

1. Acković, T. (1975). Okvirni program teoretske nastave iz oblasti fizičkog vaspitanja za učenike osnovne škole. *Fizička kultura*, (2), 31-32.
2. Višnjić, D. (1979). *Obrazovne vrednosti nastave fizičkog vaspitanja organizovane kružnim treningom i radom sa stanicama* (nepublikovani magistarski rad). Beograd: Fakultet fizičkog vaspitanja.
3. Markovic, Z. (2006). The level of information and theoretical knowledge of secondary school students. Skopje: *Fizička kultura*, (2), 196-201.
4. Markovic, Z., Bogdanovic, Z. (2010). The level of theoretical knowledge about physical education and physical exercise of secondary school female students. *Sport science*, 3(2), 76-80.
5. Stanojević, A. (1986). Prilog izučavanju teoretskih znanja i stavova učenika u srednjem usmerenom obrazovanju i vaspitanju kao faktor njihovog angažovanja u fizičkom vaspitanju. *Fizička kultura*, (1), 12-15.
6. Šimleša. P. (1963). *Didaktika i njezin predmet*. Zagreb: Pedagogija, 2.

KREIRANJE PERSONALNOG IMIDŽA - DAVID BEKAM KAO SPORTSKI BREND

CREATION OF PERSONAL IMAGE - DAVID BECKHAM AS A SPORTS BRAND

Marko Kimi Milić, Vladimir Obradović

Visoka škola strukovnih studija Akademija fudbala, Beograd, Srbija

Apstrakt

Sport je drevna ljudska aktivnost nastala kao spoj potrebe za zajedničkim društvenim aktivnostima i zadovoljstvima, potrebe za isticanjem pojedinca u grupi, ali i za gotovo umetničkim oblikovanjem tela koje je predstavljalo vrstu antičke narcističke opsije. Sport je, takođe, preteča timskog rada koji je, ipak, opsija novog milenijuma. Dok se kroz vekove sport oduvek dodirivao sa umetnošću, još od starih Grka i to kroz luksuzno zadovoljstvo koje pružaju obe ove aktivnosti i tvorcu i konzumentima, danas, kada je multidisciplinarni pristup nepisan zakon, sport je postao paradigma savršenog spoja psihofizičkog zadovoljstva i poslovne uspešnosti.

Umetničko delo odlikuje retkost, a samo retko ga prati i finansijski uspeh, sport koji dopire do svih ima dodatnu odliku-masovnost. Zahvaljujući razvoju modernih marketinških disciplina u prošlom veku, sport je jednom nogom u polju estetskog doživljaja, a drugom je zakoračio u moderan biznis. I druge su nauke modernog doba doprinele tome, a posebno psihologija bez koje se ne može zamisliti uspešno kreiranje individualnog ili korporativnog imidža. Pravila, kalendari, nastupi i rezultati su deo velikog broja zadataka marketing menadžera u sportu. Sport zahteva sveobuhvatnu pripremu za uspešan nastup pred javnošću. Nadamo se da će ovaj rad dati skroman doprinos prvim „sportskim“ koracima na putu ka idealu savršenstva u oblasti sportskog marketinga.

Ključne reči: marketing u sportu, David Beckham, sportski imidž.

Abstract

Sport is an ancient human activity that has emerged as a combination of the need for common social activities and pleasures, emphasizing the need for an individual in the group, but also for almost artistic expression of the body, which was a kind of ancient narcissistic obsession. Sport is also a precursor of teamwork that is, after all, the obsession of the new millennium. While the sport throughout the ages has always touched with art since the ancient Greeks through to the luxurious pleasures of both of these activities and the creator and consumers, today, when a multidisciplinary approach, unwritten law, the sport has become a paradigm of perfect mental and physical connection of pleasure and business success. The artwork features

rare, and only rarely accompanied by financial success, a sport that reaches all has the added distinction of-mass.

Thanks to the development of modern marketing discipline in the last century, sport has one foot in the field of aesthetic experience, and the second he stepped into the modern business. And second the science of modern times have contributed to it, and especially psychology, without which one can not imagine the successful creation of individual or corporate image.

The rules, calendars, performances and results are part of a large number of tasks in sports marketing manager. Sport requires comprehensive preparation for the successful performance of the public. We hope that this paper will give a modest contribution to the first "sport" steps towards the ideal of perfection in the field of sports marketing.

Keywords: sports marketing, David Bechkam, sporty image.

Uvod

Sport je drevna ljudska aktivnost nastala kao spoj potrebe za zajedničkim društvenim aktivnostima i zadovoljstvima, potrebe za isticanjem pojedinca u grupi, ali i za gotovo umetničkim oblikovanjem tela koje je predstavljalo vrstu antičke narcističke opsesije.

Sport je, takođe, preteča tinskog rada koji je, ipak, opsesija novog milenijuma. Dok se kroz vekove sport oduvek dodirivao sa umetnošću, još od starih Grka i to kroz luksuzno zadovoljstvo koje pružaju obe ove aktivnosti i tvorcu i konzumentima, danas, kada je multidisciplinarni pristup nepisan zakon, sport je postao paradigma savršenog spoja psihofizičkog zadovoljstva i poslovne uspešnosti. Umetničko delo odlikuje retkost, a samo retko ga prati i finansijski uspeh, sport koji dopire do svih ima dodatnu odliku-masovnost. Zahvaljujući razvoju modernih marketinških disciplina u prošlom veku, sport je jednom nogom u polju estetskog doživljaja, a drugom je zakoračio u moderan biznis. I druge su nauke modernog doba doprinele tome, a posebno psihologija bez koje se ne može zamisliti uspešno kreiranje individualnog ili korporativnog imidža.

Pravila, kalendar, nastupi i rezultati su deo velikog broja zadataka marketing menadžera u sportu. Sport zahteva sveobuhvatnu pripremu za uspešan nastup pred javnošću. Nadamo se da će ovaj rad dati skroman doprinos prvim „sportskim“ koracima na putu ka idealu savršenstva u oblasti sportskog marketinga.

Diskusija

Kada kažemo imidž, odmah pomišljamo na izgled nekoga ili nečega. Naša prva asocijacija ne uključuje pitanje otkud takav izgled i da li je isti posledica unutrašnje potrebe ili svesne namere da se ostavi određeni utisak. Kada opisujemo prvi utisak o nekoj osobi, pokušavamo da ga vežemo za poznate predstave, i obično kažemo: taj mi liči na popa, recimo, jer ima na sebi neku vrstu mantije; ili, ako se najviše osvrćemo na crte lica, reći ćemo, na primer, da neko liči na mačku i slično.

Taj prvi utisak je važan i, što je veoma bitno, on je često i najtačniji. Ovo stoga što kada imamo malo podataka o osobi, više angažujemo intuiciju i neka svoja „stara znanja“-manje razmišljamo „jer nemamo vremena“, a više osećamo i doživljavamo. Bitno je i to da svaki prvi utisak ima za neizbežnu komponentu estetski odziv-osećaj da je nešto lepo i dobro.

Na estetski odziv mnogo utiče normalnost oblika, pravilnost forme. To je zapravo nešto što se prvo uočava, skoro automatski, i ako je odziv pozitivan, sve drugo ide lakše.

Kreiranje imidža je posao, a kao i u svakom drugom poslu, za početak je dobro pogledati kako je sve počelo nekada davno.

Maskiranje i kostimiranje je stara delatnost koja je postojala još u vreme prvobitnih zajednica kada čovek nije imao diferenciranu svest o sebi niti potrebu da sebe odvoji ili istakne u grupi ili zajednici.

Imidž je doživljaj određene osobe ili proizvoda od strane javnosti. Imidž je ono što ljudi osećaju, misle i očekuju od osobe ili proizvoda.

Profesionalno kreiranje imidža postaje brend, bilo da je reč o proizvodu, kompaniji ili osobi.

Imidž je ključna komponenta tržišnog uspeha. Imidž utiče na izbor konzumenata, stvara brend i vrednuje kompaniju ili pojedinca u svesti javnosti.

Korporativni imidž je percepcija određene kompanije od strane javnosti. Korporativni imidž je uslovljen korporativnim identitetom koji se najbolje ogleda kroz korporativnu komunikaciju (PR, reklame, Web stranice, itd.).

Uspešan korporativni imidž doprinosi stvaranju psihološke prednosti kod potrošača, povećava motivisanost zaposlenih, otvara mogućnost izbora najkvalifikovanijih radnika pri zapošljavanju, povećanje ekonomskog učinka reklamiranja, kreira pogodnu tržišnu podlogu za plasiranje novih proizvoda (npr. Microsoft je nekoliko puta odlagao plasiranje operativnog sistema Windows 95, ali su potrošači strpljivo čekali) i predstavlja moćan signal za konkurentske kompanije (npr. Proctor&Gamble prati reputacija da brzo i radikalno reaguju na smanjenje cena konkurentskih proizvoda i plasiranje novih).

Personalni imidž je način percepcije određene osobe u javnosti. U Jungovoj psihologiji personalni imidž je shvaćen kao lična fasada kojom se osoba predstavlja okolini.

Personalni imidž u poslednje vreme postaje sve značajniji, jer usled tržišne prezasećenosti dolazi do potrebe za personifikacijom brenda. Bilo da je reč o proizvodnom ili korporativnom brendu, tržište nameće potrebu da iza ili ispred njega stoji personalni brend.

Psiholog Karl Gustav Jung je Personu definisao kao opšte psihološko ponašanje individue prema spoljašnjem svetu.

Persona je deo ega okrenut ka spoljašnjem svetu.

Persona nastaje kompromisom između individue i društva, odnosno onoga što se od osobe i očekuje da bude.

Da bi osoba normalno funkcionisala mora da zadovolji tri faktora:

- Ego-uzor po kojem bi želela da se modulira (šta bi volela da bude?)
- Saznanje o mišljenju okoline (kako je drugi vide?)
- Svesnost o psihičkim i fizičkim ograničenjima za realizaciju svojih ideala (lični kriterijum realnosti)

Ukoliko osoba nije dovoljno psihički razvijena, ako je njen razvoj u nekom stadijumu stopiran ili je na nju vršen pritisak, takva osoba može kasnije tokom života usled nedostatka svesti o sebi pokušavati da sebe "opiše" raznim dokazima kao što su diplome, statusni simboli i sl.

Normalna osoba prilagođava svoje ponašanje okolnostima, a da pritom zadržava svoj prepoznatljiv karakter. Ipak, svaka normalna osoba poseduje takozvani Ego-ideal ili željeni imidž. Svaka osoba želi svoju prirodu i svoje ponašanje da modelira u skladu s tim.

Osoba čija se Persona izgrađuje samo na potkrepljenju okoline koja u tome prepoznaje likove kolektivno nesvesnog, odlučuje se za imidž čoveka iz mase. Mnogo je takvih izbora kod političara.

Jung smatra da su samo retki ljudi svesni funkcionalnog tipa kojem pripadaju kao i toga koji je njihov stvarni tip opšteg stava.

To je zato što je Nesvesno starije od Svesnog, a najstarije je Kolektivno nesvesno ponašanje.

Pod terminom imidž se podrazumevaju stavovi, uglavnom društveno prihvaćeni, koje je jedna osoba izgradila prema objektima, drugim osobama i opšte prihvaćenim društvenim stanovništvima.

Začetnikom imidž konsaltinga smatra se Džejm Ferli, politički savetnik Frenklina Ruzvelta. Džejm Ferli je definisao Ruzveltov imidž, pisao mu govore, razradio strategije promotivnih nastupa i doprineo njegovom izboru za predsednika SAD.

Personalni marketing je deo marketinga koji se bavi ličnošću i njenim imidžom. Ne postoji velika razlika između komercijalnog i personalnog marketinga, već se razlika ogleda samo u izboru sredstava za postizanje ciljeva. Uz pomoć kvalitetno osmišljenom komercijalnog marketinga moguće je prodati proizvod koji i nema neku posebnu vrednost, dok personalni marketing nije dovoljan da bi "prodao" osobu ukoliko ona zaista nije kvalitetna i ubedljiva da bi bila "izabrana" od strane javnosti.

Formiranje imidža ne podrazumeva duboku promenu ili pretvaranje osobe u javnim nastupima, već isticanje pozitivnih osobina i svesno minimiziranje mana.

Imidž konsaltingom se najčešće bave psiholozi jer oni najbolje mogu da spoznaju jednu ličnost i u njoj prepoznaju karakteristike potencijalnog favorita, bilo da je reč o budućoj filmskoj zvezdi, političaru ili sportisti.

Marketinška izreka da se lider rađa a ne postaje, važi u imidž konsaltingu jer određena osoba mora prirodno da poseduje kapacitet vođe da bi uz stručnu asistenciju mogla da postigne željeni cilj.

Definisanje ciljeva je prioritet u imidž konsaltingu.

Klijent prvo mora da zna šta želi, da bi stručnjak mogao da mu ukaže na sredstva kojima to može postići.

Osnovni zadatak imidž konsultanta je da prepozna potencijalne individue i da ih na što bolji način istakne.

Imidž jedne osobe mora da bude u skladu sa njenim psiho-fizičkim karakteristikama i opštom kulturom.

Elementi kojima se promoviše imidž jedne osobe su:

- ponašanje u javnosti;
- izgled;
- verbalne i neverbalne poruke koje emanira, itd.

Svaki čovek emituje neverbalne poruke koje su bitne za formiranje stava javnosti o njemu. Danas se zahvaljujući razvoju nauke zna ili se bar sa velikom preciznošću može predvideti koji neverbalni signal će izazvati koju reakciju kod primaoca poruke. Pri kreiranju imidža se velika pažnja polaže upravo na neverbalne signale da bi javnost primila upravo onu poruku koju pošiljalac želi da pošalje.

Imidž pobjednika se postiže stručnom intervencijom na planu verbalne i neverbalne komunikacije.

Političar, na primer, koji želi da bude shvaćen ozbiljno, neće izlaziti pred birače ili publiku uopšte, smejući se neprestano, ili sa izrazom ljutnje ili besa na licu.

Imidž nije ono što jedna osoba misli o sebi, već ono što okolina vidi o njoj.

Studija slučaja – Dejvid Bekam kao sportski brend

Dejvid Bekam je postao najpopularniji fudbaler krajem 20-og veka i početkom 21-og veka. Njegova neverovatna sposobnost da postiže golove iz slobodnih udaraca, udružena sa njegovim dobrim fizičkim izgledom učinili su ga jako popularnim u Evropi i Aziji, a nakon toga i u Americi.

Marketinški stručnjaci su u njemu prepoznali bolji lik od svake TV zvezde za reklamiranje raznih proizvoda. Veliki broj kompanija se borio da sa njim potpiše sponzorski ugovor.

David Beckham potiče iz srednje građanske porodice i od malena je bio opsednut fudbalom. Sanjao je da će jednoga dana zaigrati sa profesionalcima. Prvi profesionalni ugovor je potpisao sa klubom Manchester United, jednim od najpopularnijih fudbalskih klubova u Evropi.

David Beckham je brzo postao brend, poznat po slobodnim udarcima, pasu i centrašutu.

David Beckham i njegova žena, bivša članica grupe Spice Girls, Victoria Adams su modne ikone u Velikoj Britaniji. Njihove fotografije krase naslovne strane mnogih tabloida. Postali su zaštitno lice mnogih proizvoda.

U junu 2003. godine potpisan je jedan od najvećih ugovora u istoriji svetskog fudbala – prodaja David Beckham-a klubu Real Madrid. Ugovor je vredeo 41,31 milion dolara. Transfer je izazvao opštu euforiju.

David Beckham je postao najveći brend svetskog sporta, odmah nakon čuvenog košarkaša Michael Jordan-a i golfera Tiger Woods-a.

Početkom 21. veka postalo je popularno korišćenje poznatih ličnosti u marketinške svrhe.

Pored filmskih i TV zvezda, kompanije su sve češće birale sportiste za zaštitna lica. David Beckham je postao magnet za marketinšku industriju, ne samo zbog fudbalskog umeća, već i zbog dobrog fizičkog izgleda, harizme i načina života.

Postao je izuzetno interesantan za medije koji su pratili svaki njegov korak. Postao je ikona mladosti i stila.

Njegova pojava je dodatno cenjena jer je igrao za Manchester United, vodeći i komercijalno najuspešniji klub u Evropi.

Analitičari smatraju da postoji rizik u vezi sa korišćenjem poznatih lica u reklamama. Dešavalo se da se slika ili ime David Beckham-a pojavi u nekoj reklami bez njegove dozvole (npr. Easy Jet low-cost avio kompanija).

Analitičari se slažu da je David Beckham najveći marketinški fenomen s početka 21. veka. Ne samo da je prodao veliki broj različitih proizvoda, već je igrao i važnu ulogu u postavljanju modnih trendova.

“On je san svakog sponzora: porodičan čovek, modna ikona i simbol uspeha. Zbog David Beckham-a fudbal nije više samo fudbal, nego je karakter i ličnost”.

Zaključak

Sport je univerzalni fenomen koji prevazilazi socijalne, religiozne i jezičke barijere. Sport i mas mediji imaju simboličnu vezu.

S jedne strane, masovni mediji su odgovorni za pretvaranje organizovanog sporta iz relativno minornog elementa kulture u globalnu društvenu instituciju.

S druge strane, sport je privukao pažnju auditorijuma na mas medije i otvorio im prostor da zajedno sa sponzorima stvaraju profit.

Početkom 21. veka sport postaje ozbiljan biznis.

Učesnici sportskog biznisa stvorili su novu privrednu granu-industriju sporta. Industriju sporta čine svi ljudi, organizacije i aktivnosti koje su uključene u proizvodnju, promociju i organizaciju sporta, fitnesa ili rekreacije (igrači, kompanije koje proizvode sportsku opremu, odeću, obuću, marketing agencije, mediji, sponzori i oglašivači, sportski menadžeri, agenti, sportski objekti, itd.).

Sportsko okruženje industrije sporta čine kompanije koje proizvode sportsku opremu, odeću, obuću, marketing agencije, sponzori, oglašivači, mediji, dok unutrašnje okruženje čine sportisti, treneri, menadžeri, sportske organizacije.

Marketing u sportu je važan segment industrije sporta.

Bavljenje marketingom u sportu danas je jedno od najprofitabilnijih i najpoželjnijih zanimanja.

Literatura

1. Argzie M. (1986). *Il corpo e il suo linduaggio*. Zanichelli.
2. Cvetković V. (2005). *Sociologija*. Beograd: Filip Višnjić.
3. Waitley D. (1979). *The psychology of winning*. New York: Berkley books.
4. Favorito J. (2007). *Sport publicity*. Oxford: Elsevier.
5. Filipović V., Kostić M., Prohaska S. (2003). *Odnosi s javnošću*. Beograd: FON.
6. Frojd S. (1976). *Totem i tabu*. Novi Sad: Matica Srpska.
7. Gobe M. (2001). *Emotional branding*. Canada: Allworth Press.
8. Grupa autora (1994). *Alhemija života*. Beograd: Luta.
9. Hall A., Nichols W., Moynahan P., Taylor J. (2002). *Media relations in sport*. Morgantown: Fitness Information Technology.
10. Kotler P. (1991). *Marketing Management*. Prentice Hall, N. J.
11. Mullin J. B., Hardy S., Sutton A.W. (1993). Sport marketing. *Human Kinetics Publishers*, USA.
12. Nicholson M. (2007). *Sport and the media*. Oxford: Linacre House.
13. Price B. *Secrets of personal marketing power*. internet izdanje.
14. Tomić M. (2002). *Marketing u sportu-tržište i sportski proizvod*. Beograd: Astimbo.

RELACIJE SOCIOLOŠKIH POKAZATELJA SA MORFOLOŠKIM I SITUACIONO-MOTORIČKIM STATUSOM KOD SELEKCIONISANIH ODOJKAŠA

SOCIOLOGICAL INDICATORS RELATIONS WITH MORPHOLOGICAL AND SITUATIONAL -MOTOR STATUS OF SELECTED VOLLEYBALL PLAYERS

Vesna Nemec¹, Predrag Nemec², Mitrička Dž. Stardelova³

¹ CESPOR, Beograd, Srbija

² VŠŠ „Borislav Stanković“, Univerzitet „Megatrend“, Beograd, Srbija

³ Katedra za Antropološku kineziologiju pri Fakultetu fizičke kulture, Skoplje

Apstrakt

Istraživanje je imalo za cilj utvrđivanje funkcionalnih veza između pokazatelja sociološkog statusa sa morfološkim i motoričkim pokazateljima. Istraživanje je sprovedeno kao transverzalna eksplorativna studija na prigodnom uzorku ispitanika-selektovanih igrača odbojke (dečaci – N=58 i devojčice – N=105). Morfološki status ispitanika je bio procenjen preko 10 osnovnih varijabli, dok su situaciono-motoričke sposobnosti procenjene preko 8 varijabli. Za određivanje položaja pojedinca u socijalnom polju koristio se Saksidin modifikovani instrument.

U odnosu na postavljene ciljeve istraživanja moguće je zaključiti da je položaj ispitanika u mikro socijalnom polju funkcionalno značajno povezan sa morfološkim statusom i situaciono-motoričkim statusom ispitanika.

Određena je priroda svih najznačajnijih parova dobijenih latentnih kanoničkih varijabli koje su posebno diskutovane. Takođe je ukazano i na smerove u kojima bi trebalo tražiti funkcionalnu prirodu registrovanih fenomenoloških veza.

Ključne reči: morfološki status, situaciono-motorički status

Abstract

Aim of the study was to determine the functional relationship between the sociological status indicators and morphological and situational-motor abilities. The study was conducted as a cross-sectional exploratory study on a sample of selected volleyball players (boys - N = 58 and girls - N = 105). The morphological status of the players was assessed by through 10 primary variables, while the situational-motor abilities were evaluated by through eight variables. The Saksida's modified instrument was used to determine the individual's position in the sociological space .

In relation to the objectives of research we can it is possible to conclude that the position of players in the sociological space is significantly correlated with the morphological status and situational-motor status of players.

The nature of all the most important pairs of obtained latent canonical variables that are specifically discussed was determined. It is, also, pointed out on to the directions in which one could look for registered phenomenological nature of the functional relationship.

Key words: morphological status, situational-motor status

Uvod

Imajući u vidu činjenicu da je za igranje odbojke kod dece, početnika i rekreativaca potrebno relativno malo motoričko predznanje i nezahtevan nivo bazičnih motoričkih sposobnosti, onda se sa lakoćom može sagledati značaj ovog sporta za navedene populacije. Naime, osnovni odbojkaški tehničko-taktički elementi su bliski osnovnim oblicima lokomocije i kao takvi su laki za savlađivanje. Pored toga, ovaj sport pripada grupu ekipnih sportova, ali je jedini među njima u kojem nema fizičkog kontakta sa protivnikom tokom igre, te je kao takav posebno pogodan, posmatrano iz aspekta potencijalnog povređivanja.

Ako se ima u vidu činjenica da je srpska odbojka visoko pozicionirana u svetu u poslednje vreme, kako u muškoj, tako sve više i u ženskoj konkurenciji, onda je jasno da dalje napredovanje u ovom sportu neće biti moguće bez značajnijeg uključivanja nauke u sve segmente odbojkaškog sporta.

Upravo ovi razlozi zahtevaju da se procesima inicijalne i etapne selekcije i usmeravanja u odbojci posveti posebna pažnja i to naročito ispitivanju funkcionalnih zavisnosti dispozicionih karakteristika mladih sportista od pokazatelja nasleđa i okruženja koje je moguće relativno lako prikupiti, a koji mogu da imaju relevantan predikcioni i prognostički značaj.

Kao ključni faktor koji se pojavljuje kao komponenta zdravog i društveno prihvatljivog živostnog stila, ističe se potreba za regularnim telesnim aktivnostima. Tako, poslednje preporuke Svetske zdravstvene organizacije govore da bi odrasli trebali da budu najmanje 150 minuta sedmično kumulativno telesno aktivni, dok poslednje preporuke ukazuju na potrebu da se deci u razvoju obezbedi najmanje 1 sat telesnih aktivnosti dnevno (Armstrong et al., 2000).

Imajući u vidu ove podatke, jasno je koliki je značaj kulturalnih, odnosno psiho-socijalnih faktora koji utiču na definisanje odnosa pojedinca prema neophodnosti uključivanja regularnih telesnih aktivnosti u svakodnevni život (Johns et al., 2001).

Klasične psihološke teorije ličnosti (Cattell, 1950, Cloninger, 1987), u velikoj meri se povezuju sa motivacionom teorijama, što dovodi do uočavanja značajnih funkcionalnih veza između vrednosnog sistema i ponašanja pojedinca. Ako se ima u vidu visoko značajan uticaj okruženja na formiranje vrednosnog sistema, onda je jasno zbog čega ovuu problematiku treba posmatrati u dimenzijama socijane psihologije (Zvonarević, 1978, Rot, 1972).

Poznato je da su potrebe i interesovanja pojedinaca visoko kulturalno uslovljeni, s jedne strane, dok s druge opredeljujuće utiču na formiranje i strukturu životnog stila koji se kod svake jedinice razvije (Allport et al., 1960, Eagly and Chaiken, 1993).

Potrebe i interesovanja, kao osnov motivacionog mehanizma koji nas rukovodi u svakodnevnom ponašanju u odnosu na telesne aktivnosti, značajno se razlikuju u zavisnosti od kulturalnog miljea, ali i u zavisnosti od pola (Chen et al., 2006) , kao i pripadnosti različitim populacijama i uzrastima (Cothran et al., 2005).

Zbog toga fenomen bavljenja sportskim aktivnostima teško može da se posmatra izolovano od relacije sa izabranim psiho-socijalnim faktorima. U ovom segmentu je posebno značajno istraživati ovaj fenomen u populaciji mladih, jer se upravo u tom uzrastu definiše struktura vrednosnog sistema koji treba pojedinca da prati kroz život. Značajni su u tom pogledu rezultati do kojih su došli istraživači koji su ispitivali funkcionalne veze potreba i interesovanja mladih u odnosu na stavove o sportskim aktivnostima (Горская, 2004).

Složenost interakcija u humanom antropomorfnom prostoru ukazuje i na značajne bio-psiho-socijalne veze koje povezuju karakteristike ličnosti, i izabrane fiziološke parametre i sport (Filaire et al., 1999).

Klasične sociološke teorije (Lewin, 1951, Marini, 2000), nisu u mogućnosti da daju kvalitetne opise socijalnog funkcionisanja u oblasti sporta, te je zbog toga bilo potrebno da se posebno razvija oblast socijalne psihologije (Koković, 2001, Михайлов, 1998). Zahvaljujući razvoju ove oblasti došlo se do saznanja o višestrukom značaju sporta kao moćnog sredstva socijalizacije ličnosti (Жадан, 2004), kako kod učesnika, tako i kod posmatrača - navijača .

Problematika rada sa mladima u sportu u poslednje vreme sve više obraća pažnju na značajne interakcije fiziološkog, psihološkog, motoričkog i socijalnog sazrevanja . Složenost ove problematike se posebno odražava na procese inicijalne i etapne selekcije i usmeravanja početnika i mladih sportista. Zbog toga se u odbojkaškom sportu intenzivno proučavaju razvojne karakteristike mladih odbojkaša i relacija sa razvojem snažno brzinskih sposobnosti (Абдель and Волков, 2001) .

Ova istraživanja omogućavaju formulisanje selekcionih kriterijuma koji se definišu za svaki od relevantnih subprostora humane antropomotorike. Tako se intenzivno istražuju selekциони kriterijumi koji se baziraju na morfološkim pokazateljima (Anderson and Ward, 2002), kao i kriterijumi koji za osnovu imaju situaciono motoričke sposobnosti (Cervello et al., 2006).

Materijal i metode

Istraživanje je zamišljeno kao transversalna eksplorativna studija koja je sprovedena na prigodnom uzorku ispitanika (58 dečaka uzrasta 10.978 do 17.932 godina i 105 devojčica uzrasta 10.647 do 18.400 godina). Uzorak je bio sastavljen od dece obuhvaćene sistematskim trenažnim procesom u odbojkaškom sportu:

Morfološki status ispitanika je bio procenjen preko sledećih varijabli: telesna visina, dužina ruku, dužina nogu, telesna masa, indeks telesne mase, obim struka, obim kukova, indeks obim struka / obim kukova, kožni nabor biceps-a, dex., kožni nabor triceps-a dex., kožni nabor subscapulae dex., kožni nabor suprailaca dex. i zbir kožnih nabora

Motoričke sposobnosti koje su obuhvaćene ovim testiranjem su (Nejić, 1996): maksimalna sila stiska jače šake, maksimalna sila stiska slabije šake, duboki pretklon na klupici, stajanje na jednoj nozi - ravnoteža, jelka test, japan test, sardžent test - blok i sardžent test - smeč.

Utvrdjivanje socijalnog statusa ispitanika je bilo izvršeno u skladu sa modelom koji su predložili Saksida i saradnici (Saksida and Petrović, 1972). Za određivanje položaja pojedinca u socijalnom polju koristio se Saksidin modifikovani instrument.

Ispitivanje zasnovanosti hipoteza istraživanja se izvršilo empirijsko - induktivnim procedurama koje pripadaju skupu statističkih metoda .

U primarnoj deskriptivnoj statističkoj analizi rezultata, za sve varijable određene su mere centralne tendencije, kao i apsolutne i relativne mere varijabiliteta.

Potreba da se integralno dovedu u vezu pokazatelji morfološkog, motoričkog i mikro-socijalnog statusa, nalagala je sprovođenje odgovarajućih kanoničkih analiza koje su dovodile u međusobnu funkcionalnu vezu skupove varijabli iz navedenih prostora obuhvaćenih istraživanjem. Ove analize su imale za cilj formiranje latentnih (kanoničkih) varijabli, od kojih svaka na najreprezentativniji način prikazuje skup varijabli koji opisuje. Nakon toga je utvrđena snaga funkcionalne veze između formiranih kanoničkih varijabli.

Rezultati i diskusija

Ciljevima istraživanja je pretpostavljena egzistencija funkcionalnih veza između pokazatelja položaja ispitanika u socijalnom polju sa morfološkim i motoričkim statusom. Obzirom da su ovi pokazatelji u subprostorima u kojima su bili posmatrani prikazali visoke funkcionalne veze, potrebno je dovesti u vezu intencionalne objekte posmatranja u njihovom bazičnom obliku, odnosno oslobođeno od delovanja faktora sistematskih i slučajnih pogrešaka. Zbog toga je sprovedena kanonička korelaciona analiza koja je imala za cilj ispitivanje strukture i snage funkcionalnih veza između pokazatelja socijo-demografskog i ekonomskog statusa sa pokazateljima morfološkog i motoričkog statusa kod ispitanika.

Tabela 1. Rezultati kanoničke korelacione analize socijalnih i morfoloških pokazatelja

N=163	KANONIČKI R: .71894 HI ² (440)=526.91 p=.00292	
	LEVI SKUP	DESNI SKUP
BROJ VARIJABLI	44	11
IZDVOJENA VARIJANSA	32.5664%	100.000%
UKUPNA REDUNDANSA	9.70017%	31.3307%

U kanoničkoj korelacionoj analizi ispitane su funkcionalne veze između pokazatelja položaja ispitanika u socijalnom polju sa morfološkim pokazateljima. Socijalni status ispitanika je bio definisan preko 44 varijable, dok je morfološki status opisivao skup od 10 varijabli koje je pratio i podatak o hronološkom uzrastu ispitanika. Uključivanje pokazatelja hronološkog uzrasta u analizu je bio uslovljen činjenicom da su ispitanici ekstrahovani iz populacije u kojoj je biološki rast i razvoj veoma izražen, što može kao unikni faktor da utiče na dobijene rezultate.

U analizi je, nakon formiranja latentnih kanoničkih varijabli konstatovan visok nivo prepoklapanja dobijenih varijansi koji se manifestovao redundansom od 9.70017% u skupu varijabli pokazatelja položaja ispitanika u socijalnom polju i 31.3307% u skupu varijabli pokazatelja morfološkog statusa (Tabela 1.). Registrovani stepen objašnjavanja registrovane varijanse u jednom i drugom skupu varijabli koje su analizirane signalizira i visoku funkcionalnu povezanost kanoničkih varijabli.

Analiza je ukazala na statistički značajnu kanoničku korelacionu vezu između jednog para kanoničkih varijabli.

Izračunati koeficijent kanoničke korelacije za prvi par kanoničkih varijabli iznosio je 0.71894 što je bilo statistički visoko značajno ($p=.00292$). Ovaj iznos koeficijenta kanoničke korelacije upućuje na zaključak da je 51.687% varijanse u prvoj kanoničkoj varijabli formiranoj

u skupu morfoloških pokazatelja, opisan varijabilitetom prve kanoničke varijable formirane u skupu pokazatelja socio-demografskog i ekonomskog statusa ispitanika.

Prvi kanonički koren u domenu varijabli koje definišu položaj ispitanika u socijalnom polju je bio definisan projekcijama sledećih manifestnih varijabli:

- Kakve su karakteristike mesta u kome vaši roditelji sada žive - S-17.2 (0.349007)
- Navedite koliko se, prosečno, kvadratnih metara stambene površine odnosi na svakog člana vašeg domaćinstva - S-28 (-0.308978)
- Kakve su karakteristike mesta u kome sada živite - S-05 (0.3053) i
- Kakve su karakteristike mesta u kome vaši roditelji sada žive - S-17.1 (0.305007).

Pored navedenih projekcija na ovom kanoničkom korenu su blizu praga značajnosti bile projecirane i sledeće varijable:

- Kakvo je vaše poznavanje stranih jezika - S-03 (0.297010)
- Kakav ste uspeh postigli u poslednjoj godini školovanja - S-06 (0.268275) i
- Koja je grana delatnosti u koju spada zanimanje vaših roditelja - S-20.1 (0.267839).

Analizom strukture manifestnih varijabli koje su statistički značajnim projekcijama definisale prirodu prve kanoničke varijable u domenu socio-demografskih i ekonomskih varijabli, moguće je zaključiti da se radi o varijabli komponovanoj od faktora aktuelnog rezidencijalnog statusa, zatim u znatno manjoj meri faktora položaja u socijalizacijskom sistemu, faktora edukacionog statusa roditelja i faktora društvene angažovanosti. Moguće je zaključiti da je prva kanonička varijabla u domenu pokazatelja položaja ispitanika u socijalnom polju bila interpolirana između navedenih bazičnih dimenzija sa najznačajnijom projekcijom na dimenziji aktuelnog rezidencijalnog statusa.

Prvi kanonički koren u domenu varijabli koje definišu položaj ispitanika u morfološkom prostoru bio je definisan projekcijama sledećih manifestnih varijabli:

- Kožni nabor na bicepsu - AKNB (-0.632982) i
- Hronološki uzrast - AGE (0.337438).

Pored navedenih projekcija na ovom kanoničkom korenu je blizu praga značajnosti bila projecirana varijabla Telesna visina - AVIST (0.282138).

Struktura, intenzitet i smer projekcija koje su na ovoj kanoničkoj varijabli imali manifestni morfološki i kontrolni pokazatelji, upućuju na zaključak da se radi o longitudinalnoj dimenzionalnosti.

U zaključku je moguće konstatovati da je longitudinalnost u najznačajnijoj meri uslovljena socio-demografskim i ekonomskim statusom pojedinca.

Tabela 2. Rezultati kanoničke korelacione analize socijalnih i motoričkih pokazatelja

N=163	KANONIČKI R: .70409 HI ² (320)=363.29 p=.04881	
	LEVI SKUP	DESNI SKUP
BROJ VARIJABLI	44	8
IZDOJENA VARIJANSA	22.7256%	100.000%
UKUPNA REDUNDANSA	6.96300%	27.9600%

U kanoničkoj korelacionoj analizi ispitane su funkcionalne veze između pokazatelja položaja ispitanika u socijalnom polju sa motoričkim pokazateljima. Socijalni status ispitanika je bio definisan preko 44 varijable, dok je morfološki status opisivao skup od 8 varijabli.

U analizi je, nakon formiranja latentnih kanoničkih varijabli konstatovan visok nivo prepoklapanja dobijenih varijansi koji se manifestovao redundansom od 6.96300% u skupu varijabli pokazatelja položaja ispitanika u socijalnom polju i 27.9600% u skupu varijabli pokazatelja morfološkog statusa (Tabela 2.). Registrovani stepen objašnjavanja registrovane varijanse u jednom i drugom skupu varijabli koje su analizirane signalizira i značajnu funkcionalnu povezanost kanoničkih varijabli.

Analiza je ukazala na statistički značajnu kanoničku korelacionu vezu između jednog para kanoničkih varijabli.

Izračunati koeficijent kanoničke korelacije za prvi par kanoničkih varijabli iznosio je 0.70409 što je bilo statistički značajno ($p=.04881$). Ovaj iznos koeficijenta kanoničke korelacije upućuje na zaključak da je 49.574% varijanse u prvoj kanoničkoj varijabli formiranoj u skupu motoričkih pokazatelja, opisan varijabilitetom prve kanoničke varijable formirane su skupu pokazatelja socio-demografskog i ekonomskog statusa ispitanika.

Prvi kanonički koren u domenu varijabli koje definišu položaj ispitanika u socijalnom polju je bio definisan projekcijama sledećih manifestnih varijabli:

- Kakve su karakteristike mesta u kome vaši roditelji sada žive - S-17.2 (-0.468967)
- Kakav je položaj vaših roditelja na radnom mestu - S-18.2 (-0.436648)
- Koji je poslednji stepen obrazovanja koji su postigli vaši roditelji - S-13.2 (-0.43471)
- Koji je poslednji stepen obrazovanja koji su postigli vaši roditelji - S-13.1 (-0.418658)
- Kakav je položaj vaših roditelja na radnom mestu - S-18.1 (-0.407658)
- Kakve su karakteristike mesta u kome vaši roditelji sada žive - S-17.1 (-0.368754)
- Kakvo je vaše poznavanje stranih jezika - S-03 (-0.366654)
- Koja kvalifikacija je priznata vašim roditeljima na njihovom sadašnjem radnom mestu (ili na ranijem ako nije više u radnom odnosu) - S-14.2 (-0.36004)
- Koliko knjiga poseduje biblioteka vaše porodice - S-31 (-0.344721) i
- Da li obavljate (ili ste obavljali) neku od navedenih funkcija u sportskim organizacijama - S-09 (-0.301817).

Pored navedenih projekcija na ovom kanoničkom korenu su blizu praga značajnosti bile projekcirane i sledeće varijable:

- Kakve su karakteristike mesta u kome ste proveli najveći deo svoga detinjstva (do 15 godina) - S-04 (-0.286277)
- Kakve su karakteristike mesta u kome sada živite - S-05 (-0.279158)
- Kakav ste uspeh postigli u poslednjoj godini školovanja - S-06 (-0.272973)
- Koja kvalifikacija je priznata vašim roditeljima na njihovom sadašnjem radnom mestu (ili na ranijem ako nije više u radnom odnosu) - S-14.1 (-0.267204) i
- Koja je grana delatnosti u koju spada zanimanje vaših roditelja - S-20.2 (0.253644).

Analizom strukture manifestnih varijabli koje su statistički značajnim projekcijama definisale prirodu prve kanoničke varijable u domenu socio-demografskih i ekonomskih varijabli, moguće je zaključiti da se radi o varijabli komponovanoj od faktora aktuelnog rezidencijalnog statusa, zatim u znatno manjoj meri faktora profesionalnog, edukacionog i rezidencijalnog statusa roditelja. Moguće je zaključiti da je prva kanonička varijabla u domenu pokazatelja položaja ispitanika u socijalnom polju bila interpolirana između većeg broja bazičnih dimenzija te se kao takva može interpretirati kao generalni socijalni status.

Prvi kanonički koren u domenu varijabli koje definišu položaj ispitanika u morfološkom prostoru bio je definisan projekcijama sledećih manifestnih varijabli:

- Duboli pretklon na klupici - MDPRK (-0.596857)
- Maksimalna snaga slabije šake - MMSSS (-0.449418)
- Stajanje na jednoj nozi - MS1NR (-0.423456)
- Japan test - MJAPT (0.311213)

Struktura, intenzitet i smer projekcija koje su na ovoj kanoničkoj varijabli imali manifestni morfološki i kontrolni pokazatelji, upućuju na zaključak da se radi o generalnom motoričkom faktoru određenom preko bazičnih dimenzija fleksibilnosti, faktora opšteg i specijalnog motoričkog statusa.

U zaključku je moguće konstatovati da je generalni socijalni status odgovoran za značajnu količinu varijabiliteta registrovanog u generalnom motoričkom statusu.

Rezultati ukazuju na nedvosmisleno visoko značajne funkcionalne veze između pokazatelja položaja ispitanika u socijalnom polju sa pokazateljima morfološkog i motoričkog statusa. Priroda ovih veza ne može da se identifikuje na osnovu dobijenih rezultata, jer je istraživanje bilo fenomenološke prirode i kao takvo nije ulazilo u funkcionalne mehanizme koji se nalaze u osnovi posmatranih fenomena. Moguće je samo nagađati da se uočene relacije mogu interpretirati na osnovu činjenice da se različitim položajima u socijalnom polju mogu pridružiti i različit nivo informacija koje pojedinci i njihove porodice poseduju, a koje se odnose na životni stil koji neguje odgovarajuća porodica, posebno u domenu higijensko zdravstvenih procedura koje direktno ili indirektno utiču na rast, biološki i motorički razvoj jedinke. Pored toga ekonomski aspekt socijalnog statusa direktno može da utiče na kvalitet ishrane, što posledično može da ima značajan uticaj na razvoj, kako morfoloških, tako i motoričkih svojstava. Generalno, potrebno je da se istraživanja funkcionalnih relacija između pokazatelja položaja ispitanika u socijalnom polju sa pokazateljima morfološkog i motoričkog razvoja, prošire u domenu istraživanja funkcionalnih veza ovih prostora, čime bi se teorija sporta značajno unapredila, posebno u domenu strukture i značaja ekstrinzičnih faktora

koji utiču na strukturu, razvoj i funkcionisanje organizma pojedinca koji se bavi sportskim aktivnostima.

Zaključak

U odnosu na postavljene ciljeve istraživanja moguće je zaključiti da je položaj ispitanika u socijalnom polju funkcionalno značajno povezan sa morfološkim statusom i situaciono-motoričkim statusom ispitanika.

Određena je priroda svih najznačajnijih parova dobijenih latentnih kanoničkih varijabli koje su posebno diskutovane. Takođe je ukazano i na smerove u kojima bi trebalo tražiti funkcionalnu prirodu registrovanih fenomenoloških veza.

Literatura

1. Allport, G. W., Vernon, P. E. & Gardner, L. (1960). *Manual: Study of Values*. Boston: Houghton Mifflin.
2. Anderson, G. S. & Ward, R. (2002). *Classifying children for sports participation based upon anthropometric measurement*. European Journal of Sport Science, 2.
3. Armstrong, T., Bauman, A. & Davies, J. (2000). *Physical activity patterns of Australian adults*. AIHW Catalogue CVD10. Canberra: Australian Institute of Health and Welfare.
4. Cattell, R. (1950). *Personalit*. New York: Prentice Hall.
5. Cervello, E., Calvo, R., Urena, A., Martinez, M. & Guzman, J. F. (2006). *Situational and dispositional predictors of task involvement in Spanish professional female volleyball players*. Journal of Human Movement Studies. 50, 47-63.
6. Chen, L., Emrich, D., Manfield, M. & Severns, J. (2006). *Perceptual Difference of Motives in Using a Recreation Facility Between Female and Male Participants. (Abstract)*. Research Quarterly for Exercise & Sport. 77, A-35.
7. Cloninger, C. R. (1987). *A systematic method for clinical description and classification of personality variants: A proposal*. Archives of General Psychiatry. 44, 573-588.
8. Cothran, D. J., Kulinna, P. H. & Garn, A. (2005). *Attributions for Physical Activity Patterns. (Abstract)*. Research Quarterly for Exercise & Sport. 76, A-67-a-68.
9. Eagly, A. H. & Chaiken, S. (1993). *The psychology of attitudes*. Fort Worth: Harcourt Brace Jovanovich.
10. Filaire, E., Le Scanff, C., Duche, P. & Lac, G. (1999). *The relationship between salivary adrenocortical hormones changes and personality in elite female athletes during handball and volleyball competition*. Research Quarterly for Exercise and Sport. 70, 297-302.
11. Горская, Г. Б. (2004). *Развитие субъектных свойств личности в условиях спортивной деятельности*. Теория и практика физ. культуры. 8, 47-49.
12. Johns, D. P., Ha, A. S. C. & Chan, D. W. K. (2001). *Possible influences of urban environments on eating and physical activity behaviors*. Journal of the International Council for Health, Physical Education, Recreation, Sport & Dance. 37, 40-45.
13. Koković, D. (2001). *Sociologija sporta*. Beograd: Sportska akademija.
14. Lewin, K. (1951). *Field theory in social science*. New Jersey: John Wiley & Sons.

15. Marini, M. M. (2000). *Social Values and Norms In: B., E. F., V., M. R. J. & ALL (eds.) Encyclopedia of Sociology*. 2 ed. New York: Macmillan Reference USA an imprint of The Gale Group.
16. Nejić, D. (1996). *Istraživanje povezanosti morfoloških dimenzija i situaciono - morfoloških sposobnosti u odbojci na nivou studenata Fakulteta fizičke kulture - Magistarski rad*. Priština: Fakultet za fizičku kulturu.
17. Rot, N. (1972). *Osnovi socijalne psihologije*. Beograd: Zavod za izdavanje udžbenika i nastavna sredstva.
18. Saksida, S. & Petrovič, K. (1972). *Teoretični model socialne stratifikacije*. Teorija i praksa. 1407-1419.
19. Zvonarević, M. (1978). *Socijalna psihologija*. Zagreb: Školska knjiga.

JEDAN POKUŠAJ ODREĐENJA SPORTSKOG PRAVA

AN EFFORT TO DEFINE SPORTS LAW

Ljiljana Obradović¹, Rejhana Ćorović²

¹Državni univerzitet u Novom Pazaru, Novi Pazar, Srbija

² Advokatska kancelarija 'R. Ćorović', Novi Pazar, Srbija

Apstrakt

Internacionalizacija sportskih događaja, njihova medijska pokrivenost, komercijalizacija sporta, poseban društveni značaj sporta – sve to je uslovalo nastanak sportskog prava kao posebne pravne discipline. Sportsko pravo je mozaička disciplina na mnogo načina. Po svom sadržaju, sportsko pravo uključuje pravila sportske igre (*lex ludica*), regulisanje organizatora i organizovanja sportskih događaja, različite dokumente programske prirode i odgovarajuću mrežu subjekata i aktivnosti, ali i mnoge pravne institute iz klasičnijih pravnih disciplina kao što su građansko, krivično, radno te ljudska prava. Formalni izvori sportskog prava potiču iz domaćeg prava ali i mnogi su i transnacionalnog porekla. Sportsko pravo, slično univerzalnom pravu prometa, orijentisano je ka traženju univerzalnih, globalnih rešenja. Uprkos postojanju obavezne arbitraže u većini sportskih sporova, nadležnost drugih sudova ne može biti u celosti isključena – npr. nadležnost Evropskog suda za ljudska prava ili redovnih domaćih sudova. Ustav i prinudni propisi u nekom pravnom sistemu postavljaju granice autonomiji izraženoj u sportskom pravu. To konkretno znači da prinudne odredbe npr. krivičnog prava, obligacionog prava, radnog prava ne mogu biti neutralisane specifičnim rešenjima sportskog prava.

Ključne reči: sportsko pravo, *lex ludica*, globalno pravo, univerzalno pravo

Abstract

Several developments in modern society combined to trigger emergence of Sports Law as a distinct discipline. Similar to Trade Law, global Sports Law is inclined to develop an universal framework for engagement with various sport activities. Sports Law encompasses rules of game {*lex ludica*}, regulatory framework for sport events as well as various legal issues as shared with other legal disciplines. Obligatory arbitration in sport related disputes, does not place Sports Law in a “super- position” of independency from other parts of legal system. Arising from autonomy of sport stakeholders, Sports Law is, though, limited by existing public policy/existing *ordre public*. According to *principle lex specialis derogate legi generali*, Special rules of Sports Law takes in many general doctrines from other legal disciplines such as: Torts, Contracts, Equity and Trust, Labor Law, Human Rights.

Key words: Sports Law, *lex ludica*, global law, universal law

Pristup problemu

Usled nespornih društvenih koristi i značaja, sport uživa naročito mesto¹ u modernom društvu kao „najvažnija sporedna stvar na svetu“. Kao važan deo života ogromnog broja ljubitelja sportova, i naravno, važan deo života samih sportista, sport uživa i naročitu medijsku pažnju postajući tako deo zabave i razonode u najopštijem smislu. Moderni sport prati i niz novih profesija, tako da je sport danas svakako mnogo više od igre i zabave. Sport, i to ne samo profesionalni, često uključuje i elemente svojevrsnih privrednih delatnosti. Opšte je mesto da koncentracija velike društvene energije i materijalnih sredstava, uvek traži i svoj izraz u pravu. Značajne pojave u društvu ne mogu se prepustiti slučaju, nego ih pravo uređuje i reguliše.

Danas je to već izvesno, sve spomenuto dovodi do nastanka jedne nove pravne discipline – sportskog prava. Sportsko pravo kao zasebna grana prava nema dugu istoriju. U svetu se termin spominje tek nekoliko decenija², a u našim uslovima i mnogo kraće od toga³. Teško da se danas mogu dovoljno precizno odrediti predmet, sadržaj i specifičnosti sportskog prava, koje bi opravdale postojanje ove posebne grane prava. Drugim rečima, sportsko pravo je još uvek jedna grana prava u nastajanju. Ipak, već su jasno vidljive konture ove nove pravne discipline, izvesne neke njene specifične osobine, kao i određen broj pravnih pitanja koja svakako ulaze u standardan sadržaj sportskog prava. U ovom radu autori će ponuditi jedno od mogućih viđenja o pitanjima: šta je to sportsko pravo, kakav mu je sadržaj i koje su to specifičnosti koje opravdavaju postojanje sportskog prava kao posebne pravne discipline.

Ovaj je rad pisan u nameri da se doprinese jednoj široj stručnoj diskusiji rađe nego da se ponude definitivni odgovori na postavljena pitanja.

¹ Ovo naročito mesto sport uživa i u domaćim prilikama. Npr. član 2. Zakona o sportu (*Sl. glasnik RS*, br. 24/2011 i 99/2011) određuje: „Sport je delatnost od posebnog značaja za Republiku Srbiju.“ U odseku III Zakona o sportu koji nosi naslov „Opšti interes“, naročito u čl. 114 se navodi u čemu se sastoji opšti interes u oblasti sporta. Nakon Lisabonskog sporazuma, *Ugovor o funkcionisanju EU*, u članu 165, po prvi put se spominju aktivnosti EU upravljene na unapređenje „evropskog sporta, vodeći pritom računa o specifičnoj prirodi sporta, njegovim strukturama koje se temelje na dobrovoljnom delovanju te njegovoj društvenoj i vaspitnoj ulozi“, odnosno aktivnosti EU usmerene na „razvijanje evropske dimenzije u sportu, nepristrasnosti i otvorenosti na sportskim takmičenjima, saradnji među telima nadležnim za sport, te zaštitu telesnog i moralnog integriteta sportista i sportistkinja, posebno najmlađih.“

² Smatra se da je Prof. Robert C. Berry, ugledni expert za ugovorno i sportsko pravo, kreirao i izveo prvi kurs sportskog prava 1972. godine na Pravnom fakultetu Boston koledža (BC Law). Shodno, može se prihvatiti da sportsko pravo kao posebna pravna disciplina nije postojalo pre 1972. godine. http://www.bc.edu/schools/law/newsevents/2011/berry_obit.html posećeno 27.5.2012. Dejan Šuput o sportskom pravu kaže sledeće: „Do danas nije određena jedinstvena i opšteprihvaćena definicija sportskog prava... činjenica je da se ta grana prava dosta kasno izdvojila kao posebna grana prava ... i veoma brzo razvila i tokom poslednjih decenija značajno proširila i usredsredila na regulisanje sve većeg broja sportskih odnosa i drugih pravnih i društvenih odnosa koji nastaju u vezi sa sportom. Najšire posmatrano, sportsko pravo kao posebna grana prava predstavlja sistematičan skup propisa o sportskom sistemu i sportskim delatnostima, dok nauka sportskog prava predstavlja sistem pravnih pojmova o sportu, sportskim organizacijama, sportskim delatnostima, sportistima, sportskoj infrastrukturi i pravnim postupcima povezanim sa ostvarivanjem prava u sportu i obavljanjem sportskih aktivnosti.“ Šuput, D. „Zakonsko uređivanje sporta u evropskim državama“, *Strani pravni život*, broj 3/2009, str. 247 – 272.

³ Uporedi npr: <http://www.savremenisport.com/> (specijalizovani Internet portal namenjen za popularizaciju sporta); *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu*, broj 4/2011 koji sadrži više priloga o sportskom pravu.

Osobine sportskog prava

a. Sportsko pravo je jedan deo tzv. globalnog prava

Organizovanje regionalnih i svetskih sportskih takmičenja (koja prati široka internacionalna publika preko modernih medija) i komercijalizacija sporta vodili su nastanku sportskog prava kao jednog sistema pretežno nadnacionalnih pravila, i to autonomnih pravila (tj. pravila koja stvaraju zainteresovani subjekti a ne Zakonodavac).

U okcidentalnom pravu (koje obuhvata dve dominantne pravne tradicije; evropsko kontinentalno pravo – *civil law*, kao i angloameričko pravo – *common law*), sportsko pravo veoma podražava razvojni put koji su već prešle neke druge pravne discipline. Pre svih, tzv. univerzalno pravo prometa, koje postoji kao snažna tendencija ujednačavanja šarolikih lokalnih prava već od kasnog XI veka (u srednjem veku poznato pod imenom *lex mercatōria*) pa do modernih načina za ujednačavanja prava prometa u različitim državama. Mada tendencija ujednačavanja prava prometa nikad nije u potpunosti realizovana u realnosti, ta konstantna težnja ka ujednačavanju pravila prava prometa, ipak čini mogućom trgovinu na svetskim (globalnim) tržištima⁴.

Nužna pretpostavka za poduhvat stvaranja globalnog prava prometa bilo je postojanje trgovaca kao posebnog sloja u društvu, te njihova povezanost, profesionalna upućenost jednih na druge kroz trgovinu na nadnacionalnim tržištima. Pored toga, trgovcima je bilo dozvoljeno kroz istoriju, da u zemljama zapadne Evrope, sami stvaraju dobrovoljna, autonomna pravila za svoju delatnost (organizujući internacionalne sajmove i tržišta, trgovačke sudove i različita trgovačka udruženja⁵). Ipak, samo su države u slučaju trgovačkog spora imale organe osposobljene da prinudno sprovode norme prava trgovaca. Otuda trgovačko nadnacionalno pravo postoji paralelno sa nacionalnim pravom jedne države, ili bolje rečeno, isprepleteno je sa njim. Trgovačko pravo predstavlja svojevrsnu mešavinu univerzalnih načela i opštih pravila zajedničkih većini nacionalnih pravnih sistema, ali i izvesne varijacije u tumačenju i primeni tih univerzalnih i opštih pravila, u pojedinačnim tzv. nacionalnim pravnim sistemima.

Sportsko pravo u svom razvoju oponaša razvoj svetskog/globalnog prava prometa: i u slučaju sportskog prava, autonomne norme se postepeno stvaraju od strane učesnika - ljudi koji participiraju u organizovanju sporta i/ili dolaze u neposredan dodir posredstvom internacionalnih sportskih takmičenja. Pravila sportskog prava se primenjuju u pojedinim pravnim sistemima u skladu sa modelom tzv. fleksibilne integracije nacionalnog prava u globalno sportsko pravo. Naime, sportsko pravo se delimično po svom sadržaju poklapa sa nizom različitih pravnih disciplina, koja inače uređuje Zakonodavac. Kako se ovo „redovno pravo“ odnosi prema autonomnim pravilima stvorenim od strane različitih sportskih udruženja i asocijacija, ostaje da se utvrdi u svakom pojedinačnom pitanju i svakom pojedinačnom nacionalnom pravu. Kao što se može i pretpostaviti, ovo pitanje je otvoreno i u domaćem pravu.

b. Uloga nadnacionalnih asocijacija i CAS u stvaranju sportskog prava

Pokretači za stvaranje univerzalnih pravila sportskog prava bile su različite nacionalne i nadnacionalne sportske federacije i udruženja sportista i sportskih klubova, stvoreni u

⁴ Uporedi: *Progressive Development of the Law of International Trade*, UN General Assembly, 21th session, Report of the Secretary-General (A/6396, 23 September 1966).

⁵ Uporedi: Clive M Schmitthoff, *The Law of International Trade, its Growth, Formulation and Operation*, London 1964; Harold J. Berman, *Law and Revolution: The Formation of the Western Legal Tradition*, Harvard University Press 1983, str. 340.

cilju unapređivanja, razvoja i regulisanja sporta i sportskih aktivnosti. Koristeći slobodu da uredi svoje odnose u granicama tzv javnog poretka⁶ u skladu sa svojim potrebama, sportska udruženja i asocijacije stvaraju autonomna pravila sportskog prava, koja se primenjuju na bazi saglasnosti lica na koja se ta pravila odnose.

Važne internacionalne sportske organizacije kao što su npr. IOC - Internacionalni olimpijski komitet⁷, WADA⁸, FIFA⁹ ili UEFA¹⁰ su kreatori specifičnih pravila sportskog prava. Međutim, sve značajniju ulogu u stvaranju pravila sportskog prava igraju odluke Svetske sportske arbitraže (CAS) koja je osnovana 1984. godine u Lozani sa ciljem razrešavanja sporova vezanih za sport¹¹.

Ceo ovaj specifičan autonomni regulatorni režim posvećen sportu ne postoji kao neki „paralelni sistem pravila“ koji bi se primenjivao nezavisno od važećeg pravnog sistema na nekoj teritoriji. Kao i u slučaju globalno orijentisanog prava prometa, sportsko pravo vrši svoju misiju u granicama javnog poretka i ostaje u svojoj primeni organski povezano sa pravnim sistemom neke države.

c. Sportsko pravo i nadležnost prinudnih arbitraža

Za sportsko pravo je karakteristično postojanje tzv. prisilnih arbitraža (arbitrage obligatore/ compulsory arbitration/Zwangsschiedsgericht), kojima se strane moraju obratiti radi rešavanja određenih sporova. Sporovi koji se tiču disciplinskih i drugih sportskih pitanja, u pravilu su isključeni iz nadležnosti redovnih sudova. Tako npr. FIFA u čl. 64. svog Statuta određuje da je zabranjeno obraćanje redovnim sudovima, osim ukoliko to nije posebno utvrđeno pravilnicima FIFA-e, pa fudbalske asocijacije moraju u svoje statute i pravilnike uključiti odredbu prema kojoj se sportski sporovi ne mogu rešavati pred redovnim sudovima. Ovakvim internim aktima uobičajeno se propisuje da neka sportska asocijacija, njena tela i službena lica, članovi sportskih saveza, liga, klubovi, igrači, treneri, sportske sudije, licencirani posrednici za organizovanje utakmica, licencirani posrednici za transfere igrača i drugi pripadnici sporta, obavezuju na arbitražno rešavanje svih sporova koji bi nastali iz ili u vezi s primenom statuta ili nekog pravilnika date sportske asocijacije, isključujući svaki redovni sud.

Naravno, javni poredak određuje granice primenljivosti uopšte svakog autonomnog prava pa i ovih internih odredbi o obaveznoj arbitraži; nema mesta isključenju nadležnosti redovnih

⁶ Uobičajeno se prihvata da granice javnog poretka određuju: ustavna načela u nekoj državi, norme čija se primena ne može izbeći (tzv. prinudne norme) te vladajući moral u datom društvu. Vidi više: K. Čavoški – R. Vasić, *Uvod u pravo*, Beograd 2006, str. 22 i dalje.

⁷ International Olympic Committee – upravljačko telo za letnje i zimske Olimpijske igre. Vidi više na www.olympic.org/

⁸ WADA - Svetska anti-doping agencija koja promoviše, koordinira i nadgleda borbu protiv dopinga u svim oblicima u sportu. Vidi više na www.wada-ama.org/

⁹ *Fédération Internationale de Football Association* (FIFA) – svetsko udruženje nacionalnih fudbalskih asocijacija, osnovano 1904. godine u Parizu (pa stoga poznato po svom imenu i akronimu na francuskom jeziku). Broji obično više članica od organizacije Ujedinjenih nacija – trenutno 209 fudbalskih asocijacija.

¹⁰ UEFA - *The Union of European Football Associations* (Unija evropskih fudbalskih asocijacija) osnovana 1954. godine. UEFA predstavlja nacionalne fudbalske asocijacije u Evropi, organizuje i reguliše nacionalna i klupska takmičenja, kontroliše novčana pitanja vezana za nagrade, te medijska prava povodom takmičenja koja organizuje.

¹¹ Court of Arbitration for Sport (CAS) je arbitražno telo koje osigurava ujednačenu primenu regulatornog režima autonomnog sportskog prava svojim uniformnim tumačenjem i primenom odredbi toga prava. Vidi više na <http://www.tas-cas.org/recent-decision>

sudova autonomnim pravom (ako na to ne pristaju sve strane u sporu) ako neki sportski spor uključuje odlučivanje o ustavnim pravima i prinudnim propisima. Ako strane pristaju da i o ovim njihovim garantovanim pravima odlučuje arbitraža, ona će zasnovati svoju odluku ne samo na autonomnom pravu nego i na ustavu i prinudnim propisima. Ovo mišljenje potkrepljuje niz CAS odluka, npr. odluka broj 20/08/99 koja upućuje da se u autonomnom sportskom pravu poštuje univerzalno načelo upravnog prava o zabrani donošenja proizvoljne i nerazumne odluke¹².

d. Sportsko pravo uključuje sadržaje iz mnogih drugih pravnih disciplina

Polazeći od specifičnih potreba sportista, sportskih radnika i sportskih udruženja, sportsko pravo uređuje strukturu sistema sporta i sportskih delatnosti, kao i uslove za bavljenje sportskim delatnostima. Tako npr. domaći Zakon o sportu sadrži poglavlja o: Sistem sporta i sportske delatnosti; Obavljanje sportske delatnosti učestvovanja u sportskom takmičenju; Kategorizacije u oblasti sporta; Sportske priredbe; Školski sport; Sportski objekti; Stručni rad u oblasti sporta; Evidencije; Zdravstvena zaštita u oblasti sporta; Opšti interes i potrebe u oblasti sporta; Nadzor; Kaznene odredbe. Zakon upućuje i na dokumente nepravne prirode koji utvrđuju politiku sporta (različite 'Strategije' – član 142. Zakona o sportu) ili pak dokumenta ekonomske prirode (različiti programi i projekti u oblasti sporta – uporedi npr. član 115. Zakona o sportu).

Međutim, uređujući strukturu sporta i potrebnih organizacionih uslova za bavljenje sportskim delatnostima, pravilima igre u pojedinim sportovima (tzv *lex ludica*) u svom najvećem delu, sportsko pravo se ipak bavi pitanjima legalne prirode; mnogim od tih pitanja već izučavaju druge tradicionalne grane prava. Ovde se neminovno otvara pitanje odnosa sportskog prava i tih drugih grana prava; sportsko pravo govori nešto drukčije ili više u odnosu na te druge grane prava. Koje rešenje onda obavezuje? Rešenje sportskog prava ili tih drugih grana prava? Odgovor nije jednostavan i zahteva pojedinačnu analizu svakog pitanja koje se može postaviti u ovom kontekstu.

Sportsko pravo se i definisalo kao samostalna disciplina usled specifičnih pitanja koja nastoji da reši: pravila igre, sistem subjekata koji su ugrađeni u strukturu sporta, specifični uslovi za bavljenje sportom i delatnostima vezanim za sport. Ove specifičnosti opravdavaju autonomiju sportskog prava. Međutim, niti je ta autonomija apsolutna niti je sportsko pravo neki deo prava izolovan od celine pravnog sistema. Slično već spomenutom univerzalnom pravu prometa, sportsko pravo je samo deo postojećeg sistema prava sa kojim je organski povezano i čijim je javnim poretком, pre svega prinudnim normama koje obavezuju na nekoj teritoriji, ograničeno.

Odnos sportskog prava i drugih grana prava

Lista pitanja koja su predmet i sportskog prava i neke druge grane prava daleko je od toga da bude zaključena. Međutim, na toj listi se sigurno nalaze sledeća pitanja:

¹² „all sporting institutions, and in particular all sporting federations, must abide by general principles of law ... Certainly, general principles of law drawn from a comparative or common denominator reading of various legal systems and, in particular, the prohibition of arbitrary or unreasonable rules and measures can be deemed to be part of such *lex ludica*“. CAS odluka u slučaju AEK Athens & Slavia Prague v. UEFA (Court of Arbitration for Sport 98/200; award 20/08/99) para.188.

a. Odnos krivičnog i sportskog prava.

Krivično pravo je deo prava svake države koji se sastoji od pravnih normi koje se moraju poštovati, koje su prinudnog karaktera. Primena sportskog prava koje je izraz dozvoljene autonomije u sportu i delatnostima vezanim za sport, očigledno da prestaje tamo gde počinje primena krivičnog prava. Ne bi bilo moguće npr. nekim ugovorom vezanim za sportsku delatnost, ili regulacijom sportskih takmičenja, urediti stvari tako da se dozvoljava činjenje nekog krivičnog dela vezanog za sport (ili bilo kojeg drugog krivičnog dela). Krivično pravo je uvek obavezno pravo na teritoriji neke države. Njegovu primenu nije moguće neutralisati normama sportskog prava koje su pre svega izraz dozvoljene autonomije sportskim delatnicima. Inače, krivičnopravne norme koje određuju biće krivičnih dela vezanih za sport mogu da se nalaze u krivičnom zakonu ili pak u nekom specijalnom zakonu koji uređuje delove sportskog prava¹³.

b. Odnos sportskog i radnog prava

Profesionalni sportisti obično ne stupaju u radni odnos nego nastupaju za pojedine klubove na osnovu ugovora. Radno pravo poznaje mnoge odredbe prinudnog karaktera. Prinudne odredbe o obaveznoj minimalnoj radnopravnoj zaštiti jesu izraz ustavom garantovanih ili ljudskih prava, pa se moraju poštovati i u ovakvim sportskim ugovorima¹⁴.

c. Odnos sportskog prava i ljudskih prava

Nakon 1948. godine, pod okriljem UN se nastoji izgraditi globalni pravni poredak baziran na tzv. ljudskim pravima. Uz mnoga ljudska prava, po sadržaju nova, i mnoga 'klasična' prava i slobode prepoznaju se u internacionalnim instrumentima kao ljudska prava. Zemlje potpisnice regionalnih i/ili univerzalnih instrumenata o ljudskim pravima, preuzimaju obavezu i da ih obavezno poštuju i sprovode. Dakle, propisi o ljudskim pravima imaju prinudan karakter i ne mogu se dovesti u pitanje pravilima autonomnog sportskog prava. Zabrana različitih oblika diskriminacije, niz tzv. prava i sloboda ličnosti od kojih u našim uslovima nisu samo zaštićene sistemom ljudskih prava nego i ustavom garantovana, i moraju biti poštovana u sportskom pravu.

d. Sportsko pravo i imovinsko (građansko) pravo

Građansko pravo kao porodica različitih pravnih disciplina, jeste klasično područje regulisanja odnosa metodom autonomije. Znači, za npr. ugovorno pravo ili tzv. odštetno pravo, karakteristične su tzv. dispozitivne norme, dok se tu prinudne norme javljaju relativno retko.

¹³ Npr. hrvatski *Zakon o sprječavanju nereda na sportskim natjecanjima* (Narodne novine br. 117/03, 71/06, 43/09 i 34/11), izmenama i dopunama iz 2011. godine uvodi najnovija krivična dela vezana za sport – Učestvovanje u tuči ili napadu na druge osobe; Organizovanje nasilja na sportskim takmičenjima; Uništavanje stvari ili imovine na sportskim takmičenjima. Domaći *Zakon o sportu* poznaje u svojim *Kaznenim odredbama* veliki broj prekršaja za koje je zaprečena novčana kazna.

¹⁴ Ugovori između sportista i klubova često su sadržali klauzule o zabrani prelaska sportiste u drugi klub po sopstvenom izboru, čak i posle isteka osnovnog ugovora. Problemi sa ovim tzv. „rezervnim klauzulama“ su se u SAD rešavali uz pomoć sportskih sindikata i opštih ugovora koji garantuju „fair bargaining“. U EU, za ovo pitanje značajna je odluka Evropskog suda pravde poznata kao „Bosman ruling“ (*Union Royale Belge des Sociétés de Football Association ASBL v Jean-Marc Bosman* (1995) C-415/93) kojim je u skladu sa slobodnim kretanjem radne snage na jedinstvenom evropskom tržištu, dozvoljeno profesionalnim fudbalerima da slobodno sklapaju daljnje ugovore sa drugim klubom, nakon završetka osnovnog ugovora.

Budući da su i sportsko pravo i građansko pravo prvenstveno slučajevi autonomnog prava, na prvi pogled, oni bi trebali da regulišu svako svoje područje i da nemaju neki bitan odnos ili doticaj. Međutim, to nikako nije slučaj. Ugovor je karakterističan instrument za sportsko pravo, a opšte učenje o ugovorima (tzv „opšta teorija ugovora“) je produkt građanskog prava. Izvesne odredbe iz opšteg učenja o ugovorima imaju i prinudni karakter (npr. o poslovnoj sposobnosti, opštim pretpostavkama za zaključenje ugovora, ništavosti ugovora) – i sportsko pravo ih mora uzeti u obzir. Takođe, sve što nije rečeno u specifičnom ugovoru ili sportskim pravom uopšte biće regulisano opštim dispozitivnim pravilima ugovornog (građanskog) prava.

O mnogim slučajevima naknade protivpravno prouzrokovane štete vezane za sport odlučuju domaći redovni sudovi¹⁵. Pri tome, odredbe domaćeg Zakona o obligacionim odnosima, npr. one o odgovornosti organizatora sportske priredbe, tumače se i primenjuju u skladu sa odredbama Zakona o sportu koje propisuju dužnosti organizatora sportske priredbe i vlasnika sportskog objekta (čl.157/6 i čl. 152).

Zaključak

Sportsko pravo je jedna moderna grana prava u nastajanju. Ono je obeleženo težnjom za globalnim rešenjima, težnjom da se prevaziđu sputavajući okviri nacionalnog prava. U tome pomaže mozaik formalnih izvora sportskog prava od kojih su mnogi naddržavnog karaktera – rezultat su rada međudržavnih organizacija ali i međunarodnih nevladinih sportskih organizacija - a bivaju uključeni u domaći pravni sistem posredstvom različitih ‘pravnih tehnika’. Osim Zakonodavca, u stvaranju domaćih izvora sportskog prava, učestvuju i nacionalne sportske organizacije koje donose pravila (ali i različita programska dokumenta nepravne prirode).

Sportsko pravo je autonomno u delu koji se tiče pravila igre za pojedine sportske discipline kao i pravila o organizovanju i sprovođenju sportskih takmičenja. Međutim ova grana prava, u specifičnom kontekstu sporta i sportskih aktivnosti, rešava i mnoga pitanja kojima se bave i mnoge druge grane prava. Kakav je odnos sportskog prava i tih drugih grana prava? Uglavnom odnos između opšteg i posebnog u pravu. Takođe, sportsko pravo, kad je izraz autonomije subjekata, ograničeno je prinudnim normama i obaveznim načelima iz drugih grana prava.

Literatura

1. Zaključci sa sednice građanskih odeljenja Vrhovnog suda i Vrhovnog vojnog suda - *Bilten sudske prakse Vrhovnog suda Srbije*, br. 3/2008, Beograd: Intermex.
2. www.olympic.org/
3. www.wada-ama.org/
4. <http://www.tas-cas.org/recent-decision>
5. http://www.bc.edu/schools/law/newsevents/2011/berry_obit.html
6. <http://www.savremenisport.com/>

¹⁵ Vidi više u Zaključcima sa sednice građanskih odeljenja Vrhovnog suda i Vrhovnog vojnog suda - *Bilten sudske prakse Vrhovnog suda Srbije*, br. 3/2008, Intermex, Beograd

ŽENE U PARAOLIMPIJSKOM POKRETU

WOMEN IN PARALYMPIC MOVEMENT

Ivana Parčina¹, Elena Plakona²

¹ Fakultet za menadžment u sportu, Beograd, Srbija

² EPAS, Srednja fizioterapeutska škola, Edesa, Grčka

Apstrakt

Ovaj rad se bavi problematikom učešća žena u paraolimpijskom pokretu. Kombinacija invalidnosti i pola predstavlja značajnu prepreku za nezavisnost i samoopredeljenje žena. Žene čine samo 25% takmičara na Paraolimpijskim igrama, dok na Olimpijskim čine 36%. Kao odgovor na nisko učešće žena u okviru paraolimpijskog pokreta, 2002. godine formiran je Komitet *Žene u sportu* (WISC). Ova mera je preduzeta i da bi se ostvario pozitivan uticaj na žene i na povećanje njihovog samopoštovanja i samopouzdanja kroz bavljenje sportom. Osnovni cilj Komiteta je uključivanje žena i devojaka na svim nivoima paraolimpijskog sporta i unutar Paraolimpijskog pokreta. Komitet čini šest članova sa izuzetnim znanjem i iskustvom o Paraolimpijskom pokretu i problematici žena u sportu.

Ključne reči: žene, sport, Paraolimpijski pokret

Abstract

This paper deals with the issue of women's participation in the Paralympic movement. The combination of disability and gender presents significant barriers to independence and self-determination for women. Women represent approximately 25% of Paralympic athletes compared with 36% in the Olympic Games. In response to the low participation of women within the Paralympic Movement, the IPC formed the IPC Women in Sport Committee (WISC) in 2002. This measure was taken to achieve the positive impact on women and increase their self-esteem and self-reliance through sports. The WISC aims at obtaining the full inclusion of women and girls at all levels of Paralympic sport and within the Paralympic Movement. The WISC consists of up to six members with outstanding knowledge and experience of the Paralympic Movement and the issue of Women in Sport.

Key words: Women, Sport, Paralympic movement

Uvod

Žene sa invaliditetom koje žele da se takmiče u vrhunskom sportu često nailaze na dvostruku diskriminaciju. Sa jedne strane diskriminisanе su prema invaliditetu, a sa druge prema polu. Veliki broj međusobno povezanih faktora definisao je i ograničio viđenje društva na ravnopravno učešće osobe sa invaliditetom u sportu i svakodnevnom životu.

Na nivou vrhunskog sporta, interesovanje za sport za osobe sa invaliditetom je u naglom porastu. Paraolimpijske igre danas predstavljaju najelitnije takmičenje za osobe sa invaliditetom i drugo su najveće takmičenje na svetu, nakon Olimpijskih igara. Broj učesnika Paraolimpijskih igara a time i pokret, je značajno narastao. Od 400 takmičara iz 23 zemlje i 6 disciplina u Rimu 1960. godine, do preko 4200 takmičara iz 148 zemalja na Igrama 2008. godine u Pekingu, koji su se takmičili u 20 disciplina.

Uprkos naporima i dostignućima Paraolimpijskog komiteta, žene se i dalje suočavaju sa ozbiljnim problemom nejednakosti.

Paraolimpijske igre i Paraolimpijski pokret

Paraolimpijske igre su Olimpijske igre sportista sa fizičkim oštećenjima, paraplegijom, cerebralnom paralizom, amputacijom, kao i oštećenjima vida.

Prvi organizovani atletski događaj za hendikepirane se poklopio sa Olimpijskim igrama održanim 1948. godine u Londonu. Za idejnog tvorca Paraolimpijskih igara se smatra dr Ludvig Gutman. On je organizovao sportsko takmičenje za veterane Drugog svetskog rata u engleskom mestu Stouk Mendevil. Na terenima bolnice učestvovalo je 16 pripadnika britanskih oružanih snaga (14 muškaraca i 2 žene). Bila je to javna demonstracija kojom je dokazano da se i osobe sa fizičkim oštećenjima mogu baviti sportom. Godine 1952. paraplegičari Holandije su se pridružili Britancima i od tada su se sastajali svake godine krajem avgusta na terenima Stouk Mendevila. Broj učesnika se svake godine povećavao.

Prve Paraolimpijske igre su održane 1960. godine u Rimu, gde su i dobile naziv Paraolimpijske igre. Održana su takmičenja u šest disciplina: atletika, plivanje, košarka, stoni tenis, mačevanje i streličarstvo. U Torinu 1976. godine sportistima paraplegičarima su pridodate i druge grupe invalida, što je omasovilo pokret. Tako je stvorena ideja o uključivanju različitih grupa invalidnosti u ovaj međunarodni pokret.

Kada je 1960. godine na Igrama u Stouk Mandevilu Margaret Mohan osvojila zlatnu medalju u plivanju u trci na 50 m nije morala nikog da pobeđi. Niko drugi se nije prijavio. Nije znala ni koliko vremena joj je trebalo do cilja. Kasnije te godine, na Igrama u Rimu, osvojila je zlatnu medalju u streličarstvu. Time se upisala u istoriju sporta postavši prva Britanka koja je osvojila Paraolimpijsko zlato.

Svet Paraolimpijskog sporta je u to vreme bio drugačije mesto. Nije bilo finansiranja takmičara, a Margaret Mohan je radila kao učiteljica. Trenirala je jednom nedeljno u streličarskom klubu, kada su joj obaveze to dozvoljavale. Uslovi treniranja i pristupačnost sportskim objektima nisu bili ni blizu ovima danas.

Paraolimpijski komitet

Međunarodni paraolimpijski pokret (IPC - International Paralympic Committee) je globalni upravni organ Paraolimpijskog pokreta. Odgovoran je za organizovanje letnjih i zimskih paraolimpijskih igara. On nadzire i koordinira svetska prvenstva i ostala takmičenja i želi da stvori mogućnost da sve osobe sa invaliditetom učestvuju na sportskim takmičenjima, od amatera do profesionalaca. Međunarodni paraolimpijski komitet je odgovoran i za sprovođenje zakonskih akata za Paraolimpijski pokret. Posvećen je omogućavanju dostizanja vrhunskih sportskih rezultata sportista paraolimpijaca, kao i razvoju sporta za sve osobe sa invaliditetom. Promoviše vrednosti paraolimpizma poput snage, odlučnosti, inspiracije i jednakosti.

Najvažniji organ je Skupština. Skupština bira Upravni odbor od 15 članova koji vode organizaciju između skupštinskih zasedanja. Sastoji se od 165 nacionalnih paraolimpijskih komiteta (NPC).

Međunarodni paraolimpijski komitet u okviru svoje misije i uloge ima zadatak da podstiče saradnju, organizaciju i razvoj sporta i sportskih takmičenja. U organizacionoj strukturi IPC-a postoji određeni broj podkomiteta koji se između ostalog bave problemom programskog sadržaja Paraolimpijskih igara. Pojava novih sportova, razvoj postojećih sa formiranjem posebnih sportskih disciplina dovodi do organizacionih problema i planiranja i rukovođenja potrebama i promenama koje se postavljaju pred IPC i domaćine organizatore Olimpijskih igara.

Kao odgovor na nisko učešće žena u okviru paraolimpijskog pokreta, 2002. godine formiran je Komitet *Žene u sportu* (WISC). Ova mera je preduzeta i da bi se ostvario pozitivan uticaj na žene i na povećanje njihovog samopoštovanja i samopouzdanja kroz bavljenje sportom. Osnovni cilj Komiteta je uključivanje žena i devojaka na svim nivoima paraolimpijskog sporta i unutar Paraolimpijskog pokreta. Komitet čini šest članova sa izuzetnim znanjem i iskustvom o Paraolimpijskom pokretu i problematici žena u sportu. Ovi članovi predstavljaju različite kulture i u skladu sa tim perdlazu nove strategije i načine za identifikovanje i prevazilaženje barijera koje ograničavaju učešće žena u Paraolimpijskom pokretu.

Pored održavanja redovnih godišnjih zasedanja i povezivanja sa ostalim komitetima u Međunarodnom paraolimpijskom pokretu, Komitet *Žene u sportu* osigurava da inicijative i odluke koje donosi budu u skladu sa sprovedenim istraživanjima. Komitet takođe distribuira informacije o značajnim inicijativama i najboljim primerima iz prakse koji objavljuje u biltenu *Žene u sportu*. Nekoliko regionalnih zasedanja *Žena u Paraolimpijskom sportu* je održano u Evropi, Aziji, Africi i Americi. Liderstvo, dobra vladavina i menadžment su u fokusu ovih zasedanja. Strategijski cilj je priprema što većeg broja žena za višestruke zadatke u okviru sportskih federacija i povećanje svesti o značaju uloge muškaraca u telima koja bi morala da uključuje žene u rad.

Članovi Komiteta takođe rade na podizanju profila i uključivanju žena u paraolimpijski sport putem relevantnih konferencija, kao što su *Evropske žene i sport*, *Igraj igre konferencija* i *Konferencija o ženama i sportu*.

Pored svog angažovanja Međunarodnog olimpijskog komiteta i Međunarodnog paraolimpijskog pokreta, sociološka istraživanja ukazuju na objektivne probleme sa kojima se susreću žene u paraolimpijskom sportu.

Zaključak

Pored diskriminacije sa kojom se žene suočavaju zbog svog invaliditeta, one se nose i sa svim problemima sa kojima se druge žene suočavaju, koje se kreću od zabrane bavljenja sportom uz ograničen ili nikakav pristup obrazovanju i zdravstvenoj zaštiti.

Međunarodni paraolimpijski komitet ima zadatak da podstiče saradnju, organizaciju i razvoj sporta i sportskih takmičenja. U njegovoj organizacionoj strukturi postoji određeni broj podkomiteta, a osnovni cilj jednog od njih je uključivanje žena i devojaka u Paraolimpijski pokret.

Literatura

1. Blue, A. (1987). *Grace under Pressure. The Emergence of Women in Sport*. London:
2. Sidgwick & Jackson.
3. Boutilier, M., San Giovanni, L. (1983). *The Sporting Woman*. Champaign: Human
4. Kinetics Publishers.
5. Choi, P. (2000). *Femininity and the Physically Active Women*. London: Routledge.
6. Drinkwater, B.L. (2000). *Women in sport*. Encyclopedia of Sport Medicine, Volume III. Blackwell Science
7. Fasting, K. (2000). *Women's role in national and international sports governing bodies*. In Drinkwater, B. (ed.) *Women in Sport*. Oxford: Blackwell Science
8. Guttmann, A. (1991). *Women's Sports. A History*. New York: Columbia University Press.
9. Milojević, M., Berić, B. (1983). *Žena i sport*. Novi Sad : FFK
10. Sherill, C. (1993). *Women with Disability, Paralympics and Reasoned Action contact Theory*. *Women in Sport and Physical activity Journal* 2

Internet izvori

- www.disabled-world.com/sports/paralympics
- www.olympic.org
- www.paralympic.org
- www.paralympiceducation.ca
- www.womeninsport.paralympic.org
- www.womenssportsfoundation.org/home/athletes

VOJNA SPORTSKA TAKMIČENJA

MILITARY SPORTS EVENT

Ivana Parčina¹, Georgios Fragkiadakis²

¹Fakultet za menadžment u sportu, Beograd, Srbija

²Vojna akademija Grčke, Atina, Grčka

Apstrakt

Predmet ovog rada je istorijski osvrt na vojna takmičenja. Vojska i sport se prepliću kroz vekove. Od antičkih olimpijskih igara samo su najveći ratnici pobeđivali u sportskim takmičenjima i bili uzdizani do božanskih visina Olimpa. Teško je povući granicu između vojnih sportskih takmičenja i isključivo sportskih u ranijim periodima, naročito u periodu stare Grčke i Rima.

U radu se posmatra uloga i značaj CISM (Conseil International du Sport Militaire), organizacije koja se bavi sportom u vojsci na međunarodnom nivou i koja je do sada organizovala brojna takmičenja. Najvažnije takmičenje čine Svetske vojne igre koje se održavaju svake četiri godine i predstavljaju *vojne Olimpijske igre*.

Ključne reči: vojska, sport, takmičenja

Abstract

The paper is a historical overview of military competition. Military and sport are entwined through the ages. Since the ancient Olympic Games where just the greatest warriors were winning in sports competitions and were celebrated to heavenly heights of Olympus. It is difficult to draw the line between military sports competitions and sports solely in earlier periods, particularly in the period of ancient Greece and Rome.

The paper discusses the role and importance of CISM (Conseil International du Sport Militaire), which deals with sports in the army at the international level and which has so far organized a number of competitions. The main event consists of the World Military Games which are held every four years and represent *military Olympic Games*.

Key words: military, sport, competition.

Uvod

Sistem fizičkog obrazovanja je bio na visokom nivou razvoja u antičkoj Grčkoj. U Sparti, vojničkoj državi, sistem obrazovanja i vežbanja mladića je bio mnogo strožiji i suroviji nego u Atini i drugim gradovima Grčke. U Sparti je već prilikom rođenja dece vršena stroga selekcija,

a sa 7 godina starosti deca su odlazila u posebne ustanove na specifičnu obuku. Spartanci su sticali veštine u posebnim vojničkim vežbama, trčanjem, skakanjem, bacanjima, rvanjem i pesničenjem.

U Atini su dečaci sa 7 godina odlazili u školu, ali oni su ostajali u svojoj porodici za razliku od spartanskih, tek u periodu od 18 -20 godine su išli na vojničku obuku u posebne vojne logore. Sistem vežbanja i takmičenja se sprovodio u posebnim, „sportskim“ objektima, gimnazije, palestre, stadioni, hipodromi i bazeni, pod nadzorom tadašnjih vaspitača i trenera. Grci su vežbali i takmičili se po strogo utvrđenim pravilima za sve sportske discipline, a nadmetanja su nadzirale sudije. Takmičili su se u atletskim i borilačkim disciplinama, kao i u dizanju tereta, raznim igrama sa loptom, streljaštvom, plesom, lovom i plivanjem.¹

Svečane igre na kojima su izvođena najveća takmičenja, vode poreklo od pogrebnih svečanosti u čast mrtvih heroja.² Homer, međutim, pominje i takmičenja kao oblik razonode. Iako je svaki polis u Grčkoj imao svoje svečanosti i igre, najpoznatije su Panhelenske igre (Olimpijske, Pitijске, Nemejske i Ismijske), koje su uspostavile čvrstu tradiciju u periodu od VIII do VI veka p.n.e. Pored njih, skoro jednake po značaju su bile i Panatenejske igre. Olimpijske igre su bile posvećene bogu Zevsu i među svim igrama bile su najveće i najlepše. Ustanovljene su 776. g. p.n.e. a ukinute su 394. g. Postoji veliki broj legendi o njihovom nastanku.

Pitijске igre su bile posvećene bogu Apolonu i održavale su se svake četvrte godine u Delfima.

Rimljani su redovno vežbali ratne veštine na Marsovom polju, sastavljene od raznih grupnih hodanja i trčanja pod ratnom opremom, od mačevanja, jahanja, rvanja i dr. Vežbanje se završavalo plivanjem u reci Tibar. Muška deca su odgajana tako da su do 16. godine stalno pratila oca i oponašala ga u svim aktivnostima, pa i u vojničkom vežbanju.

U dvorištima su se dizali tegovi, igralo se loptom uključujući i medicinku i igrale su se razne društvene igre. U termama su se održavala i razna takmičenja. Najveće i najpoznatije su Karakaline terme.

Sportske aktivnosti u starom veku uglavnom trke bojnih kola, a kasnije i borbe rvača, pesničara i trkača. Rimsko carstvo je propalo 476. g., a pojavom hrišćanstva dolazi do zabrane bavljenja bilo kakvim sportskim aktivnostima i do ukidanja svih Igara.

Istoriijat CISM

CISM (Conseil International du Sport Militaire) je neprofitabilna organizacija koja je formirana 18. februara 1948. godine u Nici (Francuska). Njen cilj je da razvija prijateljske odnose među oružanim snagama država članica, promoviše fizičko vaspitanje i sportske događaje, obezbeđuje uzajamnu tehničku pomoć i pomaže siromašnijim članicama u ime prijateljstva i solidarnosti. Takođe, ona stimuliše skladan fizički razvoj i formiranje svestrano izbalansirane ličnosti vojnih lica. Glavni cilj ove svetske vojne organizacije, koji je jasno oslikan kroz zvanični moto CISM-e, jeste "Prijateljstvo kroz sport" ("Friendship through sport"), odnosno uspostavljanje globalnog mira kroz sport kao faktor.³ CISM obezbeđuje sredstva za finansiranje mnogobrojnih multilateralnih sportskih aktivnosti naplatom članarine od, 130 zemalja članica, koliko ih ima trenutno, kao i od donatora (Tehnogym je generalni sponzor CISM-e).

¹ Šiljak, V. (2011). str. 65

² Šiljak, V. (2011). str. 74

³ <http://www.va.mod.gov.rs/cms/view.php?id=2245>

Ujedinjene nacije su, prošle godine, zvanično priznale CISM-u kao organizaciju koja ima najveći uticaj na pomirenje zaraćenih strana u svetu. Ona je, počev od svog osnivanja pa sve do danas, mnogostruko doprinela gašenju mnogih ratnih žarišta i značajno učestvovala u akcijama solidarnosti u svetu. U tom smislu, vojni sportisti, koji čine 40 odsto osvajača medalja na civilnim svetskim i kontinentalnim sportskim prvenstvima i Olimpijskim igrama, čine najvredniji deo organizacije. Oni su najbolji ambasadori mira u svetu. Republika Srbija je primljena u članstvo ove organizacije kao njena 127. punopravna članica u maju 2003. godine, u Dubaiju, na 58. sednici Generalne Skupštine i Kongresa CISM-e.

Vojna sportska takmičenja u organizaciji CISM

Pet država - Belgija, Danska, Francuska, Luksemburg i Holandija su osnovali CISM, na sastanku u Nici (Takmičenje u mačevanju) 18. februara 1948. Iako su samo evropske zemlje osnivači, CISM je od početka trebao da bude globalni projekat. Želja da se vojnici bore u sportskoj areni, umesto na bojnopolju nije bilo ništa novo.⁴

Posle Prvog svetskog rata, vojne sportske igre su organizovane na inicijativu generala Pershinga i njegova pratnje sa 18 država koje su predstavljale pet kontinenata. Godine 1919, 1500 vojnika se takmičilo u 24 različitim sportovima pred velikom publikom u Joinville u predgrađu Pariza.

Nakon Drugog svetskog rata, savezničke snage obnovile su sportski savet. Druge igre su održane u Berlinu 1946. Samo atletska takmičenja su tada bila organizovana. Želja za druženjem među vojnicima bila je jača od potrebe da proizvede upečatljiv sportski uspeh po svaku cenu. Maja 1946, savezničke snage formirale su sportski savet, odnosno pukovnik Debrus i major Mollet koji su bili među rodonačelnicima CISM dve godine kasnije. Nažalost, zbog političkih neslaganja, savezničkih snaga Savet je ugašen 1947. Međutim, ideja se ponovo rasplamsala sledeće godine sa osnivanjem CISM i njegovom globalnom vizijom.

Od svog osnivanja 1948, CISM globalna ideja razvijana je od strane predsednika i generalnog sekretara koji je vodio organizaciju tokom godina. Godine 1950, Argentina i Egipat pridružile su se CISM kojeg su tada činile devet evropskih zemalja. Godine 1951. pridružuje se SAD. Godine 1952, Irak, Liban, Pakistan i Sirija su postale članice.

Tokom godina, članstvo se stalno povećavalo. Zbog Hladnog rata i uspostavljanja SKDA-vojne sportske organizacija čiji su članovi bile zemlje Varšavskog pakta, ova vojna sportska organizacija negirala je CISM zvanični globalni status koji je trebao da bude priznat od strane MOK. Ali, politička dešavanja krajem 80-ih i konkretnije pad Berlinskog zida, odjednom je dao ponovo podsticaj širenju CISM. U roku od samo četiri godine (1991-1995), 31 novih zemalja članica pridružilo organizaciji.

Takav brz napredak je doveo do priznanja od strane međunarodnih institucija, kao što je MOK.

Još jedan važan događaj u istoriji CISM dogodio se u septembru 1995 sa organizacijom Prvih svetskih vojnih igara u Rimu. CISM je postao, sa 131 zemljom članicom, jedna od najvećih sportskih institucija u svetu.

Svetske vojne igre CISM organizuju se jednom u četiri godine, uvek godinu dana pre Olimpijskih igara. Prvo takmičenje je održano 1995 godine u Rimu i okupilo više od 4 hiljade sportista iz 93 zemlje u 17 sportova. Igre su slavile 50. godišnjicu završetka Drugog svetskog rata i potpisivanja Povelje UN.

Sledeće igre su održane u Zagrebu (Croatia/1999), Kataniji (Itali/2003) i Hajderabadu

⁴ http://www.cism-milsport.org/eng/002_ABOUT_CISM/History/History.asp

(India/2007) i učestvovalo je ukupno 16 hiljada sportista. Godine 2010. održane su Vojne zimske olimpijske igre. Takmičenje je održano u Aosti, koja se nalazi u Alpima Italije. Program Zimske igre se sastoji od sledećih disciplina: alpsko skijanje, nordijsko skijanje, biatlonac, skijanje planinarjenje, brzo klizanje na kratke staze i unutrašnje penjanje.

Prve Svetske vojne igre održane su 4-16 septembra, a obeležilo ih je učešće 93 zemlje povezane sa CISM, koje su poslale 4,017 sportista koji su se takmičili u 17 različitih sportova. Takmičenja su održana na 17 različitih lokacija, uključujući Rim i obližnje gradove.

Svečano otvaranje je održano u čuvenom Olimpijskom stadionu u Rimu i okupilo je oko 30.000 gledalaca. Takmičenja su bila emitovana na lokalnoj televiziji. Zvanični sajt imao je više od 8 miliona poseta. Ukupno su 453 akreditovanih novinara i 179 fotografa.

Huan Antonio Samaran, predsednik MOK od 1980 do 2001, je tada naglasio značaj vojnog sporta za razvoj sporta u celini.

Druge Svetske vojne igara održane su 6-17 avgusta i učestvovalo je 6.734 sportista iz 82 zemlje. Svečano otvaranje je održano u Maksimiru u Zagrebu i pratilo ih je 30.000 gledalaca, takmičenje je održano u 20 različitih sportova, kao demonstracija dva sporta veslanje i kanu.

Brojevi su impresivni ove igre koji je privukao više od 600 ljudi se brinulo o ishrani sportista i 5.000 je bilo odgovorno za bezbednost.

Ukupno 42 sata su bili emitovani na lokalnoj televiziji, a od toga, 12 sati uživo. Novinari iz 42 zemlje okupili su se da pokriju događaj, dodajući na to do 674 medijskih profesionalaca.

Katanija je bila domaćin trećih Svetskih vojnih igara, od 4-11 decembar, 2003. Italijanski grad zamenio je Madrid, kao grad domaćin, a čak i u kratkom vremenu, postigao je kvalitet sportskog događaja. Organizacija je imala podršku i civilnih vlasti i vojske.

Za sedam dana, grad je ugostio najbolje sportiste u vojnom svetu, koji su predstavljali 87 zemalja koje su se takmičile u 11 različitih sportova. Jedan od najvažnijih trenutaka na ovim trećim igrama je taj kada su na svečanom otvaranju učestvovalе sve delegacije.

Oko 25.000 ljudi prisustvovalo je otvaranju Igara u Indiji. Ovaj događaj je održan 14-21 oktobra, 2007. godine. Bilo je ukupno više od 680 sati sportskih takmičenja. Uspeh Igara na kojima su oborena tri svetska rekorda je rezultat tri godine priprema i koordinacije.

Od 20-25 marta 2010., vojni sportisti iz 43 zemlje su došli u Val d'Aosta, Italija. Preko 800 sportista se takmičilo u Prvim zimskim vojnim igrama. Događaj je podržan od strane Međunarodnog olimpijskog komiteta, naravno u organizaciji CISM. Lokalna samouprava je obezbedila besplatan smeštaj za sve učesnike. Jačanje prijateljstva među ljudima je bio moto takmičenja.

Svečanim defileom učesnika igara, na olimpijskom stadionu «Žoao Avelanž» u Rio de Žaneiru, otvorene su 5. svetske vojne igre. Nakon uvodnog govora predsednika CISM-a, pukovnika Kalkabe, igre je otvorila predsednica Brazila Dilma Rusef. Olimpijsku vatru upalio je legendarni brazilski fudbaler Pele. Na "Igrama mira", kako glasi moto takmičenja, učestvovali su pripadnici oružanih snaga iz 111 zemalja sveta, sa više od 7000 takmičara. Borbe za medalje odvijale su se u 20 sportova u muškoj i ženskoj konkurenciji.

Svetske vojne igre predstavljaju najznačajniju sportsku aktivnost u sistemu međunarodnih vojnih sportskih takmičenja, pod okriljem CISM, tokom četvorogodišnjeg ciklusa. Kao aktivan član Međunarodnog saveta vojnih sportova, koji broji 137 zemalja, Vojska Srbije kotira se visoko, i to među deset u svetu po dobro organizovanim i realizovanim preuzetim sportskim obavezama. Pete svetske vojne igre u Riju su, nezvanično, Vojna olimpijada. Izuzev učestvovanja na Svetskim Vojnim igrama, Vojska Srbije organizuje ciklus takmičenja, po nivoima (bataljon, brigada, operativni sastav), koji se krunišu sportskim prvenstvom Vojske

Srbije na sportskim terenima Vojne akademije, u organizaciji Komande vazduhoplovstva i protivvazduhoplovne odbrane. Do sada je održano četiri prvenstva.⁵

Zaključak

Vojška i sport kroz vekove idu ruku pod ruku. Savremena iskustva potvrđuju da je fizička sposobnost neophodan uslov izgradnje operativnih i funkcionalnih sposobnosti svake vojske. Važan deo u pripremama za izvršavanje zadataka u vojsci čine fizička obuka i sportska takmičenja. Najveći broj vojnih sportskih takmičenja i manifestacija odvija se u okviru programa CISM (Međunarodni savet za vojne sportove). Pet država Belgija, Danska, Francuska, Luksemburg i Holandija su osnovali CISM, na sastanku u Nici (Takmičenje u mačevanju) 18. februara 1948. Tokom godina, članstvo se stalno povećavalo.

Zbog Hladnog rata i uspostavljanja vojne sportske organizacija čiji su članovi bile zemlje Varšavskog pakta, ova vojna sportska organizacija negirala je CISM zvanični međunarodni status koji je trebao da bude priznat od strane MOK. Ali, politička dešavanja krajem 80-ih i konkretnije pad Berlinskog zida, odjednom je dao ponovo podsticaj širenju CISM.

Svetske vojne igre predstavljaju najznačajniju sportsku aktivnost u sistemu međunarodnih vojnih sportskih takmičenja, pod okriljem CISM, tokom četvorogodišnjeg ciklusa.

Literatura

1. Enciklopedija fizičke kulture (1975). *I tom od A do O*, Zagreb: JLZ
2. Enciklopedija fizičke kulture (1975). *II tom od P do Ž*, Zagreb: JLZ
3. Ilić, S. (1994). *Istorija fizičke kulture - Staro doba i srednji vek*. Beograd: Fakultet fizičke kulture
4. Radan, Ž. (1981). *Pregled historije tjelesnog vežbanja i sporta*. Zagreb: Školska knjiga
5. Šiljak, V. (2011). *Istorija sporta*. Beograd: Fakultet za menadžment u sportu

Internet izvori

- <http://www.va.mod.gov.rs/cms/view.php?id=2245>
- http://www.cism-milspport.org/eng/002_ABOUT_CISM/History/History.asp
- http://www.vs.rs/index.php?sport_news_article=197e8eb6-032d-102f-aa04-000c29270931
- http://www.defensie.nl/english/subjects/international_military_sports

⁵ http://www.vs.rs/index.php?sport_news_article=197e8eb6-032d-102f-aa04-000c29270931

UNIVERZITETSKI SPORT U FUNKCIJI SPORTSKE KULTURE

UNIVERSITY SPORT AS A FUNCTION OF SPORTS CULTURE

Aleksandra Perović, Ranko Marijanović

Fakultet za menadžment u sportu, Alfa univerzitet, Beograd, Srbija

Apstrakt

U ovom radu je izvršen prikaz opštekulturne delatnosti univerziteta, odnosno unapređivanja opšte kulture naroda koje ima poseban značaj i sa stanovišta slobodnog vremena, njegovog sadržaja i organizacije. Sport i fizička rekreacija studentima pruža mogućnosti da se izražavaju, što je od presudnog značaja za ovaj proces otkrivanja. Oni pomažu adolescentima da razvijaju veštine komunikacije, kao i da ispituju i unapređuju svoje sposobnosti, čime povećavaju samopouzdanje.

Ključne reči: univerzitet, sport, kultura

Abstract

In this paper is shown the view of universal cultural activities of universities, and promoting general culture of the people that have special significance from the standpoint of leisure time, its content and organization. Sport and physical recreation provides opportunities for students to express themselves, which is essential for this process of discovery. They help adolescents to develop skills in communication, to explore and improve their skills and increase self-confidence.

Key words: university, sport, culture

Uvod

Sport predstavlja sve forme fizičke aktivnosti koje kroz neobavezno ili organizovano učešće pojedinaca ima za cilj unapređenje fizičkog i mentalnog zdravlja, obrazovanja, socijalne povezanosti ili postizanja rezultata na takmičenjima svih nivoa.

U zemljama širom sveta, sport, rekreacija i igra unapređuju zdravlje i duh i telo. Oni nas uče važnim lekcijama iz života o poštovanju, liderstvu i saradnji. Oni promovišu jednakost za sve i premošćavaju razlike među ljudima. Sport i fizička rekreacija mladima, u ovom slučaju studentima pruža mogućnosti da se izražavaju, što je od presudnog značaja za ovaj proces otkrivanja. Oni pomažu adolescentima da razvijaju veštine komunikacije, kao i da ispituju i unapređuju svoje sposobnosti, čime povećavaju samopouzdanje.

Deca i omladina se često zapostavljaju, oni nisu samo lišeni proste radosti zabavljanja u detinjstvu, oni gube i vredne veštine koje bavljenje sportom može da unese u njihove živote.

Univerzitetski sport

Kultura je nesumnjivo jedna od najbitnijih karakteristika čoveka i ljudskog društva uopšte. Pod kulturom se podrazumeva skup procesa koji obuhvataju čovekovo materijalno, duhovno, društveno i individualno stvaralaštvo, pomoću kojeg čovek menja prirodu, društvo i čitavo svoje biće s ciljem, da unapredi sopstvenu humanizaciju. Kultura je sinteza mnogih vrednosti: obrazovnih, moralnih i mnogih drugih, ali i spoj u kojoj te vrednosti jedna drugoj ne protivreče. Integralni deo kulture je i fizička kultura, koja u okviru kulture pretpostavlja društveno korisna znanja i humanistički usmereno ponašanje koje vodi ka unapređenju društvenih odnosa i kvalitetnijeg društvenog života.

Univerzitet ima svoju posebnu funkciju u našem društvu koja se, pre svega, odnosi na vaspitno-obrazovne, naučne, kulturne i druge funkcije. U okviru ovih, sport kao podkultura, odnosno posebna oblast kulture, na našim univerzitetima, ima značajnu funkciju u razvoju sportske kulture. Ulogu univerzitetskog sporta treba sagledati i sa aspekta borbe protiv uske specijalizacije u obrazovnom procesu u smislu povezivanja znanja, iz uže specijalizacije s najširim obrazovanjem i sa opštom kulturom kako bi se prevazišla jednostranost profesije i stvorile mogućnosti za brzo prilagođavanje u dinamičnom i promenljivom karakteru radne aktivnosti kao i u uslovima savremene nauke i tehnologije koje zahtevaju ne samo znanje već i opštu kulturu.

Predavanja i priprema ispita su složeni radni proces studenata koji ih veoma angažuje u okviru režima studija. Ova, pre svega, intelektualna delatnost je u tesnoj vezi sa slobodnim vremenom, odnosno dokolicom. Istraživanja u našoj zemlji ukazuju da studenti relativno mali procenat svog slobodnog vremena posvećuju sportskoj i kulturnoj aktivnosti. Još uvek se slobodno vreme ne koristi optimalno kako za sportsku tako i za kulturnu aktivnost. Stoga je neophodno shvatiti da je potrebno studentima omogućiti da im se u dokolici obezbedi visoka stvaralačka aktivnost u procesu u kome oni stvaraju materijalne i duhovne vrednosti, da učestvuju u društvenom životu i upravljaju društvenim dobrima i sl. Kulturu slobodnog vremena, treba, naročito u toku studija, usmeriti ka svestranom razvitku ličnosti. U tome svoj poseban doprinos, značaj i ulogu ima univerzitetski sport koji treba da poboljša ne samo strukturu slobodnog vremena već i da utiče na njegov sadržaj, kako bi se što više ispoljila studentova autentičnost.

Razvoj opštekulturne delatnosti univerziteta, odnosno unapređivanje opšte kulture naroda, ima poseban značaj i sa stanovišta slobodnog vremena, njegovog sadržaja i organizacije. Upravo, već sad raspoloživo i realno prisutno slobodno vreme u životu svakoga čoveka, podrazumeva ne samo javljanje posebne obrazovne aktivnosti, „aktivnosti slobodnog vremena”, već i izgrađivanje jedne specifične kulture, kulture slobodnog vremena. Ukoliko je opštekulturni nivo ljudi viši, utoliko će se lakše razvijati i proširiti moderna kultura slobodnog vremena. Otuda se opšta kultura i sportska kultura ne mogu odvojiti jedna od druge, što znači da su obe i problem sveukupnog kulturnog preobražaja društva. Univerzitet će u tome uspeti ako mladog čoveka bude osposobio da aktivno i stvaralački učestvuje u oblikovanju i humanizaciji vlastite prirode. Posebnu ulogu ima univerzitet kada treba naći rešenje za stvaralačko povezivanje sportskog vaspitanja i obrazovanja sa ostalim vaspitno-obrazovnim aktivnostima u okviru celokupnog režima studija i života na univerzitetu, društvu, svakodnevnom životom, sa sportskom organizacijom i sl.

Sport u našoj zemlji, a u tom kontekstu i univerzitetski sport, predstavlja aktivnost koju karakterišu raznovrsnost doživljaja zasnovanih na oplemenjenoj borbi koju je čovek razvio da postane zdraviji, sposobniji, bolji, uz stalnu težnju da prevaziđe postignute rezultate u odgovarajućim sportskim aktivnostima. U okviru ove aktivnosti na univerzitetu posebno se vodi računa o sledećim funkcijama sporta:

1. da obezbedi optimalno zdravstveno stanje;
2. da obezbedi visok nivo motoričkih i funkcionalnih sposobnosti;
3. da stvara povoljne preduslove za intelektualni rad;
4. da pripremi sportske aktivnosti u borbi protiv hipokinezije koja je u vezi sa razvojem nauke i tehnologije;
5. u funkciji usavršavanja psihičkih obeležja studenata proširenjem mogućnosti saznanja, razvijanja moralno-voljnih i karakternih osobina, osećanja i dr.
6. prenošenje određenih iskustava iz domena sporta na radnu sredinu i potomstvo;
7. da univerzitetski sport utiče, neposredno, na formiranje kulturne i svestrane ličnosti kao i za profesionalno obrazovanje;
8. da kroz samostalnu sportsku aktivnost studenata obezbedi dalji razvoj skrivenih sportskih mogućnosti;
9. da preko sportskih aktivnosti pripremi studente za istinsku humanu sportsku kulturu koja treba da je okrenuta čoveku, njegovoj potrebi za oslobađanjem i stvaralačkim potvrđivanjem svestrano razvijenih ličnosti;
10. posebnu ulogu ima univerzitet kada treba naći rešenje za stvaralačko povezivanje sportskog vaspitanja i obrazovanja i obrazovanja sa ostalim vaspitno-obrazovnim aktivnostima u okviru celokupnog režima studija i života na univerzitetu, društvu, sa sportskom organizacijom i sl.;
11. univerzitetski sport treba da podstakne dugoročno interesovanje za redovno fizičko vežbanje koje će nastaviti posle završetka studija, jer je to važan činioc na stavove novih studenata prema sportu.

Sportska kultura na univerzitetu ima svoj udeo, odnosno značajni uticaj na osmišljavanje i oplemenjivanje ukupnog života svih studenata, unapređuje njegovo socijalno ponašanje a samim tim doprinosi i ublažavanju pojave dehumanizacije, koja je podstaknuta sve jačom automatizacijom i sve manjim kretnim režimom. Zbog toga sportska kultura dobija sve značajnije mesto na univerzitetu koji je zainteresovan za proširenje opšte odnosno sportske kulture studenata kao pretpostavke njihovog temeljnijeg profesionalnog osposobljavanja i uspešnijeg stvaralačkog rada. Ističući ovu potrebu, ima se u vidu da sportska kultura predstavlja važnog činioca u sveukupnom razvoju jednog društva a isto tako i pojedinaca pripremajući ga što bolje za danas i za budućnost.

Istraživački podaci Instituta za psihologiju govore da se u Republici Srbiji relativno mali broj mladih bavi sportom, organizovano ili rekreativno. Na primer, prema istraživanju Pokrajinskog sekretarijata za sport i omladinu, u Vojvodini je uključenost mladih još nepovoljnija: na osnovnoškolskom uzrastu sportom se bavi oko 50%, a na srednjoškolskom i studentskom uzrastu tek nešto više od 30% mladih. Svetski podaci pokazuju da do najvećeg pada u bavljenju sportom dolazi pri prelasku sa srednjoškolskog na fakultetsko školovanje.

Nastava fizičkog vaspitanja na visokoškolskim ustanovama u Republici Srbiji je ukinuta 1998. godine. Studenti nemaju svoje objekte za vežbanje i takmičenje na fakultetima, a čak ni matični fakulteti za sport nemaju dovoljan broj objekata za nastavu.

Zaključak

Univerzitet i društvena sredina treba da deluju koordinirano i planski kako bi doprineli da studentska omladina, za vreme studija stekne sportsku kulturu koja treba da bude usmerena tako da u mladom čoveku izazove trajnu radoznalost i interes, da u sportu i igri otkriva i materijalizuje svoje prave ljudske vrednosti kao i da pruži mogućnost da se osmišljenim delovanjem obezbedi viši nivo sportske kulture.

Kulturu slobodnog vremena, treba, naročito u toku studija, usmeriti ka svestranom razvitku ličnosti. U tome svoj poseban doprinos, značaj i ulogu ima univerzitetski sport koji treba da poboljša ne samo strukturu slobodnog vremena već i da utiče na njegov sadržaj, kako bi se što više ispoljila studentova autentičnost.

Literatura

1. Acković, T. (1965). Sport i učenje nerazdvojna celina. Beograd: *Sportska praksa* 1-2,13-14.
2. Bert, R. (1965). *Inteligencija i sportska sposobnost*. Zagreb: 66-72,.
3. Dimitrov, D., & Kuzmanov, M. (1971). *Sport v pomošč na studentite – sravnitelen analiz na učebnija uspeh v VMEI „Lenin“*. Sofija: 79-86,
4. Dwyer, T., Coonan, W., Leitch, D., Hetzel, B., & Baghurst, R. (1983). An investigation of the effects of daily physical activity on the health of primary school students in South Australia. *International Journal of Epidemiologists*,12(3), 308-313.
5. Kubu, A. (1969). *Aztah mezi telesnou vykonosti a prospehem posluchacu pedagogicke fakulty*. Brno: University J.E. Purkyne u Brne.
6. Mc Neely, & Simon, A. (1966). *Efforts to Asses the Effects of Physical Activity on Child Development in the USA*. Prague: 50-55.
7. Radovanović, DJ, (1987). *Fizička kultura studentske omladine*. Nikšić: 265-272
8. Shephard RJ. (1997). *Curricular physical activity and academic performance*. *Pediatric Exercise Science*, 113-125

Internet izvori

- <http://www.neurosurgery.medsch.ucla.edu/whastnew/societyforneuroscience.htm>

APLIKACIJA BIOETIKE U FIZIČKOJ KULTURI

APPLICATION OF BIOETHICS IN PHYSICAL CULTURE

Radmilo Petrović

Filozofski fakultet Univerziteta u Prištini, Priština, Srbija

Apstrakt

Evaluacija Bioetike uz pomoć njene primene i njenog aksiološkog modelovanja u domenu fizičke kulture, daje veliku mogućnost tretiranja svakog mogućeg teorijskog slučaja (case-a) u oblasti fizičke kulture. Sledstveno tome, došli smo do saznanja da se fizička kultura, svakog pojedinca može na pravi način vrednosno sagledati isključivo uz pomoć bioetike.

Bioetika kao mlada grana i zaseban departman filozofije, svojim naučnim pristupom može najbolje aplicirati i adekvatno koristiti u eutanaziji, nezakonitoj prodaji ljudskih organa, razornom modelovanju atomskog zračenja iz kasetnih bombi, fabričkoj i automobilskoj eskalaciji ugljenodioksida koji se svakodnevno distribuira čovekovim vazдушnim prostranstvom i na taj način enormno zagađuje čovekovu okolinu, što je sve uzrokovalo stvaranje ozonskih rupa i delimično uništenje zemljinog sistema odbrane biosfere vazdušnog omotača oko zemlje.

Na taj način apliciranje bioetike u fizičkoj kulturi postaje jedna vrsta neophodne preventive i neka vrsta moćnog zakonskog oružja, putem pravnih sankcija protiv pojedinaca, multinacionalnih kompanija, vojnih organizacija koji uz pomoć ljudske destrukcije stiču materijalna dobra i profit.

Ključne reči: bioetika, fizička kultura, filozofija

Abstract

Evaluation of Bioethics with its implementation and its axiological modeling method in the field of physical culture provides a great opportunity of treating any potential theoretical case in the field of physical culture. Consequently, we have found that physical culture of each individual can properly value perceive by reference of bioethics.

Bioethics as a young branch of a separate department of philosophy, with its scientific approach can be best applied and adequately used in euthanasia, illegal sales of human organs, the modeling of a devastating nuclear radiation from the cluster bombs, factory and automobile escalation of carbon dioxide which daily distributed man's air space and thus enormously pollutes the environment, all of which led to the creation of ozone depletion and the partial destruction of the earth's biosphere air defense system layer around the earth.

In this way, application of bioethics in physical culture becomes a kind of necessary preventive measure and kind of powerful legal weapon through juridical sanctions against individuals, multinational corporations, military organizations which, with the help of human destruction, acquire material wealth and profit.

Key words: Bioethics, physical culture, philosophy

Aplikacija bioetike kroz pitanja i odgovore

1. Pitanje: Šta je bioetika?

- Odgovor: Bioetika je spoj etike i biologije

2. Pitanje: Šta je cilj Bioetike?

- Odgovor: Cilj Bioetike je da pokuša da utvrdi nepromenljivu moralnu osnovu društva i sve uslove negativnog ljudskog ponašanja.

3. Pitanje: Koji je funkcionalno zasnovani cilj primenjivanja Bioetike u savremenom svetu?

- Odgovor: Cilj Bioetike jeste da unapredi ljudski život, sačuva prirodnu sredinu za budućnost čovečanstva, kao i da pokuša da otkloni zavisnost društva i pojedinaca od pušenja, alkoholizma, narkomanije, dopinga u sportu i svega onoga što negativno deluje i direktno utiče na ljudsko zdravlje.

Osnovne smernice Bioetike sagledani kroz njen vrednosni (aksiološki) model:

1. Misli globalno, deluj lokalno.
2. Želja za zdravljem je najjači lek
3. Čovek je deo prirode i njegov rat protiv prirode je neizbežni rat protiv samog sebe.
4. Da li čovek kao jedinka može da učini nešto za dobro svih?
5. Da li je čovek kao jedinka odgovoran za sve ono što živi u okruženju?
6. Da li je pojedincu moguće da prestane da postavlja pitanje šta je njegova zemlja učinila za njega i da konačno postavi pitanje šta on može da učini za dobrobit za svoju zemlju.
7. Da li se rodoljublje može artikulirati rečima i kao briga za očuvanje prirode sopstvene zemlje?
8. Da li je progres najvažniji cilj i za pojedinca i za svako društvo?
9. Istina postoji sama po sebi, samo laž mora da se izmišlja.
10. Ako pozitivno misliš, imaš neku šansu, ako to ne činiš, izgubićeš i ono što si postigao.
11. Ne stvaraj mogućnost ni sebi ni svojoj okolini za prostor animoziteta ni prema kome, nemoj da se predaš nikakvoj hemijskoj i fizičkoj zavisnosti, izbegavaj da nanosiš bilo kakvu štetu svojoj zemlji i pojedincima u svojoj okolini.

Zaključci ili u potrazi za etičkim modelima budućnosti

I starogrčka reč etika, kao i latinska reč "mors", imaju svoje osnovno značenje onih dobrih, u narodu već prihvaćenih običaja, iz kojih nastaju sve one buduće nepromenljive moralne vrednosti koje obeležavaju svaku društvenu sredinu.

- Kako onda Bioetika, kao novija filozofska grana, može da odbrani čovečanstvo od enormnih negativnih opasnosti koje mu prete, poput globalnog zagađenja, ratnih razaranja i gladi. A sa druge strane, kako Bioetika može da utiče na negativno delovanje pojedinaca koji svojim ponašanjem ugrožavaju sopstveni život pušenjem, konzumiranjem alkohola i droga i korišćenjem raznih dopinga u sportu.
- Konačno, kako Bioetika može da spreči, možda onu najveću opasnost koja pretili čovečanstvu, a to je globalno zagađenje od fabričkih dimnjaka i izduvnih gasova, automobilske isparenja koji prouzrokuju stvaranje ozonskih rupa iznad zemlje koja tako uzrokuje mnogo veće zračenje sunca na zemlji koje je ekstremno kancerogeno.

Pitanja i odgovori shodno bioetičkoj evaluaciji

1. Kako sprečiti omladinu da ne stremlji samouništavajućem hedonizmu?

- Odgovor: Globalni egoizam najbogatijih doveo je do izolacije budućih generacija od stvarnosti. Zajednički opštečovečanski etički ciljevi i nazori postali su izolovani i ostavljeni, isključivo odgovornim pojedincima koji nisu u stanju da stvore javno mnjenje koje bi se tome suprotstavilo. Najbolji primer za to je deset godina ropstva čovečanstva iluziji fašizma u svetu i prvo globalno uništavanje ljudske rase.

2. Da li pojedinačni interesi multinacionalnih kompanija mogu biti iznad interesa celokupnog čovečanstva?

Odgovor:

Naravno da mogu, jer se u svakoj zemlji na čelu države nalaze skupine najbogatijih (oligarhija) čiji je interes samo lični profit, dok je opšti humani interes čovečanstva potisnut i dat svakom pojedincu da ga nađe samo unutar sebe, ako može.

Apsurdi vremena i borba Bioetike za novu univerzalnu vrednost, svih pojedinaca na zemlji, jer čini se da društveno jedinstvo čovečanstva kao takvo više nema onaj etički model nekadašnje humanosti.

Apsurd broj jedan:

-Da li je pojedinac uopšte u mogućnosti da se izbori na bilo koji način za svoju bolju budućnost?

Odgovor: Naravno da nije, jer je uzročnost, u kojoj se nalazi uslovljena od nepoznatih bogatih pojedinaca koji nisu poznati javnosti, jer su skriveni u dubljoj pozadini. Nemogućnost delovanja pojedinca u društvu uslovljena je stalnom manipulacijom medija, onih koji ih finansiraju a i kojima nije u interesu više bilo kakav univerzalni društveni napredak, već lični profit.

Neki stari nazori ili o etičkim biserima prolaznosti

a. Help ever- hurt never (pomoz i uvek, ne povređuj nikada)

b. Biseri Majke Tereze i njen univerzalni etički model: Majka Tereza je dobro shvatila apsurdnost da u XX veku može biti kažnjen svako onaj koji čini dobro, svako ko nešto voli, svako ko ostvaruje sveopšte ljudske vrednosti, svako ko je iskren i pošten, svako ko nešto stvara i svako ko na bilo koji način pomaže drugima. Ona na sve te apsurdne vremena kaže: "Iako je to tako i stvarno se dešava, čovek, da bi ostavio neki svoj trag na zemlji, kao ljudsko biće, mora od sebe da uradi ono što najbolje može i da ostavi ono što je najbolje. I to će biti dovoljno jer se iz tog dobrog delanja sve u svetu menja na bolje, jer će tako stvorena pozitivna energija ipak sve promeniti."

Vera Majke Tereze prevazilazila je njenu tragičnu stvarnost, kao bolničarke od kuge bolesnih u Indiji, i ona je ostala u svetu kao svetionik čovečanstva koja je svim ljudima dala neku bolju nadu za budućnost, pod okriljem katoličke crkve, koja joj je dala veliku marketinšku potporu, jer je bila monahinja. Njeno delo je tako postalo i ostalo jedno od najvećih doprinosa u svetu onog dela siromašnog čovečanstva koje nije imalo nikakvu nadu za bolju budućnost.

EKOLOGIJA I SPORT

ECOLOGY AND SPORT

Ivica Predović¹, Ranko Marijanović¹, Elena Plakona²

¹ Fakultet za menadžment u sportu, Beograd, Srbija

² EPAS, Srednja fizioterapeutska škola, Edesa, Grčka

Apstrakt

Predmet ovog rada su Ekologija i Sport, kao bitni činioци u podizanju svesti u očuvanju prirode. Ekologija kao nauka koja proučava životnu okolinu, teži ka rešavanju problema nastalih prirodnim katastrofama ili štetnim delovanjem čoveka, i Sport kao sveopšte prisutan i sastavni deo ljudskih života, koristi svoj uticaj da bi se istakao kao jedan od glavnih promotera u vođenju zdravog života i zaštiti životne sredine. Iako svako na svoj način daje svoj doprinos, zajednički cilj je ono što vezuje Ekologiju i Sport, a to je očuvanje prirode.

Ključne reči: Ekologija, Sport.

Abstract

The subject of this paper is Ecology and Sport, as important factors in raising awareness of nature conservation. Ecology as a science that studies the environment, tends to solve the problems caused by natural disasters or adverse action of man, and Sport as overall presence and an integral part of human life, using its influence to be noted as one of the leading promoters of healthy living and environmental protection. Although each in its own way contributes to, the common goal is what binds Ecology and Sport, and to the preservation of nature.

Key words: Ecology, Sport.

Uvod

Naglo pogoršanje stanja prirode, sve veći broj zagađujućih materija koje se raznose atmosferom, tlom i vodenim površinama usled enormnog razvoja industrije i saobraćaja motornim vozilima, uz neštedljivo korišćenje fosilnih goriva uglja, nafte i zemnog gasa, dovodi čovečanstvo pred velike probleme hoda kroz budućnost. Porast svetskog stanovništva do granica mogućeg opstanka, uz istovremeno smanjenje klasičnih izvora energije i ograničenih zaliha hrane zahtevaju ozbiljno preispitivanje čovekovih želja i mogućnosti da skladno živi na Zemlji i sa njenom prirodom koja se sve više uništava ljudskim aktivnostima. Izmene globalne klime, sve veći porast ugljendioksida u atmosferi usled njegove velike produkcije u industriji, ali i smanjenjem zaštitnog šumskog Zemljinog pojasa, planetarni efekti "staklene

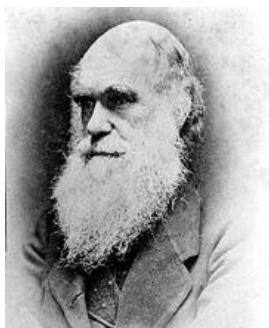
bašte”, smanjenje ozonskog omotača koji zaustavlja škodljivo ultraljubičasto zračenje, uz istovremeni porast radioaktivnog zračenja usled sve većeg korišćenja nuklearnih sirovina za dobijanje neophodne energije i upotrebe i gomilanja atomskog naoružanja, kazuju da se čovečanstvo nalazi na tački velike prekretnice: ili će nastaviti dosadašnjim putem koji ga vodi u samoubilaštvo, ili će svoje aktivnosti i svoj život prilagoditi mogućnostima planete.

U celoj toj priči o očuvanju prirodne sredine i planete Zemlje uopšte, sport ima svoje posebno mesto. Kako svojim nesvesnim uticajem, što pozitivnim ili negativnim, tako i svesnim zalaganjem u očuvanju prirode kroz sport. Samim tim se može reći da je uloga sporta u očuvanju prirodne sredine velika i veoma važna.

Ekologija

Pojam ekologija dolazi od grčkih reči “oikos”, što znači stanište ili dom, i “logos” što znači nauka. Ekologija je, kao biologija i fiziologija u užem smislu, nauka o odnosima životinja i biljki prema svojoj mrtvoj i živoj okolini, kao i jednih prema drugima. U ekologiju spada, na primer, ishranjivanje, stanovanje, mesto stanovanja, rasprostranjenost, porodični i društveni život, negovanje mladunaca, oplodžavanje biljki, simbiotski odnosi itd.

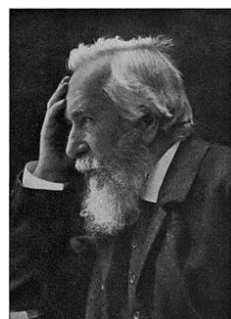
Ekologija je nauka o životnoj okolini. To je nauka koja proučava međusobne odnose živih bića i životne sredine, ili tačnije - to je nauka koja izučava odnose živih bića prema sredini u kojoj žive, odnos sredine prema živim bićima i međusobni odnos živih bića u određenoj sredini. Ova nauka je utemeljena tek u 20. veku. Iako je Čarls R. Darwin (slika 1), 1809 – 1882, uveo pojam ekologija u “Poreklo vrsta” (1859), ona se kao nauka razvila u 20. veku posle knjige (1962) “The Silent Spring” (Tiho proleće) Rejčel L. Karson (slika 2), 1907-1964, u kojoj je kritikovala upotrebu pesticida i njihov uticaj na mutaciju u flori i fauni. Utemeljivač ekologije Čarls Darwin, je obradio mnoge pojedinosti iz oblasti ekologije, počev od adaptacije i prirodnog odabira do borbe za opstanak, ne upotrebljavajući i ne definišući sam pojam ekologije. Prvi put je reč ekologija pomenuo naučnik i biolog Ernest Hekel (slika 3), 1834-1919, u svom delu “Prirodna istorija stvaranja”, 1868. godine. Ernest Hekel piše da se pod ekologijom podrazumeva zbir znanja koja se odnose na ekonomiku prirode: izučavanje sveukupnosti uzajamnog odnosa živog sveta sa sredinom koja ga okružuje, i to, kako organsko tako i neorgansko, a pre svega prijateljskih i neprijateljskih odnosa sa životinjama i rastinjem sa kojima direktno ili indirektno stupa u kontakt. Jednom rečju: ekologija je izučavanje svih složenih uzajamnih odnosa, koje Darwin naziva uslovima i bespoštednom borbom za opstanak.

Slika 1. (Čarls R. Darwin)

Slika 2. (Rejčel L.Karson)

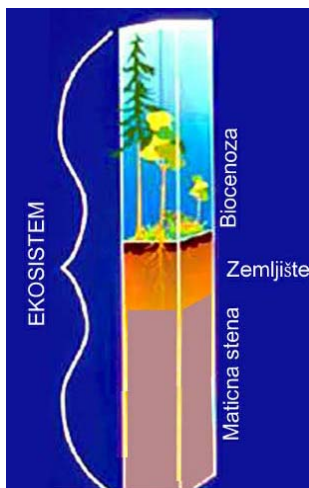
Slika 3. (Ernest Hekel)

U ekologiji se često koriste pojmovi kao što su: biosfera, životna sredina i ekosistem.

Biosfera je prostor Zemlje u kojem žive živa bića (biljke, životinje i čovek). Ona predstavlja jedinstven i celovit sistem planete. U biosferu spadaju: atmosfera (deo biosfere u kojem još uvek možemo naći neke oblike mikroorganizama), litosfera (rastresit ili kamenit deo Zemljine površine) i hidrosfera (podrazumeva vodene površine na Zemlji).

Životna sredina ili ekosfera je prostor u kome živa bića žive i deluju. Ponekad se koriste i termini prirodna, spoljašnja ili čovekova sredina. Smatra se da oni nisu adekvatni termini ekosfere. Prirodna sredina ne mora biti i sredina za svaku pojedinačnu živu jedinku. Spoljašnja sredina takođe nije isto pogodna za sva živa bića. Čovekova sredina kao termin može odgovarati čoveku kao živom biću, ali ne odgovara svim drugim živim bićima, i biljkama i životinjama. Zato je termin "životna sredina" usvojen kao najpogodniji, jer se on može odnositi na svaku vrstu pojedinačno. Čovekova životna sredina, čovekova ekosfera, sastoji se od: a) dela biosfere (prirode), b) dela tehnosfere (ljudske materijalne vrednosti). U tehnosferu ubrajamo: ljudska naselja, urbanu infrastrukturu i potrebne čovekove predmete.

Ekosistem (slika.4) grč. *oikos* kuća, *systema* sastav, sustav, celina, je ograničen deo biosfere, koji je sastavljen od određene sredine (biotopa) i određene biocenoze (živih organizama) i označava viši stepen integracije živog sveta u odnosu na populaciju i biocenozu. Biotop je u stvari stanište i označava prostornu jedinicu sa istim ili sličnim faktorima klime i tla. Biocenoza je skup živih bića na jednom staništu. Biotop i biocenoza su čvrsto povezani i deluju jedno na drugo. Stabilnost ekosistema zavisi od ravnoteže biocenoze i biotopa.

Slika 4. (Ekosistem)

U širem smislu ekologija se smatra naukom o ekosistemima. Ona proučava pojedine organizme, grupe organizama, te sveukupne žive organizme, njihove međusobne odnose, kao i njihove interakcije sa neživim komponentama, koje su stalne.

Ekologija je potekla iz biologije, ali danas predstavlja samostalnu naučnu disciplinu. Mnoge njene postavke, u okviru humane ekologije, u saglasnosti su i sa higijenskim načinom života, odnosno sa medicinskim gledanjem na životnu sredinu. Osim biologa ekološkim problemima se bave i druge struke, kao što su: lekari, arhitekti, agronomi, ekonomisti,

inženjeri različitih struka, hemičari, fizičari i drugi. Ekologija teži da nađe odgovore i rešenja za mnoga pitanja iz oblasti životne sredine, bilo da su problemi nastali kao prirodne katastrofe (zemljotresi, vulkani, cikloni, uragani, poplave, požari, suše) ili kao posledice neposrednog štetnog delovanja čoveka (zagađenja vazduha, zagađenja vode, radioaktivni i drugi otrovni otpadi, uništavanje flore i faune, ozonske "rupe", namerno ili slučajno izazvani požari) ili, najčešće, kombinacijom ova dva faktora.

Cilj ekologije ja očuvanje prirodne sredine tj. ekosistema, a ona ima više podsistema, kao što su: socijalna ekologija, urbana ekologija, duboka ekologija.

Sport

Najšire gledano, sport je moguće definisati kao slobodnu ljudsku aktivnost usmerenu na razvoj psiho-fizičkih sposobnosti. Nekada se nivo dostignutih sposobnosti iskazuje kroz takmičenje sa drugima i nastojanje da se ostvari maksimalni rezultat, dok se nekada radi o takmičenju sa samim sobom ili, pak, o fizičkoj aktivnosti usmerenoj na unapređenje zdravlja ili na psihičku relaksaciju. Sport je tipična multidisciplinarna oblast, budući da objašnjavanje svih njegovih segmenata zahteva kompleksan pristup i korišćenje znanja iz različitih naučnih oblasti: medicine, biologije, psihologije, sociologije, pedagogije, informatike, menadžmenta, prava, ekonomije. Bez obzira na aspekt koji dominira prilikom objašnjavanja nekog sportskog fenomena, kao centralni problem sporta moguće je izdvojiti ljudsko kretanje. Za realizaciju sportskih aktivnosti neophodni su i objekti posebne namene, kao i specifična organizacija praćena pravnim finansijskim, informatičkim i drugim resursima. Prema tome, sport traži veoma kompleksan (multidisciplinarni) pristup, pa je predmet njegovog izučavanja možda najbolje definisati kao ljudsko kretanje, te njime i zbog njega stvorena materijalna i duhovna dobra. Sport se u najužem smislu vezuje za takmičarsku aktivnost usmerenu na ostvarenje što boljeg rezultata. U odnosu na dostignuti kvalitet i kategorizaciju u nacionalnim i međunarodnim okvirima, može se razlikovati nekoliko nivoa takmičarskog sporta. Iako se međusobno prožimaju, za potrebe analize u ovoj studiji su izdvojeni – vrhunski i kvalitetni sport.

Vrhunski sport je definisan kao oblast sporta koja obuhvata sportske aktivnosti koje pokazuju izuzetne (vrhunske) sportske kvalitete i rezultate. To praktično znači da samo oni sportisti i sportske grane koji postižu vrhunske rezultate na međunarodnoj sceni mogu imati atribut vrhunskog sporta.

Kvalitetnim sportom se podrazumevaju sve sportske aktivnosti koje se sprovode u okviru pojedine sportske grane, a čija se takmičenja održavaju do nacionalnog nivoa (lige i prvenstva države), pod uslovom da su te sportske grane registrovane u skladu sa Zakonom i da ih prepoznaje Olimpijski komitet kao redovne ili pridružene članove.

Sport se kalsifikuje u pet grupa:

- I grupa – Sportovi koji se odvijaju pod uticajem vlastitih izvora energije i imaju značajan uticaj na transformaciju specifičnih antropoloških sposobnosti i karakteristika sportista "atletika, plivanje, gimnastika, borilački sportovi, sportske igre"
- II grupa – Sportovi kod kojih sportski rezultat pretežno zavisi od tehničkih uslova, posebno spoljašnjih izvora energije "vazduhoplovstvo, automobilizam, motociklizam, jedriličarstvo"
- III grupa – Sportovi kod kojih je motorička aktivnost strogo limitirana uslovima pogađanja cilja iz specijalnog oružja ili pomoću sprave "streljaštvo, streličarstvo, kuglanje"

IV grupa – Sportovi u kojima se vrši upoređivanje rezultata modelarsko-konstruktorske aktivnosti “aviomodeli, automodeli”

V grupa – Sportovi čiji se sadržaj takmičenja sastoji u apstraktno-logičkom nadmetanju “šah”

Karakteristično područje sporta je: rekreacija, rekreativni sport, fitness, sport za sve, velnes i sl. Reč *rekreacija* dolazi od latinske reči *recreo* (*recreate*) što znači ponovo stvoriti, obnoviti, ponovo kreirati. U antropološkom smislu se odnosi na regeneraciju ljudskih fizičkih i mentalnih potencijala. Dakle, rekreacijom (slika 5) se mogu smatrati sve aktivnosti koje se sprovode van područja profesionalnog rada čoveka, koje pojedinac pozicionira kao ličnu potrebu u cilju odmora, relaksacije, razonode i zabave. Iz ovog, direktno proističe pojam sportska rekreacija, kao proces obnavljanja, osveženja, jačanja, i sl. primenom motoričkih (sportskih) aktivnosti. Ona je usmerena na zadovoljavanje osnovnih ljudskih potreba i interesa kroz bogatstvo raznovrsnih, svima dostupnih, sportsko-rekreativnih sadržaja, usaglašenih sa nivoom sposobnosti, zdravstvenim stanjem, polnim i uzrasnim karakteristikama pojedinca. U stručnoj (i naučnoj) literaturi u upotrebi je i termin *rekreativni sport*, a poslednjih godina i pojam *sport za sve*. Ovaj naziv je ušao i u zakonodavnu proceduru kroz nacrt Zakona o sportu gde se definiše kao **“oblast koja obuhvata bavljenje sportskim aktivnostima radi odmora i rekreacije, unapređenja zdravlja ili unapređenja sopstvenih rezultata u svim segmentima populacije”**.

Slika 5. (Rekreacija)

Uticaj sporta na prirodnu sredinu

Sportovi se, razmatrajući opštu klasifikaciju, prema kojoj su sportovi razvrstani u pet grupa, sa ekološkog aspekta mogu rangirati na sledeći način:

1. Sportovi (pete grupe) čiji se sadržaj takmičenja sastoji u apstraktno-logičkom nadmetanju (šah), praktično nemaju negativan ekološki uticaj;
2. Sportovi (prve grupe) koji se odvijaju pod uticajem vlastitih izvora energije i imaju značajan uticaj na transformaciju specifičnih antropoloških sposobnosti i karakteristika sportista (atletika, plivanje, gimnastika, borilački sportovi, sportske

igre), kao aktivnost imaju zanemarljiv ekološki uticaj, međutim objekti za ove sportove mogu predstavljati ekološki rizik;

3. Sportovi (četvrte grupe) u kojima se vrši upoređivanje rezultata modelarsko-konstruktorske aktivnosti (aviomodelo, automodeli), kao aktivnosti mogu predstavljati manji ekološki rizik;
4. Sportovi (treće grupe) kod kojih je motorička aktivnost strogo limitirana uslovima pogađanja cilja iz specijalnog oružja ili pomoću sprave (streljaštvo, streličarstvo, kuglanje), kao aktivnosti predstavljaju izvestan ekološki rizik;
5. Sportovi (druge grupe) kod kojih sportski rezultat pretežno zavisi od tehničkih uslova, posebno spoljašnjih izvora energije (vazduhoplovstvo, automobilizam, motociklizam, jedriličarstvo), kao aktivnosti predstavljaju značajan ekološki rizik, a i objekti za neke od ovih sportova imaju značajan uticaj na prirodnu okolinu;

Pored karaktera same aktivnosti i potrebnih uslova za njenu realizaciju, na to koliko određeni sport može uticati na narušavanja ravnoteže u prirodi, značajno utiče nivo njegove komercijalizacije, brojnost publike, kao i broj, veličina, te lokacije objekta. Naime, zbog popularnosti određenog sporta, odnosno koncentracije velikog broja ljudi na relativno ograničenom prostoru, u određenom vremenu, kao i njihovog prevoženja na određenu destinaciju, može doći do narušavanja ekološkog balansa. Ovo naročito ako se ne preduzimaju adekvatne mere. Sledeća pitanja, između ostalog, obuhvataju značajne elemente uticanja sporta na životnu okolinu, to su pitanja sportske opreme, transporta, energije, higijenskih uslova, vode i potencijalno rizične proizvode.

Uloga sporta u očuvanju prirodne sredine

O potrebi očuvanja ekosistema je suvišno govoriti, ne samo sa aspekta sporta, već sveukupnog postojanja čoveka (ali i ne samo njega) na planeti Zemlji. Ova oblast je, u mnogim zemljama sveta, regulisana brojnim zakonima o zaštiti: okoline, vode, prirode, vazduha, životne sredine, upravljanju otpadom, a postoje i međunarodni sporazumi (najpoznatiji je onaj iz Kjoto-a), međutim njihova primena je nešto drugo. Kjoto-eko protokol potpisalo je 144 države. Između spoznaje, deklarativnog prihvatanja neophodnosti očuvanja Planete i realizacije potrebnih aktivnosti (menjanje ili obustavljanje mnogih postojećih), stoji afirmativno rečeno napredak, a konkretno želja za profitom. Stoga je borba za očuvanje naše planete i života na njoj neophodna i hitna. Istovremeno je ona uslovljena finansijskim sredstvima i spora. Podrazumeva se da sport kao fenomen i svi njegovi učesnici, treba da daju svoj doprinos u naporima za održivi razvoj.

Veza ekologije i sporta je logična, a proizilazi iz njihovih opštih postavki, a to su dobrobit i zdravlje čoveka uz poštovanje zakona prirode i njeno očuvanje. Osnovna činjenica medicine starih civilizacija je živeti u harmoniji sa prirodom, a to je i moto mnogih pravaca i škola filozofije, umetnosti, medicine, borenja. Na ovaj moto se mnogi pojedinci vraćaju, tek kada ih život određenim okolnostima podseti. Upravo vaspitanje kroz sport omogućava shvatanje i sagledavanje uslovljenosti razvoja čoveka i njegovog staništa. Ta veza, koja je iskonska, istorijska, biološka, želeo to čovek da uoči, spozna i prizna ili ne, je uzročno posledična. Pravi recept za očuvanje te veze je ekologija, briga o prirodi.

Na značaj veze sporta i ekologije ukazuju brojna dokumenta, a od kojih je najznačajniji Agenda 21. Na osnovu Agende 21 Programa Ujedinjenih nacija za zaštitu okoline, osnovnih

principa održivog razvoja i Olimpijske povelje, Međunarodni olimpijski komitet je 1999. godine usvojio Agendu 21. Samu Agendu čine četiri poglavlja:

1. Opšti principi
2. Cilj olimpijskog pokreta Agenda 21
3. Pokretanje akcionog plana održivog razvoja
4. Obaveza raznih članova olimpijskog pokreta prema primeni Agende 21.

Već nekoliko godina Olimpijski pokret, pored sporta i kulture, okolinu smatra trećim stubom olimpizma. Iz toga je razvio odbrambenu politiku okruženja, koja je, pored ostalog, usmerena na "ozelenjavanje" Olimpijskih igara. Imajući u vidu da šuma godišnje asimiluje 5-10 tona CO₂ po hektaru, a oslobodi dva puta više kiseonika, jasno je da je ova tendencija više nego neophodna.

Organizacioni komitet Olimpijskih igara u Atini je povodom svetskog dana ekologije, 5. juna, u okviru specijalnih projekata povodom njegovog obeležavanja, pod pokroviteljstvom Programa UN za okolinu, u saradnji sa Atinskom ekološkom fondacijom i Opštinskom upravom Pireja organizovao operaciju čišćenja atinske obale.

Sportistima je potrebno zdravo, prirodno okruženje, ali je njihova obaveza da je čuvaju i bore se za njeno očuvanje. Asocijacija "Sport za sve" Beograda je na osnovu godišnjeg programa svoje aktivnosti organizovala Rekreativno-ekološki kamp "Perućac 2006".

Ukoliko se sportski objekti grade bez uvažavanja ekoloških zahteva meže se negativno odraziti na ekološke faktore. Primera radi, menjajući reljef zemljišta, protok vode, a samim tim i mikroklimu, može se privremeno ili trajno poremetiti ekološka ravnoteža. Kao izuzetno značajni, veliki i posećeni, sportski objekti su i veliki potrošači energije. Stoga je, kad god je to moguće, poželjno umesto tradicionalnih energenata, koji zagađuju vazduh, vodu, pa i zemlju, zameniti energentima koji su ekološki poželjniji, a slabo korišćeni, kao što su: sunčeva energija, vetar i snaga talasa. Takođe je, s obzirom na veliki broj ljudi koji ih posećuje, potrebno primenjivati ekološke standarde u njihovoj izgradnji i korišćenju.

U borbi za očuvanje prirodne sredine razvoj ekološke svesti kod ljudi je veoma bitna, a složićemo se svi da je to najbolji način i pravo vreme za to, upravo kod dece. Najvećeg udela u tome, a takođe i uspeha, nose sportsko-rekreativni dečiji kampovi. Konceptija se zasniva na izbornom principu deteta, u pogledu sportske škole i kreativne ekološke radionice, koju želi da upražnjava. Sportsko-rekreativni centar "Pionirski grad" ima takva dva kampa: Letnji dnevni kamp "SPORT+" i zimski dnevni kamp "MULTIREKREASPORT+". Letnji radi sa decom po sledećim programskim celinama: sportske škole, (fudbal, košarka, odbojka, hokej na travi) edukativno - zabavne kreativne radionice, sportsko - rekreativni sadržaji, kulturno - zabavne aktivnosti. Zimski radi po sledećem programu: kompjuterska učionica, prostor bifea - kluba za prirodnjačko - ekološku radionicu, diskoteka za zabavno - rekreativnu radionicu, "balon" za fudbalsku radionicu, fitnes blok za korektivnu gimnastiku.

Savremeni pojam rekreativnog sporta, čiji je cilj očuvanje zdravlja aktivnim načinom života: poboljšanjem kondicije, pravilnom ishranom i ravnotežom rada i odmora, što sve doprinosi i povećanju opšteg zadovoljstva, je baziran na ideji da se ciljevi mogu ostvariti iz sopstvenih potencijala i prirodnih resursa, koje treba očuvati i za sledeće generacije.

Zaključak

Jedna od najbitnijih i najraširenijih poruka ekologa je “misлити globalno, a delovati lokalno”. To znači da nije dovoljno znati šta čoveku preti, već je neophodno znati i kako se od tih pretnji sačuvati, pa i kako ih preduprediti da se kao pretnje i ne pojavljuju.

Klimatski faktori predstavljaju uslov za opstanak živih bića. Za mnoge sportove – sve koje se realizuju van objekta, klimatski uslovi su izuzetno važni, a nekada i presudni. Primera radi pravilima atletskih takmičenja i skijaških letova limitirana je brzina vetra za sprovođenje takmičenja. Sa druge strane bez vetra nema pravog jedrenja, bez talasa nema vind surfinga, bez snega zimskih sportova, itd. Nema potrebe isticati već poznatu tezu da je za svaki od segmenata sporta i školski i rekreativni i vrhunski, neophodno prirodno – zdravo okruženje.

Ekološko obrazovanje je ključna sfera u koju je neophodno ulagati napore, težeći realizaciji koncepcije stabilnog razvoja. Ono može da obezbedi otklanjanje, ne posledica, već uzroka koji zaoštravaju globalnu nestabilnost, najriskantnije ljudske aktivnosti ugrožavanja života.

Ekologija, globalno zagrevanje, ocuvanje zivotne sredine, dizanje svesti o ugroženosti planete na kojoj živimo su povremeno popularne teme u medijima. I na kraju krajeva, ne treba niko da nam govori šta je čisto, pravilno, ispravno. Toliko vidimo i sami, samo treba malo hrabrosti.

Literatura

1. Bibija, A., Brenan, E.M. (2008). *Osnove ekologije*, Beograd: Clio
2. Grupa autora (2006). *Rečnik ekologije i zaštite životne sredine*, Beograd : Građevinska knjiga
3. Mašić, Z. (2006). *Teorija sporta*, Beograd: Fakultet za menadžment u sportu

Internet izvori

- www.ekologija.rs
- www.pionirskigrad.org.rs
- www.pcelica.co.rs/ekologija
- www.savremenisport.com

ULOGA MEDIJA U KREIRANJU SPORTSKIH ZVEZDA

THE ROLE OF MEDIA IN CREATING SPORT STARS

Jelena Radović Jovanović

Visoka škola Akademija fudbala Beograd, Srbija

Apstrakt

Cilj ove studije je bio da ispita da li uobičajena sintagma *moć medija* ima svoje utvrđenje u stvarnosti i to na polju sporta. Nezavisna varijabla je sportska slava odnosno koncept sportske zvezde kao predmet medijskog kreiranja, oblikovanja i gašenja. Potvrđeno je uverenje grupe ispitanika, studenata jednog sportskog fakulteta u Srbiji, i moć medija da kreira sportsku zvezdu i bitno utiče na vek trajanja slave, ali ne i presudan uticaj medija na sportski imidž na terenu i van terena. Subjekti smatraju da je sam sportista kreator svog imidža posebno onog van terena bez obzira na moguću medijsku manipulaciju detaljima iz sportskog miljea kao i privatnog života sportiste. Dakle, ispitanici veruju u moć medija ali veruju i u odgovornost sportiste za svoje ponašanje, javno i privatno. Čini se da se koncept sportske slave i koncept ličnog imidža sportiste donekle razilaze te da su mediji apsolutni agensi slave a sam sportista važniji kreator svog imidža nego što su to mediji. S obzirom na to da su ispitanici homogena grupa studenata sportskog menadžmenta, njihovo znanje iz oblasti sporta je verovatno intervenišuća varijabla u ovoj studiji, te da bi se objektivizovali zaključci, korisno bi bilo sprovesti komparativno istraživanje istom tehnikom na manje homogenom i takozvanom naivnom uzorku ispitanika.

Ključne reči: medijski imidž sportiste, sportska slava, medijsko kreiranje slavnih sportista, društvena uloga sportskih zvezda.

Abstract

The main goal of this study was to investigate if the usual syntagm *The Power of Media* had it's basics in the real world and in the sport field. The independent variable here is the sport's fame i.e. the concept of a sport star as the subject of media creation, shaping and lightning out. What has been confirmed on the sample of this group of subjects (the students of one faculty for sports in Serbia), is the belief that media is powerful enough to create a sport star and significantly influence the lasting of the fame, but at the same time not such relevant influence of media on sport's image both on the sport's field out of it. Those subjects consider the sport star as the creator of its own image especially the one that is off the sport field regardless the media manipulation with the details either from sport field or private life. Concept of sport's fame and the concept of sport's image are taking different directions so that the media are the absolute agens of the fame and, on the other hand, the sport star is the most important creator of it's own image.

Key words: media image of a sport star, sport's fame, media creating of a famous sport stars, the social role of sport stars.

Uvod

Moderno i postmoderno društvo, posebno u visoko razvijenim zemljama sveta, svelo je na minimum mogućnost individualnog pristupa životnom stilu. Moderan način života je sintagma koja podrazumeva sve manje vremena za sebe i još manje vremena za druženje i bliske komunikacije. Jednom rečju, još od pojave industrijskog kapitalizma započeo je proces otuđenja. Najplemenitija aktivnost koja zadovoljava i ljudsku potrebu za bliskošću kroz nadmetanje, ali i globalne potrebe krupnog kapitala za uvećanjem profita, jeste sport. Pored toga, uspešni sportisti odnosno sportske zvezde su danas možda najprimamljiviji i najplemenitiji uzori za identifikaciju kod mladih generacija.

Sport, međutim, nije mogao da ostane usamljen, i bez pomoći medija i sponzorisana od strane ekonomski jakih kompanija ne bi mogao da se razvija i okuplja mase ljudi širom sveta. Mediji najviše pomažu promociji sporta kao pozitivne društvene vrednosti i čine sportske događaje dostupnim zahvaljujući pre svega televiziji i internetu.

Ovo istraživanje ima za cilj da dokaže da su akteri sporta, takozvane sportske zvezde, u vlasti medija, kao i da je ona suptilna linija mere i objektivnih vrednosti, kad je reč o moći medija, prekoračena. Sportska slava više nije produkt objektivnog rezultata već je postala predmet (ne)namerne medijske manipulacije kao i subjektivnih doživljaja sportske publike koji su takođe u velikoj meri oblikovani uz pomoć medija.

Ova teza se dokazuje posredno, kroz doživljaj i procenu sportski edukovane publike. Istraživanje se obraća sportskoj publici koja ima viši stepen interesovanja za sport i znanja o njemu, uz dodatnu pretpostavku da na takvu publiku mediji imaju manji uticaj. Zanimljivo je videti da li takva publika može da objektivizuje svoja očekivanja i sopstveni doživljaj sportskih aktera, zvezda, od onog kakav se nameće putem medija.

Metod

Korišćen je tzv. mali uzorak od 30 ispitanika, studenata Menadžmenta u sportu, od kojih 26 muških i 4 ženska subjekta, uzrasta od 19 do 26 godina (sa manjom prevalencijom mlađe grupe od 19 do 22 godine, njih 16).

Korišćena je tehnika ankete. Ispitanici su popunjavali upitnik-anketu zatvorenog tipa sa odgovorima: Da-tačno i Ne-netačno, opredeljujući se za (ne)saglasan stav o navedenoj tvrdnji. Upitnik sadrži opšte podatke (uzrast, pol i aktivno bavljenje sportom), dva pitanja koja se odnose na štampane medije i televiziju kao izvore informisanja dok su ostalo tvrdnje.

Upitnik detaljno ispituje stavove koji se odnose na elemente koji čine sportsku zvezdu: rezultat u sportu, stil života, slavu ili skromnost, lepotu odnosno fizički izgled sportiste.

Najveći deo tvrdnji se odnosi neposredno ili posredno na ulogu medija u kreiranju sportske slave tj. zvezde, poverenje u stručnost medijskih sportskih predviđanja, odnos prema pristrasnosti sportskih komentatora, interes ispitanika za medijski zastupljene sportiste odnosno one manje medijski eksponirane, procena odnosa sportskih rezultata i medijske slave, interes za tv prenose mečeva slavnih, verovanje u medije, ocena moći i objektivnosti medija u stvaranju imidža sportiste i mogućnost medijskog uticaja na slavu i gašenje slave kao i slabljenje sportskih rezultata.

Pretpostavka I :

Mediji stvaraju sportske zvezde.

1. Mediji određuju vek trajanja sportske slave 2. Mediji upravljaju očekivanjima sportske publike.

Pretpostavka II:

Uticaj medija na sportski imidž na terenu i van terena veći je od uticaja samog sportiste.

Prikaz rezultata ankete

Od ukupnog broja subjekata, polovina se bavi nekim sportom odnosno fudbalom i plivanjem.

Velika većina ispitanika se informiše o zbivanjima u sportu iz štampanih medija i televizijskih programa, 90 % iz novina a 93% putem televizije (100% ženskih ispitanika koristi oba izvora informisanja).

70% subjekata istraživanja veruje da sportsku zvezdu ne gradi samo sportski rezultat a kao dokaz svog mišljenja navode za primer Divca i Ronalda. Još veći procenat ispitanika, njih 90% smatra da status sportiste zavisi i od njegovog ili njenog stila života a za primer navode Bekama, Ronalda i Đokovića. Samo polovina ispitanika ne veruje sportistima koji vode nesportski način života a takođe polovina smatra da su sami sportisti krivi za medijski interes za njihov privatni život. Usled velike medijske pažnje i prisutnosti, javnost počinje da kod slavni sportista registruje oblike asocijalnog ili poročnog ponašanja¹. Na taj način javnost sprečava da njihovi idoli prerastu ljudsku dimenziju, jer pojedincima je da bi se identifikovali sa omiljenim sportistima potrebno da oni osim brojnih vrlina imaju i poneku manu. Sa druge strane, medijska kritika je u određenoj meri neophodna kako slavni sportisti ne bi pomislili da su iznad društvenih, zakonskih i moralnih načela².

83,3% ispitanika izjavljuje da im je važniji kvalitet sportiste nego činjenica iz koje zemlje dolazi ili je zastupa. Primeri koje navode subjekti su: Nadal, Kaka, Mesi, Tijeri Anri, Federer, Vinokurov. Mediji su od slavni sportista stvorili idole mladih generacije, simbole nacija i heroje sportskih navijača³. Idealizovani slavni sportisti nose odgovornost za moralne vrednosti koje svojim ponašanjem i životom nude kao uzore mladim obožavaocima⁴.

66% ispitanika neće navijati za sportistu zbog njegove lepote i neće očekivati bolji sportski rezultata. Polovina ženskih ispitanika kaže da publika reaguje na fizički izgled a kao primeri su navedene Ana Ivanović, Jelena Janković i Ana Kurnjikova.

86,6% njih izjavljuje da nervoza sportiste ili neprivaćan fizički izgled ne utiče na njihovo poverenje u uspeh takvog sportiste. Ženska ispitanica navodi primer tenisera Janka Tipsarevića.

Ispitanici veruju da sportisti koji postanu slavni više vole slavu od samog sporta (njih 83,3%), a kao primer navode Ronalda.

Sportisti ostvaruju značajne prihode van sportskih terena, u reklamnoj industriji, na osnovu medijskog imidža o sebi. U jednom trenutku svoje slave, medijski imidž sportiste, njegov izgled i modni stil, postaju važniji od sportskih rezultata koje on postiže (primer: Dejvid Bekam).

60% ispitanika veruje da mediji troše slavne ličnosti i utiču i na gašenje slave i slabljenje njihovih sportskih rezultata, pri čemu u to veruje samo polovina ženskih ispitanika i takođe navode Anu Ivanović kao primer.

93,3% ispitanika veruje skromnom sportisti i veruje da će takav sportista svakako biti manje eksponiran u medijima. 100% ženskih subjekata veruje u to a navode se Troicki, Nemanja Vidić i Željko Buvač, trener Dortmunda za primere. Proizilazi zaključak da mediji

¹ Lines, G. (2001). Villains, fools or heroes? Sports stars as role models for young people. *Leisure Studies*, 20, 285–303.

² Coomber, J. (2006). The curse of the pedestal. *The Toowoomba Chronicle*, February 26, 2006, 8–9.

³ Summers J., Johnson Morgan M. / *Public Relations Review* 34 (2008) 176–182

⁴ Jones, M. J., & Schumann, D.W. (2000). The strategic use of celebrity athlete endorsers in *Sports Illustrated: An historic perspective. Sport Marketing Quarterly*, 9(2), 65–76.

vole gorde, neskromne i možda egzibicionistički nastrojene sportiste te da će se pri izboru onih koje će plasirati rukovoditi ne samo rezultatom već i karakteristikama ličnosti sportiste.

Mediji kreiraju imidž sportiste izborom slike i informacija za koji veruju da će ih javnost percepirati kao realnost. Ta slika koju mediji stvaraju počiva na saznanjima o socijalnim ulogama i modelima u korelaciji sa komercijalnom stranom sporta⁵.

73,3% ispitanika smatra da mediji kvare ličnost uspešnog sportiste navodeći ponovo Anu Ivanović, zatim Ešli Kol i Džona Terija. 86,6% ispitanika smatra da mediji u saradnji sa reklamnim kompanijama troše sportska lica.

Malo više od polovine ispitanika voli da zna detalje iz privatnog života sportista, njih 53,3%. Ženske ispitanice navode da ih zanimaju pre svega neki stavovi poznatih sportista koji nisu vezani za sam sport. Ovakav nivo interesa, međutim, nije dovoljan da onaj ko inače ne kupuje novine kupi iste zbog pisanja o nekom skandalu u životu sportiste. 76,6% neće zbog toga kupiti novine.

Ako je sportski medijski komentator pristrasan, to neće navesti publiku da navija za osobu koju on forsira u izveštaju. Čak 97% ispitanika se neće rukovoditi mišljenjem komentatora. Samo jedna ispitanica bi prihvatila sugestije komentatora RTS, Šarenca. Ispitanica koja ne bi navijala za istu osobu navodi komentatora Milojka Pantića.

80% ispitanika ne veruje u tačnost medijskih sportskih prognoza. To su isti oni ispitanici koji veruju u moć i težnju medija za manipulacijom radi gledanosti i zarade. Ipak, ispitanici stavljaju pod znak pitanja stručnost sportskih komentatora prenosa.

46,5% ispitanika razmišlja samo o onim sportistima koji su prisutni u medijima, kao što su Đoković i Troicki. Više njih, 54,5% ne razmišlja jedino o tim sportistima već i takvim kao što je Andrea Petković.

100% ispitanika izjavljuje da ne voli nekog sportistu samo zato što je medijska zvezda. Jedan ispitanik navodi primer Boška Jankovića. Dve trećine ili 75% ispitanika ipak najviše voli mečeve u kojima učestvuju slavni sportisti.

Iako sumnjaju u stručnost komentatora i ne veruju u medijske sportske prognoze (73%), sve ženske ispitanice a 86,6% ukupnih ispitanika veruju da mediji mogu od prosečnog sportiste napraviti zvezdu (navode primer Radoslava Petrovića). Dakle, ispitanici ne veruju medijima baš u svemu ali veruju u njihovu moć. Sportske zvezde svojim sportskim nastupom na terenu koji je nepredvidiv omogućavaju medijima uzbudljiv materijal koji publika, s druge strane, očekuje da dobije putem medija⁶.

Dve trećine ispitanika se pita zašto mediji čute o nekim dobrim sportistima i primećuju odstupanje medija od očekivanog objektivnog pristupa kad je reč o izboru sportskih tema ili sportista kao potencijalnih medijskih zvezda.

70% ispitanika veruje da su mediji ti koji grade imidž slavnog sportiste. Ipak nešto veći broj ispitanika (77%) ne razmišlja samo o medijski eksponiranim sportistima.

Nešto više od polovine ispitanika veruju da je uspešan sportista prava medijska zvezda kao Bekam ili Mesi. Jedan ispitanik koji se sa tim ne slaže navodi uspešnog a medijski nezastupljenog Havijera Zanetija.

Samo malo više od polovine ispitanika veruje samo u ono što vidi svojim očima na televiziji.

⁵ Vande Berg, L. R. (1998). The sports hero meets mediated celebrityhood. In L. Wenner (Ed.), *Media Sport* (pp. 134–153). London: Routledge.

⁶ Jones, M. J., & Schumann, D.W. (2000). The strategic use of celebrity athlete endorsers in *Sports Illustrated*: An historic perspective. *Sport Marketing Quarterly*, 9(2), 65–76.

Ne vredi ni jak sportski rezultat ako sportiste nema na televiziji-sa ovakvim shvatanjem se ne slaže 90% ispitanika. 90 % ispitanika i 100% ženskih subjekata među njima, veruju da mediji imaju moć da isforsiraju neke sportiste na štetu drugih možda kvalitetnijih.

Iz navedenih rezultata ovog istraživanja na malom uzorku, moguće je potvrditi prvu pretpostavku- hipotezu i to kad je reč o verovanju u moć medija da stvore i gase sportske zvezde (te da sportska slava ne zavisi samo od rezultata u sportu) čime određuju i vek trajanja sportske slave, uz napomenu da mediji verovatno nešto slabije utiču svojim predviđanjima na očekivanja publike u okviru ovog malog uzorka ispitanika koji su u malo bliskijem kontaktu sa sportskim temama i sa nešto kritičnijim stavom prema slici koju plasiraju mediji. Njihovi već postojeći stavovi su prepreka određenoj vrsti medijskog uticaja. Dakle, potvrđeno je da subjekti veruju da mediji imaju moć da stvaraju sportske zvezde i određuju vek trajanja njihove slave.

Druga hipoteza nije potvrđena jer je anketa pokazala da ispitanici veruju da sam sportista više privlači pažnju medija, bilo svojim načinom života, ličnim karakteristikama, željom za pažnjom itd, nego što sami mediji kreiraju takav njihov imidž a bez njihovog uticaja. Dakle, uticaj medija na sportski imidž na terenu i van terena nije veći nego što je to uticaj samog sportiste.

Diskusija

Brojna istraživanja su rađena na temu veze slavnih ličnosti i sponzorstva dok je manja pažnja stručnjaka usmerena na ulogu medija u stvaranju slavnih pojedinaca.

U medijskoj industriji primetan je tolerantniji pristup onome što se smatra veću. Nekada su samo važni događaji tretirani kao medijska informacija, dok su danas podaci o nekoj slavnoj osobi dobili prostor u vestima⁷.

Status slavnih neki sportisti steknu u ranoj mladosti a neki na vrhuncu sportske karijere.

Po definiciji Rosena, superzvezda je osoba koja je dominantna u aktivnostima kojima se bavi i koja na osnovu toga zarađuje velike sume novca⁸. Mali broj studija je rađen sa ciljem da utvrdi šemu sticanja i gubljenja statusa zvezde u sportu. Autori Hausman i Leonard su pokušali da izmere uticaj sportskih zvezda na rejting TV programa tako što su izabrali četvoricu reprezentativnih sportista- Michael Jordan-a, Larry Bird-a, Magic Johnson-a i Isaiah Thomas-a⁹.

Studija koja je rađena u Australiji pokazuje da je sportska publika sofisticirana i sposobna da razlikuje medijske kreacije, komercijalne interese i realnost. Publika prepoznaje manipulaciju informacijama i video materijalima koji služe samo za ostvarivanje komercijalnih interesa medijske kuće koja plasira takve sadržaje. Ispitanici uočavaju da sportisti koji postižu odlične rezultate na terenu ali ne ulažu u svoj komercijalni imidž i ne pokazuju interes da eksponiraju svoj život van terena ne dobijaju adekvatnu medijsku pažnju i samim tim ostaju bez mogućnosti da dosegnu veliku svetsku slavu¹⁰.

⁷ Carroll, S. (2002). "Fame games: The production of celebrity in Australia" a review. *Melbourne Historical Journal*, 30

⁸ Rosen, S. (1981). The economics of stars. *The American Economic Review*, 71, 845–858.

⁹ Hausman, J. A., & Leonard, G. K. (1997). Stars in the National Basketball Association: Economic value and policy. *Journal of Labour Economics*, 15, 586–624.

¹⁰ Summers J., Johnson Morgan M. / *Public Relations Review* 34 (2008) 176–182

U savremenom društvu za slavu sportiste je rad na stvaranju medijskog imidža gotovo jednako važno kao treninzi za dobar sportski rezultat.

Slavni sportisti sebi ne smeju dozvoliti nepristojno ili agresivno ponašanje van terena iako je doza agresivnosti u sportskoj igri na terenu dozvoljena. To je svojevrsni paradoks sa kojim se nose afirmisani sportisti i autori koji su se bavili tom tematikom postavljaju pitanje zašto je čudno ili neprihvatljivo da sportisti obrazac ponašanja koji primenjuju na terenu ispolje i van terena, u svakodnevnom životu¹¹. Publika očekuje od sportiste da van terena podržava humanitarne akcije, da pomaže razvoju mladih sportista i da obavlja niz društveno odgovornih aktivnosti.

Medijski portreti sportista stvaraju iluziju njihove uzvišenosti i prefinjenosti i na taj način podstiču sve veća očekivanja publike od slavni sportista.

Zaključak

Ova studija je pokazala da postoji uverenje da mediji imaju moć da kreiraju sportsku zvezdu, da je učine slavnom ali i da utiču na gašenje njene slave pa čak posredno, najverovatnije na psihološkom planu, i na slabljenje njenih rezultata u sportu. Ovakav stav iskazuje grupa ispitanika koj verovatno poseduje nešto veću kritičku distancu prema medijskom sadržaju obzirom na veće objektivno znanje o sportu i sportistima uopšte (studenti sportskog fakulteta). To je mogući razlog zbog kojeg se ovi ispitanici ne oslanjaju na prognoze sportskih rezultata i predviđanja medijskih stručnjaka kad je reč o ishodu sportskih događaja, jednom rečju, ne veruju u stručnost i objektivnost medijskih komentatora. Moguće je da se na tom planu pojavljuje kao intervenišuća varijabla njihovo uverenje da poseduju veća i neposrednija znanja o sportu i aktuelnim sportskim zbivanjima. Prave zaključke bismo mogli doneti uz pomoć dodatnog komparativnog istraživanja uz korišćenje iste tehnike ali na tzv needukovanom uzorku ispitanika koji imaju manje znanja o sportu, manje ga poznaju i prate. Moguće je već sada pretpostaviti da bi poverenje u medijske prognoze, na primer, bilo značajno veće kod takve manje zainteresovane grupe ispitanika. Takođe bi bilo zanimljivo ustanoviti da li bi manje homogen uzorak smatrao da mediji više od samog sportiste utiču na njegov sportski imidž na terenu i van terena, odnosno da li bi opšte uverenje o moći medija na planu sportske slave i imidža bilo manje kritično to jest veće.

Moć medija je sintagma koja se često upotrebljava pri čemu njeno značenje nije specifikovano. Da bi se ustanovilo da li je reč o nekoj vrsti anahrone predrasude, neophodna su brojna specifična istraživanja tog fenomena, ne samo na polju sporta već i drugih aktivnosti i oblasti kojima se bave mediji a koje interesuju publiku. Potrebno je ići i dalje te istraživati da li su interesovanja publike primarna i autentična ili su i ona posledica medijske kreacije.

¹¹ Joyner, K., & Mummery, K. (2005). *Influences on sportpersonship orientation*. Youth Studies Australia, 24(1), 48–53.

Literatura

1. Carroll, S. (2002). "Fame games: The production of celebrity in Australia" a review. *Melbourne Historical Journal*, 30
2. Coomber, J. (2006). The curse of the pedestal. *The Toowoomba Chronicle*, February 26.
3. Hausman, J. A., & Leonard, G. K. (1997). Stars in the National Basketball Association:
4. Economic value and policy. *Journal of Labour Economics*, 15.
5. Jones, M. J., & Schumann, D.W. (2000). The strategic use of celebrity athlete endorsers in *Sports Illustrated*: An historic perspective. *Sport Marketing Quarterly*, 9(2).
6. Joyner, K., & Mummery, K. (2005). Influences on sportspersonship orientation. *Youth Studies Australia*, 24(1).
7. L'Etang, J. (2006). Public relations and sport in promotional culture. *Public Relations Review*, 32
8. Lines, G. (2001). Villains, fools or heroes? Sports stars as role models for young people. *Leisure Studies*, 20.
9. Rosen, S. (1981). The economics of stars. *The American Economic Review*, 71.
10. Rowe, D. (2005). *Sports stars behaving badly*. On-line opinion, Monday September 12, <http://www.onlineopinion.com.au> (accessed December 14, 2012.).
11. Summers, J., Johnson, M. (2008). *Public Relations Review* 34.
12. Vande Berg, L. R. (1998). The sports hero meets mediated celebrityhood. Routledge, London: In L.Wenner (Ed.), *Media Sport*, 134–153.

SPORTSKI MENADŽER U KONJIČKOM SPORTU - LIDER TIMA U PODRŠCI OSOBAMA SA INVALIDITETOM

SPORTS MANAGER IN EQUESTRIAN SPORT - TEAM LEADER IN SUPPORT OF THE PEOPLE WITH DISABILITIES

Rada Rakočević

Fakultet za menadžment u sportu, Beograd, Srbija

Apstrakt

Terapijsko jahanje je deo konjaništva namenjeno i prilagođeno osobama s posebnim potrebama kako bi se postigli razni terapijski ciljevi što zavisi o vrsti oštećenja korisnika. Program terapijskog jahanja može se koristiti i kao pokušaj da se podstakne razvoj emocionalne inteligencije kroz učenje komunikacije i empatije na različitim nivoima. Krajnji cilj i rezultati koje očekujemo je zbližiti i ojačati vezu između mladih ljudi iz naših lokalnih zajednica i osoba s posebnim potrebama jer i ljudi bez evidentiranog hendikepa trebaju pomoć da bi pronašli samopoverenje i svrhu življenja.

Ključne reči: sportski menadžer, konjički sport, osobe sa posebnim potrebama

Abstract

Therapeutic riding is part of the cavalry intended and adapted for people with special needs in order to achieve various therapeutic targets depending on the type of damage to the user. Therapeutic horseback riding program can be used as an attempt to encourage the development of emotional intelligence through learning communication and empathy at different levels. The ultimate goal of the results that we expect is to bring together and strengthen the bond between young people from our local communities and people with special needs as people without a documented disability needing help to find self-confidence and purpose of life.

Key words: sports manager, equestrian sport, people with special needs

Uvod

Liz Hartel je privukla pažnju na jahanje za invalide kada je osvojila srebrnu medalju za dresurno jahanje na olimpijskim igrama u Helsinkiju 1952. g. i ako su joj obe noge delimično paralizovane zbog poliomijelitisa. Isti uspeh je ponovila i 1956. g.

Konjički sport je vrhunac terapijskog jahanja. Danas se u konjičkom svetu sve češće susrećemo s pojmovima: terapijsko jahanje, hipoterapija, jahanje za osobe s posebnim potrebama, zatim psihoterapija uz pomoć konja, vožnja kočijom za osobe s invaliditetom. Sve ove aktivnosti ne samo što pružaju osobama s invaliditetom mnoge fizičke i psihičke dobrobiti, već im omogućavaju bavljenje sportom u kojem ravnopravno učestvuju i žene i muškarci, i oni potpuno zdravi i čitavi, i oni s poteškoćama u kretanju. Konji su prema svima onakvi kakvi jesu, bez predrasuda i sumnji u vrednost ljudskih bića koja su im na leđima. Takmičenje u dresurnom jahanju za jahače s invaliditetom imaju neke posebnosti: takmičari su podeljeni u četiri kategorije prema stepenu svoga invaliditeta. Prvu kategoriju čine jahači s najtežim oštećenjima, oni koji upotrebljavaju invalidska kolica i imaju velike teškoće u kretanju, a četvrtu jahači koji imaju blagi oblik invaliditeta – npr. imaju protezu umesto jedne ruke ili noge. Jahači prve kategorije jašu hodom i vrlo malo kasom, druga kategorija jaše hod i kas, a u slobodnom sastavu uz muziku sme jahati i galop, treća kategorija jaše hod, kas i galop, a četvrta jaše i primanja, jednako kao i M kategorija u običnom dresurnom jahanju. Međutim, kako se razvijala ova sportska disciplina, tako je rasla i konkurencija, a kategorije su postale sve strože. Na domaćem terenu nemamo ništa od svega što je potrebno za pripremu jednog paraolimpijca u dresurnom jahanju.

Nemamo:

- Sportske menadžere koji su doedukovani za poznavanje, rad i pripremu invalida za Specijalne i Paraolimpijske igre iz domena menadžerskih znanja i kompetencija.
- Nijednu visokoobrazovnu ustanovu za implementaciju, tih u svetu poznatih, obrazovnih programa.
- Standarde i smernice iza kojih bi stao sistem i pravno i finansijski uredio ovu oblast.
- Klasifikatore za ovu sportsku granu (niti za OSI niti za konje)

U svetu su obuke kako za terapeute, pomoćnike terapeuta, vodiče konja, konje, OSI-sportiste u konjičkom sportu i menadžment za funkcionisanje Saveza i paraolimpijskih komiteta, regulisane unazad pedeset godina prošlog veka.

Šta imamo?

Nakon istraživanja na nivou države Srbije i podataka koji su pokazani u jedan IPA projekat EU, stvorili su se uslovi da dobijemo mogućnost da u saradnji sa evropskim autoritetima, koje stoje iza akreditovanog obrazovnog programa „Edukacija terapeuta i pomoćnika terapeuta za sprovođenje terapija i aktivnosti pomoću konja i sportsko jahanje invalida“, isti implementiramo u Srbiju i sada 20 visoko obrazovanih učesnika je pri kraju edukacije. Program je podeljen na 7 tematskih modula:

Modul 1: opšte znanje o konjima, obrazovanje i školovanje

Modul 2: zakon i pravna pitanja, menadžerski poslovi

Modul 3: teorijski okviri u terapiji pomoću konja

Modul 4: tretman različitih ciljnih grupa korisnika terapije pomoću konja

Modul 5: Studijska poseta inostranstvu

Modul 6: Praktičan rad u oblasti jahanja OSI (terapije, aktivnosti i sportsko jahanje invalida)

Modul 7: Prezentacije seminarskih radova

Terapijsko jahanje

Ništa nije nemoguće, jer u konjičkom sportu nema gornje starosne granice za ovu vrstu takmičenja (sl. 1).

Slika1. Terapijsko jahanje

Terapijsko jahanje je deo konjaništva namenjeno i prilagođeno osobama s posebnim potrebama kako bi se postigli razni terapijski ciljevi što zavisi o vrsti oštećenja korisnika:

- fizijoterapijski: smanjenje spazma, razvoj ravnoteže i simetričnog držanja, fine motorike, koordinacije, održavanje i unapređivanje mišićnog tonusa
- psihoterapijski: izgrađivanje samopouzdanja, motivacije, zadovoljstva, kao i razvoj emocionalne inteligencije
- socioterapijski: uspostavljanje komunikacije, razvoj socijalnih vještina, osećaj pripadnosti grupi

Trodimenzijsalno kretanje konja omogućava leđima i kukovima jahača kretanje koje oponašaju normalno hodaње. Jahač opušta i jača mišiće te poboljšava držanje tela, stav, ravnotežu, pokretljivost zglobova i koordinaciju pokreta. Fizički - konj poseduje mogućnost da na svojim leđima nosi čoveka, dajući mu svoje noge u terapijski tretman koji opušta spazme, ali i podiže mišićni tonus, prenosi neurološkom sistemu informaciju o kretanjima neophodnim za savladavanje hoda, a da pri tome ne opterećuje zglobove i tetive.

Krajnji cilj i rezultati koje očekujemo je zbliziti i ojačati vezu između mladih ljudi iz naših lokalnih zajednica i osoba s posebnim potrebama jer i ljudi bez evidentiranog hendikepa trebaju pomoć da bi pronašli samopoverenje i svrhu življenja. Program terapijskog jahanja može se koristiti i kao pokušaj da se podstakne razvoj emocionalne inteligencije kroz učenje komunikacije i empatije na različitim nivoima. Granice nestaju između korisnika programa i učesnika u njegovoj realizaciji i cela grupa postaje korisnik zajedničkog osveštavanja vlastitih

mogućnosti, važnosti i međusobne povezanosti. Prisustvo sportskog menadžera, te učešće u kreiranju situacije i osećaj uspeha za korisnike terapijskog programa ima čudesan pozitivan učinak za celu grupu svih učesnika u programskoj delatnosti.

Ovakvim načinom rada, želimo u našim gradovima stvoriti centre okupljanja građana s ciljem kvalitetnog sprovođenja slobodnog vremena u prirodi, te osveščivanja i produbljivanje ekološke i humane svesti i smanjivanje predrasuda prema osobama s invaliditetom. Tu je i te kako potrebno prisustvo sportskog menadžera koji je doedukovan putem akreditovane obuke iz te oblasti.

Svrha kadrovski opremljenog Saveza je promocija, razvoj i standardizacija programa sportskog jahanja OSI u Srbiji. Terapijsko jahanje ima za cilj poboljšanje fizičkog, psihičkog i socijalnog aspekta života osoba s invaliditetom kroz aktivnosti vezane uz konje (rekreativno ili sportsko jahanje, pedagoško jahanje, hipoterapiju, voltažiranje i vožnju) sl. 2.

Slika 2.

Jahanje je divan osećaj za mnoge ljude, ali za osobe s invaliditetom ono znači mnogo više od uživanja – jahanje je za njih put prema boljem zdravlju i sretnijem življenju. Terapijsko jahanje je metoda rehabilitacije i rekreacije široko priznata u svetu, s mnogobrojnim pozitivnim posledicama po telo, psihu i socijalizaciju osoba s invaliditetom. Ujedno je pomoćna terapija u tretmanu različitih vrsta invaliditeta koja postiže izvrsne rezultate naročito kod neuromuskularnih poremećaja, pružajući jedini mogući nadoknadu hodanju osobama koje ne hodaju. Osećaji zadovoljstva i kontrole koji proizlaze iz jahanja i upravljanja životinjom od petstotinjak kilograma je snažan lek koji jača samopouzdanje. Jahanje daje iskustvo slobode i pokretljivosti koji su nepoznati osobama s invaliditetom. Dodir sa životinjom koja nema predrasuda rađa posebnu ljubav.

Dresurno jahanje za osobe s invaliditetom

Da veština jahanja ne zahteva snagu, nego tehniku, a da konj puno više daje kao saradnik, a ne kao sluga, dokaz su takmičenja za osobe s invaliditetom. Konji s jahačima koji, bez sumnje, nemaju snage niti u rukama, niti u nogama izvode harmonično i s lakoćom dresurne radnje od čega zastaje dah. To je rezultat dugogodišnjeg strpljivog rada, kako s jahačem tako i s konjem.

Studija slučaja

Luka, je rođen 1971. godine, kao jedan od blizanaca. Zbog komplikacija pri porođaju, boluje od atetoidnog oblika cerebralne paralize. Tonus miškulature fluktuiira od hipo do hipertoničnog. Pomicanje jednog dela tela, uzrokuje pomicanje drugih delova tela, što znači da ne može napraviti izolovani pokret, a pokret koji napravi je jako nagao i nekontrolisan.

Pogođen mu je i govor, kao i mišići lica. Ravnoteža mu je jako loša. Kreće se pomoću invalidskih kolica a ne može samostalno jesti niti piti te je u gotovo svim aspektima života vezan za tuđu pomoć. Često ljudi nemaju strpljenja da ga slušaju, jer ga je zbog spazama teško razumeti. Zbog toga ga i često tretiraju kao osobu sa mentalnom ometenošću, što je u potpunosti pogrešno. On je normalne inteligencije, pun ideja i želja koje je često nemoguće ostvariti.

Luka je započeo sa jahanjem, kao većina ovog istraživačkog programa, na posebnoj opremi (podsedelici sa elastičnim kolanom, kako bi terapijski učinak pokreta konja bio što potpuniji) i sa vodičem konja, terapeutom i pomoćnikom terapeuta. U početku je samo radio vežbice na konju, kao i neke zabavne aktivnosti. Kako je vreme prolazilo, Luki je ravnoteža napredovala te mu je dodatna podrška pratioca postala suvišna. On je sada samostalno i sigurno sedeo na konju te je mogao početi koristiti obično, univerzalno englesko sedlo sa Devonšir stremenima, jer su mu stopala prstima okrenuta prema zemlji, pa postoji opasnost da mu noge prođu kroz obični, Pikok stremen. Osim što je Luka pokazao da može sigurno i samostalno sedeti na konju, s vremenom se pokazalo da on može držati uzde u rukama i da može uzdama usmeravati konja. To zahteva veliku kontrolu pokreta i za fizički zdrave osobe a posebno za nekoga s Lukinom dijagnozom. Time je Luka pokazao jaku želju za savladavanjem veštine jahanja te želju za napretkom i savladavanjem svog invaliditeta kroz jahanje. Time se i izdvojio od ostalih korisnika programa. Da bi Luki olakšali držanje uzdi, počeli smo za njega koristiti posebne vodice sa ručkama. Posle smo uvideli da mu je jednostavnije koristiti vodice sa prečkom, što je uveliko doprinelo preciznosti i koordinaciji njegovih pokreta. Nakon nekog vremena Luka je počeo kontrolisati konja, koristiti vlastitu težinu i listove neverovatno koordinirano a što je rezultiralo s poslušnošću konja i samostalnim kretanjem u ograđenom prostoru bez vodiča konja i pratioca. To je od neizmernog značaja za osobe vezane za invalidska kolica te vezane za tuđu pomoć u svim aspektima svog života. To je osećaj samostalnosti i kontrole nad vlastitim životom. Gledajući Luku na konju, niko ko ne zna, ne bi pomislio da on ima neki invaliditet. Luka je uspeo savladati svoje telo, sedeti maksimalno mirno te pokrete koje radi izvoditi kontrolisano i precizno. Da bi mu pokreti bili što kontrolisaniji, mora misliti da mu jedna ruka mora imati oslonac na konju kako bi mogao maksimalno kontrolisati drugu koju bi odvojio od vrata konja i vodio ga u željenom smeru. Za sve to mu je potrebna posebna koncentracija i samokontrola (sl. 3).

Slika 3. Luka, potpuno samostalan ali nažalost jedino na konju

Menadžment u sportu je nastao kao potreba profesionalnih sportskih organizacija. Kako jedna sportska organizacija postiže svoje ciljeve, koji resursi su neophodni da bi se ti ciljevi postigli i kako se resursi pravilno raspoređuju, zadatak je menadžmenta te organizacije. Menadžer u sportu mora da zna da postavi ciljeve u svom poslovanju i da razradi strategiju kako bi ostvario te ciljeve. On organizuje poslovanje i sve njegove segmente, rukovodi i kontroliše planirane ciljeve. U oblasti njegovog poslovanja spada i menadžment sportskih objekata, menadžment sportskih organizacija, menadžment sportskih događaja. Pored poznavanja sportskih oblasti u kojima razvija svoje poslovanje, za menadžera u sportu su jako važna i znanja iz oblasti ekonomije, marketinga, informacionih tehnologija. On sarađuje svakodnevno sa ljudima, jer su oni i njegovi klijenti i saradnici. Finansije su važne jer bez njih i njihove pravilne raspodele, nijedno poslovanje ne može biti uspešno, kao što je i poznavanje informacionih tehnologija i rada na računaru postala potreba današnjice i svakog savremenog poslovanja.

Menadžer u sportu stiče znanja iz oblasti poslovne komunikacije i etike, poslovnog prava, principa prodaje, poslovne ekonomije, ponašanja potrošača, upravljanja ljudskim resursima, preduzetništva, upravljanja projektima, biznis planiranja, odnosa sa javnošću.

Zaključak

Iz razgovora vođenog sa profesorom D. Tomićem, može se izvesti zaključak citiranjem njegovih reči: „Nadam se ubrzo određenim akreditacijama ovih programa „... „gde će menadžer postati glavni pokretač i akcija i ljudi u pravcu ostvarivanja postojećih ciljeva ...”

Literatura

1. Brittain, I. (2001). Perceptions of Disability and their Impact upon Involvement in Sport for People with Disabilities at all Levels. *Archives of Physical Medicine and Rehabilitation*; Volume 82, Issue 3, Supplement 1, Pages S38-S44.
2. DePauw, K. M.; Gavron, S. J. (2005). *Disability Sport*, Champaign, United States: Human Kinetics.
3. Stevanović, M.; Necić, M. (1968). *Sport i rekreacija u rehabilitaciji invalida*, Beograd.

DINAMIKA MORFOLOŠKIH I FUNKCIONALNIH PROMENA SA ASPEKTA STAROSTI I DUŽINE SPORTSKOG STAŽA

DYNAMICS OF MORPHOLOGICAL AND FUNCTIONAL CHANGES IN VIEW OF AGE AND LENGTH OF SPORT EXPERIENCE

Ranković S¹, Macura M², Čubrilo D³

¹Elpida dermatološki laser centar, Beograd, Srbija

²Univerzitet u Beogradu, Fakultet sporta i fizičkog vaspitanja, Beograd, Srbija

³US Medical School, Beograd, Evropski Univerzitet, Srbija

Apstrakt

Iako je dobro poznato da redovna fizička aktivnost može indukovati veliki broj pozitivnih efekata na različite organske sisteme, pojedina istraživanja pokazuju različitu dinamiku morfoloških i funkcionalnih promena kod mladih sportista. Cilj istraživanja se odnosio na evaluaciju dinamike morfo-funkcionalnih parametara u dve starosne grupe mladih fudbalera sa aspekta dužine sportskog staža.

U istraživanju je učestvovalo ukupno 94 sportista uzrasta od 14 - 17 godina. Sportisti su podeljeni u dve podgrupe u odnosu na starost: preadolescenti PA (N=47) (14 i 15 godina) i adolescenti A (N=47) (16 i 17 godina). Maksimalna potrošnja kiseonika (VO₂ max) merena je direktnom metodom na bicikl ergometru tokom kontinuiranog testa progresivno rastućeg opterećenja na opremi (Fitmate Pro, Cosmed, Italy). U okviru praćenja telesne kompozicije korišćena je antropometrijska tehnika merenja 16 antropometrijskih tačaka i nivoa u skladu sa Internacionalnim biološkim programom

Rezultati istraživanja su pokazali da vrednosti bezmasne telesne mase (%FFM) i telesne masti (%FM) nisu se razlikovale među posmatranim podgrupama sportista. BMI je pokazala statistički značajno više vrednosti u grupi A u poređenju sa grupom PA (p<0.01). Vrednosti VO₂max su bile statistički značajno različite među posmatranim grupama (p<0.001). Rezultati našeg istraživanja pokazuju da starost i dužina bavljenja sportom ne utiču na promene procenta masti i mišića kod mladih sportista, dok se kod BMI i apsolutne i relativne maksimalne potrošnje kiseonika razlikuje, pri čemu starost sportista značajno utiče na promenu ovih parametara.

Ključne reči: fudbal, starost, sportski staž, telesni sastav, maksimalna potrošnja kiseonika

Abstract

Although it is well known that regular physical activity can induce a number of positive effects on different organ systems, some surveys show different dynamics of morphological and functional changes in young athletes. Aim - Evaluation of the dynamics of morpho-functional parameters in the two age groups of young players in terms of length of sports experience. The study included a total of 94 athletes aged 14-17 years. Athletes are divided into two subgroups according to age: PA preadolescents (N = 47) (14 and 15 years) and adolescents A (N = 47) (16 and 17 years). Maximal oxygen consumption ($\text{VO}_2 \text{ max}$) was measured by direct method on a bicycle ergometer during continuous test progressively increasing the load on the equipment (Fitmate Pro, Cosmed, Italy). Within the monitoring of body composition by anthropometric techniques were used 16 anthropometric measurements of points and levels in accordance with the International Biological Program. Results show that the values of lean body mass (% FFM) and body fat (% FM) did not differ among the analyzed subgroups of athletes. BMI showed a statistically significantly higher in group A compared with the PA group ($p < 0.01$). $\text{VO}_2 \text{ max}$ values were significantly different among the observed groups ($p < 0.001$). Our findings show that age and length of sports does not affect the percentage change in fat and muscle in young athletes, while BMI and absolute and relative maximal oxygen consumption with age athletes significantly influence the change in these parameters.

Keywords: football, age, sports experience, body composition, maximal oxygen consumption

Uvod

U posljednje dve decenije došlo je do povećanja svesti o značaju fizičke aktivnosti na sveukupno zdravlje ljudi. Aktivni sport nije više rezervisan samo za predisponirane i selektirane pojedince, već u aktivnu i doziranu trenažnu aktivnost ulaze sve socijalne, starosne i polne grupacije. Opšti pozitivni uticaj fizičke aktivnosti na rast i razvoj dece i omladine predstavlja jednu od opšte prihvaćenih činjenica najbitnijih zadataka svakog društva. Zbog te činjenice začuđuje evidentna deficitarnost sistematičnih istraživanja na polju fiziologije napora u grupi preadolescenata i adolescenata uključenih u redovne višegodišnje trenažne procese. Sa aspekta fiziologije, adaptacija na mišićnu aktivnost predstavljena je kroz sistemski odgovor organizma sa ciljem obezbeđenja što boljih performansi sa što manjim energetske deficitom. Adaptacija predstavlja univerzalnu, zajedničku osobinu svih živih bića, odgovornu za opstanak organizma pod različitim uslovima, pri čemu uključuje adekvatne mehanizme prilagođavanja različitih bioloških sistema. Razumevanje adaptacije u sportu, kao i njenih specifičnih mehanizama i regularnosti, posebno u grupi mladih sportista, zahteva interdisciplinarni pristup, koji bi trebao odgovoriti na brojna pitanja vezana za optimalizaciju treninga, zdravlje sportista i morbiditet sa aspekta sprečavanja, povređivanja i iznenadne srčane smrti na terenu. Fudbal, kao timska igra jednostavnih pravila bez značajnih materijalnih ulaganja u opremu i prostor za igru, predstavlja jedan od najpopularnijih sportova današnjice, pri čemu ga igraju sve nacije, oba pola i različiti uzrasti bez obzira na nivo veština. Prema intenzitetu opterećenja fudbal se može klasifikovati kao visoko intenzivan intermitentni timski sport. Analizom fudbalske igre ustanovljeno je da vrhunski fudbaleri seniorskog ranga pređu 10-12 km u toku 90 minuta utakmice, intenzitetom blizu anaerobnog praga, odnosno, 80-90% maksimalne srčane frekvence. Aerobni energetske procesi obezbeđuju 90% energije neophodne za odgovor igrača na postavljene zadatke u toku utakmice, pri čemu je

odnos aerobno/anaerobni rad od 90% / 10%. Iz tih razloga evidentno je da se od fudbalera očekuje visok nivo aerobnog kapaciteta i aerobne izdržljivosti. Pored poželjnih funkcionalnih parametara, poželjno je da fudbaleri teže mezomorfnom somatotipu. Prema tom modelu, elitni igrači dostižu visinu između 180 i 185 cm uz telesnu masu od 75 do 80 kg.

Materijal i metode

U studiji je učestvovalo devedeset četiri mlada fudbalera (omladinska škola FK "Crvena Zvezda") za koje je data pismena saglasnost za učestvovanje u studiji. Svi učesnici istraživanja bili su u potpunosti informisani o prirodi i zahtevima studije, kao i o eventualnim zdravstvenim rizicima. Svi sportisti su popunili sportskomedicinski formular, nakon čega im je ukazano da mogu odustati u bilo kom momentu, bez obzira na datu pismenu saglasnost. Mladi sportisti su bili uključeni u redovne sportske treninge fudbala, 12 časova nedeljno, sa najmanje 5 godina staža u fudbalu, apsolutno zdravi, bez oboljenja u anamnezi, bez posebnih navika u ishrani, bez upotrebe bilo kakvih suplemenata i medikamenata. Ispitanici u ovoj studiji su podeljeni na osnovu dva kriterijuma. Prvi kriterijum je podrazumevao starost ispitanika, te su na osnovu tog kriterijuma podeljeni na dve grupe. Grupa I adolescenata (A) obuhvatala je sportiste od 16 i 17 godina, dok je Grupa II, preadolescenata (PA), obuhvatala sportiste do 14 i 15 godina. Po drugom kriterijumu koji obuhvata godine aktivnog treniranja, svaka od ove dve grupe podeljena je u tri podgrupe (kratko, srednje i dugo).

Maksimalna potrošnja kiseonika ($\text{VO}_2 \text{ max}$) merena je direktnom metodom na bicikl ergometru tokom kontinuiranog testa progresivno rastućeg opterećenja na opremi (Fitmate Pro, Cosmed, Italy). Smatralo se da je maksimalna potrošnja kiseonika dostignuta kada potrošnja kiseonika dostigne plato, odnosno kada povećanje opterećenja ne dovodi do daljeg povećanja potrošnje kiseonika ili čak dođe do blagog smanjenja potrošnje kiseonika.

U okviru praćenja telesne kompozicije korišćena je antropometrijska tehnika merenja 16 antropometrijskih tačaka i nivoa u skladu sa Internacionalnim biološkim programom (IBP). Analiza telesne kompozicije rađena je po matematičkom modelu Mateigk-e modifikovana u radovima Jović i sar. i Perunović i sar. u četvorokomponentnom modelu

Pri analizi podataka primenjene su osnovne metode deskriptivne statistike: srednja vrednost ($\bar{X}$) sa merama disperzije (standardnom greškom SE, standardnom devijacijom SD, rasponom varijacije Min-Max. Za testiranje statističke značajnosti i proveru hipoteza korišćeni su sledeći statistički testovi: Studentov t-test (parametrijski test) za zavisne i nezavisne uzorke i dvofaktorska analiza varijanse (ANOVA).

Verovatnoća (p) i značajnost (r) su utvđeni korištenjem standardnih formula kalkulacijom vrednosti F . $p < 0.05$ i manji tumačeno je kao statistički značajna razlika.

Rezultati i diskusija

Opšte karakteristike sportista koji su učestvovali u studiji prikazane su u tabeli 1 i 2. Morfološke i funkcionalne karakteristike sportista prikazane su u tabeli 3 i 4. Dvofaktorskom analizom varijanse dobijeno je da nema statistički značajne razlike u vrednostima procenta masti i mišića između ispitivanih grupa sportista. U posmatranim grupama sportista dvofaktorskom analizom varijanse uočena je statistički visoko značajna razlika u vrednostima body mass indexa (BMI) ($p < 0.001$), pri čemu starost ispitanika značajno utiče na nivo BMI-a. Naime, u grupi sportista od 16 i 17 godina evidentirane su više vrednosti ovog parametra.

Vrednosti postignute apsolutne maksimalne potrošnje kiseonika ($\text{VO}_2 \text{ max}$; L/min), među posmatranim grupama sportista statistički se visoko značajno razlikuju (Dvofaktorska analiza varijanse $p < 0.001$), pri čemu starost ispitanika značajno utiče na vrednost ovog parametra (Tabela 5).

Tabela 1. Opšte karakteristike sportista
(I grupa od 16 i 17 godina; srednje vrednosti, standardna devijacija)

Starost	16,17 godina		
Dužina treniranja	Kratko (do 5god)	Srednje (6,7 god)	Dugo (9, 10 god)
	N=14	N=23	N=10
TT kg ($\bar{X} \pm \text{SD}$)	70.16 $\pm$ 4.97	73.26 $\pm$ 7.12	73.68 $\pm$ 7.91
TV cm ($\bar{X} \pm \text{SD}$)	178.89 $\pm$ 4.97	181.81 $\pm$ 6.63	181.02 $\pm$ 6.48

Tabela 2. Opšte karakteristike sportista
(II grupa od 14 i 15 godina; srednje vrednosti, standardna devijacija)

Starost	14,15 godina		
Dužina treniranja	Kratko (do 5god)	Srednje (6,7 god)	Dugo (8, 9 god)
	N=11	N=16	N=20
TT kg ($\bar{X} \pm \text{SD}$)	61.68 $\pm$ 13.83	59.70 $\pm$ 10.47	62.81 $\pm$ 11.37
TV cm ($\bar{X} \pm \text{SD}$)	174,18 $\pm$ 10.09	169.89 $\pm$ 8.95	172.42 $\pm$ 10.28

Tabela 3. Morfološke i funkcionalne karakteristike sportista
(I grupa od 16 i 17 godina; srednje vrednosti, standardna greška)

Starost	16,17 godina		
Dužina treniranja	Kratko (do 5god)	Srednje (6,7 god)	Dugo (9, 10 god)
	N=14	N=23	N=10
% masti ($\bar{X} \pm \text{SE}$)	12.33 $\pm$ 0.84	12.44 $\pm$ 0.75	12.29 $\pm$ 0.66
% mišića ($\bar{X} \pm \text{SE}$)	49.63 $\pm$ 0.74	50.10 $\pm$ 0.42	47.98 $\pm$ 1.98
BMI kg/m ² ($\bar{X} \pm \text{SE}$)	21.90 $\pm$ 0.24	22.12 $\pm$ 0.30	22.41 $\pm$ 0.47
VO ₂ max L/min ($\bar{X} \pm \text{SE}$)	3.23 $\pm$ 0.18	3.54 $\pm$ 0.12	3.76 $\pm$ 0.16
VO ₂ max ml/kg ($\bar{X} \pm \text{SE}$)	45.95 $\pm$ 2.11	48.25 $\pm$ 1.2	51.05 $\pm$ 2.39

Tabela 4. Morfološke i funkcionalne karakteristike sportista
(II grupa od 14 i 15 godina; srednje vrednosti, standardna greška)

Starost	14,15 godina		
	Kratko (do 5god)	Srednje (6,7 god)	Dugo (8, 9 god)
	N=11	N=16	N=20
% masti ($\bar{X} \pm SE$)	12.74 $\pm$ 0.85	13.42 $\pm$ 1.09	12.44 $\pm$ 0.44
% mišića ($\bar{X} \pm SE$)	48.03 $\pm$ 0.98	48.14 $\pm$ 0.51	48.15 $\pm$ 0.69
BMI kg/m ² ($\bar{X} \pm SE$)	20.46 $\pm$ 0.72	20.21 $\pm$ 0.64	20.96 $\pm$ 0.54
VO ₂ max L/min ($\bar{X} \pm SE$)	2.81 $\pm$ 0.22	2.54 $\pm$ 0.16	2.86 $\pm$ 0.17
VO ₂ max ml/kg/min ($\bar{X} \pm SE$)	44.21 $\pm$ 2.26	43.55 $\pm$ 1.67	45.55 $\pm$ 1.56

Tabela 5. Dvofaktorska analiza varijanse (two-way ANOVA)
za morfološke i funkcionalne karakteristike sportista

Dvofaktorska analiza varijanse (two-way ANOVA)	Starost (S)			Dužina treniranja (G)			S x G		
	df	MS	F	df	MS	F	df	MS	F
% масти	1	3.15	0.16	2	3.17	0.16	2	34.2	1.74
% мишића	1	30.5	3.28	2	8.81	0.95	2	9.33	1
BMI kg/m ²	1	55.25	15.1 ***	2	2.08	0.57	2	0.82	0.22
VO ₂ ml/min	1	12.3	29.3 ***	2	0.5	1.2	2	0.71	1.7
VO ₂ ml/kg	1	306	6.77 *	2	46.3	1.02	2	22.5	0.5

*** p<0.001; ** p<0.01; * p<0.05

Analizom rezultata drugih istraživanja na uzorku vrhunskih fudbalera vrednosti maksimalne potrošnje kiseonika kreću se između 59 i 7 ml/kg/min za igrače u polju, dok su vrednosti kod golmana nešto niže i kreću se između 50 i 55 ml/kg/min. Primetan je trend rasta aerobnog kapaciteta u poslednjih dvadeset godina, u poređenju sa rezultatima iz 80-tih godina XX veka. Ova činjenica može se objasniti kroz profesionalizaciju fudbala kao igre, kao

i stalni metodološko-tehnički napredak trenažnog procesa. Sa druge strane, broj odigranih utakmica u sezoni se stalno povećava, a nova pravila diktiraju brži i intenzivniji tempo igre. Koliko je danas značajan i potreban efikasan energetska sistem kod fudbalera govori podatak da poredeći relative vrednosti maksimalne potrošnje kiseonika između veslača i fudbalera nisu uočene statistički značajne razlike. Analizom maksimalne potrošnje kiseonika naših fudbalera prvoligaša utvrđene su vrednosti od $(53,3 \pm 1,9 \text{ ml/kg/min})$ za vezne igrače, zatim napadače $(52,9 \pm 4,4 \text{ ml/kg/min})$, odbrambene igrače $(51,8 \pm 3,3 \text{ ml/kg/min})$ i na kraju za golmane od $(50,5 \pm 1,8 \text{ ml/kg/min})$. Slični rezultati prikazani su u radu Ponorca i saradnika, sa vrednostima maksimalne potrošnje kiseonika od $(53,6 \text{ ml/kg/min})$.

U našem istraživanju akcenat je stavljen na analizu aerobnog kapaciteta mladih fudbalera različite starosti i dužine sportskog staža. Istraživanja koja su do danas sprovedena, a bave se mladim fudbalerima, pokazuje da mladi igrači u odnosu na seniorski rang pokazuju niže vrednosti maksimalne potrošnje kiseonika, ispod 60 ml/kg/min , što je u saglasnosti sa rezultatima našeg istraživanja. Naime, komparativnom analizom među kategorijama mladih sportista u odnosu na starost i dužinu bavljenja sportom ustanovili smo da se aerobni kapacitet statistički značajno menja sa aspekta starosti, pri čemu dužina treniranja nema uticaja na vrednost ovog parametra. Analizom vrednosti maksimalne potrošnje kiseonika u grupi dece od 14 – 15 godina, primetna je dinamika vrednosti koje odgovaraju vrednostima fudbalera amatera seniorskog ranga dobijenim u radu Ostojića i sar (Ostojić, 2000.; Ostojić et al 2003.). Evidentno je da u ovoj grupi sportista ne postoji značajna fluktuacija vrednosti posmatranog parametra, što definitivno ukazuje na činjenicu da u ovoj starosnoj grupi broj godina treniranja neće uticati na razvoj aerobnog kapaciteta. Sa druge strane, grupa starijih sportista (16-17 godina) pokazuje trend rasta vrednosti $\text{VO}_2 \text{ max}$, iako na granici statističke značajnosti. Vrednosti maksimalne potrošnje kiseonika u grupi starijih sportista sa sportskim stažom od 10-11 godina od $51,05 \pm 2,39$ približavaju se vrednostima postignutim na nivou elitnih fudbalera seniorskog ranga Srbije (Ostojić, 2000; Ostojić et al, 2003; Suzić et al, 2004; Ponorac et al, 2005.). Ovakvi rezultati našeg istraživanja odgovaraju rezultatima istraživanja koja su potvrdila da se u toku razvoja vrhunskog sportiste maksimalna vrednost aerobnog kapaciteta dostigne u periodu od 17-22 godine, nakon čega linearno opada sa godinama (Shepard, 1999.), što bi praktično značilo da se početak procesa adaptacije na nivou udarnog volumena, odnosno endijastolnog volumena kao ključnog faktora aerobnog kapaciteta (Levine, 2008) odigrava tek posle 16-te godine života.

Pored poželjnih funkcionalnih parametara, poželjno je da fudbaleri teže mezomorfnom somatotipu (Gil et al, 2007). Prema tom modelu, elitni igrači dostižu visinu između 180 i 185 cm uz telesnu masu 75 do 80 kg (Bangsbo, 1994; Wisloff et al, 1998; Reilly et al, 2000). Analizom naših rezultata primetno je da samo fudbaleri starijeg uzrasta (16-17 godina) i sportskog staža od minimum 8 godina dostižu željenu visinu i približnu vrednost telesne mase koje bi odgovarali mezomorfnom somatotipu.

Pokazano je da se period najvećeg porasta telesne visine (PHV- peak height velocity) u grupi mladih fudbalera, dešava između 13.5 i 14.5 godina od oko 7,9 cm nakon čega se dobitak u telesnoj visini smanjuje (Reilly et al, 2000; Đorđević- Nikić et al, 2006). Analizom rasta školske dece, PHV se beleži u istom uzrastu, pri čemu je iznosio 7,4 cm (Đorđević- Nikić, 1995). Statistički značajan skok telesne visine u našem radu beleži se upravo između 15 i 16 godina pri čemu sportski staž nema uticaja na vrednost tog parametra. Takođe, statistički značajan skok telesne težine u našem istraživanju uočljiv je između 15 i 16 godine, što se poklapa sa najvećim rastom telesne visine. U istraživanju Đorđević-Nikić, najveći porast

telesne mase zabeležen je između 13,5 i 14,5 godina i iznosio je 7,8 kg, što se opet poklapalo sa rastom telesne težine (Đorđević- Nikić, 1995). Obzirom na evidentan uticaj starosti na vrednosti telesne visine i telesne težine, ne čudi statistički značajna povezanost BMI (Body mass index) sa starošću fudbalera uočena u našem radu. Iako se rast telesne visine i težine vremenski poklapaju, činjenica da fudbaleri starije grupe sa većim sportskim stažom ipak ne dostižu očekivanu telesnu težinu za razliku od postignute telesne visine, govori u prilog poznate zakonitosti rasta koja ukazuje na činjenicu da najveći priraštaj telesne mase kasni za oko šest meseci do godinu dana za PHV (Malina et al, 2004).

Rezultati našeg istraživanja pokazuju da nema statistički značajne razlike u vrednostima procenta masti između ispitivanih grupa sportista, pri čemu na nivo procenta masti ne utiče ni starost, ni broj godina aktivnog bavljenja sportom. Uticaj kontinuiranog trenažnog procesa na celularnost, odnosno na metabolizam masnog tkiva u grupi dece i adolescenta nije dovoljno proučena. Celularnost masnog tkiva konstantno se uvećava tokom detinjstva, a rapidno sa početkom puberteta. Pokazano je da adaptacija na treninge povećava sposobnost za mobilizaciju i oksidaciju masti, što je povezano sa povećanjem nivoa lipolize (Malina et al, 2004). Ne postojanje statistički značajne razlike u zastupljenosti masnog tkiva, može se objasniti tendencijom pada zastupljenosti masnog tkiva kod mladih fudbalera u uzrastu od 12,5-13,5 godina (Đorđević- Nikić, 1995; Malina et al, 2004) sa 13,6% u 12. godini na 12,5% u 14 godini. Statistički beznačajan pad se beleži i dalje do 18 godine, pri čemu dobijeni rezultati odgovaraju rezultatima našeg istraživanja. Procenat masnog tkiva i kod vrhunskih i kod mladih fudbalera kreće se između 7- 19 % (Casajus and Aragonés, 1997; Rico-Sanz, 1997; Wittich et al, 2001; Ostojić, 2006; Veljović i Stojanović, 2009). Ovako veliki dijapazon u vrednostima potkožnog masnog tkiva može biti posledica velikog broja metoda koje se koriste u proceni morfotipa fudbalera.

Vrednosti zastupljenosti mišićne mase u našem istraživanju nisu pokazale statistički značajnu razliku sa aspekta starosti i sportskog staža. Pokazano je da od 12,5 godina, zastupljenost mišićne mase u telesnoj kompoziciji pokazuje tendenciju rasta koji je posebno izražen od 15,5 godina (Đorđević – Nikić et al, 2006).

Zaključak

Na osnovu prikazanih rezultata istraživanja, evidentno je da sam program priprema i praćenja mladih sportista mora na adekvatan način biti usmeravan, kako sa aspekta treninga, tako i sa aspekta menadžmenta koji vodi računa o upravljanju resursima. Naime, kao što je i pokazano u uzrastu dece do 15 godina nije potrebno insistirati na nepotrebnim i često skupim merenjima i testiranjima aerobnog kapaciteta, obzirom da tek nakon 16-te godine života trenažni proces utiče na razvoj ovog parametra. Mnogo veća pažnja i količina materijalnih i ljudskih resursa treba biti usmerena na razvoj koordinacije, fleksibilnosti i osnovnih motoričkih obrazaca vezanih za sport.

Literatura

1. Bangsbo J. (1994). The physiology of soccer, with special reference to high-intensity intermittent exercise. *Acta Physiol Scand*, 151: S619
2. McMillan K, Helgerud R, & Hoff J. (2005). Physiological adaptations to soccer specific endurance training in professional youth soccer players. *Br J Sports Med*, 39: 273-7.

3. Gil S, Gil J, Ruiz F. (2007). Physiological and anthropometric characteristics of young soccer players according to their playing positions: relevance for selection proces. *J Strength Cond Res*, 21: 438-45.
4. Wislöff U, Helgerud J, Hoff J. (1998). Strenght and endurance of elite soccer players. *Med Sci Sports Med*, 30: 462-7.
5. Reilly T, Williams AM, Nevil A, & Franks A. (2000). A multidisciplinary approach to talent identification in soccer. *J Sports Sci*, 18: 695-702.
6. Casajus JA. (2001). Seasonal variation in fitness variables in professional soccer players. *J Sports Med Phys Fitness*, 41: 463-9.
7. Ekblom B. (1986). Applied physiology of soccer. *Sports Med*, 3: 50-60.
8. Faina M, Gallozi C, Lupo S, Colli S, Sassi R, & Marini C. (1988). Definition of physiological profile of the soccer players. In: Reilly, T. *Science and football*. E&FN Spon, London, 158-63.
9. Ponorac N, Matavulj A, Grujić N, Rajkovača Z, Kovačević P. (2005). Maksimalna potrošnja kiseonika (VO₂max) kao pokazatelj fizičke sposobnosti sportiste. *Acta medica Medianae vol. 44*, br. 4, str. 17-20.
10. Stolen T, Chamari K, & Castagna C. (2005). Physiology of soccer: an update. *Sports Med*, 35: 501-36.
11. Ostojić MS. (2000). Phzsical and physiological characteristics of elite serbian soccer players. Facta Universitatis. *Physical Education and Sport Vol. 1*, N° 7: 23-29.
12. Ostojić S, Mazić S, Dikić N, Velkovski S. (2003). *Physiological profile of elite serbian soccer players*. Zrenjanin: Abstract book. Risk factors and health: From molecule to the scientific basis of prevention.
13. Suzić J, Mazić S, Ostojić S, Velkovski S, Dikić N, Mitrović D. (2004). Dobra aerobna sposobnost u vrhunskom fudbalu: poželjna ili obavezna?. *Sportska medicina online vol. 4*, br.2, 45-50.
14. Shephard, R.J. (1999). Biology and medicine of soccer: An update. *Journal of Sport Sciences*, 17: 757-786.
15. Levine DB. (2008). VO₂max: what do we know, and what do we still need to know?. *J Physiol* 586.1, Olympics 2008 special issue: 25-34.
16. Đorđević-Nikić, M. (1995). *Analiza dinamike fizičkog i biološkog razvoja dece osnovnoškolskog uzrasta*. Magistarski rad, Beograd: Fakultet sporta i fizičkog vaspitanja.
17. Đorđević-Nikić M, Ugarković D, Kukolj M, Jarić S, Macura M. (2006). Analiza dinamike razvoja morfoloških karakteristika mladih fudbalera. *Međunarodna naučna konferencija "Analitika i dijagnostika fizičke aktivnosti" Zbornik radova*, 253-262.
18. Casajus JA, & Aragonés MT. (1997). Estudio cineantropométrico del futbolista profesional español. *Arc Med Dep*, 59: 177-84.
19. Rico-Sanz J. (1997). Evaluaciones del rendimiento en futbolistas. *Arc Med Dep*, 59: 207-12.
20. Wittich A, Oliveri MB, Rotemberg E, Mautalen C. (2001). Body composition of professional football (soccer) players determined by dual X-ray absorptiometry. *J Clin Densitom*, 4: 51-5.

FINANSIRANJE BIZNISA

FINANCING BUSINESS

Slobodan Stefanović, Branislav Stanisavljačić

Visoka škola primenjenih strukovnih studija, Vranje, Srbija

Apstrakt

Na savremeno koncipiranom tržištu, gde nestalni i promenljivi stilovi i ukusi potrošača diktiraju trendove potražnje, a samim tim i proizvodnju i ponudu, velika konkurencija zahteva stalno prilagođavanje proizvoda i usluga zahtevima potrošača.

Ključne reči : tržište, potrošači, konkurencija

Abstract

On the modern concept of the market, where volatile and changing styles and tastes of the consumer trend-demand, and therefore the production and supply, high competition requires constant adjustment of product and service demands of consumers.

Key words: market, consumer, competition

Uvod

Preduzeća stalno razvijaju nove proizvode ili modifikuju već postojeće kako bi zauzela što stabilniju poziciju na tržištu, a ona koja su najbliža trenutnim trendovima, a samim tim i uspešna, povećavaju svoje kapacitete i obim proizvodnje kako bi došla do većeg profita. Sve to zahteva nove visokokvalifikovane kadrove, nove mašine, sirovine i materijal, istraživanja tržišta, nove kanale distribucije i marketing aktivnosti. Osnovni uslov za ostvarivanje svih ovih zahteva su finansijska sredstva kojima preduzeće mora da raspolaže.

Stvaranje novog preduzeća – pokretanje biznisa

Definisani proizvod ili usluga, u funkciji predviđenog obima i odabrane tehnologije, zahtevaju obezbeđenje adekvatnih osnovnih sredstava i pratećih obrtnih sredstava - zato preduzetnik treba da sačini orijentacioni pregled svih sredstava i da konstatuje kojim od njih raspolaže a koje treba nabaviti. Time će on doći do zaključka da li sam može da finansira odabrani biznis, ili mu je u tome potrebna eksterna pomoć. Probleme eventualnog nedostatka sredstava preduzetnik može da rešava na različite načine: dokapitalizacijom, obezbeđenjem pozajmice ili uzimanjem kredita.

Organizacioni oblici preduzeća

Dokapitalizacija podrazumeva angažovanje jednog ili više partnera i njihovo uključivanje u vlasničku strukturu novog biznisa. Na taj način nastaju različiti organizacioni oblici preduzeća:

- ortačko društvo,
- komanditno društvo,
- društvo sa ograničenom odgovornošću,
- akcionarsko društvo.

U procesu nastanka ili kasnijeg razvoja preduzeća, više preduzetnika ili drugih vlasnika kapitala može osnovati ortačko društvo. U njemu partneri, srazmerno svojim ulozima, učestvuju u raspodeli dobitka i riziku od gubitka.

Viši oblik udruživanja kapitala jeste komanditno društvo, u kome se partneri razlikuju prema stepenu odgovornosti. Jedni su komplementari i oni odgovaraju neograničeno i solidarno celokupnom svojom imovinom za obaveze preduzeća, a drugi su komanditori i oni odgovaraju za obaveze preduzeća samo do visine svojih uloga.

Društvo sa ograničenom odgovornošću je takav vid preduzeća gde članovi snose rizik poslovanja srazmerno svom udelu u imovinu preduzeća. Udeli u kapitalu ove vrste preduzeća nisu izražene u hartijama od vrednosti te se ne mogu javljati u slobodnoj razmeni na tržištu. To čini ove oblike preduzeća manje prilagodljivim u uvećanju kapitala neophodnim za njihov razvoj. Savremeniji i elastičniji oblik udruživanja kapitala su akcionarska društva. Ona pribavljaju potrebna novčana sredstva izdvajanjem akcija kao hartija od vrednosti, koje se mogu kupovati i prodavati na tržištu, što omogućuje nesmetan rast i razvoj ovakvih privrednih subjekata jer je broj akcionara koji ulažu svoj kapital u ova preduzeća neograničen.

Društva sa ograničenom odgovornošću i akcionarska društva predstavljaju društva kapitala, i ovi oblici su karakteristični za veća preduzeća, obično u kasnijim fazama njihovog rada.

Ortačko društvo i komanditno društvo se nazivaju društva lica i karakteristična su za manje, obično privatne privredne subjekte.

Kao drugi način rešavanja problema eventualnog nedostatka sredstava preduzetnik može rešiti i pozajmicom, koju pre svega može obezbediti kao beskamatnu pomoć u krugu svojih rođaka i prijatelja, ukoliko su oni u mogućnosti da pomognu.

Pribavljanje finansijskih sredstava kreditiranjem

Najveći broj novčanih sredstava se pribavi preko kredita. Kreditiranje je takav način finansiranja kod koga preduzetnici ili firme usled nedostatka sopstvenih sredstava finansijska sredstava pozajmljuju od drugih subjekata. Cena davanja kredita je kamatna stopa, koja se utvrđuje ugovorom, kao i rokovi otplate kredita, vreme i način otplate. Krediti se mogu podeliti na osnovu više kriterijuma:

- Po vremenu trajanja mogu biti kratkoročni, srednjeročni i dugoročni. Kratkoročni krediti se daju za različite namene, obično sa rokom do jedne godine. Srednjeročni krediti se odobravaju na period od pet godina, a dugoročni na period duži od pet godina i obično se daju za veće investicione zahvate,
- Na osnovu toga ko daje kredit krediti mogu biti komercijalni i bankarski. Komercijalni ili robni kredit se daje u robi a vraća u novcu. Time se olakšava realizacija robe, naročito one skuplje, sezonske i sl. Bankarski kredit se daje i vraća u novcu.

- Prema nameni krediti mogu biti proizvodni i potrošački. Proizvodni se daju da bi se obavio određeni proces proizvodnje, a potrošački krediti se daju da bi se nabavila određena sredstva za potrošnju.
- Naturalni i novčani krediti razlikuju se na osnovu toga u kom se obliku kredit daje. Kredit može da se daje i da se vrati u obliku određene robe, ali u sadašnje vreme dominira novčani oblik kredita. Sve obaveze se izražavaju u novcu bez obzira na to kako su i zbog čega nastale.

Funkcije kredita su višestruke. Prva i osnovna funkcija jeste obezbeđenje kontinuiteta ili stvaranje uslova za početak procesa proizvodnje. Kredit takođe omogućava investicione zahvate koji bez njega ne bi bili mogući. Kredit takođe omogućava da se iz ruku više imalaca novčanih sredstava ta sredstva koncentrišu na jedno mesto i da se na taj način postigne akumulacija potrebne mase sredstava za određenu poslovnu aktivnost.

Najveći broj kreditiranja se javlja u formi obezbeđenog duga, i to najčešće zalaganjem imovine (hipotekarni krediti). Pored banaka, u razvijenim zemljama davaoci kredita su i osiguravajuća društva i penzioni fondovi.

Svaki preduzetnik preko materijalnog biznisa dolazi do uverenja o mogućnosti uspešnog zatvaranja takozvane konstrukcije startnog finansiranja biznisa, tj. o izvodljivosti biznis ideje sa tog stanovišta. Posmatrano sa ovog aspekta, odabrana biznis ideja je prihvatljiva samo ukoliko preduzetnik može da je materijalno potkrepi.

Finansiranje poslovanja postojećeg preduzeća

Svim firmama su potrebna finansijska sredstva radi ulaganja u investicije, radi realizacije novog proizvoda ili povećanje obima proizvodnje, pa čak i samo u redovnom poslovanju.

U redovnom poslovanju preduzeća finansijska sredstva za sirovine, materijal i druge troškove za naredni ciklus proizvodnje obično izdvajaju iz dobitka ili iz akumuliranih finansijskih sredstava. Ako u prethodnom krugu proizvodnje nije ostvaren dobitak ili nije ostvaren dovoljno veliki prihod za početak novog kruga proizvodnje preduzeću su potrebna finansijska sredstva sa strane.

Oblici spajanja preduzeća

Preduzeća koja dugo posluju sa gubitkom ili nedovoljnim dobitkom obično nisu likvidna i kako bi nastavila svoj rad obično pristupaju spajanju sa drugim preduzećima. Najčešći oblik spajanja preduzeća je merdžer. Merdžer je spajanje dve ili više firmi pri čemu novonastala firma zadržava identitet veće i uspešnije firme. Manja firma koja je spojena gubi pravni i poslovni subjektivitet, tako da je u praksi veoma teško razgraničiti da li je merdžer dovoljan ili prisilan.

Motivi za nastanak merdžera ne moraju uvek biti vezani za opstanak nelikvidne firme, već to može biti povećanje obima proizvodnje ili osvajanje tržišta. Postoje i drugi oblici udruživanja – spajanja preduzeća (konglomerat), ali motivi njihovog nastanka nisu vezani za održavanje poslovanja, već korišćenje prednosti veličine.

Samofinansiranje poslovanja

Mnoga preduzeća se mogu odlučiti za novi proizvod ili barem modifikaciju već postojećeg proizvoda. Da bi opstala na današnjem dinamičnom tržištu firma mora uvesti nove proizvode. Prilikom uvođenja novog proizvoda, ili proširenje obima proizvodnje firmama je u većini slučajeva potrebna finansijska pomoć sa strane, slična situacija je i sa investicionim projektima.

Izvori finansijskih sredstava su, pored samog preduzeća, druga preduzeća tj. investitori, poslovne banke, domaći inostrani partneri, domaće i inostrane finansijske i druge institucije.

Oblik kod koga preduzeće samo obezbeđuje finansijska sredstva je samofinansiranje. Izvori obezbeđenja finansijskih sredstava za samofinansiranje su neto profit i amortizacija. Samofinansiranje predstavlja najstabilniji način finansiranja jer preduzeće obezbeđuje samostalnost u odlučivanju. Na ova sredstva se ne plaćaju nikakve kamate jer su to sopstvena sredstva pa je zato samofinansiranje najjeftiniji način finansiranja, i izbegava se stvaranje duga za buduće poslovanje prema drugim licima. Interni sopstveni izvori finansijskih sredstava su akumulirani dobitak – neto prinos i amortizacija.

Amortizacija predstavlja transformaciju fiksne imovine u obrtna sredstva pa se prilikom planiranja novčanih tokova dodaje akumuliranom dobitku da bi se došlo do neto priliva gotovine koja ostaje preduzeću za nova ulaganja.

Zajednička ulaganja

Kod zajedničkih ulaganja javlja se jedan ili više partnera, takozvani saulagači koji ulažu svoja sredstva i po osnovu ulaganja imaju određena prava. U našoj zemlji zbog specifičnosti privredne situacije zajednička ulaganja svodila su se na ulaganja inostranih partnera.

Strani ulagač može uložiti sredstva u devizama, dinarima, stvarima, uslugama, imovinskim pravima i hartijama od vrednosti. Strano lice može samo ili sa drugim partnerom da osnuje preduzeće ili da uloži sredstva u već postojeće preduzeće. Prava i obaveze utvrđuju se ugovorom. Strano lice po osnovu ulaganja ima sledeća prava:

- da učestvuje u upravljanju,
- da prenese prava i obaveze iz ugovora na drugo lice,
- da učestvuje u dobiti,
- da reinvestira,
- ima pravo na povraćaj uložених stvari,
- na povraćaj uloga u slučaju raskida ugovora,
- na povraćaj udela u slučaju prestanka rada preduzeća.

Ulaganja stranih lica se uređuju ugovorom o ulaganju ili ugovorom o osnivanju. Ugovor o ulaganju sadži odredbe o odgovornim stranama, o preduzeću u koje se ulaže, o delatnosti koja je predmet ugovora, o vrsti i visini ugovora o upravljanju preduzećem, o načinu raspoređivanja dobiti i pokrivanju gubitaka, o trajanju ugovora, o načinu raskida ugovora kao i o rešavanju sporova. Ugovor o osnivanju sadži odredbe o formi i sedištu preduzeća, osnivaču, delatnosti preduzeća, osnivačkom ulogu, pravima, obavezama, odgovornostima osnivača prema preduzeću i preduzeća prema osnivaču, o načinu raspoređivanja dobiti i snošenju rizika, o zastupniku preduzeća, zaštiti životne sredine i trajanju ugovora.

Finansijsko tržište

Takođe česti način obezbeđivanja finansijskih sredstava je putem finansijskog tržišta. Finansijsko tržište je skup svih transakcija čiji je predmet poslovanja novac i hartije od vrednosti. Finansijsko tržište obuhvata novčano tržište i tržište kapitala.

Novčano tržište

Novčano tržište je manje važno za privredni razvoj zemlje od tržišta kapitala. Za razliku od tržišta kapitala, koje ima značaj za pospešivanje privrednog razvoja, novčano tržište je značajno za održavanje likvidnosti. Na ovom tržištu je predmet transakcija novac, a segmenti su:

1. kreditno tržište,
2. eskontno tržište,
3. lombardno tržište,
4. tržište novca.

Suština kreditnog tržišta je odobravanje kredita korisnicima, mobilisanjem i usmeravanjem novčanih sredstava od onih subjekata kojima nisu potrebna prema onim subjektima kojima su potrebna. O kreditima je već bilo reči, ali zanimljivo je naglasiti da u zemljama sa razvijenim novčanim tržištem krediti imaju najmanji značaj, iako su u praksi toliko primenjeni.

Eskontno tržište je bazirano na menici kao hartiji od vrednosti. Ono ima značajnu ulogu u zemljama u kojima je dominantan tržišni način privređivanja i u kojima se emisija novca vrši putem meničnog – eskontnog kredita.

Ukoliko se desi da proizvođač ne može da nađe kupca koji će platiti u gotovini, on mu može omogućiti da izvrši plaćanje menicom, po određenoj eskontnoj stopi.

Ono što je za nas značajnije je mogućnost eskontovanja menice kod banke, naravno uz određeni diskont, s tim da banka na to pristane, čekajući njeno dospeće i naplatu sa kamatom. Banke onda uglavnom ustupaju menicu centralnoj banci, koja vrši reeskont menice čime se emituje određena količina novca u opticaj.

Lombardno tržište je segment novčanog tržišta putem kojeg se obezbeđuju određena novčana sredstva zalaganjem hartija od vrednosti. Ovo tržište u razvijenim zemljama uglavnom služi za prebrojavanje tekuće nelikvidnosti privrednih subjekata.

Lombardni posao je zalaganje kod banke hartija od vrednosti i dobijanje novčanih sredstava po tom osnovu, uz lombardnu kamatnu stopu. Ukoliko banka nema para i podnese ove hartije od vrednosti centralnoj banci radi se o relombardnom poslu na koji se primenjuje relombardna kamatna stopa.

Tržište novca je najvažniji segment novčanog tržišta i na njemu se odvija najveći deo bankarskih operacija. Ono obuhvata sve novčane transakcije sa žiralnim novcem i kratkoročnim hartijama od vrednosti.

Direktni učesnici na tržištu novca su banke i druge finansijske organizacije koje imaju svoje žiro račune koji se u celom svetu vode kod centralne banke, a posredni učesnici su sva druga pravna lica koja svoj žiro račun imaju kod jednog od neposrednih učesnika na tržištu novca. Fizička lica nisu učesnici na tržištu novca, bez obzira što imaju žiro račun kod određene banke.

Tržište kapitala

Pod tržištem kapitala podrazumeva se uspostavljanje odnosa između ponude i tražnje dugoročnih hartija od vrednosti. Za razliku od tržišta novca na kome su prisutni tokovi novčane emisije, na tržištu kapitala prisutni su tokovi novčane akumulacije.

Tržište kapitala može biti slobodno, ukoliko kapital cirkuliše slobodno i direktno između učesnika bez prisustva kreditnih institucija i berzi i može biti institucionalizovano, ukoliko se kontakti između učesnika ostvaruju preko kreditnih institucija. Institucionalizovano tržište kapitala se naziva berza. Na slobodnom tržištu kapitala kao posrednici mogu se javiti brokeri i dileri.

Učesnici na tržištu kapitala su:

- investitori, kao vlasnici kapitala u funkciji prodavca,
- korisnici kapitala u ulozi kupca,
- posrednici – banke, investicioni fondovi i druge finansijske institucije i berze,
- država, u funkciji regulatora i kontrolora.

Ovu podelu učesnika ne treba shvatiti uslovno jer oni, osim spomenutih, imaju i različite druge uloge: država se može javiti u ulozi investitora i korisnika, penzioni fondovi u funkciji investitora i sl.

Postojanje tržišta kapitala u jednoj privredi je neophodno jer se na njemu može obezbediti i veoma velika količina kapitala za proces proizvodnje. Kapital se obezbeđuje na tržištu kao i sva druga roba i on ima svoju cenu. Do kapitala se na tržištu može doći na dva načina: prodajom (kupovinom) akcija ili deonica, kao i preko tržišta kredita.

Preduzeća uzimaju kredit od banaka ili, u većini slučajeva, od drugih organizacija plaćajući kamatu. Pored dobijanja kamate davalac kredita postaje suvlasnik kapitala i na taj način utiče na razvoj pojedinih preduzeća i čitavih regiona u zemlji. Suvlasništvo u kapitalu se postepenim otplaćivanjem duga smanjuje, a služi kao garancija zajmodavcu.

O kreditima je već bilo više reči, a drugi način uvećanja novčanih sredstava je prodaja akcija.

Akcija ili deonica je isprava o vlasništvu nad sredstvima uloženim kod emitenta. Za razliku od drugih hartija od vrednosti koje su izraz kreditnog odnosa (obveznica) ili samo odlažu naplatu obaveza prema drugim licima na neko vreme (menica), akcija simbolizuje vlasništvo.

Prodajom akcija preduzeće stiče trajni izvor finansiranja, a imao ci akcija stiču određena prava:

- pravo na potvrdu o vlasništvu, koje obično glasi na donosioca,
- pravo glasa pri izboru uprave preduzeća i prilikom odlučivanja,
- pravo na određenu nadoknadu – dividendu, odnosno udeo u dobiti preduzeća,
- pravo na udeo u novoj emisiji akcija, pod određenim uslovima (pravo preče kupovine),
- pravo na prenos vlasništva,
- pravo na udeo u imovini po likvidaciji preduzeća,
- pravo na uvid u poslovne podatke preduzeća.

Finansiranje kroz emisiju akcija za preduzeća ima određene prednosti, ali i nedostatke. Prednosti za preduzeća su sledeće:

- akcije ne obavezuju firmu da vrši fiksne isplate akcionarima. Ako kompanija ostvaruje prihod i nema neku veliku potrebu za tim prihodom, može isplatiti dividende,

- akcije nemaju fiksiran rok dospeća i nikada se ne otplaćuju, kao što je to slučaj sa kreditima,
- prodajom akcija povećava se kreditna sposobnost (bonitet) firme,
- ako kompanija ima dobru perspektivu, akcije se mogu prodati pod boljim uslovima nego što se može plasirati kredit, jer nose veći očekivani prihod i obezbeđuju bolju odbranu od nepredviđene inflacije, koja se negativno odražava na druge hartije od vrednosti, jer vrednost akcija raste uporedo sa realnim porastom vrednosti sredstava firme u inflatornim uslovima,
- akcije obezbeđuju kapacitet rezerve (neiskorišćeni kreditni kapacitet) koji dozvoljava pozajmicu ako je firmi i dalje potreban kapital kada je u lošoj situaciji.

Za preduzeće koje pribavlja kapital emisijom akcija postoje sledeći nedostaci:

- prodaja akcija proširuje pravo glasa i kontrole na nove akcionare,
- akcije daju novim vlasnicima pravo učešća u prihodu firme, što u uslovima rasta profita znači zahvatanje značajnog dela sredstava,
- troškovi garancije i distribucije akcija su viši od troškova garancije i distribucije kredita.

Akcije su poželjan oblik finansiranja jer čine firme manje osetljivim na pad u prodaji i zaradama.

Uslovni kupoprodajni ugovori

Preko uslovnih ugovora se vrši prodaja na otplatu. Preduzeće može kupiti neophodna sredstva – materijal, alat, mašine uz određeno gotovinsko učešće, najčešće 30%, a ostatak platiti u rate. Sve dok se kupljena sredstva ne otplate u potpunosti, prodavac je i dalje vlasnik, zato se ovi ugovori i nazivaju uslovnim. Za vreme otplaćivanja duga kupac koristi sredstva, koja se u knjigovodstvu iskazuju po nabavnoj vrednosti a neotplaćeni iznos kao srednjeročni dug. Otplata duga se vrši iz novčanog priliva iz redovnog poslovanja. Po pravilu, rok otplate duga je manji od veka trajanja sredstva.

Ovakvi ugovori se u većini slučajeva sklapaju u prisustvu finansijskih institucija – banaka kao trećeg uključenog lica. Prodavac sklopljene ugovore daje banci od koje dobija namenski kredit a potraživanja se od prodavca prenose na banku, tako da se ovaj ugovor pretvara u klasično kreditiranje od strane banke.

Preduzeće na ovaj način može kupiti potrebno sredstvo i, u nedostatku finansijskih sredstava, otplatiti ga kasnije novcem koji će zaraditi koristeći to sredstvo, što je veoma povoljno i odgovara firmama koje su u lošoj finansijskoj situaciji.

Često se ovakvi ugovori sklapaju i sa izuzećem banke kao posrednika, obično kada firma koja prodaje sredstva i ona koja kupuje sredstva iza sebe imaju dugogodišnju saradnju i poverenje. Ali i u tom slučaju se ugovor sačinjava kao obezbeđenje.

Lizing

Lizingom se određena sredstva daju na korišćenje kroz zakup. Zakup je oblik duga. Sredstva se pozajmljuju na određeni rok, a obe strane preuzimaju ugovorom utvrđene obaveze.

U zakup se mogu dati ili uzeti sredstva koja su nova, sredstva koja su korišćena i sredstva koja se moraju održavati, i u tom slučaju zakupodavac pruža usluge održavanja i finansiranja.

Zakupac plaća zakupninu obično u jednakim mesečnim ili godišnjim iznosima. Dužina zakupa zavisi od vrste sredstava koja se zakupljuju. Zakupni period je 75-80 ekonomskog veka trajanja sredstva a rizik vezan za moralno zastarevanje utiče da se taj period još više skрати.

Prednosti lizinga:

- preduzeće može da koristi skupa sredstva koja inače ne bi moglo da plati,
- obaveze po lizing aranžmanu otplaćuju se iz prihoda koje preduzeće ostvari korišćenjem tih sredstava.

Jedini nedostatak je mogućnost skupljeg lizing aranžmana od cene koja se postiže redovnom nabavkom sredstava.

Mnoga preduzeća, pored toga što koriste tuđa sredstva, mogu dati u zakup sopstvene mašine ili postrojenja koja ne koriste u procesu proizvodnje i na taj način ostvariti vanredne prihode od kojih će sredstva usmeriti tamo gde su im najpotrebnija. Preduzeća obično imaju mašine koje ne koriste kada nabave novije zbog ekonomskog zastarevanja, ili zbog preusmerenja proizvodnje na drugi proizvod.

Koncesiono finansiranje

Koncesiono finansiranje se retko sreće, jer je vezano za krupnije investicione poduhvate – pruge, mostovi, putevi, luke, brane, ali se primenjuje i kod preduzeća za izgradnju fabričkih sala i upravnih zgrada. Funkcioniše na taj način što se izgradnja poverava zainteresovanom subjektu, koji svojim sredstvima gradi objekat, a zauzvrat dobija pravo korišćenja objekta u određenom vremenskom periodu, posle čega predaje objekat vlasniku. Koncesija predstavlja i pravo korišćenja prirodnog bogatstva ili dobra u opštoj upotrebi koje domaćem ili stranom licu ustupa nadležni državni organ i to pod posebno propisanim uslovima uz odgovarajuću nadoknadu.

Ova vrsta finansiranja izgradnje objekata je pogodna za situacije kada investitor nema potrebna finansijska sredstva za ovako krupne investicije, a uz to se ne stvaraju obaveze ni za kasnije poslovanje, što mnogo znači za poslovni budžet, ali najveći nedostatak je vreme koje treba da prođe do početka korišćenja objekta, što se često protegne i na sedam do deset godina.

Zaključak

Planiranje i pribavljanje finansijskih sredstava je složeno: mora se isplanirati iznos i struktura sredstava, zatim se moraju pribaviti ta sredstva (prethodno se moraju ispuniti određeni uslovi ako se finansijska sredstva pribavljaju sa strane), zatim se pribavljena sredstva moraju pravilno rasporediti. Ovaj rad je upravo prikazao proceduru pokretanja biznisa.

Tek kad se svi ovi finansijski zahtevi ispune mogu se posmatrati i drugi uslovi za ostvarenje poslovnih aktivnosti. To znači da adekvatno finansiranje predstavlja srž svih poslovnih poduhvata u preduzećima i uopšte u privredi.

Literatura

1. Radovanović, T. (2004). *Upravljanje preduzetništvom*. Novi Sad: Fakultet za menadžment.
2. Stojanović, Ž. (2000). *Preduzetništvo*. Niš: SNB.
3. Jokić, D. (2002). *Preduzetništvo*. Užice: Naučno istraživački centar.
4. Drucker, P. (1991). *Inovacije i Preduzetništvo*. Beograd: Privredni pregled.
5. Paunović, B. (2004). *Preduzetništvo i upravljanje malim preduzećem*. Beograd: Ekonomski fakultet.
6. Stefanović, S., Trajković, S., Adamović, Ž., Milišić, R., Malešević, D. (2010). *Osnove preduzetničkog menadžmenta*. Banja Luka: Društvo za energetske efikasnost, Republika Srpska.
7. Stefanović, S., Cvejić, R., Trajković, S. (2010). *Menadžment i industrijski dizajn*. Zrenjanin, „TQM“ Centar.
8. Stefanović, S. Mihajlović Stošić, Lj. (2008). Finansiranje biznisa. *Naučno stručni - časopis „Menadžment znanja“*, br. 4 – 5, 51 – 54, Smederevo, ISSN 1452 – 9661.

UMETNOST I SPORT

ART AND SPORT

Marko Stojanović

Fakultet za menadžment u sportu, Beograd, Srbija

Apstrakt

Umetnost je jedan od oblika kulture u kome dominira estetsko stvaralaštvo (lepo, prijatno) koje se obraća ljudskim čulima da bi kod njih izazvalo osećajne, emotivne, intelektualne i voljne aktivnosti, reakcije i ponašanja. Obično se razlikuju tzv. lepe umetnosti (književnost, muzika, likovna umetnost, balet), primenjene umetnosti (keramika, tapiserija, dekoracija i sl.), složena umetnost (opera, pozorište) i popularna umetnost (film, strip, televizija, radio, revija itd.). Kada je u pitanju sport njegova estetska strana će biti sve više naglašena (vezivanje za muziku, ceremonijale, izgled opreme, rekvizita i objekata, interes publike i sl.). Sport je tako sve više, s aspekta umetničkog, bliži drami (teatru), igri, poeziji, baletu, muzici, filmu, televiziji, štampi, književnosti i dr. To su još shvatili stari Grci, osnivač novog olimpizma Kuberten, a zar danas ne kažemo za uspešne poteze sportista da su to izveli "umetnici").

Ključne reči: umetnost, sport, kultura, estetika

Abstract

Art is a form of culture dominated by aesthetic creations (nice, pleasant) that addresses the human senses in order to cause them affectional, emotional, intellectual and voluntary actions, reactions and behavior. It is usually differentiate fine arts (literature, music, fine arts, ballet), applied arts (ceramics, tapestries, decorations, etc..), the complex art (opera, theater) and the popular arts (film, comics, television, radio, magazines, etc..). When it comes to the aesthetic side of sport he will be more pronounced in (attachment to music, ceremonies, equipment, and facilities, public interest, etc..). Sport is increasingly, in terms of art, closer to the drama (theater), games, poetry, ballet, music, film, television, press, literature and others. That is what ancient Greeks understood, the founder of the new Olympic Coubertin, and right now we say to a successful athlete moves that are performed by "artists").

Key words: art, sport, culture, aesthetics

Uvod

Umetnost je najautentičniji pojavni oblik kulturnog nasleđa čovečanstva i temelj humanističke civilizacije. Sport je pojavni oblik "tehničke civilizacije" i kao takav obračun s humanističkom civilizacijom. Za razliku od filozofije, nauke i umetnosti sport u svojoj igri nema mogućnost uspostavljanja (kritičkog) odnosa prema postojećem svetu, niti se stvara mogućnost za njegovo prevazilaženje. U umetnosti sukob vodi stvaranju kvaliteta, novog - u sportu dominira apsolutizovani princip kvantitativno merljivog učinka. U igračkim sportovima kvantitet različitih "situacija" otkriva mogućnosti za iskorak iz postojećeg sveta i stvaranje *novum*-a¹. Umetničko delo ima univerzalnu vrednost i upućeno je svim ljudima bez obzira na rasu, naciju i pol: umetnost stvara simbole kojima se izražavaju opšte-ljudske vrednosti. Da bi se shvatilo i doživelo njihovo značenje čovek mora da ima moć rasuđivanja i razvijeno estetsko čulo, što znači razvijeno kulturno biće. I sport ima pretenzije da bude univerzalni i globalni fenomen. Suština "olimpijskog univerzalizma" zasnovana je na univerzalnom karakteru principa na kojima se temelji kapitalizam: *bellum omnium contra omnes* i apsolutizovani princip učinka koji je uobličen u olimpijskoj maksimi *citius, altius, fortius*. Sport je kruna "mondijalističke" ideologije koja se obračunava s nacionalnim kulturama.

Umetnost i sport

Osnovna razlika između sporta i umetnosti je u razvoju sporta ka "masovnoj" drami, intenzivnom i uzbuđujućem društvenom događaju i spektaklu za publiku, dok se umetnost obraća više elitnoj publici, "zatvorenom" socijalnom sloju i njegovoj ekskluzivnosti. Praktično, sportski i umetnički elitizam su po prirodi udaljeni, a masovni sport i masovna umetnost su deo istog korena – masovne kulture, kulture masa i za mase. Dok je sport merljiv i uporediv, uspešan ili neuspešan, pretvoren u pobedu ili poraz, čak i kada u njemu dominira harmonija pokreta (stil i tehnika izvođenja), umetnost je unutrašnji subjektivni odraz u svesti čoveka i njegovim osećanjima. Najviše se približavaju u estetici individualnog stila ispoljavanja pokreta (sličnost ritmičke gimnastike i baleta, na primer). Pri tom estetsko saznanje (publike ili sudija u sportu) sastoji se iz:

1. čulnog opažaja (doživljaja),
2. procenjivanja vrednosti,
3. prethodnog (umetničkog) znanja i iskustva.

Društvo i umetnost su u uzajamnom odnosu. Društvo stvara okvire, uslove za umetnost, a umetnost oplemenjuje društveni život jer se u njenoj osnovi nalazi neponovljivo ljudsko stvaralaštvo.

Sport je direktno vezan za umetnost po dve osnove:

1. kao inspiracija za različita umetnička dela: književna, muzička, filmska, modna, vajarska, slikarska, pozorišna itd;
2. kao umetnički tj. estetski izraz lepote sportskog pokreta, izvor estetskih osećanja i doživljaja (posebno u gimnastici, zimskim sportovima, nekim igrama, sinhronom plivanju i sl.

¹ Simonović, Lj. (2007). str. 152

U sportu dominira duh stvaralaštva, koji postavlja mogućnost pobeđe. Sami viši rezultat ili pobeđe postignuta u sportu je zasnovana na stvaranju novog, lepšeg, plemenitijeg. Pravi učinak umetnosti je razvoj estetskog bića čoveka, što znači specifična i neponovljiva stvaralačka ličnost čoveka. Pošto je sport sam po sebi drugačiji od ostalih umetnosti on se mora tumačiti drugačije. Sport po sebi nema nikakvu mogućnost direktnog iskazivanja o bilo kakvoj pojavi u prirodi, on je u tom smislu apsurdan i nelogičan. Ono što kompenzuje za tu apsurdnost je racionalnost njegovog izvođenja. Time se stvara slika (umetnost) koja može imati razne forme u zavisnosti od sporta. Umetničko takmičenje zasniva se na duhovnom pokretu čoveka ka čoveku, a ne na telesnom obračunu čoveka s čovekom koji podrazumeva nanošenje telesnih povreda. Nema pobeđnika i poraženih, već razvoj stvaralačkih moći čoveka i proširenje horizonta slobode: umetnost otvara mogućnost da čovek postane ono što nije, a što može da bude. U sportu čovek "postaje drugo" putem telesne i mentalne aktivnosti kojom se pobeđuje subjektivnost kao čovek i uvećava sopstveno kulturno i biološko biće. Sportista "stvara" sportska "dostignuća" tehničovanim telom i boričkim karakterom, kao i nadljudskom igračkom veštinom. Ono što se stvara je pobeđe i rekord, što znači da sportista proizvodi vladajuće odnose i vrednosti. Sport predstavlja obračun s takmičenjem koje ne treba da pristupa dominacijom čoveka nad čovekom i uklanjanje čoveka iz životne utakmice, kao i s takmičenjem koje stvara mogućnost za iskorak iz postojećeg sveta.

Prednost u ostalim umetnostima je to što nema segregacije po polu, kao što je to slučaj u sportu, u kome su žene kao telesno i karakterno "slabije" u odnosu prema muškarcima svedene na "niža bića"; u umetnosti dominira estetska priroda čoveka i stvaralačke moći koje su neograničene, dok je u sportu postizanje rezultata uslovljeno telesnim moćima čoveka; umetničko delo upućeno je ljudima koji imaju razvijeno estetsko čulo.

Sportska igra, sa druge strane, može proizvesti i fanatike koji su spremni na uništenje svoga i tela "protivnika" da bi postigli pobeđe (rekord). Kod takvih sportista, kao antropološkog pojavnog oblika vladajućeg duha, ne može se naći prođuhovljeni izraz, već mu se na licu očitava "pobeđnički duh", što znači fanatična posvećenost pobeđi, a njegovo telo je simbol ekspanzivne snage i postojanosti vladajućeg poretka. Kubertenova maksima *mens fervida in corpore lacertoso* upućuje na estetski obrazac koji dominira u takvom sportu. Ne harmonično telo u boričkom naponu predstavlja loši estetski izazov. U savremenom kapitalizmu („potrošačko društvo“) sportisti se odnose jedni prema drugima posredstvom uloge koju imaju kao akteri *show-business-a*, što znači kao (sportska) roba. Za njih vladaju ista pravila kao i za svaku drugu robu na tržištu, s tim što oni nisu "obična" roba, već roba sa specijalnom namenom: njome se obezbeđuju strateški interesi kapitalizma.

U sportu mašta teži stvaranju novog i bekstvu iz postojećeg sveta. Sportska estetika ima mistifikatorski i kulturni karakter. Tipičan primer je film Leni Rifenštal o nacističkim olimpijskim igrama "*Olimpija*" („Praznik naroda-praznik lepote"/ "*Fest der Völker-Fest der Schönheit*"). Rifenštalova kamerom „vaja“ savremene sportiste korišćenjem antičkog estetskog obrasca iz „kosmološkog perioda“ (Vindelband) koji je imao religiozni karakter i u kome se izražava dominacija (geometrijski ustrojenog) kosmičkog poretka nad čovekom. Telesni monumentalizam, skladnost, pogled usmeren ka nebu, religiozna posvećenost, samouverenost, ozarenost - to je pojava oblik savremenog olimpijca. Sportsko telo dobija kulturni karakter: sportisti postaju žive statue - pojava oblik antičkih „heroja“ (polubogova) i kao takvi simbolična reinkarnacija „besmrtnog duha antike“. Njena estetika je mitološka slika pobeđničkog trijumfalizma kome se, putem idealizovanog antičkog modela čoveka (Helena), daje vanvremenska dimenzija.²

² Simonović, Lj. (2007). str. 154

Rifenštalova je putem antičkog estetskog modela falsifikovala konkretni istorijski lik savremenog sportiste. U gro-planu su simboli koji daju kvazi-mitološku dimenziju vladajućim vrednostima: duh kapitalizma prekriven je antičkim religioznim velom. Rifenštalov film rezultat je nastojanja da se dokaže da je nacistički režim neposredni nastavljac helenske civilizacije. Snimanje njenog filma podudara se sa završnom kampanjom nemačkih arheoloških iskopavanja u antičkoj Olimpiji, koja je bila pokrenuta u vreme Bizmarka i koju su okončali nacisti; sa akcijom nošenja "olimpijske baklje" od "svete" Olimpije do nacističkog Berlina (koju je osmislio i realizovao organizator nacističkih olimpijskih igara Karl Dim, inače Kubertenov „genijalni prijatelj“ i nastavljac njegovog dela) kojom se na očigledan način izražava nastojanje nacista da se prikažu kao naslednici helenske duhovne baštine. „*Olimpija*“ je propagandni spot koji se pojavljuje u umetničkoj odori. U njemu je estetika u to vreme svedena na tehničko sredstvo za pretvaranje ljudi u simbol fašističke ekspanzije, s tim što je nacistički model „natčoveka“ „prevaziđen“ mitologizovanim antičkim modelom pobjednika. Radi se o zloupotrebi umetničke forme radi ostvarivanja određenih psihičkih efekata - da bi se postigli određeni politički ciljevi. Kod Kubertena nije postojala autentična sportska estetika, već dominira nastojanje da se sport estetizuje upotrebom umetničkih dela (Betoven, pre svega). Osnovni razlog za to je bila nerazvijenost sporta: u njemu se čovek nije rukovodio svojom umetničkom prirodom, koja se zasniva na potrebi čoveka za čovekom i u tom kontekstu na pokretu čoveka ka čoveku, već agresivnim karakterom i odgovarajućim telom.

Zaključak

Umetnost stvara oplemenjenu društvenost koja se zasniva na pokretu čoveka ka čoveku. Sportska ekipa je kulturna zajednica, estetska i društvena grupa u kojoj dominira svojstveno, ("specifično") militarističko strukturiranje: sport je rat koji se vodi telima i racionalizovanom igračkom tehnikom. Kao takav, on se može gledati kao organizovani (staloženi) kaos. Takva duhovna snaga je nešto što se može gledati kao najuzvišenije.

Sport je više nego „ukras“ (*agalma*): on je obogotvorenje postojećeg sveta i prikivanje čoveka za postojeći svet. Za Šilera "vaspitanje putem umetnosti je vaspitanje za umetnost"; vaspitanje putem sporta je vaspitanje za postojeći život koji stvara racionalističku osobu, dok estetsko može samo posmatrač percipirati.

Literatura

1. Kant, I. (1991). *Kritika moći suđenja*. Beograd: BIGZ.
2. Koković, D. (2004). *Sociologija sporta*. Beograd: Sportska akademija.
3. Krsmanović, V. (2006). *Sociologija sporta*. Beograd: Fakultet za menadžment u sportu.
4. Marić, S. (1991). *Filozofski rečnik*. Beograd: Dereta.
5. Nikolaj, H. (2004). *Estetika*. Beograd: Dereta.
6. Simonović, Lj. (2007). *A new world is possible*. Beograd.

STVARALAŠTVO U SPORTU

CREATIVITY IN SPORT

Marko Stojanović

Fakultet za menadžment u sportu, Beograd, Srbija

Apstrakt

Stvaralaštvo u sportu je otkrivanje osnovnih procesa njeove prirode i kulture, to je kreativno mišljenje, invencija, sposobnost domišljanja u iznalaženju nekog originalnog rešenja u sportu. Stvaralaštvo se najčešće definiše kao "uzorna" delotvorna snaga u čoveku, po kojoj on može da ostvaruje nove tvorevine na području tehnike, umetnosti, nauke, i opšte civilizacije i kulture. To ne znači da "obični ljudi", iako ne daju genijalna rešenja, nemaju sposobnost stvaralačkog i kreativnog mišljenja. Stvaralaštvo je oznaka za čitav niz raznovrsnih vrednosti i odnosa: stvaralački odnos, stvaralački proces, stvaralačka ličnost i stvaralački proizvod (rezult).

Ključne reči: sport, kreativnost, umetnost, estetika

Abstract

Creativity in sport is to discover the fundamental processes in its natur and culture, it's creative thinking, invention, the ability of manipulations in finding a genuine solution in sport Creativity is commonly defined as "exemplary" effective power in man, by which he can exercise the new creation in the area of technology, art, science, and general civilization and culture.. That does not mean that "ordinary people", although they do not provide ingenious solutions, are incapable of creative thinking. Creativity is a marker for a number of different values and relationships: a creative relationship, the creative process, creative personality and creative product (results).

Key words: sport, creativity, art, aesthetics

Uvod

Stvaralaštvo podrazumeva dva atributa: novo na generalnom nivou i značajno. Ono što se stvara je novo, a novo otvara puteve koji proširuju ljudske mogućnosti. U mnogobrojnim istraživanjima se polazi od ideje da stvaralaštvo pripada samo manjini, da je privilegija dokolice i slobodnog vremena. O stvaralaštvu se može misliti kao o nekom izuzetnom činu koje čovečanstvu daje nešto novo i korisno, ali i kao o običnoj svakidašnjoj stvari, kao načinu mišljenja i akcije.

Ako razložimo navedena stanovišta, onda se rasprave o prirodi stvaralaštva mogu svesti na sledeće dileme:

1. Da li stvaranje pripada odabranima i da li je to sfera izdvojene duhovnosti (može li se govoriti o "čistom stvaralaštvu" kao takvom)?
2. Da li je samo stvaralaštvo u kulturi i umetnosti pravi i autentični oblik stvaranja?
3. Pripada li stvaralaštvo isključivo sferi slobodnog vremena, ili klica stvaralaštva može da začne i u najtežijem ljudskom radu?
4. Da li je potrebno naglašavati slobodu stvaralaštva ako je, po definiciji, sloboda svojstvena činu stvaranja?
5. Koji su nivoi stvaralaštva prisutni u modernom sportu?

Savremena kultura nije uvek naklonjena kreativnosti. Kako nam deca rastu mi podstičemo konformizam, nemamo dovoljno razumevanja za njihovu znatiželju i originalnost. Decu učimo pravilima, merama i standardima koje moraju da poštuju – i to je dobro. Ali ih isto tako učimo (iako najčešće implicitno) da nema potrebe da svoj um unapređuju preko granica tih pravila, mera i standarda. Kako bi smo bili sigurni da deca to shvataju, stavljamo ih u učionice i fudbalske timove i uniformišemo ih.

Navedeni obrasci su već viđeni i liče na svojevrsnu sterilizaciju uma koja nas prati mkroz čitav život. Kultura na čudan način određuje i razvrstava kreativnost. Povlači se jasna linija između onih od kojih se kreativnost očekuje i svih ostalih čija nas kreativnost uopšte ne interesuje. Kreativnost je rezervisana samo za elitu (umetnici, naučnici, vrhunski sportisti). Ostale, obične profesije, po definiciji to nisu. Vrlo često smo spremni da dodelimo oznaku "kreativan" onima koji su za to plaćeni (ili traže da budu plaćeni), a ne dopuštamo da je nose oni koji niti traže, niti su za to plaćeni.

Opravdano se ukazuje da je ovakav stav, vrednovanje i razvrstavanje, nepravedno ne zbog toga što među tzv. kreativcima ima onih koje tako ne nazivamo. Radniku koji razmišlja i nudi najkreativniju ideju obično se kaže da nastavi sa radom za koje je plaćen i da poštuje opis svog posla.

Otpor kreativnim idejama javlja se između obrazovanja i okruženja ali i između različitih oblasti obrazovnih procesa. Kreativnost i inovacija zahtevaju visok stepen rizika i nisu za one koji igraju na sigurno. Taj rizik se može izbeći ako se odrekemo traganja za inovacijama.

Prema M. Matiću stvaralaštvo u sportu valja precizno odrediti i operacionalizovati za svaku posebnu situaciju.

1. Slogan "stvaralaštvo u sportu" može se odnositi na mnoge discipline koje pokušavaju da celovito sagledaju probleme sporta (oblast sporta i fizičke kulture, medicine, psihologije, sociologije, pedagogije itd.).
2. Sportsko stvaralaštvo odnosilo bi se na stvaraocce koji učestvuju u kreiranju sportskog događaja (sportski akteri, treneri, pedagozi fizičke kulture, sudije, sportski novinari i drugi sportski posrednici).
3. Stvaralaštvo sportiste se najčešće povezuje sa stvaralaštvom u oblasti sporta. Ono samo ukazuje da su sportisti-akteri najvažniji i da bez vrhunskih stvaralaca nema ni stvaralaštva u sportu. Stvaralaštvo na području sporta mora da proizvodi novo, značajno, neko dobro u smislu nove vrednosti (nove originalne ideje i vrhunsko sportsko postignuće). "Ono što sportista stvara i što se manifestuje kao tehnički merljiv rezultat, u stvari je ovaploćenje (zadovoljenje) ljudske potrebe za prevazilaženjem

dostignutog stanja u nekoj sferi sopstvenog života (sportske delatnosti) čija potreba ima svoje ontološko izvoriste. Valjano bi, dakle, bilo zaključiti da sportista (i) svojom sportskom delatnošću samo (realizuje) kao ljudsko biće i da (i time) postaje ono, ili bar, nešto od onoga što on (potencijalno) može da bude čak i onda kada do njegove svesti prodresamo manifestaciona ravan njegovog sportskog ostvarenja (tehnički rezultat)". Stvaralaštvo sportiste je projekcija svih njegovnih umnih i fizičkih snaga.¹

Estetsko stvaralaštvo u sportu

Svojevrsna odlika umetnosti jeste da proizvodi lepo: to je klasična definicija primenjivana od XVIII veka. U maksimalno skraćenom obliku glasi ovako: umetnošću se naziva ona vrsta ljudske proizvodnje koja stremi ka lepom i ostvaruje ga. U temelju ove definicije je uverenje da je lepo bitna pretpostavka umetnosti, njen cilj, dostignuće, načelna vrednost, odlika za raspoznavanje.

Ova definicija ipak danas pobuđuje sumnje, baš kao i definicija sporta. Između ostalog, zato što lepo, isto kao sport, nije jednoznačan pojam. U širem značenju izražava sve ono što neko hoće, pre je izraz oduševljenja ili dopadanja, nego što je jasna odredba i definicija. U užem značenju, pak, vodi na razboritost, jasnost, prozirnost oblika: lepo je ono što je skladno. Upravo ova poslednja definicija može dati povoda da se lepota sportske predstave poredi sa onim što je lepo i skladno u umetnosti i umetničkoj predstavi.

Sličnost i bliskost između sporta i umetnosti mogla bi se posmatrati:

1. na nivou emocionalnog doživljaja publike i jakih osećanja koje ih ispoljava;
2. na nivou pravila koja su, iako dobrovoljno prihvaćena, obavezujuća;
3. u domenu inovatorskog i stvaralačkog karaktera sporta i umetnosti;
4. u sve većem prisustvu dimenzije događaja i spektakla u obe sfere.

Mišljenja samo da je osnovni problem na ovom planu pitanje: da li je moguće da se u sportu koriste umetnički načini izražavanja i do koje mere je to sportu potrebno?

Ako uzimamo u obzir takve sportske discipline kao što su umetnička gimnastika, umetničko klizanje ili gimnastičke vežbe pozitivan odgovor je nešto očigledno. Istina je da su sportisti u svojim najboljim programima kreatori briljantnih obrazaca, koje oduzimaju dah. Izgleda da su neke od sportskih disciplina mogu smatrati umetnošću, dok su druge van granica umetnosti (ukoliko naravno prilazimo umetnosti u širem značenju). Drugim rečima, neke sportske discipline bi trebalo da se razvijaju prema zakonima i principima umetnosti. Druge discipline ne podležu ovim zakonima. Ali, takav pristup problemu ne sprečava da razumemo genezu i strukturu estetskog značaja sporta.

Sport i umetnost su dve različite oblasti estetskih aktivnosti i nema potrebe da ih poistovećujemo. Uzimajući u obzir složene elemente koji oblikuju fenomen sporta, estetski aspekt često mora biti zanemaren. Prisustvo elementa umetnosti naglašen je u tzv. umetničkim disciplinama sporta. Ali one se pojavljuju u drugom sistemu interakcije i imaju drugačije funkcije od umetnosti. To ne znači da se telo i duh ne mogu dovesti u vezu. "Kada radim nad slikom, kaže jedan umetnik, ja osećam svoj talenat slično onome kako šampion sprinter oseća svoja kolena ili mišiće nogu; on zna kako treba održavati tenziju mišića, kontrolisati disanje itd. To osećanje jedinstva duha i tela učvršćuje veru u sebe i on savlađuje distancu

¹ Koković, D. (2005). str. 127 - 128

sa ogromnom lakoćom. Slivanje duha i tela, potpunu vezu između dve komponente svoje ličnosti, ja osećam kad slikam”.

Kreiranje stila u sportu

U određivanju stila života preovlađuju definicije koje ga povezuju sa načinom zadovoljavanja čovekovih potreba, sa oblikom egzistencije, sa načinom ličnog i grupnog ispunjenja, sa obrascima ponašanja. Stil života definiše se kao integralna celina relativno stabilnih momenata u životu pojedinca.

Istraživači su uočili da je pojam “stila” jedan od najneposrednijih pojmova u istoriji kulture. Poreklo ovog termina datira od latinske reči *stilus* što u prevodu označava specifičnosti pisanja pojedinca, koji upotrebljava stilus ili pero. Takođe je poznata definicija koja se navodi nezavisno od konteksta: stil je čovek. Ne treba zaboraviti Geteovo upozorenje da je stil daleko od toga da bude sporedno obeležje umetnosti jer “pripada najdubljim temeljima spoznaje, unutrašnjoj biti stvari”.² Govori se o stilu sportista (boksera, skijaša, klizača, skakača u vodu, stilu frizure itd.). U ovoj raširenoj i svakodnevnoj upotrebi uvek se misli na specifična svojstva pojedinca, na osobe koje oponaša ili prihvata ograničeni broj ljudi. Obrisi stila vidljivi su i na svim područjima života (odevanje, ponašanje, politika, moral, muzika, pisanje, mišljenje itd.). Stil, kao određeni sistem oblika, običaja i težnji prihvataju umetnici, književnici, sportisti i drugi delatnici kao neku vrstu zakona po kome se upravljaju, iako se, svakako, razlikuju prema daru i originalnosti. Istraživači zapažaju da je taj zajednički činilac teško definisati, ali on naprosto postoji.

Svako društvo i svaka kultura imaju stil izražavanja, organizovanja i ustrojstva. Zato se ne govori samo o kulturnim i umetničkim stilovima, već se stil prepoznaje u vođenju domaćinstva, vaspitanju, upravljanju i rukovođenju (“stilovi rukovođenja”).

Postoje istraživanja koja pokušavaju da vezu između sporta i umetnosti nađu na području stila.

Stil u umetnosti i stil u sportu zaista se mogu dovesti u blisku vezu. Mnogo je teže precizirati sadržaj u sportu nego u umetnosti, jer se on meša sa sportskim tehnikama. Tako se, na primer, stilovima nazivaju različite tehnike plivanja (leđno, prsno, leptir, slobodno i kraul), skakanje u vis (brumel stil, trbušno, fozberi stil) ili rvanja (grčko-rimski i slobodno). Pri tom se stil svakog pojedninačnog sportiste percipira unutar preciznih tehničkih elemenata realizacije sportskog čina. Dakle, može se konstatovati neprilagođeno primenjivanje nazvano “stil” na opšte odlike i oblike sportskih gestova ili kategorizacije nekih sportskih disciplina. Zato je nužno rasvetliti odnos između stila u sportu i tehnika u sportu. Na primerima koje smo naveli (plivanje, rvanje), prošireno je značenje stila na teren koji prvenstveno odgovara tehnikama svojstvenim za pojedine kategorije unutar tih sportova. Određujući tehniku kao skup sistematizovanih pravila koja obezbeđuju maksimalnu efikasnost sportskog postignuća, a stil kao lični oblik takvog izvršenja (unutar date tehnike), te proveravajući takve definicije na primerima sportskog iskustva, dopire se do jednog nepreciznog dodirivanja ova dva koncepta: nemoguće je poistovetiti stil i tehniku, ali ih je teško i razdvojiti. Navešćemo jedan primer. Gipkost (vitkost), njeno uvežbavanje, jedna je od bitnih tehničkih preduslova bavljenja gimnastikom, neophodno za izvođenje teških tačaka na spravama. S druge strane, jednako je očigledno da je vitkost i gipkost jedan od ključeva stila, estetske aktivnosti gimnastičkog

² Koković, D. (2004). str. 130

sporta, koji i kroz sam zvaničan naziv svoga najmasovnijeg ogranka (umetnička gimnastika), najavljuje takvu svoju pretenziju. S druge strane, kada su u pitanju skokovi u vodu, kod tih sportova stil čini istinskog šampiona, u tom smislu što tehničkim pretpostavkama vrhunskog uspeha može ovladati većina takmičara internacionalnog nivoa, dok tek relativna stilska besprekornost ustvari odlučuje o pobjedničkim mestima. Predstavljena veza između tehnike i stila u umetničkom klizanju takođe je vidljiva.³

Problem odnosa između tehnike i stila u sportovima sa izraženijom umetničkom karakteristikom može se, istina uz oprez, približiti istoj problematici na polju umetnosti. Stila ima jedino u lepom, uprkos otvorenosti savremene estetike za ružno kao estetsku kategoriju. Uvek kada se govori o ružnom u sportu, uglavnom se misli na promene i nesrazmernost telesne morfologije uslovljene bavljenjem nekim sportovima u savremenim uslovima, ali na apsolutni primat tehnike nad svim drugim elementima u realizaciji sportskog gesta i dostignuća. Karakterističan je u tom pogledu primer sportskog hodanja. Njegova visoka "tehničnost" posledica je nepromenljivog traženja efikasnosti. "Usiljenost" sportskog hodanja, kako su mnogi ocenili njegov vizuelni odraz, vrlo često pobuđuje neestetske asocijacije. Međutim, ne treba zaboraviti da je takvo zapažanje izrazito kulturne prirode, te da je kao takvo direktna posledica važećeg kanona šta je skladno, dopadljivo i prirodno u određenim kulturama.

Postoje opravdana mišljenja da sami spektakli neprekidno smanjuju udeo estetskog. Same po sebi, sportske priredbe su "kostimirane predstave sa prilagođenim ritualom i unapred utvrđenim planom". Priroda tih, često izvanredno spektakuliranih predstava, jeste takva da opravdava tvrdnju o propadanju estetskog, pošto su u njima elementi klasičnog i novog cirkusa prisutniji od elemenata klasičnih ili novih umetničkih predstava (pozorišnih, na primer).

Sasvim je izvesno da sport ima određen estetski značaj ne samo za uži krug specijalista, već i za mnogomilionsku masu gledalaca i sportista.

Zaključak

Kreativan potencijal leži u većini ljudi, ali ukoliko ga ne izazovemo on će ostati uspavan. Kreativnost je sposobnost da se posmatranje, činjenice ili mišljenja kombinuju na jedan nov način i pretvaraju u koncept koji možemo da prenesemo drugima i primenimo u sportu.

Odgovarajuća stvaralačka klima neguje nekonformično ponašanje, a to zanči podsticanje različitog mišljenja. Ako tome dodamo da grupe i organizacije teže konformizmu, pojedinac, koji je svestan svog originalnog mišljenja, nalazi se pred dilemom: da se prilagodi grupi ili da dođe u sukob sa njom. Zbog toga, za stvaralaštvo je od neprocenjivog značaja otvorenost grupa, organizacija, pa i celog društva. Sport otuđenoj osobi pruža mogućnost za još većim otuđenjem od drugih i od samog sebe. Jedna od karakteristika savremenog visoko stvaralačkog sporta je mogućnost i gotovo pravilo da se lako gubi vlastiti identitet, gubi se vlastito "ja" a sopstvo se doživljava kao aktivnost učestvovanja.

Literatura

1. Damnjanović, M. (1961). *Problem ružnog u estetici*. Beograd: Filozofija, Beograd.
2. Koković, D. (2004). *Sociologija sporta*. Beograd: Sportska akademija, Beograd.
3. Koković, D. (1998). *Naziranje umetnosti*. Novi Sad: Futura publikacije.
4. Saraf, M. Y. (1984). *The Aesthetics of Sport*. Polish Phil Quart: Dialectics & Humanism.

³ Koković, D. (2004). str. 131

BEZBEDNOST NA OLIMPIJSKIM IGRAMA

SECURITY IN THE OLYMPIC GAMES

Violeta Šiljak¹, Georgios Fragkiadakis²

¹Fakultet za menadžment u sportu, Beograd, Srbija

²Vojna Akademija Grčke, Atina, Grčka

Apstrakt

Ovaj rad razmatra bezbednost i indentifikaciju nekih ograničenja koja utiču na bezbednost tokom održavanja Olimpijskih igara. Bezbednost se shvata kao funkcija koja obuhvata različite događaje koji se odigravaju u nekom prostoru i izvan njega, uz napomenu da su ovi događaji najčešće nepredvidivi. Iz tih razloga su neophodni veština i znanje, procena postojećeg okruženja i odgovarajuća reakcija, kako bi se smanjili i savladali bezbedonosni rizici. Činjenica da je planiranje olimpijske bezbednosti težak zadatak, nameće se zbog tri osnovna izazova koja treba rešiti: logističkih pitanja, međuagencijske saradnje i oslanjanja na volontere. Bezbednost Olimpijskih igara je fenomen koji će u budućnosti dobiti još veći značaj, zbog narastajuće potrebe da se sportski objekti za takmičenje, gledaoci i takmičari obezbede i zaštite od svih savremenih oblika ugrožavanja.

Ključne reči: bezbednost, Olimpijske igre, rizik

Abstract

This paper discusses the identification of some security restrictions that affect the maintenance of security during the Olympic Games. Security is perceived as a function that includes a variety of events that occur in a given area and beyond, noting that these events are often unpredictable. Therefore are required skills and knowledge, assessment of existing environment and appropriate response, to minimize and overcome the Security Risks. The fact that the Olympic security planning is difficult task is imposed due to three main challenges to be solved: logistical issues, interagency cooperation, and reliance on volunteers. Security of the Olympic Games is a phenomenon that in the future will gain even greater significance because of the growing need of the sports facilities for competitions, spectators and competitors providing protection from all forms of contemporary threats.

Key words: Security, Olympics, Risk

Uvod

Specifičnost izrade plana sportske manifestacije kakve su Olimpijske igre zahteva veliku važnost stručnog predviđanja karakteristika i faktora spoljnog okruženja, imajući u vidu da je period od početka priprema do početka Igara relativno dug. Istorijat modernog olimpizma, pod uticajem društveno-političkih turbulencija predstavlja i svojevrсно svedočanstvo o okolnostima u kojima se određeno društvo, ali i svet u celini, nalazi u vreme organizacije Olimpijskih igara.

Kada je reč o bezbednosti, niko ne može dati stopostotne garancije, ali svaka Vlada države organizatora Olimpijskih igara bez ikakve sumnje pravi najbolju moguću bezbedonosnu organizaciju. Nesumnjivo je da organizacija jedne ovakve sportske priredbe, sa stanovišta bezbednosti, predstavlja veliki profesionalni izazov i pravi test za svaku policiju sveta. Bezbednost te manifestacije je glavna briga organizatora.

Bezbednost na Olimpijskim igrama

Olimpijski bezbedonosni komitet i država organizator Olimpijskih igara, određuju ogromne resurse za bezbednost Olimpijskih igara, ali nisu u stanju da zamisle i realno računaju na svaku moguću nepredviđenost. Potencijalna opasnost od terorističkih napada takođe spada u pripreme aktivnosti MUP-a. Proces planiranja je komplikovan, odluke i rizici koji se donose moraju biti prioritet, jer je nemoguće zaštititi se od svakog scenarija.

Ova analiza rizika menja se u zavisnosti od lokacije Igara. Na primer, jedan od odlučujućih faktora koji utiču na bezbednost planiranja je geografski i geopolitički položaj zemlje koja je domaćin Igara. Tako zimske Olimpijske igre, koje su zasnovane na manjem broju učesnika kao i činjenica da su obično u udaljenim i manje pristupačnim gradovima se drugačije planiraju u odnosu na letnje Olimpijske igre.

Čin organizovanog terorističkog napada na izraelske sportiste 1972. godine u Minhenu je iznenadio ceo svet, a Igre od tog dana više nikada nisu bile iste. Mnoge zemlje su tokom kriza poput hladnog rata bojkotovale Olimpijske igre, a policija, pa čak i vojska, osiguravali su sportiste kao da su najviši politički predstavnici. Upravo to je u određenoj meri uspešno da spreči svaki daljnji pokušaj terorističkih napada na prestižnim sportskim događajima.

Kada je 20 kilograma teška bomba eksplodirala u Olimpijskom parku 1996. godine u Atlanti, poginule su dve osobe, a 112 ih je bilo ranjeno. Ove dve lekcije su veoma poučne, posebno za zemlje organizatore Olimpijskih igara. Potcenjivanje ovakvih događaja u narednom periodu moglo bi dodatno da pogorša i iskomplikuje bezbednost na Olimpijskim igrama.

Besprekorno organizovati Olimpijske igre, uz ispunjavanje najstrožih bezbedonosnih kriterijuma koji se u takvim prilikama postavljaju pred zemlju organizatora Olimpijskih igara je veliki izazov, zadatak i ispit.

Analiza Olimpijskih igara u Atini 2004. godine i Peking 2008. godine sa osvrtom na resurse bezbednosti u ljudstvu, tehnici, elektronici i novcu, daje uvid u pojačavanje bezbedonosnih mera za svake naredne Olimpijske igre uz povećanje finansijskih troškova.

Na Olimpijskim igrama koje su održane 2004. g. u Atini bezbednosni plan je počeo da se sprovodi 01. 06. 2004. godine, a OI su otvorene 13. 08. 2004. godine, i nijedan pripadnik vojske ili policije nije mogao da uzima odmor. OI je obezbeđivalo više od 50.000 policajaca i vojnika. Oko 1.400 bezbednosnih kamera bilo je postavljeno u svim ulaznim lukama i na

svakoj olimpijskoj lokaciji. Oko olimpijskih lokacija uspostavljena je zona zabranjenih letova, a tri odvojene žičane ograde okruživale su Olimpijsko selo.

Jedinice NATO-a širom Evrope nalazile su se u pripravnosti. Podatak da je samo u toku Olimpijskih igara, dnevno u Atinu sletalo ili poletalo iz nje oko 850 aviona, ukazuje na neophodnost ovakvih mera. NATO je obezbedio izviđački avion tipa AVAKS i lučke patrolne. Radi razmene iskustava i znanja, formirana je Savetodavna grupa za bezbednost na OI, koju su činile Australija, Velika Britanija, Francuska, Nemačka, Izrael, Španija i Sjedinjene Države.

Tokom OI naoružani čuvari danonoćno, su obezbeđivali britanske, izraelske i američke sportiste kako bi ih zaštitili od potencijalnih terorističkih napada. Sportisti su imali obezbeđenje kakvo se obično daje gostujućim šefovima država. U centru javne bezbednosti, a okviru funkcije korišćen je ogroman računar uvezan u nadzor mreže sa hiljadama skrivenih kamera i mikrofona koji analiziraju na desetine jezika.

Budžet za ovu bezbednosnu operaciju bez presedana, dostigao je gotovo milijardu i trista miliona evra, četiri puta više od budžeta za bezbednost OI u Sidneju 2000. godine.

Na Olimpijskim igrama koje su održane 2008. g. u Pekingu je takmičenje obezbeđivalo 34.000 vojnika i više od 75.000 pripadnika drugih službi bezbednosti. 300.000 kamera beležilo je svaki pokret učesnika i gledalaca na ulicama i borilištima. Učestvovalo je 11028 sportista iz 204 države sveta. Protiv-avionske rakete su bile raspoređene oko stadiona "Ptičje gnezdo" gde se održavao centralni deo Olimpijskih igara.

Bezbednosna oprema za OI se temeljila na najnovijoj tehnologiji, kako bi se događaj osigurao od neželjenih incidenata. Čak i spoljašnji zidovi sportskog centra su uključeni u sistem obezbeđenja. U slučaju neovlašćenog upada, sistem je programiran da alarmira operatere, a bezbednosne kamere da nadgledaju svako sumnjivo ponašanje. Prema navodima portparola organizacije za bezbednost, nadzor se sprovodio na udaljenosti do 10 km od mesta glavnog događaja. Svi snimci sa mesta održavanja takmičenja su se prenosili do gradskog centra javne bezbednosti i svih lokalnih centara.

Da bi se zadovoljili strogi bezbednosni zahtevi OI, instalirani su kontrolni punktovi na spoljašnjim kapijama sportskog centra, umesto na ulazima na samom stadionu. Instalirana je rentgenska oprema i precizno su određena stražarska mesta, koja su bili vitalni delovi zaštite svake kapije sportskog centra. Koristile su se sve vrste elektronske bezbednosti (slične onima u Atini) u cilju sprečavanja ili otkrivanja kriminala ili drugih neželjenih događaja tokom OI. Interpol je za Olimpijske igre u Pekingu koristio svoj sistem analize kako bi se identifikovali ukradeni, izgubljeni i falsifikovani putni dokumenti, kao i mogući teroristi i opasni kriminalci.

Da bi se razumela motivacija za novčane izdatke na bezbednost, neophodna je analiza incidenata koji su ugrozili bezbednost i sigurnost na predhodnim olimpijskim događajima. Kina je potrošila oko 6,5 milijardi dolara na bezbednost Olimpijskih igara.

Pred početak održavanja Olimpijskih igara službe koje se bave bezbednošću i sigurnošću treba da provere da li su svi delovi sportskog objekta bezbedni i sigurni za održavanje sportskih događaja. Prvi faktor je tehničke prirode i podrazumeva da se proveri da li funkcionišu svi sistemi bezbednosne opreme kao i sistemi za ventilaciju, grejanje, električne instalacije, osvetljenje i dr. Drugi faktor je ljudski, to podrazumeva pravilan raspored lica za bezbednost (policije, fizičkog obezbeđenja i volontera) koji će biti u situaciji da reaguju na najefikasniji način.

Besprekornom organizacijom, blagovremenim planiranjem i koordiniranim sprovođenjem adekvatnih bezbedonosnih mera i aktivnosti, pripadnici policije i drugih učesnika bezbednosti dužni su da na visokoprofesionalan i kvalitetan način izvrše sve postavljene

zadatke i pruže punu bezbednost učesnicima ove velike sportske manifestacije i brojnim posetiocima iz zemlje i inostranstva.

Zaključak

Pored savremene opreme koja se koristi u savremenim konceptima organizovanja bezbednosti Olimpijskih igara, nesumnjivo je da će još mnogo vremena proteći dok glavni faktor bezbednosti ne bude više čovek. Činjenica da je planiranje olimpijske bezbednosti težak zadatak, nameće se delom zbog tri osnovna izazova koja treba rešiti, a to su: logistička pitanja, međuagencijska saradnja i oslanjanje na volontere. Bezbednost Olimpijskih igara je fenomen koji će u budućnosti dobiti još veći značaj, zbog narastajuće potrebe da se sportski objekti za takmičenje, gledaoci i takmičari obezbede i zaštite od svih savremenih oblika ugrožavanja

Literatura

1. Brownell, S. (2008). *Beijing's Games- What The Olympics mean to China*, Plymouth UK: Rowman & Littlefield Publishers.Inc.
2. Corp Author (2004). *The Olympics: Athens to Athens 1896-2004*, London : Weidenfeld & Nicolson.
3. Corp Author (1984). *The Olympics: a social science perspective*, Waterloo : SIRLS.
4. Corp. Author, Centre for Olympic Studies – UNSW (1999). *Staging the Olympics: The Event and Its Impact*, New South Wales : Cashman & Hughes, Centre for Olympic Studies – UNSW.
5. Enciklopedija fizičke kulture, A-O, (1975). Zagreb: Jugoslovenski leksikografski zavod.
6. Gifford, C. (2004). *Summer Olympics: the definitive guide to the world's greatest sports celebration*, Boston : Kingfisher.
7. Ilić, V. (1996). *Od Atine do Atlante*, Novi Sad: Prometej & SPC Vojvodina.
8. Pound, D. (2004). *Inside the Olympics*, Canada: Wiley.

Internet izvori:

- www.agavasport.co.yu
- www.asoif.com
- www.eurolympic.org/home.htm
- www.ioa.org.gr
- www.olympic.org
- www.olympic.org/uk

TAKMIČENJA U UMETNOSTI NA OLIMPIJSKIM IGRAMA

ART COMPETITIONS AT THE OLYMPIC GAMES

Violeta Šiljak¹, Ivana Parčina¹, Damir Ahmić²

¹Fakultet za menadžment u sportu, Beograd, Srbija

²Univerzitet u Tuzli, Fakultet za tjelesni odgoj i sport

Apstrakt

Vansportske aktivnosti iz oblasti umetnosti uvrštene su u takmičarske discipline na Olimpijskim igrama u Stokholmu 1912. godine. Tvorac ove ideje bio je Pjer de Kuberten koji je u maju 1906. godine održao sastanak MOK-a i predstavnika organizacije umetnika. Na njihov predlog su kasnije dodeljivane medalje za umetnička dela inspirisana sportom u pet kategorija. Medalje su dobijali umetnici iz oblasti arhitekture, književnosti, muzike, slikarstva i vajarstva.

Ključne reči: umetnost, Olimpijske igre, medalje

Abstract

Activities in the field of art were included in the competitive discipline at the Olympic Games in Stockholm in 1912. The creator of this idea was Pierre de Coubertin who held a meeting in a May 1906. With the IOC and representatives of organizations of artists. In their proposal medals were allocated to works of art inspired by sports in five categories. Medals were given to artists from the fields of architecture, literature, music, painting and sculpture.

Keywords: art, Olympic Games, medals

Uvod

Antičke olimpijske igre su u svoj program nadmetanja uključivale i takmičenja u umetnosti. Prvim takmičarom u umetnosti možemo nazvati istoričara Herodota koji je svoja dela čitao tokom trajanja Igara. Kao i pobednici u atletskim disciplinama i Herodot je bio ovenčan većitom slavom. Pjer de Kuberten je želeo da nastavi sa ovom važnom kulturnom saradnjom i pokušao je da na modernim Olimpijskim igrama spoji sport i umetnost. Takmičenja u umetnosti su bila uvrštena u program Igara u periodu od 1912. do 1948. godine. Kategorije u kojima se takmičilo bile su arhitektura, vajarstvo, slikarstvo, muzika i književnost.

Prvo takmičenje u umetnosti je trebalo da bude organizovano na Olimpijskim igrama u Rimu 1908. godine. Nakon finansijskih problema italijanskih organizatora i obustavljenih priprema za organizaciju Igara, MOK je dodelio Londonu ulogu domaćina. Usled novonastalih

promena rok za dostavu radova bio je kratak pa su pripreme za umetničko takmičenje obustavljene.

Ovaj događaj nije obeshrabrio Kubertena, te su na narednim Igrama održana i takmičenja umetnika. Nakon Stokholma, umetnička takmičenja su bila na programu i u Antverpenu 1920. godine, ali tek od Igara u Parizu 1924. godine dobijaju na značaju. Tada je 193 umetnika poslalo svoje radove, čak i nekoliko sovjetskih umetnika iako Sovjetski savez nije učestvovao na Olimpijskim igrama. Rast broja učesnika se nastavio i u Amsterdamu 1928. godine kada je preko 1.100 umetničkih dela bilo izloženo u Gradskom muzeju, ne računajući podneske iz književnosti, muzike i arhitekture. Umetnicima je bilo dozvoljeno da prodaju svoje radove na završetku izložbe iako je to bilo u suprotnosti sa osnovnom idejom MOK-a da svi takmičari budu amateri.

Na Igrama u Los Anđelesu 1932. godine umetnička izložba privukla je 384.000 posetilaca. Izložbe su održane još u Berlinu 1936. godine i na Igrama u Londonu 1948. godine na kojima je učestvovalo samo 35 umetnika. Na sastanku MOK-a 1949. godine, a na osnovu izveštaja o profesionalnim umetnicima koji učestvuju na ovim takmičenjima, ovaj događaj je zamenjen izložbama bez nagrada.

Tokom sedam Igara, koliko su ova takmičenja trajala, pravila u konkurenciji su varirala, ali osnovno je bilo da su radovi inspirisani sportom i da ne budu objavljeni pre takmičenja.

Kao i na sportskim događajima, dodeljivane su zlatne, srebrne i bronzane medalje najbolje rangiranim umetnicima, ali se dešavalo i da neke oblasti ne budu nagrađene. Umetnici su mogli da konkurišu sa više radova.

Arhitektura

Na Igrama u Amsterdamu 1928. godine ova oblast je podeljena na arhitektonsko projektovanje i urbanističko planiranje. Podela nije uvek bila najjasnija pa se dešavalo da neki projekti dobiju nagrade u obe kategorije. Objavljivanje ovih radova je bilo dozvoljeno i pre Igara. Jan Vils je osvojio zlatnu medalju za arhitekturu 1928. godine za projekat stadiona na kome su Igre održane (sl. 1).

Slika 1. Jan Vils, Olimpijski stadion u Amsterdamu, zlatna medalja 1928. godina

Vajarstvo

Na Igrama u Amsterdamu 1928. godine vajarstvo je podeljeno u kategoriju statue i kategoriju reljefi i medalje, koja je na Igrama u Berlinu 1936. godine podeljena na dve odvojene kategorije.

Slika 2. Valter Vinans, Američki kasač, zlatna medalja 1912. godine

Slikarstvo

Na Igrama u Amsterdamu 1928. godine i ovde je izvršena podela na kategorije. Ocenjivani su crtež, grafika i slika. Kategorije su se menjale na svakim narednim Olimpijskim igrama, tako da su kategorije 1932. godine bile slike, štampa i akvarel, a na sledećim je štampa zamenjena grafikom i komercijalnom grafikom.

Slika 3. Žan Žakob, Ragbi, zlatna medalja 1928. godine

Muzika

Na Igrama u Berlinu 1936. godine oblast je podeljena u kategorije za orkestarsku, instrumentalnu i solo, odnosno horsku muziku. Na Igrama u Londonu 1948. godine kategorije su malo modifikovane u horsku kamernu i vokalnu muziku. Žiri je često imao problema da oceni pristigle radove jer su bili u pisanoj formi. Ocenjivana i nagrađena su samo ona dela koja su izvođena pred publikom.

Književnost

Na Igrama u Amsterdamu 1928. godine ova oblast je podeljena na lirsku, dramsku i epsku književnost. Radovi su bili ograničeni po dužini na 20.000 reči i mogli su biti na bilo kom jeziku uz uslov da postoji rezime ili prevod na francuskom ili engleskom jeziku.

Olimpijski dobitnici

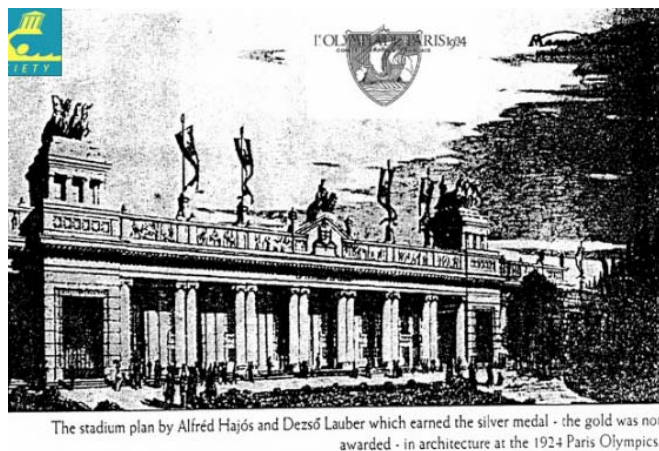
Nekoliko dobitnika olimpijskih medalja iz umetničkih kategorija postiglo je nacionalnu slavu, ali se malo njih može smatrati poznatim svetskim umetnicima.

Najuspešniji olimpijski umetnik je Žan Jakob koji je osvojio zlatnu medalju za slikarstvo 1924. godine u Parizu i za crtež 1926. godine na Igrama u Amsterdamu (sl. 3).

Aleks Digelman je osvojio tri medalje i to zlatnu za plakat 1936. godine u Berlinu, a srebrnu i bronzanu za komercijalni plakat na Igrama 1948. godine.

Jozef Peterman je iz oblasti književnosti osvojio tri srebrne medalje na Igrama 1924., 1932. i 1948. godine.

Dve osobe su osvojile olimpijske medalje i u oblasti sporta i umetnosti. Valter Vinans je bio osvajač zlatne medalje u streljaštvu na Igrama 1908. godine i srebrne 1912. godine. Osvojio je zlatnu medalju za skulpturu „Američki kasač“ 1912. godine (sl. 2). Alfred Hajos je kao plivač osvojio dve zlatne medalje na Igrama 1896. godine u Atini. Srebrnu medalju u oblasti arhitekture, kao kodizajner, dobio je na Igrama 1924. godine (sl.4).

Slika 4. Alfred Hajos, Stadion, srebrna medalja 1924. godine

Pjer de Kuberten je na Igrama 1912. godine pod pseudonimom Žorž Hohord i Martin Ešbah, osvojio zlatnu medalju za književno delo „Oda sportu“.

Zaključak

Umetnost kao poseban oblik kulture je bila prateći elemenat kako antičkih, tako i savremenih Olimpijskih igara. Kratki filmovi, izložbe, muzički događaji, pozorišne predstave su samo neke od planiranih kulturnih manifestacija koje uvek čekaju posetioce Olimpijskih igara.

Literatura

1. Corp Author (2004). *The Olympics: Athens to Athens 1896-2004*, London: Weidenfeld & Nicolson.
2. Corp. Author, Centre for Olympic Studies – UNSW (1999). *Staging the Olympics: The Event and Its Impact*, New South Wales : Cashman & Hughes, Centre for Olympic Studies – UNSW.
3. Findling J.E., Pelle, Kimberly, D. (2004). *Encyclopedia of the modern Olympic movement*, Westport: Greenwood Press.
4. Gifford, C. (2004). *Summer Olympics: the definitive guide to the world's greatest sports celebration*, Boston : Kingfisher.
5. Miller, D. (2003). *The official history of the Olympic Games and the IOC, 1896-2004*, EP, Edinburgh.
6. Savić, Z. (2008). *Istorija olimpizma sa olimpijskim vaspitanjem*, Knjaževac: GIP „Timok“ d.o.o.
7. Stanton, R.(2001). *The Forgotten Olympic Art Competitions*. Victoria: Trafford Publishing.
8. Wallechinsky, D., Loucky J. (2008). *The Complete Book of the Olympics*, London: Aurum.

Internet izvori:

- www.arts.unsw.edu.au/olympic
- www.asoif.com
- <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/721901/ancient-Greek-Olympic-Games>
- www.eurolympic.org/home.htm
- www.ioa.org.gr
- <http://ioa.org.gr/en/ioa-information/history>
- www.olympic.org
- <http://olympic-museum.de/o-reports/report1896.htm>

PLANIRANJE MATERIJALNIH POTREBA U PROIZVODNJI OPREME ZA INDUSTRIJU SPORTA

MATERIAL REQUIREMENTS PLANNING IN MANUFACTURING OF SPORT INDUSTRY EQUIPMENT

Dragan Vasiljević

Fakultet organizacionih nauka, Beograd, Srbija

Apstrakt

U radu se definiše uloga planiranja materijalnih potreba u ostvarivanju pravovremenog snabdevanja i minimizaciji zaliha u proizvodnji tehničke opreme za industriju sporta. Definišu se teorijske osnove MRR metode, njena logika i način implementacije. Ističe se potreba nadogradnje tradicionalnog MRP sistema u smislu korektivnog uticaja na glavni proizvodni plan.

Cljučne reči: sport, industrija, materijalne potrebe

Abstract

In this paper the role of MRP (Material Requirements Planning) in production of sport industry equipment has been defined with the purpose of achieving just-in-time purchasing and decreasing inventory. The theoretical pillars of MRP method, its logic and implementation procedure have been briefly described. The need of traditional MRP extension in the sense of the feed-back influence on master production plan has been highlighted.

Key words: sport, industry, material requirements

Uvod

U savremenom globalnom okruženju industrija sporta može predstavljati snažan pokretač razvoja nacionalnih ekonomija i rasta bruto društvenog proizvoda. Istraživanja sprovedena u zemljama koje su bile organizatori Olimpijskih igara, publikovana u [3], pokazuju da je većina zemalja uspjela da ostvari značajan rast bruto društvenog proizvoda u godini održavanja Olimpijskih igara. Veliki je broj faktora koji utiču na nivo blagotvornosti uticaja sporta na razvoj nacionalnih ekonomija, a jedan od onih koje ne treba zanemariti je efektivnost i efikasnost korišćenja resursa u industriji sporta. Planiranje materijalnih potreba u proizvodnji opreme za industriju sporta je logistička aktivnost koja treba da obezbedi pravovremenu snabdevenost proizvodnog procesa potrebnim materijalima i delovima za ugradnju, bez nepotrebnog i skupog gomilanja zaliha. U tom smislu, materijalne potrebe se planiraju

kvalitativno (prema vrstama materijala), kvantitativno (prema količinama) i terminski (prema rokovima). Sa stanovišta planiranja, materijalne potrebe se mogu posmatrati kao nezavisne i zavisne. Nezavisne potrebe se uglavnom odnose na krajnje proizvode, dok se zavisnim potrebama nazivaju potrebe za onim proizvodima koji su namenjeni za dalju ugradnju.

Planiranje materijalnih potreba u industriji sporta može se vršiti deterministički ili stohastički. Ukoliko se potrebe utvrđuju na osnovu plana proizvodnje, a plan proizvodnje na osnovu plana prodaje, onda kažemo da se radi o determinističkom načinu planiranja. Neophodan uslov za korišćenje determinističkog pristupa jeste postojanje egzaktno utvrđenih normativa materijala. Ako se potrebe projektuju na osnovu proizvodne potrošnje iz prethodnih planskih perioda, onda je u pitanju stohastički pristup planiranju. U ovakvom pristupu planiranju mogu se koristiti različite metode poput pokretnog proseka, eksponencijalnog ujednačavanja, metoda jednostavne i složene korelacije; itd.

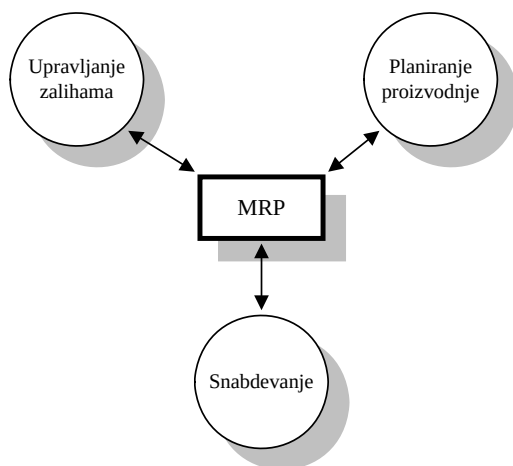
Rad je organizovan na sledeći način. U drugom poglavlju se daju osnovna teorijska načela i logika MRP metode i definiše uloga i pojavni oblici sastavnice proizvoda. U trećem delu rada se ukratko objašnjavaju koraci u implementaciji MRP koncepta. Četvrti deo rada sadrži diskusiju rezultata rada. Na kraju se daju zaključna razmatranja i pravci budućih istraživanja.

Načela metode MRP

Metoda *MRP (Materials Requirements Planning)* omogućuje planiranje materijalnih potreba po vrstama, količinama i terminima, čime se smanjuju troškovi skladištenja, postiže brzo reagovanje na tržišne oscilacije i približava *just-in time* snabdevanju. Često se naziva i planiranjem potreba po vremenskim periodima (*Time-Phased Requirements Planning*). Metoda *MRP* potiče iz industrije, razvijena je još ranih 60-tih godina u *IBM-u*, a prva stručna knjiga iz ove oblasti se pojavila sredinom 70-tih godina (*Orlicky, J.A., Materials Requirements Planning, McGraw Hill, New York, 1975.*). Iako razvijena u *SAD*, široka primena ove metode je najpre zabeležena u Japanu u okviru *just-in-time* proizvodne filosofije, da bi kasnih 70-tih godina i američke kompanije započele sa masovnom implementacijom metode. Razvoj informacionih tehnologija je u velikoj meri pogodovao široj implementaciji metode da se može reći da bez računara i softverske podrške njeno korišćenje na tako širokoj osnovi ne bi ni bilo moguće. *MPR* omogućuje planiranje, praćenje i kontrolu zaliha, proizvodnje i nabavke. Ona u suštini povezuje i usklađuje logističke procese upravljanja zalihama, planiranja proizvodnje i snabdevanja (slika 1). Pri tome se podrazumeva da se u pogledu tražnje radi o zavisnim proizvodima, dok se potrebe za nezavisnim proizvodima najčešće moraju predviđati. Takođe, pretpostavlja se da funkcija tražnje u toku vremena nije konstantna.

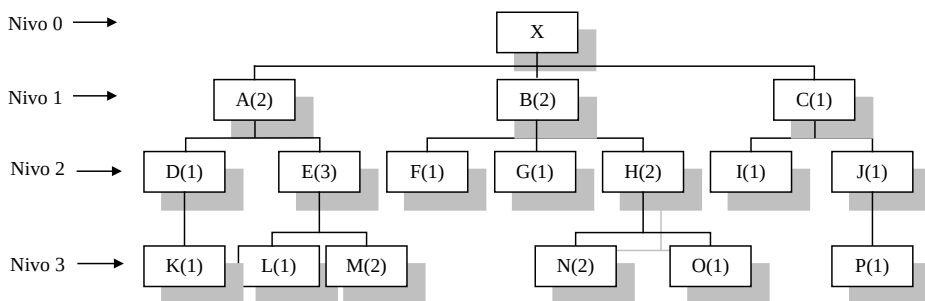
Sam postupak *MRP* se sastoji iz:

- materijalne dekompozicije proizvoda;
- formiranja sastavnice proizvoda; i
- pravljenja plana snabdevanja prema logici *MRP*.

Slika 1. MRP kao koordinator logističkih procesa, prema [6]

Postupak materijalne dekompozicije proizvoda (engleski termin: *parts explosion*) u grafičkom smislu podrazumeva izradu blok dijagrama (slika 2) koji odražava strukturu proizvoda, odnosno njegove sastavne delove, njihove količine i njihove pozicije u sistemu.

Slika 2. Primer materijalne dekompozicije proizvoda

Specifikacija sastavnih delova i komponenti potrebnih za sklapanje krajnjeg proizvoda se najčešće daje u obliku dokumenta koji se naziva sastavnica (engleski termin: *bill of materials*). Dobija se na osnovu blok dijagrama materijalne dekompozicije proizvoda. Uobičajeno je da se komponente u sastavnici označavaju prema poziciji koju imaju u strukturi proizvoda, s tim što se nivo krajnjeg proizvoda označava kao nulti (slika 3). Postoji više vidova sastavnica:

- strukturna sastavnica;
- količinska sastavnica;
- modularna sastavnica;
- pseudo sastavnica;
- super sastavnica; itd.

Strukturna sastavnica je sastavnica pravljenja za jednu jedinicu proizvoda.

Količinska sastavnica je sastavnica koja se odnosi na određenu količinu proizvoda.

Modularna sastavnica je sastavnica vezana za module ili opcije nekog proizvoda. Ovakve sastavnice mogu biti vrlo upotrebljive u onim procesima gde se montažom standardizovanih modula dobijaju različiti krajnji proizvodi. Ovakav vid proizvodnje poznat je kao *Baukasten* sistem proizvodnje. Njegove prednosti su:

- povećanje serija;
- pojednostavljenje pripreme proizvodnje;
- smanjenje troškova proizvodnje; itd.

Pseudo, odnosno veštačkim sastavnicama se nazivaju sastavnice kojima se, uvođenjem tzv. "veštačkog roditelja", odnosno fiktivnog elementa višeg nivoa smanjuje broj komponenti koje se planiraju. Ovoj grupi pripadaju i super sastavnice koje pokazuju strukturu familije proizvoda.

SASTAVNICA				
Proizvod:			Nivo 0	
Oznaka dela	Naziv dela	Količina	Jedinica mere	Nivo

Slika 3. Opšti izgled sastavnice proizvoda

Sastavnica se može koristiti ne samo za registrovanje potreba, već i kao dokument putem koga se prate troškovi materijala. Na osnovu sastavnica proizvoda, podataka o stanju na zalihama, podataka o ranije učinjenim narudžbinama i trajanju protočnih vremena, kao i glavnog plana proizvodnje, u skladu sa logikom *MRP*, uz korišćenje *MRP* podloga (slika 4), odnosno softvera generišu se *MRP* planovi i izveštaji (slika 5).

Planski periodi	
	1 2 3n
Projektovane potrebe	
Prijem u skladište	
Nivo zaliha	
Lansiranje naloga	

Slika 4. Standardna *MRP* podloga

Treba napomenuti da se pod protočnim vremenom podrazumeva vreme koje protekne od momenta naručivanja do momenta isporuke, ili od momenta davanja naloga za proizvodnju do završetka dela. *MRP* izveštaji obuhvataju izveštaje o planiranim narudžbinama, izveštaje o izuzecima, izveštaje po datumima, izveštaje po periodima, ekspertse savete o nabavkama, itd.

Glavni proizvodni plan MPS (*Master Production Schedule*) određuje:

- koji krajnji proizvodi treba da budu proizvedeni;
- koliko krajnjih proizvoda treba da bude proizvedeno; i
- kada krajnji proizvodi treba da budu proizvedeni kako bi se zadovoljile buduće potrebe kupaca.

Logika MRP koja podrazumeva najniže nivoe zaliha i pravovremeno snabdevanje može se izraziti relacijom:

$$Z_t = Z_{t-1} + U_t - I_t$$

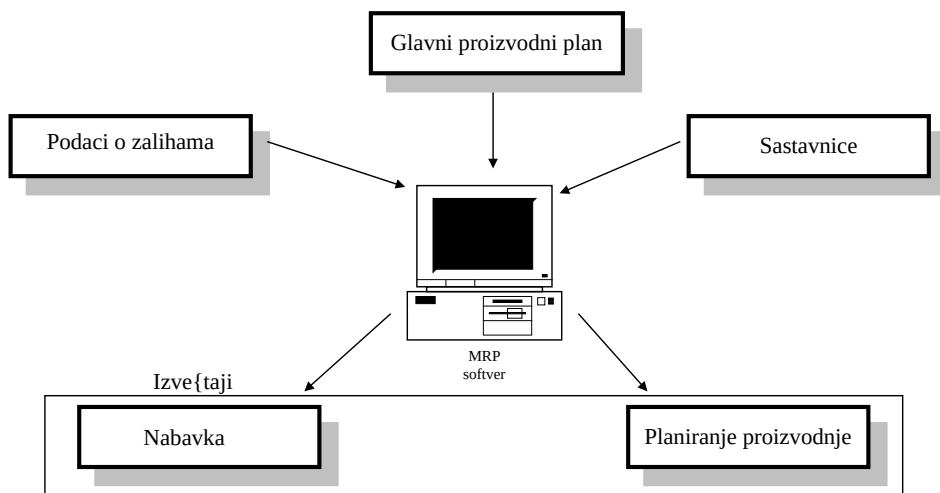
gde su:

Z_t - stanje zaliha na početku planskog perioda u [k.j.];

Z_{t-1} - stanje zaliha na kraju prethodnog perioda u [k.j.];

U_t - količina koja treba da pristigne na početku planskog perioda u [k.j.]; i

I_t - ukupna predviđena potrošnja do kraja planskog perioda u [k.j.].

Slika 5. Funkcionisanje MRP sistema

Implementacija MRP koncepta

Sama implementacija MRP sistema nije jednostavna i najčešće zahteva dosta napora i vremena. U zavisnosti od više činilaca (veličine kompanije, broja proizvoda i komponenti, postojanja početnih preduslova, itd.) implementacija može trajati i duže od godinu dana, koliko se uzima za prosečno dovoljno vreme. U pogledu opravdanosti uvođenja MRP sistema Američko udruženje za upravljanje proizvodnjom i zalihama APICS (*American Production and Inventory Control Society*) ga preporučuje svim kompanijama koje imaju 4000 i više vrsta pozicija na zalima.

Postupak *MRP* implementacije, prema [5], zahteva tri ključne aktivnosti:

1. Izbor i obuka menadžera projekta

Za poslove na projektu uvođenja planiranja materijalnih potreba putem *MRP* metode treba zadužiti i obučiti menadžerski kadar preduzeća, uz stručne savete spoljnih konsultanata. U tom smislu, treba oformiti tim menadžera projekta čiji izbor se vrši iz redova nižih i srednjih menadžera preduzeća. Oni mogu biti uključeni u projekat pored svojih redovnih radnih zadataka, a u složenijim slučajevima može se primeniti i projekta organizacija.

2. Informisanje zaposlenih

Svi zaposleni, posebno na rukovodećim mestima, koji su neposredno ili posredno vezani za projekat, trebaju biti iscrpno informisani o značaju, ciljevima, očekivanim efektima i teškoćama, itd. Pri tome se mogu koristiti pisani materijali, prezentacije, seminari u okviru preduzeća, itd.

3. Organizacija projekta

Projekat *MRP* treba ustrojiti po modulima, pri čemu su oni podeljeni na pod-module, tako da se implementacija obavlja korak po korak, bez prekida u redovnim poslovnim aktivnostima. Posebnu pažnju treba obratiti na praćenje troškova projekta, naročito ako se ima u vidu da se tokom implementacije mogu javiti teškoće zbog neusaglašenosti sistema sa postojećim okruženjem i potrebe modifikacija i prilagođavanja (kustomizacije) sistema.

Rezultati i diskusija

Primena koncepta *MRP* u proizvodnji opreme za industriju sporta treba da da odgovore na najmanje tri važna pitanja:

- koje proizvode naručiti;
- koliko proizvoda naručiti (da bi proizvodne potrebe bile zadovoljene bez suvišnih količina); i
- kada izvršiti naručivanje (da bi isporuka pristigla na vreme, tj. snabdevanje bilo pravovremeno).

Metoda za planiranje materijalnih potreba *MRP* se u proizvodnji opreme za industriju sporta može koristiti bez povratnog uticaja na glavni proizvodni plan ili sa njim. Klasična *MRP* metoda funkcioniše bez povratne veze, pri čemu se podaci o stanju na zalihama, podaci iz glavnog proizvodnog plana i sastavnica proizvoda "slivaju" u jedan centar gde se korišćenjem računarskog sistema i komercijalnog *MRP* softvera izrađuju termin-planovi. Ukoliko se, međutim, čitav sistem organizuje tako da se dobijeni izlazni podaci koriste za usaglašavanje glavnog proizvodnog plana, onda kažemo da *MRP* funkcioniše sa povratnom vezom. Takav metod planiranja se označava kao *MRP II*, odnosno kao planiranje proizvodnih resursa (*Manufacturing Resource Planning*). Tako *MRP II* u suštini predstavlja korisnu ekstenziju tradicionalne *MRP* metode. Proširenjem sadržaja *MRP* možemo se približiti korak bliže postizanju potpune kontrole i povezivanju osnovnih poslovnih funkcija. Tako upotpunjen sistem uključuje module za planiranje distribucije proizvoda, planiranje prodaje proizvoda, planiranje kapaciteta, itd. i poznat je pod nazivom *BRP* (*Business Requirements Planning*), što označava planiranje poslovnih potreba.

Zaključak

Osnovni zaključak koji se nameće je da je *MRP* koncept koji se efektivno može koristiti u planiranju materijalnih potreba u proizvodnji složene opreme za industriju sporta. Koristi koji se mogu očekivati od njegove primene u industriji sporta se vezuju za minimizaciju zaliha proizvođača takve opreme i približavanju idealima poput pravovremenog snabdevanja i nultih zaliha. Osnovno ograničenje primene *MRP* metode u industriji sporta je nepostojanje povratne veze u smislu korektivnog uticaja na glavni proizvodni plan, pa se u tom smislu kao moguće rešenje preporučuje korišćenje unapređenje verzije poznate kao *MRP II*. Mogući pravci budućih istraživanja u ovoj oblasti prepoznaju se u obliku analize *MRP* funkcionalnosti savremenih stranih i domaćih *ERP* (*Enterprise Resources Planning*) rešenja za mala i srednja preduzeća dostupnih na našem tržištu, kao i benefit-cost analize opravdanosti nabavke takvih softvera.

Literatura

1. Appenzeller, H., Lewis, G. (2000). *Successful Sport Management*, 2nd Edition. Carolina Academic Press, USA.
2. Bloem, M., Vermei, A. (2005). The Olympic Rood to Performance Imporvement, *Performance Imporvement*. Vol. 44, No. 6, 7-13.
3. Huang, L. (2001). Research on Effect of Beijing Post-Olympic Sports Industry to China's Economic Development. *Energy Procedia*, No. 5, 2097-2102.
4. Minis, I., Pavashi, M., & Tzimourtas, A. (2006). The Design og Logistics Operations for the Olynpic Game, *International Journal of Phisical Distribution & Logistics Management*, Vol. 36, No. 8, 621-642.
5. Vasiljević, D. (2001). *Računarski integrisana logistika: modeli i trendovi*, Beograd: FON.
6. Weiss, H., Gershon, M. *Production and Operation Management*, Allyn and Bacon.

FUNKCIONISANJE SPORTSKIH OBJEKATA

OPERATION OF SPORTS FACILITIES

Predrag Veličković

Fakultet za menadžment u sportu, Beograd, Srbija

Abstrakt

Poslednjih decenija sport postaje komercijalna delatnost, usmerena na sportsko tržište, profit, zakone ponude i potražnje robe i usluga. Tako sport iz psihološke i fiziološke potrebe, preko razvoja civilizacije, postaje značajna društvena pojava i vrednost, sa svojom političkom, ekonomskom, kulturnom i moralnom dimenzijom! Sport je postao zabava i način trošenja slobodnog vremena širokog segmenta društva. To je omogućilo profesionalizaciju sportova koji su postali kvalitetniji, ali su zato povećani i zahtevi o tehničkim uslovima i opremi sportista.

Upravljanje sportskim objektima obuhvata niz aktivnosti koje se odnose na funkcionisanje unutrašnje strukture svake organizacije orijentisane tržišnim ciljem: upravljanje ljudskim resursom, proizvodnim procesom i materijalima, marketingom, kao i finansiranjem i rizikom. Planiranje i izgradnja sportskog objekta treba da zadovolji principe i funkcije koje se tiču troška kapitala, troška realizacije (prihoda), satisfakcije korisnika (i publike), funkcije sportista i sportskog menadžmenta (vežbanje, treniranje, takmičenje i razonoda) na kraju.

Ključne reči: sport, sportsko tržište, sportski objekti

Abstract

In recent decades, sport becomes a commercial activity, focused on the sports market, profit, the laws of supply and demand of goods and services. This way sport becomes from psychological and physiological needs, through the development of civilization, to a significant social phenomenon and value, with its political, economic, cultural and moral dimension! Sport has become a fun way of spending the free time of a wide segment of society. This allowed the professionalization of sports that have become better, but they are increasing the demands on the technical conditions of technical requirements and sports equipment.

Management of sports facilities including a range of activities related to the functioning of the internal structure of each organization to market-oriented: human resources management, manufacturing process and materials, marketing, as well as finance and risk management. Planning and construction of a sports facility should meet the principles and functions related to the capital costs, cost of implementation (revenues), user satisfaction (and audience), the functions of athletes and sports management (training, coaching, competition and entertainment) at the end.

Key words : sport, sports market, sports facilities

Uvod

Poslednjih decenija sport postaje komercijalna delatnost, usmerena na sportsko tržište, profit, zakone ponude i potražnje robe i usluga. Tako sport iz psihološke i fiziološke potrebe, preko razvoja civilizacije, postaje značajna društvena pojava i vrednost, sa svojom političkom, ekonomskom, kulturnom i moralnom dimenzijom! Sport je postao zabava i način trošenja slobodnog vremena širokog segmenta društva. To je omogućilo profesionalizaciju sportova koji su postali kvalitetniji, ali su zato povećani i zahtevi o tehničkim uslovima i opremi sportista.

Obnovljene Olimpijske igre, od 1986. godine, koje se održavaju u četvorogodišnjim ciklusima, ali i čitav takmičarski sistem, od lokalnog do međunarodnog u obliku prvenstvenih takmičenja, sada počivaju na sportskoj infrastrukturi opreme, rekvizita i objekata. U svim naseljima, pa čak i u stanovima, danas se grade i koriste sportski objekti. Škole, rekreativni centri, igrališta u mesnim zajednicama i naseljima, pa čak i hoteli, robne kuće, saobraćajni i ugostiteljski centri, nude preko korišćenja sportskih objekata, rekvizita i opreme, uslove za bavljenje nekim sportskim aktivnostima.

Brojke "govore" da je danas (sportski) aktivna milijarda ljudi, kroz rekreativne i takmičarske sadržaje, ali i da još dve milijarde prate sportska događanja. Broj potencijalnih sportskih potrošača je još veći, obuhvata dve trećine čovečanstva. Ako je jezgro sporta milijarda aktivnih vežbača (koji zadovoljavaju svoje anatomske- fiziološke, motoričko- funkcionalne i kulturno-socijalne potrebe), onda je sportska javnost, potrošači sporta (posebno pod uticajem sredstava za masovne komunikacije) osnov za novu proizvodno- ekonomsku delatnost- industriju sporta.

Moderni sportski objekti u svetu danas zadovoljavaju ne samo sportske potrebe, kao prostori za trenažne i takmičarske funkcije sportista i sportskih grana, već i niz drugih funkcija iz oblasti trgovačkih, zabavnih, ugostiteljskih, obrazovnih, pa čak i političkih usluga. Ovi moderni sportski kompleksi sve više liče na savremene megamarkete, po izgledu, multifunkcionalnosti, organizaciji, marketingu, potrošačkoj usmerenosti stanovništva. Takođe, moderni sportski objekti sve više predstavljaju sklop otvorenih i zatvorenih površina i objekata, funkcionalno i upravljački povezanih, kako bi što racionalnije i tržišno isplativije zadovoljili ne samo interese korisnika (publike, izvođača), već i interese vlasnika (akcionara, države, pojedinaca ili organizacija).

Upravljanje modernim sportskim objektima

Upravljanje sportskim objektima obuhvata niz aktivnosti koje se odnose na funkcionisanje unutrašnje strukture svake organizacije orijentisane tržišnim ciljem: upravljanje ljudskim resursom, proizvodnim procesom i materijalima, marketingom, kao i finansiranjem i rizikom. Menadžment sportskog objekta je pravno obavezan da garantuje bezbednost svakom učesniku i gledaocu sportskih događaja koje organizuje. Nasilničko i destruktivno ponašanje sportske publike (mase navijača i sl.) poslednjih godina izaziva znatne materijalne štete i ljudske žrtve, što je tokom devedesetih godina u Srbiji bilo u fokusu pažnje menadžera sportskih objekata, a dovelo je i do problema bezbednosti i upravljanja rizikom. Uzroci sportskog nasilja su sociološke i psihološke prirode, ali ih treba tražiti i u lokaciji i arhitektonskim rešenjima sportskih objekata. Klasične tribine na stadionima, koje omogućuju pristup publici na teren, su glavni uzrok male mogućnosti kontrolisanja publike. Nekontrolisan pristup mase gledalaca

u stadione i sale bez numerisanih sedišta je još jedan od važnih razloga nedovoljne bezbednosti sportskih objekata. Jedan od ključnih aspekata upravljanja masom je "predvidljivost" povreda i ekscesa koji mogu da za posledicu imaju ugrožavanje šticećenika od trećih lica, kao i pravnu (krivičnu) odgovornost menadžmenta zbog nepreduzimanja mera bezbednosti (nemarnosti). Svaki element događaja, od uređenja sportskog objekta do igre, po sebi čini deo upravljanja masom.

Sportska industrija u savremenim uslovima privređivanja zauzela je veoma veliki značaj. On se ogleda u veličini sportske industrije i naporima pojedinih zemalja da u okviru međunarodne konkurencije postignu što je moguće bolji plasman. Ali, da bi se proizvodi sportske industrije pravilno definisali, a time i afirmisali unutar pojedinih tržišnih segmenata, neophodno ih je istraživati u okviru pojedinih proizvodnih linija, širokog spektra sportskog asortimana. Faktor koji je posebno doprineo brzom razvoju proizvoda sportske industrije je porast kompetencija sportskog menadžmenta u okviru pojedinih sportskih disciplina i sportske industrije. Mišljenje autora ovog rada je da je nastanak globalnog tržišta za sportsku industriju uslovio pojavu novih disciplina unutar poslovne filozofije, koje uvažavaju potrebe, želje i stavove potrošača koji su nastajali i razvijali se kroz vekovnu konkurenciju, isticanje, samoaktualizaciju, uspeh i višak slobodnog vremena nastao usled brze industrijalizacije i tehnološkog progresu. Samo upravljanje nekim sportskim objektom je disciplina koja uključuje razumevanje brojnih prirodnih, tehničkih i društvenih oblasti, proučavanje okruženja u kojem ovaj segment egzistira (situaciona analiza, vremenska linija).

Specifičnosti sportskog objekta (kao objekta od izuzetnog društvenog značaja, sa jedne strane i objekta koji treba da posluje profitabilno, samostalno sa druge strane) nameću i neke posebne zahteve u vezi sa pojedinim elementima menadžmenta koji imaju prevashodni značaj. Posebno se izdvajaju aktivnosti koje se u sportskim objektima mogu organizovati, korisnici, kao najuticajniji element menadžmenta i najzad određena organizaciona struktura objekta, kojom se neposredno formira menadžment određenog sportskog objekta. U zavisnosti od planiranog poslovanja objekta, koje pored osnovnih delatnosti (pružanje usluga iz oblasti sporta), može biti i u okviru dopunskih delatnosti: pružanje ugostiteljskih usluga, trgovina sportskom opremom i proizvodima u funkciji sporta, pružanje turističkih usluga i sl. formira se organizaciona struktura poslovanja i zaposlenih. Tako se u program osnovnih delatnosti mogu ubrojiti: sportska takmičenja, treninzi, sportske škole, programi nastave fizičkog vaspitanja za predškolski uzrast, za učenike i studente, programi za školski i studentski sport, programi rekreacije građana (za sve uzraste).

Svi sportski objekti se međusobno razlikuju, a razlike se tiču misije, funkcije i menadžerskih pristupa (npr. u javnim objektima postoji obaveza kreiranja društvenih sportskih događaja, a privatni objekti mogu imati ograničene dobrotvorne i neprofitne aktivnosti). Takođe, u poslovanju privatnih sportskih objekata je moguće promovisati sportski događaj na agresivan i privlačan način, tako što će se predstaviti svestranim predlozima za razne promotere događaja. U sportskim objektima poverenim na upravljanje gradskoj vladi mogu se uključiti operacije koje bi kopirale i ugledale se na poslovanje putem privatne inicijative, jer je poznato da zakonodavna regulativa i birokratsko ponašanje doprinose konzervativnom promovisanju sportskih događaja.

Po svojoj funkcionalnosti, sporski objekti moraju udovoljiti:

- zadacima treninga, što znači da moraju obezbediti da se trenažni proces može sprovesti u dobro opremljenim zatvorenim prostorijama (halama, salama), na otvorenim terenima (igralištu, poljani, šumi) i u specifičnim uslovima (fitnes centrima, teretanama), sa mogućnošću njihove svestrane upotrebe;
- specifičnim potrebama, kako u odnosu na broj sportista, tako i na strukturu i karakter određenog sporta ili sportske discipline;
- ekološkoj lokaciji, što podrazumeva da su odvojeni od objekata koji zagađuju vazduh, uz uslov da nisu suviše udaljeni od mesta stanovanja ili gde su sportisti smešteni;
- klimatskim uslovima, naročito za vreme situacionih zajedničkih priprema u sportskim centrima pred velika sportska takmičenja.

Za uspešno funkcionisanje sportskih objekata uopšte, a naročito velikih multifunkcionalnih objekata, neophodna je dosledna primena poznatih funkcija opšteg menadžmenta i adekvatna postavka i sprovođenje funkcija menadžmenta sportskih objekata. Savremene teorije opšteg menadžmenta ističu osnovne funkcije menadžmenta: planiranje, organizovanje, vođenje, kontrola. Održavanje sportskog događaja menja perspektivu sporta, pokreće organizatora i podiže kvalitet sportskog objekta na viši nivo. Rekonstrukcija i modernizacija je imperativ vremena i odnosi se na ceo sportski objekat u nastojanju da se udovolji zahtevima učesnika (međunarodne asocijacije, sportisti, publika, izveštači i društvo).

Sportska usluga i sportski objekti

U 21. veku javlja se sve veća potreba za unapređenjem uređenja i opremanja sportskih centara. Od njih se zahteva da budu multifunkcionalni, tj. da služe u sportske i kulturološke svrhe. Moderni sportski kompleksi moraju svojim programom, nivoom usluge, odnosom prema korisnicima i izuzetnom organizacijom da ispunjavaju visoke kriterijume koji se iz dana u dan menjaju. Sa civilizacijskim napretkom dolazi do povećanja standarda i potreba ljudi, pa se ono što se godinama unazad gledalo kao bitno u nekoj sferi sada promenilo ili poboljšalo (npr. osvetljenje je postalo jedna od najvažnijih faktora u opremanju enterijera sa svojim posebnim mogućnostima, zgrade su ekološke, tj. koriste obnovljivu energiju itd.). U svetu postoji mnoštvo pravila i standarda za gradnju objekata i oni se moraju poštovati. Više nije bitan samo izgled objekta, već i to kako on utiče na našu već mnogo oštećenu planetu. Veliki je izazov ispuniti sve što se traži od dizajnera i arhitekata, planera i urbanista, ali se zato svet time čini zdravijim i bogatijim.

Stanje sportskih objekata u Srbiji ukazuje da su pozitivne promene minimalne, što i ne čudi kada se zna da su teorijski razvoj i primena naučnih istraživanja u sportu nedovoljni. Sportski objekti su građeni pre mnogo decenija, a inovacije u oblasti organizacije, korišćenje ljudskih i finansijskih resursa, zahtevaju nove strategije u menadžmentu sportskih objekata. Posledice društvenih promena su vidljive na svim sportskim objektima u Srbiji, i to u negativnom smislu:

- sportski objekti su uglavnom zapušteni, ruinirani, sa smanjenim (sportskim) kapacitetima;
- usluge sportskih objekata (prostorne, stručne, bezbednosne, higijenske i druge) su na nižem nivou nego pre više desetina godina;
- menadžment sportskih objekata je uglavnom nestručan (sa aspekta novih saznanja

menadžmenta, marketinga i sl.), nezainteresovan, slabo stimulisan;

- građani i (sportske) organizacije (korisnici usluga) su nezadovoljni kvalitetom usluga, ali i svojom nemaštinom.

Jedna od tekovina modernog doba jeste i okupljanje velikog broja ljudi na značajnim manifestacijama, bilo da su u pitanju sportski ili kulturološki sadržaji. Da bi se uspešno realizovali ovakvi događaji potrebno je imati i moderan objekat (adekvatan prostor, snabdeven svim neophodnim sistemima i opremom). Na određenom nivou različite ljudske delatnosti iziskuju jednak kvalitet primenjenih uređaja. Primer toga su i velika takmičenja u klizanju na ledu gde se primenjuje audio oprema i rasveta koja se ne razlikuje od one koja se koristi za muzičke ili scenske događaje. Razlozi za realizaciju raznovrsnih događaja su višestruki, pa pored zadovoljavanja kulturoloških, sportskih, socioloških i drugih potreba koje smo već navodili, jako je bitan i finansijski aspekt tih dobro organizovanih dešavanja.

Upravljanje sportskim objektima je disciplina koja uključuje razumevanje brojnih prirodnih, tehničkih i društvenih oblasti, proučavanje okruženja... Imajući u vidu stanje postojećeg sportsko- građevinskog fonda, neadekvatnu i zastarelu opremu u sportsko-rekreativnim centrima i objektima, te potrebu modernizacije i izgradnje novih, trebalo bi se ozbiljno pozabaviti njihovom modernizacijom.

Funkcionalnost i estetski doživljaj u nekom objektu odnose se kako na osnovna sredstva i opremu namenjenu sportistima, tako i na opremu za merenje i izveštavanje, ozvučenje, osvetljenje, sredstva na raspolaganju sponzorima događaja i zakupcima objekta, prostor namenjen posmatračima (sedišta, kafići, restorani, parking), drugim rečima na sve faktore koji oblikuju i održavaju imidž sportskog objekta.

Savremeni sportski objekti pored rigoroznih građevinskih zahteva imaju i značajnu estetsku dimenziju. Oni svojim programom, nivoom usluge, odnosom prema korisnicima, izuzetnom organizacijom, ispunjavaju visoke kriterijume. To podrazumeva izuzetnu:

- funkcionalnost,
- udobnost,
- bezbednost,
- higijenu,
- održavanje,
- dimenzioniranost itd.

Sportski objekti u tehničko- arhitektonskom smislu podrazumevaju sve prostore i površine otvorenog ili zatvorenog građevinskog oblika, namenjene održavanju određenih aktivnosti (vežbanje, treniranje, takmičenje, razonoda), ubrajajući tu prateće pomoćne prostore, gledališta i slično. Sportski objekti mogu da budu arhitektonski projektovani i izgrađeni za posebne namene, kakvi su javni bazeni za plivanje, projektovani za samostalno usmerenu ili spontanu aktivnost, kakvi su parkovi ili samo prirodni resursi pristupačni publici. Takođe mogu biti projektovani i izgrađeni kao višenamenski kompleksi sa raznovrsnom opremom i instalacijama kakve su sportske hale, stadioni, rekreativni centri, školski objekti za fizičko vaspitanje i slično. Nakon izgradnje sportski objekat dospeva u delokrug menadžmenta koji organizuje programiranje i kadrovsko ekipiranje, proizvodi dohodak, svodi rashode na najmanju moguću meru i stvara sisteme menadžmenta unutar ograničenja koje postavlja arhitektonski projekat objekta.

Zaključak

Planiranje i izgradnja sportskog objekta treba da zadovolji principe i funkcije koje se tiču troška kapitala, troška realizacije (prihoda), satisfakcije korisnika (i publike), funkcije sportista i sportskog menadžmenta (vežbanje, treniranje, takmičenje i razonoda) na kraju. Nažalost, sportski objekti na području Balkana izgledaju i više nego skromno u odnosu na one koji postoje u svetu, spoljašnji prostor ima izgled "soc-realizma", a prostor je nedovoljno iskorišćen. Uglavnom su vrlo nepristupačni, a parking prostori ne zadovoljavaju zahteve. Mišljenje autora ovog rada je da ovi objekti vane za poslovnim restrukturiranjem i da taj problem treba rešiti tako što će se omogućiti zapošljavanje mladih i obrazovanih ljudi koji imaju viziju unapređenja i mnogo novih ideja. Dosta mladih se obrazuje u institucijama koje imaju veze sa upravljanjem i rukovođenjem sportskim objektima, a vrlo mali procenat zaista to svoje znanje jednog dana i primeni u praksi.

Univerzalan dizajn poštuje ljudsku različitost i promoviše inkluziju u sve životne aktivnosti. Briga za stepen upotrebljivosti nekog predmeta ili prostora može biti sledeći korak u razvoju dizajna uopšte, odnosno onaj korak koji će izdvajati pojedine koncepte od konkurencije. Univerzalan dizajn (ili "dizajn za sve"), jednako kao i filozofija pristupačnosti, počivaju na priznavanju, prihvatanju i podsticanju prava svih ljudskih bića na svim nivoima društva, uključujući i osobe sa ograničenjem u aktivnostima u kontekstu koji obezbeđuje visok stepen zdravlja, sigurnosti, udobnosti i zaštite životne sredine. Pristupačnost je bitan atribut održivosti izgrađenog okruženja u čijem je središtu osoba.

Literatura

1. Asensio, P. (2005). *Sport facilities*. Barselona: LOFT Publications.
2. Bale, J. (1982). *Sport and place*. London: Hurst.
3. Đurđević, N. (1998). *Komentar Zakona o sportu*. Kragujevac: NIP Student. 2. izdanje
4. Mitrović, M. (1981). *Sportski objekti*. Beograd: Arhitektonski fakultet.
5. Sheard, R. (2000). *Sports Architecture*. E&FN Spon.
6. Volkwin, M. (2006). *Stadia and Arenas*. Hatje Cantz.
7. Životić, D. (2007). *Menadžment u sportu*. Beograd: DM Graphic Communication.

Internet izvori

- www.sportengland.org (Pristupljeno datuma 23.04.2012.)

DETERMINANTE RAZVOJA BIKIKLISTIČKOG TURIZMA NA FRUŠKOJ GORI

DEVELOPMENT DETERMINANTS OF CYCLING TOURISM AT FRUSKA GORA

Aleksandra Vujko¹, Milan Nešić², Franja Fratrić²

¹Univerzitet u Novom Sadu, Prirodno-matematički fakultet, Novi Sad, Srbija

²Univerzitet Educons, Sremska Kamenica, Srbija

Apstrakt

Biciklizam je danas veoma atraktivna sportska aktivnost koja zaokuplja milione neposrednih učesnika. Bilo da je reč o takmičarskom sportu (profesionalnom ili amaterskom), ekstremnom ili rekreativnom biciklizmu, njegova uloga u turizmu može biti od izuzetnog značaja. Sagledavajući biciklizam u kontekstu zdravog načina života, aktivnog odmora i rekreacije, uočava se širok programski obuhvat koji doprinosi razvoju turizma i turističkih destinacija.

Fruška gora predstavlja veoma interesantno područje za razvoj biciklističkog turizma na području Vojvodine, posebno sa aspekta kreiranja tematskih biciklističkih staza (manastirska biciklistička staza, jezerska biciklistička staza, vinska biciklistička staza, etno biciklistička staza, itd.). Za sada ne postoji jasno definisana ponuda biciklističkog turizma na ovom području kao deo ukupnog turističkog proizvoda Vojvodine.

Empirijsko istraživanje koje je sprovedeno na uzorku od 30 putničkih agencija u Novom Sadu imalo je za cilj da detektuje osnovne uzroke nepostojanja ponude za biciklistički turizam na području Fruške gore. Primenom Survey metoda došlo se do podataka koji ukazuju da je ovakvo stanje direktno povezano sa problemom ljudskih resursa u najširem smislu.

Ključne reči: biciklistički turizam, Fruška gora, ljudski resursi

Abstract

Cycling is very attractive sport activity that attracts millions of direct participants. Whether it comes to competitive sports (professional or amateur), or extreme recreational cycling, its role in tourism can be of great importance. Taking cycling in the context of a healthy lifestyle, active rest and recreation, sees the wide coverage program that contributes to the development of tourism and tourist destinations.

Fruška gora mountain is a very interesting area for the development of cycling tourism in the region of Vojvodina, especially with regards to creating themed cycle paths (bike monastery by bike, lake by bike, wine paths by bike, etc.). For now, there is no clearly defined cycle tourism offer in the region as part of the total tourist product of Vojvodina.

Empirical research was conducted on a sample of 30 travel agencies in Novi Sad was aimed to detect the basic causes of the lack of offers for cycling tourism in the Fruška gora area. Survey application methods led to data that indicate that this situation is directly related to the problem of human resources in the broadest sense.

Key words: cycling tourism, Fruška worse, human resources

Uvod

Prednosti bicikla nad drugim prevoznim sredstvima su višestruke. Bicikl je potpuno ekološko prevozno sredstvo koje ne zagađuje okolinu, a unapređuje celokupno zdravlje čoveka. Vožnja bicikla može znatno da utiče na poboljšanje različitih funkcionalnih i motoričkih sistema čoveka, a brojna istraživanja su pokazala da je životni vek ljudi koji voze bicikl znatno duži. Takođe i ulaganje u biciklističku infrastrukturu smanjuje troškove medicinske nege za određene populacione segmente u odnosu 1:20 (Simonsen and other, 1998.). Dakle, trasiranje biciklističkih staza u našoj zemlji trebalo bi da bude jedan od strateških ciljeva, pogotovo kada se zna da se biciklistički turizam danas smatra tržištem u intenzivnom porastu u okviru turizma kao privredne grane.

Kada je reč o Fruškoj gori postoji znatan broj resursa koji zaslužuju odgovarajuću pažnju unutar razmatranja pitanja o definisanju potencijalnih biciklističkih staza. Pre svega ekumzeji, sela, jezera, vinogradi, manastiri, lekovito bilje i pečurke, vodopadi i izvori, izletišta i još mnogo toga. Fruška gora predstavlja jedan od dva planinska predela u Vojvodini i jedan od najatraktivnijih rekreativnih prostora za velike emitivne centre u našoj zemlji, pre svih Novi Sad i Beograd. Svojim pravcem pružanja, zapad – istok, i dužinom od oko 80 km, ova niska planina ostrvskog tipa sa vrhovima Crveni čot (539 m), Orlovac (512 m), Iriški venac (490 m) i drugi, predstavlja planinu čija se potencijali prvenstveno mogu usmeriti ka razvoju turizma izletničkog tipa, a posebno biciklizma kao osnovnog sadržaja mnogih rekreativnih aktivnosti. Raznovrsan biljni i životinjski svet, pašnjaci, voćnjaci, vinogradi i šume, vidikovci sa kojih se prostire pogled na delove ravne Vojvodine, Novi Sad, krivudavi tok Dunava i drugi pejzaži tipični za široku ravnicu, čine da se vožnja Fruškom gorom pretvori u nezaboravno iskustvo kome se čovek uvek rado vraća.

Međutim, za sada ne postoji jasno definisana ponuda biciklističkog turizma na ovom području kao dela ukupnog turističkog proizvoda Vojvodine. To je veoma zabrinjavajuća činjenica posebno ako se ima u vidu podatak da je u evropsku mapu EuroVela ucrtana i Vojvodina (Srbija). Ukupna dužina evropskih biciklističkih staza iznosi 61 709 kilometara, a evropska staza broj 11 prolazi delom i kroz Vojvodinu (Srbiju). Od mađarske granice dolinom reke Tise, zatim koridorom zrenjaninskog puta do Beograda gde se ukrštaju staze 11 i 4. Za Frušku goru je od posebnog značaja evropska biciklistička staza 4 ili *Dunavska biciklistička ruta (Donauradweg)* koja se prostire u pravcu zapad - istok i spaja Lamanš i Crno more. U delu kroz Vojvodinu (Srbiju) ide dolinom Dunava preko Novog Sada, Beograda, Smedereva i prelazi u Rumuniju. Ukupna dužina staze kroz Srbiju iznosi 588 km (Vujko, 2009). Ova staza bi trebalo da bude osnovni pokretač izgradnje biciklističkih staza po Fruškoj gori jer deo Dunavske biciklističke rute ide do Stražilova, poznatog Fruškogorskog izletišta. Ali se time, bar za sada, cela "priča" i završava. Većina putničkih agencija u Novom Sadu ne raspolaže ni osnovnim informacijama o ovim biciklističkim stazama, mada bi trebalo da u svojoj ponudi imaju i aranžmane koji bi potencijalnim korisnicima Dunavske biciklističke rute produžili boravak u na ovom području.

Применена методологија

Подаци прикупљени овим истраживањем добијени су директним испитивањем, применом Survy metoda. На узorku који је саčinjavaо 30 путничких агенција са подручја Новог Сада, применом одговарајућих истраживачких instrumenata, обухваћене су четри основне групе варијабли: природно-географске карактеристике Fruške gore за биклистички туризам, понуда аранжмана биклистичког туризма у туристичкој понуди новосадских агенција, понуда аранжмана биклистичког туризма у ukupној туристичкој понуди Vojvodine и marketing активности туристичких агенција. Добijени подаци су обрађени одговарајућим статистичким методима дескриптивног и компаративног карактера, чиме је омогућена експликација резултата истраживања и извођење одређених закључака.

Резултати и дискусија

Природно-географске карактеристике Fruške gore, када је биклистички туризам у питању, veoma су повољне. Fruška gora се налази између $45^{\circ} 0'$ и $45^{\circ} 15'$ северне географске ширине и између $16^{\circ} 37'$ и $18^{\circ} 01'$ истоčne географске дужине, те са својом највишом тачком (Crveni čot, 539m) на тај начин представља планину у Vojvodini, на југоistočnoј периферији простране Panonske nizine. S obzirom да се овај део Vojvodine простире између река Dunav и Sava, основна карактеристика му је да се највећи, северни део Fruške gore, налази у Sremu, док се мали део западне периферије планине налази и припада Republicи Hrvatskoј. Južno од планине, правцем исток-запад, налазе се две врло prometне комуникације међународног значаја и то: autoput Beograd-Zagreb и пруга истог правца, док се правцем север-југ налазе међународна пруга Budimpešta-Beograd, два међународна пута истог правца и regionalни пут Novi Sad-Ruma. Sve ово указује на veoma повољан положај Fruške gore (sl.1).

Slika 1. Fruška gora (izvor:www.google.com)

S druge strane, biciklizam se na Fruškoj gori, u skladu sa osnovnim karakteristikama reljefa, klimatskim karakteristikama, hidrografskom mrežom i biodiverzitetom može razvijati u različitim vidovima. Kao turističko-rekreativni biciklizam (sve staze unutar fruškogorske biciklističke rute), preko manifestacionog biciklizma (bilo koji deo staza unutar fruškogorske biciklističke rute), pa do ekstremnog biciklizma s obzirom da unutar fruškogorske biciklističke rute postoje delovi terena koji su po svojim karakteristikama fizički veoma zahtevni (gotovo svaka staza unutar fruškogorske biciklističke rute ima i svojih napornijih delova, u zavisnosti od toga da li se ide u jednom ili drugom smeru). Iako ne podleže sezonalnosti, jer se bicikl može voziti u bilo koje doba godine, moglo bi se istaći da je, sa aspekta turizma, najinteresantniji i ekonomski najisplativiji period od marta do oktobra. S druge strane i bogata hidrogeografska mreža, kao i interesantne prirodne vrednosti doprineli bi dužini i bogatstvu boravka ciklo turista. Imajući sve to u vidu može se konstatovati da je prva grupa dobijenih podataka iz istraživanja u putničkim agencijama bila u skladu sa evidentnim potencijalima kojima ova planina raspolaže. Svih trideset putničkih agencija (100%) su saglasne sa stavom da je Fruška gora pogodno područje za vožnju bicikla.

Sledeća grupa varijabli odnosila se na identifikaciju prisutnosti aranžmana biciklističkog turizma u turističkoj ponudi agencija. Dobijeni rezultati ukazuju na dijametralno suprotnu situaciju, u odnosu na iskazan stav o pogodnosti Fruške gore za biciklistički turizam. Ni jedna od agencija obuhvaćenih istraživanjem nikada nije imala, niti u skorijoj budućnosti planira da ima, turističke aranžmane za biciklistički turizam u svojoj ponudi.

Varijable koje su obuhvatile indikatore ponude aranžmana biciklističkog turizma u ukupnoj turističkoj ponudi Vojvodine, takođe su iskazale veoma interesantne tendencije. Sve opservirane agencije smatraju da smo zemlja koja nema uopšte, a time ni adekvatnu ponudu biciklističkog turizma, mada za to postoje brojni povoljni resursi (Fruška gora, Vršacke planine, itd.). Takođe, smatra se da postoji i odgovarajući nivo interesovanja za sportsko-rekreativni turizam od strane građana Novog Sada, ali i stranih turista koji vozeći bicikle Dunavskim basenom prolaze i kroz Novi Sad.

Pokušavajući otkriti šta su uzroci nepostojanja aranžmana za biciklistički turizam, putničkim agencijama je postavljena grupa pitanja u vezi sa marketing aktivnostima koje preduzimaju, odnosno koje bi preduzeli u cilju promocije biciklističkog turizma u našoj zemlji. Pored toga, postavljen je kao indikator i pitanje o uviđanju važnosti marketinških aktivnosti. Interesantno je da velika većina ispitanih agencija potvrđuje da je marketing nastup naše zemlje, kada je biciklistički turizam u pitanju, na veoma niskom nivou. O tome svedoči i prosečna skalna vrednost odgovora ispitanika (1,70), što ukazuje na izrazito negativan stav (tabela 1). Mada smatraju da primena savremenih tehnika i koncepata marketinga predstavlja jedini način za prevazilaženje postojećih problema. Dakle, isticanje važnosti promocije biciklističkog turizma od strane putničkih agencija se nametnulo kao jedna od najznačajnijih aktivnosti putničkih agencija kada je budućnost biciklističkog turizma u pitanju.

Tabela 1. Ocena marketing aktivnosti za biciklistički turizam

Ocena	f	%	Cum.%	Sv
1	11	36,7	36,7	1,70
2	18	60,0	96,7	
4	1	3,3	100,0	
Σ	30	100,0		

Tabela 2. Ponuda biciklističkog turizma u marketing aktivnostima

Alt.odg.	f	%	Cum.%
Da	3	10,0	10,0
Ne	27	90,0	100,0
Σ	30	100,0	

Mada se prilikom istraživanja došlo do podataka koji ukazuju na to da većina putničkih agencija trenutno ne koristi nijedan od elemenata promocije (tabela 2) kada je biciklistički turizam u pitanju, ipak se može uočiti da pojedine agencije već sada shvataju važnost promotivnih aktivnosti. Od ukupnog broja ispitanih putničkih agencija, tri su bile saglasne da budućnost biciklističkog turizma na Fruškoj gori dobrim delom zavisi i od adekvatne promocije, kako pojedinačnih resursa (Fruška gora), tako i cele naše zemlje kao buduće biciklističke destinacije. Elementi promocije u ovom istraživanju obuhvatili su ukupno šest elemenata koji su se kao indikatori koristili u pojedinim agencijama (tabela 3). Uočljivo je da su samo tri agencije bile usmerene na neke oblike promotivnih aktivnosti biciklističkog turizma na Fruškoj gori, što je od ukupnog broja agencija obuhvaćenih istraživanjem svega 10%. Uglavnom su se oblici promocije pojavljivali kroz odnose sa javnošću (PR), a samo u slučaju jedne agencije je to bilo kroz oglašavanje ili u direktnom marketingu, odnosno u ličnoj prodaji.

Tabela 3. Korišćeni elementi promocije

Ponuđeni elementi promocije	Putničke agencije		
	Magelan Corporation	Elnostours	Tango Travel
Oglašavanje	+		
Unapređenje prodaje			
Lična prodaja			+
Ekonomski publicitet			
Promocija direktnim marketingom	+		
Odnosi sa javnošću	+	+	

Pod promotivnim aktivnostima ove tri agencije su podrazumevale pružanje određenih informacija eventualnim interesentima, najčešće strancima prilikom posete njihovim sajtovima ili pri direktnom kontaktu u agencijama.

Sasvim je jasno da putničke agencije treba da predstavljaju jedan od glavnih faktora promocije i aktualizacije biciklističkog turizma. Neke su već shvatile značaj promotivnih aktivnosti, kao i to da se većina domaćih turista koji se žele baviti biciklističkim turizmom, ali i stranaca koji su u proputovanju kroz našu zemlju, pre svega oslanja na putničke agencije. To znači da veliku ulogu u promovisanju naših planina, imaju i moraju imati upravo putničke agencije, a da je promotivna aktivnost jedan od osnovnih koraka pri afirmaciji Fruške gore za biciklistički turizam.

Zaključak

Bicikl je zauzeo značajno mesto među sredstvima za sport i rekreaciju. Ne samo da je postao oličjenje zdravog načina života, već je i svojevrsan zaštitnik životne sredine. Putničke agencije locirane su na mestima gde je najjača i najgušća frekvencija potencijalnih potrošača. To su uglavnom lokacije u centru grada, na železničkim i autobuskim stanicama, aerodromima, a u novije vreme i u okviru velikih šoping centara. Prvi kontakti turista koji žele da se bave biciklizmom na nekoj destinaciji, upravo se odigravaju u agencijama i veoma je važno da agencije pružaju adekvatne informacije o mogućnostima upražnjavanja ovakvog oblika turizma, pa čak iako se direktno, one same ne bave biciklističkim turizmom.

U okviru Evropske biciklističke federacije urađeni su preliminarne projekti za sve evropske staze u kojima se detaljno razrađuju trase na osnovu zajedničkih kriterijuma i standarda. Zadatak naše zemlje je da jasno definiše biciklističke trase kroz sve opštine i to veoma detaljno, sa preciznom planskom i projektnom dokumentacijom. Ministarstvo za zaštitu životne sredine je, inače, već podržalo projekat EuroVelo u okviru projekta ozelenjavanja i uređenja prostora Srbije. Predloženo je da se i svim opštinama daju preporuke o uključivanju ovih trasa u opštinske prostorne i urbanističke planove.

Dakle, može se reći da su u planu izvesni koraci koji bi mogli popraviti celokupnu sliku stanja biciklističkog turizma u Srbiji i Vojvodini. Međutim, sve dok se aktuelni nosioci turističke privrede u našoj zemlji ne ujedine i udruženim snagama zajedno ne počnu da deluju, ne možemo govoriti o napretku. To, pre svega, znači da putničke agencije moraju shvatiti važnost biciklističkog turizma i promotivnih aktivnosti. Samo zajedničkim zalaganjima i objedinjenom promotivnom aktivnošću može se doći do pozitivnih promena, što direktno apostrofira ljudski faktor kao osnovni uzrok nepostojanja ponude za biciklistički turizam na području Fruške gore, Vojvodine i Srbije.

Literatura

1. Ahmetović - Tomka, D. (1995). *Turizam u zaštićenoj prirodi- marketing koncepcija*. Novi Sad: Partizan.
2. Bukurov, B. (1951). *Privredno-geografske prilike i saobraćajne veze fruškogorske oblasti*. Beograd: Srpska akademija nauka.
3. Bukurov, B. (1976). *Monografije Fruške gore 1*. Novi Sad: Matica srpska.
4. Grupa autora. (1982). *Upravljanje marketingom*. Beograd: Savremena administracija.

5. Vujko, A. (2008). *Fruška gora- destinacija za biciklistički turizam*. (magistarski rad), Novi Sad: TIMS, Fakultet za sport i turizam.
6. Vujko, A. i dr. (2009). How to overcome difficulties in the creating of adequate supply for cycling tourism in the mountains of Vojvodina- SWOT analysis, Rumunija: *Zbornik radova br.2, Oršava*.
7. Jović, D. (1991). *Menadžment turističkih destinacija*. Beograd: Ekonomski fakultet.
8. Joy, S. and other (1999). Sport Tourism. USA: *Human Kinetics*.
9. Jovičić, Ž. (1962). *Geografske osnove za razvoj turizma na Fruškoj gori*. Novi Sad: Matica srpska..
10. Petković, K. (1976). *Fruška gora*. Matica srpska, Odeljenje za prirodne nauke, Novi Sad.
11. Petković, K. (1976). *Monografije Fruške gore 2*. Novi Sad: Matica srpska, Odeljenje za prirodne nauke.
12. Obradović, S. (2006). *Turistička valorizacija Nacionalnog parka „Fruška gora” i održivi razvoj*. [s.n.], Novi Sad.
13. Stojović, V. (2004). *Fruška gora*. Beograd: Geokarta.
14. Simonsen, P.S. and other (1998). *Cycling Tourism*. Unit of Tourism Research at Research Centre of Bornholm.
15. Hudson, S. (2003). Sport and adventure tourism. Binghamton: *The Haworth Press, Inc*.

Internet izvori

- http://www.cycletourism.com/cycle_tourism_fact_sheet.htm
- <http://www.cyclingpromotion.com/network.htm>
- http://www.mundabiddi.org.au/cycle_tourism/main.html
- <http://www.bikeontours.on.ca/tourism.htm>
- www.ccc.govt.nz/recreation/cycling/conference
- www.sustrans.org.uk
- www.serbia-tourism.org

NACIONALNA KULTURA I LIDERSTVO

NATIONAL CULTURE AND LEADERSHIP

Slobodan Živković¹, Ana Živković¹, Mirjana Jovišić², Radovan Tmušić¹

¹Alfa univerzitet, Fakultet za trgovinu i bankarstvo, Beograd, Srbija

²Alfa univerzitet, Fakultet za menadžment u sportu, Beograd, Srbija

Apstrakt

Nacionalna kultura je važan faktor koji opredeljuje i individualne vrednosti i ponašanje pojedinaca, ali i vrednosti organizacione kulture i ponašanje celokupnih organizacija.

Važnost nacionalne kulture za liderstvo je posebno došla do izražaja u uslovima globalizacije, kada su izbrisane mnoge granice između država pa veliki broj organizacija ima multikulturalnu snagu funkcionisanja u zemljama vrlo različitog kulturnog nasleđa.

U prilog naučnim istraživanjima, u ovom radu, želimo da ukažemo na korelativnu vezu između nacionalne i organizacione kulture i liderstva i njihovog uticaja na upravljanje promenama u organizacionim sistemima.

Ključne reči: Nacionalna kultura, korporativna kultura, liderstvo, strategija, uticaj, promene

Abstract

National culture is an important factor that determines both the individual values and behavior of individuals, as well as organizational culture values and behavior of entire organizations.

The importance of national culture for leadership is particularly evident in conditions of globalization, when the borders between many countries got removed and many organizations perform multi-cultural force for functioning in the highly diverse cultural heritage.

In support of scientific research in this paper, we wish to point out any correlation between national and organizational culture and leadership and their impact on managing changes in organizational systems.

Keywords: National culture, corporative culture, leadership, strategy, impact, changes

Uvod

Kultura je relativno stari pojam koji se pojavio prvo u antropologiji. Godine 1871. antropolog B. Taylor uveo je pojam kulture kao kompleksne celine koja obuhvata znanje, verovanja, umetnost, moral, zakone, običaje i bilo koje druge sposobnosti i navike koje stiče pojedinac u jednom društvu.

Od tada antropolozi istražuju kulturu određenih društvenih zajednica. Pojam kulture se preselio u jezik menadžmenta. Da bi se napravila pojmovna razlika između nacionalne i kulture organizacije, koriste se termini „organizaciona” i „korporativna” kultura.

Nacionalna kultura ima snažan uticaj na organizacionu kulturu. Uticaj nacionalne kulture na organizacionu kulturu ostvaruje se preko njenih članova koji u organizaciju unose stavove, pretpostavke, sisteme vrednosti i moralna načela iz sopstvene nacionalne kulture koji su u njih usađivani od najranijeg detinjstva kroz porodicu, školu i društvo. Ove vrednosti čine bazičnu pretpostavku organizacione kulture koja se automatski stvara u novim organizacijama.

Pretpostavlja se da kulturne razlike utiču ne samo na vrstu liderstva koja se namerava primeniti, već utiču i na efikasnost liderskih akcija, stilova i ponašanja. Kultura utiče na akcije ne dajući konačne vrednosti prema kojima je ona usmerena, već oblikuje sredinu za akciju.

Dimenzije nacionalne kulture

Kultura kao složena kategorija, predmet je razmatranja više naučnih disciplina. Postoji veliki broj definicija kulture, koje podrazumevaju različita shvatanja o kulturi. Kultura se može posmatrati kao integrativni deo kulture pojedinca i kulture grupe. Njihova povezanost ukazuje na fundamentalni značaj pojma kulture društva. U široko prihvaćenoj definiciji pod kulturom se podrazumevaju duhovne i materijalne vrednosti i tekovine. Kultura je sistem materijalnih i duhovnih tekovina i vrednosti koje ljudi stvaraju, prenose novim generacijama koje ih usvajaju, i dalje dograđuju i menjaju.

Osnovne funkcije pojedinačne kulture, u sažetom prikazu, mogu se odrediti na sledeći način:

- Kulturne tekovine i iskustva koriste se za stvaranje sredstava za život članova jednog društva.
- Definišu se simboli i sistem značenja u vidu prihvaćenog jezika date kulture, da bi se omogućila komunikacija među ljudima
- Podstiču se nova dostignuća kojima se uspešnije savlađuju životni problemi
- Određuje se dominantni sistem vrednosti
- Definiše se poželjni tip ponašanja za sve članove društva
- Određuje se način na koji se prenose društveni zahtevi i kulturni standardi na pojedince

Z. Bouman je postavio pitanje da li možemo govoriti o kulturi ili kulturama. Po njegovom shvatanju kultura ima karakteristika koje je čine sličnom, ali i one koje je razlikuju od kulture drugih zajednica. Kulturna različitost je realnost. To je način na koji ljudi žive, ponašaju se i stvaraju. Kultura se određuje kao nacrt za življenje. Članovi društva usvajaju vaspitanjem i obrazovanjem kulturno nasleđe i stvaralaštvo i dalje ga prenose sledećim generacijama. Tako se stvara kulturni kontinuitet kao deo istorije društva i njegove kulture. U globalnom društvu mogu se razlikovati više oblika kulture. Kulturni pluralizam podrazumeva pravo na kulturni identitet. Pojam identiteta se može razmatrati u različitim značenjima u zavisnosti od toga da li se radi o ličnom, društvenom, kulturnom, nacionalnom, religijskom ili nekom drugom obliku identiteta. Nacionalni identitet koji se ogleda u pripadnosti i identifikaciji sa određenom nacijom, usvajanjem njenih najznačajnijih vrednosti, osnova je ili širi okvir za kulturni identitet većine ljudi. Kulturni identitet označava posebnost kulturnih obeležja jedne zajednice koja se razlikuje od drugih što se izražava u jeziku, tradiciji, običajima, nacionalnoj i religijskoj tradiciji. Kulturni identitet kao obrazac zajedničkog načina života vezuje se za grupu, ali i pojedinca, jer pripadnik ima samosvest o pripadanju i usvajanju vrednosti jedne

određene zajednice, manje ili više različite od drugih. Kultura je način na koji ljudi žive i na koji se ponašaju. U svakom globalnom društvu može se razlikovati više oblika kulture. Pored, dominantnog, preovlađujućeg, postoji više drugih oblika koji se nazivaju subkultura ili podkultura. Njima se označava kulturna posebnost neke društvene grupe koja se po kulturnim obrascima razlikuje od opšteg modela koji je dominantan za tu društvenu sredinu.

Istraživanja pokazuju da nacionalna kultura ima veliki uticaj na upravljanje organizacijama. Najiznčajnije istraživanje nacionalnih kultura sa stanovišta menadžmenta i liderstva realizovao je G. Hostede. Na osnovu sprovedenih istraživanja u kojima je bila uključena i naša zemlja, Hostede je definisao četiri osnovne dimenzije koje oslikavaju i determinišu nacionalne kulture.

1. *Distanca moći.* Ova dimenzija nacionalne kulture pokazuje *stepen u kojem društvo prihvata činjenicu da je moć u institucijama i organizacijama raspoređena nejednako*.¹ Distanca moći pokazuje stavove ne samo moćnih, već i onih koji je nemaju i koji su prinuđeni na poslušnost. Visoka distanca moći znači da i jedni i drugi smatraju da je nejednaka distribucija moći u društvu, kao i u organizacijama, sasvim normalno i prirodno stanje stvari, koje niti bi trebalo niti se može menjati. Nejednakost distribucije moći u društvu smatra se jedinim mogućim stanjem stvari i preduslovom za funkcionisanje društva i njegovih organizacija. U društvima sa visokom distancom moći preovladava autoritarna svest, pa je i stepen autoritarizma vrlo visok. Oni koji imaju moć smatraju se čak posebnom vrstom ljudi, tako da manje moćni imaju neograničeno, mada ničim opravdano, poverenje u njihovu sposobnost. U društvima sa niskom distancom moći prihvata se stav da moć treba da bude što je moguće više ujednačena među članovima društva. Pošto se nejednaka distribucija moći smatra nepoželjnom, iz toga sledi i negativan stav prema onima koji žele da imaju više moći od drugih.
2. *Izbegavanje neizvesnosti.* Ova dimenzija nacionalne kulture ukazuje na stepen ugroženosti koji osećaju članovi društva u neizvesnim, nejasnim ili promenljivim okolnostima. U nacionalnim kulturama sa visokim izbegavanjem neizvesnosti ljudi ne vole promene, rizik i neizvesnost. Ljudi vole da sve bude poznato i jasno u društvenim odnosima, kao i da se oni što manje menjaju.
3. *Individualizam - kolektivizam.* Osnovna razlika između individualizma i kolektivizma sastoji se u tome kako se određuje odgovornost za sopstvenu sudbinu. Individualizam podrazumeva da je svaki pojedinac odgovoran za sebe i za svoju najbližu porodicu. Kolektivizam, nasuprot tome, podrazumeva da je za sudbinu svakog pojedinca odgovoran kolektiv kojem pripada, bilo da je to porodica, preduzeće ili društvo u celini. U kulturama u kojima vlada individualizam visoko se ceni razlika koju pojedinac svojim postupcima unosi u svoju okolinu. Nasuprot tome, kolektivizam podstiče verovanje u determinizam, koje može ići i do fatalizma. Ništa se ne može izmeniti jer je sve unapred zacrtano.
4. *„Muške” nasuprot „ženskim” vrednostima (masculinity vs. femininity).* U kulturama u kojima preovlađuju tzv. „muške” vrednosti cene se postignuće, rezultati i agresivnost. To su tzv. „činiti» (doing) kulture u kojima se nečija vrednost dokazuje rezultatom i činjenjem. Nečija vrednost se ocenjuje na osnovu sposobnosti zarađivanja

¹ Hofstede G. (2001a), *Culture's Consequences*, Thousand Oaks, CA: Sage Publications.

novca. Osnovna pretpostavka „muških» kultura jeste mogućnost čovekove dominacije nad prirodom radi povećavanja njegovog blagostanja.

„Ženske” nacionalne kulture su one u kojima dominiraju „ženske” vrednosti kao što su: međuljudski odnosi, kvalitet života, ravnoteža i sklad. To su tzv. „biti” (being).

Uticaj nacionalne kulture na organizacionu strukturu i raspodelu autoriteta

Nacionalna kultura ima snažan uticaj na organizacionu kulturu svih organizacija koje posluju unutar jednog nacionalnog prostora kao i na organizacionu kulturu organizacija koje angažuju veći broj pripadnika neke nacionalne kulture.

Uticaj nacionalne kulture na organizacionu strukturu najviše je istraživao upravo Hofstede, mada su i neki drugi autori, koristeći druge dimenzije nacionalne kulture, istraživali njen uticaj na strukturisanje organizacija.²

Koncept organizacionog strukturisanja Hofstede preuzima od autora Aston studije, koji su ga posmatrali u dve osnovne dimenzije:³

1. koncentracija autoriteta i
2. strukturisanje aktivnosti.

Hofstede tvrdi da je i nacionalna kultura relevantan faktor u izboru organizacione strukture. Pri tome, ni on ni neki drugi autori⁴ ne smatraju da je nacionalna kultura jedini, pa čak ni dominantan faktor koji oblikuje organizacionu strukturu preduzeća u jednoj nacionalnoj zajednici.

Na osnovu analize dimenzija nacionalne kulture i dimenzije organizacione strukture Hofstede je postavio sledeće hipoteze o odnosu nacionalne kulture i organizacione strukture:

1. *Distanca moći nacionalne kulture i stepen centralizacije autoriteta u organizacijama nalaze se u pozitivnoj korelaciji. Što je veća distanca moći u nacionalnoj kulturi, to je viši stepen centralizacije autoriteta i obratno.*
2. *Izbegavanje neizvesnosti i formalizacija uloga u strukturi su u pozitivnoj korelaciji. Što je viši nivo izbegavanja neizvesnosti u nacionalnoj kulturi, viši je i nivo formalizacije uloga u strukturisanju aktivnosti i obratno.*

Dakle, kulture će konvergirati, ali ne ka nekom postojećem kulturnom obrascu (npr. japanskom), već ka kulturnom obrascu koji će se formirati kao mešavina različitih kultura iz svih krajeva sveta. Embrion ovakvih kultura, po zastupnicima ove teze, već sada su globalne kompanije. Njihove korporativne kulture obuhvataju i pretpostavke i vrednosti mnogih nacionalnih kultura zemalja u kojima ove kompanije imaju poslovnu aktivnost. Krosvergencija, za razliku od ovog pristupa, ukazuje na to da se kulture neće stopiti i da će se, iako promenjene, i dalje veoma razlikovati.

² Hofstede G. (2001), *Culture's Consequences*, Thousand Oaks, CA: Sage Publications.

³ Hampden-Turner C.M., Trompenaars F. (2000), *Buliding Cross-Cultural Competence: How to Create Wealth from Conflicting Values*, New Haven: Yale University Press; Harrison G.L., McKinnon J.L., Wu A., Chow C.W. (2000), Cultural Influences on Adaptation to Fluid Workgroups and Teams, *Journal of International Business Studies*, vol. 31, no. 3, pp. 489-505.;

⁴ Child J., Kieser A. (1982), *Corporate Goals, Managerial Objectives and Organizational Structure in British and West Germany Companies*, *Organization Studies*, vol. 3, no. 1.

Prema navedenim istraživanjima, srpska nacionalna kultura ima sledeće implikacije na stilove vođstva naših menadžera - lidera:

- Visoka distanca moći podrazumeva sklonost ka autoritarnom stilu vođstva i to autoritarno-benevolentnom, u kome lider dozvoljava malu participaciju zaposlenih u odlučivanju (visoka centralizacija), ali brine o njihovim interesima. Iz istraživanja koje smo pomenuli proizilazi da zaposleni u našim organizacijama očekuju da lider bude sposoban da rešava sve probleme, ne uključujući njih same.
- Menadžer mora da gradi emotivan i blizak odnos sa podređenima koji će, međutim, podrazumevati i strogu i detaljnu kontrolu njihovog rada, kao i vrlo intenzivne kontakte menadžera sa zaposlenima. Odnos menadžera i podređenih mora da ima emotivnu komponentu.
- Ukoliko je menadžer uspešan, njemu će biti oprošteno kršenje osnovnih pravila i zloupotreba moći.
- Kolektivism i „ženske” vrednosti podrazumevaju da lider mora mnogo da brine o harmoniji odnosa u kolektivu i da bude orijentisan na ostvarenje interesa svojih ljudi pre nego na zadatke. On mora da ubedi ljude koje vodi da organizaciju usmerava u interesu svih članova, a ne samo njene elite.
- Dve dimenzije nacionalne kulture različito utiču na odlučnost, agresivnost i brzinu reagovanja lidera. Visoka distanca moći upućuje naše menadžere da budu agresivni, odlučni i brzi u donošenju odluka, a ženske vrednosti u kulturi sasvim suprotno.

Strategije promene organizacione kulture

Organizaciona kultura nastaje u procesu *grupnog (kolektivnog) rešavanja problema* sa kojima se suočavaju članovi jedne grupe ili organizacije.⁵

Svaka organizacija mora da reši dve grupe problema:

- probleme eksterne adaptacije - sastoji se u pronalaženju mesta i uloge grupe ili organizacije u svojoj sredini.
- probleme interne integracije - sastoji se u pronalaženju pravila i principa koji će osigurati skladno funkcionisanje i harmonične međuljudske odnose kako bi organizacija postala kompaktna socijalna zajednica.

Organizacije rešavaju probleme eksterne adaptacije i interne integracije metodom pokušaja i grešaka. Organizacije, u početnom periodu svoga razvoja nemaju nikakvog znanja niti iskustva koje bi im pomoglo da ih reše. Jedino što u takvoj situaciji mogu da urade jeste da primene različita rešenja i utvrde koje je ono pravo. Rešenja koja se pokažu uspešnim, bilo zato što donose pozitivne efekte (nagrade) bilo zato što omogućuju da preduzeće izbegne negativne efekte (kazne), ponavljaju se uvek kada preduzeće dođe u situaciju sličnu onoj u kojoj su prvi put upotrebljeni. Dugotrajnim ponavljanjem uspešnih rešenja i pretpostavke koje oni sobom nose postaju *podsvesne*.

U procesu sprovođenja promena menadžeri – lideri danas imaju na raspolaganju četiri u praksi najčešće korišćene strategije uticaja na članove organizacije i promene njihovog ponašanja. Opis strategija uticaja na njihovo ponašanje pokazuje da svaka od njih počiva

⁵ Vidi u: Geertz C. (1973), *The Interpretation of Cultures*, New York: Basic Books; Schein E. (2004), *Organizational Culture and Leadership*, San Francisco: Jossey Bass; Janićijević N. (1997), *Organizaciona kultura*, Novi Sad: Ulix.

na određenim pretpostavkama kako o prirodi organizacije tako i o prirodi promena kojima rešava probleme sa kojima se suočava. Te pretpostavke su sastavni deo organizacione kulture. Kako je primena određene strategije uslovljena prisustvom tačno određenih pretpostavki, može se postaviti hipoteza da je organizaciona kultura značajan faktor izbora strategije sprovođenja organizacione promene:⁶

1. *Analitička ili strategija racionalne akcije.* Ova strategija se zasniva na pretpostavci racionalnosti organizacija i procesa u njoj. Promene se izvode kroz proces primene i testiranja određenih teorija koje se u datom kontekstu učine adekvatnom. Pretpostavka je da su članovi organizacije u kojoj se izvode promene racionalna bića koja će se ponašati u skladu sa svojim, objektivno datim, interesima. Zbog toga, ukoliko im se dokaže da je promena u njihovom interesu, oni će je prihvatiti. Prisustvo kulture uloga implicira primenu analitičke strategije.
2. *Imperativna ili strategija prinude.* Sastoji se u pretpostavci da je organizacija sredstvo u rukama lidera za ostvarivanje njegovih ideja i interesa. Otuda lider ima "prava" da determiniše način rešavanja problema, odnosno pravac promena. Izvor moći lidera je centralna pozicija u socijalnom sistemu koja mu omogućuje da kontroliše resurse tog sistema ili pak njegova harizma ili oboje. Problem se rešava individualnom odlukom lidera koji tu odluku saopštava i zatim kontroliše njeno sprovođenje. Kultura moći implicira primenu imperativne strategije.
3. *Spontana strategija* počiva na pretpostavci da je organizacija sredstvo za ostvarivanje zadataka. Otuda se promene vrše kroz proces artikulacije novih ideja nekog od članova organizacije i prihvatanja tih ideja od strane ostalih članova. Spontana strategija promena predstavlja zapravo strategiju kreativnog rešavanja problema. Do promena dolazi kroz čin individualne kreativnosti kojom se na sasvim novi način predstavlja problem sa kojim se suočava organizacija i pronalaze kreativna rešenja. Ova strategija je kompatibilna sa kulturom zadatka.
4. *Parcitipativna strategija* zasniva se na pretpostavci da je osnovna svrha organizacije zadovoljavanje individualnih ciljeva članova, te da su individualni interesi iznad organizacionih. U tom slučaju, organizacione promene imaju smisla jedino ukoliko u većem stepenu zadovoljavaju interese i ciljeve članova organizacije kao pojedinaca. Zato se organizacione promene sprovode kroz proces pregovaranja u kome se usklađuju individualni interesi i ciljevi članova organizacije. Jasno je da je ova strategija našla primenu kod identifikovane kulture podrške.

Zaključna razmatranja

Nacionalna kultura determiniše osnovne oblike i pravce razvoja organizacione kulture. Uticaj nacionalne kulture na organizacionu kulturu ostvaruje se preko članova organizacije, koji svoje stavove, norme, vrednosti i moralna načela, koja su stekli od najranijeg detinjstva, integrišu i ugrađuju u nove organizacione sisteme i tako stvaraju baznu pretpostavku organizacione kulture.

Nacionalne kulture utiču na izbor organizacione strukture, i to tako da visoko izbegavanje neizvesnosti podrazumeva visoku formalizaciju strukture, dok visoka distanca moći zahteva centralizaciju odlučivanja. Iako srpska nacionalna kultura ima visok stepen izbegavanja neizvesnosti, organizaciona struktura u srpskim organizacijama nema visok stepen forma-

⁶ Janićević N., *Organizaciona kultura*, Ulix Novi Sad i Ekonomski fakultet, Beograd 1997.str. 191 - 192

lizacije. Razlog je u visokom kolektivizmu i „ženskim” vrednostima srpske nacionalne kulture koji impliciraju da se izbegavanje neizvesnosti, umesto formalizacijom, postiže integracijom kolektiva.

Istraživanja pokazuju da nacionalna kultura ima veliki uticaj na izbor stila vođenja u organizacijama ali i van njih. Ne treba, dakle, u svakoj kulturi primeniti isti stil vođenja ljudi, niti je jedan stil efikasan u svakoj kulturi. Zato moramo da budemo kritični prema popularnim konceptima liderstva u savremenoj literaturi koji ističu demokratski stil kao superioran u svakoj situaciji. Srpska nacionalna kultura favorizuje autoritarno-benevolentni stil vođstva, koji podrazumeva da lider ne delegira autoritet, ali da vodi računa o interesima svojih sledbenika i da sa njima održava prislan kontakt.

Nacionalna kultura utiče i na upravljanje organizacionim promenama. Stepenn distance moći i izbegavanja neizvesnosti utiče na izbor između inkrementalnih i radikalnih promena, dok distanca moći, kolektivizam i izbegavanje neizvesnosti utiču na izbor između direktivnog i participativnog pristupa u vođenju promena. Srpska nacionalna kultura favorizuje radikalne promene vođene direktivno.

Na kraju, autori ovog istraživanja, ističu činjenicu da kultura nije uvek transparentna i da se može znati, ali ne mora se uvek i razumeti. Oni članovi organizacije koji rade takoreći protiv kulture, a koji nisu svesni njenog značaja, shvatiće da je pred njima jedna nepremostiva prepreka. Nasuprot njima, oni koji obraćaju pažnju na suštinu prirode kulture u kojoj rade mogu pokrenuti proces promena i uticati na smer kulturološke evolucije, jer kultura nikada nije nepremostiva. Stoga je važno da svi stejkholderi u organizaciji pokušaju da razumeju kulturu koju dele. Svi menadžeri – lideri, istovremeno, moraju razumeti do koje mere se kultura može promeniti i kako se te promene mogu izvršiti, bez obzira na to što promene mogu biti mnogo teže i sporije za ostvarivanje nego što oni veruju i okolnosti dozvoljavaju.

Literatura

1. Brown, A. (1995). *Organizational Culture*. London: Pitman.
2. Child, J., & Kieser, A. (1982). *Corporate Goals, Managerial Objectives and Organizational Structure in British and West Germany Companies*, *Organization Studies*. Vol. 3.
3. Geertz, C. (1973). *The Interpretation of Cultures*. New York: Basic Books.
4. Schein, E. (2004). *Organizational Culture and Leadership*. San Francisco: Jossey Bass.
5. Janićijević, N. (1997). *Organizaciona kultura*. Novi Sad: Ulix.
6. Davis, E. (1984). *Managing Corporate Culture*. Balinger: Cambridge Ma.
7. Hofstede, G. (2001). *Culture's Consequences*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications
8. Hofstede, G. (2002). *Images of Europe: Past, Present and Future*, in Warner M., Joynt P. (eds), *Managing Across Cultures*. Padstow: Thompson.
9. Hampden-Turner, C.M., & Trompenaars, F. (2000). *Building Cross-Cultural Competence: How to Create Wealth from Conflicting Values.*: New Haven: Yale University Press.
10. Harrison, G.L., McKinnon, J.L., Wu, A., & Chow, C.W. (2000). *Cultural Influences on Adaptation to Fluid Workgroups and Teams*, *Journal of International Business Studies*. vol. 31, no. 3, 489-505
11. Janićijević, N. (2004). *Organizational culture management process - Case of Tarkett d.o.o.*, referat na Workshop on Strategic Human Resources Management. EI ASM, Paris, May.

12. Janićijević, N. (2008). *Organizaciono ponašanje*. Beograd: DATASTATUS.
13. Janićijević, N. (2008). *Upravljanje organizacionim promenama*. Beograd: Ekonomski fakultet.
14. Milisavljević, M. (2010). *Savremeni Strategijski Menadžment*. Beograd: Institut Ekonomskih Nauka.
15. Sajfert, Z., Lazić, J., Cvijanović, M., (2007). *Ciljevi menadžera*. Beograd: Dis Public.
16. Živković, S. (2008). *Strategijski menadžment*, Beograd: Univerzitet BK, FTB.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

005:796(082)

МЕЂУНАРОДНА конференција Менаџмент у спорту
(8 ; 2013 ; Београд)

[Zbornik radova = Collection of Papers] /
VIII међународна конференција "Menadžment u sportu", Београд 2013. = VIIIth International Conference "Management in Sport". - Београд :
#Алфа универзитет, #Факултет за менаџмент у спорту, 2013 (Београд : 3D+). - 351 стр. :
илустр. ; 30 cm

На врху насл. стр.: Олимпијски комитет
Србије. - Радови на срп. и енгл. језику. -
Тираж 100. - Abstracts. - Библиографија уз
сваки рад.

ISBN 978-86-86197-33-7

1. Алфа Универзитет (Београд). Факултет за
менаџмент у спорту

а) Спортски менаџмент - Зборници

COBISS.SR-ID 198513932